

ANKARA

HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

**BERDİ KERBABAYEV'İN SEÇİLMİŞ HİKÂYE
VE POVESTLERİNİN TAHLİLİ**

Özgür Can YILDIZ

Danışman Dr. Öğr. Üyesi Gökçen BİLGİN AKSOY

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ÇAĞDAŞ TÜRK LEHÇELERİ ANABİLİM DALI

ŞUBAT 2025

**BERDİ KERBABAYEV'İN SEÇİLMİŞ HİKÂYE
VE POVESTLERİNİN TAHLİLİ**

Özgür Can YILDIZ

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
ÇAĞDAŞ TÜRK LEHÇELERİ ANABİLİM DALI**

**ANKARA HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

ŞUBAT 2025

TEZ ONAY SAYFASI

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü **Çağdaş Türk Lehçeleri** Anabilim Dalı **Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları** Programı **Yüksek Lisans** öğrencisi tarafından hazırlanan “**Berdi Kerbabayev’in Seçilmiş Hikâye ve Povestlerinin Tahlili**” Başlıklı tez çalışması 19/02/2025 tarih ve 13.30 saatinde yapılan tez savunma sınavında aşağıdaki jüri tarafından **OY BİRLİĞİ** ile YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak **KABUL** edilmiştir.

Başkan (Unvan/Ad-Soyad/Kurum):

Prof. Dr. Seyfullah YILDIRIM - Gazi Üniversitesi

Kabul Ret

☒☐

Üye (Unvan/Ad-Soyad/Kurum):

Prof. Dr. M. Fatih KİRİŞÇİOĞLU - Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

☒☐

Üye (Unvan/Ad-Soyad/Kurum):

Dr. Öğr. Üyesi Gökçen BİLGİN AKSOY- Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

☒☐

ETİK BEYAN

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Özgür Can YILDIZ
19.02.2025

Berdi Kerbabayev'in Seçilmiş Hikâye ve Povestlerinin Tahlili
Yüksek Lisans Tezi

Özgür Can YILDIZ

ANKARA HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
Şubat 2025

ÖZET

20. yüzyıl Türkmen edebiyatının önde gelen temsilcilerinden biri olan Berdi Kerbabayev; roman, piyes, deneme türlerindeki eserlerinin yanı sıra çocuklar için pek çok hikâye ve povest de kaleme almıştır. Bu çalışmada Berdi Kerbabayev'in çocuk ve genç okurlar için kaleme aldığı bu eserlerden 1992 yılında Aşkabat'ta yayımlanan "Saylanan Eserler" (Seçilmiş Eserler) kitabındaki "İlginç Çocuk", "Piyoner Ev Hizmetinde", "Melece", "Yaramaz Çocuk", "Babasının Oğlu" ve "Masal Değil Gerçek" isimli hikâyeleri ile "Batır", "İhlasa Arzu", "Tartışmadan Güçlenilmez" ve "Capbaklar" isimli povestleri Türkmen Türkçesinden Türkiye Türkçesine aktararak edebî bakımdan incelenmiştir. Çalışmada ilk olarak Türkmen edebiyatında sadece estetik bir değer yaratmakla kalmayıp aynı zamanda kültürel mirasın kaydedildiği eserler de ortaya koyan Kerbabayev'in hayatı ve edebî kimliği, dönemin sosyal ve politik koşulları bağlamında ele alınmıştır. Çalışmanın ikinci kısmında eserlerinde Türkmen halkının yaşamını, kültürünü, toplumsal değerlerini ve tarihsel dönüşüm süreçlerini yalın bir üslupla yansıtmayı başaran Kerbabayev'in ele alınan hikâye ve povestleri içerik ve anlatım özellikleri bakımından değerlendirilmiştir. İçerik incelemesi konu, kurgu, şahıs kadrosu başlıkları altında; anlatım özellikleri incelemesi ise anlatıcı ve bakış açısı, dil ve üslup ile anlatım teknikleri başlıkları altında yapılmıştır. Böylece söz konusu eserlerde yer alan ortaklıklar saptanmaya çalışılmıştır. Çalışmanın "Sonuç" bölümünde yazarın bu çalışmada ele alınan hikâyelerinde Türkmen toplumunun modernleşme sürecini, povestlerinde ise toplumsal ve bireysel dönüşümleri konu aldığı ve bu konuları daha çok "durum" merkezli olarak işlediği üzerinde durulmuştur. Bununla birlikte olayların merkezî kişiler etrafında geliştiği, bu merkezî kişilerin çocuklar olduğu, çoğunlukla hâkim anlatıcı, yalın bir dil, betimleyici bir üslup ile ağırlıklı olarak anlatma, gösterme ve diyalog tekniklerinin kullanıldığı belirlenmiştir. Çalışmada ele alınan altı hikâye ve dört povestin Türkiye Türkçesine aktarılmış metinleri "Ek" olarak sunulmuştur. Türkmen toplumunun tarihine ve kültürüne ışık tutan Berdi Kerbabayev'in hikâyeciliğini Türkiye'deki alan yazımına tanıtmayı amaçlayan bu çalışmanın Türk dünyası edebiyatları arasında yapılacak karşılaştırma çalışmalarına da katkıda bulunacağı düşünülmektedir.

Bilim Kodu : 30302
Anahtar Kelimeler : Berdi Kerbabayev, Türkmen Edebiyatı, Hikâye Tahlili
Sayfa Adedi : 423
Tez Danışmanı : Dr. Öğr. Üyesi Gökçen BİLGİN AKSOY

Analysis of Berdi Kerbabayev's Selected Stories and Povests
Master Thesis

Özgür Can YILDIZ

ANKARA HACI BAYRAM VELİ UNIVERSITY
THE INSTITUTE OF GRADUATE STUDIES
February, 2025

ABSTRACT

One of the foremost figures in 20th-century Turkmen literature, Berdi Kerbabayev authored numerous stories and povests for children in addition to his works in the genres novels, plays and essays. In this study, among these works written by Berdi Kerbabayev for children and young readers, in Berdi Kerbabayev's book "Selected Works" published in Ashgabat in 1992, his stories titled "Täsinje Oglan", "Pioner Öý Hojalygynda", "Meleje", "Närahat Gylyk", "Atasynyň Ogly" and "Erteki Däl Hakykat" and his povests titled "Baty", "Yhlasa Myrat", "Çekişmän Bekişmez" and "Japbaklar", were translated from Turkmen into Turkish and analyzed from a literary perspective. In the study, first of all, the life and literary identity of Kerbabayev, who not only created an aesthetic value in Turkmen literature, but also produced works that recorded cultural heritage, were discussed in the context of the social and political conditions of the period. In the second part of the study, the stories and povests of Kerbabayev, who successfully reflected the life, culture, social values and historical transformation processes of the Turkmen people with a simple plain style in his works, were analyzed in terms of content and narrative features. The content analysis was conducted under the headings of subject, fiction, and cast of characters, while narrative features analysis was conducted under the headings of narrator and point of view, language and style, and narrative techniques. Thus, an attempt was made to determine the commonalities in the works in question. In the "Conclusion" section of the study, it is emphasized that the author addresses the modernization process of Turkmen society in his stories and social and individual transformations in his povests, and that these issues are mostly "situation" centered. In addition, it has been determined that the events develop around central figures, these central figures are children, mostly dominant narrator, simple language, descriptive style and mainly narration, demonstration and dialogue techniques are used. The Turkish translations of the six stories and four povests analyzed in the study are presented in the "Appendix". This search, which seeks to introduce Berdi Kerbabayev's storytelling, which sheds light on the history and culture of Turkmen society, to the literary community in Turkey, is expected to contribute to comparative within the literatures of the Turkic world.

Science Code : 30302
Key Words : Berdi Kerbabayev, Turkmen Literature, Story Analysis
Page Number : 423
Supervisor : Dr. Öğr. Üyesi Gökçen BİLGİN AKSOY

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER.....	vi
TABLoların LİSTESİ.....	viii
KISALTMALAR	ix
1. GİRİŞ	1
2. BERDİ KERBABAYEV'İN HAYATI VE EDEBÎ KİŞİLİĞİ.....	7
2.1. Hayatı	7
2.2. Edebî Kişiliği ve Eserleri	8
2.3. Hakkında Yapılan Çalışmalar	14
3. BERDİ KERBABAYEV'İN SEÇİLMİŞ HİKÂYE VE POVESTLERİNİN İÇERİK VE ANLATIM ÖZELLİKLERİ.....	17
3.1. İçerik Özellikleri	19
3.1.1. Konu.....	19
3.1.1.1. Toplumsal Yapı ve Sorunlar	20
3.1.1.2. Savaşın Sıradan İnsanlar Üzerine Etkisi ve Vatanseverlik	26
3.1.1.3. Sıradan İnsanların Günlük Yaşantısı.....	30
3.1.2. Kurgu.....	36
3.1.3. Şahıs Kadrosu.....	51
3.2. Anlatım Özellikleri.....	81
3.2.1. Anlatıcı ve Bakış Açısı.....	81
3.2.1.1. Kahraman Bakış Açısı ve Anlatıcı.....	82
3.2.1.2. Hâkim Bakış Açısı ve Anlatıcı.....	83
3.2.2. Dil ve Üslup	87
3.2.2.1. Dil.....	87
3.2.2.2. Üslup	104
3.2.3. Anlatım Teknikleri.....	116
3.2.3.1. Anlatma ve Gösterme Tekniği	116
3.2.3.2. Tasvir Tekniği	118
3.2.3.3. İç Çözümleme Tekniği.....	122
3.2.3.4. Mektup Tekniği.....	124
3.2.3.5. Geriye Dönüş Tekniği.....	125
3.2.3.6. Diyalog Tekniği	126
3.2.3.7. İç Diyalog Tekniği	129

3.2.3.8. İç Monolog Tekniği.....	130
3.2.3.9. Özetleme Tekniği.....	132
4. SONUÇ	135
KAYNAKLAR.....	143
EK: ESERLERİN TÜRKİYE TÜRKÇESİNE AKTARILAN METİNLERİ.....	149
İLGİNÇ ÇOCUK	149
PİYONER EV HİZMETİNDE	152
MELECE.....	158
YARAMAZ ÇOCUK.....	162
BABASININ OĞLU	175
MASAL DEĞİL GERÇEK.....	193
BATIR.....	207
İHLASA ARZU	250
TARTIŞMADAN GÜÇLENİLMEZ	273
CAPBAKLAR.....	307
ÖZGEÇMİŞ	423

TABLULARIN LİSTESİ

Tablo 3. 1. Merkezî kişi yönünden benzerlik gösteren hikâye ve povestler.	69
Tablo 3. 2. Yardımcı kişiler yönünden benzerlik gösteren hikâye ve povestler.	70
Tablo 3. 3. Karşı güçler yönünden benzerlik gösteren hikâye ve povestler.....	71
Tablo 3. 4. Eserlerdeki şahıs kadrosunun biyolojik, psikolojik ve sosyolojik özellikleri.....	78

KISALTMALAR

Bu çalışmada kullanılmış kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Kısaltmalar	Açıklamalar
C.	Cilt
Çev.	Çeviren
S.	Sayı
ss.	Sayfa sayısı
SSR	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri
TDK	Türk Dil Kurumu
TKAE	Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü
vb.	Ve benzeri
vd.	Ve devamı
Yay.	Yayınları

1. GİRİŞ

Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından 27 Ekim 1991 tarihinde bağımsızlığına kavuşan Türkmenistan; 488.100 kilometre karelik yüzölçümüyle Kazakistan, Özbekistan, Afganistan, İran ve Hazar Denizi'nin arasına konumlanmış bir Türk cumhuriyetidir. Başkenti Aşkabat'tır ve ülke topraklarının büyük bir bölümünü Karakum Çölü kaplamaktadır (Ercilasun, 2007: 233). “Türkmen” etnik adı ilk kez Kaşgarlı Mahmud tarafından zikredilirken bu isimlendirme, Oğuz etnik adı ile eş anlamlı olarak kullanılmıştır (Tekin, 1995: 5). Tarih boyunca Moğollar, Kalmuklar, Hive Hanlığı ve İran Şahlığı ile büyük mücadeleler veren Türkmenler, 1879 yılındaki Rus işgaline direnememiş, 70 yıl kadar Sovyet rejimi altında örf ve âdetlerini korumaya çalışmışlardır (Ercilasun, 2007: 234).

Türkiye Türkçesi, Azerbaycan Türkçesi ve Gagauz Türkçesi ile birlikte Türk dilleri ailesinin Oğuz grubunda yer alan Türkmencenin kelime hazinesini, Türkçe kelimelerin yanı sıra Arapça, Farsça ve Rusça kelimeler oluşturur. Ekim devriminden sonra Arapça ve Farsça kelimelerin geçişi dururken Rusça kelimelerin sayısı hızlı bir şekilde artmıştır (Ercilasun, 2007: 235). Türkmenler; yazılı edebiyatlarının başladığı 18. yüzyıldan 1928 yılına dek Arap, 1928-1940 yılları arasında Lâtin, 1940'tan sonra da Kiril alfabesini kullanmışlardır. 2000 yılında ise tamamıyla Lâtin alfabesine geçilmiştir (Ercilasun, 2007: 234).

19. yüzyıl sonu ile 20. yüzyıl başlarından itibaren Türkmenistan'da yaşanan ekonomik, siyasal ve toplumsal krizler ve Sovyet egemenliği altına girilmesi siyasi, askerî, iktisadi ve kültürel alanları etkiler. Türkmen sanatçılar üzerinde baskılar artar ve birçok sanatçı tutuklanır. Bu ağır şartlara rağmen edebiyat alanında gelişmeler sürer. Otuzlu yılların edebiyatında şiirin üstünlüğü devam ederken kısa hikâyeye türü canlanmaya ve uzun hikâyeye türü de yavaş yavaş oluşmaya başlar (Durdiyev ve Kara, 1997: 1, 5). Türkmen hikâyecilik geleneğinin başlangıcı ile ilgili olarak muhtelif görüşler mevcuttur. Bazı araştırmacılar Türkmenlerin hikâyecilik geçmişinin 1920'li yıllarda Ekim Devrimi ile başladığını iddia ederken bazıları ise bunun aksine Türkmenlerin çok köklü bir hikâyecilik geleneği olduğunu belirtir.

A. Gökçimen, Türkmenlerin göçebe yaşam tarzından kaynaklı olarak yazılı edebiyatlarının değil sözlü edebiyatlarının geliştiğini, 20. yüzyıla kadar edebiyatın temelini halk hikâyeleri ve eposların oluşturduğunu ifade eder. Modern hikâyeye ile tanışmanın ise Sovyet rejimiyle gerçekleştiğini belirten yazar, bu türün rejim tarafından bir propaganda unsuru olarak kullanıldığını söyler (Gökçimen, 2022: 9). Türkmen edebiyat geleneğinde yer alan kuvvetli

sözlü edebiyatın çağdaş hikâyeciliğe zemin hazırladığını dile getiren A. Morkoç, Türkmen aydın ve yazarlarının Sovyet rejimine karşı bağımsızlık temalı eserler kaleme almaları sebebiyle birçoğunun “muhalif” suçlamasıyla kurşuna dizilerek katledildiğini belirtir. Rejimin sıkı baskısı altında dar bir alanda eser vermek zorunda kalan Türkmen sanatçılar, “sosyalizm realizmi” yöntemiyle toplumu gerçekçi bir şekilde yansıtmayı hedeflemiş; II. Dünya Savaşı’nın patlak vermesiyle birlikte baskının şiddeti hafiflemiş ve bu dönemde savaş ve cephe temalı pek çok hikâye kaleme alınmıştır (Morkoç, 2020: 173).

1945-1960 yıllarını kapsayan dönemde Sovyet rejiminin ekonomiye ve kalkınmaya verdiği önemle birlikte savaşın Türkmen halkı üzerindeki yıkıcı etkisini konu alan hikâyeler kaleme alınırken 1960-1990 yılları arasında ana tema köy-şehir çatışması olur. Bireysel hak ve özgürlükler ile eğitimsizlik de yine bu devrin önemli temaları arasında yer alır. Sovyetlerin yıkılmasının ve Türkmenistan’ın bağımsızlığını ilan etmesinin ardından kaleme alınan hikâyelerde ise bağımsızlık ve millî duygular göze çarpar ve Türkmen yazarlar baskıcı rejimde anlatmak mecburiyetinde kaldıkları konuları terk ederek millî konulara yönelirler (Morkoç, 2020: 174).

1945-1960 yıllarında Sovyet rejiminin etkilerini eserlerinde ele alan Berdi Kerbabayev, Türkmen edebiyatının önemli temsilcilerinden biri olmuştur. Kaleme aldığı hikâye ve povestler¹, sadece edebî birer metin olmakla kalmamış aynı zamanda Türkmen toplumunun sosyo-kültürel yapısını, tarihsel dönüşümlerini ve bireylerin bu dönüşümlere verdiği tepkileri yansıtma açısından büyük bir önem taşımıştır. Onun eserlerinde hem geleneksel Türkmen hayatının izleri hem de modernleşme sürecinin etkileri dikkat çeker. Bu yönüyle, Berdi Kerbabayev’in eserleri, bireysel ve toplumsal dönüşümleri anlamak için değerli bir kaynak niteliğindedir.

Bu çalışmada, Berdi Kerbabayev’in çocuk ve genç okurlar için kaleme aldığı, 1992 yılında Aşkabat’ta basılan “Saylanan Eserler” adı altında toplanan altı hikâye ve dört povesti Türkmen Türkçesinden Türkiye Türkçesine aktarılmış ve edebî bakımdan incelenmiştir.²

¹ Türkmen hikâyeciliği çerçevesinde “povest” türünün de değerlendirilmesi gerektiğini ifade eden Gökçimen, bu türün hikâye ve roman arası bir tür olduğunu ve olay örgüsü, zaman, mekân ile şahıs kadrosu bakımından hikâyeye daha fazla benzerlik taşıdığını belirtir (Gökçimen, 2022: 10).

² “Saylanan Eserler”de ayrıca “Kırk Yalan”, “Connuk Batır” ve “Mıralı ve Sultan Söyün” başlıklı üç halk masalı bulunmaktadır. Bu eserler tür farklılığından dolayı incelemenin dışında tutulmuştur.

Berdi Kerbabayev'in bu çalışmada ele alınan hikâye ve povestleri üzerine dil incelemelerini ihtiva eden yüksek lisans tez çalışmaları mevcuttur. S. Çalıkuşu, "Berdi Kerbabayev'in 'Capbaklar' Adlı Uzun Hikâyesi Üzerine Dil İncelemesi" (2020) adlı çalışmasında "Capbaklar" povestini; M. Yanybayev, "Berdi Kerbabayev'in 'Çekişmân Bekişmez', 'Kırk Yalan', 'Connuk Batır' ve 'Mıralı ve Soltansöyün' Adlı Eserleri Üzerine Dil İncelemesi" (2022) adlı çalışmasında "Tartışmadan Güçlenilmez" povestini; E. Hodayberdiyeva, "Berdi Kerbabayev'in 'Täsinje Oglan', 'Pioner Öý Hojalygynda', 'Meleje', 'Närahat Gylyk' ve 'Atasynyň Ogly' Adlı Uzun Hikâyeleri Üzerine Dil İncelemesi" (2022) adlı çalışmasında "İlginç Çocuk", "Piyoner Ev Hizmetinde", "Melece", "Yaramaz Çocuk" ve "Babasının Oğlu" hikâyelerini; M. Akyüz ise "Berdi Kerbabayev'in 'Batır' ve 'İhlasa Mırat' Adlı Uzun Hikâyeleri Üzerine Dil İncelemesi" (2022) adlı çalışmada "Batır" ve "İhlasa Arzu" povestlerini transkribe edilerek Türkiye Türkçesine aktarmıştır. Bu çalışma ile "Täsinje Oglan" (İlginç Çocuk), "Pioner Öý Hojalygynda" (Piyoner Ev Hizmetinde), "Meleje" (Melece), "Närahat Gylyk" (Yaramaz Çocuk) ve "Atasynyň Ogly" (Babasının Oğlu) isimli hikâyeler ile "Batır" (Batır), "İhlasa Mırat" (İhlasa Arzu), "Çekişmân Bekişmez" (Tartışmadan Güçlenilmez) ve "Japbaklar" (Capbaklar) isimli povestler tarafımızca yeniden, "Erteki Däl Hakykat" (Masal Değil Gerçek) isimli hikâye ise ilk kez Türkiye Türkçesine aktarılmıştır.

Berdi Kerbabayev'in hikâyeleri ve povestleri üzerine yapılan söz konusu dil incelemeleri, Kerbabayev'in kendine özgü dil özelliklerinin belirlenmesine ve Türkmen Türkçesi üzerine yapılacak çalışmalara katkı sağlamaktadır. Ancak Kerbabayev'in bireyin psikolojik ve toplumsal çatışmalara dair yaşadığı derinliğe, gelenek ile modernite arasındaki gerilimin izlerine yer verdiği, "Saylanan Eserler"de yer alan hikâye ve povestleri Türkiye'deki alan yazınında edebî açıdan incelenmemiştir. Bu çalışmada ele alınan hikâye ve povestlerin içerik ve anlatım özelliklerini belirleyerek Berdi Kerbabayev'in edebî kimliğini öne çıkaran unsurları tespit etmek ve Berdi Kerbabayev'in hikâyeciliğine ışık tutmak amaçlanmıştır. Bununla birlikte çalışmanın 20. yüzyıl Türkmen edebiyatı, Türkmen hikâyeciliği ile ilgili incelemelere ve Türk dünyası edebiyatları arasında yapılacak karşılaştırmalı araştırmalara da katkıda bulunacağı düşünülmektedir.

Çalışma; 1. Giriş, 2. Berdi Kerbabayev'in Hayatı ve Edebî Kişiliği, 3. Berdi Kerbabayev'in Seçilmiş Hikâye ve Povestlerinin İçerik ve Anlatım Özellikleri, 4. Sonuç, Kaynaklar ve Ekler bölümlerinden oluşmaktadır. İkinci bölümde Berdi Kerbabayev'in hayatı, edebî kişiliği ve eserlerine yer verilirken "Berdi Kerbabayev'in Seçilmiş Hikâye ve

Povestlerinin İçerik ve Anlatım Özellikleri” adlı üçüncü bölümde öncelikle ele alınan hikâye ve povestlerin muhtevası hakkında kısaca bilgi verilmiştir. Ardından çalışmada ele alınan eserler içerik ve anlatım özellikleri bakımından incelenmiştir. İçerik incelemesi konu, kurgu ve şahıs kadrosu başlıkları altında, anlatım özellikleri incelemesi ise anlatıcı ve bakış açısı, dil ve üslup ile anlatım teknikleri başlıkları altında yapılmıştır. Her başlık altında öncelikle söz konusu kavram açıklanmış, ardından ele alınan bütün eserler bu kavram etrafında incelenmiştir. M. Önal’ın da belirttiği gibi edebî bir eser için “tekemmül etmiş bir tahlil plânı sunmak mümkün değildir” (Önal, 1996: 40). Bu sebeple bu incelemedeki alt başlıkların belirlenmesinde ele alınan hikâye ve povestlerin özellikleri de göz önünde bulundurularak tek bir tahlil metodunu esas almak yerine Ş. Aktaş (Aktaş, 1991), İ. Çetişli (Çetişli, 2021), M. Tekin (Tekin, 2024) ve N. Çetin (Çetin, 2021)’in çalışmalarından faydalanarak çoğulcu bir inceleme yöntemi tercih edilmiştir.

Seçilen eserler olay merkezli değil, durum merkezli olduğundan ve çeşitli ortaklıklar içerdiğinden her eser için bu başlıklar ayrı ayrı açılmamış, belirlenen inceleme başlıkları altında bütün eserlerin değerlendirilmesi yapılmış ve böylece bütüncül bir inceleme elde edilmesi amaçlanmıştır. Her inceleme başlığı altında hikâye ve povestlerden eklektik bir yaklaşımla alınan örnekler, Türkiye Türkçesine aktarılmış şekilleriyle sunulmuştur. Örneklerin asıl metindeki -Saylanan Eserler’deki- yerleri, örneklerin sonunda yay ayraç içerisinde sayfa ve satır numaraları (sayfa/satır) ile belirtilmiştir.

Hikâye ve povestler, içerik ve anlatım özellikleri bakımından ele alınırken yazarın eserlerinde öne çıkan tarihsel ve toplumsal arka plan da aydınlatılmaya, böylece yazarın Türkmen edebiyatındaki yeri ve etkisi de ortaya konmaya çalışılmıştır. Bahsi geçen hikâye ve povestler esasen çocuk ve genç okurlar için kaleme alınmış ve bir araya getirilmiş eserlerdir. Bu sebeple yeri geldikçe çocuk edebiyatının kendine has nitelikleri doğrultusunda da değerlendirilmiştir.

Sonuç bölümünde, içerik ve anlatım özellikleri bakımından incelediğimiz eserlerle ilgili çıkarımlar yer almaktadır. Türkmen Türkçesinden Türkiye Türkçesine aktarılan hikâye ve povestler ise “Ek” olarak verilmiştir. Eserlerin Kiril harfli metinleri, Tecen Nepesov tarafından bir araya getirilen ve 1992 yılında Aşkabat’ta yayımlanan kitaptan temin edilmiştir. Eserler, kitabın 11-258. sayfaları arasında yer almaktadır.

Eserler Türkiye Türkçesine aktarılırken bire bir aktarma metodu yerine anlatılmak istenene en yakın anlamın verilmesi amacıyla hedef dildeki en uygun anlamlar seçilmiştir. Ana

dil ve hedef dil arasındaki ortak sözcük, atasözü ve deyimler korunmuştur. Hedef dilde bulunmayan söz varlığı unsurları ise bağlama en uygun şekilde aktarılmaya çalışılmıştır. Eserler Türkiye Türkçesine aktarılırken Türk Dil Kurumu tarafından hazırlanan “Güncel Türkçe Sözlük” (sozluk.gov.tr), T. Tekin, M. Ölmez, E. Ceylan, Z. Ölmez ile S. Eker tarafından hazırlanan ve Ölmez tarafından yayımlanan “Türkmence-Türkçe Sözlük” (Ankara: Simurg Yay., 1995) ve M. Kara ile A. Karadoğan’ın “Türkmen Türkçesi Türkiye Türkçesi Deyimler Sözlüğü” adlı sözlüklerinden faydalanılmıştır.

“Berdi Kerbabayev’in Seçilmiş Hikâye ve Povestlerinin Tahlili” başlıklı bu yüksek lisans çalışmasıyla modern Türkmen edebiyatının önde gelen temsilcilerinden biri olan Berdi Kerbabayev’i ve eserlerini Türk edebiyatına tanıtmak amaçlanmıştır. Aynı zamanda Türk edebiyat kuramı çerçevesinde Türkmen edebiyatı eserlerinin değerlendirilmesinin Türkmen edebiyatına ve Türk lehçeleri ve edebiyatları üzerine yapılan çalışmalara hizmet etmesi hedeflenmiştir.

Türkiye’de Türkmen Türkçesi ve Berdi Kerbabayev ile ilgili yapılan çalışmalar, genellikle aktarma ve dil özelliklerine yönelik çalışmalardır. Bu sebeple çalışmanın edebî hususiyetlere yönelik detaylı çalışmaların eksikliğine katkı sağlayacak nitelikte olmasına gayret gösterilmiştir.

Çağdaş Türkmen hikâyeciliğinin şekillenmeye ve gelişmeye başladığı dönemlerin en önemli temsilcileri arasında gösterilen Berdi Kerbabayev’in eserlerinin incelendiği bu çalışmada dönemin siyasi, ekonomik, kültürel ve toplumsal şartlarına ve Türkmen edebiyatının nesir geleneği ile ilgili noktalara da değinilmiştir.

“Saylanan Eserler” kitabında çocuklara yönelik kaleme aldığı hikâye ve povestleri bir araya getirilen Kerbabayev, çağdaş Türkmen çocuk edebiyatının öncüleri arasında gösterilmektedir. Yazar aynı zamanda roman, hikâye, povest ve piyes gibi pek çok farklı türde eserler vererek Türkmen edebiyatının ülke sınırlarını aşmasında büyük rol oynamıştır.

Berdi Kerbabayev, Türkmen edebiyatında imza attığı başarılarla kendisinden sonra gelen sanatçılara öncülük etmiş, çağdaş Türkmen edebiyatının kurucularından biri olarak kabul edilmiştir. Dolayısıyla Kerbabayev’in eserlerinin edebî açıdan incelenmesi, Türkmen edebiyatıyla ilgili araştırmalara katkı sağlaması açısından büyük önem taşımaktadır.

2. BERDİ KERBABAYEV’İN HAYATI VE EDEBÎ KİŞİLİĞİ

2.1. Hayatı

20. yüzyıl Türkmen edebiyatına damga vurduğu kabul edilen Berdi Miradoviç Kerbabayev (1894-1974), Sovyet dönemi Türkmen edebiyatının kurucularından biri olarak gösterilir. Kerbabayev, 15 Mart 1894’te Türkmenistan’ın Ahal bölgesine bağlı Tecen ilçesinde çiftçilik yapan bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelir (Sarıkaya, 2006: 1).

Henüz küçük yaşlardayken babası tarafından medrese eğitimi alması sağlanan yazar, bu eğitim sayesinde ileri düzeyde Farsça ve Arapça öğrenme imkânı bulur. Doğu edebiyatının en büyük temsilcilerini tanıma şansı elde eder, Türkmen sanatçılarının sözlü edebiyat eserlerini dinler ve bunlar edebiyata duyduğu ilginin daha da artmasını sağlar (Begmekov vd., 2010: 255).

Ekim Devrimi’nin ardından Aşkabat’taki öğretmenlik kursunu tamamlayıp ülkenin çeşitli yerlerinde görevler alır, 1920’li yıllarda çeşitli gazete ve dergilerde çalışır. Bu sırada yazdığı eğitim, toprak ve su reformu ve kadın hakları temalı şiirlerle edebiyat hayatına başlamış olur (Sarıkaya, 2006: 1).

1924-1927 yılları arasında “Türkmenistan” gazetesini Edebî Bölümü müdürlüğünü yürütür ve aynı dönemde “Tokmak” dergisi ile “Dayhan” gazetesinde çalışır. 1927 yılında Leningrad’da Doğu Bilimleri Enstitüsü Türkoloji Bölümünde eğitim almaya başlar ancak bu okulu tamamlayamaz ve Aşkabat’a dönerek Tokmak dergisi Edebî Bölümü müdürü olarak çalışmaya başlar (Memmedov, 2004: 451).

1930 ile 1940 yılları arasında, Sovyet rejimi baskıları iyice artar ve rejime açıktan destek vermeyi reddeden birçok Türkmen sanatçı hapse atılır. Kerbabayev de 1937’de diğer başka meşhur Türkmen sanatçılarla beraber tutuklanır ve iki buçuk yıl hapiste tutulur (Sarıkaya, 2006: 3).

Kerbabayev, 1930’lu yıllardan itibaren edebî eser tercümelerine ağırlık verir. Çoğu Rus sanatçının romanları olmak üzere elliye yakın eseri Türkmen Türkçesine çevirir. Bu tercümelerin yazarın sanatında ustalık kazanmasına ve realist bir çizgiye yaklaşmasında çok büyük payı vardır (Sarıkaya, 2006: 3).

Berdi Kerbabayev, yalnız Türkmen edebiyatının değil tüm Sovyet edebiyatının en önemli temsilcileri arasında yer alır. Türkmen edebiyatının ülke sınırlarını aşmasında ve tanıtılmasında büyük rol oynamıştır. Birçok eseri farklı dillere tercüme edilmiş, milyonlarca

kez basılmıştır. Başarılarından ötürü devlet tarafından birçok ödöl, madalya ve nişana lâyük görülen Kerbabayev, “Mahtumkulu Devlet Ödölü”nün de sahibidir (Sarıkaya, 2006: 5).

Berdi Kerbabayev’in de aralarında bulunduğu Türkmen edebiyatı romancıları, 1960 sonrası kaleme aldıkları roman ve hikâyelerde şehir ve köy hayatını, çöldeki imar çalışmalarını ele alırlar (Karakaş, 1996: 299).

Bir dönem Türkmenistan Yazarlar Birliğı başkanlığını da üstlenen Berdi Kerbabayev, birliğin tavsiyesiyle 1969 yılında Türkiye’ye bir seyahat gerçekleştirmiş, burada yazar dostlarıyla görüşmüş ve tarihî yerleri ziyaret etmiştir. Yazar, 1965 yılında Moskova’da düzenlenen Asya ve Afrika Roman Yazarları Forumu’nda bir araya geldiğı Aziz Nesin, Melih Cevdet Anday, Yaşar Kemal, Haldun Taner’in yanı sıra Kemal Tahir ve Bedri Rahmi Eyüboğlu gibi sanatçı dostlarıyla İstanbul’da buluşmuştur (Aşırov ve Bekjayew, 2021: 99-101).

İstanbul dışında Ankara, Bursa ve Konya’yı da gezme fırsatı bulan Kerbabayev, Türkiye seyahati anılarını 10 Şubat – 3 Mart 1971 tarihleri arasında Aşkabat merkezli “Edebiyat ve Sungat” gazetesinde “Türkiye’ye Seyahat” başlığıyla dizi şeklinde yayımlamıştır (Aşırov ve Bekjayew, 2021: 98).

Kerbabayev, eserlerinde yaşadığı devre ayna tutmuş, hem sosyalist sistemin kurallarla çevrili sistemine ayak uydurmuş hem de yaşanmış tarihî vakaları gücü yettiğı nispette gerçeğe uygun sunmuştur (Gökçimen, 2013a: 94).

Berdi Kerbabayev, Türkmen edebiyatında büyük izler bırakarak 1974 yılında Aşkabat’ta vefat etmiştir.

2.2. Edebî Kişiliğı ve Eserleri

1920’li yıllarda gazete ve dergilerde çalıştığı esnada yazdığı şiirlerle edebî hayatına adım atan Kerbabayev, 1925’ten sonra nesir ve drama türünde de eserler vermeye başlar. Uzun hikâye ve piyes gibi türlerde denemeler yapan yazar, “1916-ncı Yıl” isimli uzun hikâyesi (1929) ile “Açlık” başlıklı hikâyesi (1930) Türkmen halkının Sovyet devrimi öncesinde yaşadığı zorlukları anlatır (Sarıkaya, 2006: 2).

Kerbabayev, Türk dünyasının büyük şairi Mahtumkulu’nun şiirlerini bir araya getirmiştir. Bu şiirler 1926 yılında E. Berdioğlu’nun ön sözüyle yayımlanmış ve Türkmenistan’da ilk kapsamlı neşir olma özelliğini kazanmıştır (Aşırov, 2014: 120).

Ancak bu neşriyatta yer alan eserlerin güvenilirliği “bu eserde yer alan şiirlerin tümü Mahtumkulu’nun kendisininindir demekten kaçınıyoruz” diyen Berdioğlu’nun kendisi tarafından sorgulanır (Aşirov, 2014: 123).

Berdi Kerbabayev’in 1920’li yıllarda Türkmen kızları/kadınları ile ilgili olarak kaleme aldığı yazılar “Türkmenistan” gazetesinde “Gızlar Dünyası” (Kızlar Dünyası - 1927) başlığıyla bir seri şeklinde yayımlanmıştır. Ayrıca “Tokmak” dergisinde yayımladığı “Her Kim Gövün Söyenini Etmeli” (Herkes Gönülünün Sevdığını Yapmalı - 1926) ve “İki İş Birden Bityä” (İki İş Birlikte Tamamlanıyor - 1926) adlı yazıları, bu husustaki önemli metinlerindendir (Aşirov ve Albayrak, 2020: 429). Bu metinlerde yabancılarla evlenen Türkmen gençlerini eleştiren Kerbabayev, Sovyetler Birliği döneminde söz konusu yazıları gerekçe gösterilerek Rus karşıtı ve “Türkmen milliyetçisi” olmakla suçlanmış ve eleştirilmiştir (Aşirov ve Albayrak, 2020: 433).

Ancak yazılarının tümü incelendiğinde Kerbabayev’in Rus karşıtı olmadığı, tersine onları medeniyet konusunda takdirle karşıladığı ve dillerinin öğrenilmesinin gerekliliği hususuna değindiği görülür. Tepki gösterdiği kesimin ise benliklerini kaybeden Türkmen gençleri olduğu anlaşılır (Aşirov ve Albayrak, 2020: 434).

Sanatçı 1920’li yılların sonunda yazdığı şiirlerde, yeni Sovyet ideolojisini ve yaşam biçimini anlatırken 1926 yılında yazdığı “Köne Durmuşımıza İğenç” adlı şiirinde, eski yaşayış tarzını yerdiği görülür. “Adatñ Gurbanı” (1927) adlı manzume de tıpkı “Gızlar Dünyası” gibi döneminin önde gelen konularından biri olan “kadınların özgürlüğü” üzerinedir. Bu eserlerde devrim öncesi Türkmen toplumunda kadının durumu ve onların erkeklerle eşit olması için yürütülen mücadeleler anlatılır (Sarıkaya, 2006: 2).

Aralarında meşhur Rus sanatçıların da yer aldığı büyük bir heyetin 1930 yılında Türkmenistan’ı ziyareti esnasında bu heyetle tanışma imkânı bulan Kerbabayev, bu olaydan sonra gözlerini tümüyle köye ve köylülere çevirir. Aynı dönemlerde gerçekleştirdiği seyahatler de edebî kişiliğinin şekillenmesinde büyük rol oynar. Bu seyahatlerin ardından Sovyet dönemi Türkmen edebiyatının ilk deneme ürünü olan ve yol hikâyelerini anlattığı “Hakikat” adlı eserini kaleme alır (Sarıkaya, 2006: 3).

1930’lu yıllarda kaleme aldığı “Gurban Durdı” adlı eserinde savaş dışındaki sosyal meseleleri işler ve dönemin hikâyecilik çizgisini zenginleştirir (Morkoç, 2020: 162).

Bu yıllarda bütün Sovyetler Birliği'nde olduğu gibi Türkmenistan'da da yeni rejimi kabul etmeyen şair ve yazarlar şiddetli cezalara çarptırılırlar. Birçok sanatçı cepheye gönderilir veya kurşuna dizilir. 1937 yılında Berdi Kerbabayev'in de aralarında bulunduğu pek çok sanatçı hapsedilir (Karakaş, 1996: 299).

Yazar, hapiste tutulduğu iki buçuk yıllık süreçte Rusça, Farsça ve Arapça klasik eserleri Türkmen Türkçesine tercüme eder. Başta Tolstoy olmak üzere Rus yazarların romanlarını ve doğunun büyük şairlerinin klasiklerini Türkmen edebiyatına kazandırır. Bu tercümelemler yazarın edebî kişiliğini şekillendirirken “Bayram” başlıklı uzun hikâyesi ve “Ayğıtlı Ädim” (Kararlı Adım) isimli ünlü romanı gibi eserlerinde konuyu realist bir bakış açısı ve ideoloji çerçevesinde işler (Sarıkaya, 2006: 3).

“Ayğıtlı Ädim”, Sovyet dönemi Türkmen edebiyatının roman türündeki ilk eserlerinden biridir. Hatta basım tarihi itibarıyla ilk Türkmen romanı sayılır. Ekim Devrimi esnasında Türkmenistan'ın içinde bulunduğu buhranlı dönemi yansıtan eser, tarihî ve realist bir romandır (Sarıkaya, 2006: 6).

İlk neşri 1940'ta yapılan roman, devrimin Türkmen topraklarında nasıl inşa edildiğini ve bu sırada meydana gelen savaşı resmeder (Gökçimen, 2013b: 184).

Gökçimen, eserin şahıs kadrosuyla ilgili şu tespitleri yapmıştır:

Sovyet Devri Türkmen edebiyatının erken dönemlerinin temelini Ekim Devrimi oluşturur. Devrim temalı eserlerin olmazsa olmaz tiplerinden biri de Ruslardır. Belli başlı karakteristik özelliklere sahip devrimci-misyoner Ruslarla hem Türkmen romanlarında hem de diğer Türk halklarının edebiyatlarında karşılaşılır. Bu Rus karakterlerin temel amacı, sosyalizm fikrini önce yerli kahramana sonra da onun halkına anlatma ve bulunduğu bölgede sosyalist bir devlet kurmaktır (Gökçimen, 2015: 464).

“Ayğıtlı Ädim” romanının 1965 yılında çekilen filmi, yurt içinde ve dışında büyük ilgi görür, tiyatroya da uyarlanır. Türk, Sovyet ve dünya edebiyatında önemli bir yeri olan eser, Türkmenistan'ın bağımsızlığını ilan etmesinden sonra ideoloji romanı olduğu gerekçesiyle Türkmenistan'da gözden düşer, unutulur, âdeta yasaklanır (Sarıkaya, 2006: 10).

T. Aşirov, bir bilim insanı olan M. Geldiyev'in genç Türkmen şairlerin şiirlerini bir araya getirerek 1931 yılında Aşkabat'ta yayımladığı “Türkmen Yaş Goşgıcıları: Dil-Edebiyat, Magarîf-Medeniyet Hakkında” adlı eserle ilgili olarak şunları yazmıştır:

Geldiyev'in, 1931 yılında 20. yüzyılın genç Türkmen şairlerinin şiirlerini toplayarak “Türkmen Yaş Goşgıcıları” adıyla yayınladığı eser, içerdiği şiirler bakımından değerlidir.

Eser, Kerbabayev'in 8 şiirini içerirken sanatçı, "Türkmen Gızına" adlı şiirinde, Türkmen kızlarının okumasının gerekli olduğunu şöyle dile getirmektedir:

"Bilim hünär övren durman
Gel mektebe Türkmen gızı"

Aynı şekilde Kerbabayev'in "Metbugat" adlı şiiri, her bir ülkede basının önemini kendi zamanında şöyle tarif etmiştir:

"Dünyäde ap-arkayın yaşamak üçin
Her bir zatdan derkärlidir metbugat
Her ülkäni bar keselden sap eden
Hemme derdin dermanıdır metbugat" (Aşirov, 2019: 54-55).

Kerbabayev, II. Dünya Savaşı sırasında "Aylar" ve "Sırlı Depede" gibi Sovyet vatan sevgisi temalı manzumeler kaleme alırken savaş sonrasında "Sovyet kahramanı ödülü" almış bir Türkmen askerine ithaf ettiği "Gurbandurdi" şiirini, barış temasını işlediği "Aysoltan" isimli hikâyesini ve petrol işçilerinin yaşadığı problemleri anlatan "Nebitdağ" başlıklı romanını kaleme alır (Sarıkaya, 2006: 4).

Kerbabayev, 1943'te yazdığı "Aylar" manzumesinde, Aylar ile subay sevgilisinin cephede gösterdiği kahramanlıkları, "Sırlı Depede" adlı eserinde ise petrocülük yapmayı başaran bir Türkmen kızının hikâyesini anlatır (Sarıkaya, 2006: 4). "Suv Damcası – Altın Denesi" romanında ise Rus-Türkmen Sovyet halklarının Karakum kanalının yapılması için bir araya gelmelerini anlatır (Naskali, 1996: 59-60).

Kerbabayev, "Gayğısız Atabay" adlı romanında esere adını veren kahramanın hayatını ve onun Türkmenlerin birliği uğrunda verdiği mücadeleleri anlatırken "Bövsülen Bövet" isimli uzun hikâyesinde ülkede pamuk dışındaki tarım ürünlerine yeterince önem verilmemesini eleştirir (Sarıkaya, 2006: 4).

Savaş sonrası Sovyetler Birliği'ndeki ekonomi başta olmak üzere her alanda karşılaşılan ülkenin kalkındırılma çabası Kerbabayev'in eserlerinde de yer bulur. Yazarın "Aysoltan Dalı" başlıklı uzun hikâyesi o yılların panoramasını gözler önüne serer (Morkoç, 2020: 164).

Yazar, Sovyet sisteminin ön plana çıkardığı konulardan sanayi alanındaki gelişmeleri "Nebitdağ" romanında; köy ve şehir hayatı, cehalet, aydınların sorumluluğu, çölün gelişmesi gibi konuları ise "Suv Damcası Altın Danesi" (Küçük Su Damlası ve Altın Tanesi) romanında işler (Morkoç, 2020: 167).

Türkmenistan'ın önemli sanatçılarından B. Hudaynazarov, "Edebi Portreler" başlığı adı altında Türkmenistan'da yayımlanan kitaplar hakkında edebiyat ve şiirle ilgili görüşlerini

yansıtan yazılar kaleme almıştır. “Büüklüğün Ölçüsü” başlıklı yazısı, aralarında Cengiz Aytmatov, Rasul Gamzatov ve Kaysın Kuliyev gibi şahsiyetlerin de bulunduğu birçok sanatçının Berdi Kerbabayev hakkındaki övgü dolu görüşlerini içerir. Hudaynazarov, Kerbabayev’in “Aksakal” ve “Kervanbaşı” adlı eserlerini bir cümleyle değerlendirirken “Su Damlası Altın Tanesi” romanını detaylıca anlatır ve eser hakkında şunları ifade eder: “Çöl, su, insan... Bunlar benim de çalıştığım alanlar olduğu için Berdi ağabeyin bahsettiğim romanı bana tanıdık geldi.” (İdem, 2011: 36, 45, 46).

Türkmenistan’da ve başka ülkelerde katıldığı toplantılarda sunduğu birçok tebliği, röportajları ile tenkit ve siyasi içerikli makaleleri bulunan Kerbabayev’in eserleri, “Eserler Toplamı” başlığıyla beş ciltte toplanarak yayımlanmıştır (Sarıkaya, 2006: 4).

Türkmen tiyatrosunun gelişmesi adına da çaba gösteren Kerbabayev, birçok piyes ve opera sözü de yazar. Tüm bunların yanı sıra yazarın edebî hayatının önemli bir parçasını da çocuklar için kaleme aldığı eserler oluştururken bu alanda yazdığı ilk kitabı “Gücükli Oğlan” (Enikli Çocuk) adıyla 1935’te neşredilir (Sağlam, 2020: 70).

Kerbabayev, birçok hikâye ve povestin yanı sıra “Dostluk” ve “Kim Bilmeşek” başlıklı masal ve bilmece kitaplarını yazar (Sarıkaya, 2006: 4). “Connuk Batır”, “Kırk Yalan” ve “Capbaklar” gibi eserleri çocuklar için halk edebiyatı geleneğinden yararlanarak kaleme alırken “Batır”, “Babasının Oğlu”, “İhlasa Arzu”, “Çekişmân Bekişmez” gibi eserler de çocuk ve genç okurlar tarafından beğeni kazanır. Bu eserlerde vatan sevgisi, dostluk, kararlılık, gayretlilik, yiğitlik, büyükleri saymak ve küçükleri sevmek gibi fikirleri işlenir (Sağlam, 2020: 71).

Yazarın çocuk ve genç okurlar için yazdığı eserlerin gerek muhtevasında gerek dil ve anlatımında zengin millî unsurlar dikkat çeker. Bu eserlerde çocuk dünyasının zenginliği, onların duyguları ve psikolojisi ince ince takip edilir (Sağlam, 2020: 71).

Yazarın ölümünden on dört yıl sonra basılan otobiyografik romanı “Öten Günler”, Türkmenlerin günlük hayata dair inanışlarını, geleneklerini, alışkanlıklarını ve eğitim hayatlarına dair bilgiler vermesi bakımından önemlidir. Ayrıca eserde medreseler, mollalar, ekonomik yapı, reformlar, kıtlık gibi mevzular ele alınır (Gökçimen, 2013a: 94).

Berdi Kerbabayev, Türkmen Türkçesinin zenginliğinden ustaca faydalanmasını bilmiştir. Onun B. Seytâkov, B. Pürliyeve, B. Soltannıyazov, G. Gurbansâhedov, A. Atacanov, K. Gurbannepesov, A. Gurbanov, K. Berdiyev, N. Cumayev gibi birçok Türkmen yazarı üzerindeki etkisi büyüktür. Türkmen yazarlarından M. Seyidov bu konuda şöyle demektedir: “Türkmen Türkçesi engin bir deryadır. Bu deryayı görmek

isteyenler Berdi Kerbabayev'in eserlerini bir okusun, yeter.” (Aktaran Sarıkaya, 2006: 5).

Y. Sarıkaya, Berdi Kerbabayev'in eserlerini türlerine göre şu şekilde sıralamıştır (Sarıkaya, 2006: 5, 6):

Romanları: Aygıtlı Ädim, Nebitdağ, Gayğısız Atabay, Suv Damcası Altın Dänesi, Öten Günler (otobiyografi).

Piyesleri: Vatana Söygi, Kim Kimi Söyyä, Doğanlar, Ene, Tiryekkeş ve Tebip, Göterim, Hüyrlukga-Hemra, Doğanlar, Mağtımğulı, Halk Şahırı, Aygıtlı Ädim.

Uzun Hikâyeleri: 1916-ncı Yıl, Obada Bolan Vaka, Garşa Guda, Bayram, Aysoltan.

Hikâyeleri: Açlık, Müdür, Adat Dälmi?, Arslan, Aşğabat, Komissar Geldiyev, Mollamurt, İki Mekdep.

Çocuklar için Yazdığı Hikâyeler: Batır, Çekişmän Bekişmez, Ihlasa-Mırat, Connuk Batır, Kırk Yalan, Capbaklar, Täsinje Oglan, Pioner Öý Hojalygynda, Meleje, Närahat Gylyk, Atasynyň Ogly, Erteki Däl Hakykat, Batyr.

Manzumeleri: Gızlar Dünyäsi, Adatıñ Gurbanı, Dakılma, Yaz Mövsümünde Bir Gözel, Kepän Dodak, Amıderya, Bahar Buşlukçısı, Sırlı Depede, İki Göreç, Aylar.

Şiirleri: İç Yene-de Ur Yene, İstibdat Zamanda, Köne Durmuşımıza İğenç, Lenin, Kommunistik Partiya, Rus Halkına, Türkmenistanım, Atama Soňkı Hatım, Ak Altın, Okasañ, Muğallım, Balkanıñ Eteğinde, Gurbandurdy.

Tercümeleri (Roman): Hacımurat (L. Tolstoy), Ene (M. Gorki), Göterilen Tarp (M. Şolohov), Göğeyin (E. L. Voyniç).

Yazdığı Kitaplar: Mağtımğulı Goşğuları, Mıralı-Novayı.

Libretto (Opera Sözü): Abadan.

Deneme: Hakikat.

Masal kitabı: Dostluk.

Bilmece kitabı: Kim Bilmeşek.

2.3. Hakkında Yapılan Çalışmalar

Türkiye’de Berdi Kerbabayev ve eserleri üzerine yapılan çalışmalar oldukça kısıtlı olsa da son yıllarda özellikle eserlerinin dil incelemesi üzerine birçok çalışmaya imza atılmıştır. Kerbabayev ile ilgili ilk çalışmalar K. Cumayev (Cumayev, 1998) ve K. Durdıyev (Durdıyev, 2002) tarafından yapılmıştır.

Türk dünyasının tamamında önemli bir yere sahip olan Alî-şîr Nevâyî, Türkmenler arasında da oldukça sevilen, gazelleri dilden dile dolaşan, “Hamse”si halk tarafından rağbet bulan ve eserleri yayınlanan bir şâirdir. Türkmen halkı, çok sevdikleri bu şâirle yakın dostu Hüseyin Baykara etrafında birçok hikâye oluşturmuştur (Biray, 1998: 57). Berdi Kerbabayev’in “Mıralı ve Sultan Söyün” adıyla kaleme aldığı “Alî-şîr Nevâyî ile Hüseyin Baykara” hikâyeleri Türkmen Devlet Neşriyatınca 1948 yılında basılmış, Türkiye Türkçesine aktarımları N. Biray tarafından yapılarak 1998’de Millî Folklor Dergisi’nde yayımlanmıştır.

2000’li yıllarda Sarıkaya tarafından özellikle yazarın, basım tarihi itibarıyla Türkmen edebiyatının ilk romanı olarak kabul edilen “Ayğıtlı Ädim” isimli eseriyle alakalı çalışmalar Türkiye’de Kerbabayev üzerine yapılan en detaylı çalışmalar olarak göze çarpmaktadır.

2003 yılında Prof. Dr. M. Fatih Kirişçioglu danışmanlığında Gazi Üniversitesinde doktora tezi olarak hazırlanan “Berdi Kerbabayev’in Ayğıtlı Ädim Romanı (İnceleme-Metin-Sözlük)” başlıklı çalışmada eser; muhteva, dil ve üslup bakımından incelenmiştir (Sarıkaya, 2003).

Sarıkaya, 2006 yılında “Sovyet Devri Türkmen Yazarı Berdi Kerbabayev ve Ayğıtlı Ädim Romanı” başlıklı bir makale yayımlamış (Sarıkaya, 2006), daha sonra roman Sarıkaya’nın aktarmasıyla Türkiye’de basılmıştır (Kerbabayev, 2009).

Sarıkaya, bu çalışmalarda “Ayğıtlı Ädim” romanından hareketle eser ve Kerbabayev’in edebî kişiliği hakkında şu ifadeleri kullanır:

“Ayğıtlı Ädim” son şekliyle bir ideoloji romanı hâlini almış olsa da Türkmen Türkçesinin bütün dil zenginliğini başarıyla yansıtır. Eser, zengin kelime hazinesiyle bir sözlük vazifesi görmektedir. Romanda yer alan bazı kelimeler, Türkmen Türkçesinin sözlüklerinde dahi bulunmamaktadır. Yazar eserinde yansımali kelimeleri, deyim ve atasözlerini çok zengin ve yerli yerinde kullanarak okuyucu üzerinde etki bırakacak bir ifade tarzı ortaya koymuştur. Edebiyat araştırmacılarına göre romanın kurgusu ve kompozisyonu da çok sağlamdır (Sarıkaya, 2006: 10).

2004 yılında A. Memmedov tarafından “Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi” için “Berdi Kerbabayev” maddesi yazılırken (Memmedov, 2004) 2013 yılına geldiğinde A.

Gökçimen tarafından yazarın otobiyografik romanı “Öten Günler”in incelemesi dikkat çeker (Gökçimen, 2013a). Gökçimen eser hakkında şunları söyler:

“Öten Günler”, devrine tutulmuş bir ayna niteliğinde; Sosyalist dönemde yazılmasına rağmen yer yer tarafsızlığı yakalamış bir romandır. Aslında bu durum, yazarının üslubuna bağlı olmakla birlikte, aynı zamanda Kerbabayev’in bir başarısıdır. Yani yazar, hem sosyalist sistemin kurallarla çevrili sistemine ayak uydurmuş hem de yaşanmış tarihi vakaları gücü yettiği nispette gerçeğe uygun sunmuştur (Gökçimen, 2013a: 94).

2020 yılından sonra ise Dr. Öğr. Üyesi Sinan Dinç danışmanlığında Atatürk Üniversitesinde Kerbabayev’in “Saylanan Eserleri”nde yer alan hikâye ve povestlerin dil incelemeleri üzerine S. Çalikuşu (Çalikuşu, 2020), E. Hudayberdiyeva (Hudayberdiyeva, 2022), M. Yanybayev (Yanybayev, 2022) ve M. Akyüz (Akyüz, 2022) tarafından hazırlanan dört farklı yüksek lisans teziyle karşılaşılmaktadır.

Çalikuşu, Kerbabayev’in “Saylanan Eserler” adlı kitabında bulunan “Capbaklar” povestini; Hudayberdiyeva, “İlginç Çocuk”, “Piyoner Ev Hizmetinde”, “Melece”, “Yaramaz Çocuk” ve “Babasının Oğlu” hikâyelerini; Yanybayev, “Tartışmadan Güçlenilmez” povesti ile “Kırk Yalan”, “Connuk Batır” ve “Mıralı ve Sultansöyün” masallarını; Akyüz ise “Batır” ve “İhlasa Arzu” povestlerini Türkiye Türkçesine aktararak eseri şekil bilgisi yönünden incelemiştir. Çalışmalarda Türkmen Türkçesi ile Türkiye Türkçesi; yapım ekleri, hâl ekleri, şahıs ekleri, zaman ekleri, sıfat-fiiller, isim-fiiller ve zarf-fiiller gibi şekil özellikleri bakımından karşılaştırılmıştır.

3. BERDİ KERBABAYEV’İN SEÇİLMİŞ HİKÂYE VE POVESTLERİNİN İÇERİK VE ANLATIM ÖZELLİKLERİ

Çalışmanın bu bölümünde yazarın 1992 yılında basılan “Saylanan Eserler” kitabındaki (Kerbabayev, 1992) “İlginç Çocuk”, “Piyoner Ev Hizmetinde”, “Melece”, “Yaramaz Çocuk”, “Babasının Oğlu” ve “Masal Değil Gerçek” isimli hikâyeleri ile “Batır”, “İhlasa Arzu”, “Tartışmadan Güçlenilmez” ve “Capbaklar” isimli povestleri; içerik ve anlatım özellikleri bakımından incelenmiştir. İçerik incelemesi konu, kurgu ve şahıs kadrosu başlıkları altında, anlatım özellikleri incelemesi ise anlatıcı ve bakış açısı, dil ve üslup ile anlatım teknikleri başlıkları altında yapılmıştır.

“Saylanan Eserler”in ilk hikâyesi olan “İlginç Çocuk”ta (1926) Beşim isimli küçük bir çocuğun karakter özellikleri anlatılır ve onun bebekliğinden 7-8 yaşlarına kadarki hayatından kesitler sunulur.

Kitaptaki ikinci hikâye olan “Piyoner Ev Hizmetinde” (1929) isimli hikâye, Nazar adındaki küçük bir çocuğun ailesine maddi destek sağlayabilmek için verdiği uğraşları konu edilmektedir.

“Melece” (1942), özlem ve vatan sevgisi gibi duygular etrafında şekillenen, ağabeyini cepheye gönderdiğinden beri onun yokluğuna alışamayan küçük bir çocuğun ruh hâli etrafında gelişen olayları anlatmaktadır.

“Yaramaz Çocuk” (1956) hikâyesi, dışarıda olup biten her şeyi büyük bir merakla öğrenmek isteyen ve bu uğurda da başına türlü dertler alan Aman isimli küçük bir çocuğun hikâyesidir.

“Babasının Oğlu” (1944) isimli eser, babasını cephede kaybetmiş Mırat isimli bir çocuğun yaşadığı sarsıntı ve bu sarsıntının etkisiyle düşmandan intikam almak için yanıp tutuşmasını ele almaktadır.

“Masal Değil Gerçek” (1955) adlı hikâye, “Saylanan Eserler”deki son hikâyedir ve ihtiyar bir kadının torunlarına anlattığı bir masal etrafında şekillenmektedir. Hikâye, dönemin Türkmen toplumunun hayat koşullarına ışık tutması açısından ilgi çekicidir.

“Batır” (1935), “Saylanan Eserler”de yer alan dört povestten ilkidir. Batır isimli bir erkek çocuğunun uzun yıllar teşhis konamayan hastalığı ve ailesiyle birlikte bu hastalığı tedavi etme

abası üzerine kurgulanmış bir eserdir. “Batır”da göze çarpan en önemli husus yazarın, geleneksel tedavi yöntemlerini yererek modern tıbbın doğru yol olduğunu işaret etmesidir. Batır başlıklı povest, başlıklandırılmamış on bir bölümden oluşmaktadır.

“İhlasa Arzu” (1947) povesti “Onlar Kim”, “Çerkez’in Niyeti Ortaya ıkmadı”, “Kuş Kafeste”, “Nasıl Oldu”, “Beklenmedik Misafir”, “İki Taraflı İzcı” ve “Son Karşılaşma” başlıklarını taşıyan yedi bölümden oluşmaktadır. Bu povestin merkezî kişisi Çerkez isimli küçük bir çocuktur. “İhlasa Arzu”, Çerkez’in köylerinin çevresinde karşılaştığı şüpheli adamları cesur ve kararlı duruşu sayesinde güvenlik güçlerine yakalatmasını anlatmaktadır.

Çocuklara nasihat niteliğinde kaleme alınmış “Tartışmadan Güçlenilmez” (1948), povestinde kahramanlar Tokar ve Nöker isimli iki çocuktur. Bu iki sıkı dost ufak tefek sebepler yüzünden tartışır ve arkadaşlıkları bozulur. Sonrasında dostluklarının kıymetini anlayıp gereksiz inatlaşmalarından vazgeçerler ve birlikte gülüp oynamaya devam ederler. Dostluğun ve anlayışın önemini vurgulayan bu povest; “Tartışma”, “Ben Suçluyum”, “Ne Tokar Konuştu Ne De Nöker”, “Ankar’ın Aklı Başına Geldi”, “Hırsızın Ortağı Kim”, “Gnahkr Gözler”, “Bu Kim” ve “Ankar’ın Azmi” başlıklı sekiz farklı bölümden oluşmaktadır.

“Capbaklar” (1948), “Saylanan Eserler”de yer alan dördüncü ve son povesttir. İki bölümden oluşan povestin ana ekseninde Capbak, Yapbak, Mapbak ve Topbak isimli dört kardeş yer almaktadır. Birinci bölümde Capbakların kim olduğu ve çocukluk zamanları anlatılmıştır. Capbaklar birbirlerine çok benzeyen, küçük yaşta yetim kalmış, annelerine ve birbirlerine çok düşkün, hazırcevap olmaları ve neşeli hlleriyle tanınmakta olan kardeşlerdir. İkinici bölümde ise Capbakların delikanlılık zamanları anlatılır. Capbaklar annelerini kaybederler ve zorlu hayatları daha da zor bir duruma gelir. Haksızlığa hiçbir zaman boyun eğmeyen Capbakların yaşadığı çoğu olay, köyün çıkarcı ve paragöz zenginleriyle karşı karşıya gelmeleri etrafında anlatılmaktadır.

3.1. İçerik Özellikleri

3.1.1. Konu

“Romancı ne anlatıyor?” sorusuna verilen cevap eserin konusudur. Eserin konusu, eserdeki olayların özetlenmiş bir tanımı; romanda anlatılanların öz hâldeki ifadesidir (Çetin, 2021: 121). M. Önal konuyu, bir edebî eserde yer alan duygu, fikir, hayal ve davranışların toplamı olarak kabul ederken “Eser ne anlatıyor?” sorusunun cevabının konuyu ortaya koyduğunu belirtmektedir (Önal, 1996: 39). Eserde işlenen konunun eser yazılmadan önce de var olduğunu ve bundan dolayı eserin konusu ile eserin değeri arasında bir ilişki bulunmadığını vurgulayan B. Moran, eserin konusunun eserin içinde büründüğü hâl çerçevesinde, bir başka deyişle konunun sanatçının elinde işlenmiş hâli ile değerlendirilmesi gerektiğini ifade etmektedir (Moran, 2002: 166). Konu, edebî bir ürünün fikir, olay zinciri ve durumlardan meydana gelen iskeleti; yazarın yapıtında işlediği, üzerine söz söylediği fikir, olaylar zinciri ya da durum olarak tanımlanabilir (Oğuzkan, 2013: 24). Bu tanımlamalardan hareketle edebî eserlerde konu, yazarın işlemeyi amaçladığı temel meseleler ve üzerinde düşünüp kaleme aldığı toplumsal, bireysel veya felsefi sorular çerçevesinde şekillenir. Konu, bir eserin içeriğini ve onun anlamını belirleyen bir ögedir. Konu, her eserde bireysel bir hadise, toplumsal bir sorunun işlenmesi ya da bunlardan tamamen bağımsız herhangi bir çatışma gibi farklı şekillerde karşımıza çıkabilir.

Berdi Kerbabayev, Türkmen halkının yaşamını, kültürünü, değerlerini ve toplumsal sorunlarını edebî bir dille anlatan eserler kaleme almıştır. Onun hikâyeciliği, hem halkın günlük yaşamını derinlemesine yansıtan hem de toplumsal değişimlere dair eleştirel bakış sunan bir yapıya sahiptir. Kerbabayev, halk edebiyatı geleneklerinden beslenen ve modern edebiyatın biçemlerinden etkilenen bir anlatım tarzını benimser. Onun hikâyeciliği, sosyal gerçekçilikle birleşen bireysel ve toplumsal çatışmaları işler ve o, sıklıkla insanın iç dünyası ile toplumsal yapılar arasındaki ilişkileri derinlemesine ele alır. Çocuk merkezî kişiye sahip birçok eser kaleme almış olan Kerbabayev, tüm bunları okuyucuya çocukların bakış açısı ve onların yaşadığı zorluklar, heyecanlar, arkadaşlıklar vb. öğeler üzerinden aktarmayı tercih eder.

Çocuk edebiyatında konu seçimi ve bu konuların işlenişi ile ilgili farklı görüşler bulunmaktadır. F. Temizyürek vd. bu konuda dikkat edilmesi gereken hususları; seçilecek konuların hedef kitlede yer alan çocukların yaş aralığına uygun ve ilgi çekici olması, heyecan verici ve sürükleyici olması, merak duygusunu körüklemesi ve hayatla ilgili tutarlı bilgiler

vermesi şeklinde belirler. Aynı zamanda bu eserlerde işlenen konular; tüm insanlığı ilgilendiren, çocuklara kişilik kazandıran ve onlara millî değerlerle birlikte toplumsal kuralları öğreten konular olmalıdır (Temizyürek vd., 2021: 29-33). A. Yalçın ve G. Aytaş, çocuk edebiyatının konularının kapsamını, çocuğun doğumundan yetişkinlik çağına ulaşmasına kadarki her türlü olay ve kavramı kapsadığını ifade eder ve bu eserlerde çocukları psikolojik yönden olumsuz etkileyecek konulardan kaçınılması gerektiğine dikkat çeker (Yalçın ve Aytaş, 2024: 51-52). Çocukların gerçek hayatta karşılaşabilecekleri konuların işlenmesi, hayatlarını kontrol altında tutabilmelerini ve yanlışlarını fark etmelerini sağlar. Çocuk kitaplarında konunun işlenişinin en az konu kadar mühim olduğuna dikkat çeken T. Şimşek, sağlam bir konuyu ihtiva etmeyen bir eserin bir çocuğun ilgisini uzun zaman cezbedemeyeceğini belirtir ve seçilen konunun özgün olması gerektiğini savunur (Şimşek, 2020: 98).

Berdi Kerbabayev, hayatlarının başlarındaki çocuklara toplumun farklı kesimlerinden karakterler aracılığıyla farklı yaşam biçimlerini, hayat mücadelelerini, beklentilerini ve umutlarını ilgi çekici bir dille anlatır.

“Saylanan Eserler” adlı kitabında yer alan hikâye ve povestlerinde işlenen konular aşağıdaki alt başlıklarda ele alınmıştır.

3.1.1.1. Toplumsal Yapı ve Sorunlar

Kerbabayev’in eserlerinde, geleneksel toplum yapısının modernleşmeye, toplumsal normların ise bireysel özgürlük arayışlarına karşı nasıl bir çatışma içine girdiği sıkça işlenir. Bu tema, yazarın özellikle Sovyet dönemi sosyalizminin etkisinde şekillenen Türkmen toplumunun dönüşümünü anlatan öykülerinde belirginleşir.

“Masal Değil Gerçek” adlı hikâye, yaşlı bir kadının torunlarına anlattığı ve aslında kendi hayat hikâyesi olduğu sonradan anlaşılan, küçük yaşta yetim kalan oğluyla yaşadığı zorlu zamanları konu alan bir masal etrafında şekillenir. Sonunda gerçek bir hikâye olduğunu anladığımız masal, dönemin hayat koşullarını tüm çıplaklığıyla gözler önüne sermesi bakımından dikkat çekicidir. Masalı anlatan Cahan isimindeki yaşlı kadın, aslında kendi başından geçenleri anlatmaktadır. Masalı anlatırken Türkmenistan’da medrese eğitimi, Ekim Devrimi öncesi ve sonrası gibi toplumsal ve siyasi konulara kendi bakış açısıyla değinir. Oldukça ağır yaşam şartlarından bahseden Cahan, dönemin sömürgeci zenginlerinden dem vurur. Bu noktada hikâyeye dâhil olan ve tüccarlık yaptığını öğrendiğimiz Hallı Hars’ın başta Cahan olmak üzere köylülere eziyet ederek onların sırtından para kazandığı aktarılır.

Cahan'ın, Hallı Hars'ın eziyetlerini karakola neden şikâyet etmediğini soran torununa verdiği cevap, ezilen Türkmen halkının arkasında duran, onlara sahip çıkan herhangi bir otoritenin olmadığını göstermektedir:

Zamancık başka bir noktaya değindi:

—Cahan niçin karakola haber vermedi ki?

—Vah tatlım, o vaktin sömürgeci destekçileri sadece Hallı Hars'ın çıkarlarını koruyorlardı (62/30).

Bunlara ek olarak devrin sağlık sistemi de sert bir şekilde eleştirilir. Cahan'ın oğlu Borcak'ın ağır şekilde hastalanmasının ardından, doktor bulunamadığı için başvuru alan eğitimsiz sahte hekimlerin hiçbir işe yaramayan ilaçlar önerdiği, çeşitli hurafelerle zaman kaybettirdikleri anlatılır:

—Nine, hey nine! Neden doktor çağırmadı?

—Vah tatlım, o devirde doktor var mıydı ki? Sadece hiçbir faydası olmayan yasa dışı hekimler çeşitli ilaçlar yapıyordu. Biri, 'Senin oğlun çok tatlı olduğu için göz değmiştir, sen kırk adamın tükürüğünü toplayıp ona içir.'; diğeri, 'Beyni naz ediyor. Dilinden kan aldır.' diyordu.

Maysacık içini çekti:

—Kırk adamın tükürüğü mü? Bundan âlâ ölüm mü var?

—Derdin olursa başka çaren var mı? Evet, üçüncüsü, 'Karnı çalışmıyor. Köpeğin yalağından su içir.'; dördüncüsü, 'Cin musallat olmuştur. Hocadan muska al.' dedi (63/30).

Hikâyede değinilen bir diğer toplumsal husus, dönemin medreseleri aracılığıyla yürütülmeye çalışılan eğitim sistemidir. Cahan, başka imkân olmadığından hiç yoktan iyidir fikriyle oğlunu ahırdan bozma bir medreseye göndererek mollaya teslim ettiğini anlatır. Mollanın çocuklara çok kötü davrandığını, fiziksel şiddet uyguladığını da sözlerine eklemeyi ihmal etmez:

Evet, çocukları etrafına dizip ortada oturan, çember sakallı, şişman mollanın yumruk kalınlığında sopası vardı. Bu sopaları belli zamanlarda şaklatıp çocuklara gözdağı veriyordu: "Ey baş belaları, okuyun!" deyip tehdit ediyordu (64/37).

Bu noktada Berdi Kerbabayev'in medreseler hakkındaki görüşlerine değinmek faydalı olacaktır. Yazar birçok eserinde din, din adamları ve dinî müesseseleri toplumsal bir husus olarak işler. Konuyla ilgili Gökçimen, "Berdi Kerbabayev, sosyalizm öncesi eğitimini eski usulde ve medreselerde yaptığı için bu konuda gözlemleri, tecrübeleri ve anıları çoktur." şeklinde bir belirlemede bulunur (Gökçimen, 2013a: 88). Berdi Kerbabayev'in çocukluğu ve eğitim yıllarını konu alan otobiyografik romanı olan "Öten Günler"de üzerinde en fazla durulan toplumsal konuların başında din, din adamları ve medreselerin geliyor olması bu görüşü

destekler. Gökçimen, Kerbabayev'in medrese eğitiminde edindiği tecrübeler ışığında eserlerinde medreselerin aksak ve çağ dışı eğitim sistemleri üzerine açıkça eleştirilerde bulunduğunu belirtse dahi yazarın, sosyalist sistemin şart koşması dolayısıyla aldığı bu eğitimi ve bu eğitimi veren kurumların tümünü aynı kategoride değerlendirmedini, kötü medreselerin yanı sıra iyi eğitim veren âlimleri olan medreselere de övgülerde bulunduğunu, onlardan birçok şey öğrendiğini ifade eder (Gökçimen, 2013a: 88).

“Masal Değil Gerçek” adlı hikâyede, Çarlık Rusyası'nın son devirlerinde büyük açlık ve sefalet çeken Türkmen halkının içler acısı durumunun, Ekim Devrimi ile birlikte yerini mutlu ve huzurlu günlere bıraktığı ifade edilmektedir:

—Birden kuzeyden yükselen ışıık bütün cihanı aydınlattı. Gök gürültüsüne benzer bir gümbürtü duyuldu, sanki dersin dünya baş aşağı döndü. (...) Tepesinden korku inen Hallı Hars ve onun gibi haramiler öncekinden daha beter kuduz köpeğe döndüler, önüne geleni yaraladılar, parçaladılar, en sonunda kendi iplerini kendileri kestiler. Bu sonu beğenen Zamancık iyice yayılıp keyiflendi:
—Ee, ondan sonra?
—Gürültüler sona erip hırgür, kavga bittikten sonra dünya, yağmur sonrası parlayarak çıkan güneş gibi gül rengine döndü! O günden beri güzellerim, tam kırk yıl geçti!
Aman ile Zaman peş peşe seslendi:
—Var ol, devrim!
—Yaşasın, Ekim ışığı!
Maysacık da peşinden:
—Yaşasın özgürlük bayrağı (66/10).

Berdi Kerbabayev'in “Saylanan Eserler” adlı kitabının dört povestinden ilki olan “Batır”, poveste adını veren bir erkek çocuğunun uzun yıllar boyunca yaşadığı rahatsızlığı ve sağlıkla ilgili toplumdaki yanlış uygulamaları ele almaktadır. 12 yaşındaki Batır, bir yıldır karın ağrısı çekmektedir. Annesi Dursun, eldeki imkânlar doğrultusunda birçok alternatif yöntem denemiş, Batır'ı tabip adı verilen eğitimsiz, diplomasız hekimlere emanet etmiştir. Fakat bunlar Batır'ın rahatsızlığını geçirmek şöyle dursun, tam tersine Batır'ın küçük vücuduna daha da zarar veren yöntemlere başvurmuşlardır:

—Ben buna hissettirmeden Amuderya'dan altı defa geçen Aman İşan'ın ellerini yıkattırıp suyunu içirdim. Bunun karnını tereyağında pişen yufka ekmeği ile kapladım. Kırk tükürük toplayıp şekerli suya karıştırıp içirdim. Bunun karnına eşek tezeği, sığır tezeği bile koydum. Kısacası ne yapacağım, oğlana yapmadığım ilaç kalmadı. Ama hiçbirinden fayda gelmedi, bu sürekli “Karnım!” diye dolanıp duruyor (74/3).

Bu noktada yazarın eserde vurguladığı geleneksel tedavi yöntemleriyle modern tıbbın karşı karşıya gelişine değinmek yerinde olacaktır. Türkmenistan adına büyük felaketlere sahne olan 19. yüzyıl sonu ile 20. yüzyıl başları; ekonomik, siyasal ve toplumsal açılardan bir dibe vuruşa sebebiyet verir. Açlık, sefalet, işsizlik ve eğitimsizlik gibi konular Türkmenler için

günlük hayatın parçası hâline gelir. Bu koşullar, her alanda olduğu gibi Türkmenlerin basit düzeyde bile olsa sağlık hizmetine erişimleri bulunmamasına yol açar. S. Amanmıradov’a göre Türkmen toplumu, hastalıkların nelere yol açabileceği ve bulaşıcılıkları ile ilgili bilgi sahibi olmamasının yanı sıra hastalıkların sebebinin Tanrı’nın birini cezalandırmak isteği olduğuna, aynı ailede birkaç kişi hastalandığında ise bu durumun Tanrı’nın birkaç kişiyi cezalandırmak istediğine inanmakta ve hastalıkların bulaşıcı olduğunu kavrayamamaktadır. Amanmıradov, 19. yüzyıl sonu ile 20. yüzyıl başlarında hekimlerin çok az sayıda olduğunu, onların da sadece büyük köylerde bulunduğunu, hekim olarak atfedilen kişilerin ise tedavi için dedeleri veya babalarından “miras” yoluyla edindikleri yaşam deneyimlerine başvurdıklarını, bu sebeplerden dolayı çobanların tedavi için yerel şifacılar ve mollalara gittiklerini belirtmiştir (Amanmıradov, 2019: 77).

“Batır” adlı povestte insanların, sağdan soldan duydukları, elinin şifalı olduğuna inanılan kimselere “hekim” gözüyle bakarak canlarını onlara teslim ettikleri sonucuna varılmaktadır. Tabip adı verilen bu kişilerin arasında iyi niyetli bir şekilde alternatif tıp yöntemlerini kullanarak şifa dağıtmak amacıyla olan insanlar olduğu gibi; insanların çaresizliğini fırsat bilip bunu kullanarak çıkar sağlayan art niyetli kişilerin de olduğu yazar tarafından gözler önüne serilir:

Bossan’ın aceleci, beklentili gözleri Dursun’un evinin içinde oradan oraya at koşturuyor, gözlerine bayram ettirecek bir şeyler görmeye çalışıyordu. (...) Bossan’ın ustalaşmış gözleri, içleri dolu gibi görünse de iki tarafta asılı renkli çuvalların içindeki öte berinin akşam pazarında beş kuruş etmeyeceğini net bir şekilde fark etmişti. İçerideki yatakların, baş köşedeki çiçekli keçe haricinde tamamı belli ki bu evle yaşıttı. (...) Bossan içinden, ‘Ben nereye düştüm? Annabayların davetine icabet etmeyip neden bu hâldeki Dursun’a geldim ki?’ diye kendi kendine sızlanıyordu (79/33).

Yazar, povestte özellikle büyük şehirlerde Sovyet Hükûmeti tarafından kurulan ve hem eğitim hem de personel desteği sağlanan modern hastaneler yerine, ne idüğü belirsiz şifacılar güvenip onlara canını emanet eden insanları eleştirir. Bunun cahil insanların işi olduğu, işin ehli insanlar dururken muska yazıp deli saçması reçetelerle şifa dağıttığını iddia eden insanlara inanılmaması gerektiğini Batır’ın rahatsızlığının ciddiyetini fark eden öğretmeninin aracılığıyla vurgular:

—Ben elbette, tabiplikten anlamam. Ama Batır, senin rahatsızlığın oyuncak değil. Oğul, hastalığı tedavi olan yener. Kim onu dikkate almazsa pişman olur. Derdin sıkıntının muskayla halledildiği devir geride kaldı. Senin rahatsızlığın karnında olduğu için, köy tabipleri onun çaresini bulamaz. Sen becerebilirsen anne veya babanla Aşkabat’taki büyük doktorlara git, hiç olmazsa en azından sağlık memurları var (84/26).

Bu povestte toplumdaki ekonomik sıkıntıların yansımaları da görülmektedir. Batır'ın ailesi günlük yemek ihtiyaçlarını zar zor karşılayan, eve eşya almak şöyle dursun giyecek kıyafet bulmakta bile zorlanan ekonomik durumu oldukça kötü bir ailedir. Bu aile, dönemin ortalama Türkmen köylüsünün ahvalini gözler önüne sermesi bakımından önemlidir.

Devrin toplumsal adaletsizliğine uygun olarak ev ahalisi, çocukluklarından beri epey sıkıntı yaşıyordu. Annamırat kışın ayazına, yazın kavuruculuğuna aldırmadan ömrünü çiftçilik ile harcarsa da değil evinin eşyalarını, yılda bir sefer ailesinin kıyafetlerini yenileyemiyordu. Dursun da hiç boş durmuyordu. Ev işleri, çoluk çocuk derdinin dışında, her yıl hiç olmazsa birkaç küçük halı dokuyup satıyordu. Yine de onların zor günler için kenara koydukları bir şeyleri olmuyordu, aksine günlük yemek ihtiyaçlarını bile karşılamakta zorlanıyorlardı. Verdikleri emeklerin karşılığını kendileri değil, başkaları alıyordu (80/16).

Kerbabayev'in "Batır" isimli eserindeki üzerinde durulması gereken bir diğer toplumsal konu da Amuderya (Ceyhun) Nehri'ne atfedilen önemdir. Türkmenler, çöl etrafında yaşayan bir millet olduğu için suyun değerini bilen, su kaynaklarına saygı gösteren bir toplumdur. Amuderya Delta Düzlüğü, Dashoguz vilayetinden Özbekistan'ın Horezm Eyaleti ve Karakalpak Özerk Cumhuriyetine uzanan tarım alanlarını kapsamaktadır. Bu delta düzlüğü, Amuderya'nın getirmiş olduğu alüvyal malzemeleri biriktirmesi sonrasında oluşmuştur. Alüvyal malzemelerin verimli olması, vahada muhtelif tarım ürünleri yetiştirilmesine olanak sağlamaktadır (Arbatov ve Karatepe, 2016: 584). Amuderya, Gürgen, Etrek vadileri; Harezm'in bir bölümü, Murgap vahası ve Köpetdağ etekleri tarıma elverişli bölgelerdir. Buralarda halk özellikle göçebe veya mera hayvancılığı ile aynı zamanda tarımla uğraşıyordu. Türkmenler bu bölgelerde buğday gibi ürünler ekiyor; bahçe ürünleri, üzüm bağı ve çeşitli sebze ürünleri yetiştiriyorlardı (Dinç ve Çakır, 2008: 104). Ayrıca Türkmen toplumunda Amuderya Nehri'nin suyunun şifalı olduğuna dair bir inanış bulunduğu da Kerbabayev'in "Batır" povestinde yer alır. Dursun'un, oğlunun hastalığına çare bulmak amacıyla oğluna Amuderya Nehri'nden geçen bir imamın ellerini yıkadığı suyu Batır'a içirdiği, evlerine gelen Bossan isimli bir tabibe anlatmasıyla öğrenilir:

—Ben buna hissettirmeden Amuderya'dan altı defa geçen Aman İşan'ın ellerini yıkattırıp suyunu içirdim (74/3).

Povestte değinilen ve Türkmenistan tarihi açısından önemli bir yer tutan hadiselerden biri de "Toprak ve Su Reformu"dur. Türkmenistan'daki Toprak ve Su Reformu, Sovyetler Birliği'nin Orta Asya'da sosyalist bir düzen kurmak amacıyla gerçekleştirdiği geniş çaplı toprak reformlarından biridir. Bu reform, Türkmenistan'da sosyal, ekonomik ve tarımsal yapıyı kökten değiştirmeyi amaçlamış ve özellikle geleneksel mülkiyet ilişkilerinin dönüştürülmesine odaklanmıştır. K. Muhammedberdiyev, toprak ve su (Yer-Suv) Reformunun amacının Çarlık

zamanında bazı bölgelere yerleştirilen zengin Rus köylülerinin (kulakların) ellerindeki toprakların yerel halka kullanım amacıyla paylaşılması olduğunu, bu reform için ilk kez 1922 yılında adım atıldığını, öte yandan Sovyet döneminde arazi mülkiyetini belirleyen asıl toprak ve su reformunun ise 1925-1927 yılları arasında hayata geçirildiğini belirtir (Muhammedberdiyev vd., 1997: 63). Bu reform ile topraklarını kendileri işlemediği hâlde başka insanların gücünden faydalananların toprak sularının ellerinden alınması yasalaştırılır. Toprak ve sudan istifade etmenin öteden beri devam edip gelen biçimleri (sanaşık, mülk, karende) kaldırılıp toprak ve sudan faydalanma hakkı köylülere; başka bir deyişle toprağı işleyen, işlemek için suya ihtiyacı olan, alın teri ve emeğini ortaya koyan insanlara verilir; topraksız ve susuz köylü kalmaması prensibi benimsenir (Muhammedberdiyev vd., 1997: 70).

Eserde, Batır'ın ailesinin evinde dişe dokunur tek mal varlığının tahıl dolu iki çuval olduğu; bu çuvalları da 1926 yılında, yani olayın geçtiği yılda gerçekleştirilen toprak ve su reformuna borçlu oldukları aktarılır:

Evin içindeki eşyalar arasında Bossan'ın gözüne takılan sadece yünleri çıkmış yırtık yorganların altında duran dolu iki çuvaldı. Bossan sadece bu çuvalları görünce rahat bir nefes almıştı. O çuvallar da eve bu yılki, yani 1926 yılındaki toprak ve su reformundan sonra gelmişti (80/28).

Povestte yer alan ve dönemin toplumsal yapısına dair fikir verebilecek konulardan bir diğeri de “Komsomol Dernekleri”dir. Bu dernekler, Sovyetler Birliği'nde 1918-1991 yılları boyunca Sovyet gençliği arasında disiplinli bir sosyalist yaşam tarzını benimseyen ve Sovyet hükûmetinin politikalarını savunmak için faaliyet gösteren insanların bir araya geldiği derneklerdir. Komsomol teşkilat yapısının ilkelerini ve iç yapısını Leninist Genç Komünistler Birliği Tüzüğü düzenlemektedir. Tüzük, ilk kez İşçi ve Çiftçi Gençler Birliği'nin I. Bütün Rusya Kongresi'nde (1918) kabul edilmiştir. Nisan 1978'de düzenlenen XVIII. Leninist Genç Komünistler Birliği Kongresi'nde tüzükte bazı değişiklikler yapılmıştır. Leninist Genç Komünistler Birliği, Sovyetler Birliği Komünist Partisi yönetimiyle çalışır. Komsomolun idari yapısı olan Leninist Genç Komünistler Birliği Merkezi Komitesi, doğrudan Sovyetler Birliği Komünist Partisi Merkezî Komitesi'ne tabi olmuştur. Komsomol örgütlenme yapısı bakımından merkeziyetçidir. Tüm Birlik Leninist Genç Komünistler Birliği Tüzüğü; komsomolun temel görevlerini, teşkilat yapısını, üyelerinin görevlerini ve haklarını, komsomolun iç demokrasisinin esaslarını, idari organlarının teşkilat yapısını, bunların amaçlarını ve görevlerini, komsomol teşkilatının V. İ. Lenin Pioner Örgütüne başkanlık yapma görevlerini, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Silahlı Kuvvetleri'ndeki komsomol çalışmalarını belirlemiştir (Tabaldiyev, 1976: 597). Komsomollarda gençliğin dinamik yapısı,

ideolojinin taşıyıcısı olmalarında etkili bir husustur. Gündelik hayatlarının düzenlenmesi sürecinde, akran eğitimleri daha geniş kitlelere ulaşımı kolaylaştırmış, böylelikle komsomol döneme erişildiğinde komünist parti üyeliği için gerekli ideolojik yeterlilik sağlanmıştır. Genç kitle sadece ideolojik yeterliliğe sahip bir kitle değil, aynı zamanda askerî özellikler kazanmış bir kitledir (Beşirli ve Ünal, 2018: 34).

Batır, lise eğitimini almaya Aşkabat'a gider ve buradaki derneklere katılır, buralardan arkadaşlar edinir. Eserde bu komsomol derneklerinin çalışmaları övülmektedir.

Okulda akşamları birçok dernek çalışmaya devam ediyor (95/8).

Batır'ın durumu komsomol birimine de okul müdürüne de ulaştı. Onu çağırdılar, hâlini sordular, ona moral verdiler. Yanına refakatçi verip şehir hastanesine, meşhur bir cerraha gönderdiler (96/33).

Berdi Kerbabayev; “Masal Değil Gerçek” başlıklı hikâyesinde dönemin sömürgeci zenginleri, onlar tarafından ezilen Türkmen halkı, devrin problemlili sağlık sistemi, çeşitli hurafelerle oyalanan eğitimsiz insanlar, en az sağlık sistemi kadar sorunlu eğitim sistemi; “Batır” başlıklı povestinde ise eğitimsiz, diplomasız halk hekimleri, halkın boğuştugu ekonomik problemler gibi toplumsal sorunlara değinir. “Batır” eserinde aynı zamanda Amuderya Nehri'nin suyunun şifalı olduğuna dair bir inanış, Sovyet hükûmeti tarafından hayata geçirilen Toprak ve Su Reformu ve Komsomol Dernekleri gibi toplumsal yapıyı ilgilendiren bazı konulara vurgu yapar.

3.1.1.2. Savaşın Sıradan İnsanlar Üzerine Etkisi ve Vatanseverlik

Türkmenistan adına büyük felaketlere sahne olan 19. yüzyıl sonu ile 20. yüzyıl başları, ekonomik, siyasal ve toplumsal açılardan bir dibe vuruşa sebebiyet verir. Açlık, sefalet, işsizlik ve eğitimsizlik gibi konular Türkmenler için günlük hayatın parçası hâline gelir. 20. yüzyıl ise, büyük sarsıntıların asrıdır. Bu yüzyılda görülen gelişmeler, önceki asırlarla kıyaslanamayacak kadar farklı cereyan eder. 19. asrın son çeyreğinde Türkmenistan'ın güç kullanılarak Rusya'ya dâhil edilmesi; siyasi, askerî, iktisadi ve kültürel alanlara da tesir eder (Durdıyev ve Kara, 1997: 1). 1930'lu yıllarda Türkmen sanatçılar üzerinde siyasi baskılar artar ve birçok sanatçı tutuklanır. Bu ağır şartlara rağmen edebiyat alanında gelişmeler sürer. Otuzlu yılların edebiyatında da şiirin üstünlüğü devam eder. Kısa hikâye türü canlanırken uzun hikâye türü de yavaş yavaş oluşmaya başlar. Yirmili yıllarda yazılmaya başlanan romanlar bu devirde bitirilir. Savaş teması, dönemin eserlerinde derinlemesine işlenir. Cepheye gitmemiş sanatçılardan

Berdi Kerbabayev, Ata Salih, Ata Govşudov, Beki Seytekov, Rehmet Seyidov ve Gara Seyitliyev de eserlerinde savaş temasına yer verirler (Durdiev ve Kara, 1997: 5).

“Melece”, bir kurtuluş mücadelesinin memleketin uzak bir köşesindeki yansımalarının üzerine kurulur. Hikâyede Türkmen halkının topraklarını işgal eden düşmana karşı verdiği mücadele esnasında cephede savaşamayan insanların uzaktan verdiği destek de gözler önüne serilir. Hikâyede çaresizlik, özlem ve vatan sevgisi gibi duygular hâkimdir. Yazar, Melece’nin ve annesinin içinde bulunduğu çaresizlikle uzaktan da olsa cepheye verdikleri destekten ötürü duydukları gururu hikâyesinde harmanlar. Melece, ağabeyi gittiğinden beri yalnızlaşmıştır. Fakat küçük bedenine sığmayan duygularını saklamayı bir noktaya kadar becerebilir. Zaman geçtikçe yalnızlığın kasveti sırtına daha da ağır bir yük olarak biner ve nihayet bir gün bu yükü kaldıramayacak hâle gelir:

—Baymırat gittiğinden beri derslerimi önemseyen yok. Benim üç veya beş almam kimsenin umurunda değil. Baymırat buradayken beş aldığım zaman beni tiyatroya götürüyordu (22/5).

Türkmenler Çarlık Rusyası’nın son devirlerinde büyük bir sefaletle karşı karşıya kalmış, vergilerin artması ve savaşlar halkı çaresizliğe sürüklemiştir (Gökçimen, 2013a: 91). 1942 yılında kaleme alınan bu hikâyede, dönem koşullarının Türkmen halkı üzerinde yarattığı tahribatla beraber, mücadele ve özgürlük duyguları da ön plana çıkar:

Düşman birçok yerde maskara olup kaçıyor, kaçamadıkları yerlerde biz onları kelek gibi doğruyoruz. Sovyet köylerini vahşi kurtlardan temizliyoruz. Zincirlenen anneleri, hapse atılmış çocukları serbest bırakıyoruz (23/2).

Düşmanın tez zamanda darmadağın edilmesini istediğimi, özgür ülkemizin çiçek bahçesine dönmesini arzu ettiğimi ve neşeli kutlamaları sabırsızlıkla beklediğimi yaz (23/25).

“Melece”, Türkmen halkının tarih boyunca maruz kaldığı, halkın belleğinde yer etmiş yıkım ve savaşlar nedeniyle hasar gören toplumsal psikolojinin etrafında şekillenmesi bakımından etkileyici bir hikâyedir.

1940’lı yıllarda kaleme alınan “Babasının Oğlu” isimli eserde, savaşın amansız etkileri ve belirgin izleri gözler önüne serilmektedir. Türkmen edebiyatında savaşın etkisi ile esen kahramanlık ve vatan sevgisi rüzgârları hem şiir hem de nesirde savaşın izlerini taşıyan eserler verilmesini sağlamıştır. “Babasının Oğlu”, dönemin en iyi hikâyelerinden biri olarak kabul edilir (Tazegül, 2020: 2).

Hikâye, babasını savaşta kaybeden bir çocuğun yaşadığı sarsıntıyı ve bu sarsıntının etkisiyle hayatını yönlendirmesini ele almaktadır. Bu çocuğun adı Mirat'tır³. Mirat, babasının öcünü alma ümidiyle küçük yaşına rağmen askerî okula kaydolmak istemektedir. Hikâyenin çatısını da bu güçlü istek oluşturur:

Müdür, onun basit, gelip geçici bir hevesle sormadan kararlılıkla cevabı beklediğini anladı. Yine de onu güzelce sınavıp görmek istedi:

—Mirat, oğlum, sen henüz gençsin ama!

—Suvorov Okulu'na gençler kabul ediliyor.

—Taşkent'e gitmesen burada okusan olmaz mı?

—Burada Suvorov Askerî Okulu yok.

—Başka okullar çok ama. Orası mecburi mi yani?

—Evet, mecburi.

—Neden?

—Ben... Babamın öcünü almak istiyorum (46/33).

“Saylanan Eserler”in ikinci povesti olan “İhlasa Arzu”da ise savaşların etkilediği bir ortamda babasına tarla işlerinde yardım eden “Çerkez” adlı bir çocuğun yaşadıkları, vatanseverlik duygularıyla birlikte işlenir. Povestte, 1930'lu yılların Türkmen edebiyatına dair izlerini görmek mümkündür. Devrin edebiyatında kolhoz ve köy hayatı temaları büyük bir yer tutar. Dönemin hikâyelerinde köylülerin iş ve telaşı, aile ilişkisi özü değiştirilmeden tasvir edilir. Povestin girişinde Çerkez tanıtılırken babasına kolhoz işlerinde yardım ettiği söylenir:

Okullar daha yeni kapanıp tatil başlamış olsa da bu kanalda ‘şallak bende’ oynamaya Çerkez’in şimdi vakti yoktu. Babasına, kolhoz işinde yardım ediyordu. Babası birkaç geceliğine gidip dağ içindeki uygun yerlerde ekilen buğdayları biçiyordu (114/16).

Bu noktada “kolhoz” “Kollektivnoye Hozyaystvo – Коллективное Хозяйство” konusuna kısa değinmek yerinde olacaktır. S. Charyyeva ve M. Öztürk tarafından kaleme alınan “Dünden Bugüne Türkmenistan Tarımı” başlıklı makalede kolhozculuğun tarihi ele alınır. Askerî Komünizm sonrası, 1921-1928 yılları arasında NEP (Novaya Ekonomicheskaya Politika – Yeni Ekonomik Politika) dönemi başlar. NEP'in hayata geçmesiyle SSCB'de maddi sorunlar azalır. Savaş döneminde kepenk indiren tüm iş yerleri açılmaya başlanır ve halktan alınan vergiler azaltılır. Stalin'in yönetime gelmesiyle 2-19 Aralık 1927 tarihleri arasında Moskova'da gerçekleşen Bütün Sovyetler 15. Kurulundan sonra kolektifleştirme ile ilgili kararlar alınır ve bu kararlar ivedi şekilde uygulamaya koyulur. Bu yüzden bu kurul da “Kolektifleştirme Kurulu” ismini alır. Bu kuruldan sonra Kolhoz ve Sovhozların kurulması hız kazanır. NEP'in kaldırılmasıyla kolhozlar toplum hayatında mühim bir rol edinir (Charyyeva ve Öztürk, 2018: 39). Kolhozlar, SSCB köylerindeki ekonomik yönetimin bir yansımasıdır. Üretim faktörleri

³ “Öten Günler” isimli otobiyografik romanda da yazarı temsil eden Mirat ismi, Kerbabayev'in babasının adıdır (Gökçimen, 2013a: 85).

(toprak, hayvanlar, su, makine ve diğerleri) toplum kullanımında idi. Toplumun kararı ile üretim faktörlerinin kullanımı ve köylülerin çalışma pozisyonu belirlenmekteydi. Kolhozun ana üretimi bitkisel üretim ve hayvancılıktı (Charyyeva ve Öztürk, 2018: 43).

Sovyet rejimi altındaki tüm devletlerde hayata geçirilen bu uygulamaların halk tarafından benimsenmesi gerekmekteydi. Bunun için de basın-yayın organları ve sanat eserleri aracılığıyla bu yönde çağrılar yapılır. Gazete ve dergilerde kolhozların önemi vurgulanır, onları korumanın vatani korumakla eş değer olduğuna vurgu yapılır. Bu povestte de zikredilen kavramlar birlikte işlenir, çiftçilikle uğraşan halk aynı zamanda yaşadıkları yerin güvenliğini de sağlar.

Çerkez eve dönerken bir tepede şüpheli bir hareketlilik fark eder ve bu kıpırtıya neden olan şeyin yabancı insanlardan başka bir şey olamayacağına karar verir. Yapabileceği iki şey vardır, ya bu işe hiç burnunu sokmadan köye dönüp oradakilere haber vermek ya da onların izini sürüp yakalanmalarını sağlamak. Bu iki seçenek arasında tercih yapmak Çerkez için zor olmaz:

Çerkez'in gözleri bu kıpırtıda olsa da aklına başka şeyler gelip gitti. "Genç Komünist" gazetesinde okuduğu bir haber aklına geldi: Sınıra yakın bir köyde tam da kendi gibi bir çocuğun sınır bekçilerine yardım ettiğini, sınır bekçilerinin bu çocuğun yardımıyla eşkiya yakaladığını hatırladı. Bununla birlikte bir ara, "Daima Hazır" gazetesinin piyonerlerinin yaptığı dikkatli olma yönündeki çağrı aklına geldi. Sanki yanında biri varmış da onunla konuşuyormuş gibi birden cesaretle konuştu: "Hayır! Ben o kıpırtının ne olduğunu anlamadan eve dönemem" (115/44).

Burada bahsi geçen "Yaş Kommunist" (Genç Komünist) ve "Mıdam Tayyar" (Daima Hazır) gazeteleri dikkat çekicidir. Çerkez'in şüpheli gördüğü ve kötü niyetli olduklarını düşündüğü adamların peşine düşme motivasyonunu sağlayan şey, bu gazetelerde yer alan haber ve çağrılardır. Dönemin Sovyet devlet politikalarının halka taşınması ve özellikle genç nesiller tarafından sahiplenilmesini amaçlayan bu tür yayınlarla alakalı E. Soltannıyazov; "Türkmenistan", "Kolhozçı", "Yaş Komünist", "Gızıl Goşın", "Zähmet" ve "Mıdam Tayyar" gibi merkezî gazetelerin Türkmenistan'da yayımlandığını söyler (Aktaran Aşırov, 2022: 269). "Mıdam Tayyar" gazetesi ve "Pioner" dergisi gibi neşriyatlar, 2. Dünya Savaşı sonrası Türkmen çocuk edebiyatının geliştirilmesi amacıyla canlandırılır (Sağlam, 2020: 43).

Bir dönem Berdi Kerbabayev'in de şiirlerinin yayımlandığı "Yaş Kommunist" gazetesi hakkında Aşırov, şunları ifade eder:

Türkmenistan'da gençler için Türkmen dilinde yayımlanmaya başlayan ilk gazete "Yaş Kommunist" gazetesidir. Sovyet devri Türkmen edebiyatının ilk kerpicini koyanlardan biri olan Berdi Kerbabayev'in 1928 yılında "Yaş Kommunist" gazetesinde "Alkogalizmi Gaygırmalı Däl" adlı şiirleri yayımlanmıştır. "Yaş Kommunist" gazetesi,

Sovyet Türkmenistan'ı döneminin Türkmen dili, edebiyatı, medeniyeti, tarihi açısından değerli süreli yayınlardan biri olmakla beraber dönemim matbuatı Komünist Parti'nin elinde keskin bir silahtır (Aşirov, 2023: 519, 522, 531).

Çerkez, gazetelerde gördüğü haberlerin etkisiyle ülkesini korumak ve şüphelileri yakalatarak güvenlik güçlerine teslim etmek ister. Böylece o da gazetelere çıkacak ve vatanseverliği ile şöhret kazanacaktır:

Aslında babasını hatırladığında mutlu oldu: Vatan Savaşı günlerinde babasının bir seferinde sınır bekçilerine “casus” yakaladığını hatırladı. Babasını bu gibi işlerde yardıma çağırdıklarını da biliyordu. Eğer bu sefer de iş başarıyla tamamlanırsa “Çerkez Çarı büyük iş başardı” denilerek gazeteye çıkacağını düşündü ve heyecanlandı (124/44).

Bu duygularla adamların peşine düşen Çerkez, onları bir müddet takip ettikten sonra yakalanır. Takip edildiklerini anlayan adamlar, Çerkez'in etrafını sarar ve onu sorgulamaya başlarlar. Art arda gelen sorular Çerkez'i strese sokup az daha bayılmasına neden olacakken onun aklına bu sefer gazeteler değil, Sovyet rejimi tarafından hazırlanan bir kitapçıkta okudukları gelir ve toparlanır:

Çerkez'in omzu sızlasa ve onların bıyığından, bellerindeki tabancalardan çekinecek gibi olsa da birden şaşkına dönmeden yavaş yavaş kendini topladı. Sovyet savaşçısının faşistlerin eline düştüğünde şaşırmadan nasıl cevap vereceğini bir kitapçıkta okumuştur. Çerkez bunu hatırlayıp kendini bu Sovyet askerinin kardeşi olarak düşündü ve kaşlarını çatarak kesin bir dille cevap verdi (119/33).

Kerbabayev, “Melece” isimli hikâyesinde işgale karşı büyük fedakârlıklarla direnen Türkmen halkının kurtuluş mücadelesi ve özgürlük arayışına yer verir. Ayrıca özlem ve vatan sevgisi de eserin çatısını oluşturur. “Babasının Oğlu” başlıklı hikâyede ise babasını erken yaşta cephede savaşırken kaybetmiş bir çocuğun intikam duygusu ve kararlılığıyla karşılaşılır. Aynı zamanda kolhoz ve köy hayatı, kolhoz ve vatanseverlik ilişkileri de eserde büyük yer tutar. Dönemin gazete ve dergileri aracılığıyla Türkmen halkına aşılarmaya çalışılan “Sovyet toprak bütünlüğü” bilinci de eserde karşılaşılan hususlar arasındadır.

3.1.1.3. Sıradan İnsanların Günlük Yaşantısı

Yazar, Türkmen halkını eserlerinde oldukça yalın bir şekilde işler, onların günlük yaşantılarını ve sıradan derterini edebî bir dille kaleme alır.

“Saylanan Eserler”in ilk hikâyesi olan “İlginç Çocuk”ta Beşim isimli küçük bir çocuk merkezî kişi olarak karşımıza çıkar. Beşim'in bebekliğinden konuşmayı öğrenme sürecine

kadar; oradan da arkadaşlarıyla oyunlar oynadığı zamana uzanan süre zarfındaki gelişimi hikâyenin ana konusunu oluşturur.

Beşim de bu tür çocuklardan biriydi. O çok oyuncuydu, oynamayı, şakalaşmayı çok seviyordu. Beşim, henüz konuşmayı öğrenemediği zamanlarda bile ellerini, gözlerini oynatarak etrafındaki çocuklara gıdıklarmış gibi kahkaha attırır, annesini babasını güldürürdü. O henüz iki yaşına girmemişken, minicik elleriyle alkış tutup gözlerini oynatarak çevresindekileri gülmekten öldürürdü (11/9).

Genel olarak Beşim'in bulunduğu ortamda dikkatleri üzerine toplaması ve çok girişken bir çocuk olması üzerinde durulur. Beşim, yazar tarafından çocuk okurlar için örnek bir karakter olarak gösterilir. Onun girişkenliği, neşesi, bulunduğu her ortamda dikkat çekmesi onu “ideal bir çocuk tipi” hâline getirir.

Beşim iyice dillenip konuşmaya başladıktan sonra, çocuklar daima onun etrafına toplanırlardı. Çocukları sadece güldürmekle kalmaz, bazen “dev” gibi korkunç canavarları canlandırarak korkuturdu, bazılarını da ağlatırdı (12/10).

“Piyoner Ev Hizmetinde” isimli hikâye, Nazar adındaki küçük bir çocuğun birkaç saatlik zaman diliminde yaşadığı olayları konu edinmektedir. Hikâye boyunca Nazar'ın ev ahalisi ile girdiği diyaloglar ve evin ekonomisine katkı sağlamak için giriştiği boyundan büyük işler, hikâyenin konusu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Atahan ikinci bağcığı kaldırıp hamudun yanına koydu ve iki çuvalı devenin üstünde hızlıca bağladı. Atahan böyle hızlı hareket etmemiş olsaydı, Nazar buğday çuvalını üzerine düşürürdü. Yine de Nazar sorumluluğunun bilincinde olarak babasını zor durumda bırakmadı (17/36).

Evine katkı sağlayabilmek amacıyla babasına yardım etmek isteyen ve bunu bir tür gurur meselesi hâline getirmiş olduğu sezilen Nazar, deveye hükmedebilmenin verdiği mağrurluk ile hayatına devam etmektedir.

Hikâyede yer yer Nazar'ın devesiyle yaşadığı anlar eğlenceli bir dille okuyucuya aktarılmıştır:

Durmaksızın güçlkle ilerleyen Nazar, bazen başını arkaya doğru çevirip yüzünü yukarı kaldırıyor, kapkara gözlerini belertip devenin yüzüne dikkatlice bakıyor ve söyleniyordu:

—Ey namert! Sen şu boyun, şu gövden ile neden benim hızıma yetişemiyorsun? Utanmıyor musun?

Gerçekten de devenin iri gözleri:

—Hani senin insafın nerede, diye sorar gibi bakıyordu.

Nazar, devenin homurdanmakta haklı olduğunu fark etti (15/1).

“Nazar'ın boş yere sabırsızlık edip başını sertçe silkmesi devenin hoşuna gitmedi. Sıkıntıyla inledi. Bu inleyiş, “Sahibim, bana acı, dizlerimin postu ne kadar kalın olsa da onlar taştan değil, o benim derim!” der gibiydi.

Ama Nazar bunu da anlamadan ayaklarını devenin dizine vurdu ve:
—Hah çok, diye bağırdı (16/19).

“Yaramaz Çocuk” hikâyesi, dış dünyaya olan merakı, başını ufak çaplı belalara sokan Aman isimli küçük bir çocuğu anlatmaktadır. Aman, küçük yaşına rağmen korkusuz bir karaktere sahiptir. Bu korkusuzluk ailesini, özellikle de annesini canından bezdirecek kadar ön plandadır. Öyle ki Aman’ın ortadan kaybolması, mahalle sakinleri tarafından ciddiye alınacak bir mesele olmaktan çıkmıştır. Ne de olsa Aman mutlaka bir yerlere takılmış, bir yerleri keşfetmekle meşguldür. Dönüp dolaşıp geleceği yer yine kürkçü dükkânı, yani evidir:

Bundan iki yıl önce, Aman dört yaşını yeni doldurmuşken ortadan kayboluyordu. Komşular yardım etmek ve Tovşa’nın oğlunu bulmak için dört bir yana koşuyorlardı. Şimdi ise aşına oldukları “Aman! Amancığım!” sesini işittiklerinde sadece gülümsüyorlardı. El kadarık aylağın hiçbir yere gitmeyeceğini, mutlaka bulunacağını biliyorlardı (24/29).

Hikâye, Aman’ın başına gelen ilginç olaylar ve annesinin Aman’ı zapt etme çabaları temelinde şekillenmiştir. Özellikle giriş bölümünde anne-oğul diyaloglarına bol bol yer verilmiştir:

Aman üstündeki beyaz gömleğe, mavi elbiseye, tertemiz ellerine hevesle bakıp:
—Ben kirli değilim, diye fısıldıyordu.
—Ay şapşal, ben seni daha yeni yıkayıp, giydirmedim mi? Eve geldiğinde ne haldeydin?
—Ama ben oyun oynadım!
Aman bir hayli şaşırmış biçimde sordu:
—Yoksa oynamamalı mıyım?
—Oynamalısın. Ama toza bulaşmadan, kire batmadan oynamalısın.
Aman inançlı bir şekilde konuştu:
—Yok, o olmaz. Ben bildiğimden şaşmam (25/38).

Muhtevanın önemli bir bölümünü de Aman’ın okula gitme isteği ve bu uğurda kalkıştığı okul macerası kaplamaktadır:

Kulakları iyice yıkandığında, dişleri eksiksiz fırçalandığında, gömleği yeni yıkanmış gibi temiz olduğunda ise Aman uyuyakalmıştı. En kötüsü de suydı: Sabah erkenden kalkayım diye yattığında, yine uyuyakalıyordu. Aman buna nasıl bir çare bulacağını bilemeden düşüncelere dalıyordu. Annesine yalvarıyordu, ama o türlü bahanelerle onu kaldırmıyordu. Uyuyakalmamak için nasıl bir çare bulmalıydı? Bunun çaresini söyleyen biri olsaydı! O her sabah şu şekilde başarısız oluyordu: Aman her sabah gözünü açtığında hemen;
—Anne, ben okula gideceğim, diyordu.
Annesiyse:
—Oğlum, sen uyuyakalmışsın, artık geç oldu, diyordu (32/5).

“Tartışmadan Güçlenilmez” povesti, çok sıkı iki dost olan Tokar ve Nöker adlı iki çocuğun yaşadığı olayları ele alır. Povest, eski püskü tamir aletlerini kullanarak bir şeyler üretmeye meraklı bu iki arkadaşın uçak yapma çabasıyla başlar. Her şey gayet yolunda giderken

sıra uçağın pervanesini yapmaya geldiğinde iki dost anlaşılamaz. Tokar pervanesinin konserve kutusundan yapılması gerektiğini savunurken Nöker ise kontrplaktan yapmaları gerektiğini söyler. İkisi de kendi fikrinde ısrarcı olunca iş uçağın çekiştirilerek ortadan ikiye bölünmesine kadar gider:

Tokar çekiciyle testeresini aldı, Nöker baltasıyla bıçağını aldı. Tokar uçağın gövdesine yapıştı. Nöker onun kanatlarına yapıştı. Tokar Nöker'e, "Bırak!" dedi. Nöker Tokar'a, "Bırak!" dedi. Tokar kendine doğru çekti. Nöker kendine doğru çekti. Sonunda uçak ikiye bölündü (140/5).

Yaklaşık bir günlük küslüğün ardından barışan iki dost, uçak yapma işine yeniden koyulurlar. Bu işe kendilerini öyle kaptırırlar ki okulun en haylaz öğrencilerinden Ankar'ın onları bir süredir izlediğini bile fark etmezler. Ankar, Tokar ile Nöker'i hayranlıkla izledikten sonra yanlarına gitme cesaretini kendinde bulur. Uçakla ilgili sorular sorduktan sonra, konu aşık oyununa gelir. Ankar'ın parayla aşık⁴ oynadığını Tokar ve Nöker'le konuşması aracılığıyla öğreniriz:

—Lallık ile aşık oynadım.
Tokar alay edercesine:
—Nesine oynadınız?
—Biz... Biz... Parasına oynamıyoruz ki...
—Doğruyu söyle, ne kadar kazandın?
—Ben... Ben... Hiçbir şey kazanmadım.
—O zaman... Ben hâlâ eski Ankar'ım de, kurtul (149/41).

Ankar, Tokar ile Nöker'in arkadaşlığına ve keyifle oyunlar oynamasına özenir ve onlar gibi olmak ister. Aşığı bırakır ve derslerine daha fazla çalışacağına dair söz verir. Bu sözlerini de tutmayı başarır. Ankar'daki değişimi herkes fark eder. Artık Ankar'ın da katılımıyla uçak yapım işleri üç kişiyle devam eder. Üç arkadaş yaptıkları uçakları keyifle uçururken Ankar'ın aşık arkadaşı Lallık onları uzaktan izler. Tokar ve Nöker tıpkı Ankar'a yaptıkları gibi kötü alışkanlıklarını bırakacağına dair söz vermesinin ardından Lallık'ı da aralarına alır. Povest, dört arkadaşın birlikte oynadıkları oyunla sona erer. Povestin ana konusu arkadaşlıktır. Arkadaşların birbirine verdiği destekle neler başarabileceği gözler önüne serilir. Tokar ile Nöker kendilerine yaklaşan iki sorunlu çocuğu bencilce davranmayarak oyunlarına dâhil eder ve onların kötü alışkanlıklarını bırakmalarına yardımcı olur. Çocuklar için yazılmış olan bu povestte örnek alınması gereken karakterler Tokar ile Nöker'dir ve giriştikleri her işte başarılı olurlar.

⁴ Aşık, sadece erkek çocuklar tarafından oynanan Türkmen milli oyunlarından biridir. Aşık genelde koyunun arka bacağındaki aşık kemiğinden alınır. Oğlanlar aşıklarını yere atarlar ve hangisinin vurması gerektiği belirlenir. Aşığa vurup onu diğer yanına çevirebilirse o aşığı kendisine alır (Dinç ve Çakır, 2008: 46).

“Saylanan Eserler”in dördüncü ve son povesti olan “Capbaklar”; dört kardeşin başından geçen, ağırlıklı olarak fıkra⁵ tarzında yazılmış komik olayları içerir. F. Türkmen, Türkmen edebiyatındaki mizah tipleri üzerine yaptığı çalışmada, Türkmen halk mizahının, sözlü kültürün çok mühim dallarından biri olduğunu belirtir. Bu kavram için ‘yomak’, ‘şorta söz’, ‘anekdot’, ‘değişme’ terimleri kullanılmıştır. ‘Şorta söz’ hâlen Türkmen folklorunun canlı ve zengin türlerinden birinin adı olarak kullanılmaktadır. ‘Şorta söz’ terimi Türkmenler arasında ‘şorta kesmek, şatırdatıp almak’ anlamlarına yakın bir anlam ifade etmektedir (Türkmen, 2009: 191).

Ş. Emedov tarafından Türkmen fıkra tipleri üzerine yapılan çalışmada, Türkmen halkbilimci Ş. Halmuhammedov’un Türkmen fıkra tipleri üzerine önerdiği tasnif aktarılır:

1. Ortak kişiliği temsil etme yeteneği kazanmış ferdî tipler: Efendi, Kemine, Mirali-Sultansöyün, Esenpolat, Keymir Kör, Niyazveli (Kör) Karı, Capbaklar, Aldarköse.
2. Diğer Tipler: Fazla tanınmamış tipler.
3. Belirli bir tiplerle ilgili olmayan fıkralar (Emedov, 2004: 38).

Bu tasnifte “ortak kişiliği temsil etme yeteneği kazanmış ferdî tipler” arasında gösterilen Capbaklar; Capbak, Yapbak, Mapbak ve Topbak isimli kardeşlerin başından geçen olayları anlatmaktadır. Türkmen sözlü edebiyatında fıkraları anlatılabilen bu kardeşler kaynaklarda farklı isimlerle de anılmaktadır. Japbaklar denen dört kardeş üzerine komik fıkralar vardır. Bu dört kardeş Beherden’in Durun obasında yaşamışlardır. İsimleri Tapbak, Betdi, Nazariş ve Ayya’dır (Türkmen, 2009: 195).

Emedov, Capbakların hayatı hakkında bilgi veren pek çok kaynağı taradıktan sonra onların tarihsel varlığı ile ilgili sayıları kesin bilinmemekle beraber Capbaklar diye birilerinin tarihte yaşadığını, genel belirlemenin onların dört kardeş olduğuna işaret ettiğini ifade eder. Emedov’a göre Capbaklar Köpetdağ’ın civar ilçelerinden birine yakın olan Durun köyünde yaşamıştır. Capbakların 19. yüzyılın sonlarında veya 20. yüzyılın başlarında yaşamış oldukları kanaatine varabiliriz (Emedov, 2004: 84, 85).

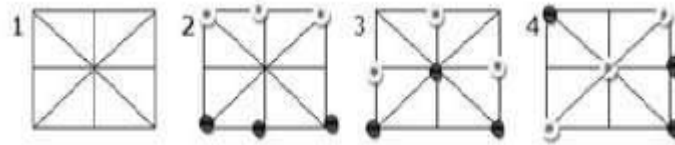
Bundan yüzlerce yıl önce Durun köyünde küçük yaşta yetim kalan dört kardeş yaşıyordu. Onların en büyüğünün adı Capbak, onun bir küçüğünün adı Yapbak, üçüncüsünün adı Mapbak, en küçüğünün adı ise Topbak’tı (164/1).

⁵ İnsanları güldürmek ve eğlendirmek; bir yandan da düşündürüp bir ders çıkarmalarını sağlamak için kaleme alınan, genellikle gerçekten esinlenerek yazılan, kısa nesir biçimindeki halk anlatımlarına *fıkra* denir (Gönen, 2004: 217).

Berdi Kerbabayev, “Capbaklar” isimli eserini 1948 yılında kaleme almıştır. Bu eserde Capbakların en neşeli ve komik hikâyelerini bir araya getiren yazar, eseri çocuklar için yazmış olsa da eser, her kesimden insan tarafından büyük beğeni görür. Capbakların Türkmenistan genelinde tanınan şahsiyetler hâline gelmesinde Kerbabayev’in bu eseri büyük rol oynar.

Capbaklar, Nasreddin Hoca fıkralarında olduğu gibi iyi niyetli davranışlarda bulunurlar ve çoğu zaman halk onlara güler ancak Capbaklar birbirlerine gülmezler. Capbakların davranışları olağan dışıdır, bundan dolayı sıkça komik durumlara düşerler. Öte yandan davranışları safça olsa dahi keskin zekâlarını ortaya koydukları, kendilerini küçük düşürmeye çalışanlara ders verdikleri sahneler de yaşanır. Capbakların kimseye zararı dokunmaz. Onların kimseyle işi olmaz, yalnızca birbirleriyle uğraşırlar (Emedov, 2004: 85, 86). Capbaklar, içeriği ve türü itibarıyla çocuklar için yazılmış olsa da dönemin sosyal ve ekonomik şartlarını yansıtmaları bakımından son derece önemlidir. Ekonomik şartların kendilerine verdiği kuvvetle yiyecek ekmeğe muhtaç halkı ezmekten çekinmeyen zenginler, tüccarlar, toprak ağaları vb. insan tipleri bu eserde sıkça işlenir. Capbaklar bu ezilen, fakir ve çaresiz halkı temsil eder.

Yazar, “Capbaklar” eserinde pek çok kültürel öğeye yer vermiştir. Bunlardan biri Türkmenlerin geleneksel çocuk oyunlarıdır. “Capbakların Delikanlılık Çağı” başlıklı ikinci bölümün beşinci hikâyesi olan “Keyif Nedir”de geleneksel çocuk oyunlarından “düzzüm” oynanır. A. Dinç ve R. Çakır tarafından yapılan bir çalışmada düzzüm oyunu hakkında şu bilgiler verilir: “Bu oyun büyükler tarafından da oynanabilir. Önce bir kare çizilir ve Şekil 1’de gösterildiği gibi çizgiler çekilir. Sonra da Şekil 2’deki gibi taşlar dizilir. Sonra çizgilerin üzerinde hareket ederek hamleler yapılır (Şekil 3). En sonunda kim kendi üç taşını ilk olarak bir başka sıraya dizebilirse o kazanır (Şekil 4).”

(Dinç ve Çakır, 2008: 47)

İlgili bölümde Capbaklar, çadırlarında bir süre muhabbet ettikten sonra develerinin üzerinde düzzüm oynamaya karar verirler:

—Deve üstünde düzzüm oynayalım.

Kardeşler bunu kabul etti. Capbaklar devenin hamudunun üstüne yatay birkaç uzun tahta döşediler. Tahtaların üstüne ise kucak kucak minder döşediler. Devenin üstü tahta

gibi dümdüz oldu. Kardeşler ona yavaşça tırmanıp iki taraftan bağdaş kurarak oturdular. Bir tarafa Capbak ile Mapbak, diğer tarafa ise Yapbak ile Topbak oturdu. “Kaybeden bir adım geriye kayar.” iddiasını ortaya koydular.

(...)

Mapbak, Topbak’a:

—Bir adım geri kay, dedi.

Yapbak ile Topbak bir adım geriye kaydıklarında arka üstü aşağı düştüler. Yapbak ile Topbak kayıp gittikleri için Capbak ile Mapbak da sırt üstü yere düştü. Sağlam bağlanmamış tahtaların birkaçı da karınlarının üstüne düştü. Yerde karnını sıvazlayan Capbak:

—Deve üstünde düzzüm oynandığında kaybetmek kazanmaktan daha iyiymiş, dedi (224/37).

“İlginç Çocuk” hikâyesinde yazar, davranışları ve karakteriyle “ideal bir çocuk tipi”ne yer verirken “Yaramaz Çocuk” başlıklı hikâyede ideal çocuk tipinin aksine “haşarı bir çocuk tipi”yle okurların karşısına çıkar. Özellikle “Yaramaz Çocuk” eseri, çocuk edebiyatı gerekliliklerinden biri olan “ilginç ve eğlenceli” bir konuya sahip olma özelliğini taşır. “Piyoner Ev Hizmetinde” başlıklı hikâyede, ev ekonomisine katkı sağlamaya çalışan küçük bir çocuğa ve çocuk hikâyelerinde sıklıkla karşılaşılan çocuk ve hayvan dostluğuna uygun olarak onun devesiyle olan dostluğuna yer verilir.

“Tartışmadan Güçlenilmez” povestinin çatısını “çocuklar için dostluk dersi” oluştururken yine çocuklara yönelik “kötü alışkanlıklar yerine okula ve derslere önem gösterme” ve “yakın arkadaşlıkların önemi ile yakın arkadaşların iyi seçilmesi” konularına vurgu yapılır. “Capbaklar” başlığını taşıyan povestte; Türkmen sözlü edebiyatında fıkraları anlatılagelen tiplerin başından geçen olaylara yer verilir. Povest; döneminin sosyo-ekonomik şartlarını yansıtması ve bu şartların verdiği kuvvetle zenginlerin çaresiz halkı ezmesi gibi konuları içermesi bakımından önem taşır. Ayrıca bu iki povestte aşık ve düzzüm gibi geleneksel Türkmen oyunlarına yer verilmesi, Berdi Kerbabayev’in eserlerinde Türkmen halkının kültürel kodlarını sıklıkla işliyor olmasına birer örnek olarak gösterilebilir.

3.1.2. Kurgu

Kurgu; gerçek yaşantılardan elde edilen malzemenin yazarın hayal gücü ile sanatsal bir biçim kazanması, gerçekliğin itibari bir âleme dönüştürülmesidir (Çetin, 2021: 187). Akerson, kurgu kavramını ayrıntılı bir şekilde şu şekilde ele alır:

Bir edebiyat metninin gerisinde mutlaka bir özet hikâye vardır. Bu özet hikâye metnin anlattığı olayların özetidir. Ancak, özet öyküyü belki de iki farklı açıdan görmek gerekir. Birinci açı, özet öyküyü doğrudan doğruya metnin bir özeti saymaktır. İkinci açı ise, bu hikâyenin can alıcı noktasını, püf noktasını vurgulamaktır; yazar, hikâyenin

içinde nasıl bir sorun yaratıyor, bu sorunu nasıl sunuyor ki, metin, temel bir sorunsal kazanıyor, bir edebiyat metni haline geliyor. İşte bu ikinci açı bizi, özet hikâyenin, metnin içine nasıl yayıldığı, nasıl bir akış planı ile aktarıldığı sorusuna götürür. Metindeki olayların bu akış planı da metnin örgüsü ya da kurgusudur (Akerson, 2019: 32).

Eserde anlatılan olayların okuyucuya ne şekilde aktarılacağı kurguyla alakalıdır. Edebî bir eseri vücuda getiren, okuyucunun zihninde canlanmasını sağlayan yapı kurgudur. Sırayla gerçekleşen olayların birbirine bağlanması ve bir kronoloji oluşturması kurgu aracılığıyla sağlanmaktadır. H. Sazyek kurgu kavramı için vaka kuruluşu terimini kullanmış ve vaka kuruluşunu, yazarın zihninde yarattığı dünyada sıra sıra gerçekleşen vakaların oluşturduğu iskelet olarak tanımlamıştır (Sazyek, 1989: 48). M. Durmuş’a göre kurgu, edebî eserlerin temelidir; eserin meydana getirilmesi, yapısı, girişi, gelişmesi ve sonucu, çatışma ve diğer unsurlar bunu oluşturur (Durmuş, 2017: 325).

Edebî eseri meydana getiren olay veya durumlar ile onların doğurduğu duygu, düşünce, hayal ve davranışlar, gerçek hayattaki benzerlerinden farklıdır; yer yer seçilmiş, ayıklanmış, yer yer eklenmiş, barizleştirilmiş, şiddetlendirilmiştir. Gerçek âlemde olmuş/vuku bulmuş durum ve olaylar ile onların sonucu olan duygu, düşün, hayal ve davranışlardan farklı bir yeni âlem, nazım veya nesir edebî eserde teşekkül etmiştir. Bu yeni âleme itibarlık taşıyan âlem/ yapıntılı dünya/örüntülü âlem/ batı dillerindeki ifadesi ile fiktif âlem, meydana getirilen özel bütünlüğe de fiction/ fiktion (fıkşın/fiksiyon), örüntü, yapı deniliyor (Tural, 1985: 465).

Bu açıklama ve tanımlardan hareketle edebî eserlerde kurgu; eseri oluşturan olayların birbirine bağlanma şekli, anlatılanların yazarın zihin süzgecinden geçirilerek hedefe aktarılması, gerçekliği olan ya da olmayan zaman-mekân vb. öğeler içermesi şeklinde açıklanabilir.

Çocuk edebiyatında da kurgunun sağlıklı bir şekilde oluşturulması, çocuğun metinleri kavrayabilmesi açısından büyük önem arz eder. Dağınıklık olarak adlandırılan eserdeki konunun düzgün şekilde aktarılamaması durumunun çocuklar için büyük tehlike arz ettiğine vurgu yapan Yalçın ve Aytaş, bir eylem planı olarak kurgunun çocuk edebiyatında yetişkin edebiyatına kıyasla daha mühim olduğunu ifade eder (Yalçın ve Aytaş, 2024: 91). Hikâyenin eylem planı olarak kabul edilen kurguda yer verilen eylemler, eserdeki karakterlerin yaptıklarını ve eserin bütününe meydana getirir. Çocuk edebiyatındaki kurgularda çatışmanın önemine dikkat çeken Şimşek, “iyi” olarak kabul edilen çocuk hikâyelerinde çatışmaların heyecan ögesiyle paralel olarak geliştiğini ve çözüme kavuşan her çatışmanın yeni çatışmalara yol açtığını belirtir (Şimşek, 2020: 104).

Berdi Kerbabayev; Türkmen halkının geleneksel yaşamını, değerlerini, günlük mücadelelerini ve psikolojik derinliklerini anlatan eserler kaleme almıştır. Berdi Kerbabayev, edebiyat hayatına şiirlerle başlar ama yazar olarak nesir hayatında daha çok başarı gösterir. Eserlerinde daha çok devrin öne çıkan toplumsal sorunlarından bahseder (Çalıküşu, 2020: 2). Kerbabayev, eski edebî türlerin halka ulaştırılmasını görev edinir ve büyük Türkmen şairi Mahtumkulu'nun şiirlerini topladığı “Magtumbulı Goşgıları” adlı eseri 1926 yılında neşreder (Sarıkaya, 2006: 2). Bununla birlikte, Türkmen halkının kültürel mirasına olan bağlılığı, onun edebiyatına özgün bir karakter kazandırır. Onun hikâyeleri genel olarak klasik hikâyeleme tarzında yazılmış, zaman akışının kronolojik olarak aktarıldığı, çoğunlukla “hâkim” veya “kahraman” anlatıcıyla kurgulanmış eserlerdir.

Kurgu bakımından, “Saylanan Eserler”de hikâye ve povestlerin başlıkları dikkate değerdir. Kerbabayev, bazı eserlerinde hikâyenin ana ögesi olan ve bütün olayların onun etrafında geliştiği kahramanların adını hikâye başlığı olarak belirler. Bu da hikâye ve povest başlıklarının, kurguların özelliğini yansıtmaya neden olur. Birincil konumda olan bu kişi, romanın genelinde ya da çoğu bölümlerinde yer alır. Genellikle özne durumunda olup diğer kişiler de ona göre nesne konumundadırlar. Bazen de edilgen bir konumu olmakla birlikte yine romanda merkezî bir yere sahiptir (Çetin, 2021: 48). “Melece” hikâyesi ve “Batır” ile “Capbaklar” povestleri, ana kahramanlarının adının başlık olarak belirlenmiş olduğu eserlerdir. Bu eserlerde tüm olaylar başlıkta adı verilen kahraman veya kahramanlar üzerinden ilerler. Tam olarak adları verilmiş olmasa da “İlginç Çocuk”, “Yaramaz Çocuk” ve “Babasının Oğlu” hikâyeleri de merkezî kişilerinin özelliklerini bildiren başlıklar taşımaları itibarıyla bu sınıfta değerlendirilebilir. “İlginç Çocuk” hikâyesinin başında eserin merkezî kişisi Beşim'in karakter özellikleri tasvir edilir ve tanıtımı yapılır:

Beşim de bu tür çocuklardan biriydi. O çok oyuncuydu, oynamayı, şakalaşmayı çok seviyordu. Beşim, henüz konuşmayı öğrenemediği zamanlarda bile ellerini, gözlerini oynatarak etrafındaki çocuklara gıdıklamış gibi kahkaha attırır, annesini babasını güldürürdü. O henüz iki yaşına girmemişken, minicik elleriyle alkış tutup gözlerini oynatarak çevresindekileri gülmekten öldürürdü (11/9).

“Babasının Oğlu” hikâyesinde merkezî kişi Mırat'ın hem karakterinin ve dış görünüşünün hem de ruhsal durumunu okuyucuya aktarabilmek adına yürüdüğü sokağın ve o sokakta koşturan çocukların anlatımı yapılır:

Okuldan çıkan çocuklar ahırdan çıkan oğlak ve kuzular gibi, birbirlerini iterek, sürtüşerek, kovalaşarak büyük bir gürültüyle sokağı dolduruyorlardı. Ama bu gürültü on bir yaşındaki Mırat'ı heyecanlandırmıyordu, o gürültüyü duymuyordu. Genelde bu gürültüyü başlatanlardan, bazen birilerini ezip, bazen dalaşp, yakası yırtılanlardan,

bazen de yırtanlardan biri, tabii ki Mırat'tı. Mırat içi kitap dolu, askısı kopmuş çantasını koltuğuna kısıp, düşünceli ve yüzü asık bir şekilde gidiyordu. Onun keskin kara gözleri genellikle sokağın diğer tarafından yürüyenleri, hatta iki blok öteden gidenleri bile seçerdi (36/27).

Yazarın “Capbaklar” başlıklı povestinde, merkezî kişiler Capbak, Yapbak, Mapbak ve Topbak isimlerindeki dört kardeştir. Povestin başında yazar, bu kardeşlerin dış görünümelerini tanıtırken hangi kardeşin adının ne olduğunu okuyucuya aktarır:

Bundan yüzlerce yıl önce Durun köyünde küçük yaşta yetim kalan dört kardeş yaşıyordu. Onların en büyüğünün adı Capbak, onun bir küçüğünün adı Yapbak, üçüncüsünün adı Mapbak, en küçüğünün adı ise Topbak'tı. Onların dördü de birbirine yakın yaşlarda, birbirine benzer ve topluca çocuklardı. Onları ilk defa görenler hangisinin hangisi olduğunu ayırt edemiyordu. Capbak'ı görenler Yapbak, Yapbak'ı görenler Mapbak, Mapbak'ı görenler Topbak, Topbak'ı görenler Capbak diyerek onların adlarını karıştırıyorlardı (164/1).

Memduh Şevket Esendal'ın hikâyeciliği üzerine yaptığı çalışmada Deniz Hacıhaliloğlu, Esendal'ın hikâyelerinin kurgularını, girişlerinde yapılan betimlemelere dayanarak şu şekilde tasnif etmiştir:

Hikâyelerin girişinde genelde tasvirden yararlanan yazarın hikâyeleri genel olarak şu şekillerde başlar:

1. Kişi tasviriyle başlayanlar,
2. Mekân tasviriyle başlayanlar,
3. Zaman ya da doğa tasviriyle başlayanlar,
4. Kişi, mekân, zaman öğelerinin tasviriyle başlayanlar,
5. Konunun sezdirilmesiyle başlayanlar,
6. Diyaloglarla başlayanlar (Hacıhaliloğlu, 2020: 17).

Berdi Kerbabayev'in “Saylanan Eserler”de yer alan hikâye ve povestlerini Hacıhaliloğlu'nun tespitine göre şu şekilde sınıflandırabiliriz:

- Kişi Tasviriyle Başlayanlar:

Capbaklar

Bundan yüzlerce yıl önce Durun köyünde küçük yaşta yetim kalan dört kardeş yaşıyordu. Onların en büyüğünün adı Capbak, onun bir küçüğünün adı Yapbak, üçüncüsünün adı Mapbak, en küçüğünün adı ise Topbak'tı. Onların dördü de birbirine yakın yaşlarda, birbirine benzer ve topluca çocuklardı. Onları ilk defa görenler hangisinin hangisi olduğunu ayırt edemiyordu. Capbak'ı görenler Yapbak, Yapbak'ı görenler Mapbak, Mapbak'ı görenler Topbak, Topbak'ı görenler Capbak diyerek onların adlarını karıştırıyorlardı (164/1).

- Mekân Tasviriyle Başlayanlar:

Masal Değil Gerçek

Evden çıktığımda akşam saat dokuz civarıydı. Hiçbir yerden rüzgâr esmiyordu. Hava epey sakindi. Bulutsuz gökyüzünün yeni yeni parlamaya başlayan yıldızları, şehrin ışıkları ile yarışyordu. Sokaklarda araba hareketliliği azaldığı için insanlar sakince geziyordu. Bir annesinin, bir babasının yanına geçip ya da elinden tutup hızlıca yürüyen, şen şakrak çocuklar da görünüyordu. Bir yerlerden saz ve türkü sesi yankılanıyordu. Şehir bahçesinden yeni uçurulan havaifşeklerin kıvılcımları gökyüzüne dağılıyordu (54/17).

İhlasa Arzu

Sınıra yakın, dağ eteğinde yer alan küçük bir köy görünüyordu. Bu köyün batısında kapısı sundurmalı bir ev vardı. Evin etrafında başka bir şey yoktu. Onun önünde alçak bir avlu vardı. Bu avlunun içinde çeşitli meyve ağaçları dört bir taraftan yemyeşil görünüyordu. Erken olgunlaşan erikler çoktan beri yetişmişti, elmalar sararmıştı, şeftaliler de yeşil yaprakların arasında küçücük kavun gibi yumrulanmış görünüyordu (114/1).

- Kişi, Mekân, Zaman Öğelerinin Tasviriyle Başlayanlar:

Piyoner Ev Hizmetinde

Sabahın temiz havasında uzaktan bir ses yankılanıyordu:

—Heeey!

Köyün ilerisinde küçücük bir nokta gibi görünen bir çocuk tüm kuvvetiyle koşuyordu. Kendisi gibi çocuklar, ona “Nazar” diye sesleniyordu.

Nazar’ın bütün uzuvları durmadan hareket ediyordu: Elleri kuşun kanadı gibi hareketliydi ve ayaklarının altı pırlanta gibi görünüyordu. Boynundaki kırmızı eşarbi ensesinin üstünde uçuyordu ve rüzgâr vuran çiçekler gibi esiyordu (14/1).

Melece

Parlaklığı kaybolan büyük güneş çapasını aşağıya atmış, batıyordu. Onun cansız ışıkları yaprakların üzerinde parıldayarak ağaçların altına alacalı gölgeler bırakıyordu.

Küçücük bir gövde, şu meyveli bağın içindeki dar patikadan sessizce geliyordu. Bu küçük gövde yaklaştıkça büyüyordu. Gelen Melece’ydi (20/1).

Babasının Oğlu

Okuldan çıkan çocuklar ahırdan çıkan oğlak ve kuzular gibi, birbirlerini iterek, sürtüşerek, kovalaşarak büyük bir gürültüyle sokağı dolduruyorlardı.

Ama bu gürültü on bir yaşındaki Mırat’ı heyecanlandırmıyordu, o gürültüyü duymuyordu. Genelde bu gürültüyü başlatanlardan, bazen birilerini ezip, bazen dalaşp, yakası yırtılanlardan, bazen de yırtanlardan biri, tabii ki Mırat’tı (36/27).

Tartışmadan Güçlenilmez

Bir evin gölgesinden uzun süreden beri testere, çekiç sesleri duyuluyordu. Testere hırıldıyordu. Çekiç tahtaya değip tak tak ediyor, bazen de demire çarpıp çınlıyordu. Burada iki çocuk çalışıyordu. Onlar uçak yapıyorlardı. İkisi de on yaşlarındaydı. Biri geniş alınlı, yakışıklıca bir oğlandı. Onun adı Tokar'dı. Diğeriyse karayağız, keskin gözlü, incecik bir oğlandı. Onun adı Nöker'di (138/1).

- Konunun Sezdirilmesiyle Başlayanlar:

İlginç Çocuk

“Adam olacak çocuk, küçüklükten bellidir.” atasözü, elbette boş yere söylenmemiştir. Kimi çocuklar gerçekten akıllı olur, çocukluklarında insanların dikkatini üzerlerine çekmez (11/1).

- Diyalog veya Monologla Başlayanlar:

Yaramaz Çocuk

Komşu kadının rahatsız edici sesi sabah akşam yankılanıyordu:

—Aman!.. Aman heeey!..

Bu kadın kendi kendine usulca dert yanıyordu:

—Ah, şuncağız çocuktan rahat yok mu hiç? İşte görürsün, o bütün kömüre, kire, pasağa bulaşıp gelecek; ya kıyafetlerini paramparça edip ya da kafasını yarıp da öyle gelecek (24/16).

Batır

Ev sahibi Dursun, “Selamun aleyküm!” diyerek gür sesiyle içeri giren yaşlı kadını kaybedip de bulmuş gibi karşıladı. Onu uzun süreden beri sabırsızlıkla beklediği için, saygıyla selamladı, hâlini hatırlı sordu, güler yüzlü bir şekilde konuştu:

—Sonunda, Bossan Ana! Seni beklemekten üç günden beri gözüm yollarda (71/1).

Kerbabayev'in “Saylanan Eserler” kitabında yer alan hikâye ve povestlerinde şahıs kadrosu genellikle kısıtlıdır. Eserlerin kurguları merkezî kişi etrafında gelişir ve şahıs kadrosu da merkezî kişiyle temasta olan karakterlerle sınırlandırılır. Eserlerin kahramanları, çocuk edebiyatı alanında verilmiş diğer eserlere benzer şekilde çocuk okurlar tarafından empati kurulması mümkün olan inatçı ve tuttuğunu koparan yaşça küçük karakterlerdir.

“İlginç Çocuk” adlı hikâye, merkezî kişi Beşim'in karakter özelliklerine ve davranışları üzerine yoğunlaşır. Hikâyenin gidişatı Beşim'in toplum içindeki davranışlarına göre şekillenir. Bu davranışlar anlatılırken anne ve babası ile arkadaşları Yalım ve Tünni gibi yardımcı kişilere yer verilir.

“Piyoner Ev Hizmetinde”nin şahıs kadrosu benzer şekilde kısıtlıdır. Hikâye, merkezî kişi Nazar’ın tanıtımıyla başlar, kurgu onun yaşadığı olaylar çerçevesinde gelişir. Nazar’ın özellikle devesiyle yaşadığı olaylar anlatılırken sırasıyla Nazar’ın babası, annesi ve kız kardeşi tanıtılır.

“Saylanan Eserler”in üçüncü hikâyesi olan “Melece”nin kurgusu da merkezî kişi Melece etrafında şekillenir. Hikâyenin kurgusu, Melece’nin ağabeyi Baymırat ve onun yokluğu üzerine oturtulur. Melece’nin annesi, oğlunun yaşadığı buhranın anlaşılması ve çözülmesi amacıyla okurun kafasındaki soruları Melece’ye yönelten bir aracı konumundadır.

“Yaramaz Çocuk” başlıklı hikâyenin kurgusunu merkezî kişi küçük Aman’ın bir an önce okula başlama arzusu oluşturur. Aman’ın annesi, babası ve kardeşleri ise bu arzuyla şekillenen kurgu etrafında tanıtılan yardımcı kişilerdir. Hikâyenin yardımcı kişilerinden Aman’la temasa geçildikçe bahsedilir. Aman’ın gizlice girdiği okuldaki öğretmen ve müdür de bu şekilde kendilerine yer bulan yardımcı kişiler arasındadır.

“Babasının Oğlu” ve “Masal Değil Gerçek” hikâyelerinde de diğer hikâyelere benzer şekilde merkezî kişilerin etrafına kurgulanan yapılar karşımıza çıkar. “Babasının Oğlu” eseri, cephede kaybettiği babasının intikamı için yanıp tutuşan Mırat isimli bir erkek çocuğun idealleri etrafında şekillenirken “Masal Değil Gerçek” başlıklı hikâyenin merkezî kişisi “İhtiyar Cahan”ın oğluyla birlikte yıllar önce yaşadığı zorlukları bir masal şeklinde torunlarına anlatması, eserin ana kurgusunu oluşturur.

“Saylanan Eserler”deki povestler, uzunluklarının da etkisiyle hikâyelere göre şahıs kadroları çok daha geniş, kurguları hikâyelere göre daha kompleks olan eserlerdir. İlk povest olarak karşımıza çıkan “Batır”, merkezî kişinin adını taşıyan eserlerden biridir. Batır’ın rahatsızlığı ve ona çare aranması üzerine kurgulanan eserdeki diğer tüm yardımcı kişiler Batır’la temasa geçtikçe tanıtılır. Örneğin; ellerinin şifalı olduğunu iddia eden sahte hekimler, Batır’ın annesi Dursun’un onları bulup getirmesiyle kurguya dâhil olurlar.

Kitabın ikinci povesti olan “İhlâsa Arzu”, merkezî kişi Çerkez Çarı’nın bir günde başından geçen olayları; “Tartışmadan Güçlenilmez” adlı povest ise merkezî kişileri Tokar ve Nöker adındaki iki yakın arkadaş etrafında gelişen dostluk ilişkilerini anlatır. Her iki povestin de yardımcı karakterleri, merkezî kişilerle kurdukları etkileşimlerle kurguya katılırlar.

“Saylanan Eserler”in son povesti olan “Capbaklar”ın merkezî kişileri Capbak, Yapbak, Mapbak ve Topbak adındaki dört kardeşir. Ana kurguyu bu dört kardeşle povestin karşı güçleri Kelekbay, Yalak İşan ve Doyduk karakterlerinin kurduğu ilişkiler oluşturur. Capbakların

köylerinde veya gittikleri başka memleketlerde yaşadığı olaylar eserin kendi içinde ayrılan bölümlerinde işlenir.

Yazarın “Saylanan Eserler”inde yer alan hikâye ve povestlerinin kurgusunda dikkat çekici bir diğer husus, anlatıların “son”larıdır. Özellikle hikâyelerin çoğunluğunda belirgin bir “son” bulunmamakta, bunlar ucu açık bir sonla tamamlanmaktadır. N. Çetin’e göre kimi romanlarda çekirdek olay, bir sonuca bağlanmaksızın sonlandırılır; olaydaki düğüm çözülmez, çatışmalar bir sonuca bağlanmaz, olay kendi içinde bir bütünlüğe kavuşmaz, sonuç belirsiz kalır. Bu yol romancının, romanın sonunu okuyucunun getirmesini istemesinden kaynaklanır (Çetin, 2021: 209).

“Saylanan Eserler”de yer alan ve ucu açık sonla bitirilen hikâye ve povestler şunlardır:

“İlginç Çocuk” hikâyesinin tamamında merkezî kişi Beşim’in karakter özellikleri tasvir edilir. Giriş ve gelişme bölümleri bu karakter özellikle çerçevesinde yaşanan olaylara ayrılırken sonuç bölümünde de belirgin bir “son” bulunmaz, Beşim’in özellikleri anlatılarak hikâye bitirilir.

“Piyoner Ev Hizmetinde” başlıklı hikâyenin sonuç bölümünde ise, eserin gelişme bölümünde yoğunluğunu artıran karşılıklı konuşmalara yer verilir. Gelişme bölümünde Nazar’ın babası ve devesiyle konuşmalarına yer verilirken hikâye şu şekilde sonlanır:

Nazar’ın bu anlamlı sözleri Atahan’ı etkiledi. Ama o, oğluna kendi düşüncesine göre cevap verdi:

—O da doğru fakat; Nazar, “İnancımız tam, dileğimiz manevi destektir.” diye bir atasözü de vardır. Atalarından miras âdetler senin için de kanundur.

Nazar babasına cevap vermese de atalarının âdetine uymadan, kendi bildiği şekilde yaşayacağına dair kendine söz verdi. O yüksekte oturduğu için midir veya düşündüklerinden midir bilinmez, dünyaya babasının üstünden bakıyordu (19/30).

Burada yazar, daha önce “Masal Değil Gerçek” hikâyesi ve “Batır” povestinde görülen gelenek ve gelecek çatışmasının bir başka örneğine yer verir. Hikâyenin sonunda bazı gelenek ve inanışların, yetişmekte olan yeni nesilde olmayacağını vurgular. Nazar içinden hayatını, babasının vurguladığı ata yadigarı âdetler çerçevesinde değil, kendi bildiği şekilde sürdüreceğini söyler.

“Melece” hikâyesi, cephede savaşıyor olmasından dolayı evden uzakta olan Baymırat’ın mektubu ve henüz Melece ile annesine ulaşmamış yaralanma haberiyle bitirilir. Baymırat’ın sağ kalıp kalmadığı, kaldıysa ne durumda olduğu gibi detaylara girilmez; Melece ve annesinin bu habere vereceği tepki de netleştirilmeden hikâye sonlanır.

“Babasının Oğlu” hikâyesinin sonuç bölümü, Mirat’ın babasının intikamını alabilmek için eğitim almak istediği Suvorov Askerî Okulu’ndan gelecek cevabı beklemesine ayrılır. Bekleme süreci ayrıntılı bir şekilde anlatılır, gelen olumlu yanıtın ardından hikâye; etrafındaki herkesin Mirat’ı Taşkent’e uğurlama üzere tren istasyonunda buluşmasıyla sona erdirilir. Mirat’ın Taşkent’teki okul macerası ve sonrasıyla alakalı herhangi bir bölüme yer verilmeyerek bunlar, okuyucuların tahayyülüne bırakılır.

“Saylanan Eserler”deki son hikâye olan “Masal Değil Gerçek”in içinde yer alan masal, kötü karakter Hallı Hars’ın hak ettiğini bulmasıyla sonlandırılır. Masalın sonlanmasının ardından hikâye de anlatının bir diğer kahramanı Borcak’ın karısıyla birlikte avluya girmesiyle sona erer. Borcak’ın anlatıcıyla, yani arkadaşıyla karşılaşmasına ve çocukların babalarının hayat hikâyesini dinlemelerinin ardından onu gördüklerinde verdikleri tepkiye hikâyede yer verilmez.

“Yaramaz Çocuk” başlıklı hikâye, merkezî kişi küçük Aman’ın yaşı gelmemiş olmasına rağmen ısrarla okula gitmek istemesi ve bunun etrafında yaşadığı olayları anlatır. Sonuç bölümü ise okul müdürünün onu ikna etme çabasına ayrılır. Diğer hikâyelerin aksine bu burada yazar, eseri bir sonuca bağlar. Aman, bir sabah evden gizlice kaçarak gittiği okulda sınıfa girer ve yakalanınca okul müdürünün yanına götürülür. Burada okul müdürünü ikna etme çabaları da yeterli olmaz ve en sonunda okula başlamak için yaşının gelmesi gerektiğine razı olur.

Çocuk edebiyatında en sık karşılaşılan kurgu tekniklerinden biri de çatışmadır. Çatışma ögesi, eserin okuyucuda merak ve heyecan unsurlarını tetikler, eseri daha sürükleyici hâle getirir. Eserdeki çatışmaların çoğunlukla eserin merkezî kişinin yaşadığı farklı olayların meydana getirdiğini ifade eden Can, bu kahramanın ya da eserdeki diğer kişilerin kendileriyle, tabiatla, farklı kişilerle ya da toplumla çatışabileceğini söyler (Can, 2014a: 65).

“Saylanan Eserler”de yer alan bazı hikâye ve povestlerin kişinin başka kişilerle veya toplumla çatışmaları üzerine kurgulandığı görülmektedir.

Kişinin kişiyle çatışması, edebî eserlerde yer alan şahısların diğer kişilerle çatışma hâlinde olması durumudur. Bu kişiler kahramanın ailesi, akrabaları, arkadaşları veya herhangi başka nedenlerden dolayı edindiği düşmanları olabilir. Berdi Kerbabayev’in eserlerinde en çok yer verdiği çatışma türlerindedir. “Saylanan Eserler”de yer alan “Masal Değil Gerçek” başlıklı hikâye ile “İhlasa Arzu” ve “Capbaklar” povestleri kişilerin başka kişilerle çatışmaları üzerine kurgulanmıştır. “Masal Değil Gerçek” başlıklı hikâyede merkezî kişi İhtiyar Cahan ve oğlu

Borcak'ın, Hallı Hars isimli tüccarla olan çatışmasına yer verilir. Köylü ve zengin tüccar çatışması olarak okurun karşısına çıkan bu kurguda Hallı Hars, başta Cahan olmak üzere maddi durumu kötü olan köylülere eziyet eden ve onlar üzerinden servet edinen karşı güç konumundadır. “İhlasa Arzu” povestinde merkezî kişi Çerkez, köylerine yakın dağlık bir arazide karşılaştığı kaçaklarla bir mücadeleye girer. Capbaklar povestinde ise Capbak kardeşlerin köyünde yaşayan zenginlerden Kelekbay, Doyduk ve İşan Ağa eserdeki çatışmayı oluşturan temel karakterlerdir. Eser boyunca Capbakların bu kişilerle mücadeleleri zengin ve fakir çatışması kurgusu etrafında anlatılır.

Kişinin toplumla çatışması, merkezî kişinin mensup olduğu toplumla ve onun sosyal ve ahlaki değerleriyle mücadele hâlinde olmasıyla meydana gelen çatışma türüdür. “Batır” başlıklı povestte, eserin sonlarına doğru böbrek taşı nedeniyle olduğu öğrenilen rahatsızlık nedeniyle yıllarca eziyet çeken Batır isimli merkezî kişinin geleneksel tedavi yöntemlerini uygulamakta ısrarcı olan annesi ve onun değer yargılarıyla olan çatışması konu edilir. Batır henüz küçük yaşlarda, toplumsal olarak modern tıpla henüz tanışmamış veya buna karşı bir güven duygusuna sahip olamamış Türkmen halkının bir hastalığa ve onun tedavi yöntemlerine dair kabulleriyle mücadele etmek durumunda kalır. Eser, pozitif bilim ile toplum arasında yaygın inanış gören hurafeler arasındaki çatışmayı işler.

Çocuk edebiyatındaki “iyi” kurgularda çatışmaların heyecan ögesiyle paralel ilerlemesi gerekmektedir. Çözüme kavuşan her çatışma, yeni çatışmalara yol açmaktadır (Şimşek, 2020: 104). Çatışmayla birlikte ilerleyen heyecan unsuru, okurların ilgisini çekmesi ve eserin okunmaya devam etmesi adına çocuk edebiyatının olmazsa olmazlarından biridir.

Kerabayev'in “Saylanan Eserler”inde yer alan hikâye ve povestlerde buna uygun kurgularla karşılaşılır. “Piyoner Ev Hizmetinde” hikâyesinde merkezî kişi Nazar'ın devesiyle olan mücadelesi, okurlara heyecan ögesiyle birlikte bir çatışma sunar. Devesine söz geçirmek için çabalayan Nazar'ın yaşadıkları sırasıyla çözüme kavuşur ve hikâye ilerler. “Melece” başlıklı hikâyede, merkezî kişi konumundaki Melece'nin içinde bulunduğu sıkıntılı durumda annesiyle karşı karşıya geldiği anlar, anne-oğul çatışmasının yumuşak bir örneğidir.

“Yaramaz Çocuk” hikâyesinin merkezinde yer alan küçük Aman'ın yaşı gelmediği hâlde bir an önce okula başlamak istemesi kurgudaki ana çatışmaların çıkış noktasıdır. Aman'ın bu uğurda evden kaçma çabaları ve her sabah bir şekilde yakalanması, bir sabah kimseler uyanmadan gizlice evden kaçarak okula gitmesi ve yaşadığı olaylar hikâyenin heyecan verici bölümleridir.

“Babasının Oğlu” hikâyesinde merkezî kişi küçük Mırat’ın babasının intikamını akmak amacıyla askerî okula kaydolma arzusu önce annesiyle daha sonra babasının eski iş arkadaşı ofis müdürüyle karşı karşıya gelmesine sebep olur. Mırat bu arzusunu gerçekleştirebilmek adına önce annesini ikna etmek durumunda kalır. Bu çatışmanın çözülmesinin ardından ofis müdürünün yanına giderek onu da kendisine yardımcı olması konusunda ikna etmeye çalışır. Bu bölümlerde Mırat’ın amacına ulaşıp ulaşamayacağı hususu okur tarafından merak edilirken bir şekilde istediği okula başvuru yapmayı başaran Mırat’ın gelecek cevabı beklediği zaman zarfı, eserdeki heyecan seviyesini en yukarıya çeken unsur olarak karşımıza çıkar.

“Masal Değil Gerçek” başlıklı hikâyenin ise heyecan unsurunu merkezî kişi konumundaki İhtiyar Cahan’ın, hikâyenin karşı gücü olan Hallı Hars adındaki tüccarla olan mücadelesi oluşturur. Acımasız bir tüccar olan Hallı Hars’ın yanında çalışmak zorunda kalan Cahan, önceleri psikolojik şiddet gördüğü patronu tarafından fiziksel şiddete maruz kalınca oğlu Borcak tarafından kurtarılır. Hikâyenin bu bölümlerinde okurların kafasında oluşan “Cahan ve Borcak’ın bu işten nasıl kurtulacakları” merakı, hikâyeyi çatışma ve heyecan öğeleriyle birlikte sürükleyici bir sona doğru ilerletir.

“Saylanan Eserler”de yer alan ilk povest “Batır”ın birçok bölümü heyecan unsuruna çokça yer verildiği bir eserdir. Özellikle Batır’ın rahatsızlığına çare olmaları umuduyla annesi tarafından eve getirilen tabiplerin Batır’a uyguladığı acımasız tedavi yöntemlerinin uygulandığı bölümlerde heyecan unsurunun tavan yaptığı görülür. Yine Batır’ın en sonunda Aşkabat’ta ameliyat olma kararı vermesinin ardından gerçekleşen operasyonun detaylıca anlatıldığı bölüm de sürükleyici bir şekilde kurgulanır.

“İhlasa Arzu” povesti, Çerkez adlı küçük bir çocuğun tarla işerinin ardından karşılaştığı şüpheli şahıslarla yaşadığı heyecan dolu maceraları konu alır. Bu şahısları yakalatmak amacıyla büyük bir cesaret örneği göstererek adamların peşine düşen Çerkez, oldukça tehlikeli bir maceraya atılır. Bu uğurda adamların eline düşer, hatta birini evinde misafir etmek zorunda kalır. Tüm bu olaylar yaşanırken heyecan ve merak seviyesi povest boyunca azalmaz.

“Tartışmadan Güçlenilmez” isimli povest, Tokar ile Nöker adındaki iki yakın arkadaş arasında oyun esnasında çıkan bir tartışmadan kaynaklanan çatışma ve bu çatışmadan doğan heyecan unsuruyla başlar. “Capbaklar” povesti ise merkezî kişiler konumundaki dört kardeşin, karşı güç konumundaki Kelekbay, Doyduk ve Yalak İşan karakterleriyle girdikleri çatışmalardan kaynaklanan maceraları konu alır. Her bölüm, kendine has konusu ve heyecan unsuru taşıyan anlatımıyla çocuk ve genç okurlar için ilgi çekicidir.

Berdi Kerbabayev'in kurgu tekniğinde dikkati çeken bir başka husus da bazı eserlerini tek parça, bazı eserlerini ise bölümlere ayırarak alt başlıklar hâlinde kaleme almış olmasıdır. Bu bölümler zaman veya mekân değişikliğini hissettirmek amacıyla ya da hikâye içindeki maceranın sona erdirilerek yeni bir maceraya geçildiğini belirtmek amacıyla eklenir. “Saylanan Eserler”de yer alan “İlginç Çocuk”, “Piyoner Ev Hizmetinde”, “Melece”, “Babasının Oğlu” ve “Masal Değil Gerçek” başlıklı hikâyeler tek parça olarak hâlinde oluşturulmuştur. “Yaramaz Çocuk” ise bölümlere ayrılarak kaleme alınan tek hikâyedir. Üç bölümden oluşan hikâye; giriş, gelişme ve sonuç bölümlerini ihtiva etmektedir.

Kitaptaki povestlerin tamamı yazar tarafından bölümlere ayrılmıştır. Povestlerin bazılarında bölümlere başlık verilirken bazılarında ise sadece numaralandırma yoluna gidilmiştir. İlk povest olan “Batır”, on bir bölümden oluşmaktadır. Yazar, bu bölümleri sahne ve konu değişimleri amacıyla eklemiştir. Birinci bölümde Batır’ı tedavi edeceği iddiasıyla eve gelen Bossan’ın karşılanması ve tanıtımı yapılırken; ikinci bölümde Bossan’ın Batır’ı tedavi etmeye çalışmasına ayrılır. Üçüncü bölümde Batır’ın Bossan’la yaşadığı travmatik tedavinin sarsıntıları ve okuldaki maceraları; dördüncü bölümde köylerine yakın bir sağlık ocağına giderek buradaki sağlık memuruna muayene olması; beşinci bölümde Batır’ın anne babasını büyük şehir hastanesine gitmeye ikna etme çabası yer alır. Altıncı bölüm ikinci sahte tabip Dövmüştürat’a, yedinci bölüm Batır’ın rahatsızlığına rağmen lise eğitimi için Aşkabat’a gitmesine ve burada yeniden rahatsızlanarak iyi bir şehir hastanesine gitmesine, sekizinci bölüm ise bu hastanedeki tetkikler sonrası konulan teşhise ve ameliyat kararına ayrılır. Dokuzuncu bölümde Batır’ın ameliyatına detaylıca yer verilirken on ve on birinci bölümlerde Batır’ın annesi Dursun’un endişeyle Aşkabat’a gelerek onu araması ve en sonunda onunla buluşması anlatılır.

Sonraki povest “İhlasa Arzu”; “Onlar Kim”, “Çerkez’in Niyeti Ortaya Çıkmadı”, “Kuş Kafeste”, “Nasıl Oldu”, “Beklenmedik Misafir”, “İki Taraflı İzci” ve “Son Karşılaşma” başlıklarını taşıyan yedi bölümden oluşmaktadır. “Onlar Kim” başlıklı ilk bölüm, Çerkez’in eve dönüş yolunda birkaç şüpheli şahısla karşılaşmasını ve bunların kim, amaçlarının ne olduğunu ortaya çıkarmak için peşlerine düşmesini anlatır. “Çerkez’in Niyeti Ortaya Çıkmadı” bölümünde, Çerkez’in adamları takibi esnasında karşılaştığı tehlikeler ve yakalanması konu edilir. “Kuş Kafeste” bölümü, adından da anlaşılacağı üzere Çerkez’in adamların eline düşmesini konu alır. Bu adamlar üç kişidir ve dış görünüşleri bu bölümde detaylıca tasvir edilir. Sonunda Çerkez’i kendilerini eve götürmesi ve orada yiyecek bir şeyler vermesi konusunda ikna ederler. “Nasıl Oldu” başlıklı dördüncü bölüm, Çerkez’in adamların elinden

kaçıp babasının çalıştığı tarlaya gitmesini, ancak babasını burada bulamayınca evine dönmesini anlatır. “Beklenmedik Misafir” bölümünde, eve ulaşan Çerkez orada kaçakçılardan biriyle burun buruna gelir. Adamı evinde görünce şaşkınlığını gizleyemeyen Çerkez, ona istediği erzağı verir ve kaçakçı yeniden yollara düşer. Altıncı bölüm olan “İki Taraflı İzci”de, tatsız tesadüfün ardından Çerkez’in Komsomol Başkanlığının Sekreteri’ne gidişi anlatılır. Birlikte karakola giderler ve orada karşılına Çerkez’in babası Çarı çıkar. Burada Komsomol Başkanı tarafından kurulan bir ekiple kaçakçıların peşine düşerler. Bölümün sonlarında Başkan’ın tüm ısrarlarına rağmen eve dönmek istemeyen Çerkez’in, başladığı işi bitirme konusundaki gayretini görürüz. “Son Karşılaşma” adını taşıyan yedinci ve son bölümde, düğüm çözülür ve kaçakçılar kısıkvrak yakalanır. Povest, Komsomol Başkanı’nın cesaretinden dolayı Çerkez’i tebrik etmesiyle sona erer.

“Tartışmadan Güçlenilmez” povesti; “Tartışma”, “Ben Suçluyum”, “Ne Tokar Konuştu Ne De Nöker”, “Ankar’ın Akli Başına Geldi”, “Hırsızın Ortağı Kim”, “Günahkâr Gözler”, “Bu Kim” ve “Ankar’ın Azmi” başlıklarını taşıyan sekiz ayrı bölüm ihtiva eder. Birinci bölümde, Tokar ile Nöker’in tanıtımı yapılır ve hemen ardından poveste adı verilen “tartışma” anlatılır. “Ben Suçluyum” başlıklı ikinci bölümde Tokar’ın yengesi Şeker’le olan konuşmaları ve ilk bölümdeki tartışmanın onun üzerindeki etkileri gözler önüne serilir. “Ne Tokar Konuştu Ne De Nöker” bölümünde birbiriyle barışma çabası ve en sonunda bunu başarmaları anlatılır. “Ankar’ın Akli Başına Geldi” başlıklı bölümde, iki arkadaşı oyununu uzaktan izleyen Ankar’ın bundan etkilenecek kötü alışkanlıklarını bırakacağına dair söz vermesi ve Tokar ile Nöker’in arasına katılması anlatılır. “Hırsızın Ortağı Kim” başlıklı beşinci bölümde Ankar’ın annesi Çeper’in Tokar’ın yengesi Şeker’i ziyareti ve burada Ankar’ın kendisinden çaldığı para konu edilir. Bir önceki bölümde kötü alışkanlıklarını bırakacağını söyleyen Ankar, söz konusu parayı Nöker’e vermiştir, para sahibine yani Çeper’e teslim edilir. “Günahkâr Gözler” bölümünde Ankar’ın annesiyle hesaplaşması, “Bu Kim” bölümünde ise sözlerini tutan Ankar’ın yepyeni bir tarzda okula gelmesi ve derse katılarak öğretmenden “aferin” alması konu edilir. “Ankar’ın Azmi” başlığını taşıyan sekizinci ve son bölümde ise Tokar, Nöker ve Ankar’a katılmak isteyen Lallık’ın, tıpkı Ankar gibi bazı sözler vererek ekibe dâhil olması anlatılır.

“Capbaklar” povesti, “Capbaklar Kimdir” adlı kısa bir giriş ve tanıtım bölümüyle başlar. Ardından “Capbakların Çocukluk Çağı” ve “Capbakların Delikanlılık Çağı” başlıklarını taşıyan iki ana bölüme ayrılır. İki ana bölümde farklı başlıklarla anlatılan hikâyelerin bazıları birbirinin devamı niteliğindedir. Bazıları ise önceki veya sonrakilerden bağımsız, ancak aynı zaman çizgisi üzerinde yaşanan farklı olayları içermektedir.

“Capbakların Çocukluk Çağı” başlıklı bölümde dokuz farklı bölüm ve hikâye bulunur. “Elime Tüküreyim”de yolları eski bir kuyuya düşen Capbaklar, onun içinde bir kuş yuvası görürler. Kuşları kurtarmak isterlerken kuyunun içine düşen kardeşler buradan keskin zekâları sayesinde kurtulmayı başarırlar. “Onlar Yaparsa Biz de Yaparız” başlıklı bölümde, Kelekbay’ın oğlunu et yerken görürler. Canları et yemek istediği için kuş avlamaya karar verirler ve kurdukları tuzaklarla kuş avlama macerasına koyulurlar. “Ala Sakal” başlıklı üçüncü bölümde, önceki bölümde avladıkları kuşları afiyetle yemeye hazırlanan Capbakların keyfini ala sakallı bir dilenci bozar. Dilenci, taze pişmiş etleri yemeye kararlıdır ama Capbaklar da en az onun kadar heveslidir. “Keramet” hikâyesinde aç gözlü Doyduk, Capbaklarla dalga geçme niyetiyle onları el değirmeninin kerametli olduğuna inandırır. Başta amacına ulaşsa da Capbaklar, ona unutamayacağı bir ders verir. “Başak Dolu Heybe” başlıklı bölümde ise karşımıza hırslı ve aç gözlü Kelekbay çıkar. Annelerinin ekmek için başak istemesi üzerine tarlalara giden Capbakların işini Kelekbay zorlaştırır. “Sığır Alışverişi” bölümünde, Kelekbay’ın bir karpuzu, sığır olduğuna inandırarak Capbaklara satma hikâyesi anlatılır. Ancak hikâye, Kelekbay’ın ahırındaki gerçek bir sığırını Capbaklara kaptırmasıyla sona erer. “Günahtır” bölümü önceki hikâyenin devamı niteliğindedir. Önceki bölümde sığırını kaptıran Kelekbay, “Günahtır” başlıklı bölümde köydeki mahkemelerde kadılık yapan Yalak İmam’la anlaşır ve Capbaklara dava açar. Diğer köylülerin önünde görülen dava, Yalak ve Kelekbay’ın hesap ettiği gibi gitmez ve halk Capbakları haklı bulur. “Taylar” bölümünde at sahibi olmaya özenen Capbakların birer kaplumbağa sahiplenerek bunları eğitme çabası yer alır. Birinci bölümün son hikâyesi olan “Benim Sığırım Hangisi” başlıklı bölümde ise Capbakların Kelekbay’dan aldıkları sığırın sürekli tarlasına girdiği Doyduk’la yaşadığı komik olaylar anlatılır.

Povestin “Capbakların Delikanlılık Çağı” adını taşıyan ikinci bölümünün altında on dört farklı hikâye bulunmaktadır. “Bu Kim ki” adlı ilk bölümde, delikanlılık çağına gelen Capbakların çocukluk hayali gerçekleşir ve adını “Yapagı” koydukları bir ata sahip olurlar. “Tanrı’nın Kayırdıkları” başlıklı ikinci bölümde Yapagı’ya göz koyan Yalak İmam’ın Capbakları kandırma çabası, “Dört Kişi Olursan Gelir” bölümünde kardeşlerin her yere dördü birden gitme alışkanlığının faydasını görmeleri anlatılır. “Soru-Cevap” bölümünde, anneleri Bolluk’un ölümü ve sonrasında yaşananlara yer verilir. “Keyif Nedir” bölümü, kardeşlerin birbirleri arasındaki sohbeti ve geleneksel Türkmen çocuk oyunu düzzümü oynamaları aktarılır. “Ejderha” bölümünde Capbakların Doyduk’un tarlasına giren develerini gizleme çabası, “Ben Söylemedim mi” bölümünde ise kısrağa binen gizemli bir kadıyla karşılaşma hikâyeleri anlatılır. “Eyeri Nerede” bölümünde sıpalarını kaybeden Capbakların başına gelen olaylar,

“Verilmiş Sadakan Varmış” bölümünde ise Doyduk’un yanında yardımcı olarak işe başlayan kardeşlerin, onunla yaşadıkları maceralara yer verilir. “Deri Çarık” hikâyesi, paragöz Doyduk’un Capbaklardan bir deri çarıkla bir lokma ekmeği bile esirgemesini anlatılırken “Acın Anı Olmuyor” bölümünde kısa yoldan büyük paralar kazanma hırsı olan Yalak İmam’ı kandırma hikâyesi yer alır. “Tembel” başlıklı bölümde, günlerce hiç uyanmadan uyuyabilmesi ile nam salmış ve bu özelliği sayesinde insanlarla tutuştuğu iddiaları kazanarak zengin olan bir adamla Capbakların mücadelesi anlatılır. “Nasıl Bir Alışveriş” bölümünde Tembel’den kazandıkları parayı nasıl kullanacaklarını bilemeden “Ticaret yapıyoruz.” diyerek çarçur etmeleri eğlenceli bir dille aktarılır. “Ana Vatan” başlıklı son bölümde ise birkaç farklı yere göç ettikten sonra hiçbirinde rahat edemeyen Capbakların Durun köyüne dönüşü ve köylülerin onları coşkuyla karşılamasına yer verilir.

Bu bölümde Berdi Kerbabayev’in bu çalışmada ele alınan hikâye ve povestleri; başlıklarının kurgu ve içerik özelliklerini yansıtmaları, girişlerindeki betimlemeler, şahıs kadrosu özellikleri, belirgin veya açık uçlu sonlara sahip olmaları, çatışma ve heyecan unsurları ile bölümlendirilme özellikleri bakımından incelenmiştir.

“Melece” hikâyesi ve “Batır” ile “Capbaklar” povestleri, merkezî kişilerinin adını taşıırken “İlginç Çocuk”, “Yaramaz Çocuk” ve “Babasının Oğlu” hikâyeleri de merkezî kişilerinin özelliklerini bildiren başlıklar taşımaktadır.

“Capbaklar” kişi tasviri; “Piyoner Ev Hizmetinde”, “Melece”, “Babasının Oğlu” ve “Tartışmadan Güçlenilmez” kişi, mekân, zaman öğelerinin tasvirleri; “İlginç Çocuk” konunun sezdirilmesi yöntemi; “Yaramaz Çocuk” ile “Batır” başlıklı eserler ise diyalog veya monologlar ile başlatılmıştır.

“Saylanan Eserler”de yer alan bütün hikâye ve povestler merkezî kişileri etrafında şekillendirilirken hikâyeler dar şahıs kadrosuna ve basit yapıyla anlatılır; povestler ise hikâyelere benzer şekilde dar şahıs kadrosuyla birlikte anlatılır daha kompleks yapılarla sahiptir.

“İlginç Çocuk”, “Piyoner Ev Hizmetinde”, “Melece”, “Babasının Oğlu” ve “Masal Değil Gerçek” başlıklı eserler açık uçlu sonlara sahiptir.

“Masal Değil Gerçek”, “İhlasa Arzu” ve “Capbaklar”, “Piyoner Ev Hizmetinde”, “Yaramaz Çocuk” ve “Babasının Oğlu”, kişilerin başka kişilerle çatışmaları üzerine; “Batır”, pozitif bilim ile hurafeler arasındaki çatışma üzerine kurgulanmış eserlerdir.

“Tartışmadan Güçlenilmez”, iki yakın arkadaş arasında çıkan bir tartışmadan kaynaklanan çatışma; “Capbaklar” povesti ise merkezî kişiler konumundaki dört kardeşin, karşı güç konumundaki karakterlerle girdikleri çatışmalardan kaynaklanan maceraları konu alır.

“İlginç Çocuk”, “Piyoner Ev Hizmetinde”, “Melece”, “Babasının Oğlu” ve “Masal Değil Gerçek” başlıklı hikâyeler tek parça olarak hâlinde oluşturulmuştur. “Yaramaz Çocuk” ise bölümlere ayrılarak kaleme alınan tek hikâyedir. “Batır”, on bir; “İhlasa Arzu”, yedi; “Tartışmadan Güçlenilmez”, sekiz; “Capbaklar” iki ana bölümün altında dokuz ve on dört farklı bölümden oluşmaktadır.

3.1.3. Şahıs Kadrosu

Şahıs kadrosu, edebî eserlerin en temel unsurlarından biridir ve eserlerin anlamını, temalarını ve olaylarını şekillendiren önemli bir unsurdur. Şahıs kadrosu, eserin içerisindeki insan veya insan benzeri figürleri, kahramanlarını, bunların özelliklerini, karakterlerini ve bunlar arasındaki ilişkileri tanımlar. Bu figürler, eserdeki olayları yönlendirir ve metnin tematik derinliğini oluşturur. Aktaş, şahıs kadrosu kavramını, itibari eserde aktarılan ya da farklı biçimlerde ifade edilen vakanın zuhuru için insan ve insan hüviyeti verilmiş diğer varlıklar ve kavramlar olarak tanımlar (Aktaş, 1991: 148). Tekin’e göre edebî eserin varlığı yalnızca vaka, başka bir deyişle eylemle mümkündür; bu eylemin bir faili bulunması gerekir, öte yandan eylemin failinin insan olması zaruri değildir, insanlaştırılmış varlık da bir eserin şahıs kadrosunda yer alabilir (Tekin, 2024: 76). Çetin, kişilerin kurgunun önemli bir parçasını olduğunu; kişilerin eserlerde etken veya edilgen konumda, özne veya nesne olabileceğini belirtmekte ve eserlerde olayların dinamik bir biçimde devam etmesi için eylemlere yön veren kişiler bulunduğunu vurgular (Çetin, 2021: 144).

Çocuk edebiyatı içerisinde değerlendirilen eserlerde, olayların gelişmesi ve anlatılması esnasında başta merkezî kişi olmak üzere şahısların büyük öneme sahip olduğunu belirten D. Can, çocukların eserin tamamını heyecan ve merakla okuyabilmeleri için iyi betimlenen şahıs kadrosunun en az konu kadar önemli olduğuna vurgu yapar (Can, 2014a: 68). Çocukların kompleks anlatımları kavrayabilecek, karmaşık olayları çözümleyebilecek düzeyde olmadığına dikkat çeken A. Yalçın ve G. Aytaş, bu sebeple çocuklara yönelik hazırlanan roman veya hikâyelerde kahraman sayısının sınırlı tutulması gerektiğini söyler (Yalçın ve Aytaş, 2024: 90). Bu görüşe paralel şekilde; merkezî kişinin özelliklerinin net, diğer şahıslarla olan ilişkilerinin belirgin olması gerektiğini ifade eden Temizyürek vd. de çocuk kitaplarındaki şahıs kadrosunun kısıtlı olması gerektiğini savunur (Temizyürek vd., 2021: 30).

“Saylanan Eserler”de yer verilen ve çocuklar için kaleme alınan hikâyelerde de bu görüşlere uygun şekilde şahıs kadroları oldukça dardır. Berdi Kerbabayev’in “Saylanan Eserleri”nde yer alan hikâye ve povestlerinde aşağıdaki karakter türlerine rastlanmaktadır:

1. Merkezî Kişi: Anlatılardaki bütün olaylar merkezî kişi etrafında vuku bulur, bundan dolayı merkezî kişinin eserden çıkarılması durumunda anlamda bozulmalar ve kopukluklar meydana gelir (Durmuş, 2017: 327). Merkezî kişinin ‘esas kahraman’, temel kişi’, ‘baş kişi’ gibi karşılıkları mevcuttur; merkezî kişi eserde özne, diğer kişiler ise bu kişiye göre nesne konumundadır (Çetin, 2021: 148). Yazar, merkezî kişiyi eserde yer alan diğer kişilerden farklı bir konuma yerleştirir; okuyucunun genelde en çok bağ kurduğu kişi merkezî kişidir (Tekin, 2024: 90).

Çocuklar için hazırlanan eserlerde kahramanların çocukların gelişim süreçleri düşünülerek seçilmesi gerektiğini belirten Temizyürek vd., çocuk edebiyatı ürünlerindeki kahramanların çocukların dünyasına olan yakınlıklarına ve uzaklıklarına da dikkat edilmesi gerektiğini söyler (Temizyürek vd., 2021: 30). Çocuğun kendisini eserde anlatılan merkezî kişinin yerine koyabilmesi için bu karakterin ikna edici, güven verici ve gerçeğe uygun olması gerektiğini savunan T. Şimşek, aynı zamanda bu karakterin eseri okuyan çocuklarla benzer yaş grubundan olmasının yararlı olacağını belirtir (Şimşek, 2020: 101).

2. Karşı Güç: Çatışmanın oluşması, olay zincirinde düğümlenme meydana gelmesi için birincil konumdaki kahramanla yansıtılan tematik gücün karşısına bir hasım koyulması gerekmektedir. Tematik gücün gelişmesine mâni olan bu güce Sourian, karşı güç adını vermektedir (Aktaş, 1991: 153). Karşı güçlerin çocuk eserlerinde merkezî kişinin özelliklerini öne çıkarmak için oluşturulduğunu ifade eden Can, bunların dış görünüşlerine eserlerde detaylıca yer verildiğini belirtir (Can, 2014a: 70).

3. Yardımcı Kişiler: Bu kişiler tip ve karakter özellikleriyle görünmeyen, olayın ya da dekorun tamamlanmasında kendilerine ihtiyaç duyulan ve zaman zaman ortaya çıkan yardımcı unsurlardır (Çetin, 2021: 167). Aktaş “yardımcı kişileri”, “eserde anlatılan ana fonksiyonları gerçekleştiren şahıslardan her biri, başkasının tahrikine ihtiyaç duyabilir. İşte bunlara yardımcı adını vermek yerinde olur” şeklinde açıklamıştır (Aktaş, 1991: 155). Çetişli’ye göre, olay örgüsünün oluşumunda doğrudan bir fonksiyonu bulunmayan ya da görevi yazarın sözünü okuyucuya iletmek olmayan kahramanlar yardımcı kişilerdir ve bu kişiler figüran, fon karakter olarak da adlandırılabilir; yardımcı kişilerin temel işlevi anlatılan olay ve(ya) duruma zaman,

mekânın ve şahıs kadrosu gibi açılardan daha tabiî bir görünüm kazandırmasıdır; yardımcı kişiler eserde gerekli sosyal atmosferi sağlamakla yükümlüdürler (Çetişli, 2021: 93).

4. Sosyal Tip (Karakter): Bir eserdeki şahıs kadrosunun en önemli unsurlarından biri de sosyal tip veya karakterlerdir. Sosyal tipler, kişilerin doğuştan getirdiği değil; toplum kaynaklı şartlar dolayısıyla sonradan ortaya çıkmış olayları, hâlleri, olguları, duygu ve fikirleri temsil eden karakterlerdir. Bu karakterler, ortak özellikleri taşıyan belirli bir sosyal zümrenin temsilcileri konumundadır. Bu kişilerin bireysel sorunlarından ziyade toplumsak özellikli ortak sorunları işlenir (Çetin, 2021: 157). Tipin kotarılmasında tarihsel şartlar da etkilidir. Romancı sosyal tipi tarihsel ve toplumsal meseleleri gündeme taşımak ve yorumlamak amacıyla kurgusuna dâhil eder (Tekin, 2024: 111). Çocuk edebiyatında “tip” oluşturma ruhsal veya sosyal bazı özelliklerin bir şahsa yüklenmesiyle olduğunu ve bunun çocukların eğitim süreci ve gelişimleri bakımında mühim olduğunu belirten Yalçın ve Aytaş, bu yöntemle oluşturulan karakterlere yazılan davranış ve özelliklerin karikatürize edilmesinin eseri daha merak uyandırıcı hâle getirdiğini ifade eder (Yalçın ve Aytaş, 2024: 90).

“İlginç Çocuk” adlı hikâyenin şahıs kadrosu çok geniş değildir. Hikâyenin en önemli şahsı, yani merkezî kişi Beşim’dir. Buna uygun olarak da olaylar Beşim’in etrafında gelişir.

Berdi Kerbabayev’in ele alınan eserlerinin hemen hemen tamamında merkezî kişiler çocuklardır. Yazarın çocuk kahramanları; canlı, cesur, meraklı, güzel konuşan ve çok çalışkan tiplerdir (Sağlam, 2020: 71). Beşim’in dış görünümüne yer verilmeyen hikâyede, onun iç dünyası en ince ayrıntısına kadar anlatılır:

Daha sonra beline yapışıp tekrar güreşmeye mecbur ederdi ve gönlünü almak için ona yenilirdi. Beşimciği yaşıtı çocuklar çok severlerdi. O, onlardan bazılarını yanlışlıkla incitir ya da ağlatırsa hemen onun gönlünü almaya çalışırdı. Beşim sadece tek başına kaldığında üzülürdü. Onun için çocuklar hep onun etrafında toplanırlardı. Bu yüzden de onu çok severlerdi (13/30).

Beşim yetenekli, sıcakkanlı, ilgi odağı olmayı her daim başarabilen bir çocuktur. Etrafındaki insanlar tarafından çok sevilir, bulunduğu ortamın neşe kaynağı olmayı her daim başarır.

Beşim, amacına büyük bir gayretle ulaşmaya çalışan bir çocuk olarak resmedilirken zeki ve kavrayışı iyi çocuklara has özellikleri bünyesinde taşır. Bu özellikler yazarın bütün çocuk kahramanlarında görülür (Sağlam, 2020: 71).

Beşim'in anne ve babası, arkadaşları; Yalım ve Tünni bu hikâyede Beşim'e eşlik eden yardımcı kişilerdir.

Kısa bir hikâyeye olan “Piyoner Ev Hizmetinde”nin şahıs kadrosu da buna bağlı olarak kısıtlıdır. Şahıslar, küçük bir Türkmen köyünde yaşamakta olan köylülerdir. Hikâyenin merkezî kişisi Nazar'dır. Olaylar onun etrafında gelişmektedir. Nazar, yaşına göre bir hayli olgun, sorumluluk sahibi ve güçlü bir çocuktur. Okula başarıyla devam etmesinin yanı sıra kendinden on kat büyüklükte bir deveye korkusuzca hükmederek evine katkıda bulunmaktadır.

Durmaksızın güçlükle ilerleyen Nazar, bazen başını arkaya doğru çevirip yüzünü yukarı kaldırıyor, kapkara gözlerini belertip devenin yüzüne dikkatlice bakıyor ve söyleniyordu:

—Ey namert! Sen şu boyun, şu gövden ile neden benim hızıma yetişemiyorsun? Utanmıyor musun? (15/1).

Ancak, küçük yaşta bunları başarabilmek Nazar'da hafif de olsa bir ukalalığa yol açmıştır. Bu özelliği, devesine emir verirken kendisinin ondan üstün olduğunu hissettirme çabalarından ve babasının sözlerini mektepte öğrendikleriyle karşılaştırıp babasını eski kafalı bulmasından sezilir:

—O da doğru fakat; Nazar, “İnancımız tam, dileğimiz manevi destektir.” diye bir atasözü de vardır. Atalarından miras âdetler senin için de kanundur.

Nazar babasına cevap vermese de atalarının âdetine uymadan, kendi bildiği şekilde yaşayacağına dair kendine söz verdi. O yüksekte oturduğu için midir veya düşündüklerinden midir bilinmez, dünyaya babasının üstünden bakıyordu (19/34).

Yaşına bakmadan evine katkı sağlamak için kendisinden katbekat büyük olan deveye hükmetmeyi öğrenmiş olan Nazar, yaptığı işlerle gurur duyar. Sahiplenme, gurur, pişmanlık, kendini beğenmişlik gibi pek çok duyguyu kısa bir zaman diliminde yaşayabilecek kadar hayat dolu ve heyecanlı bir çocuk olan Nazar, canı gibi sevdiği devesi vasıtasıyla babası tarafından bir tür imtihana da tâbi tutulur. Yukarıda verilen örneklerde görüldüğü üzere, yeri geldiğinde devesini ezmekten geri durmayan Nazar, esasen onu bir arkadaşı olarak görür:

—Yalvarıyorum, altın aslanım, ben seni bütün hayvanlardan daha çok seviyorum. Ben seni hiçbir zaman aç bırakmam. Yazın selmeyi, kışın yandak otunun dışından sabah akşam yemeğini benden al (15/20).

Ona göre, kendisi deveye hükmedebilmesi çok büyük bir olaydır. Devenin de buna göre hareket etmesi gerekmektedir. Kendini beğenmişlik noktasında babasının dediklerini bile sorgulayan, ondan daha iyi düşünebildiğine inanan bir merkezî kişi görülmektedir.

Hikâyede merkezî kişi dışında dört yardımcı karakter bulunmaktadır. Bunlar; Nazar'ın annesi, babası, kız kardeşi ve devesidir. Hikâyede Nazar'ın annesinin rolü fazla değildir.

Çocuğunu merak edip yolunu gözlemekte olan ve onun için endişelenen klasik bir anne tipi olarak resmedilir. Nazar'ın babası Atahan, geleneklerine bağlı bir baba tipidir. En büyük amacının oğlunun küçük yaşta kendi ayakları üzerinde durmasını sağlamak olduğu anlaşılmakta olan Atahan, Nazar'ı zaman zaman sınavlara tâbi tutar.

—Nazar, haydi hanım, şunu tut, dedi.

Nazar çoktan babasının yanına gelmişti. Ayağının altına koyduğu kütüğün üstüne çıktı ve sağ tarafını çuvala dayayarak tırmandı. Atahan ikinci bağcığı kaldırıp hamudun yanına koydu ve iki çuvalı devenin üstünde hızlıca bağladı. Atahan böyle hızlı hareket etmemiş olsaydı, Nazar buğday çuvalını üzerine düşürdü. Yine de Nazar sorumluluğunun bilincinde olarak babasını zor durumda bırakmadı (17/31).

Bu sınavlar aracılığıyla oğluna hayatın inceliklerini, zorluklarını, ayrıntılarını göstermek ister. Geleneksel bir ailede yetişmiş olan Atahan'ın düşünceleri kimi zaman Nazar'ın düşünceleriyle çakışır. Böyle durumlarda, Nazar'ı kırmadan geleneklerine sahip çıkması gerektiğini öğütler.

Hikâyenin belki de en önemli yardımcı karakteri Nazar'ın devesidir. Devesi, merkezî kişi Nazar'ın her daim yanındadır. Çocuk edebiyatında sıkça karşılaşıldığı üzere, kahramanın en büyük yoldaşı, dostu bir hayvandır.

Çocuğun bireysellik kavramını anlamaya başladığı okul öncesi dönemden itibaren temel dil becerileri de gelişmeye başlar, kelime hazinesi artar. Bu dönemde verilecek duyu eğitiminde kullanılacak eserlerde hayvan karakterlere yer verilmesi önemli bir gerekliliktir (Ucuzsatar, 2019: 8).

Deve, Nazar'ın kendisini önemli hissetmesini sağlamaktadır. Evine katkıda bulunmasına yardım etmesinin yanı sıra, babasının verdiği hayat derslerinde de deve başrolüdür. Çocuk hikâyelerinde Tüm bunlar ele alındığı vakit, devenin hikâyedeki en önemli figürlerden birisi olduğu söylenebilir.

“Melece” adlı hikâyenin merkezî kişisi, hikâyeye adını veren Melece'dir. Melece, küçük dünyasında büyük dertleri olan bir çocuktur. Rol modeli ağabeyi, vatan aşkına cephededir. Onun yokluğu en çok Melece'yi etkiler.

Melece'nin kendi önünden gelen gölgesi, yeni yeni açan erik ve kiraz ağaçlarına tırmanıyor, horoz ibiği gibi kızaran gülleri kucaklıyor ve parlak yapraklarını açan üzümlerin üstünden geçiyordu. Güllerin hoş kokusu burnuna geliyordu. Çeşitli sesler çıkaran kuşların cıvıltısını duyuyordu. Ama bu güzelliklerin hiçbiri Melece'nin ilgisini çekmiyordu. Melece ağabeyi Baymırat'ı düşünüyordu. Baymırat ise cephede idi (20/8).

Melece'nin ödevlerini kontrol eden, ona hediyeler alan, onu tiyatroya götüren ağabeyi hikâyedeki yardımcı kişilerdendir. Olayın içinde aktif olarak yer almasa da hikâye, Baymırat ve onun yokluğu üzerine kurulur. Hikâyede yer alan en önemli yardımcı kişi Melece'nin

annesidir. Kocasının adının ise hikâyede hiç geçmiyor olması, onun uzun süre önce vefat ettiğini düşündürür. Eşinin yokluğunun üzerine büyük oğlunun da savaşa gitmiş olması Melece'nin annesini çok zor bir duruma sürükler. Küçük oğlunu ağır koşullar altında, savaşa mücadele eden memleketin kısıtlı imkânlarıyla büyütme çalışır.

“Yaramaz Çocuk” hikâyesinin merkezî kişisi küçük Aman'dır. Aman'ın annesi, babası ve kardeşleri ise yardımcı kişiler arasındadır. Aman, öğrenmeye aç, dış dünyaya meraklı, altı yaşında bir çocuktur. En büyük hayali, bir an önce okula başlamak ve bir gün gezerken gördüğü traktörün nasıl yapıldığını öğrenmektir.

—Dur şimdi, anneciğim, dur! Öyleyse traktörü kemiren kim?

—Sen ne saçmalıyorsun?

—Ben saçmalamıyorum! Traktörcünün “Traktörü kemirmiş.” dediğini kendi kulaklarımla duydum. Hiç demir yenir mi? Ona kimin dişi geçer?

—Git şimdi yıkan da kıyafetini değiştir. Okula başladığında sana traktör hakkında her şeyi öğretirler.

—Ben okula ne zaman gideceğim (28/29)?

Bu yolda karşısına çıkan tüm engelleri aşmaya ve amacına ulaşmaya kararlıdır. Aman; korkularının üzerine giden, boyundan büyük işlere kalkışmaktan çekinmeyen cesur bir çocuktur.

Geceden endişeyle yattığı için Aman bir gün epey erken uyandı. Henüz pencerenin aralığında ışık girmiyordu, uyanan da yoktu, evdekilerin hepsi uyuyordu. (...) Ondan sonra usulca evden çıktı. Hava biraz aydınlansa da güneş henüz doğmadığı için vaktin erken olduğunu biliyordu. Kendi kendine “Hepsi uyandığında beni okula belki yine göndermezler. En iyisi okulun yakınında bekleyeyim.” kararına vardı (32/19).

Aman'ın annesi Tovşa, hikâyenin başından sonuna kadar Aman'ı zapt etmeye çalışma rolünü üstlenmiş durumdadır. Ancak ne kadar çabalarsa çabalasın, Aman'ın kafasına koyduğu şeyi yapmasına engel olamaz. Karakter, daha önceki hikâyelerde karşılaşılan fedakâr, kendini ailesine adanmış, çocuklarını geleceğe en iyi şekilde hazırlamaya çalışan ve kısıtlı imkânlar içinde evini çekip çevirmeye çalışan anne tipine uymaktadır.

—Sen en iyisi temizliği, kirlenmemeyi öğrenmeye çalış. Amancığım, şunu başaracaksın ama. Okuldaki çocuklar boş zamanlarında hiç oynamıyorlar mı? Sen bak da gör, evlerine geldiklerinde onlar senin gibi kirli pasaklılar mı? Bu çocuklar senden daha mı akıllı? Bunların başardıklarını sen başaramayacak mısın (26/8)?

Aman'ın ailesinin diğer üyeleri; babası ve kardeşleri, Aman'ın okula başlama isteğine dair anekdotlarda yer almaktadır. Aman babasından okul malzemeleri ister ve ona traktör hakkında merak ettiklerini ona sorar. Ağabeyi ve ablasının defter ve kitapları da Aman'dan nasibini alır.

Hikâyenin diğer karakterleri ise Aman'ın gizlice girdiği okuldaki öğretmen ve müdürdür. Öğretmen sınıftaki yabancıyı hemen fark eder ve amacını öğrenmeye çalışır. Söyleyeceği sözlerin veya davranışlarının Aman'ı kırabileceğini düşünen öğretmen, topu müdüre atar ve Aman'ı onun yanına gönderir. Okul müdürü, Aman'ı başından savmak yerine onunla uzun uzun konuşur:

—İşte gördün mü! Ama suratını asma. Şimdiye kadar olduğun gibi, yine keyifli ol. O zaman vaktin nasıl geçtiğini anlamazsın ve ne olduğunu anlamadan okula kabul edilirsin. Fakat Aman, ben senden bir şey rica etmek istiyorum. Senin şiir okuyuşun benim hoşuma gitti. Yakın zamanda küçük çocuklar için bir eğlencemiz olacak. Sen yine bir iki şiir öğren de bu eğlenceye onları bize ve çocuklara okuyuver. Tamam mı?
—Tamam (35/41).

Müdür, tatlı bir dille onun henüz okul çağında olmadığını, moralini bozmadan o yaşa gelmeyi beklemesi gerektiğini söyler ve Aman'ı ikna eder.

“Babasının Oğlu” hikâyesinin merkezî kişisi bundan önceki hikâyelerde de karşımıza çıktığı gibi bir erkek çocuktur. “Mırat”, iki farklı ruh hâli hikâyenin başında okuyucuya anlatılmaktadır.

O bu dalgın hâliyle sırtında yük olan ve hızlıca gelen bir kadın ile çarpıştı. Kadının elindeki şişe yere düştü ve kırıldı. Şingirdadı, asfaltın üstüne gaz yağı yayıldı. Kadın akıp giden gaz yağına içi acıyarak gözlerle baktıktan sonra, Mırat'ın arkasından baktı, güçlü bir sesle:
—Eh kardeş! Kır müsün, diye söylendi.
Ama Mırat, kadının dediklerini duymadı.
Normalde bu kadına belki şöyle sert bir cevap verirdi:
—Tamam, benim gözüm görmüyor olsun, senin gözüne ne olmuş, diye tartışır; kadının sinirlendiğini anlayınca bu sefer kahkahalarla gülerdi; onun çok kavgacı olduğunu anlayınca ise elindeki çantayı sallayarak, hızla kaçar. Ama bugün Mırat'ın keyfi yoktu (37/9).

Mırat, babasını küçük yaşta kaybetmiş bir çocuktur. Yaşı ilerledikçe baba özlemi de artar ve kişiliğinde bazı değişimler meydana gelir.

Mırat genellikle mutlu, coşkulu bir çocuktur. Ama son günlerde özel bir durum küçük Mırat'ın yüzüne tesir etmişti. Onun derin düşüncesini, ağır fikirlerini ne gül ne de bülbül bölebiliyordu. Gönlünün ferahlamasını nasıl da istiyordu! Bahçenin içinden geçmesi de bu yüzdendi (38/36).

Hikâyenin giriş bölümünde sıkça değinildiği üzere Mırat normalde hareketli, neşeli, şakacı bir çocukken son zamanlarda daha durgun, keyifsiz bir çocuk hâline gelir. Bu karakter değişimi hikâyenin ana unsurlarından bir tanesidir. Hikâyenin merkezî kişisi, büyük bir karakter gelişimine uğrar ve bu değişim okuyucunun dikkatine sunulur.

Söz konusu değişim, “Saylanan Eserler”de yer alan hikâye ve povestlerde sıkça karşılaşılan bir durum değildir. Yazarın diğer hikâyelerinde genellikle merkezî kişi tekdüze bir karakter ortaya koyar. “Babasının Oğlu” hikâyesinde ise merkezî kişi önemli bir değişim ve gelişim gösterir. Babasının yokluğunu intikam ateşiyle örtmeye çalışan Mırat, Taşkent’teki bir askerî okuldan mezun olmayı kafasına koyar. Bu yolda karşısına çıkan her engeli -annesi dâhil- aşmaya hazırdır. Küçük yaşına rağmen böyle kararlı bir tutum sergileyen Mırat, çevresindeki herkesin takdirini ve desteğini kazanır.

Onu bu durumda gören müdürün yüreği sızladı, söylediği sözlere pişman oldu. O anda, Mırat’ın babası Kılıç Nazar’ı hatırladı. Kılıç bir şeye niyet ettikten sonra onu asla vazgeçiremediğini hatırladı (48/15).

Mırat, kararlı tutumunun karşılığını zor da olsa alır ve Taşkent’e doğru yola çıkar. Merkezî kişi Mırat, yaşının çok ötesinde bir sorumluluk bilincine ve vatan sevgisine sahiptir. Hemen eğitim alarak babasının intikamını düşmandan almak için sabırsızlanmaktadır.

Mırat, karakteri itibarıyla “sosyal tip” olarak nitelendirilebilir. Yazar, “Babasının Oğlu” hikâyesinde Mırat karakteriyle 19. yüzyılda savaş ve felaketlerle boğuşmuş olan Türkmen halkının yetim kalan çocuklarını işlemiştir. Cepheden evine dönemeyen babaların ailelerinin köylerdeki yansımaları Mırat ve Nabat karakterleriyle gözler önüne serilmiştir.

Hikâyenin ana karakterlerinden biri de Mırat’ın annesi Nabat’tır. Nabat, klasik bir Türkmen kadını olarak oğlunu en iyi şekilde yetiştirmeye, onu koruyup kollamaya çalışmaktadır. Eşinin savaşta hayatını kaybetmesi hayatın zor şartlarını daha da ağırlaştırmış, omzundaki yükü katbekat artırmıştır. Buna rağmen yılmayan Nabat, tüm zorluklara göğüs germeyi başarmıştır. Oğlunu gözünün önünden ayırmak istemeyen Nabat, Mırat’ın kararlılığı karşısında Taşkent’te okuma isteğine daha fazla direnemez. Oğlunu mutsuz ve keyifsiz, âdeta bir ruh gibi dolaşırken görmektense uzakta ama mutlu olmasını tercih eden cefakâr bir anne profili çizmektedir:

—Babasının ölüm haberinin geldiği günden beri Mıratcığım tamamen değişti. Onun düşüncesi, söylediği sözler, çektiği azap inanılacak gibi değil. İsteddiği olmazsa rahatlamıyor, bana da gün yüzü göstermiyor. Eğer uygunsa ona yardım edip gideceği yere göndermenizi ben de sizden istiyorum (47/29).

Mırat’ın babası Kılıç Nazar da hikâyenin önemli unsurlarından biridir. Kılıç Nazar’ın cepheden eve dönememiş olması üzerine kurgulanan hikâyede, Nazar kendisine mektuplarıyla yer bulmuştur. Cephede gösterdiği fedakârlık ve cesaret nedeniyle “kahraman” olarak anılan Kılıç Nazar, oğlu Mırat’a da vatanseverlik konusunda rol model olmuştur.

“Babasının Oğlu” hikâyesinin gidişatında önemli rol oynayan yardımcı kişilerden biri de ofis müdürüdür. Müdür, Mirat’ın babasının yakın arkadaşıdır. Kılıç Nazar’la birlikte yeri geldiğinde eşkıyalara karşı mücadele veren, yeri geldiğinde de iş arkadaşlığı yapmış olan müdür, Mirat’ın isteğini yerine getirmeyi kendisi için bir borç olarak görmüş ve onun Suvorov Askerî Okulu’na kabul edilmesi için elinden geleni yapmıştır.

“Masal Değil Gerçek” adlı hikâyede karşımıza çıkan ilk kişi, anlatıcıdır. Anlatıcı, hikâye içindeki kahramanlardan biri olan Borcak’ın arkadaşıdır ve onu ziyaret etmek için evine gitmesi hikâyenin ana konusu olan masalın dinlenmeye başlamasını sağlamıştır. Anlatıcı hakkında daha fazla bilgi verilmemiştir.

Odaların hiçbirinde ışık yanmaması, açık kapıdan hiç kimsenin çıkmaması, arkadaşının evde olmadığını, karısıyla sinemaya veya birine misafirlğe gittiğini gösteriyordu. Ama avlunun içi boş değildi (54/38).

İhtiyar Cahan hikâyenin merkezî kişisi konumundadır. Cahan karakterini iki farklı zaman dilimindeki hâliyle ele almak gerekir:

- Anlatıcının avluda karşılaşmış olduğu İhtiyar Cahan
- Kendisinin anlattığı masalda yer alan Genç Cahan

Kendisinin şimdiki zamandaki dış görünüşüyle ilgili detayları anlatıcıdan öğrenmekteyiz:

Çenesi kırışmış, saçları ağarmış ihtiyar, kırışıklarla dolu göz kapaklarını kapatmış dinleniyordu. İhtiyar Cahan, yaşlı yüreğinin çatlaklarında gizlenen tarih sayfalarını aktarır gibi derin düşüncelere dalyordu (55/9).

Kendi ağzından anlatmakta olduğu masalda ise Cahan, 1900’lü yılların başında oğluyla hayat mücadelesi vermekte olan dul ve genç bir kadındır. Oğluyla birlikte hayatta kalabilmek için binbir türlü zorluğa göğüs germekte olan Cahan’ın başına gelmedik kalmamıştır.

—Borcak’ın, evladım, sağ ayağı aksak, gariban anasından başka kimsesi yoktu. Cahan’ın da hayatı, elbette, halkın çoğunluğundan farklı değildi. Onların tavuk kümesi gibi çadırlarının keçesi yırtık pırtık olduğu için, kediler yukarıdan yürüyecek olduklarında, içeri düşüyordu. Yağışlar dışarıda değil de sanki çadırlarının içinde yağıyor gibiydi. Yaz gününün kızgın güneşi, işte şu yaprakların arasından geçen çıra ışığı gibi, çadırın içindeydi. Kışın ayazı Borcak’ın bedenini karınca gibi dişliyordu (60/26).

Sınıf farklarının hayata yansımalarının tavan yaptığı bu dönemlerde Cahan, cefakâr Türkmen kadını temsil eden bir “sosyal tip” olarak nitelendirilebilir.

Hikâyede Cahan'ın oğlu Borcak, önemli yardımcı kişilerden biridir. Borcak tüm bu zorlu koşullara rağmen kendisini yetiştirmiş, Ekim Devrimi'nin ardından önüne çıkan eğitim fırsatlarını iyi bir şekilde değerlendirerek Bakanlığa kadar yükselmiş başarılı bir bürokrattır.

—Borcak'ın önünde engelsiz geniş bir yol açıldı. O da sizin gibi okumaya gönül verdi. Köyde okudu, Aşkabat'ta okudu, Moskova'da da okudu. Heybetli, sorumluluk isteyen işlerde çalıştı. En sonundaysa...
—Eee, en sonundaysa...
—Bakan oldu (66/36).

Bir başka değinilmesi gereken kahramanlardan biri de Hallı Hars adındaki karakterdir. Özellikle Türkmen köylerinde zor şartlarda hayat mücadelesi veren köylüleri sömürerek büyük paralar kazanan toprak ağalarını temsil eden sosyal bir tip olan Hallı Hars, hikâyenin karşı gücüdür. Zor durumdaki köylüleri himayesine alarak türlü eziyetlerle, üç-beş kuruş karşılığında çalıştıran Hallı Hars'tan “harami” olarak söz edilmektedir. Cahan, hikâyenin sonunda Ekim Devrimi ile birlikte o ve onun gibi sömürgecilerin sonunun geldiğini büyük bir keyifle anlatmıştır.

—(...) Cahan o köyde “Hallı Hars” denen bir sütçünün emri altında çalışıyordu. Sularını getiriyor, küllerini atıyor, kirlerini temizliyor, keçe dikeyor, kızlarına halı dokuyordu. Hatta çocuklarının altlarını da temizliyordu. Ama onun işittiği beddua, yediği ise zehirdi. Onun günde on altı kapık olan hakkını Hallı Hars çeşitli bahanelerle altı kapiğe getiriyordu (60/43).

—Birden kuzeyden yükselen ışık bütün cihanı aydınlattı. (...) Öyle bir savaş oldu, öyle bir savaş oldu ki... Yeryüzü sarsıldı. Tepesinden korku inen Hallı Hars ve onun gibi haramiler öncekinden daha beter kuduz köpeğe döndüler, önüne geleni yaraladılar, parçaladılar, en sonunda kendi iplerini kendileri kestiler (66/10).

Hikâyenin diğer yardımcı kişileri, İhtiyar Cahan'ın torunları Maysa, Aman, Zaman ve Çarı isimli dört kardeştir. Masalı büyük bir ilgi ve merakla dinleyen çocuklar, okuyucunun da zihninde belirebilecek soruları ve duyguları dile getirerek hikâyedeki canlılığı sağlamışlardır.

“Saylanan Eserler”in ilk povesti olan “Batır”ın merkezî kişisi, poveste adını vermiş olan 12 yaşındaki bir erkek çocuktur. Batır son bir yıldır teşhisi bir türlü konulamayan karın ağrısından şikâyetçidir. Bu ağrı, Batır'ın günlük hayatını tamamıyla etkilemekte, ancak yaşadıkları yerdeki imkânlar ve alışkanlıklar gibi sebeplerle sorun bir türlü çözülememektedir.

—Bossan Ana, bir yılı geçti, işte bu oğlan sürekli “Karnım.” deyip duruyor. Bu çocuk hasta da değil, tam olarak sağlıklı da değil. Bunun karnı ağır yük kaldırınca da ağrıyor, koşunca da ağrıyor, yürüyünce de ağrıyor, kavun karpuz yiyince de ağrıyor, çok su içince de ağrıyor, kısacası -başını ağrıtmayayım- şiddetlice öksürünce bile ağrıyor (73/13).

Eserin en önemli yardımcı kişisi, Batır'ın annesi Dursun'dur. Dursun oğlunun iyileşmesi için elinden geleni yapar, fakat eğitimsiz, art niyetli halk tabiplerinin uyguladığı “tedavi” yöntemleri hastalığın şiddetinin daha da artması veya Batır'ın vücudunda farklı yerlerin zarar görmesiyle sonuçlanır:

Batır'ın durumu Bossan onu dağladıktan, bedenine ateşli orağı değıdirdikten sonra daha da kötüleşti. Karnının ağrısı sık sık tuttu. Annesinin tabiple ilgili her konuşmasını duyduğunda midesi bulanıyordu, eğitimi de kötü etkilendi (83/30).

Povestte Batır'ın babası Annamırat'tan detaylı olarak bahsedilir. Kişilik yapısı itibarıyla fazla konuşmayan, olaylara tepki vermekte zorlanan Annamırat, Dursun ve Batır'ın başrolde olduğu çoğı olayda izleyici konumundadır:

Annamırat düşüncesini, memnuniyetini, kaygısını, mutluluğunu dışarıya göstermeyen, bir şeyden şikâyet etmeyen, duygularını belli etmeyen bir adam olduğu için, evin içindeki dolu çuvalları, ekmek bolluğunu içinde tutmayan taraf Dursun'du (80/34).

Annamırat karakteri yalnızca hikâyenin birkaç kırılma noktasında inisiyatif almayı ve olayların gidişatını değıştirmeyi başarır. Bunlardan en önemlisi, Dövmırat adındaki tabibin uyguladığı “tedavi” esnasında Batır'ı neredeyse boğarak öldürecekken müdahale ettiği andır:

Dursun'un ayağı ateşte yanmış gibiydi. Sanki yüreğı yandı, gözyaşı döktü ve Batır'ın etrafında dört döndü. Ona hiçbir şekilde yardım edemeden en sonunda Annamırat'ın üstüne atladı, onu iki yanından silkeleyip bağırdı:

—Oğlanı öldürttün taş kafalı!

Annamırat yine sesini çıkarmadan, hareket etmeden, sadece korkulu gözlerle tabibe baktı. Gözlerinde kan damarları göründü, beli biraz hareket eder gibi oldu. Oturduğu yerden aniden kalktı. (...) Tabip de ondan bekliyormuş gibi ter basan kırmızı yüzünü biraz çevirdi. Ama Annamırat'ın pençeleri deriye geçmiş gibi, yapıştığı yerden kıpırdamadı (93/13).

Povestin karşı güçleri Bossan ve Dövmırat adındaki sahte hekimlerdir. Dönemin şartları gereğı Türkmenistan'da “tabip” adı verilen ve ellerinin şıfalı olduğuna inanılan eğitimsiz hekimlere halk teveccüh gösteriyordu. Bu hekimlerin bazılarının insanların çaresizliğinden yararlanıp onların düştükleri zor durumlardan istifade etmeye çalışmaları yazar tarafından birer “sosyal tip” olarak resmedilir:

Bossan kibirlendi:

—(...)Nereye gitsem nereden geçsem, dört bir tarafımdan yapışıyorlar. Evet, Gicenlerin küçük gelininin küçücük çocuğunun küçük dili parçalanmış. Böyle ufak tefek rahatsızlıkların benim için öneminin olmadığını bilirsin. Kız, öyle bir hürmet ettiler, öyle bir hürmet ettiler ki... Vay kız, konu öyle hürmet görmem değıl de benim gitmeme müsaade etmeden gece gündüz hizmet ettiler (72/3).

Yazar, bu tiplerin okuyucunun zihninde canlanmasına yardımcı olabilmek adına dış görünüşlerini Batır'ın gözünden detaylı biçimde anlatır. Özellikle Bossan'ın dış görüntüsüyle ilgili pek çok tasvir yapılır:

Sağ eliyle karnını ovalayan Batır, ağzını burnunu eğip konuşmasını uzatan yaşlı kadının çirkin, korkunç yüzüne gözünü kırpmadan bakıyordu. Batır, akıllı bir öğrenci olsa da yaşı altmışını geçmiş yaşlı kadının buruşuk yüzündeki fıldır gözlerinin sırrını çözemedi. (...) Yaşlı kadının dilinin hiç durmaması gibi, boğum parmaklarının sürekli hareket etmesi de Batır'ın hoşuna gitmedi (72/39).

Bossan ağarıp seyrekleşmiş saçlarını sıvazlayıp korkunç yüzüne ciddi bir ifade takınmaya çalıştı (74/20).

Yine aynı şekilde Dövmümrat'ın da dış görünüşü detaylı biçimde okuyucuya aktarılır:

Batır, onun yüzüne hevesle baktı. Kırışmış sakalı bembeyaz olmasına rağmen yüzünün hiçbir yerinde kırışıklık yoktu. Yüzü keskin hatlıydı, tombul yanakları kanlı canlıydı. Batır onun gülümseyen gözlerinde biraz sertlik fark etse de gözbebeklerinde hileye rastlamadı. Onun şakacı, komik konuşmaları Batır'ı neşelendirdi, onu adama ısındırdı. Batır, Dövmümrat'ın yüzünde Bossan'ınki gibi bir iğrençlik görmedi (90/14).

Dövmümrat, neşelenip modaya göre, tertipli giyilmiş kırmızımsı kıvrıcık tüylü deri kalpağını çıkarıp duvardaki askıya astı. İç astarı eskimiş içi pamuklu ipek ceketini çıkardı. Ter ile biraz sararmış beyaz yakasız gömleğinin kollarını sıvadı (91/33).

Povestte yer alan bir diğer yardımcı kişi, Batır ve ailesinin yaşadığı köye yakın bir yerde kurulan yeni bir hastanede çalışan sağlık memurudur. Sağlık memuru, basit rahatsızlıkları teşhis etmek ve bunlara ilaç hazırlamak, daha ciddi rahatsızlıklarda ise halkı doğru şekilde yönlendirerek büyük hastanelere gitmeleri konusunda yardımcı olmak amacıyla Sovyet Hükûmeti tarafından görevlendirilmiş bir kişidir. Batır, tabiplerle yaşadığı acı tecrübelerin ardından öğretmeni ve arkadaşlarının tavsiyesiyle sağlık memuruna giderek muayene olur.

Sağlık memuru ondan sonra Batır'ı sedirin üstüne yatırıp yavaşça karnını kontrol etti. Böğründeki sancının basit bir yel girmesi ya da ilk kademelerde bir rahatsızlık olmadığını kolayca anladı, ama onun ne hastalığı olduğunu da doğrusu anlayamadı. İçinden, “Belki de kör bağırsaktır.” diye düşündü. Yine de fikrini Batır'a belli etmeden ona bir baba gibi nasihat verdi:

—Oğlum, sen bu rahatsızlığından bir an önce kurtulmak istiyorsan, babanla şehre git ve şehir doktoruna görün. Rahatsızlığın kök salmasına izin vermeden öncesinde çare bulmak iyidir (87/26).

Povestin düğümünü çözecek olan yardımcı kişi ise okumak için gittiği Aşkabat'ta tekrar fenalaştığı için büyük şehir hastanesine gitmek zorunda kalan Batır'ı burada muayene eden ve teşhisi koyan Profesör Doktor'dur. Eserde “meşhur cerrah” olarak tanıtılan fakat adı belirtilmeyen doktorun dış görünüşü Batır'ın gözünden anlatılır:

Meşhur cerrah; orta boylu, saç, sakalı, bıyığı kırışmış, sevimli bir adamdı (96/37).

Onun kısa vücudu hayli hareketliydi. Başına gerdirerek taktığı beyaz takkesi saçsız kafasını örtse de sevimli yüzünün nuru ışık saçıyordu (103/21).

Profesör, önce Batır'ın teşhisini doğru bir şekilde koyduğundan emin olur ve ardından yanında onay alabileceği bir yakını olmamasına rağmen Batır'ı ameliyat etmeyi sorumluluğu üzerine alarak kabul eder:

Batır onun kararsız yüzüne baktıktan sonra ameliyat etmekten vazgeçeceğini düşündü. Bu yüzden ondan önce davranıp yalvardı:

—Doktor, ben ameliyat olmayı kabullendim. Bu yüzden ne kadar çabuk olursa o kadar iyi.

—Senin adın ne?

—Batır.

—Aferin oğlum, sen gerçekten de kahramansın. Hangi işe girilse senin gibi kahramanca yapışmak gerek. Seni ben kendi evladım gibi düşünüp kendim ameliyat edeceğim. Seninle ben ilgileneceğim. Böbreğindeki taşı yavaşça çıkarıp onu sana göstereceğim (102/8).

Eserde adı geçen bir diğer yardımcı kişi de Marılı Nuri Miradov'dur. Batır'ın Aşkabat'taki İşçi Okulu'nda en yakın arkadaşı olan Nuri, ona zor durumlarında yardıma koşan ilk kişi olarak göze çarpar.

“İhlasa Arzu” povestinin merkezinde “Çerkez Çarı” adında 12 yaşında bir erkek çocuk yer alır. Çerkez, babasına kolhoz işlerinde yardım etmektedir. Babasıyla ekim-biçim yapılan yerlere gide gele Çerkez; yolları ezberlemiş, dağların, ovaların, nehirlerin her birini aklına işlemiştir:

Önceden geldiği yerden dönmeden yokuş patikalardan, dağın vadilerinden indi ve evlerine doğru gitti. Babasıyla bu dağlara, bu vadilere sayısız kez geldiği için, her bir mağarayı, hatta her bir taşı tanıyordu.(...) Sadece bu vadileri, bu dağı taşı değil, bunların içinde yaşayan börtü böceği bile tanıdı. Onun bu derelerden, bu vadilerden aysız karanlık gecelerde döndüğü zamanlar da az olmuyordu (114/23).

Yine tarlada geçen bir günün sonunda eşeğinin üzerinde eve dönmekte olan Çerkez, olağan dışı bir kıpırtı fark edip bunun izini süremeye başlar. Bu kıpırtının şüpheli hareketler sergileyen birkaç adama ait olduğunu çok geçmeden anlar. Oldukça idealist ve vatansever bir dünya görüşüne sahip olduğu görülen Çerkez, daha önce okuduğu gazete ve dergilerde gördükleri sayesinde bu tip durumlarda güvenlik güçlerine mutlaka haber verilmesi gerektiğini bilmektedir. Yaptıkları kahramanlıklarla gazetelere çıkan diğer çocukları ve onlardan bir eksiği olmadığını düşünür. Bu açılarından yazar tarafından Çerkez karakteri aracılığıyla idealist ve vatanperver bir Sovyet genci resmedilir.

Tehlikeli bir takibin ardından, bu adamların köylü veya tüccar olmadığını anlar. Onlara iyice yaklaştığında ise beklemediği bir şey olur ve yakalanır. Çerkez'in yakalandığı kişiler

povestin karşı güçleridir. Üç kaçakçı, takip edildiklerini fark edip Çerkez'i kıştırır. Bu kaçakçıların isimleri povest boyunca söylenmezken dış görünüşleri Çerkez'in gözünden ayrıntılı şekilde anlatılır:

Onlardan biri gür bıyıklı, çenesi kısa, sol kaşının üstünde derin bir eşek toynağı izi olan, yapılı bir adamdı. İkincisi, bıyığı yeni terlemiş, temiz yüzlü, henüz vücudu olgunlaşmamış, ince, orta boylu bir gençti. Üçüncüsüye gözleri ateşli, burnunun üst tarafı kabarık, sakalı fırça gibi, rengi soluk, tıknaz bir adamdı. Bunların üçünün de saklı silahları vardı (119/17).

Bu kaçakçılar, mevcut şartlar gereği güvenlik güçlerindeki zafiyetleri henüz giderememiş Türkmenistan'da dönemin ekonomik zorluklarının da etkisiyle ortaya çıkan kaçakçı ve yağmacı eşkıyaları temsil eden sosyal tiplerdir.

Povestin yardımcı kişileri arasında yer alan Çerkez'in annesini sadece Çerkez eve vardığında görürüz. Eve Çerkez'den önce ulaşan bir kaçakçıyı "Tanrı misafiri" diyerek eve almış olmasından iyi niyetli ve yardımsever bir Türkmen köylüsü olduğu anlaşılmaktadır.

Yazar, Çerkez'in babası Çarı hakkında daha fazla detay vermiştir. Kolhozculuk işiyle uğraşan Çarı'nın izcilikte de uzman olduğu, bu yüzden de bu tür vakalardan komsomolun kendisinden destek istediği belirtilir:

Kaçakların sınırdan geçtikleri anlaşıp onların nereye tüydükleri belli olmadığı için başkan, Çerkez'in babası Çarı'yı çağırması, Çarı'ya nereye gidebileceği, onların nerelerde aranabileceği, nasıl yakalanabileceği hakkında akıl danışmış. Çerkez'in babası Çarı, sadece avcılığı değil, izciliği de biliyordu. Başkanlık ondan bu gibi durumlarda faydalanıyordu. O, bu kez de iki askeri çiftçi kılığına sokup Çarı'nın yanına verdi (133/25).

Komsomol Başkanı da önemli yardımcı kişiler arasındadır. Özellikle Çerkez karakola ulaştıktan sonra onun kaçakçılar hakkındaki bilgisine başvurması ve onun anlattıklarına göre bir arama planı oluşturması dikkat çekicidir. Çerkez'i tehlikeden uzak tutmak için bir süre sonra eve göndermek istese de onun ısrarlarına dayanamayarak ekibin içinde kalmasına müsaade eder. Böylece Çerkez, kaçakçıların yakalanmasında büyük rol oynayarak başladığı işi tamamlamış olur. Kaçakçılar yakalandıktan sonra Başkan, Çerkez'i bizzat tebrik eder:

Başkan atın üstünde oturan Çerkez'i kucakladı ve:
—Aferin evladım, diyerek başını okşadı (137/39).

Diğer yardımcı kişiler ise Başkanlığın Sekreteri Sazak ve tarladaki bekçidir. Bunlar da yeri geldiğinde Çerkez'le etkileşime girerek povestin gidişatında önemli rol oynarlar.

“Tartışmadan Güçlenilmez” başlıklı povestin merkezî kişileri Tokar ile Nöker adlı iki yakın arkadaştır. Yazar tarafından şu şekilde tarif edilirler:

İkisi de on yaşlarındaydı. Biri geniş alınlı, yakışıklıca bir oğlandı. Onun adı Tokar’dı. Diğeriye karayağız, keskin gözlü, incecik bir oğlandı. Onun adı Nöker’di (138/7).

İki arkadaş, yaşlılarının aksine sıradan çocuk oyunları oynamayı tercih etmez. Onlar, eski tamir aletlerini kullanarak bir şeyler üretmeye merak salmışlardır. Tokar ile Nöker çok iyi anlaşsa da uçak yapımı esnasında pervanenin hangi malzemeden yapılacağı konusunda anlaşmazlığa düşerler. Bu anlaşmazlık tartışmaya, tartışma da küslüğü dönüşse de çok vakit geçmeden barışıp işe tekrar koyulurlar.

İki arkadaş uçaklarıyla vakit geçirmeye devam ederken Ankar isimli okul arkadaşları onları uzaktan izlemektedir. Ankar, derslerle alakası olmayan, okulun diğer öğrencilerine sataşp paralı aşık oynayan yaramaz bir çocuktur. Tokar ve Nöker’in oyunları o kadar ilgisini çeker ki onlara katılabilmek adına tüm bu kötü alışkanlıklarından vazgeçeceğine dair söz verir. Ankar’la benzer özellikler taşıyan Lallık da değişeceğine dair söz verir ve povestin sonunda tıpkı Ankar gibi ekibe katılır.

Bu povestte net bir karşı güç bulunmamakla birlikte, Ankar ve Lallık’ın Tokar ve Nöker’le arkadaşlık yapmaya başlamadan önceki hâlleriyle bu kategoride değerlendirmesi uygun olacaktır.

Povestin yardımcı kişiler kadrosunda; Tokar’ın ağabeyi ve yengesi Şeker, Nöker’in annesi ve Ankar’ın annesi Çeper yer alır. Tokar ile Nöker’in oyun oynarken kullandığı tamir aletlerini alan Tokar’ın ağabeyi pilottur.

Tokar’ın yengesi Şeker, Tokar’ın dertlerini dinleyen, ihtiyacı olduğunda ona akıl veren anaç bir karakterdir. Tokar’ı Nöker’le tartışması konusunda fikirlerini söyler:

- Ondan sonra... Çekiştik.
- Neyi? Uçağı mı?
- Evet... O kanatlarını kopardı, bana da gövdesi kaldı.
- Bütün gün uçak yaptınız da sonunda bu mu oldu?
- Nöker benim dediğimi yapmadı.
- Sen onun dediğini yaptın mı?
- Hayır...
- Tokarcığım, iki arkadaşın tartışması ayıptır. O senin dediğini yapmadıysa sen onun dediğini yapsaydın (143/7).

Ankar'ın annesi Çeper, “Hırsızın Ortağı Kim” bölümünde karşımıza çıkar ve Şeker'in evinde Ankar'ın davranışlarından dert yanar. Tokar ile Nöker eve gelince karşılaşırlar. Ankar'ın yaptıklarından bıkan ve artık onu zapt edemeyen Çeper onları görünce derdini anlatmaya başlar:

Çeper, Nöker'le Tokar'a yüzünü çevirdi, kendi kendine dert yanmaya başladı.
—Ah ne yaparsın... Son zamanlarda iyice yoldan çıkmaya başlamış. Sakladığım üç beş manatım da sürekli kayboluyor. Ama bu sefer haddini aştı... Kendisine kıyafet alırım diye biriktirmiştım... Bilmiyorum nasıl oldu, ortadan yok oldu (153/1).

Ankar'ın aşık oynamak için kendisinden para çalmaya da başladığını söyleyen Çeper, parası Nöker tarafından teslim edilip olanları dinleyince oğlunun da onlar gibi olmasını istediğinden son çare olarak Ankar konusunda yardım diler:

Çeper, Tokar'ı ve Nöker'i kucakladı. Tokar ile Nöker'i sırayla okşadı. Sonra “Ankar'ı da aranızda alın, ne yapıp edip onu kendinize benzetin.” diye yalvardı (154/6).

“Capbaklar” povestinin merkezî kişileri Capbak, Yapbak, Mapbak ve Topbak adındaki dört kardeştir. Eserde kardeşlerin çevrelerindeki insanlarla yaşadıkları olaylar anlatılır. Povestin “Capbaklar Kimdir” başlıklı giriş bölümünde Capbakların tanıtımı yapılırken birbirlerine olan benzerlikleri nedeniyle annelerinin bile zaman zaman oğullarını birbirinden ayırt edememesinden bahsedilir:

Onların dördü de birbirine yakın yaşlarda, birbirine benzer ve topluca çocuklardı. Onları ilk defa görenler hangisinin hangisi olduğunu ayırt edemiyordu. Capbak'ı görenler Yapbak, Yapbak'ı görenler Mapbak, Mapbak'ı görenler Topbak, Topbak'ı görenler Capbak diyerek onların adlarını karıştırıyorlardı. (...) Hatta annelerinin bazen, “Topbakcığım!” diyerek Mapbak'ı, “Yapbakcığım!” diyerek Capbak'ı kucakladığı zamanlar da oluyordu (164/5).

Yine giriş bölümünde birbirine çok benzeyen bu dört kardeşin, ayırt edilebilen farklı fizikî özellikleri de ayrıntılı bir biçimde anlatılır:

Ama dikkatli bakınca onları birbirinden ayıran farklılıklar da yok değildi. Capbak'ın yumuşak kulakları çok büyüktü, alnı yassıcaydı, burnu biraz kargaya benziyordu. Alt dudağı sarkıktı. Ama kara gözlerinin güzel gözbebekleri hızlıca hareket ediyordu. Yapbak'ın ince kulakları keskindi, alnı kabarık, burnunun ucu da sivriydi. Ama kara gözlerinin güzel gözbebekleri hızlıca hareket ediyordu. Mapbak'ın yanakları dolu doluydu, gözleri çukur, burnu yassı, boynu kısaydı. Ama kara gözlerinin güzel gözbebekleri hızlıca hareket ediyordu. Topbak'ın burnunun ucu yusuvarlaktı. Dudakları biraz şişkin, ensesi kalın, boynu kısaydı. Ama kara gözlerinin güzel gözbebekleri hızlıca hareket ediyordu (164/19).

Capbaklar, Türkmen halk edebiyatı geleneğinde oldukça önemli yer tutan karakterlerdir. Hikâyeleri yüzyıllar boyunca ağızdan ağıza anlatılagelen Capbaklar, oldukça saf ve iyi niyetli karakterlere sahip olmalarının yanında asıl alamet-i farikaları keskin zekâlarıdır. İşte bu keskin

zekâları sayesinde yaşadıkları olaylar dillerden düşmemiş, kıssadan hisse çıkarılabilecek pek çok anekdot ortaya çıkmış ve dilden dile yayılmıştır.

Bütün gün en büyük kardeş Capbak'ın peşine takılıp oradan oraya giden kardeşlere köy halkı “Capbaklar” adını vermiştir:

Onlar her yerde, her zaman Capbak'ın peşine düşüp yürüdükleri için, köylü çocuklar onlara “Capbaklar” diye isim vermişti (165/26).

Capbaklar küçük yaşta yetim kalmış, dönemin zorlu koşullarında anneleriyle birlikte hayat mücadelesine çok erken atılmışlardır. Nasıl bir ortamda ve ne zorluklarla büyütüldükleri şu cümleden anlaşılır:

Bu yüzden Capbaklar baba sevgisi görmeden anne terbiyesi almadan tam anlamıyla kendi kendilerine büyümüşlerdi (165/16).

Povestteki yardımcı kişilerin arasında Capbakların annesi Bolluk yer alır. Bolluk, eşini erken yaşta kaybetmiş ve dört çocuğuyla dul kalmış bahtsız bir kadındır. Tek gayesi, çocuklarının aç karnını doyurabilmek ve onları kazasız belasız büyütebilmektir:

Dört çocukla dul kalan, geçim kapısını kaybeden, tüm dikkatini yiyecek bulmaya veren anne, çocuklarını açlık belasından kurtarmak için gece gündüz oradan oraya koşturmuş, onların hallerinin vakitlerinin yerinde olması için uğraşmıştı (165/12).

Eserdeki karşı güçler; Kelekbay, Yalak İmam ve Doyduk karakterleridir. Bu kişiler paraya tamah eden, istediklerini elde etmek için başka insanları ezmekten çekinmeyen, fırsatçı ve açgözlü tipleri temsil etmektedir. Bu kişiler ekonomik güçlerini kullanarak bütün köyde istedikleri gibi at koşturmakta, türlü hile ve oyunlarla insanların mallarına çökmekten geri durmamaktadır:

Onların (Capbakların) arazileri, suları yoktu. Etrafı toprak tümsekle çevrili bir lokma yerleri, babaları henüz vefat etmemişken türlü dalaverelerle Yalak Ağa'nın eline geçmişti. Kelekbay, ufacık su hisselerini de türlü hilelerle ele geçirmişti. Bir zamanlar ellerinde olan bir tanecik sığırlarını da bir şekilde Doyduk, kendi kapısına bağlamıştı (174/18).

Povestteki diğer yardımcı kişiler, hikâyedeki konuya göre görünürdür. “Elime Tüküreyim” başlıklı bölümde Mölegöz, Kel, Yemşik ile Yalama adındaki çocuklar, “Ala Sakal” başlıklı bölümde bu adı taşıyan bir dilenci, “Tembel” başlıklı bölümde aralıksız günlerce uyuyabilmesi nedeniyle bu isimle anılan bir adam gibi bölümlük yardımcı kişilere rastlamak mümkündür.

“Saylanan Eserler”de bulunan hikâye ve povestlerdeki şahıs kadrolarının tamamı değerlendirildiğinde merkezî kişiler, yardımcı kişiler ve karşı güçler arasında birtakım ortak özellikler dikkat çekmektedir. Söz konusu ortaklıklar aşağıdaki gibi gösterilebilir:

Eser	Karakter	Merkezî Kişilerin Ortak Özellikleri
Melece	Melece	Melece ve Mırat karakterleri 19. yüzyılda felaketlerle boğuşan Türkmen halkının yetim kalan çocuklarının temsilidir. Melece, cephede olan ağabeyinin, Mırat ise cepheden hayatını kaybeden babasına özlem duyar.
Babasının Oğlu	Mırat	Melece’nin ağabeyi Baymırat ve Mırat’ın babası Kılıç Nazar, her iki merkezî karakterin de rol modelidir.
Piyoner Ev Hizmetinde	Nazar	Her iki hikâyede de 10’lu yaşlarının başındaki erkek çocuklar merkezî kişi konumundadır ve küçük oluşlarına aldırmadan babalarına tarla ve kolhoz işlerinde yardım eden girişken ve cesur karakterlerdir.
İhlasa Arzu	Çerkez Çarı	Nazar boyundan katbekat büyük deveye hükmederek Çerkez ise eve dönüş yolunda karşılaştığı şüpheli şahısların peşine düşecek kadar gözü kara bir davranış sergileyerek cesaretini ortaya koyar.
İhlasa Arzu	Çerkez Çarı	Çerkez Çarı ve Mırat karakterleri, eserlerde ortaya koydukları cesaret ve kararlılıkla idealize edilmiş bir Sovyet genci tipini temsil ederler. Her iki karakter de idealist ve vatansever bir dünya görüşüne sahiptir. Çerkez, okuduğu gazete ve dergilerden etkilenerek şüpheli şahısları yakalatmanın ve bu şekilde ülkesini korumanın peşine düşer.
Babasının Oğlu	Mırat	Mırat ise babasını cephede kaybetmiş olmanın verdiği acıyı intikam duygusuyla bastırmaya çalışır. Ülkenin en iyi askerî okulu olarak gösterilen Suvorov’a kaydolmak için elinden gelen her şeyi ortaya koyar.

İlginç Çocuk	Beşim	Üç eserin de merkezî kişi konumundaki karakterleri girişken, sosyal, iletişim becerileri yüksek, girdikleri ortamlarda ilgi odağı olmayı başaran erkek çocuklardır. Beşim, bebekliğinden itibaren bulunduğu her ortamda sergilediği sıcakkanlı tavır ve yetenekleriyle ilgi odağı olmayı başarır. Batır, rahatsızlığının kendisini etkilemediği zamanlarda okul arkadaşlarıyla sosyalleşir, enstrüman çalmak ve dans kursuna gitmek gibi birçok hobi edinir.
Batır	Batır	Tokar ve Nöker ise sıradan çocuk oyunlarına vakit harcamak yerine, ustalık becerilerini konuşturarak yeni bir şeyler üretmeye çalışan uyumlu çocuklardır. Bu özellikleriyle kötü alışkanlıklara sahip diğer çocukları da kendi aralarına alarak onları olumlu anlamda bambaşka çocuklara dönüştürürler.
Tartışmadan Güçlenilmez	Tokar ve Nöker	
İhlasa Arzu	Çerkez Çarı	Çerkez Çarı ve Capbak kardeşler sivri zekâları ile öne çıkan merkezî kişilerdir. Yaşları küçük olmasına rağmen kendilerinden yaşça büyük kurnaz şahıslarla baş edebilen kıvrak zekâlı karakterlerdir.
Capbaklar	Capbak Yapbak Mapbak Topbak	Çerkez, köyünün yakınlarında karşılaştığı şüpheli şahısları güvenlik güçlerine teslim etmeye çalışırken kritik karar anlarında doğru işleri yapmayı başarır. Capbak kardeşler ise povestin karşı gücü konumundaki art niyetli ve doyumsuz karakterleri her seferinde zekâları sayesinde alt etmeyi başarırlar.

Tablo 3. 1. Merkezî kişi yönünden benzerlik gösteren hikâye ve povestler.

Eser	Karakter	Yardımcı Kişilerin Ortak Özellikleri
Melece	Anne	Bu eserlerdeki anne karakterlerinin tamamı, eşlerini kaybetmiş, yalnız ve fedakâr Türkmen kadını olarak resmedilir.
Babasının Oğlu	Nabat (Anne)	Babalarını ya cephede düşmana karşı direnirken ya da ağır yaşam şartları sebebiyle erken ve aniden kaybeden çocuklarını tek başlarına büyütmek zorunda kalan annelerin yaşadığı zorlukların bir kısmı bu eserlerde gözler önüne serilir.
Masal Değil Gerçek	Cahan (Anne)	“Melece” ve “Babasının Oğlu” hikâyelerinde bu zorluklar, çocukların yaşadığı psikolojik sorunlar olarak karşımıza çıkarken “Masal Değil Gerçek” ve “Capbaklar”da ise ağır hayat koşulları ve sosyo-ekonomik problemler anne karakterlerinin yalnız başlarına mücadele etmek durumunda kaldığı hususlardır.
Capbaklar	Bolluk (Anne)	
Melece	Baymırat (Ağabey)	Bu eserlerde karşımıza çıkan yardımcı kişiler arasında yer alan Baymırat, Kılıç Nazar, Tokar’ın ağabeyi ve Nazar’ın öğretmeni merkezî kişilerin rol modeli olarak kaleme alınmıştır.
Babasının Oğlu	Kılıç Nazar (Baba)	Melece, cepheye savaşmaya gitmeden önce sürekli vakit geçirdiği ağabeyi Baymırat’ın boşluğunu dolduramaz. Baymırat, Melece için yalnız bir ağabey olmaktan öte bir baba ve rol model profilidir.
Tartışmadan Güçlenilmez	Tokar’ın ağabeyi	Aynı şekilde “Babasının Oğlu” hikâyesinde de Mırat, cephede kaybettiği babasını bir rol model olarak görür. Onun gibi cesur ve vatansever bir asker olabilmek için askerî okula kaydolmak için ne gerekiyorsa yapar.
Piyoner Ev Hizmetinde	Nazar’ın öğretmeni	“Tartışmadan Güçlenilmez”de Tokar, pilotluk yapan ağabeyini örnek alarak arkadaşı Nöker’le birlikte maket uçak yapmanın peşine düşer.
		“Piyoner Ev Hizmetinde”nin merkezî kişisi Nazar ise geleneklerine sıkı sıkıya bağlı babasının aksine “boş inançların ve hurafelerin peşinden gitmemeleri gerektiğini” söyleyen öğretmenini kendisine örnek alır.

Tablo 3. 2. Yardımcı kişiler yönünden benzerlik gösteren hikâye ve povestler.

Eser	Karakter	Karşı Güçlerin Ortak Özellikleri
Masal Değil Gerçek	Hallı Hars	Bu eserlerde 19. yüzyılın zorlu koşulları altında hayatta kalma mücadelesi veren Türkmen köylülerin üzerinden zenginliğine zenginlik katan tüccar ve toprak ağası tiplerine yer verilir. Ekonomik şartların kendilerine getirdiği güçle yiyecek bulmakta dahi zorlanan köylüleri ezmekten çekinmeyen karakterlerdir.
Capbaklar	Kelekbay Doyduk	Açgözlü ve kurnazca davranışları, eserlerin bir noktasında merkezî kişiler tarafından ortaya konan zekice davranışlar aracılığıyla cezalandırılır ve hak ettiklerini bulurlar. Cahan ile oğlu Borcak ve Capbak kardeşler ezilen, fakir ve çaresiz halkı temsil eder.
Masal Değil Gerçek	Molla Ağa	Kerbabayeve, eserlerinde din adamları ve dinî kurumları toplumsal bir konu olarak işler. Yazar, eğitimini medreselerde alması sebebiyle konuyla ilgili birçok tecrübe ve anıya sahiptir. “Masal Değil Gerçek” hikâyesinde medresede eğitim veren mollaların uyguladığı şiddete değinen yazar, “Capbaklar” povestinde ise görevi gereği kendisine verilen yetki ve gücü kendi ve yakın çevresinin çıkarları için kullanmaktan çekinmeyen bir din görevlisi olan Yalak İşan’ı işler.
Capbaklar	Yalak İşan	Bu karakterler aracılığıyla dönemin dini ve insanların inançlarını kendi amaçları doğrultusunda kötüye kullanan din görevlilerini eleştirir.

Tablo 3. 3. Karşı güçler yönünden benzerlik gösteren hikâye ve povestler.

Hikâye ve povestlerde yer alan şahıs kadrolarının biyolojik, psikolojik ve sosyolojik özellikleri ise aşağıdaki gibi değerlendirilebilir:

Eser	Karakter	Konumu	Biyolojik Özellikleri	Psikolojik Özellikleri	Sosyolojik Özellikleri
İlginç Çocuk	Beşim	Merkezî Kişi	Erkek çocuk	Özgüvenli, sıcakkanlı, iletişimi güçlü.	Ailenin tek çocuğu
	Anne	Yardımcı Kişi	Belirtilmemiş	Belirtilmemiş	Beşim'in annesi
	Baba	Yardımcı Kişi	Belirtilmemiş	Belirtilmemiş	Beşim'in babası
	Yalım	Yardımcı Kişi	Erkek çocuk	Belirtilmemiş	Beşim'in oyun arkadaşı
	Tünni	Yardımcı Kişi	Erkek çocuk	Belirtilmemiş	Beşim'in oyun arkadaşı
Piyoner Ev Hizmetinde	Nazar	Merkezî Kişi	Yassı burunlu, geniş alınlı, uzun kirpikli, küçük gövdeli 10-11 yaşlarında erkek çocuk	Özgüvenli, yumuşak kalpli, cesur, sorumluluk sahibi, kendi fikirlerini önemseyen	Ailesinin tek erkek çocuğu Ortaokul öğrencisi
	Deve	Yardımcı Kişi	Devasa boyutlu	İtaatkâr	Nazar'ın devesi
	Atahan	Yardımcı Kişi	Belirtilmemiş	İlgili baba, gelenekçi	Nazar'ın babası Çiftçi
	Anne	Yardımcı Kişi	Belirtilmemiş	Fedakâr, endişeli	Nazar'ın annesi Ev hanımı
	Çeper	Yardımcı Kişi	Saçları örgülü, uzun elbiseli kız çocuk	Çekingen	Nazar'ın kız kardeşi

Melece	Melece	Merkezî Kişi	Küçük gövdeli 11-12 yaşlarında erkek çocuk	Buhran içinde, keyifsiz, üzgün	Yetim Ortaokul öğrencisi
	Baymırat	Yardımcı Kişi	Yapılı gövdeli, farkındalığı yüksek, genç erkek	Cesur, fedakâr	Melece'nin ağabeyi Asker
	Anne	Yardımcı Kişi	Belirtilmemiş	Endişeli, fedakâr.	Melece'nin annesi Dul Ev hanımı
Yaramaz Çocuk	Aman	Merkezî Kişi	Küçük gövdeli, kara gözlü, 6 yaşında erkek çocuk	Takıntılı, meraklı, inatçı, öğrenmeye aç, iletişimi kuvvetli	Belirtilmemiş.
	Tovşa	Yardımcı Kişi	Belirtilmemiş	Endişeli, fedakâr, çocuklarına düşkün	Aman'ın annesi Ev hanımı
	Baba	Yardımcı Kişi	Belirtilmemiş	Çocukları ile ilgili.	Aman'ın babası
	Maysa	Yardımcı Kişi	Belirtilmemiş	İlgili, sorumluluk sahibi	Aman'ın ablası
	Okul Müdürü	Yardımcı Kişi	Belirtilmemiş	Babacan	Eğitilmiş Okul müdürü
Babasının Oğlu	Mırat	Merkezî Kişi	Siyah saçlı, geniş alınlı erkek çocuk. Tahminî 14-15 yaşlarında	Eskiden mutlu, coşkulu. Babasının ölümünden beri mutsuz, düşünceli. Özgüvenli ve kararlı	Yetim
	Nabat	Yardımcı Kişi	Belirtilmemiş	Endişeli, oğlunun isteklerine	Mırat'ın annesi, dul

				kulak verecek kadar ilgili	Ev hanımı
	Kılıç Nazar	Yardımcı Kişi	Belirtilmemiş	Cesur, vatansever, fedakâr, oğluna karşı ilgili	Mırat'ın babası, Asker, vefat etmiş
	Ofis Müdürü	Yardımcı Kişi	Belirtilmemiş	Cesur, vefakâr, yardımsever	Kılıç Nazar'ın arkadaşı, eğitilmiş, yönetici, eski asker
Masal Değil Gerçek	Cahan	Merkezî Kişi	Sağ ayağı aksak, yüzü kırışmış, saçları ağarmış, ihtiyar bir kadın	Cefakâr, çalışkan, oğluna düşkün	dul, eğitimsiz, çiftçi
	Borcak	Yardımcı Kişi	Belirtilmemiş	Kararlı, başarılı	Cahan'ın oğlu, tek çocuk, Devlet bakanı, eğitilmiş
	Maysa	Yardımcı Kişi	Esmer tenli, büyükçe kız çocuk.	Meraklı, sabırsız	Cahan'ın torunları, ilkokul/ortaokul öğrencileri
	Aman		Yuvarlak yüzlü, keskin gözlü, burnu yassıca erkek çocuk.		
	Zaman		Aman'a çok benzer, sadece burnu daha sivri erkek çocuk.		
	Çarı		Diğerlerine göre tombul erkek çocuk.		

	Hallı Hars	Karşı Güç	Belirtilmemiş	Acımasız, açgözlü.	Zengin tüccar Cahan'ın patronu
	Molla Ağa	Karşı Güç	Belirtilmemiş	Acımasız, şiddet meraklısı.	Borcak'ın okulundaki Molla
	Batır	Merkezî Kişi	12 yaşında erkek çocuk.	Cesur, girişken, sosyal.	Ortaokul öğrencisi
	Dursun	Yardımcı Kişi	Belirtilmemiş	Endişeli, fedakâr, eğitimsiz.	Batır'ın annesi, eğitimsiz, köylü, ev hanımı, halı dokuyucusu
	Annamırat	Yardımcı Kişi	Belirtilmemiş	Tepkilerini göstermekte ve düşüncelerini dile getirmekte zorlanır.	Batır'ın babası, çiftçi, köylü
Batır	Bossan	Karşı Güç	(Batır'ın gözünden) Çirkin, kırışık, korkunç suratlı, gözleri, parmakları devamlı hareket hâlinde yaşlı bir kadın.	Açgözlü, fırsatçı, sahtekâr, acımasız.	Eğitimsiz, sahte tabip, dolandırıcı
	Dövmütrat	Karşı Güç	(Batır'ın gözünden) Kanlı canlı tımbul yanaklara ve keskin hatlı, kırışksız bir yüze sahip, kır sakallı yaşlı bir adam	Sahtekâr, acımasız	
	Sağlık Memuru	Yardımcı Kişi	Belirtilmemiş	Babacan, ilgili	Memur, eğitilmiş

	Profesör Doktor	Yardımcı Kişi	(Batır'ın gözünden) Orta boyu, saçı, sakalı, bıyığı kırlanmış, sevimli bir adam	Babacan, ilgili, başarılı	Doktor, cerrah, eğitimli
	Çerkez Çarı	Merkezî Kişi	12 yaşında bir erkek çocuk	Cesur, çalışkan, vatansever, zeki	Ortaokul öğrencisi, tek çocuk, çiftçi
	Çarı	Yardımcı Kişi	Belirtilmemiş	Çalışkan, yetenekli, vatansever	Çerkez'in babası köylü, kolhozcu, çiftçi, avcı, izci
	Anne	Yardımcı Kişi	Belirtilmemiş	İyi niyetli, yardımsever, endişeli.	Çerkez'in annesi, köylü, ev hanımı
	Kaçakçılar (3 kişi)	Karşı Güç	(Çerkez'in gözünden) Biri gür bıyıklı, çenesi kısa, sol kaşının üstünde derin bir eşek toynağı izi olan, yapılı bir adam. İkincisi, bıyığı yeni terlemiş, temiz yüzlü, henüz vücudu olgunlaşmamış, ince, orta boylu bir genç. Üçüncüsü gözleri ateşli, burnunun üst tarafı kabarık, sakalı fırça gibi, rengi soluk, tıknaz bir adam.	Tehlikeli, yalancı, şiddete meyilli	Kaçakçı, yağmacı, eşkıya

İhlasa Arzu

Tartışmadan Güçlenilmez	Tokar	Merkezî Kişi	Geniş alınlı, yakışıklıca, 10 yaşlarında erkek çocuk	Zeki, uyumlu, başarılı.	Ortaokul öğrencisi
	Nöker	Merkezî Kişi	Kara yağız, keskin gözlü, incecik, 10 yaşlarında erkek çocuk		
	Tokar'ın ağabeyi	Yardımcı Kişi	Belirtilmemiş	Belirtilmemiş	Tokar'ın ağabeyi, pilot
	Şeker	Yardımcı Kişi	Belirtilmemiş	Endişeli, ilgili.	Tokar'ın yengesi, ev hanımı
	Ankar	Yardımcı Kişi	10 yaşlarında erkek çocuk	Haylaz, yaramaz, uyumsuz, zorba	Tokar ve Nöker'in okul arkadaşları, kumarbaz
	Lallık	Yardımcı Kişi	Küçük gövdeli, 10 yaşlarında erkek çocuk		
Capbaklar	Capbak	Merkezî Kişi	Yumuşak ve büyük kulaklı, yassı alınlı, karga burunlu, sarkık dudaklı, kara gözlü erkek çocuk	Keskin zekâlı, çalışkan, iyi niyetli	Yetim, hikâyenin ilerleyen bölümlerinde öksüz, köyde çeşitli işlerde çalışır, okula gitmiyor
	Yapbak	Merkezî Kişi	İnce kulaklı, kabarık alınlı, sivri burunlu, kara gözlü erkek çocuk		
	Mapbak	Merkezî Kişi	Dolgun yanaklı, kabarık alınlı, sivri burunlu, kara gözlü erkek çocuk		

	Topbak	Merkezî Kişi	Yuvarlak burunlu, dolgun dudaklı, kalın enseli, kısa boyunlu, kara gözlü erkek çocuk		
	Bolluk	Yardımcı Kişi	Belirtilmemiş	Cefakâr, çocuklarına düşkün, fedakâr	Capbakların annesi, köylü, dul, ev hanımı
	Kelekbay	Karşı Güç	Kalın dudaklı, şişman, kel kafalı, ihtiyar erkek	Açgözlü, fırsatçı, sahtekâr, acımasız	Zengin tüccar, toprak sahibi
	Doyduk	Karşı Güç	Orta yaş üstü kadın		
	Yalak İşan	Karşı Güç	Orta yaş üstü erkek		Din görevlisi

Tablo 3. 4. Eserlerdeki şahıs kadrosunun biyolojik, psikolojik ve sosyolojik özellikleri.

“Saylanan Eserler”de bulunan hikâye ve povestlerin şahıs kadroları incelendiğinde karakterlerin ortak özellikleri hakkında şu çıkarımlar yapılabilir:

Dinç ve Çakır’a göre aile, Türkmen halkının ana yapı taşıdır ve temeli sevgi, şefkat, karşılıklı güven duygularına ve gelenek-göreneklere dayanır. Modern toplum yapılarının büyük çoğunluğunda, özellikle sanayi toplumlarında çekirdek aile tipine rastlanırken Türkmen toplumunda ise “büyük ataerkil” aileler hâkimdir (Dinç ve Çakır, 2008: 39).

Türkmen aile yapısına uygun olarak Kerbabayev’in “Saylanan Eserleri”ndeki hikâye ve povestlerinin hemen hemen tamamında “erkek çocuk” merkezî kişilerle karşılaşılır. Kitapta yer alan hikâyelerden “İlginç Çocuk”ta Beşim, “Piyoner Ev Hizmetinde”de Nazar, “Melece”de hikâyeye adını veren Melece, “Yaramaz Çocuk”ta Aman ve “Babasının Oğlu”nda Mırat merkezî kişiler olarak okuyucuların karşısına çıkarken bu karakterler, yaşları 8-14 arasında değişen erkek çocuklardır.

Kadim Türk geleneklerinde ozanlık, babadan oğula kalırken masalcılık da anneden kıza geçer. Masallar, çoğunlukla kadınlar özellikle de anneler ve büyükanneler tarafından anlatılır. Masal anlatımı ile tanınan kişiler yani masal anlatıcıları; masalcı, masal anası, masalcı kadın, nağıl neneleri olarak isimlendirilir (Turan, 2022: 7).

Bu geleneğe uygun olarak hikâyeler arasındaki tek istisna merkezî kişi olarak ihtiyar bir kadın olan Cahan'ı gördüğümüz “Masal Değil Gerçek” başlıklı hikâyedir. Cahan hikâyesinin içinde torunlarına masal anlatan ihtiyar bir karakterdir. Bu hikâye yazarın kitabında merkezî kişisi kadın karakter olan tek eser olarak dikkat çeker.

Kitapta yer alan povestlerde de durum, hikâyelerdekinden farklı değildir. “Batır” povestinde adını esere veren Batır, “İhlâsa Arzu”da Çerkez Çarı, “Tartışmadan Güçlenilmez”de Tokar ile Nöker ve “Capbaklar”da Capbak, Yapbak, Mapbak ile Topbak kardeşler merkezî kişiler olarak kaleme alınmış, yaşları 10-16 arasında değişen erkek çocuklardır.

Eserlerdeki merkezî kişiler; kararlı, sosyal, başarılı, keskin zekâlı, idealist, vatansever, dış dünyaya meraklı, cesur ve aile bağları güçlü, iletişimleri kuvvetli karakterler olmalarıyla ön plana çıkarlar.

Yazarın ele alınan eserlerinde genellikle merkezî kişiler tekdüze bir karakter olarak resmedilir. Diğer bir ifadeyle eserin başında çizilen merkezî kişi, özelliklerini eserin sonuna kadar korur. Ancak “Babasının Oğlu” hikâyesi bu duruma bir istisna olarak gösterilebilir. Hikâyede, merkezî kişi önemli bir karakter değişimi sergiler.

Dinç ve Çakır, kadınların ve annelerin Türkmen toplumunda mukaddes kabul edildiğini, bu anlayışın eski destanlardan Oğuz Destanı'na kadar dayandığını belirtir. Kadın yalnızca anne olarak görülmez; evin direği, babanın en büyük destekçisi, çocukların ilk öğretmeni, ailenin yaşlılarının bakıcısıdır (Dinç ve Çakır, 2008: 40-41).

Kerabayev'in “Saylanan Eserleri”ndeki hikâye ve povestlerinin yardımcı kişilerinin çoğunluğunu Türkmen toplumunda önemli yeri olan ve kutsal kabul edilen “anne”ler oluşturur.

“Saylanan Eserler”de; “Yaramaz Çocuk”ta Tovşa, “Melece”de Nabat, “Babasının Oğlu”nda Nabat, “Masal Değil Gerçek”te Cahan, “Batır”da Dursun ve “Capbaklar”da Bolluk karakterleri fedakâr anne tipleriyle karşımıza çıkan yardımcı kişilerdir.

“Melece”, “Babasının Oğlu”, “Masal Değil Gerçek” ve “Capbaklar” başlıklı eserlerdeki anne karakterlerinin tamamı, eşlerini kaybetmiş, yalnız ve fedakâr Türkmen kadını olarak resmedilir. Babalarını ya cephede düşmana karşı direnirken ya da ağır yaşam şartları sebebiyle erken ve aniden kaybeden çocuklarını tek başlarına büyütmek zorunda kalan annelerin yaşadığı zorlukların bir kısmı bu eserlerde gözler önüne serilir.

Sovyet rejimi altındaki dönemde Türkmen toplumunun geleneksel değerleri ciddi şekilde sarsıldığını ifade eden Dinç ve Çakır, güçlü inanç bağlarına sahip Türkmenlerin, ibadetlerini açık alanlarda gerçekleştiremediği için evlerini mescit hâline getirdikleri söyler. Bu dönemde molla ve işanlar aracılığıyla din eğitimi aksamadan ilerlemiş ve genç nesillerin inançlarından kopmamaları sağlanmıştır (Dinç ve Çakır, 2008: 43).

Gökçimen ise devir mollalarının dinî eğitimde şiddetten kaçınmayarak talebeleri çeşitli sebeplerle falakaya yatırdıklarını ve dönemin şartlarında medreselerin bozularak mollalardan çoğu yazar tarafından olumsuz şahıslar olarak bahsedildiğini ifade eder (Gökçimen, 2013a: 89).

Ayrıca, Sovyet dönemindeki baskı rejimi Türkmen edebiyatına da yansır ve bu dönemde Sovyet ideolojisini öven eserler kaleme alınır. Wellek ve Warren, devletin ideolojik beklentilerine uygun bir edebiyat oluşturulmaya çalışıldığını; devletin isteklerini yerine getirebilecek bazı yazarların halkı sanatla yeniden bütünleştirebildiğini söyler (Wellek ve Warren, 2024: 126).

Bu çerçevede, Kerbabayev’in bazı eserlerinde halkın dinî ihtiyaçlarına cevap veren bazı din görevlilerinin fırsatçılıkları, dini diledikleri gibi yontarak kendinin ve yakın çevresinin çıkarları doğrultusunda kullandıkları vurgulanır. “Masal Değil Gerçek” hikâyesinde bahsedilen Molla Ağa ve “Capbaklar” povestinde geçen “Yalak İşan” karakterleri tam da bu konuda kaleme alınmış karşı güçlerdir.

Dönemin Türkmenistan’ındaki ekonomik ve sosyal problemler, Türkmenlerin fazlasıyla sefalet çekmelerine, vergi ve savaş gibi yüklerin halkı çaresizliğe sürüklemesine yol açar (Gökçimen, 2013a: 91). Bu sebeplerle fırsatçılık yapıp zenginliğine zenginlik katan tüccarlar ve toprak ağaları özellikle köylerde peyda olur. Bu tüccar ve toprak ağaları çaresiz köylüleri kullanarak neredeyse karın tokluğuna çalıştırırlar. Dönem eserlerinde acımasız, fırsatçı ve doyumsuz olarak anlatılan bu tipler Kerbabayev tarafından; “Masal Değil Gerçek”te Hallı Hars ve “Capbaklar”da Kelekbay ile Doyduk karakterleriyle resmedilir.

3.2. Anlatım Özellikleri

3.2.1. Anlatıcı ve Bakış Açısı

G. Güzel, okuyucunun anlatıdaki her olay, durumu vb. anlatıcının aracılığıyla onun bakış açısı ve dilinden algıladığını; bundan dolayı anlatıcı ve bakış açısının anlatıya dayalı eserlerin iki önemli ögesi olduğunu belirtir (Güzel, 2017: 24). Tekin ise anlatıların temelini bir “hikâye” ile onun “anlatıcı”sı olduğunu, bu iki unsur dışındaki tüm diğer unsurların bu iki temel unsura dayandığını ifade eder (Tekin, 2024: 19). Edebî eserlerin olmazsa olmaz iki unsurunun anlatıcı ve bakış açısı olduğunu belirten Çetişli, anlatıcının anlatma eylemi yoluyla hikâyeyi var ettiğini; hikâyenin ise anlatı malzemesi vererek anlatıcının konumunu var ettiğini belirtir (Çetişli, 2021: 101).

Çetin’e göre anlatıcı, eserde yaşanan tüm olayları, unsurları, akla gelebilecek her şeyi okuyucuya sunan ve anlatan bir ara kişidir. Bir edebî eserin okuyucuya aktarılmasındaki en önemli unsurlardan biri de bakış açısıdır. Bakış açısı, yazarın eserinin aktarılmasında seçtiği bir yöntem olarak ele alınmalıdır (Çetin, 2021: 105). Bakış açısı, metinlerde olay zincirinin ve bu zincirin meydana gelmesinde kullanılan mekân, zaman, şahıs kadrosu gibi unsurların kim tarafından görüldüğü, idrak edildiği ve kim tarafından, kime nakledilmekte olduğu sorularına verilen cevaptır (Aktaş, 1991: 84). Çetişli ise, bakış açısını bir idrak etme ve yargılama tarzı olarak ele alır ve bakış açısını varlık, olay ya da insan karşısında, dünya görüşü, tecrübe, yaş, cinsiyet, kültür vb. değişkenlere göre algılama şekli olarak tanımlar (Çetişli, 2021: 105). Tekin, bakış açısının dilden önce geldiğini, bir edebî eserde anlatıcı ile anlatılan arasındaki dengenin sağlanmasında ve eserin sağlam bir yapıya sahip olmasında bakış açısının büyük bir role sahip olduğunu belirtir (Tekin, 2024: 52, 53).

Çetin’e göre anlatıcı tipleri gözlemci anlatıcı, özne anlatıcı ve çoğul anlatıcıdır:

Gözlemci anlatıcı için “üçüncü kişi anlatıcı”, “O anlatıcı”, “Yazar anlatıcı”, “benzer anlatıcı”, “heterodiegetic”, “Observer-narrator”, “Auktoriyal” da denir. Destanlar devrinden bu yana kullanılan ve romanlarda en fazla tercih edilen anlatıcı tipidir ve nesne tutumlu, öznel tutumlu ile tanrısal konumlu gözlemci anlatıcı olarak üçe ayrılır (Çetin, 2021: 106, 109).

Tekin de roman sanatında 1. tekil kişi (Ben), 3. tekil kişi (O) ve 2. çoğul kişi (Siz) olmak üzere üç anlatıcı tipinden söz edildiğini ve en yaygın olarak 3. tekil kişi anlatıcının kullanıldığını belirtir (Tekin, 2024: 28).

Aktaş, edebî eserlerdeki bakış açılarını ise şu şekilde sınıflandırır:

Yazarın aktardığı itibari dünyada yaşanan her şeyi bilen ve gören *hâkim bakış açısı* ve *anlatıcı*; anlatıcının kahramanlardan birisiyle aynileştiği, metinde nakledilen her şeyi kendi duyu organları ile idrak ettiği ve değerlendirdiği *kahraman anlatıcının bakış açısı*; anlatıcının kahramanlardan daha az malûmatlı olduğu “müşahit anlatıcıya ait bakış açısı” (Aktaş, 1991: 94, 100, 113).

Berdi Kerbabayev’in “Saylanan Eserler”inde yer alan hikâye ve povestlerinin biri dışında hepsinde her şeyi bilen konumdaki, olaylara müdahale etmeyen ve geniş açıdan bakan “hâkim anlatıcı” tipi görülmektedir. Bununla birlikte sadece “Masal Değil Gerçek” hikâyesinin bazı bölümlerinde olayların kahramanlarından biri olan ve yaşananları kendi bakış açısından anlatan “kahraman anlatıcı” ile karşılaşılır.

3.2.1.1. Kahraman Bakış Açısı ve Anlatıcı

Kahraman anlatıcı ve kahraman bakış açısı kullanılarak kaleme alınan eserlerde olaylar, anlatıcının kendi bakış açısıyla anlatılmaktadır. Bu anlatıcı olay örgüsünün asıl kahramanı olabildiği gibi, olaylara yerinde şahit olan ve geri planda kalan kahramanlardan biri de olabilir. Anlatıcının anlattıkları gördüğü ve bildiği şeylerle sınırlıdır. Çetin kahraman anlatıcı kavramını, olayın öznesi ve aktarıcısı olarak tanımlar ve kahraman anlatıcının olayları kendi duygu ve düşünceleri bağlamında aktardığını belirtir (Çetin, 2021: 112). Çetişli ise kahraman anlatıcı ve onun bakış açısını, tümüyle beşerî olarak kabul eder ve kahraman anlatıcının anlatıdaki olayları bir insanın aktarabileceği kadar, bir başka deyişle sınırlı şekilde aktarabileceğini, anlatıdaki olayları hâkim bakış açısı ile aktaramayacağını ifade eder (Çetişli, 2021: 108). Tekin, kahraman bakış açısını “tekil bakış açısı” olarak adlandırırken anlatıcının sıradan bir insan niteliğinde olduğunu ve bildiklerinin kültür seviyesiyle sınırlı olduğuna dikkat çeker (Tekin, 2024: 59). Temizyürek vd., kahraman anlatıcı kullanılarak kaleme alınan eserlerin baş kahramanının çocuk olması hâlinde, onu okuyan çocukların bu eserden daha büyük bir keyif aldığını belirtir (Temizyürek vd., 2021: 96).

“Masal Değil Gerçek” başlıklı hikâye, kahraman anlatıcı ve kahraman bakış açısı kullanılarak kaleme alınmıştır. Hikâyenin anlatıcısı, hikâye içindeki kahramanlardan biri olan Borcak’ın arkadaşıdır. Onun evini ziyarete gittiğinde avluda torunlarıyla birlikte oturan Yaşlı Cahan’ı fark eder:

Bu şekilde orayı burayı dolaştıktan sonra, arkadaşlarımdan birini ziyaret etme alışkanlığım vardı. Ama kime gitmeliydi? Şimdi kimi evinde bulmak mümkündü? (...) Odaların hiçbirinde ışık yanmaması, açık kapıdan hiç kimsenin çıkmaması, arkadaşımın

evde olmadığını, karısıyla sinemaya veya birine misafirliğe gittiğini gösteriyordu. Ama avlunun içi boş değildi. (...) Yaşlı ninenin karşısında toplaşıp oturan çocuklar, çevrelerindeki şeyleri tamamen unutup onun ağzının içine bakıyorlardı. Çenesi kırışmış, saçları ağarmış ihtiyar, kırışıklarla dolu göz kapaklarını kapatmış dinleniyordu (54/28).

Cahan tarafından anlatılan masal ise işte bu noktada başlar:

İhtiyar Cahan, yaşlı yüreğinin çatlaklarında gizlenen tarih sayfalarını aktarır gibi derin düşüncelere dalıyordu. Bu hâlimden onun ilginç bir masala başlayacağı belliydi. Bu yüzden durum, benim de dikkatimi cezbedti. Geldiğimi görmeyen çocuklar, yakınlarına oturduğumu da fark etmediler. Doğrusu, ben de tıpkı bir hırsız gibi hareket ederek ağır adımlarla gitmiştim (55/11).

Torunlarının dikkatini tamamen kendine çeken yaşlı kadın, en sonunda anlatmaya başladı: —Bir varmış, bir yokmuş... (...) Yemek içmek zormuş. Tammancığının ağzı darılmış. Büyüğüne sövermiş, küçüğüne saldırmış. Hepsi birden dağılmış... (...) Eski zamanda memleketin gördüğü günü it görse, gözü kör olurmuş! Evet, evet. Öyle bir devri ben kendi gözümle görmüştüm (57/33).

1900’lü yılların başında eşini erken yaşta kaybedip oğluyla tek başına hayat mücadelesi vermek zorunda kalan Cahan’ın hayat hikâyesini bir masal tarzında torunlarına anlattığı bu hikâyede yazarın tercih ettiği “kahraman anlatıcının bakış açısı” yöntemi, olayların daha gerçekçi ve etkileyici kaleme alınmasını sağlamıştır.

3.2.1.2. Hâkim Bakış Açısı ve Anlatıcı

Tekin, “ilahi” ve “tanrısal” olarak tanımladığı hâkim anlatıcının, anlatma vazifesini icra ederken kendini gizleme ihtiyacı duymadığını; varlığı, sesi ve tesir gücü ile anlatının her noktasında hazır ve nazır olduğunu hissettirdiğini ifade eder (Tekin, 2024: 31).

Çetişli’ye göre hâkim anlatıcı, eserde yer alan dünyanın mutlak hâkimidir ve eser dünyasında yaşanmış olan ve(ya) yaşanacak olan her şeyi bilir (Çetişli, 2021: 106). Bu bakış açısına paralel şekilde Çetin hâkim anlatıcıyı eserin bütününe, şahısların ruh hâllerine ve zamanın öncesi, şimdisi, sonrasına tesir eden; her şeyi bilen, gören ve her şeyin farkında olan soyut bir bilinç olarak tanımlar (Çetin, 2021: 110).

Aktaş ise bu bakış açısı ile kaleme alınmış eserlerin, masal ve destanlara has özelliklere sahip olduğunu belirtir:

Destan ve masallarda ilahlarla insanlar iç içedir. Yaratıcı, yalnızca naklettiklerinin olabilirliği ile okuyucu veya dinleyici üzerinde gerçeklik duygusu uyandırır. Kendi belirleyici tavrını, okuyucu ile eser arasında kendiliğinden yapılan bir anlaşmanın arkasında gizler. Okuyucu, eline aldığı kitabın itibari bir eser olduğunu bildiği anda,

masal veya destan dinlemeye hazırlanmış dinleyici tavrıyla eserle kendisi arasında zımni bir anlaşma hâsıl olur (Aktaş, 1991: 95).

“Saylanan Eserler”de yer alan hikâyeler arasından “İlginç Çocuk”, “Piyoner Ev Hizmetinde”, “Melece”, “Yaramaz Çocuk” ve “Babasının Oğlu” adlı eserler hâkim anlatıcı ve hâkim bakış açısı ile kaleme alınmıştır. “Batır”, “İhlâsa Arzu”, “Tartışmadan Güçlenilmez” ve “Capbaklar” başlıklı povestler de yine yazarın hâkim anlatıcı ve hâkim bakış açısı tercihiyle vücut bulmuş eserlerdir.

Bu eserlerin tamamında anlatıcı kendi varlığını, karakterler hakkında yorum yaparken okuyucuya hissettirir. Örneğin “İlginç Çocuk” hikâyesinde anlatıcı, merkezî kişi Beşim’i tanıtırken onun doğumundan çocukluk zamanına kadarki gelişimini anlatır. Bunu yaparken kendi düşüncelerini de aktarır ve okuyucu anlatıcının varlığını hisseder:

Beşim, henüz konuşmayı öğrenemediği zamanlarda bile ellerini, gözlerini oynatarak etrafındaki çocuklara gıdıklarmış gibi kakhaha attırır, annesini babasını güldürürdü. O henüz iki yaşına girmemişken, minicik elleriyle alkış tutup gözlerini oynatarak çevresindekileri gülmekten öldürürdü. Beşim, yeni yeni dili dönmeye başladığında, konuşmalarına gülündüğünü anlayıp hızlı hızlı konuşmayı çözdü ve kendinden biraz büyük çocukları konuşma konusunda geride bıraktı (11/11).

Yazar, karakterler hakkındaki kişisel yorumlarını aktardığından tarafsız bir anlatım tarzından söz edilemez. Kerbabayev’in hikâye ve povestlerinde de anlatıcı, eserde yer alan kişiler hakkında hem dış görünüşlerine hem de iç dünyalarına yönelik yorumlarını aktarır. “Piyoner Ev Hizmetinde” hikâyesinde anlatıcı, eserin girişinde ev ekonomisine katkı sağlamak amacıyla babasına işlerinde yardım etmeye çalışan küçük Nazar’ı kişisel gözlemleriyle tanıtır:

Nazar’ın bütün uzuvları durmadan hareket ediyordu: Elleri kuşun kanadı gibi hareketliydi ve ayaklarının altı pırlanta gibi görünüyordu. Boynundaki kırmızı eşarbi ensesinin üstünde uçuyordu ve rüzgâr vuran çiçekler gibi esiyordu (14/7).

Yine aynı hikâyede Nazar’ın devesi hakkındaki subjektif görüşleriyle karşılaşılır. Sonrasında Nazar ile devesi arasında yaşanan olayları hem Nazar’ın hem de devesinin bakış açısından anlatır:

Küçük sahibinin emreden sesini duyan deve, adımlarını yavaşlatıp eğri boynunu döndürerek arkasına bakıyordu. Onun pervasız bakışlarından küçük çocuğu önemsemediği fark edilse de dikilen kulakları “Ey, hey” sesinden ürktüğünü gösteriyordu. Bu yüzden de koca gövdesini küçültüp itaatkâr bir şekilde arkasına döndü (14/13).

Küçük sahibine gönülden bağlı deve çökmeye çalıştı. Ama çökeceği yere şüpheyle bakarak, ön ayaklarını kaldırdı ve kararsız kaldı. Yer çok sertti. Nazar’ın akli başka yerde olduğu için, onun neden kararsız kaldığını anlamadı (16/11).

Hâkim anlatıcı ile aktarılan hikâyelerde karakterlerin iç dünyalarının baskın olduğu görülebilir. Anlatıcı, gözlemlerinin yanı sıra kahramanların psikolojik durumlarını da açıklamaktan geri kalmaz. Kahramanların iç dünyalarını ve kafalarından geçenleri bütün ayrıntılarıyla bilir. “Melece” başlıklı hikâyede yazar eserin merkezî kişisi Melece’yi tanıtırken onun içinde bulunduğu psikolojik durum ve onu bu duruma sürükleyen sebep şu şekilde aktarır:

Melece’nin kendi önünden gelen gölgesi, yeni yeni açan erik ve kiraz ağaçlarına tırmanıyor, horoz ibiği gibi kızaran gülleri kucaklıyor ve parlak yapraklarını açan üzümlerin üstünden geçiyordu. Güllerin hoş kokusu burnuna geliyordu. Çeşitli sesler çıkaran kuşların cıvıltısını duyuyordu. Ama bu güzelliklerin hiçbiri Melece’nin ilgisini çekmiyordu. Melece ağabeyi Baymırat’ı düşünüyordu. Baymırat ise cephedeydi. Melece okuldan geldiğinde Baymırat onun yazılarına, çözdüğü sorulara, aldığı notlara bakıyordu. (...) Özellikle bayram günlerinde Melece’yi bayrama layık giydirdiyordu. Yarın bayramdı... Ama bir yıldan beri Baymırat onun yanında değildi (20/8).

“Babasının Oğlu” hikâyesinde de merkezî kişi Mırat’ın hâlet-i ruhiyesi “Melece” örneğine benzer şekilde doğa tasvirleri arasında verilir:

Bahçenin içindeki çeşit çeşit renkli çiçekler dört bir taraftan ona şölen görüntüsü verdiler. Mırat bu güzellikleri de görmedi, burnu çiçeklerin hoş kokusunu almadı. Yeşil yaprakların arasından geçen güneş ışıkları yol üzerinde parıldayarak oynayıyordu. Mırat’ın keskin gözleri bunu görmedi. Gülün aşkıyla kapı aşındıran bülbüllerin ötüşü Mırat’ı artık heyecanlandırmıyordu (38/13).

Eserlerdeki hâkim anlatıcılar, kişilerin iç dünyalarına hâkim olmakla birlikte karakterlerin diyalogların arasında duygu ve düşünceleri yine anlatıcı tarafından aktarılır. “Capbaklar” povestinde, dört kardeşin özellikle povestin karşı güçleri konumundaki karakterlerle girmiş oldukları diyalogların arasında hâkim anlatıcının bu özelliğine rastlanır:

O zaman Doyduk: —Eee Capbaklar neyden korkuyorsunuz, dedi.
Yapbak: —Doyduk Anne bu ne? diye sordu.
Doyduk *sinsice* gülümsedi. Bir süre önce ortadan kaybolan tavuğunun sorumlusu olarak Capbakları görüp *onlara karşı kuruldu*. Canlarını bir şekilde yakmanın peşine düştü. Kim bilir, belki de tavuğunu gece bunlar almıştı. Doyduk fırsattan istifade:
—Evladım, buna keramet derler (179/39).

Bazı hikâyelerde hâkim anlatıcının üstlendiği görev, kişilerin iç seslerinin okuyucuya aktarılmasıdır. Olaylar yaşanırken karakterlerin ne düşündüğü ne hissettiği zaman zaman bu iç ses aktarma yöntemiyle anlatılır. Uzun süredir bir rahatsızlıktan şikâyetçi olan küçük bir çocuğun hikâyesinin anlatıldığı “Batır” povestinde bu yöneme başvurulur:

Dursun o anda, nefesini tutup gözünü dört açarak Bossan’ın hareketlerine, ellerinin nerelere gidip geldiğine bakıyordu. O, kendi içinden “Batırcığın karın ağrısı rahatsızlığı körün eline düşen pire gibi, Bossan Ana’nın eline geçer ve hiç olmazsa onun parmaklarının arasından sıyrılıp gider.” diye düşünüyordu. Batır daha fazla kıvrandığında, “Bossan onun ağrısını çekip almıştır.” diye düşündü (74/36).

“Masal Değil Gerçek” başlıklı hikâyede de anlatıcı, kişilerin iç dünyalarına dair yorumlarına yer verir. Özellikle ninelerinin anlattığı masalı büyük bir heyecanla dinleyen çocukların aklından geçenler hikâye boyunca aktarılır:

Maysacık bundan sonra kendi düşüncelerine daldı. O, sadece ninesine sorduğu soruya değil, kardeşlerine ettiği laflar için de pişman oldu. Kendisinin bugün bu şekilde kendini tutamamasına da bir hayli şaşırıldı. Her zaman bu gibi durumlarda küçük kardeşlerine örnek olup da bugün neden böyle gülünç duruma düştüğünü anlayamadı. Komşularının köpeği aniden havlayınca aklı başına gelip “Ben hakikaten de aklımı kaçırdım.” diye düşündü (56/31).

“Tartışmadan Güçlenilmez” povestinde merkezî kişilerden biri olan Tokar’ın yengesi Şeker’in yeğeni hakkındaki düşünceleri hâkim bakış açısıyla aktarılır:

Şeker onun tamir aletlerine baktı, gülümsedi. Tokar’ın boş boş gezmek yerine ustalıklı meşgul olmasına sevindi. Onun bu aletlerle güzel bir şeyler yaptığını biliyordu. Onun kabiliyetli olduğunu da anlıyordu. Onunla gurur duyuyordu (141/14).

“İhlasa Arzu” başlıklı povestte Çerkez’in yakalatmaya çalıştığı kaçakçılardan biri yiyecek bir şeyler bulma umuduyla girdiği evde hiç beklenmedik şekilde Çerkez’le karşılaşır ve aklından geçenler şu şekilde anlatılır:

Çerkez gönülsüz bir şekilde yukarı geçtiğinde hevesli misafir ayağa kalktı. Çerkez’den bir şey bekledi, ondan özel olarak çekindiği için onun omzuna yapışıp götürsem diye de düşündü. Ama köyün içinde bunu da yapamayacağını akıl etti. Eğer onu alıp giderse annesinin büyük bir bağırıyla bütün köyü ayağa kaldıracığını, işlerin kötüye gideceğini anladı. Onların ikisini birden yere çalıp sermek de aklına geldi. Ama bu işin de başarılı olacağına inanmadı (129/26).

Bir edebî eserin en önemli unsurlarının arasında gösterilen “anlatıcı ve bakış açısı”, anlatının okurlara aktarılmasında tercih edilen bir yöntemdir. Kerbabayev’in ele alınan eserlerinden sadece “Masal Değil Gerçek” hikâyesinin girişinde anlatıcının devrede olduğu ve hikâyenin merkezî kişisi Cahan’ın başından geçen olayları anlattığı bölümlerde “kahraman bakış açısı ve anlatıcı” ile karşılaşılır. Bunun dışındaki diğer tüm hikâye ve povestlerde yazar, her şeyi bilen konumdaki, olaylara müdahale etmeyen ve geniş açıdan bakan “hâkim bakış açısı ve anlatıcı”yı tercih eder.

3.2.2. Dil ve Üslup

3.2.2.1. Dil

Edebî eserlerde dil, yazarın anlattıklarını kendine özgü ve kişisel tercihlerle ortaya çıkarttığı bir araçtır. Yazar düşüncelerini, duygularını, hayal gücünü ve dünyayı ifade etmek için oluşturduğu dili kullanmaktadır. Dil, bu şekilde anlamın ötesine geçerek estetik bir değere sahip olmaktadır. Edebiyat sanatçısının en önemli aracının “dil” olduğunu belirten Wellek ve Warren, edebî eserlerin ve heykellerin meydana gelmesi arasındaki benzerliğe dikkat çeker, dil kullanılarak oluşturulmuş bir edebî eserin, bir heykelin mermerinin yontularak meydana getirilmesi ile yakinen benzerlik taşıdığını ifade eder (Wellek ve Warren, 2024: 222). Çetin, günlük sözlü dilde veya gazete, dergilerde sadece iletişim amacı taşıyan “kullanmalık dil”in; edebî eserlerde ise estetik, çağrışımsal değeri olan ve imgelerle bezeli bir dil olan “kurmaca dil”in kullanıldığını belirtir (Çetin, 2021: 258). Tekin’e göre edebî eserlerde dil, yazarın anlattığı olayların geçtiği dünyanın “sahihliği”ni belirler; başarılı bir yazarın bu sahiliği okuyucuya hakkıyla aktarabilmesi için tek aracı “dil”dir ve yazar bu aracı olayları gerçekçi şekilde anlatmak için kullanır (Tekin, 2024: 165).

Berdi Kerbabayev’in “Saylanan Eserler”inde yer alan hikâye ve povestlerinde karşılaşılan dil özelliklerine dair bazı önemli noktalar aşağıda sıralanmıştır.

3.2.2.1.1. Konuşma Dili

Kerbabayev, “Saylanan Eserler”de yer alan hikâye ve povestlerinde günlük konuşma dilini kullanarak okurlarıyla daha yakın bir bağ kurmayı amaçlar. Halkın yaşamını, kültürünü ve geleneklerini anlatırken onların konuşma biçiminden izler taşıyan bir dil kullanımı görülür. Atasözleri, deyimler, samimi hitap ifadeleri ve ikilemeler yazarın sıkça faydalandığı araçlardır. Yazar yeri geldiğinde terimler ve dil sapmalarından da yararlanır. Bu, eserin yerel ve kültürel bağlamda daha derin bir anlam kazanmasına yardımcı olmaktadır. Halkın düşünce ve duygu dünyasını, onların kendi diliyle yansıtmaya çabası, yazarın eserlerini özgün kılar.

3.2.2.1.1.1. Atasözleri

Atasözleri, bir toplumun süregelen yaşantılarında edinilen tecrübe, izlenim ve gözlemlerinin bir sonucudur. Atasözleri bir toplumun olay ve durumlara bilgece yaklaşımlarını; ortak dünya görüşlerini yansıtan bir yargı hâlindeki ifadelerdir. Kısa ve özlü sözler olan atasözleri duygu, düşünce ve tutumlarımıza destektir ve toplum için kültürel, tarihsel ve sosyal dayanaklardır (Çetin, 2021: 261).

Berdi Kerbabayev'in "Saylanan Eserler"inde yer alan hikâye ve povestlerde atasözleri; eserlerin girişinde konuyu sezdirmek, çocuk karakterlere öğütler vermek, Türkmen kültürel değerlerini aktarmak, eserdeki kişilerin duygu ve düşüncelerini vurgulamak vb. amaçlarla kullanılır.

"Saylanan Eserler"de bulunan hikâye ve povestlerde tespit edilen atasözleri ve kullanıldıkları bölümler aşağıda sıralanmıştır:

Metindeki Aslı

Türkiye Türkçesine Aktarımı

Boljak oglan bolşundan belli.

Adam olacak çocuk, küçüklükten bellidir.

"Adam olacak çocuk, küçüklükten bellidir." atasözü, elbette boş yere söylenmemiştir. Kimi çocuklar gerçekten akıllı olur, çocukluklarında insanların dikkatini üzerlerine çekmez. (...) Bazı çocukların ise yalnızca bir hareketi veya sözü değil gözlerindeki gülümseme bile çevresindekilerin dikkatini çeker. Beşim de bu tür çocuklardan biriydi. O çok oyuncuydu, oynamayı, şakalaşmayı çok seviyordu (11/1).

Eşegin ýüki ýeňil bolsa, sojar.

Eşek çamura çökerse sahibinden gayretlisi olmaz.

—Baba, deve ayaklarının bağlı olmasına aldırmandan giderken çok hızlıydı. Geri gelirken ise şu uzun ayaklarıyla benim hızıma yetişemedi.
—"Eşek çamura çökerse sahibinden gayretlisi olmaz." diye bir atasözü vardır. Deve de belki, bundan ders almıştır. Sen üstüne binip değneğinle vursan olmaz mıydı (15/42).

Ody özüňe bas, ötmese, kesekä.

İğneyi kendine, çuvaldızı başkasına batır.

Oğlum, acıyı tatlıyı, serti yumuşağı ayırt eden candır. Hayvanın da canı vardır. "İğneyi kendine, çuvaldızı başkasına batır." diye atasözü vardır. Şu taş gibi sert toprağa dizini kırıp koy deseler sen de razı olmazsın. Devenin de ayakları demirden değil. Sen "çök" dediğinde zavallı deve kaç kere inledi (17/1)

İki ayakly - iki günde.

İki ayaklı, iki günde yetişir.

Elbette, bu sizin için ağır bir haber. Ama bu haberi eşinizin mertliğine yakışır şekilde karşılamanızı temenni ediyorum. "İki ayaklı, iki günde yetişir." diye atasözü vardır. Oğlunuz Mirat hızlıca büyür. Babasının yerini alır (44/18).

Ot astynda bela galmaz.

Ateş altında bela kalmaz.

—Evet evladım, "Ateş altında bela kalmaz." derler. Ateşten daha etkili درمان olmaz. Batır ona kesin bir dille cevap verdi:
—Ateşe değen gövdede de neler olmaz (77/9).

İdelen yerde irinme, gadryň bilinmedik erde görünme.

Arandığın yere erinme, kadrinin bilinmediği yerde görünme.

Batır'ın kötü sözleri annesine ok gibi saplansa da oğlunun yerde kalmasına Dursun'un gönlü razı olmadı. Batır'ı kucaklayıp bağrına basmak, yüzünü gözünü okşamak istedi. Ama Bossan, onun bu isteğine engel oldu. O;

—“Arandığın yerde erinme, kadrinin bilinmediği yerde görünme.” derler, diyerek atasözünü kendi çıkarına yonttu. “Arandım, geldim; kadrim bilinmedi, gidiyorum!” diyerek gitmeye hazırlanıyormuş gibi göründü (79/1).

Görmez arkasy güyçli.

Göz görmeyince gönül katlanır.

Hazırlığı yapılan kötü şeyi ve oğlunun acısını görmeme niyetiyle “Göz görmeyince gönül katlanır.” sözüne uyararak aniden yerinden kalktı ve iki elini arkasına birleştirerek çıkıp gitti (82/17).

Gorkan önürder.

Korkan geride kalır.

Bossan’ın tabipliğine yürekten inanan Dursun ise ateş yaktığı sırada ateşten çıkan kıvılcımları “Korkan geride kalır.” sözünü düşünüp Batır’a acı veren, onun içinden çıkıp giden beladır, diye düşündü. Bu yüzden de kızaran orağı daha da harlamaya çalıştı (82/21).

Emgek göz bilen gaşyň arasynda.

Hastalık kaşla göz arasındadır.

— Bir düşün, insan herhangi bir yere gittiğinde, sağ salim dönüp geleceğinden emin olabiliyor mu? “Hastalık gözle kaş arasındadır.” diye Türkmen atasözü var. Şanssızlık bir anda bir yerde ortaya çıkabiliyor (101/9).

Goralan göze çöp düşer.

Sakınan göze çöp batar.

—Batır’ı çocukluğunda nasıl yetiştirdiniz?

—Ona ben gözüm gibi baktım. Yine de “Sakınan göze çöp batar.” denir ya, gözünü hastalıktan açamadı (112/23).

Ogry hem özüne osar, orramsy hem...

Hırsız, herkesi hırsız; namussuz da namussuz sanırmış.

Çerkez üstü kılı pençenin yapıştığı yere elini götürüp toynak damgalı kaşın altındaki çekingen gözlere öfkeyle baktı. Artık ondan korkmadığı için ona kötü söz söylemekten de çekinmedi:

—“Hırsız, herkesi hırsız; namussuz da namussuz sanırmış.” sözü gibi, hiç benim sözüm sizinkiyle aynı mıdır sanıyorsunuz (129/12).

Ýarym güne ýaryş ýok.

Yarım günde yarış olmaz.

Misafir başka bahane bulamadan:

—Gece uyuyup bir yerde kalmaya vaktimiz yok ama, dedi.

—“Yarım günde yarış olmaz.” demişler. Haydi yoldaşlarını da çağır. Bir iki gün nefeslenin. Yarın babam da gelir. Bir bahaneyle tanıştık. Bizden hiç çekinmeyin (131/20).

Dişlemek için - işlemek gerek.

Dişlemek için işlemek gerek.

Capbak kulaklarını dikti.

—Sizin yiyeceğiniz et olsun! Ama, armut piş ağzıma düş yok! Dişlemek için işlemek gerek (172/23).

İt gedaydan gorkar, geday itden.

Köpek dilenciden, dilenci köpekten korkar.

Kelekbay yumruğunu sıktağında Capbaklar kendilerini harmandan aşağı attılar. “Köpek dilenciden, dilenci köpekten korkar.” sözündeki gibi, Kelekbay da onlardan bir hayli çekindi, harmandan aşağıya inmedi (185/18).

Doýan ýerinde doklugyňy siňirme.

Yediklerini doyduğun yerde sindirme.

—Evet İmam Ağa, izzet-i ikram için Allah razı olsun. “Yediklerini doyduğun yerde sindirme.” demişler. Bize izin verirsən kalkalım, sığırımızla ilgilenmeliyiz (193/39).

Mal eýesine çekmese - şumluk.

Mal, sahibine benzemezse şaşılır.

“Mal, sahibine benzemezse şaşılır.” demişler. Capbakların aldığı sığır da tıpkı Kelekbay gibi gezermiş, o ekine alışkınmış. Zengin malı olduğu için ona güç yetmiyormuş (200/29).

Ýamandan boýuňy satyn al.

Kötüden başını satın al.

Doyduk, sığırın ayaklarından başka kesilecek bir yer bulamadı. Ayağını keserse tazmin etmesi gerekecekti. Doyduk onu bağladı.

Topbak onu istemeye gittiğinde Doyduk elini salladı.

—‘Kötüden başını satın al.’ demişler. Götürün, götürün (201/39).

Öwrenen gylyk örklesen hem galmaz.

Alışmışı bağlasan da durmaz.

Capbaklar kelek sığırı ne kadar sıkı tutsalar da “Alışmışı bağlasan da durmaz.” sözündeki gibi, sığır Doyduk’un tarlasına ikinci kez girdi (202/6).

Agzy bire taňry biýir, agzalany gaňrybiýir.

Uyumlu olanla bir olan Tanrı, fikir ayrılığına düşeni mahveder.

Evet yavrularım, sizin görüş ayrılığına düşmüş olabileceğinizi duydum. “Uyumlu olanlarla birlikte olan Tanrı, fikir ayrılığına düşeni mahveder.” demişler (211/38).

Ogryň syrty gowşak bolýan eken.

Hırsızın arkası zayıf olurmuş.

—O zaman çuvalların birini Capbaklar alsın, birini ben alayım.

Capbak cevap verdi:

—Ağam, Capbaklar epey merhametli insanlardır. Tamam, onun biri senin olsun. Ama ödünç olarak, gerektiği zaman verirsin.

Kelekbay’ın hoşnutlukla razı olduğunu gören kalabalık, “Evet, hırsızın arkası zayıf olurmuş.” diye düşündü (220/5).

Hudaý uranyňy pygamberem hasasy bilen dürter.

Allah’ın vurduğunu, Peygamber de sopasıyla dürter.

“Allah’ın vurduğunu, Peygamber de sopasıyla dürter.” sözündeki gibi, Capbakların zorlu hayatının üstüne develeri de birdenbire öldü gitti (231/21).

Yañyşmaz, ýazmaz bir alla bar.

Yanlış yazmaz bir Allah var.

O zaman Capbak kalabalığının içinde özür diledi.

—“Yanlış yazmaz bir Allah var” derler. Biz biraz yanlış yaptık diye düşünüyorum. Bizim eşeğimizin sakalı yoktu ki (234/6).

Töwekgeliň endişe bilen işi bolmaz.

Tevekkül sahibinin endişeyle işi olmaz.

—Doyduk Anne, “Tevekkül sahibinin endişeyle işi olmaz.” diye söz var. Capbaklar yüreklerinde korkuya yer veren adamlardan değil. Canımız sağ. Gücümüz var. Çalışabiliyoruz, yiyebiliyoruz (235/20).

Mal eýesiniň gözünden suw içer.

Hayvan, sahibinin gözünden su içer.

—Doyduk Anne, sen aslında bizi evine oğul olarak alıyorsun. Senin işini kendi işimiz gibi yaparız, senin hayvanını kendi hayvanımız gibi görürüz. “Hayvan, sahibinin gözünden su içer.” demişler, dedi (236/22).

Bikârden taňry bizardyr.

Boş duranı Allah sevmez.

—Doyduk Anne, boş duranı Allah sevmez. Yatıp yemek Capbakların karakterine uymaz. Bizim çalışmamızı sen bilmiyor musun? Hayatın boyunca belki de yüzlerce işçi çalıştırdın, Capbakları gibi ahır inşa edebilen var mıydı? Yine bir emrin varsa buyur. Elimizin yetmediği yere ayaklarımızla yetişiriz, dedi (238/23).

Ajygan ölmez, alňasan öler.

Acıkan ölmez, acele eden ölür.

Hayat ne kadar zor olsa da Capbaklar morallerini bozmuyordu. “Acıkan ölmez, acele eden ölür.” atasözünü iyi biliyorlardı (243/11).

3.2.2.1.1.2. Deyimler

Deyim, TDK Türkçe Sözlük’te “genellikle gerçek anlamından az çok ayrı, kendine özgü bir anlam taşıyan kalıplaşmış söz öbeği” şeklinde tanımlanmıştır.

Çetin, deyimlerin uzun anlamları daha kısa ve çarpıcı bir şekilde aktaran özlü ifadeler olduğunu belirtir ve ait oldukları dili kullanan milletlerin ortak üretimi olarak soyut ve karmaşık anlamları somutlaştırdığını ifade eder (Çetin, 2021: 260).

Kerbabayev’in “Saylanan Eserler”inde yer alan hikâye ve povestlerde deyimlerle sıkça karşılaşılır. Bu deyimler karakterlerin içinde bulunduğu ruh hâllerini, durumları ve görünüşlerini anlatmak gibi amaçlarla kullanılır.

“Saylanan Eserler”de tespit edilen deyimlerin bir bölümü metinden örneklerle birlikte aşağıda sıralanmıştır:

Metindeki Aslı

Türkiye Türkçesine Aktarımı

ýüregi agzyňa gelmek

yüreği ağzına gelmek

Bir gezek meni ýokaryk zyňyp, ýene gapanda, seniň ýüregiň agzyňa gelip hem kakama, hem maňa ýapyşanyň ýadyňda barmy? (42/38)

Bir seferinde beni havaya atıp tekrar yakaladığında senin yüreğin ağzına gelmiş, hem babama hem de bana yapışmıştın, hatırlıyor musun?

agzyndan düşmemek

ağzından düşmemek

Siziň adamyňzyň ady bizin esgerlerimiziň agzyndan hiç wagtda düşenok (44/24).

Eşinizin adı askerlerimizin ağzından hiçbir zaman düşmüyor.

agzyna aý görjek ýaly seretmek

ağzının içine (bir şey görecektir gibi) bakmak

Ol ornundan gozgananyňy hem aňlaman, telefon trubkasyna, başlygyň agzyna aý görjek ýaly seretdi (47/38).

Konuşulanları anlamadan oturduğu yerden ahizeye, müdürün ağzına bir şey görecektir gibi baktı.

Alma biş agzyma düş.

Armut piş, ağzıma düş.

Biziň hem at çapyşalyň diýşimiz «alma, biş, agzyma düş» diýen ýaly, gury bir hyýal bolýa (195/15).

Bizim de “At yarıştıralım.” dememiz, “Armut piş, ağzıma düş.” sözündeki gibi kuru bir hayal olarak kalacak.

agzybir bolmak

uyumlu olmak

Agzybire taňry biýr, agzalany gaňrybiýr» diýen nakyl bardyr (211/38).

“Uyumlu olanlarla bir olan Tanrı, fikir ayrılığına düşeni mahveder.” demişler.

agzy keramatly bolmak

ağzı kerametli olmak

Işan aga sen agzy keramatly adam (246/14).

İmam Ağa, sen ağzı kerametli adamsın.

agzyňy haýyr açmak

ağzını hayra açmak

Mapbak, senem agzyňy haýyr aç, haw (256/33).

Mapbak sen de ağzını hayra açsana!

başyny aşak salmak

başını aşağıya eğmek

Şonuň üçin Tüňňüjik başyny aşak salyp, ýeňsesini tüňňerdip oturdy (13/11).

Bu yüzden zavallı Tünni başını aşağı eğip yere çömelerek oturdu.

başyny aýlamak

oyalamak

Eýsem-de bolsa, olaryň başyny aýlaryn, ikisini hyzmatkär tutaryn, ikisini bolsa başga bir ýurda kowaryn niýeti bilen bir gün olary öýüne çagyrdy (235/1).

Böylece, onları oyalarım, ikisini hizmetçi tutarım, ikisini ise başka bir yere kovarım niyetiyle bir gün onları evine çağırdı.

başyny bozmak

düzenini, rahatını bozmak

Emma olaryň başyny bozsaň, ýeke-ýeke tüklesen, men saňa dogrusyny aýdaýyn, ana, hojagaz yerde ýatan çöpi hem galdyryp bilmezler (240/14).

Ama onların düzenini bozarsan, tek tek çalıştırırsan, doğrusunu söylemek gerekirse işte, yerde yatan şu kadicik çöpi bile kaldıramazlar.

beýnisine urmak

beynine vurmak

Gaty yer dyzларыnyň hamyny sypyrmasa-da, azasy beýnisine urany malimdi (16/37).

Sert zemin dizlerinin derisini sıyırmasa da ağrısının beynine vurduğu belliydi.

beýni pakgyja olmak

beyni boş olmak

Ýok, Maýsajık, Zamanyňky däl, seniň beýniň pakgyja (56/26).

Hayır Maysacık, Zaman'ınki değil, senin beynin boş.

beýnisi aýnan olmak

beyni naz etmek

Beýnisi aýnandyr (63/20).

Beyni naz ediyor.

beýnisi sarsmak

beynini sarsmak

Beýnisi sarsan haram hars düýbi kesilen agaç ýaly güpläp gitdi (65/39).

Beyni sarsılan Haram Hars, kökü kesilen ağaç gibi devrilip gitti.

beýnisini çaykamak

beynini çalkalamak

Emma olaryň daşlary gat-gat galayyly bolmagyna garaman, şolardan kükeýän ys Çerkeziň beýnisini çaykardy (122/40).

Ama onların dışının kat kat olması, yaydıkları güzel koku Çerkez'in beynini çalkalıyordu.

gözleri gülümsiremek

gözlerinin içi gülmek

Şol haty okanda, Myradyň gözleri gülümsiredi (43/42).

Bu mektubu okuduğunda Mirat'ın gözlerinin içi güldü.

gözünü aýnatmak

gözlerini oynatmak

Bäşim geplemegi kemally başarmaýan ýumruk ýalyjak çagajykka-da, eljagazyny galgadyp, gözjagazyny aýnadyp, töwergindäki çagalary içini gyjyklaýan ýaly jykyrdadardy, ejesini, kakasyny güldürdi (11/11).

Beşim, henüz konuşmayı öğrenemediği zamanlarda bile ellerini, gözlerini oynatarak etrafındaki çocuklara gıdıklarmış gibi kahkaha attırır, annesini babasını güldürürdü.

gözlerinin agyny köpeltmek

gözlerini belirtmek

Umzügini birsyhly ileri atýan Nazar çendan başyny ýeňsesine öwürüp, ýüzjagazyny ýokaryk galdyryýardy-da, garaja gözlerinin agyny köpeldip, düýäň ýüzüne çişerilýärdi, igenýärdi (15/1).

Durmaksızın güçlkle ilerleyen Nazar, bazen başını arkaya doğru çevirip yüzünü yukarı kaldırıyor, kapkara gözlerini belirtip devenin yüzüne dikkatlice bakıyor ve söyleniyordu.

gözüne dönmek

yalvarmak

Gözüne döneyin gyzył erkegim, men seni ähli haýwanlaryň hemmesinden gowy görýändirin (15/20).

Yalvarıyorum, altın aslanım, ben seni bütün hayvanlardan daha çok seviyorum.

gözlerini tegelemek

gözlerini devirmek

Kiçijik hojaýynyň rehimini unudanyňy, gazaba münenini anlan düýe şondan soň yňryljyraman, nãrazy bir garaş bilen gözlerini tegeledi (16/28).

Küçük sahibinin acıma duygusunu unuttuğunu, eziyetle olduğunu anlayan deve, inlemeden rızasız bir bakışla gözlerini devirdi.

gözüne uçramak

gözüne çarpmak

Şol barmana Nazaryň gözüne tanyş ýerler uçrady (19/8).

O anlarda Nazar'ın gözüne tanıdık yerler çarptı.

gözü degäýmek

gözü, nazarı değmek

Tüweleme diý, hanym, ýogsam, birden gözüň degäýmesin (19/18).
Maşallah de oğlum, nazarın degmesin!

gözlerini balkyldatmak

gözleri parlamak

Ol otlukly gözlerini balkyldadyp, ejesine çänerildi (22/27).
Ateş fişkırarak gözleri parladı, annesine sertçe baktı.

dili öwrülmek

dili dönmek

Başım ýaňy nan-çörek diýmäge dili öwrülenden soň bolsa (11/18).
Beşim, yeni yeni dili dönmeye başladığında...

dilini dişlemek

dilini ısırarak

Batyr aýdan sözüniň orun almajagyny aňlany üçin, dilini dişlemekden başga çäre tapmady (77/27).
Batır'a söylediği sözlerin işe yaramayacağını anladığı için, dilini ısırarak başka çare bulamadı.

dili açylmak

dili açılmak

Çagasyny janyndan eý görýän Dursun eçiläýmekçi bolsa, Annamyradyň, belki, dili açylar (81/18).
Çocuğunu canından çok seven Dursun cömertlik yapmak istese belki Annamırat'ın dili açılır.

dili tutulmak

dili tutulmak

Kazynyň dili tutuldy (232/37).
Kadı'nın dili tutuldu.

dili tikenli bolmak

Dili dikenli, iğneleyici olmak.

Nöker diýýän-ä, näme üçin käbir adamyň dili tikenli bolýa (160/42).
Nöker ne diyeceğim, neden bazı adamların dili iğneleyici oluyor?

gulaklaryny keýertmek

Kulak kesilmek, kulak vermek.

Ol bir durşuny üýtgetmän, dikilgi gazyk ýaly somaldy-da, şol tarapa bakan gulaklaryny keýerdip seretdi (123/28).
Duruşunu değiştirmeden çakılı kazık gibi dimdik durdu ve o tarafa doğru kulak vererek baktı.

gulak salmak

kulak vermek

Japbak bugdaýyň şytyrdysyna gulak salyp, birsalym böwrüni diňirgänden soň, birdenkä gazap bilen gygyrdy (181/27).
Capbak buğdayın çırtısına kulak verip bir süre dinledikten sonra aniden hiddetle bağırdı.

göz-gulak bolmak

göz kulak olmak

Myhmanlara göz-gulak bol (249/34).
Misafirlere göz kulak ol!

ýüzüne şatlyk nury çayýl

Yüzü sevinçle aydınlanmak.

Oglunyň saglygyndan, edermenliginden habar alan enäniň ýüzüne şatlyk nury çaýyldy (23/12).

Oğlunun sağlığından emin olup kahramanlıklarından haber alan annenin yüzü sevinçle aydınlandı.

ýüzüni sallamak

suratını asmak

Ýöne weli, sen ýüzüňi sallama (35/41).

Ama suratını asma.

ýüz urmak

1. Medet ummak. 2. Başvurmak.

Myrat, sen arza-parza diyip resmilige ýüz urma-da, meniň saňa ýazyşym ýaly, ýönekeý hat ýazaý (51/28).

Mırat, sen dilekçe milekçe deyip resmiyetten medet umma, benim sana yazdığım gibi, sade bir mektup yaz.

ýüz tutmak

Bir tarafa dönmek.

Ony azyrganyň Topbak ejesine ýüz tutdy (178/19).

Onu az bulan Topbak annesine döndü.

ýüregi agzyňa gelmek

yüreği ağzına gelmek

Bir gezek meni ýokaryk zyňyp, ýene gapanda, seniň ýüregiň agzyňa gelip hem kakama, hem maňa ýapyşanyň ýadyňda barmy (42/38).

Bir seferinde beni havaya atıp tekrar yakaladığında senin yüreğin ağzına gelmiş, hem babama hem de bana yapışmıştın, hatırlıyor musun?

ýüregine niýet düwmek

Bir şeyi yapmaya önceden karar vermek.

Meniň ýüregime düwen niýetimi ýüz yerde bozýarlar (72/5).

İçimdeki niyeti yüz yerde bozuyorlar.

ýüregi suw üstünde bolmak

Çok tedirgin, diken üstünde olmak.

Emma Dursunyň ýüregi suw üstünde bolany için, Bossanyň «şikes» diýen sözi onuň ýüreginden iňňe bolup sanjyldy (75/28).

Ama Dursun'un yüreği diken üstünde olduğu için, Bossan'ın "yara" sözü, onun yüreğine iğne gibi battı.

ýüregine melhem bolmak

Derdine çare olmak, rahatlamak.

Ol allaniçiksi tisginjek ýaly etdi, şol sekuntda Batyryň «dogry» diyip tassyklamagy. onuň ýaraly ýüregine bir az melhem boldy (75/28).

Ürpertiyle irkilir gibi oldu, o anda Batır'ın "Doğru." diye onaylaması, onun yaralı yüreğine biraz merhem oldu.

ýüregi bulanmak

Rahatsız ve tedirgin olmak.

Ejesinin tebipli gürrüni eşidende, indi ýüregi bulandy; *okuwyna-da oňly ýaramady* (83/32).

Annesinin tabiple ilgili her konuşmasını duyduğunda rahatsız oluyordu, eğitimi de kötü etkilendi.

ajy söz

acı, kötü söz

Men-ä mugallymlaryň hiç birinden ajy sözem esidemok (65/1).
Ben öğretmenlerin hiçbirinden kötü söz bile işitmiyorum.

agyr oý

derin düşünce

Japbak agyr oýdan soň, näme-de bolsa bir zat bilen doganlarynyň göwnüni açmak isledide, geplenmedik gep tapmaga çalyşdy (244/23).

Capbak derin düşüncelerden sonra bir bahaneyle kardeşlerinin gönlünü ferahlatmak istedi ve konuşulmadık bir konu bulmaya çalıştı.

agyr gün

Hayatın zorluğu.

Doganlary şol çylşyrymly ýagdaýa agyr gün mejbur edipdi (246/32).
Kardeşleri bu duruma hayatın zorluğu mecbur etmişti.

ýaka tutuşmak

Birbirine girmek, kavga etmek.

Birdenkä nobat üstünde iki sany baý ogly ýaka tutuşdy (220/9).
Birden bire sırada bekleyen iki zengin çocuğu kavgaya tutuştu.

3.2.2.1.1.3. Samimi Hitap İfadeleri

Berdi Kerbabayev, hikâye ve povestlerinde samimi hitap ifadeleri kullanır. Bu ifadeler, okuyucuların eser ve eserin içerisinde yer alan karakterlerle güçlü bir bağ kurmasına yardımcı olur. Bu tür ifadeleri kullanan karakterler okuyucular nezdinde, günlük hayatta karşılaşabileceği kişiler oldukları hissiyatını artırır.

Bu ifadeler bazen halkın günlük konuşma dilindeki hitap ifadelerini gözler önüne serer:

—Nazar, hany hanym, sen şuny dire! – diydi (17/31).
—Nazar, haydi hanım, şunu tut, dedi.

Han, yetişkin erkek çocuklarına hitaben, sevgi göstermek için kullanılan bir ifadedir.

Türkmenlerin günlük dilde kullandığı seslenme sözleri de eserlerde yer alır:

—Kaka, a kaka, şu bugdaylyk biziňki dälmi (19/15).
—Baba, hey baba, şu buğday tarlası bizimki değil mi?
—Ayu, jiji ja-an! Gözüň yokmudı! diyip igendi (37/16).
—Eh kardeş! Kör müsün, diye söylendi.

Özellikle büyükler tarafından küçüklere yönelik kullanılan sevgi içeren hitap sözleriyle de karşılaşılır. Bu tip ifadeler eserdeki karakterlerin aralarındaki ilişkinin okur tarafından daha iyi anlaşılmasına yardımcı olur:

Onuñ ejesi: Berekella, guzym! - diyip, Melejäni gujaklanda, poçtal'on yigit hat getirip berdi (22/33).

Annesi, "Aferin kuzum..." deyip Melece'yi kucakladığında postacı genç mektup getirdi.

—Hava, ballym, edil meniñ öz ayagymyñ agsaşı yalı agsayardy (59/1).

—Evet, tatlım. Tıpkı benim ayağım gibi aksıyordu.

Garry agtygynyñ gupagyny sypalady:

—Meniñ melejäm! (60/3)

Yaşlı kadın torununun başını okşadı:

—Benim sarı kızım!

Günlük dilde sıkça karşılaşılan samimi hitap ifadeleri yazarın bolca kullandığı sözlerdir. Bu tür sözler kişiler arasındaki diyalogların doğallığını yansıtır, duygu ve düşüncelerini pekiştirmelerine aracı olur:

—Mele jan, saña näme boldı, diyip soradı (20/37).

—Meleciğim sana ne oldu? diye sordu.

—Geleveri, Bossan ejä!.. Saña garaşyp, üç günden bəri gözüüm yoldady.

Bossan mürähede mäherdel, öyüñ yerine geçdi, oýjarylyp otyrды, agzyny-burnyny tovlady:

—A gız, Dursun, meniñ yagdayymy özüñ bilyäñ ahyry (71/6).

—Sonunda, Bossan Ana! Seni beklemekten üç günden beri gözüüm yollarda.

Bossan acele ederek sabırsızlıkla, evin rahat bir yerine geçti, oturdu. Ağzını burnunu eğerek:

—Ay kız, Dursun, benim hâlimi biliyorsun! Kendi evimde bir gün sakince oturduğum var mı hiç!

3.2.2.1.1.4. İkilemeler

İkileme, TDK Türkçe Sözlük'te "biçim veya anlamca birbirleriyle ilgisi bulunan aynı, yakın veya zıt anlamlı kelimelerin art arda getirilmesiyle oluşturulan kelime grubu" şeklinde tanımlanmıştır.

Çetin ise ikileme için, "ifadenin anlamını ve etkisini kuvvetlendirmek için aynı kelimenin ya da benzer sesli veya anlamları birbirine yakın ya da karşıt kelimelerin tekrarlanmasıyla kurulan söz öbeği" tanımını kullanır (Çetin, 2021: 261).

Çocuk edebiyatında kelimelerin sesli okunduğunda melodik bir sese sahip olmaları; zengin, farklı ve ilgi çekici oluşlarına dikkat edilmelidir (Can, 2014b: 94). "Saylanan Eserler"deki hikâye ve povestlerde bu özellikleri sağlayan ikilemelere sıkça rastlanır.

Kerbabayev'in eserlerinde aynı kelimenin tekrarı, yakın veya eş anlamlı, zıt anlamlı, biri anlamlı biri anlamsız veya iki kelimesi de anlamsız, yansıma kelimelerin ve sayı isimlerinin kullanımı yöntemleriyle oluşturulan ikilemelerden faydalanılır. "Saylanan Eserler"de yer alan

hikâye ve povestlerinde tespit edilen bazı ikilemeler kuruluş yöntemlerine göre aşağıda listelenmiş, bazılarının kullanıldıkları yerler örneklendirilmiştir:

Aynı kelimenin tekrarı yöntemiyle kurulan ikilemeler:

silkip-silkip (sallayıp sallayıp), ýáýdana-ýáýdana (tereddütlü bir şekilde), menek-menek (benek benek), paýyr-paýyr (damla damla), çintik-çintik (çentik çentik), uzyn-uzyn (uzun uzun)

Ol alňasaýardy: çepiksije elleri bilen düýäniň owsaryny silkip-silkip goýberýärdi (14/38).

O, küçük elleriyle devenin ipini sallayıp sallayıp bırakıyordu.

Käte-de gözlerinden paýyr-paýyr ýaş goýberip, naýynjar zerleýärdi (60/13).

Bazen de gözlerinden damla damla yaş döküp mutsuzca bağırıyordu.

Yakın veya eş anlamlı kelimelerin kullanımı yöntemiyle kurulan ikilemeler:

Ownuk-uşak (küçük boş), wehim-hurapat (kuruntu ve hurafe), iýip-içmek (yiyip içmek), owlak-guzy (oğlak kuzu), gahar-gazap (hırs ve gazap)

Ownuk-uşak yryma, wehim-hurapata ynanmaň (19/20).

Küçük boş inançlara, kuruntu ve hurafelere inanmayın.

Onuň ýüreginde gahar-gazap hem ýokdy (39/42).

İçinde hırs ve gazap duyguları da yoktu.

Bir anlamlı bir anlamsız kelimenin kullanımı yöntemiyle kurulan ikilemeler:

alaja-mulaja (alaca bulaca), ep-esli (upuzun), göm-gök (yemyeşil), arza-parza (dilekçe milekçe), az-maz (biraz)

Önüňden alaja-mulaja zat çyksa gorkjakmy (12/26)?

Önüne alacalı bulacalı canavar çıksa korkacak mısın?

Myrat, sen arza-parza diýip resmilige ýüz urma-da, meniň saňa ýazyşym ýaly, ýönekeý hat ýazaý (51/28).

Mırat, sen dilekçe milekçe deyip resmiyetten medet umma, benim sana yazdığım gibi, sade bir mektup yaz.

Yansıma kelimelerin kullanımı yöntemiyle kurulan ikilemeler:

wyjyr-wyjyr, ýalt-ýult, tark-tark, jak-jak, pat-pat

Traktor ilki tark-tark edip, ondan soň arlap ýola düşende, Aman hem onuň yzyna düşüp ugrapdy (28/10).

Traktör başta tark tark edip sonra çalışıp yola çıktığında, Aman da onun peşine düştü.

Geler işallam! — diýip, iki elini ýere pat-pat kakdy (75/38).

Gelir inşallah, diyerek iki elini yere pat pat vurdu.

Zıt anlamlı kelimelerin birlikte kullanımı yöntemiyle kurulan ikilemeler:

gatyny-ýumşagy (serti yumuşağı), uludan-kiçä (büyükten küçüğe), azda-köpde (azdan çoğa), göwünli-göwünsiz (gönüllü gönülsüz), öli-diri (ölü diri)

Oglum, ajyny-süýjini, gatyny-ýumşagy saygaryan jandyr. Haywanda-da jan bardyr (16/44).

Oğlum, acıyı tatlıyı, serti yumuşağı ayırt eden candır. Hayvanın da canı vardır.

Çerkez göwünli-göwünsiz ýokaryk geçende iki göwünli myhman iki aýagynyň üstünde yraň atyp durdy (129/26).

Çerkez gönüllü gönülsüz bir şekilde yukarı geçtiğinde hevesli misafir ayağa kalktı.

Sayı isimlerinin kullanımı yöntemiyle oluşturulan ikilemeler:

bir-iki, alty-ýedi (altı yedi), on-ýigrimi (on yirmi), iki-üç, baş-alty (beş altı)

Sen bu ýere alty-ýedi ýaşyňdakaň hem gelyädiň (45/19).

Sen buraya altı yedi yaşındayken de geliyordun.

Şonuň üçin hem on-ýigrimi ädim sag gapdalyna bakan süýşüp, selçeňräk çöplügiň içinden bukdaklap gitdi (117/41).

Bu yüzden de on yirmi adım sağına doğru yavaşça ilerleyip seyrek otluğun içinden geçerek saklana saklana gitti.

3.2.2.1.1.5. Dil Sapmaları

Dil sapmalarını sözcük, ifade veya tümce yapılarında alışlagelmiş kurallara uymadan yapılan değişiklikler olarak tanımlayan Çetin, bu kapsamda dilbilgisi kurallarının dışındaki ve standart kültür dilinden bağımsız daha özel kullanımların değerlendirildiğini ifade eder (Çetin, 2021: 264).

Çocuk edebiyatı eserlerinde sözcük seçiminin ayrı bir öneme sahip olduğunu belirten Can, bu sözcüklerin okur kitlesinin rahatça anlayabileceği sadelikte olması gerektiğini ifade eder (Can, 2014b: 94). Berdi Kerbabayev’in “Saylanan Eserler”inde bulunan hikâye ve povestlerde, çocuk edebiyatı eserlerine uygun şekilde genel dilbilgisi kurallarına uyulur, argo ve küfre yer verilmez.

Ancak “Masal Değil Gerçek”, “İhlasa Arzu” ve “Capbaklar” başlıklı eserlerde yer alan “karşı güç” konumundaki karakterlerin sahip olduğu olumsuz özelliklerin net bir şekilde yansıtılabilmesi amacıyla bunların diyaloglarında bazı ayıp sözlere ve hakaretamiz ifadelere yer verilir.

“Masal Değil Gerçek” hikâyesindeki Hallı Hars ve Molla, “İhlasa Arzu” povestindeki kaçakçılar ve “Capbaklar” povestindeki Kelekbay, Doyduk ile Yalak İşan karakterlerinin kullandığı veya onlar için kullanılan bazı ayıp söz ve hakaretimiz ifadeler aşağıda listelenmiştir:

“Masal Değil Gerçek” hikâyesinin karşı güçleri Hallı Hars ve Molla’nın diyaloglarında ve hikâyenin merkezî kişisi Cahan’ın, Hallı Hars’tan bahsettiği bölümlerde bu tür ifadelere rastlanır:

Görünme gözüme, itiñ güjügi (62/19)!
Görünme gözüme, it oğlu!

Şundan soñra seniñ şol çyrsakly güjügiñ şu gapylarda gernäýse, seniñ özüñem ýere sokaryn (62/23)!

Bundan sonra senin bu pasaklı oğlunu buralarda görürsem seni de yerin dibine sokarım!

Heý peläket! Düýäñ aýagy aşagyna sygýa, seniñki syganokmy (65/11)?
Ey baş belası! Devenin ayağı altına sığıyor da seninki sığmıyor mu?

Haram harsyñ jany itiñkiden berk bolsa nätjek (66/4)!
Haram Hars’ın canı itinkinden daha sağlamsa ne yapılabilir?

“İhlasa Arzu” povestinin karşı güçleri olan kaçakçı çetesinin kendi aralarındaki diyaloglarda ve merkezî kişi Çerkez’den bahsettikleri bölümlerde de bu tür ifadelere yer verilir:

Galat aýdýañ, doñuz ogly (120/36)!
Yalan söylüyorsun, domuzun oğlu!

Ogry hem özüne osar, orramsy hem (129/12).
Hırsız, herkesi hırsız; namussuz da namussuz sanırmış.

Ol yöne bir çaga-da däl, ýürek bulayjy bir siñek (136/9)!
O sadece bir çocuk da değil, mide bulandırıcı bir sinek!

Wah, şol kekenejik ýene bir biziñ elimize düşsedi (136/16)!
Ah şu kerkenez bir daha elimize düşseydi!

Ah, sen akmak (136/21)!
Ah, seni ahmak!

“Capbaklar” povestinin karşı güçleri Kelekbay, Doyduk ve Yalak İşan da sık sık hakaretimiz ifadeler kullanır:

Hey, peläketler (185/4)!

Ey baş belaları!

Hey, bidöwlet, dilenmek günä bolar (193/5)!

Ey densiz, dilenmek günahtır!

Hey, mysalaňyz gursun (206/10)!

Ey kökünüz kurusun!

Siz doly mejnun (214/19).

Siz tam delisiniz.

—Hey, peläketler! Sizi Ýalak işanyň gargyşy tutsun! Betpäller!

—Aý, ýaşuly, itiň gargyşy gurda ýokmaz. (...) Şol baytalyň, şol sypatyň bilen oňlulyk saňa sürtseňem ýokjak däl.

—Sem boluň, haýwanlar (214/13)!

—Ey baş belaları! İmam Ağa'nın bedduaları sizi bulsun! Art niyetliler!

—Ey yaşlı adam, itin bedduası kurda işlemez! (...) Bu kısrığın, bu sıfatınla sana iyilik gösterilecek değil.

—Susun hayvanlar!

3.2.2.1.1.6. Terimler

Terim, TDK Türkçe Sözlük'te “bir bilim, sanat, meslek dalıyla veya bir konu ile ilgili özel ve belirli bir kavramı karşılayan kelime” şeklinde tanımlanır.

Çetin, terimlerin bol kullanımının edebî eserleri sıkıcı hâle getirmesi ve onu daha anlamlı ve belirgin hâle getirmek arasındaki ince farka dikkat çeker (Çetin, 2021: 263).

Kerbabayev'in “Saylanan Eserler”inde bulunan hikâye ve povestlerde, çocuk edebiyatı eserlerine uygun şekilde çok özel terimlere yer verilmez, böylece okuyucunun kafası karışmaz, okuma esnasında ayrıca bir bilgi ihtiyacı hâsıl olmaz. Eserlerde günlük konuşma dilinde kullanılan ve çok özel alanlara tâbi olmayan terimlere yer verilir.

Hikâye ve povestlerde coğrafya, ziraat, zanaat, cephe, tıp ve Türkmen kültürü alanları ile ilgili tespit edilen bazı terimler aşağıda listelenmiştir:

Coğrafya ve Ziraatla İlgili Terimler:

Bugdaylyk (tarla), hoşa (başak), selmä (selme bitkisi), ýandak (yandak otu), traktör (traktör), orak (orak), saman (saman).

Zanaatla İlgili Terimler:

Howut (hamut), hatap (hatap), demir (demir), bürünç (bakır).

Cepheyle İlgili Terimler:

Uruş (savaş), nyşan (madalya), söweş (çatışma), militsiýa (karakol), rewolýusiýa (devrim).

Tıpla İlgili Terimler:

Rentgen (röntgen), böwrek (böbrek), böwrek daşy (böbrek taşı), süňk (kemik), tebip (tabip), kiçi dil (küçük dil), profisor (profesör), operasiýa (ameliyat), emgek (hastalık).

Türkmen Kültürüne Ait Oyunlar:

şallak mende (şallak bende), çalamünder (birdirbir), düzzüm (düzzüm), aşyk (aşık).

3.2.2.1.2. Sade ve Anlaşılır Dil

Çocuk edebiyatının en belirgin özelliğinin hedef kitlesine uygun olarak sade bir anlatım tercih edilmesi olduğunu belirten Yalçın ve Aytaş, gereksiz ve uygunsuz kelime kullanımından uzak durulması gerektiğini ve eserin duru, akıcı bir anlatımla kaleme alınması gerektiğini ifade eder (Yalçın ve Aytaş, 2024: 92). Wellek ve Warren’a göre, günlük dil tek şekilli bir kavram değildir, günlük dilin de kendine özgü bir tesirlilik işlevi vardır, günlük dil tarihî dilden gelen akıl dışılıklar ve bağlamla ilişkili değişmelerle doludur (Wellek ve Warren, 2024: 28).

Kerbabayev, eserlerinde buna uygun olarak sade bir dil kullanmayı tercih eder. Okuyucunun metni kolayca anlaması ve olaylara odaklanabilmesi için aşırı karmaşık veya süslü bir dil kullanmaktan kaçınır. Yazar sade bir anlatımla karakterlerin duygularını ve düşüncelerini basit ve etkili bir biçimde dile getirir, anlatmak istediklerini güçlü bir şekilde aktarır:

Ama bu gürültü on bir yaşındaki Mırat’ı heyecanlandırmıyordu, o gürültüyü duymuyordu. Genelde bu gürültüyü başlatanlardan, bazen birilerini ezip, bazen dalaşp, yakası yırtılanlardan, bazen de yırtanlardan biri, tabii ki Mırat’ı (36/22).

Bir evin gölgesinden uzun süreden beri testere, çekiç sesleri duyuluyordu. Testere hırıldıyordu. Çekiç tahtaya değip tak tak ediyor, bazen de demire çarpıp çınlıyordu. Burada iki çocuk çalışıyordu. Onlar uçak yapıyorlardı (138/1).

3.2.2.1.3. Sosyal ve Toplumsal Dil

Edebiyat araçlarının toplum içerisinde doğabilecek gelenekler olduğunu vurgulayan Wellek ve Warren, edebiyatın halkın oluşturduğu dili kullanan sosyal bir kavram olduğunu ve hayatı taklit ettiğini belirtir. Toplumun bir parçası olan yazar, hayatı edebiyata yansıtır ve bu edebiyat-toplum ilişkisini ortaya koyar (Wellek ve Warren, 2024: 118).

Berdi Kerbabayev'in eserlerinde dil, yalnızca bireysel bir ifade aracı değildir, aynı zamanda toplumsal sorunları yansıtmak için de kullanılır. Sosyal adalet, eşitlik, özgürlük ve insan hakları gibi evrensel değerler ile ilgili kavram alanları onun edebî dilinin temel taşlarını oluşturur. Bu değerler, onun eserlerinde toplumsal eleştiriyi ve değişimi anlatmak için güçlü bir dil aracıdır.

“Masal Değil Gerçek” hikâyesinde tüccar Hallı Hars'ın köylüler üzerinden para kazanmak için onlara eziyet edişi anlatılır. İhtiyar Cahan, yaşananları torunlarına anlatırken onların meraklı sorularına şu şekilde cevap verir:

—Cahan niçin karakola haber vermedi ki?

—Vah tatlım, o vaktin sömürgeci destekçileri sadece Hallı Hars'ın çıkarlarını koruyorlardı (62/31).

“Batır” povestinde de dönemin ekonomik zorluklarının halkın üzerinde oluşturduğu olumsuzluklar şu şekilde gözler önüne serilir:

Devrin toplumsal adaletsizliğine uygun olarak ev ahalisi, çocukluklarından beri epey sıkıntı yaşıyordu. Annamırat kışın ayazına, yazın kavuruculuğuna aldırmandan ömrünü çiftçilik ile harcasa da değil evinin eşyalarını, yılda bir sefer ailesinin kıyafetlerini yenileyemiyordu. (...) Verdikleri emeklerin karşılığını kendileri değil, başkaları alıyordu (80/16).

“Capbaklar” povestinde kardeşlerin ve anneleri Bolluk'un içinde bulunduğu durum ve köyün acımasız zenginleri Kelekbay ile Doyduk tarafından uğradıkları haksızlıklar aşağıdaki cümlelerle aktarılır:

Onun (Bolluk'un) ferî biraz kaçmış gözleri keçe çadırın içinde ne kadar bakınsa da dışı dokunur bir şey göremiyordu. Çocuklarının bugün neye imreneceklerini düşünüyordu. Onların arazileri, suları yoktu. Etrafı toprak tümsekle çevrili bir lokma yerleri, babaları henüz vefat etmemişken türlü dalaverelerle Yalak Ağa'nın eline geçmişti. Kelekbay, ufacak su hisselerini de türlü hilelerle ele geçirmişti. Bir zamanlar ellerinde olan bir tanecik sığırlarını da bir şekilde Doyduk, kendi kapısına bağlamıştı. Başka bir yerden de hiç gelir yoktu. Bu yüzden Capbakların hayatı yaşanacak gibi değildi (174/15).

“Masal Değil Gerçek” başlıklı hikâyede İhtiyar Cahan, geçmişte yaşadıkları sıkıntıları anlatırken devrin önemli problemlerinden biri olarak Kerbabayev’in eserlerinde karşımıza çıkan medrese eğitimi ve mollalarla ilgili şu cümleleri kurar:

Evet, çocukları etrafına dizip ortada oturan, çember sakallı, şişman molların yumruk kalınlığında sopası vardı. Bu sopaları belli zamanlarda şaklatıp çocuklara gözdağı veriyordu: “Ey baş belaları, okuyun!” deyip tehdit ediyordu (64/37).

“Saylanan Eserler” adlı kitapta yer alan hikâye ve povestlerinin dili incelendiğinde bunların çocuk edebiyatı eserleri olarak kabul edilmesi gerektiği; haliyle son derece sade bir konuşma diliyle kaleme alınmış oldukları görülmektedir. Berdi Kerbabayev’in eserleri, özellikle halk edebiyatından beslenen, sosyalist ideolojiyi ve toplumsal meseleler ile ilgili kavram alanlarının ağırlıklı olduğu bir dili benimser.

3.2.2.2. Üslup

Üslup; belirli bir duygu, fikir ve birikimi olan sanatçının yaşamı boyunca edindiği deneyim ile belirlediği konuyu anlatının şekil ve içeriğine uygun yöntem ve teknikler kullanarak kendine özgü bir şekilde bir araya getirdiği sözcükler ile ifade etmesinden doğan bir edebî değer ölçüsüdür (Çoban, 2004: 10). Üslup bir bireyin duygu, düşünce, tutum ve hayallerini sözlü veya yazılı olarak kendine özgü şekilde dile getiriş ve ifade ediş biçimidir. Bir yazarın kendine has tavrı, tutumu ve anlatım biçimi onun üslubunu belirler (Çetin, 2021: 273). Tekin’e göre üslup, anlatımın eserde kazandığı biçimdir ve dil, konu, vaka, mekân vb. gibi ham malzemelerden oluşan bir metinde bu ham malzemelerin işlenmesi ancak üslupla mümkündür; böylece eser işlevsel bir mahiyet kazanır (Tekin, 2024: 175).

Berdi Kerbabayev’in ele alınan eserlerindeki üslup özellikleri “Hikâyeci ve Betimleyici Üslup”, “İdeolojik ve Eleştirel Üslup”, “Mizah Üslubu” ve “Nesnel Tasvir Üslubu” başlıkları altında ele alınmıştır.

3.2.2.2.1. Hikâyeci ve Betimleyici Üslup

Tüm edebî eserlerde olayların anlatımının şekli ve bu anlatım esnasında kullanılan betimlemeler önemlidir. Fakat çocuk edebiyatı kapsamında verilen eserlerin üslubu diğer alanlara göre daha dikkatle belirlenmelidir. Bu açıdan yazarın “Saylanan Eserler”de benimsediği üslup ilgi çekicidir.

Yazarın üslubu, hikâyeci bir anlatım tarzına dayanmaktadır. Bu, olayların sıralı bir şekilde, okurun ilgisini çekecek biçimde aktarılmasını sağlamaktadır. Ayrıca yazar; doğayı,

insanları ve çevreyi ustalıkla betimler. Doğanın ve çevrenin betimlenmesi, aynı zamanda karakterlerin iç dünyalarının ve psikolojik durumlarının da bir yansımasıdır.

Aşağıda “Melece” ve “Babasının Oğlu” hikâyelerinden alınan bölümler ile Kerbabayev’in betimleyici üslubuna dair örnekler verilmiştir:

Melece’nin kendi önünden gelen gölgesi, yeni yeni açan erik ve kiraz ağaçlarına tırmanıyor, horoz ibiği gibi kızaran gülleri kucaklıyor ve parlak yapraklarını açan üzümlerin üstünden geçiyordu. Güllerin hoş kokusu burnuna geliyordu. Çeşitli sesler çıkaran kuşların cıvıltısını duyuyordu. Ama bu güzelliklerin hiçbiri Melece’nin ilgisini çekmiyordu (20/8).

Okuldan çıkan çocuklar ahırdan çıkan oğlak ve kuzular gibi, birbirlerini iterek, sürtüşerek, kovalaşarak büyük bir gürültüyle sokağı dolduruyorlardı. Ama bu gürültü on bir yaşındaki Mırat’ı heyecanlandırmıyordu, o gürültüyü duymuyordu. Genelde bu gürültüyü başlatanlardan, bazen birilerini ezip, bazen dalaşıp, yakası yırtılanlardan, bazen de yırtanlardan biri, tabii ki Mırat’tı (36/27).

“İlginç Çocuk” hikâyesinin giriş bölümünde merkezî kişi Beşim’in davranışları ve karakter özellikleri hikâyeleştirilerek anlatılır:

Beşim de bu tür çocuklardan biriydi. O çok oyuncuydu, oynamayı, şakalaşmayı çok seviyordu. Beşim, henüz konuşmayı öğrenemediği zamanlarda bile ellerini, gözlerini oynatarak etrafındaki çocuklara gıdıklarmış gibi kakhaha attırır, annesini babasını güldürürdü. O henüz iki yaşına girmemişken, minicik elleriyle alkış tutup gözlerini oynatarak çevresindekileri gülmekten öldürürdü (11/9).

Yazar, eserlerinde sıkça görsel ve duysal betimlemeler yapar. Bu da okurun hem mekân hem de karakterler hakkında zihninde daha net bir imaj oluşturmaya yardımcı olur. “İhlasa Arzu” povestinin girişinde merkezî kişi Çerkez’in yaşadığı köy ve ev betimlenir. Okuyucunun bu sayede hem eserin geçtiği mekân hem de kahraman hakkında bir ön bilgi edinmesi sağlanır:

Sınıra yakın, dağ eteğinde yer alan küçük bir köy görünüyordu. Bu köyün batısında kapısı sundurmalı bir ev vardı. Evin etrafında başka bir şey yoktu. Onun önünde alçak bir avlu vardı. Bu avlunun içinde çeşitli meyve ağaçları dört bir taraftan yemyeşil görünüyordu. Erken olgunlaşan erikler çoktan beri yetişmişti, elmalar sararmıştı, şeftaliler de yeşil yaprakların arasında küçücük kavun gibi yumrulanmış görünüyordu. Bu ev Çerkez Çarı adlı gencin eviydi (114/1).

“Piyoner Ev Hizmetinde” hikâyesinde küçük Nazar’ın kendisinden 5-6 kat büyüklükteki deveye hükmetmeye çalışmasının ortaya çıkardığı ilginç görüntüler yazar tarafından betimlenir:

Nazar, devenin ayağındaki ipi çözüp eğri boynuna bağladı. Daha sonra bu boyna sarılmış olan halatı çözüp deveye yalvarmadan, hiç konuşmayarak yola düştü. Bir dağ parçası kadar büyük devenin, kellesi kadar bir bedeninin peşine düşmesi garip görünüyordu. Ama Nazarcık buna aldırmandan kendini gerçekten de deveden üstün sanıyordu. Eğer Nazar kendi bedeniyle deveninkini karşılaştırıp kimin kime

hükmettiğini anlasa kimselerin olmadığı çölün ortasında olduğuna bakmadan keyifle gülerdi (14/21).

3.2.2.2. İdeolojik ve Eleştirel Üslup

Kerbabayev eserlerinde ideolojik bir üslup kullanır. Özellikle Sovyet dönemi edebiyatı olarak yazılmış eserlerinde, sosyalist gerçekçiliğin etkileri görülür. Yazar, halkın mücadelesini, devrimciliği ve sosyalizmi savunur, eserlerinde bunu didaktik bir şekilde işler.

Sovyet rejiminin sansür ve sindirme gibi olumsuz yönlerinin yanında Sovyet “sosyal gerçekçiliğinin” eserlerde işlenmesinin teşvik edilmesi gibi olumlu tarafları da olduğunu belirten Wellek ve Warren, devletin ideolojik beklentilerine uyum sağlayan bir edebiyat oluşturulmasına da çalışıldığını; bununla birlikte devletin taleplerini yerine getirebilecek bazı yazarların halkı sanatla yeniden bütünleştirebildiğini söyler (Wellek ve Warren, 2024: 126).

1920’li yıllarda, “Merkezî Rusya’da meydana gelen Şubat ve Ekim devrimleriyle ilgili haberler, Türkmenistan’a kadar ulaşır. Çabucak hakimiyeti ele geçiren Bolşeviklerle Aklar arasında tekrar savaş rüzgârları eser. İç savaş başlar. İstilalar yaygınlaşır. Sayısız insan ölür. Nihayet Türkmenistan’la birlikte Rusya’nın tesiri altındaki diğer ülkelerde Sovyetler egemen olur. Edebiyata siyaset bulaşır (Durdiyev ve Kara, 1997: 4).

Bu dönemde kaleme alınan dönemin diğer eserlerinde olduğu gibi Kerbabayev’in de eserlerinde Sovyet rejiminin etkisi görülür. “Masal Değil Gerçek” başlıklı hikâyede ninelerinin çektiği sıkıntıların Ekim Devrimi ile son bulduğunu öğrenen çocukların coşkusu şu şekilde yansıtılır:

Aman ile Zaman peş peşe seslendi:
—Var ol, devrim!
—Yaşasın, Ekim ışığı!
Maysacık da peşinden:
—Yaşasın özgürlük bayrağı! (66/27)

“Babasının Oğlu” hikâyesinde merkezî kişi Mırat’ın, babasının öcünü almak için eğitim almak istediği okul, Sovyet Rusyası’nın üst kademeye asker yetiştirmek için birçok farklı Sovyet şehrine kurduğu Suvorov Askerî Okulu’dur:

—Mırat, oğlum, sen henüz gençsin ama!
—Suvorov Okulu’na gençler kabul ediliyor.
—Taşkent’e gitmesen burada okusan olmaz mı?
—Burada Suvorov Askerî Okulu yok.
—Başka okullar çok ama. Orası mecburi mi yani?

—Evet, mecburi.
—Neden?
—Ben... Babamın öcünü almak istiyorum! (46/38)

“Batır” başlıklı povestte ise maddi zorluklar yaşayan ailenin, Sovyet Rusyası tarafından gerçekleştirilen toprak ve su reformunun ardından kimseye muhtaç olmadan hayatlarını idame ettirebildiğini görürüz:

—Allah’a şükür, bizim de emeklerimiz şimdi evimize ulaşıyor, yiyecek ekmeğimiz şimdi kendi toprağımızda yetiştiriyor. Biz de artık kimseye muhtaç değiliz. Yaşasın Sovyet hükûmeti! (80/41)

Eleştirel üslup; yazarın anlatıdaki olayları, durumları, şahısları belli bir bakış açısıyla eleştirerek, yargılayarak, yorumlayarak sunmasıdır. Yazar anlatıdaki kötülükleri, çirkinlikleri ve olumsuzlukları işaret ederek “yargılayıcı anlatım” veya “yorumlayıcı anlatım” gibi bir tutum benimser (Çetin, 2021: 281). Kerbabayev’in eserlerinde başta dönemin sağlık ve eğitim sistemi, yağmacılık geleneği ve halkın suistimal edilmesi gibi birçok konuda eleştirilere rastlanır; yazar bunlardan çıkar sağlayan kişilere de eleştiriler yöneltmektedir. İlgili dönemde, “Her türlü tartışma ve baskılara rağmen halkın hayatı, edebî eserlerde gerçekçi bir şekilde yansıtılmaya çalışılır” (Durdiyev ve Kara, 1997: 4).

Yazarın, sağlık sistemiyle ilgili düşünceleri en belirgin şekilde “Masal Değil Gerçek” ve “Batır” başlıklı eserlerde görülür:

—Nine, hey nine! Neden doktor çağırmadı?
—Vah tatlım, o devirde doktor var mıydı ki? Sadece hiçbir faydası olmayan yasa dışı hekimler çeşitli ilaçlar yapıyordu. Biri, “Senin oğlun çok tatlı olduğu için göz değmiştir, sen kırk adamın tükürüğünü toplayıp ona içir.”; diğeri, “Beyni naz ediyor. Dilinden kan aldır.” diyordu (63/15).

“Batır” başlıklı povestin tamamında, sağlık hizmetine erişim sorunu yaşayan ve yeni açılan hastanelere de güvenmeyen Dursun’un, oğlunun hastalığını sahte hekimler ve çeşitli hurafeler aracılığıyla geçirmeye çalışması anlatılır:

—Ben buna hissettirmeden Amuderya’dan altı defa geçen Aman İsan’ın ellerini yıkattırıp suyunu içirdim. Bunun karnını tereyağında pişen yufka ekmeği ile kapladım. Kırk tükürük toplayıp şekerli suya karıştırıp içirdim. Bunun karnına eşek tezeği, sığır tezeği bile koydum. Kısacası ne yapacağım, oğlana yapmadığım ilaç kalmadı. Ama hiçbirinden fayda gelmedi, bu sürekli “Karnım!” diye dolanıp duruyor. Bossan Ana sen geldin, şimdi inşallah kurtulur (74/3).

Eğitim sistemiyle ilgili eleştiriler, Berdi Kerbabayev’in birçok eserinde önemli yer tutmaktadır. “Devir mollalarının bir problemi de eğitimde şiddet uygulayarak, ilmi öğretmeye çalışmalarıdır. Çoğunlukla dinî eğitimi verirken, talebeler çeşitli sebeplerle falakaya yatırılır.

(...) Ancak devrin şartlarında genellikle medreseler bozulmuş ve mollaların çoğu yazarın belirttiği şekilde menfi kişiler olarak karşımıza çıkar” (Gökçimen, 2013a: 89).

“Saylanan Eserler”deki hikâyelerden biri olan “Masal Değil Gerçek” başlıklı eserde, bu eleştirilerin bir benzerine rastlanır:

“Molla Ağa, işte bu çocuğun eti senin, kemiği benim!” dedim.
Ninesinin son dediğini anlamayan Aman, onun sözünü kesti:
—Nineciğim, o ne demek?
—O, tatlım, “Molla Ağa, çocuğa ne kadar vursan, onu ne kadar horlarsan hakkındır, sadece kemiğine zarar verme.” demek... Evet, çocukları etrafına dizip ortada oturan, çember sakallı, şişman molların yumruk kalınlığında sopası vardı. Bu sopaları belli zamanlarda şaklatıp çocuklara gözdağı veriyordu: “Ey baş belaları, okuyun!” deyip tehdit ediyordu (64/30).

Dönemin Türkmenistan’ında yağma ve eşkıyacılık geleneği çok yaygınlaşmıştı. Ekonomik ve sosyal problemler, geçimini bu tür eylemlerle sağlayan çetelerin peydah olmasına sebep olur. Gökçimen, Türkmenlerin Çarlık Rusyası’nın özellikle son dönemlerinde fazlasıyla sefalet çektiklerini, vergilerdeki artışların ve savaşların halkı çaresizliğe sürüklediğini, açlık sebebiyle çaresiz kalan halkın komşularının kervanlarını yağmaladığını belirtir (Gökçimen, 2013a: 91).

“Babasının Oğlu” hikâyesinde, Mırat’ın Suvorov Askerî Okulu’na gidebilmek için yardım istediği ofis müdürü, babası Kılıç Nazar’la aynı yerde askerlik yapmıştır. Ofis müdürü Mırat’ın kararlı tavrını görünce babasıyla yaşadığı bir anıyı hatırlar. Anı askerlik yaptıkları yere yakın bir bölgeye yapılan eşkıya saldırısı ve yağma olayıyla ilgilidir:

Eşkıyalık döneminde Taşoğuz’un uzak bir bölgesinde Kılıç’la birlikte aynı yerde askerlik yapıyorlardı. Birden, yakın mesafede, köy çevresinde yağmacıların olduğu haberi geldi. İlçenin polisleri, birkaç şefi başka bir grubun peşinden gitmişler (48/20).

3.2.2.2.3. Mizah Üslubu

Mizah şahıs, topluluk, olay, durum ve varlıkların gülünecek taraflarının ön plana çıkarılmasıyla sunulmasıdır. İnsanı eğlendiren, güldüren, güldürürken düşünmeye sevk eden söz ve davranışlardır; mizahın kişi mizahı, dil mizahı, kültür ve cahillik mizahı, durum mizahı, giyim kuşam mizahı, davranış mizahı, çocuk safiyeti mizahı, tersinlemeli mizah, cinsiyet mizahı vb. türleri bulunmaktadır (Çetin, 2021: 286).

“Saylanan Eserler”de yer alan hikâye ve povestlerde yer yer mizah üslubuna yer verilirken “Capbaklar” başlıklı povestin üslubu ağırlıklı olarak mizahtır. Eserlerdeki mizahi unsurlar; kişi, dil, durum ve çocuk safiyeti mizahı olarak tespit edilmiştir:

3.2.2.2.3.1. Kişi Mizahı

Roman karakterlerinin gülünç kabul edilen kimi hareketleri, davranışları, konuşmaları, yaratılış özellikleri; olağan dışı olarak kabul edilen aşırı, alışılmamış, gülünç tavır ve tepkilerinin ortaya konmasıyla güldürü unsurunun gerçekleştirilmesidir (Çetin, 2021: 286).

“Batır” başlıklı povestte, Annamırat isimli baba karakterinin konuşmakta ve tepki vermekte oldukça zorlanması, Dövletmırat adlı hekimin ağzından mizahi bir üslupla aktarılır:

—Allah’a şükür! Dilimizden anlayan sıcakkanlı insanlara da rastladık, deyip kıs kıs güldü.

Dursun, yaşlı adamın sözünü anlayıp hemen gülümsedi:

—Ne o, Batır’ın babasıyla sohbetiniz iyi geçmedi mi?

—Ne sohbeti! İnsan on sorusunun birine cevap alamazsa ne yapar? Konuşma yönünden bu kadar cimri bir adam olur muymuş?

—Evet, Batır’ın babası fazla konuşkan değildir.

—Az konuşan insan da görmüşlüğümüz vardır. Ancak henüz buna benzer bir insan görmemiştir. Bu aynı kuru bir kuyu gibi!

—Evet, onun ağzı tasarrufludur.

—Aman gelin, yuvarlak konuşmasana! O, “var-yok” kelimelerini söylerken bile ürkek bir geyik yavrusunun su içerkenki gerginliğiyle konuşuyor (89/33).

Annamırat ona cevap vermek yerine, sadece kaşlarını kaldırıp baktı ve yine başını aşağı eğdi. Annamırat’tan ses seda çıkmaması, sözünü onaylamaması tabibin ayakkabısına kor koydu, ona kızgınlıkla baktı:

—Behey! Adam deyip şuna bak! Hayvana seslensen hiç olmazsa meler, inler. Bunda o da yok! Öyle değil mi evladım?

Batır onun sözünü:

—Doğru, diye onayladı ve kahkahalarla güldü. Dursun’un gülümseyen dudaklarıyla örtüsünü çiğnedi (91/16).

3.2.2.2.3.2. Dil Mizahı

Dilin yanlış kullanımından ya da söylenen sözün muhatap tarafından farklı anlaşılmasından veya dilin mecazi boyutunun farklı kullanımından kaynaklanan mizah türüdür (Çetin, 2021: 287).

“Tartışmadan Güçlenilmez” adlı povestte Tokar, yengesine uçak yaparlarken Nöker’le tartışmalarının sebebini açıklamasını yapmak ister ve açıklama yaparken kullandığı “pervane” kelimesi yengesi tarafından yanlış anlaşılır:

Tokar yüzünü aşağı eğdi, kısık bir sesle homurdandı:

—Pervanelerini takacağımız zaman Nöker’le anlaşımadık.

—Ya uçakta perili hane olur mu?

—Hayır, peri değil, hane değil. Pervane!

—Perili haneler?

—Haayır! Yenge, uçağın önünde dönen bir şey yok mu! Ona pervane diyorlar (142/38).

“Yaramaz Çocuk” hikâyesinde meraklı Aman, traktörün içindeki bir adamın Rusça bir şeyler dediğini duyar, duyduklarına anlam veremez ve hikâyenin devamında kendini tamamen traktörle ilgili her şeyi öğrenmeye adar:

Tarlanın bir yerinde traktör durdu. Aman, onun içinden çıkan uzunca, öfkeli bir adamın “Zaelo” dediğini kendi kulaklarıyla duydu. “Yahu, traktörü “kemiren” şey ne ki?” diye düşündü. Traktörden çıkan adam da Aman’dan temiz değildi. Onun da gömleğinin arkası yırtıktı. Demek biri traktörün bir yerini kemirmiş. Aman “Yahu, kurt yer gibi, traktörün kuyruğu da yok.” diye düşündü. Traktörün bir yerini yiyip onunla beslenen şey kim bilir ne kadar garipti! (...)

—Dur şimdi, anneciğim, dur! Öyleyse traktörü kemiren kim?

—Sen ne saçmalıyorsun?

—Ben saçmalamıyorum! Traktörünün “Traktörü kemirmiş.” dediğini kendi kulaklarımla duydum. Hiç demir yenir mi? Ona kimin dişi geçer (27/28).

“Batır” povestinde telaşlı bir şekilde oğlunu hastanede bulmaya çalışan Dursun’un önce Rus doktorla, sonraki gün Rus zannettiği Türkmen doktorla kurduğu diyaloglar dil mizahına örnek olarak gösterilebilir:

Doktor, Dursun’un bu gelişinden, kapıya vuruşundan, bekçiyle münakaşasından korkmuştu. Ama “Annamirat oğlu Batır” dedikten sonra, onun kim olduğunu, neden böyle şaşkın durumda olduğunu hemen anladı.

—Aha, siz Batır annesi? İyi, iyi... Kurku yoktur... Batır gördü gitti... Znaçit, anne... Benimki doktor.

Dursun onun sözünü kesti:

—Doktor yalvarırım, Batır haydi Batır!

—İyi, iyi, mama... Seyčas...

—Doktor iyi, Batır iyi (109/17).

Hastaneye gelince önce uzun beyaz kıyafetli adamı gördü. (...) O anda doktor ona selam verdi ve:

—Hanımefendi buyurun, ne istiyorsunuz? diye sordu. (...) Dün gördüğü doktorla bugünkünün arasındaki farkı ayırt edemeden onun Türkmen dilinde konuştuğunu da unutup:

—Batır burada mıdır? diye sordu.

Doktor ona gülümseyerek baktı ve:

—Hanımefendi, sen kendi köyünün dilinde konuşuyorsun. Senin ne eksik ne gediğin var, diyerek Dursun’un kulağının aşına olduğu dilde konuştu.

Dursun (...) onu dün konuştuğu doktor sandı:

—Yahu sen dün karışık konuştun, bugün düzgün?

—Dün mü... Dün ben burada değildim ki...

—Dün yok muydun? Sen... Sen Türkmen misin (110/27)?

3.2.2.2.3.3. Durum Mizahı

Bireylerin, iradeleri dışında içine düştükleri durumlardan, yanlış anlamalardan veya başka nedenler ile ortaya çıkan gülünç durumların ortaya konmasıyla sağlanan güldürü türüdür (Çetin, 2021: 290).

“Saylanan Eserler”in son povesti olan “Capbaklar” durum mizahının en yoğun şekilde kullanıldığı eserdir. Capbaklar, anlatı ve mizah şekli olarak Keloğlan’la benzerlikler taşımaktadır. Keloğlan’ı “Türk masallarının millî tipi” olarak adlandıran Şimşek, “Çeşitli masallarda, gücün (padişahın) karşısında halkı temsil eden Keloğlan; Türk insanının zekâsını, aklını, başarısını, azmini, şansını ve saflığını da en güzel şekliyle kendi üzerinde toplayan, problemleri gülererek çözümleyen “hümorist” yapıya sahip bir tiptir” şeklinde açıklamıştır (Şimşek, 2017: 41).

İki ana bölüm ve bu bölümlerin altında alt başlıklarla ayrılmış farklı anekdotlardan oluşan Capbaklar povestinin durum mizahı ile karşılaşılan bazı bölümleri şu şekildedir:

Ala Sakal: Kurdukları kapanlarla güç bela yakaladıkları kuşlarla ziyafet çekerek karınlarını doyurmayı planlayan Capbakların bu keyfini ala sakallı bir dilenci böler. Capbaklar ilk başta bu aç gözlü ve bedava yemeğe alışmış dilenciye yardım ediyormuş gibi yaparak en sonunda onu kandırmayı başarırlar:

Capbak, heybesine annesinin başaktan toplamış olduğu bir tas buğday koydu. Yapbak, heybesine annesinin başaktan toplamış olduğu bir tas arpa koydu. Mapbak; heybesine annesinin başaktan toplamış olduğu bir tas darı koydu. Topbak da heybesine annesinin kuyudan getirdiği bir kova suyu koydu. Ala sakalın ala gözleri yuvalarından çıkacak gibi oldu.

—Vay vay, kurnaz oğlanlarmışsınız! Siz benim kaşıkla topladığımı çanakla verdiniz, deyip içi karışık heybeyi yere fırlattı (178/30).

Keramet: Değirmenden gelen sesin gizemini çözemeyen Capbakları, bir süre önce ortadan kaybolan tavuğunun sorumlusu olarak onları gördüğü için cezalandırmak isteyen Doyduk, bu değirmen taşının “kerametli” olduğunu ve onu tavaf edenin zengin olacağını söyler. Buna inanan Capbaklar taşa yaklaştıkları an kafalarını vurur ve her biri bir tarafa savrulur. Bunun üzerine değirmenin tokmağını fırlatınca değirmen taşı parçalanır ve Doyduk’un en büyük varlığı yerle bir olur:

Alnının acısına dayanamayan Topbak, tokmağı çevirip attı.

—Bu keramet değil de gerçekten hayalet-cinmiş!

Değirmenin taşı paramparça oldu. Doyduk kıyameti kopardı.

—Ey Allah’ım! Ocağınız sönsün, ocağınız! Siz kerameti parçaladınız, benim zenginliğimin dibine kibrit suyu döktünüz. Capbak cevapladı:

—Hayır Doyduk Anne, biz senin evine keramet ektik. Şimdi senin dokunduğun taş bile altına dönüşür.

Capbakların canını yakan Doyduk’un canını da yine Capbaklar yaktı (180/43).

Sığır Alışverişi: Capbaklardan intikam almak için fırsat kollayan Kelekbay, onların sığır almak istediklerini öğrenince harekete geçer. Büyükçe bir karpuzu “gebe bir sığır” olarak

tanıttıktan sonra bunu bir heybe buğday karşılığında onlara satmaya çalışır. Kelekbay'ın oyununu anlayan Capbaklar, povestin sonunda onun ahırından gerçek sığırını alarak eve giderler:

- Kelekbay'ın dört karısı bir yandan çıkıp bağırdı:
—Hey Capbaklar! Sığıra ne yapıyorsunuz? Capbakların dördü birden cevap verdi:
—Sığırın alışverişi çoktan bitti, heybeyi alın, heybeyi!
—Hayır, biz sığırımızı satmıyoruz!
—Yapılan alışveriş geri alınmaz. Taşa yazılan yazı gibidir (191/20).

Tanrı'nın Kayırdıkları: Capbakların kötü durumdaki atı Yapagı'ya göz koyan Yalak İşan, onları atı kendisine vermeye ikna etmek için akşam yemeğine davet eder. Küçük hesaplar peşinde koşan Yalak İşan, “Kaz gelecek yerden tavuk esirgenmez.” deyip Capbakları bir güzel yedirip içirir. Fakat misafirlikleri bitmek bilmeyen Capbaklar, on gün boyunca evdeki her şeyi yiyip bitirir. Yapagı'ya sahip olma uğruna buna ses çıkarmayan Yalak İşan'ın hesabı ise çarşıya uymaz:

- Yavrularım, Yapagı'yı ne yapıyorsunuz? Topbak ona cevap verdi:
—İmam Ağa, size bundan sonra daha fazla huzursuzluk vermeyelim diye onu yanımızda götürüyoruz.
—Hani, siz onu İmam Ağanıza vermiyor muydunuz?
—İmam Ağa, bizim bütün davamız, onu verip vermeme konusunda değil miydi? Bize ağız birliği yaptırdığın için sana çok minnettarız. Hoşça kal!
Yalak İmam, içindeki öfkeyi dışına çıkaramadan kendi kendine homurdandı. “Siz Allah'ın kayırdıkları değil, Allah'ın lanetlediklerisiniz” (215/17).

3.2.2.2.3.4. Çocuk Safiyeti Mizahı

Yazar, eleştirmek istediği bir düşünceyi, durumu, davranışı, değer yargısını ya da yaşama biçimini çocuğun her şeyi kavrayamayan saf bakış açısından istifade ederek gülünç bir durum oluşturarak verir (Çetin, 2021: 292).

“Yaramaz Çocuk” başlıklı hikâyede çok meraklı olmasından dolayı başını sürekli derde sokan Aman anlatılır. Bu merakından dolayı düştüğü komik durumlar, okuyucuya mizahi bir üslupla aktarılır:

- Amca, amca, söylesene: Mayıs böceği niçin uçuyor?
—Amca, hey amca! Serçe niçin yürümüyor da her zaman zıplayarak geziyor?
—Devenin hörgücü havan gibiyken eşeğin sırtı niçin bıçağın arkası gibi?
—Niçin yapraklar yemyeşil de güller kırmızı?
—Mum niçin yanıyor?
—Su niçin yanmıyor?
“Niçin? Niçin? Niçin?” soruları Aman'ın etrafını sürekli kuşatıyordu (26/38).

3.2.2.2.4. Nesnel Tasvir Üslubu

Nesnel tasvir üslubu, bir edebî eserde anlatıcı tarafından görülenlerin hiçbir değişime uğratılmadan olduğu gibi yansıtılmasıdır. Anlatılanlar, fotoğraf gerçekliğiyle sunulur. Genellikle realist yazarlar tarafından tercih edilir (Çetin, 2021: 294).

Döneminin önde gelen realist yazarları arasında gösterilen Berdi Kerbabayev’in ele alınan tüm eserlerinde bu üslup tarzıyla sıkça karşılaşılır. Yazar, özellikle eserlerinde yer alan kişi ve mekânların tanıtımlarını yaparken nesnel tasvir üslubundan faydalanır.

“İlginç Çocuk” hikâyesinde merkezî kişi Beşim’in karakter özellikleri tanıtılırken onun arkadaşlarıyla olan iletişimi ve beraber oynadıkları oyunlar ayrıntılı ve gerçekliğe bağlı şekilde anlatılır:

Beşim avcunu hızla kapattığında Tünni adlı tombul çocuğun etli parmağı avcunda kaldı. Oyunun kuralına göre, parmağını kaptıran çocuk, ebe (yenilen taraf) olmalıydı. Bu yüzden zavallı Tünni başını aşağı eğip yere çömelerek oturdu. Etrafında koşuşan çocuklardan biri onun ensesine vurdu (13/8).

“Piyoner Ev Hizmetinde” başlıklı hikâyede Nazar’ın babasıyla birlikte yaşadığı olaylar ve yaptıkları işler bu üslup tarzı yardımıyla sunulur:

Ayağının altına koyduğu kütüğün üstüne çıktı ve sağ tarafını çuvala dayayarak tırmandı. Atahan ikinci bağcığı kaldırıp hamudun yanına koydu ve iki çuvalı devenin üstünde hızlıca bağladı (17/33).

Kısağın üstünde şapkasını yan takan Atahan bir melodi mırıldanarak gidiyordu. Nazar türkü söylemese de babasından yüksekte olduğu için keyfi yerindeydi. O konuşma özelliğini kaybetmiş gibi, öne arkaya sallanarak sürekli başını eğiyordu. Nazar sallandığında onun boynundaki kırmızı renkli boyunluğu da hareket ediyordu. Onun ucu bazen karnına değiyor, bazen de omzunun arka tarafına doğru uçuyordu (18/43).

Yazar, “Tartışmadan Güçlenilmez” başlıklı povestinin girişinde eserin merkezî kişileri Tokar ile Nöker’in görüşlerini ve tamir aletlerini en ince detayına kadar nesnel tasvir üslubuyla aktarır:

Bir evin gölgesinden uzun süreden beri testere, çekiç sesleri duyuluyordu. Testere hırıldıyordu. Çekiç tahtaya değip tak tak ediyor, bazen de demire çarpıp çınlıyordu. Burada iki çocuk çalışıyordu. Onlar uçak yapıyorlardı. İkisi de on yaşlarındaydı. Biri geniş alınlı, yakışıklıca bir oğlandı. Onun adı Tokar’dı. Diğeriyse karayağız, keskin gözlü, incecik bir oğlandı. Onun adı Nöker’di.

Tokar ile Nöker’in tamir aletleri pek de iyi değildi. Yarım testereleri, kör baltaları, ucu kırık bıçakları, sapı çıkıp duran eski bir çekiçleri vardı. Uçağı da konserve kutularından,

eski kasalardan koparılıp alınan sarımsı kontrplaklardan yapıyorlardı. Kutulardan koparıp aldıkları paslı çivileri de vardı.

Elleri hamallıktan kapkara olmuştu. Burunlarının etrafında, yanaklarında kara parmak izleri görünüyordu. Ama pür dikkat büyük bir gayretle çalışan çocuklar bunu fark etmiyorlardı. Hava serin olmasına rağmen yüzlerinde boncuk boncuk ter görünüyordu (138/1).

“İhlasa Arzu” povestinde karşı güç konumundaki kaçakçılar, eserin merkezî kişisi Çerkez’in gözünden yansız ve nesnel bir biçimde, araya yorum katılmadan şu şekilde tarif edilir:

Onlardan biri gür bıyıklı, çenesi kısa, sol kaşının üstünde derin bir eşek toynağı izi olan, yapılı bir adamdı. İkincisi, bıyığı yeni terlemiş, temiz yüzlü, henüz vücudu olgunlaşmamış, ince, orta boylu bir gençti. Üçüncüsü gözleri ateşli, burnunun üst tarafı kabarık, sakalı fırça gibi, rengi soluk, tıknaz bir adamdı (119/17).

“Capbaklar” povestinin “Ala Sakal” başlıklı bölümünde Capbakların annesi Bolluk’un ve bu bölümde adı geçen Ala Sakal isimli dilencinin görünüşleri olduğu gibi anlatılır:

Eskice keçe çadırın içinde orta yaşlarını geçmiş, kara saçlarına aklar düşmüş, yüzünün ve boynunun derin kırışıkları artmış, gömleğinin kumaşı eskimiş, üzerine yama üstüne yama dikilmiş orta boylu bir kadın, çukurlaşmaya başlamış çenesini avcuna koyup dirseğini dizine dayayarak oturuyordu. O, Capbakların annesi Bolluk’tu (174/7).

O anda ortaya çıkan ala atlı, ala heybeli, ala giyimli, ala sakallı, ela gözlü dilenci onların keyfini bozdu. Gelir gelmez alaca sakalını okşadı (176/20).

Nesnel tasvir üslubu kimi zaman eserdeki kişileri kendi hâline bırakarak onları karşılıklı konuşurmak yani salt diyaloglarla yetinmek biçiminde tecelli eder (Çetin, 2021: 295). Kerbabayev’in ele alınan tüm eserlerinde nesnel tasvir üslubu, özellikle “Capbaklar” povestinde fazlasıyla bu yöntemle kendine yer bulur:

Mapbak ona sordu:

—Hey Topbak, ne o bir yerin mi ağrıdı?

—Evet, ağrıdı.

—Neren?

—Aklım.

Yapbak ile Mapbak ellerini vurarak gülüştü. Ama Capbak onları susturdu.

—Durun artık durun! Bunda farklı bir durum var. E Topbak, aklına ne oldu?

—Bizim ileride bir sığırımız olsa annem onun sütünü neye sağacak?

Capbak bir eliyle Yapbak’ın, diğer eliyle Mapbak’ın alınına vurdu.

—Kardeşler, sizin anlamadığınız bir şey var. Topbak doğru söylüyor (167/38).

“Melece” başlıklı hikâye de diyaloglar aracılığıyla nesnel tasvir üslubunun kullanıldığı eserler arasındadır:

Annesi onun yüzünde keder, sesinde bir takatsizlik fark etti ve:
—Meleciğim sana ne oldu? diye sordu.
—Bir şey olmadı.
—Acıktın mı?
—Hayır.
—Öğretmenin mi azarladı?
—Neden azarlasın?
—O zaman neden yüzün böyle asık (20/35)?

“Saylanan Eserler” adlı kitapta yer alan hikâye ve povestlerin üslubu incelendiğinde bu eserlerin tamamında çocuk edebiyatı ürünlerinin karakteristik özelliği olarak hikâyeci ve betimleyici üslubun hâkim olduğu görülür. Kerbabayev, özellikle “Piyoner Ev Hizmetinde”, “Melece”, “Masal Değil Gerçek” ve “İhlâsa Arzu” eserlerinde doğayı, insanları ve çevreyi betimlerken bu üslup tarzından sıkça yararlanır.

Kerbabayev’in ele alınan eserlerinde göze çarpan bir diğer üslup tarzı ideolojik ve eleştirel üsluptur. Yazar, özellikle Sovyet döneminde kaleme aldığı hikâye ve povestlerinde sosyalist gerçekçiliğin de etkisiyle halkın mücadelesini ve devrimciliği didaktik bir biçimde aktarır. Dönemin eğitim ve sağlık sistemi, sosyo-ekonomik şartlar, halkın içinde bulunduğu kötü koşullar ile insanların üzerinden çıkar sağlayan gruplara yönelttiği eleştiriler de ele alınan eserlerde dikkate değer bir diğer husustur. “Babasının Oğlu”, “Masal Değil Gerçek” ve “Batır”, ideolojik ve eleştirel üslubun hâkim olduğu eserlerdir.

Mizah üslubu, yazarın “Saylanan Eserler”de yer alan hikâye ve povestlerinde kullandığı üslup tarzları arasındadır. “Yaramaz Çocuk” hikâyesinde dil ve çocuk safiyeti mizahı, “Batır” povestinde kişi mizahı, “Tartışmadan Güçlenilmez” povestinde dil mizahı yazar tarafından ustalıkla kullanılır. “Capbaklar” povestinin geneline ise karakterlerin içine düştükleri durumlardan ortaya çıkan durum mizahı hâkimdir.

Yazarın incelenen hikâye ve povestlerinin tamamında yararlanılan nesnel tasvir üslubu, olayların anlatıcı tarafından olduğu gibi yansıtılması esasına dayanan anlatım tarzıdır. Realist yazarların en sık başvurduğu üslup tarzlarından biri olan nesnel tasvir üslubundan “İlginç Çocuk”, “Piyoner Ev Hizmetinde”, “Melece”, “Tartışmadan Güçlenilmez”, “İhlâsa Arzu” ve “Capbaklar” eserlerinde sıklıkla yararlanır.

3.2.3. Anlatım Teknikleri

Edebî bir eserin incelemesi yapılırken dikkat edilmesi gereken hususlardan bir diğeri anlatım tekniğidir. Sanatın her dalında aktarımın ne şekilde yapıldığı çok önemlidir. Anlatım teknikleri de eser ile hedef kitle arasında bir köprü görevi üstlenmektedir. Anlatım tekniklerini; dilin zaman içinde elde ettiği ifade tarzları olarak nitelendiren Çetişli, bunların dile hâkim olan herkesçe kullanılabilir dil değerleri olduğunu ifade eder (Çetişli, 2021: 112). Hacıhaliloğlu'na göre anlatım tekniği anlatıdaki konunun sunulma biçimidir; eser bir konuyu işlerken anlatım şekli ise eserin asli niteliğini belirleyen, eserin “edebî” sınırlarını çizen en önemli unsurdur; bu unsurlar anlatıma çeşitlilik ve derinlik kazandırır (Hacıhaliloğlu, 2020: 65).

Eserin konusu, şahısları, anlatım tekniği, olay örgüsü, simgeleri, tonu, imgeleri teknikle ilgili şeylerdir ve eserin kendine özgü anlamını meydana getirirler (Moran, 2002: 209). Yazarın anlatım şekli ve teknikleri ile şahıs kadrosu arasındaki ilişkilere dikkat çeken M. Narlı, yazarın bakış açısının anlatılan olayların nasıl var oldukları konusunda belirleyici olduğunu, bunun da anlatım teknikleri ile var olabileceğini söyler (Narlı, 2010: 7). Anlatım tekniklerinin esere çeşitlilik ve derinlik kazandırdığını söyleyen Tekin, özellikle anlatımda bireyin daha doğal bir şekilde yansıtılmasındaki ve bir eseri edebî eser hâline getirilmesindeki yanı anlatım tekniklerinde arar (Tekin, 2024: 196-197).

Berdi Kerbabayev'in “Saylanan Eserleri”nde yer alan hikâye ve povestlerinde karşılaşılan başlıca anlatım teknikleri şunlardır:

3.2.3.1. Anlatma ve Gösterme Tekniği

Anlatım tekniği, edebî bir eserdeki olayların ve olayları yaşayan şahısların anlatıcı zaman-mekân bağlamında aktarılmasıdır; bu anlatma tamamıyla “anlatıcı”nın dilinde hayat bulur (Çetişli, 2021: 117). “Anlatma”yı, bir edebî eserde yazar-anlatıcının kendi ağırlığını koyduğu bir teknik olarak tanımlayan Tekin, bu tekniğin kullanıldığı eserlerde anlatıcının hikâyeyi aktarırken çeşitli yorum ve açıklamalara yer verdiğini böylece okuyucunun dikkatini kendi üzerine çektiğini ifade eder (Tekin, 2024: 200).

Anlatıcının metnin önüne geçtiği bu yöntem yetersiz kalmaya başladığında ise “gösterme tekniği” ortaya çıkar. Bu tekniğin tiyatrodan ödünç alındığını söyleyen Tekin, gösterme yöntemiyle anlatıcının hâkimiyetinin zayıfladığını ve edebî eserlerin gerçek hayata daha

yakınlaştığını belirtir (Tekin, 2024: 200). Çetişli, gösterme tekniğini anlatıcının olayı anlatması yerine yaşanan olay veya durumun gösterilmesi, okuyucunun gözünde canlandırılması olarak açıklar (Çetişli, 2021: 121). Gösterme tekniği, okuyucuya hikâyenin içerisinde, karakterlerin bakış açısından bakılabilecek bir biçimde okumayı sağlar. Böylece okuyucu, hikâyede yaşanan olayları, karakterlerin bakış açısıyla görerek, hikâyeye daha derin anlamlar katabilecek bir anlatım biçimiyle karşılaşır (Cinoğlu, 2024: 29). Çocuklar için hazırlanan eserlerde kullanılan anlatma ve gösterme tekniklerinin oranının çok iyi belirlenmesi gerektiğini belirten Temizyürek vd., gösterme tekniğinin okuru esere dâhil etmeyi daha mümkün kılması özelliği dolayısıyla daha çok tercih edilmesi gerektiğini vurgular (Temizyürek vd., 2021: 98).

Berdi Kerbabayev, eserlerinde anlatma ve gösterme tekniklerini beraber kullanmayı tercih eder. Yer yer olaylar ve karakterler hakkındaki görüşlerini aktararak varlığını okuyucuya fark ettirirken çoğu zaman da karakterle okuyucunun arasından çekilerek onları baş başa bırakır.

Yazar, hâkim bakış açısı ile kaleme aldığı “İlginç Çocuk” hikâyesinde Beşim adlı çocuğun, daha bebekliğinden itibaren çevresindekileri nasıl etkisi altına aldığından ve 5-6 yaşlarına geldiğinde bulunduğu her ortamda dikkatleri üzerine çekmeyi başardığından bahsederken anlatma tekniğinden faydalanır:

Beşim kendisine bir şey denilmeyeceğini anladığı zaman, evin ortasına geçip kendisi gibi çocuklarla çalamünder oynardı. Bazen kıyafetini parçalatır, kimilerininkini de yırtardı. Bazen birini yaralar ya da kendisi yaralanırdı. Bunların hepsi oyun olduğu için, bazen iki üç kişi olup üstüne binerek onu ezseler de aldırmazdı (12/3).

Hâkim bakış açısıyla yazılan “Melece” adlı hikâyede de anlatma tekniğinden sıkça yararlanılmıştır. Hikâyenin merkezî kişisi Melece’nin ruh hâli ve davranışları bu teknik aracılığıyla aktarılır:

Ondan sonra sandığını açıp işlemeli takke, yepyeni atlas gömlek, beyaz pantolon, beyaz çorap ve grice bir ayakkabı çıkardı (21/34).

Gösterme yöntemiyle ilgili Çetin, gerçekçilik durumunun bu yöntemde daha belirgin olduğunu belirtir. Bu yöntemle okuyucu, olaylara aracısız şekilde bizzat şahit oluyormuş duygusuna kapılır; eserdeki kişilerin ruh hâlleri okuyucunun gözü önüne gelir. Bu yöntem, olan bitenin “şimdiki” zaman diliminde cereyan ettiği duygusunu uyandırır (Çetin, 2021: 118). “Yaramaz Çocuk” hikâyesinde, merkezî kişi Aman isimli bir çocuktur ve başını devamlı derde sokmaktadır. Olur olmaz yerlere gidip üstünü başını mahvetmeyeceğine dair annesine her gün

söz verse de onun bir şekilde karıştığı olaylar, bu teknik aracılığıyla okuyucuların gözünde canlandırılır:

Annesinden biraz çekinen Aman suçlu bir şekilde gizlenerek geliyordu, annesinin bir sebeple dışarı çıkma ihtimaline karşın evi dikkatlice gözetleyerek fırsattan istifade içeri sokuluyordu. Ondan sonra sandalyenin üstüne iki büküm oturuyor ve aynadan kendi marifetini izliyordu (25/8).

Anlatma ve gösterme teknikleri okuyucuya hikâyenin karakterlerini tanıtmaya, hikâyenin arka planı hakkında bilgi verme veya okuyucuyu hikâyenin olaylarının oluşumu konusunda güçlendirmeyi sağlamak içindir (Cinoğlu, 2024: 34). “Babasının Oğlu” hikâyesinin başında bu iki teknik ile; okuldan çıkıp eve doğru gelmekte olan Mirat’ın, çevresindeki olup biten hiçbir şeyle ilgilenmemesi; hatta bu süre zarfında kaldırımında yürüyen bir kadınla çarpıştıktan sonra yine karşıdan gelen bir yük arabasını fark etmeyip ezilme tehlikesi atlatması aktarılır ve hikâyenin devamı için hem tanıtım yapar hem de okuyucuyu hazırlar:

Okuldan çıkan çocuklar ahırdan çıkan oğlak ve kuzular gibi, birbirlerini iterek, sürtüşerek, kovalaşarak büyük bir gürültüyle sokağı dolduruyorlardı. Ama bu gürültü on bir yaşındaki Mirat’ı heyecanlandırmıyordu, o gürültüyü duymuyordu (36/27).

O bu dalgın hâliyle sırtında yük olan ve hızlıca gelen bir kadın ile çarpıştı. Kadının elindeki şişe yere düştü ve kırıldı (37/9).

Mirat karşıdan gelmekte olan yük arabasını fark etmedi. Onun tam dibinden korna çalarak geçtiğini fark etmedi. Hızlıca şiddetli bir şekilde gelen araba hızını kesemedi (37/30).

3.2.3.2. Tasvir Tekniği

Betimleme tekniği olarak da adlandırılan tasvir tekniği aracılığıyla anlatılan olayların okuyucunun kafasında sağlam bir zemine oturtulması sağlanır. Olayları yaşayan kahramanlar ve olayların geçtiği mekânların özellikleri ve görünüşleri okuyucuya anlatılır. Tasviri; kişi, doğa, nesne ya da mekânın sözcüklerle resmedilmesi ve okurunun gözünde canlandırılması olarak açıklayan Çetişli, tasvir tekniğinin özellikle anlatmaya dayalı eserlerde kahramanların ve mekânların aktarılabilmesi hususunda zaruri olduğunu söyler (Çetişli, 2021: 123).

Bir kişinin, mekânın, zamanın, doğanın vb. tasvir edilmesindeki asıl amaçlardan biri, temsili ile gerçek dünyadaki karşılığı arasında olabildiğince benzerlik yakalamaktır. Dış gerçekliğe uygunluk, tasvir edilenin dış görünüşünün ayrıntılarıyla belirir. Bir kişi tasviri ile okuyucu kişinin boyunu, saçını ve yüzünün hatlarını öğrendikçe onu görebilir. Bir mekânın detaylarını okudukça o mekân okuyucu için “taşa duvara bürünür” ve eser kişilerini veya

konusunu bu mekân ile ilişkilendirebilir (Hacıhaliloğlu, 2020: 94). Tekin, yazarın anlattıklarının “gerçekçi” görünmesini sağlamakla sorumlu olduğunu, bu “gerçekçiliği” yakalamak için anlatıda yer alan karakter, durum ya da ortamı en karakteristik özellikleriyle tasvir etmesi gerektiğini belirtir (Tekin, 2024: 210). Tasvir tekniğinin çocuklardaki gözlem yeteneğini geliştirmesi bakımından önemli olduğunu söyleyen Temizyürek vd., karakterlerin ve mekânların betimlemelerine çocuklar için hazırlanan eserlerde bilinçli bir şekilde yer verilmesi gerektiğini ifade eder (Temizyürek vd., 2021: 98).

Berdi Kerbabayev’in eserlerinde tasvir tekniğine sıkça rastlanır. Yazarın “Saylanan Eserler”de yer alan hikâye ve povestlerinin başlangıcının çoğunlukla kişi, mekân ve zaman öğelerinin birlikte tasvir edilmesiyle başladığına “Kurgu” bölümünde değinilmiştir. Kişilerin dış görünüş, giyim ve surat ifadeleri detaylı olarak tasvir edilir. Mekân tasvirleri genellikle, olayın içindeki karakterlerin yaşadıkları evin ve şartların okuyucunun gözünde canlandırılması maksadıyla kullanılır. Doğa tasvirleri ise yazarın, çoğunlukla karakterlerin içinde bulunduğu ruh hâlini gözler önüne sermek ve buna zemin hazırlamak amacıyla başvurduğu bir yöntemdir.

Kerbabayev, eserlerinde okuyucuya kişileri tanıtmak, mekânları ve doğayı onların zihinlerinde canlandırabilmek amacıyla tasvir tekniğinden faydalanır. Yazarın tasvir tekniği kullanımlarından örnekler bu doğrultuda aşağıda sınıflandırılmıştır.

3.2.3.2.1. Kişi Tasviri

“Piyoner Ev Hizmetinde” adlı hikâyenin başında Nazar’ın tanıtımı yapılırken tasvir tekniğinden faydalanılır. Burada amaç, hikâyenin ilerleyen bölümlerinde boyundan büyük işlere kalkışacak olan Nazar’ın fiziki özelliklerini okuyucuya aktarmak ve okuyucuyu hazırlamaktır:

Köyün ilerisinde küçücük bir nokta gibi görünen bir çocuk tüm kuvvetiyle koşuyordu. Kendisi gibi çocuklar, ona “Nazar” diye sesleniyordu. Nazar’ın bütün uzuvları durmadan hareket ediyordu: Elleri kuşun kanadı gibi hareketliydi ve ayaklarının altı pırlanta gibi görünüyordu (14/4).

“Masal Değil Gerçek” hikâyesinin merkezî kişisi İhtiyar Cahan, anlatıcı tarafından detaylı bir şekilde tasvir edilir:

Çenesi kırışmış, saçları ağarmış ihtiyar, kırışıklarla dolu göz kapaklarını kapatmış dinleniyordu (55/9).

Tasvir, çoğu zaman kelimelerle oluşturulan imgeler yoluyla gerçekleştirilir. Yazarlar bu teknikle çok sayıda mekân, kişi veya olayı sanki gerçekten oradaymış veya olmuş gibi

okuyucuya hissettirmeye çalışırlar. Bunun için anlatımda kullanılan kelimelerin gözlemleri ve duyguları içermesi gerekir (Cinoğlu, 2024: 46). “Batır” başlıklı povestte de kişi tasvirlerine sığa yer verilir. Bu povestte özellikle Batır’ı tedavi etme amacıyla gelen sahte tabiplerin dış görünüşleri okuyucuya Batır’ın gözünden aktarılır. Okuyucu; onun endişelerini, umutlarını veya korkularını bu tasvirler aracılığıyla öğrenir:

Sağ eliyle karnını ovalayan Batır, ağzını burnunu eğip konuşmasını uzatan yaşlı kadının çirkin, korkunç yüzüne gözünü kırpmadan bakıyordu. Batır, akıllı bir öğrenci olsa da yaşı altmışını geçmiş yaşlı kadının buruşuk yüzündeki fıldır gözlerinin sırrını çözemedi. Batır, Bossan’ın kendi evine gelmiş gibi baş köşeye geçip pervasızca oturuşuna, gözlerinin farklı bir şey arıyormuş gibi fıldır oluşuna şaşırdı. Yaşlı kadının dilinin hiç durmaması gibi, boğum parmaklarının sürekli hareket etmesi de Batır’ın hoşuna gitmedi (72/39).

Diğer bir tabip olan Dövletmırat da şu şekilde tasvir edilir:

Batır, onun yüzüne hevesle baktı. Kırışmış sakalı bembeyaz olmasına rağmen yüzünün hiçbir yerinde kırışıklık yoktu. Yüzü keskin hatlıydı, tombul yanakları kanlı canlıydı. Batır onun gülümseyen gözlerinde biraz sertlik fark etse de gözbebeklerinde hileye rastlamadı (90/14).

“İhlasa Arzu” povestinde, merkezî kişi Çerkez’i yakalayan kaçakçılar, Çerkez’in gözünden şöyle tarif edilir:

Onlardan biri gür bıyıklı, çenesi kısa, sol kaşının üstünde derin bir eşek toynağı izi olan, yapılı bir adamdı. İkincisi, bıyığı yeni terlemiş, temiz yüzlü, henüz vücudu olgunlaşmamış, ince, orta boylu bir gençti. Üçüncüsüye gözleri ateşli, burnunun üst tarafı kabarık, sakalı fırça gibi, rengi soluk, tıknaz bir adamdı. Bunların üçünün de saklı silahları vardı (119/17).

“Tartışmadan Güçlenilmez” povestinin merkezî kişileri Tokar ve Nöker, eserin girişinde şu cümlelere tasvir edilerek tanıtılır:

Biri geniş alınlı, yakışıklıca bir oğlandı. Onun adı Tokar’dı. Diğeriyse karayağız, keskin gözlü, incecik bir oğlandı. Onun adı Nöker’di (138/8).

“Capbaklar” başlıklı povestin merkezinde yer alan dört kardeşin dış görünüşleri, povestin giriş bölümünde tek tek ve ayrıntılı biçimde tasvir edilir:

Capbak’ın yumuşak kulakları çok büyüktü, alnı yassıcaydı, burnu biraz kargaya benziyordu. Alt dudağı sarkıktı. Ama kara gözlerinin güzel gözbebekleri hızlıca hareket ediyordu. Yapbak’ın ince kulakları keskindi, alnı kabarık, burnunun ucu da sivriydi. Ama kara gözlerinin güzel gözbebekleri hızlıca hareket ediyordu. Mapbak’ın yanakları dolu doluydu, gözleri çukur, burnu yassı, boynu kısaydı. Ama kara gözlerinin güzel gözbebekleri hızlıca hareket ediyordu. Topbak’ın burnunun ucu yusuvarlıktı. Dudakları biraz şişkin, ensesi kalın, boynu kısaydı. Ama kara gözlerinin güzel gözbebekleri hızlıca hareket ediyordu (164/21).

3.2.3.2.2. Mekân Tasviri

Mekân tasviri, doğa tasvirlerinde yaratılan olayların “çerçeve”sini, yapısını destekleyen dış görünümdür. Olay örgüsü “resimdeki figürler”; doğa tasviri “resmin çerçevesi”; mekân tasviri ise “resimdeki arka fon”un görünümü, renkleridir (Hacıhaliloğlu, 2020: 101).

Kerbabayev’in eserlerinde mekân tasvirleri genellikle karakterlerin ekonomik durumlarının okuyucu tarafından anlaşılabilmesi için kullanılır:

Bossan’ın aceleci, beklentili gözleri Dursun’un evinin içinde oradan oraya at koşturuyor, gözlerine bayram ettirecek bir şeyler görmeye çalışıyordu. Annamirat’ın anne babasından, belki de dedesinden miras kalan küçük siyah evin çatısını oluşturan ince uzun ağaçlar kurumlanmış ve eğri büğrü hâle gelmişti. Kökleri kırılmış olduğu için, kimi yerlerinde açıklıklar mevcuttu, yırtıklarına birçok yama yapılmış olsa da delik deşik durumdaydı. Bossan içinden, “Yağmur yağdığında bu evin içiyle dışının farkı var mıdır ki?” diye düşündü. Saçakları kırılmış, üstlerini kurum bağlamış kaşık torbaları gözünün önünde asılı duruyordu (79/33).

“Batır” adlı povestte, karakterlerin hayatlarında ilk kez bulundukları mekânlar, onların gözünden betimlenir, böylece şahıs kadrosunun hislerinin okuyucuya geçmesi amaçlanır:

Aşabat, Batır’ın gözüne epey büyük bir şehir gibi geldi. İlk zamanlar yolunu şaşırmaktan korkup tek başına sokaklara çıkamadı. Özellikle onun yeni okul binası, İşçi Okulu onu hayretler içinde bıraktı. (...) Her üç dört gence bir oda. Herkesin kendine ait yatağı, komodini var. Burası bir o kadar da temiz (94/38).

Doktor Dursun’u peşine takıp yola düştü. Keskin koku Dursun’un burnuna ilişti, boğazını yaktı, onu hışırtdı. Ağzını eliyle kapattı. Uzun koridorun ucunu görmedi. Birini bitirdiğinde ikincisi başladı, üçüncüsüne döndü. Yerde zerre toz görmedi. Etrafın ayna gibi parlaması gözlerini kamaştırdı. Birbirine benzeyen kapıların, odaların sayısını unuttu (111/32).

“İhlasa Arzu” povestinin girişinde, merkezî kişi Çerkez’in yaşadığı ev ve bahçesi tasvir edilir:

Bu köyün batısında kapısı sundurmalı bir ev vardı. Evin etrafında başka bir şey yoktu. Onun önünde alçak bir avlu vardı. Bu avlunun içinde çeşitli meyve ağaçları dört bir taraftan yemyeşil görünüyordu (114/2).

3.2.3.2.3. Doğa Tasviri

Doğa tasvirleri anlatının geçtiği atmosferi, zamanı; olayların gidişatıyla paralellik taşıması ve dış gerçekliğin hemen her yönüyle yansıtılması amacıyla yapılır. Doğa tasvirleri kimi zaman şahısların psikolojik durumlarına koşutluk sağlamak için yapılırken kimi zaman ise hikâyede geçen olayların atmosferini oluşturan arka plan niteliğindedir; olayların resmine çerçeve olur (Hacıhaliloğlu, 2020: 99).

Kerbabayev, doğa tasvirleri aracılığıyla çoğu zaman karakterlerin ruhsal durumlarına görünürlük kazandırmayı amaçlar. “Melece” hikâyesinin girişinde, merkezî kişinin psikolojik durumunu aktarabilmek amacıyla onun yürüdüğü çevrenin tasviri yapılır:

Melece’nin kendi önünden gelen gölgesi, yeni yeni açan erik ve kiraz ağaçlarına tırmanıyor, horoz ibiği gibi kızaran gülleri kucaklıyor ve parlak yapraklarını açan üzümlerin üstünden geçiyordu. Güllerin hoş kokusu burnuna geliyordu. Çeşitli sesler çıkaran kuşların cıvıltısını duyuyordu. Ama bu güzelliklerin hiçbiri Melece’nin ilgisini çekmiyordu (20/8).

Yine aynı şekilde “Babasının Oğlu” hikâyesinde Mirat, içinde bulunduğu ruh hâli sebebiyle doğanın güzelliklerini fark etmez:

Yeşil yaprakların arasından geçen güneş ışıkları yol üzerinde parıldayarak oynayıyordu. Ama Mirat’ın keskin gözleri bunu görmedi. Gülün aşkıyla kapı aşındıran bülbüllerin ötüşü Mirat’ı artık heyecanlandırmıyordu (38/17).

3.2.3.3. İç Çözümleme Tekniği

İç çözümleme tekniği kahramanların ruh hâllerini, duygularını ve iç dünyalarını okuyucuya aktarma amacıyla başvurulmuş bir anlatma tekniğidir (Çetişli, 2021: 129). Cinoğlu bu tekniği, anlatıcının belli noktalarda araya girerek kahramanın zihninin derinliklerini, duygu ve düşüncelerini okuyucuya aktarması olarak tanımlarken Tekin ise bu yöntemin, eserin anlatımına “gerçeklik” kazandırdığını, bu sayede eserin daha güçlü kılındığını söyler (Cinoğlu, 2024: 104, Tekin, 2024: 273). Demircioğlu kahramanın hayatının görülmesi zor parçalarını görünür kılmada ve aydınlatmada iç çözümleme tekniğinin kullanıldığını belirtir. Bu anlatı tarzı kahramanın hayatına, zihnine aracısız bir şekilde ulaşılmasından ziyade dış öyküsel anlatıcıya her şeyi bilen kişi olarak ön plana çıkmayı mümkün kılar. İç çözümleme tekniğinde “diye düşündü” kalıbının sık kullanılması, eserin kahramanının okuyucu için soyut kalabilecek yaşantısı ve bilincini somutlaştırır (Demircioğlu, 2022: 50).

Kerbabayev eserlerinde iç çözümleme tekniğinden sık sık faydalanır. Özellikle “Babasının Oğlu” ile “Batır” gibi karakterlerinin içinde bulunduğu ruh hâllerinin ön plana çıktığı ve “İhlasa Arzu” ile “Capbaklar” gibi karakterlerin zihninden geçen düşüncelerin yoğunlukta olduğu eserlerde bu teknik yaygın görülür.

“Babasının Oğlu” hikâyesinde merkezî kişi Mirat ve annesi Nabat’ın ruhsal durumları iç çözümleme yöntemiyle anlatılır:

Nabat bu beklenmedik soruya şaşırıp kaldı. İçi, “Bu nasıl soru? Buna ne cevap verilir? Küçük oğlumun aklı nerelerdedir?” gibi soruların endişeleriyle doldu (41/13).

Suvorov Askerî Okulu’nun müdürüne vereceği dilekçeyi kendisi yazmak istiyordu. Bu dilekçeyi hatasız, çok özenli bir şekilde, hatta virgülüne, noktasına kadar unutmadan yazacağına inanıyordu. Onu çok hoş cümlelerle yazacağını ümit ediyordu. Bunun gibi dilekçeleri büyük adamların nasıl yazdıklarını düşünmeye çalışıyordu (50/22).

“Masal Değil Gerçek” hikâyesinde anlatıcı, evin avlusunda ninelerinin anlatacağı masalı bekleyen çocukların iç dünyalarında yaşadıklarını okuyuculara ayrıntılı biçimde aktarır:

Maysacık bundan sonra kendi düşüncelerine daldı. O, sadece ninesine sorduğu soruya değil, kardeşlerine ettiği laflar için de pişman oldu. Kendisinin bugün bu şekilde kendini tutamamasına da bir hayli şaşırdı. Her zaman bu gibi durumlarda küçük kardeşlerine örnek olup da bugün neden böyle gülünç duruma düştüğünü anlayamadı. Komşularının köpeği aniden havlayınca aklı başına gelip “Ben hakikaten de aklımı kaçırdım.” diye düşündü (56/31).

“Batır” povestinde, oğlunu iyileştirmek için tabiplerden medet uman anne Dursun’un tedavi umudu, iç çözümleme tekniği kullanılarak gözler önüne serilir:

Dursun o anda, nefesini tutup gözünü dört açarak Bossan’ın hareketlerine, ellerinin nerelere gidip geldiğine bakıyordu. O, kendi içinden “Batırcığın karın ağrısı rahatsızlığı körün eline düşen pire gibi, Bossan Ana’nın eline geçer ve hiç olmazsa onun parmaklarının arasından sıyrılıp gider.” diye düşünüyordu. Batır daha fazla kıvrandığında, “Bossan onun ağrısını çekip almıştır.” diye düşündü (74/36).

Aşkabat’taki yeni okuluna başladığında hastalığının etkisi azalan ve tıpkı hastalık başlamadan önceki günlerde olduğu gibi sosyalleşen, arkadaşlarının arasına karışan Batır’ın istediği şeyleri başarabileceğine inanmak için kendini motive edişi iç çözümleme tekniği ile aktarılır:

Hatta yorulduğunu, terlediğini de fark etmedi: “Benim şimdi canım sağ, elim ayağım kiminkinden eksik? Kendim gibi oğlanlardan geride kalmak benim için utanç verici değil mi?” dedi (96/15).

Dağların, tarlaların arasında karşılaştığı kaçakçıları yakalatmak için korkusuzca onların izini süren Çerkez’in içinden geçenler, “İhlasa Arzu” povestinde şu şekilde aktarılır:

O, rüzgârsız, kıpırtısız, sessiz karanlığın içinde ne kadar durduysa da onun keskin kulaklarına ses de gelmedi, ayak sesi de işitilmedi. İçinden, “Onlar hızlıca kaçtılar mı ya da çalı çırpının içinde bir yerde gizlendiler mi ki?” diye düşündü (118/23).

Çerkez duru suya baktığında ayın suyun bir kenarından girip gittiğini gördü. İçinden, “Babam evdedir. Hemen karakola gideriz. Geç kalırsak hava aydınlandığı zaman onlardan en son ayrıldığım yeri ve onların gittiği yönü gösteririm. Belki, onların peşinden yetişiriz.” diye düşündü (127/39).

“Capbaklar” povestinde özellikle karşı güç konumundaki Kelekbay, Yalak İşan ve Doyduk gibi karakterlerin art niyetli ve içten pazarlıklı yönleri; okuyucuya iç çözümleme tekniği kullanılarak gösterilir:

Kelekbay bu yüzden de onlardan intikam almak, onları yaralamak, hiç olmazsa acı çektirmek için fırsat kolluyordu. Capbakların sığır almanın peşine düşüklerini duyduktan sonra, “Hoop! Dur bakalım. Sizden bu sefer öcümü almaz mıyım?” diye düşündü (187/18).

Yalak’ın Yapagı’da önceden beri gözü vardı. “O aslında tam bana göre. Ona ne versen onunla idare eder. Nereye koysan orada durur. Allah tarafından sanki benim için yaratılmış gibi. Capbakların eline yanlışlıkla düşmüş. Onu hangi yolla, nasıl bir hileyle onların elinden alırım ki?” diye uzun süredir düşünüyordu (210/34).

Doyduk, içinden “Capbaklara koyun emanet etmek kurda koyun emanet etmekle bir.” diye geçirdi (239/44).

3.2.3.4. Mektup Tekniği

Bir zamanlar insanlık tarihinin en önemli iletişim araçlarından biri olarak kullanılan mektup, edebî eserlerde bir anlatım tekniği olarak kullanılmaktadır. Mektubun bireysel duyguların aktarılmasında kullanılmasına 17. asırda başlandığına dikkat çeken Tekin, bu tekniğin edebî eserlerde iki farklı yöntemle kullanıldığını belirtir. Bunların ilki, anlatının belli bölümlerinde mektuplara yer verilmesiyle diğeri ise eserin tamamının arka arkaya konan mektuplardan meydana getirilmesidir (Tekin, 2024: 238) Mektubun edebiyatta farklı yönleriyle kullanılabilen bir teknik olduğunu ifade eden Cinoğlu, mektupların diyaloglardan daha etkili bir anlatı tarzı oluşturduğunu ve daha yoğun bir etki bıraktığını söyler (Cinoğlu, 2024: 60). Mektup tekniği kullanılan anlatım türlerinin gerçek hayata yakın bulunması sebebiyle ilgi çekici bulunduğunu söyleyen Yalçın ve Aytaş, bu tür kullanımların çocukların dikkatini çektiğini ve eğitici taraflarının ağır bastığını ifade eder (Yalçın ve Aytaş, 2024: 94).

Berdi Kerbabayev, genellikle eserlerinde önemli yer tutan fakat vefat veya cephede bulunma gibi nedenlerle hikâyenin kahramanlarının yanında olamayan yardımcı kişileri mektup tekniği yardımıyla konuşturur ve tanıtır. Bunun örneklerini “Melece” ve “Babasının Oğlu” hikâyelerinde görürüz. Melece, cephede olması sebebiyle uzun süredir göremediği ağabeyi Baymırat’ın yokluğuna alışamamış, âdeta hayattan kopmuştur. Annesiyle bu konuda dertleşirken postacı üzerinde “Cepheden” yazan bir mektup getirir:

Melece zarftan çıkan dörde katlanmış kâğıdı alıp okumaya başladı: “Kucak dolusu selam olsun, ben Baymırat’tan anneme, Melece’ye ve tüm dostlara, kardeşlere. Biz burada şiddetli bir şekilde savaşıyoruz. Faşistlerle olabildiğince kuvvetli şekilde

çarpişıp onları deviriyoruz. Düşman birçok yerde maskara olup kaçıyor, kaçamadıkları yerlerde biz onları kelek gibi doğruyoruz. Sovyet köylerini vahşi kurtlardan temizliyoruz. Zincirlenen anneleri, hapse atılmış çocukları serbest bırakıyoruz. Pamuğun çok ekildiğini, Melece'nin derslerinde başarılı olduğunu duyarsam gücümün, düşmana olan gazabımın bir şekilde artacağına inanın. Şanlı Mayıs Bayramınızı kutluyorum.

Baymırat" (22/41).

"Babasının Oğlu" hikâyesinde babasını cephede kaybeden "Mırat", bu kaybın psikolojik yüküyle baş etmeye çalışmaktadır. Öfkesini intikam ateşine dönüştüren Mırat, evde babasının cepheden gönderdiği mektubu bulup okur:

Bu mektuplara hızlıca göz gezdirmeye başladı. Aniden bir mektup dikkatini çekti ve sesli okudu: "Mıratcığım! Benim canım sağ, keyfim yerinde! Savaşta şan kazanıyorum. Senin de okulda başarılı olacağına inanıyorum. Sağ salım döndükten sonra sana savaş hakkında bilgi veririm. Şimdilik hoşça kal. Seni kocaman kucaklıyorum! Baban..." (43/34).

Mırat, bu mektubu okuduktan sonra çantadan çıkan başka bir mektubu zarfından çıkarır ve babasının ölüm haberini kendilerine ulaştıran mektupla karşı karşıya kalır:

Mırat başka bir mektuba göz gezdirdikten sonra gözleri faltaşı gibi açıldı, sesli okuyamadı. Onun bu mektuba ne dili döndü ne de sesi çıktı. Ona sadece satır göz gezdirdi, dudaklarını büktü. Bu mektup, babasının savaştığı bölükten gelmişti. Şöyle yazıyordu: "Sayın Nabat Nazarova! Tanımadığınız bu yüzbaşıyı bağışlayın! Size çok acı bir haberi vermek zorundayım. Mektubum sizi sarsabilir, kendinizi kaybetmenize sebep olabilir. Yine de yazmak mecburiyetindeyim... Eşiniz Kılıç Nazar hararetli bir çatışmada... Vefat etti... Onu kendi ellerimizle defnettik. Bölük, büyük komutanın anısına selam durdu. Elbette, bu sizin için ağır bir haber. Ama bu haberi eşinizin mertliğine yakışır şekilde karşılamanızı temenni ediyorum. 'İki ayaklı, iki günde yetişir.' diye atasözü vardır. Oğlunuz Mırat hızlıca büyür. Babasının yerini alır. Siz artık kaygılanmayın. Eşinizin kahramanlığıyla daima gurur duyun. Kahraman asker Kılıç Nazar Türkmen evladının kim olduğunu iğrenç düşmana çok sefer gösterdi. Eşinizin adı askerlerimizin ağzından hiçbir zaman düşmüyor. Biz Kılıç Nazar'ın öcünü şimdiden birkaç kez aldık. Tekrar alacağımıza, düşmanı yerle yeksan edeceğimize söz veriyoruz. Size sabır, mertlik, kolaylık diliyorum. Yüzbaşı..." (44/2).

3.2.3.5. Geriye Dönüş Tekniği

Edebî eserlerde olay şimdiki zamanda geçmesine rağmen, geriye dönüş tekniği ile geçmişte yaşanan olaylara atıfta bulunulur. Böylece anlatılan hikâyenin inşası sağlanır, daha kolay anlaşılması amaçlanır. Geriye dönüş tekniği, romancının kurgu ve anlatımını zenginleştirmesi, karakterlerin motivasyonlarını anlaması ve anlatıcının tarafsız bakış açısına sahip olması için önemli bir araçtır. Yazar, geçmişe dönebilmek için bu tekniği etkin bir şekilde kullanmalıdır (Cinoğlu, 2024: 64). Geriye dönüş tekniğini anlatının inşa edilmesinde, olayların yüzeysel ya da detaylı olarak aktarılmasında ve kişilerin tanıtımında kullanılan önemli bir

teknik olduğunu söyleyen Tekin, bir karakterin veya olayın geçmişiyile alakalı bilgilerin eserin başında verilmesinin zorunlu olmadığını, eserdeki merak unsurunun yükseltildiği bir anda geçmişe dönülerek verilebileceğini ifade eder (Tekin, 2024: 253).

“Yaramaz Çocuk” hikâyesinde, merkezî kişi Aman’ın tanıtımı yapılırken onun ortalıktan kaybolma huyundan bahsedilir ve geçmişte yaşanmış kesitler aktarılır:

Bundan iki yıl önce, Aman dört yaşını yeni doldurmuşken ortadan kayboluyordu. Komşular yardım etmek ve Tovşa’nın oğlunu bulmak için dört bir yana koşuyorlardı. Şimdi ise aşına oldukları “Aman! Amancığım!” sesini işittiklerinde sadece gülümsüyorlardı. El kadarcık aylağın hiçbir yere gitmeyeceğini, mutlaka bulunacağını biliyorlardı (24/30).

İhtiyar Cahan’ın, oğlu Borcak’la hayat hikâyesini bir masalmış gibi torunlarına anlattığı “Masal Değil Gerçek” hikâyesi geriye dönüş tekniği üzerine kurgulanmıştır. Cahan’ın anlattığı olaylar, geçmişte kendi yaşadığı olaylardır ve bunları şimdiki zamanda anlatır. Ekim Devrimi’nin Cahan ve Borcak’ın yaşadığı köydeki yansımaları yine bu teknik kullanılarak anlatılır:

Birden kuzeyden yükselen ışık bütün cihanı aydınlattı. Gök gürültüsüne benzer bir gumbürtü duyuldu, sanki dersin dünya baş aşağı döndü. Yatanlar uyandı, insanlar ayağa dikildi. Değnekler tüfeğe, tüfekler topa dönüştü. Öyle bir savaş oldu, öyle bir savaş oldu ki... Yeryüzü sarsıldı. Tepesinden korku inen Hallı Hars ve onun gibi haramiler öncekinden daha beter kuduz köpeğe döndüler, önüne geleni yaraladılar, parçaladılar, en sonunda kendi iplerini kendileri kestiler (66/10).

3.2.3.6. Diyalog Tekniği

Diyalog tekniği, edebî eserlerde yer alan kahramanların karşılıklı konuşmalarını içeren tekniktir. Kahramanlar arası iletişimi içermektedir. Tekin’e göre diyalog tekniği, kurmaca bir eserin iskeletinin göz ardı edilemeyecek bir kısmıdır (Tekin, 2024: 266). Eserdeki kişilerin dile getirilmesi yoluyla anlatıcının aradan çekildiğini söyleyen Hacıhaliloğlu, okuyucunun bu diyaloglardan çıkarımlarda bulunabildiğini ifade eder (Hacıhaliloğlu, 2020: 67). Diyalog tekniğinin yazarın anlatma alanını sınırlandırdığına ve başka anlatım tarzlarına alan açtığına dikkat çeken Çetişli, eseri monotonluktan uzaklaştırması ve kişilerin kendi ağızlarından tanıtılma imkânı bulabilmeleri yönünden önemli olduğunu belirtir (Çetişli, 2021: 126).

Diyalog tekniği, Kerbabayev’in en sık kullandığı tekniklerden biridir. “Saylanan Eserler”de yer alan tüm hikâye ve povestlerinde diyaloglar ön plana çıkar. Berdi Kerbabayev, karakterler arasındaki diyalogla okuyucuların ilgisini çekmeyi ve onları olayların içine çekmeyi amaçlar.

“Piyoner Ev Hizmetinde” hikâyesinin giriş kısımlarında ağırlıklı olarak merkezî kişi Nazar ile babası Atahan’ın diyaloglarını görürüz. Bu diyaloglar hem Nazar’ı okuyuculara tanıtmayı hem de babasının ona yaklaşımını ve aralarındaki ilişkiyi gözler önüne sermeyi amaçlar:

Nazar’ın gelmesini bekleyen babası Atahan, kocaman gövdenin küçücük bir bedene itaat edişini gördüğünde gülümsedi; bu görüntüye alışkın olduğu için, hiç şaşırmadan oğluna sordu:

—Nazar, çok gecikmedin mi?

—Baba, deve ayaklarının bağlı olmasına aldırmadan giderken çok hızlıydı. Geri gelirken ise şu uzun ayaklarıyla benim hızıma yetişemedi.

—“Eşek çamura çökerse sahibinden gayretlisi olmaz.” diye bir atasözü vardır. Deve de belki, bundan ders almıştır. Sen üstüne binip değneğinle vursan olmaz mıydı?

—Yok, baba ben deveme vuramam (15/33).

“Yaramaz Çocuk” adlı eserin merkezî kişisi, Aman adlı meraklı bir çocuktur. Hikâyenin tamamında Aman’ın çevresindekilerle girdiği eğlenceli diyaloglar göze çarpar. Bu diyaloglar hem okuyucuya karakterler hakkında bilgi verir hem de eserin mizahi yönünü güçlendirir:

—Anne, ey anne, dur şimdi! Sen bana söyle: Bizde kurt var mı?

—Bizde kurt ne gezsin! Git sen...

—Aslan, kaplan peki?

—Arslan bizde ne gezsin! Git hemen yıkan.

—Dur şimdi, anneciğim, dur! Öyleyse traktörü kemiren kim?

—Sen ne saçmalıyorsun?

—Ben saçmalamıyorum! Traktörcünün “Traktörü kemirmiş.” dediğini kendi kulaklarımla duydum. Hiç demir yenir mi? Ona kimin dişi geçer?

—Git şimdi yıkan da kıyafetini değiştir. Okula başladığında sana traktör hakkında her şeyi öğretirler (28/18).

Bu yöntem, eserlerin giriş bölümünde okuyuculara karakterlerin arasındaki ilişkiyi anlatmak ve onlara ısındırmak amacıyla da kullanılabilir. “Masal Değil Gerçek” hikâyesinin giriş bölümünde İhtiyar Cahan’ın torunlarının kendi aralarında ve nineleriyle girdikleri diyaloglar buna örnek gösterilebilir:

Torunlarının dertsiz tasasız kendi aralarında fısıldaşmalarına, özellikle son itişmelerine keyiflenen yaşlı kadın:

—Isırabilirsin, tatlım, diye onayladı.

—Burnumu mu?

—Evet.

—Garip şey!

—Dünyada garip şey çoktur kuzum! Ben size bir masal anlatıveririm, hepiniz neye uğradığınızı şaşırırsınız!

Zaman gür kirpiklerini dikip kulaklarını oynattı:

—Nineciğim, sen masala başlayana kadar, bizim burnumuz parçalanmazsa iyidir (57/19).

Diyalog yöntemi, eserde anlatılan olayın okuyucu tarafından daha iyi anlaşılmasını sağlar. Hikâyenin gidişatı hakkında bilgi verir. “İhlâsa Arzu” povestinde eve dönüş yolunda şüpheli insanlarla karşılaşılın Çerkez, onların eline düşer. Bu adamların kötü niyetli olduklarını ve povestin Çerkez’le bunlar arasında gelişecek olaylarla devam edeceği diyalog tekniğinden yararlanılarak aktarılır:

Çerkez bunu hatırlayıp kendini bu Sovyet askerinin kardeşi olarak düşündü ve kaşlarını çatarak kesin bir dille cevap verdi:
—Babamın yanına.
—Baban nerede?
—Dağda.
—Dağda ne yapıyor?
—Ekin biçiyor.
—Babanın yanına neden gidiyorsun?
—Ekmek götürüyordum...
Onların üçü birden bağırdı:
—Ekmek mi?
—Evet, ekmek.
(...)
—Yalan söylüyorsun, domuzun oğlu! Eşeğinin anırmasının üzerinden çok az vakit geçti. Sen kimi kandırmak istiyorsun?
Çerkez kendini tutabildiğini zannetse de konuştuğunda sesi acılı çıktı:
—Yalan söylüyorsam siz bulun.
—Sus (119/38)!

Eserde yer alan şahıslar arasındaki çatışma unsurunun, zıt düşüncelerin aktarımının da diyaloglar aracılığıyla kurulduğu görülür. “Tartışmadan Güçlenilmez” başlıklı povest, bu tip diyaloglar üzerine kurulmuştur. Çok yakın iki arkadaş olan Tokar ile Nöker oyuncak uçak yaptıkları sırada pervanenin hangi malzemeden yapılacağı konusunda anlaşamazlar. Onların bu konudaki tartışması okuyucuya diyalog tekniği ile anlatılır:

Tokar:
—Pervaneleri konserve kutularından yapalım, dedi.
Nöker buna razı olmadı:
—Hayır kutulardan değil, kontraplaktan yapalım.
—Ama pervaneler hafif ve sağlam olmalı. Kontrplak hem ağır olur hem de güçlü rüzgâra karşı dayanıklı olmaz.
—Neden dayanamazmış?
—Rüzgârın kuvvetinden haberin yok mu? Kayadan yapılan değirmenleri bile döndürüyor! Uçağın rüzgârının şiddetine incecik tahtanın dayanma ihtimali var mı?
Nöker keskin gözlerini dikti:
—Pervanelerini rüzgâr mı kıracak, uçağımız gerçek uçak değil ki!
—Neden gerçek değil?
—Biz oyuncak yapıyoruz ya!
—Böyle oyuncak mı olur? Oyuncak dediğin kâğıttan yapılır.
—Öyle mi, o zaman sen bu uçakla uçacak mısın (138/30)?

Diyalog tekniği, “Capbaklar” başlıklı povestte de sıkça kullanılır. Capbak kardeşlerin kendi aralarındaki diyaloglarının yanında, anneleriyle ve sürekli bir mücadele içinde oldukları Kelekbay, Doyduk ve Yalak İşan gibi karşı güç karakterlerle olan iletişimleri povestte büyük bir yer tutar. Özellikle birbirleri ile inatlaştıkları ve işin içinden çıkamadıkları diyaloglar ilgi çekicidir:

Yapbak’la Mapbak onun yanına sokuldu. İkisi birden:

—Bu nasıl emir! Biz Capbak’a bağlıyız, onun yaşı bizden büyük, daha iyi biliyor. Sen ikimizden de küçüksün! Bu nasıl emir, diye tekrarladı.

—Annem bizi bugün niçin gönderdi?

—Bu nasıl soru? Elbette başak toplamak için!

—Başığı nereden toplayın demişti?

—Buğdayları toplanan yerlerden.

—Görmüyor musunuz? Dokunduğunuz kesilip biçilmiş samanın başığı mı yoksa kesilip toplanmış deste mi (182/38)?

Capbaklar, Kelekbay’ın kendilerini kandırmak için kurduğu tezgâhlara çoğu zaman kanmış gibi yaparak onu kendi tuzağına düşürür. Bu atışmaların anlatımında da yine diyaloglar ön plana çıkar:

—Eee Capbaklar, neyin peşindesiniz? Hayrola!

Capbak, Kelekbay’a cevap verdi:

—Ağam, hâlimiz hayır değil.

—Neden?

—Heybemizi kaybettik.

—Heybeniz nasıl bir şeydi?

—Karnı şişkinceydi. İki elini gökyüzüne geriyordu.

—Heybeniz doğum yapmak için gizli bir yer aramış olmasın?

—Ağam, o deve derisinden değil ki!

—Olsun, keçi de doğum yapmak için gizli bir yer arar!

—Ağam, şaka yapmasana! Gördüysen söyle! Annemizin evde yoğuracak hamuru yoktur. Gözü yoldadır. Dört adamın koca bir günlük emeği ziyan olacak. Biliyorsan söylesene ağam (184/21).

3.2.3.7. İç Diyalog Tekniği

Tekin’e göre “iç diyalog”, edebî eserde yer alan kahramanın içinde bulunduğu psikolojik hâle göre, sanki karşısında bir başkası varmış gibi konuşup tartışmasıdır (Tekin, 2024: 271).

İç diyaloğu tek bir insandaki çift kişiliğın diyaloğu olarak değerdendiren Çetişli, iç diyalog tekniği ile karakterin iç dünyası aracısız bir şekilde okuyucuya sezdirmenin amaçlandığını belirtir (Çetişli, 2021: 128).

Berdi Kerbabayev’in ele alınan eserlerinde özellikle yardımcı karakterlerin psikolojik durumlarının iç diyalog tekniği aracılığıyla yansıtıldığı görülür.

“Yaramaz Çocuk” başlıklı hikâyede merkezî kişi Aman’ın annesi Tovşa, sıkça ortadan kaybolan oğlunu yine bir gün sokakta aramaktadır. Bu sırada aklından geçenler, iç diyalog tekniği aracılığıyla okuyucuya aktarılır:

Bu kadın kendi kendine usulca dert yanıyordu:

—Ah, şuncağız çocuktan rahat yok mu hiç? İşte görürsün, o bütün kömüre, kire, pasağa bulaşıp gelecek ya kıyafetlerini paramparça edip ya da kafasını yarıp da öyle gelecek (24/18).

“Batır” povestinin karşı güçlerinden biri olan sahte tabip Bossan, yardıma muhtaç insanları kandırarak onlardan para koparmaya çalışan art niyetli bir sahtekârdır. Batır’ı tedavi etmek için onların evine geldiğinde karşılaştığı manzara onu hayal kırıklığına uğratar. Bu esnada içinden geçirdiği art niyetli düşünceler bu yöntemle gözler önüne serilir:

Bossan, “Ben nereye düştüm? Annabayların davetine icabet etmeyip neden bu hâldeki Dursun’a geldim ki?” diye kendi kendine sızlanıyordu (80/12).

3.2.3.8. İç Monolog Tekniği

Çetışli, iç monolog tekniğini kahramanın sanki karşısında biri varmış gibi kendi kendine ve sessiz bir biçimde tek taraflı konuşması olarak tanımlar (Çetışli, 2021: 128).

Tekin’e göre, konuşma dilinin havası ve mantığı hâkim olan iç monolog tekniğinde, yazar aradan çekilerek okuyucuyu kahramanın iç dünyasıyla karşı karşıya getirir (Tekin, 2024: 276-277).

Kerbabayev’in eserlerinde iç monolog tekniği, kahramanların iç dünyalarının yansıtılması amacıyla kullanılan tekniklerden bir diğeridir.

“Babasının Oğlu” hikâyesinde merkezî kişi Mırat, askerî okula gitmesine yardımcı olması için babasının eski çalışma arkadaşından ricada bulunur. Hikâyede “ofis müdürü” olarak geçen bu kişi, Mırat’ın kararlı duruşunu ve karakterini babasına benzetir. Bu konudaki düşünceleri okuyucuya iç monolog tekniğiyle aktarılır:

Müdür onu durdurup ona yeniden dikkatli bir şekilde baktı. Ortadan hâlice iri bir oğlandı. Ama onun yüzünün ciddiyetinde, kara gözlerinin düşüncelerle oynayışında bir farklılık göze çarpıyordu. Müdür içinden, “Bu çocuk tam babasının oğlu. İşte gerekse, sana karakter! Hayır, sadece karakter de değil, kahramanlık alameti. Evladı böyle karakterli olan halkı alt etmek mümkün mü?” diye geçirdi (49/34).

“Masal Değil Gerçek” başlıklı hikâyenin girişinde “anlatıcı”, hikâyeye konu olan anlatıyı dinleyeceği yere gitmeden önce içinden geçen düşünceleri şu şekilde anlatır:

Bu şekilde orayı burayı dolaştıktan sonra, arkadaşlarımdan birini ziyaret etme alışkanlığım vardı. Ama kime gitmeliydi? Şimdi kimi evinde bulmak mümkündü (54/28).

“Batır” povestinin karşı güçlerinden biri olan sahte tabip Bossan, Batır’ı tedavi etmek için onların evine gider. Ev ahalisinin içinde bulunduğu ekonomik zorluğu evin durumundan fark eder ve işine en yarayacak, maddi olarak değerli olabilecek şeyleri tespit etmeye çalışır. Bu sırada kafasından kendi haklılığını, evden ne alırsa alsın hakkı olduğunu geçirir:

Bu çuvalar şimdi Bossan’ı da en az Dursun kadar mutlu ediyordu. Kendi kendine hesap yapıyordu: Tabii ki yanlış yapmıyorum. Sadece avcundan sızanı yalayan Annabaylara gittiğinde ekşi bir çal ile kuru ekmekten başka ikram ederler sanıyorsun. Akıllık diye de ucuna bir kuruş bağlanmış iki karış bez verir, vesselam. Oğluna ilaç yaptığım için, Dursun’un bana bu çuvaldaki tahılın birini vermesi gerek. Bu durumda benim para kesem daha da dolar. Doğrusunu söylemek gerekirse şimdi Dursun’un gözü oğlundan başka dünya malı görmez. Ben utanmayıp söylesem o bana çuvaldaki tahılın ikisini de veriverir. Ama sesini çıkarsa kuyuya düşecek gibi yatıp yavrusu ölen hayvan gibi susup oturan Annamırat benden hoşlanmıyor. Bence bu epey cimridir. Yüzündeki kılların birini bile koparmaması da buna işaret ediyor. O, bu işe razı olmaz. Çocuğunu canından çok seven Dursun cömertlik yapmak istese belki Annamırat’ın dili açılır: “Dursun, Bossan bizle birlikte tarla sürmedi, orakla ekin biçmedi, bunu unutma.” der. Ben nefsimi hâkim olamadan hakkımı aramaya kalksam belki beni ensemden tutup sürükler. Evet, benim de emeğim boşa değil, çuvalın tamamı değil de yarısı dolu olsa ne olacak? Fazlası olsa ne zararı var (81/1).

“İhlasa Arzu” povestinde köyün yakınlarında karşılaştığı kaçakçı çetesini cesur bir şekilde takip etmeye karar veren Çerkez’in içinden geçen endişe ve sorular iç monolog tekniğiyle aktarılır:

Bu sarp yokuşu geçebilecek miydi? Geçti diyelim, Çerkez vardığında onlar yerlerinde duracaklar mıydı? Araları yakın olsa bile karanlığın içinde onların kim olduğunu anlayabilecek mi? Peki, anladığı diyelim: Onlar dost değil de düşmanmış... Yumruk kadar Çerkez’in onlara yapabileceği şey ne? Eğer onlar, kötü kalpli adamlarsa Çerkez’i şu derenin içinde yok etmezler mi (116/17).

Sovyet çocuğunun, hele de sınıra yakın oturan akıllı bir piyonerin silahlı, ne idüğü belirsiz adamların geçmesine izin vermesi hiç akla uygun bir şey mi? Babası bunu duysa ne der? Babasının arkadaşı komutan onun sırtını sıvazlar mı? Güvenlik amirleri ona nasıl inançsız gözlerle bakar! Hele de beceriksizliği, iş bilmezliği, korkaklığı “Daima Hazır” gazetesine konu olursa var ya (124/13).

Yine aynı povestte kaçakçı çetesinin üyelerinden birinin (alını toynak damgalı olan) Çerkez yüzünden düştükleri zor durumda içinden geçirdiği düşünceler şu şekilde verilir:

Biz sınırdan, korkunç yerlerden sağ salım geçtik. Artık amacımıza ulaştığımızı düşünüyoruz... Şu parmak kadar oğlan karşımıza nereden çıktı? O sadece bir çocuk da değil, mide bulandırıcı bir sinek! Muhtemelen bizi kusturmadan da vazgeçmez... Onun sinek gibi vızıltısı hâlâ bizim kulağımıza geliyor gibi... Ah, nasıl bir şanssızlık! O anda bize denk gelmemiş olsa bu sazlığın içinde on gün yatsak da bizi kim bilecekti? Şimdi şu kamışlar bile gözümüze adam gibi görünüyor! Ah şu kerkenez bir daha elimize düşseydi!”. Alını toynak damgalının yüreği bu düşüncelerle yandı ve Çerkez’in serçe

parmağının ucuymuş gibi afyonu yuttu, avcunu alnına vurdu: “Ah, seni ahmak! Şuncacık çocuğu dağın içinde ne diye şu afyon gibi yutmadın” (136/7).

“Tartışmadan Güçlenilmez” başlıklı povestte yardımcı kişiler arasında yer alan Ankar, Tokar ve Nöker’i birlikte zaman geçirirlerken uzaktan izler. Onların arkadaşlığına özenen Ankar’ın içinden geçenler iç monolog tekniğiyle anlatılır:

Ankar bir Tokar’a baktı, bir Nöker’e... Bir de kendine baktı, yüzünü asıp düşündü: “Bir bunlara bak, bir de benim tipime bak. Elbette ben ahmağım. Bunlardan kaçtım. Bunlarla dostluğumu, arkadaşlığımı devam ettirmiş olsam ben de onlar gibi olurum. Bunlar bana yüz çevirmekte tabii ki haklılar. Hepsinden de kötüsü, şimdi para meselesinin de üstünü açtılar...” (151/1)

“Capbaklar” povestinin karşı güçlerinden biri olan Doyduk, Capbakların sığırını kendi sığırı yapma hesaplarının peşindeyken içinden konuşur:

Doyduk, düşündü taşındı... En sonunda, “Bu sığır beni nasıl olsa rahat bırakmaz. Kelekbay’dayken çare bulmaya imkânım yoktu. Ben bunu Capbakların tanıyamayacağı hâle getireyim de kendime alayım. Benim hangi hayvanım bundan temiz?” sonucuna vardı (202/7).

3.2.3.9. Özetleme Tekniği

Özetleme tekniği, verilecek bilgi ya da yapılacak tanıtmanın “özet” hâlinde sunulmasıdır. Bu teknik, gereksiz detayları silen, dolayısıyla esere derli toplu bir görüntü kazandıran bir yoldur (Tekin, 2024: 241).

Uzun süren zamanın kısaltılarak anlatılması esasına dayanan özetleme tekniği, okurun bilmesi gerektiği kadarının anlatılmasına gerek olan bazı yaşantı ya da durumlar, özetleme tekniği ile aktarılır (Hacıhaliloğlu, 2020: 110).

Berdi Kerbabayev’in hikâye ve povestlerinde özetleme tekniğine genellikle kahramanların geçmişlerinden bahsedilirken başvurulur. Bu teknik yazar tarafından karakterleri okuyucuya tanıtmak, onları anlatıya hazırlamak gibi amaçlarla eserlerin giriş kısmında kullanılır. Örneğin “Babasının Oğlu” hikâyesinin merkezî kişisi Mırat’ın nasıl bir karaktere, ne gibi alışkanlıklara sahip olduğu özetleme tekniği ile anlatılır. Mırat’ın önceki ruh hâli ile şu an içinde bulunduğu psikolojik durum kısaca özetlenerek verilir:

Mırat çoğu zaman ya yakasını yırttırır ya yüzünü biraz çizdirir ya da “Hakkından geldim!” diyerek bir kahraman edasıyla gelirdi. O, annesinin azarlamalarına da homurdanmalarına da kulak asıyordu. Onu duymazdan geliyordu. Olaysız geçen gününü tatsız tuzsuz bir yemek gibi görüyordu. Ciddi bir şekilde kavga etmiyordu. İçinde hırs da yoktu. Dün tartıştığıyla bugün gülüşüyordu. Böyle coşkulu hayattan tat alıyordu. Hatta annesi bazen bakkala gönderdiğinde parasını eksik getirdiği zamanlar da oluyordu. (...) Önceki Mırat’la şimdiki Mırat arasındaki fark epey büyüktü. Kavga

çıkarmak, tartışmak şöyle dursun; şimdi hiç kimseyle, hatta annesine bile tek bir ağır laf etmiyordu. Mirat artık büyük adam gibi sohbet ediyor, her konuda ayrı bir dikkatle laf ediyordu (40/36).

“Batır” povestinde ev ahalisinin ekonomik durumu, geçinebilmek için yaptıkları işler, çektikleri çileler vb. bilgiler birkaç cümle ile anlatılır:

Devrin toplumsal adaletsizliğine uygun olarak ev ahalisi, çocukluklarından beri epey sıkıntı yaşıyordu. Annamirat kışın ayazına, yazın kavuruculuğuna aldırmandan ömrünü çiftçilik ile harcasa da değil evinin eşyalarını, yılda bir sefer ailesinin kıyafetlerini yenileyemiyordu. Dursun da hiç boş durmuyordu. Ev işleri, çoluk çocuk derdinin dışında, her yıl hiç olmazsa birkaç küçük halı dokuyup satıyordu. Yine de onların zor günler için kenara koydukları bir şeyleri olmuyordu, aksine günlük yemek ihtiyaçlarını bile karşılamakta zorlanıyorlardı. Verdikleri emeklerin karşılığını kendileri değil, başkaları alıyordu (80/16).

“Saylanan Eserler”de yer alan en uzun eser olan “Capbaklar” povestinin merkezî kişilerini tanıtmak için özetleme tekniğinden faydalanılır. Capbak kardeşlerin karakter özellikleri, günlerini nasıl geçirdikleri ve diğer insanlarla olan ilişkileri gibi konular uzun uzadıya anlatılmadan bir paragrafta özetlenir:

Günlerini sürekli gülüşerek, keyiflenerek, şen şakrak geçiren Capbaklar, bazılarına göre işsiz gibi görünseler de aslında tembel değillerdi. Hasat zamanı orak sallarlardı, onun peşinden başak ayıklarlardı. Bazen ahır yapar, bazen odun taşırlardı. Böylece yiyecekleri ekmeği de bolca kazanırlardı. Hiçbir zaman, hiç kimseye, hiçbir şey için muhtaç olmuyor, dilenmiyorlardı. Acıma duygusuyla kendilerine gelen davetleri de geri çeviriyorlardı. Ama insanları inciten, onların kanını emen zenginleri, tefecileri, dindarları çeşitli şakalar, kinayeli sözlerle maskara etmekten de çekinmiyorlardı. Bu özellikleri, beyinlerine çocuklukta yerleşmişti (209/14).

Berdi Kerbabayev’in bu çalışmada ele alınan eserlerinde anlatıcının ağırlığını koyduğu bölümlerde anlatma tekniğinden, gerçeklik duygusunun ön planda olmasını istediği bölümlerde ise gösterme tekniğinden faydalanır. Yazar, eserlerinde anlatma ve gösterme tekniklerini beraber kullanmayı da tercih eder. Zaman zaman olaylar ve kişilerle ilgili görüşlerini aktararak varlığını okuyucuya hissettirir, zaman zaman da eserdeki kişilerle okuyucunun arasından çekilerek onları baş başa bırakır.

Yazarın eserlerinde en sık kullandığı anlatım tekniklerinin başında gelen tasvir tekniği, kişi, mekân ve zaman öğelerinin betimlenmesi amacıyla kullanılır. Karakterlerin dış görünüşleri, giyimleri ve surat ifadeleri; yaşadıkları evin ya da olayların geçtiği diğer mekânlar ve doğa betimlenerek okuyucunun gözünde canlandırılmaya çalışılır.

Kerbabayev'in eserlerinde iç çözümleme yöntemi, kahramanların okuyucu gözünde daha gerçekçi hâle gelmesi, onların duygularının ve niyetlerinin okuyucuya daha açık bir şekilde aktarılabilmesi amaçlarıyla kullanılır.

Yazar, hikâye ve povestlerinde önemli yer tutan fakat bir sebeple (genellikle cephede olma veya savaşta hayatını kaybetme vb.) hikâyede fizikî olarak yer alamayan yardımcı karakterlere mektup tekniği aracılığıyla yer verir.

“Saylanan Eserler”de yer alan eserlerde geriye dönüş tekniği aracılığıyla karakterler hakkında daha fazla bilgiye yer verilir, okuyucu ile karakterler arasında bir bağ kurulması amaçlanır.

Kerbabayev'in en sık yer verdiği tekniklerden biri olan diyalog tekniği, ele alınan tüm hikâye ve povestlerde ön plana çıkar. Yazar karakterler arasındaki diyalogla karakterlerini tanıtmayı ve onları olayların içine çekmeyi amaçlar.

Yazar eserlerinde özellikle yardımcı kişilerin ruhsal durumlarını iç diyalog ve iç monolog yöntemlerini kullanarak da aktarır.

Berdi Kerbabayev'in ele alınan hikâye ve povestlerinde karakterleri okuyucuya tanıtmak, karakterlerin geçmişleri ve birbirleri ile ilişkileri hakkında bilgi vermek gibi amaçlarla özetleme tekniği kullanılır ve kahramanların geçmişlerinden bahsedilir.

4. SONUÇ

20. yüzyıl Türkmen edebiyatının önemli temsilcilerinden biri olan Berdi Kerbabayev'in 1992 yılında Aşkabat'ta basılan "Saylanan Eserler" isimli kitabında yer alan seçilmiş hikâye ve povestlerinde Türkmen halkının sosyal, kültürel, tarihî ve ekonomik durum ve dönüşümlerine rastlanır. Bu açıdan yazarın eserleri, Türkmenlerin geleneksel yaşayış tarzıyla birlikte modernleşme sürecini de içermesi bakımından değerli kaynaklar olarak nitelendirilebilir.

Bu çalışmada, Berdi Kerbabayev'in "Seçilmiş Eserler" adı altında toplanan "Täsinje Oglan" (İlginç Çocuk), "Pioner Öý Hojalygynda" (Piyoner Ev Hizmetinde), "Meleje" (Melece), "Närahat Gylyk" (Yaramaz Çocuk), "Atasynyň Ogly" (Babasının Oğlu) ve "Erteki Däl Hakykat" (Masal Değil Gerçek) isimli hikâyeleri ile "Batyr" (Batr), "İhlasa Mırat" (İhlasa Arzu), "Çekişmān Bekişmez" (Tartışmadan Güçlenilmez) ve "Japbaklar" (Capbaklar) isimli povestleri incelenmiştir. İncelemede, eserlerde yer alan bireysel psikolojik durumların yanı sıra toplumsal çatışmalara ve dönemin siyasi, ekonomik, kültürel, toplumsal şartlarının yanında Türkmen edebiyatının nesir geleneği ile ilgili noktalara da değinilmiştir.

Mezkûr eserlerin içerik incelemesi konu, kurgu, şahıs kadrosu başlıkları altında; anlatım özellikleri incelemesi ise anlatıcı ve bakış açısı, dil ve üslup ile anlatım teknikleri başlıkları altında yapılmıştır. Eserler konu bakımından; "Toplumsal Yapı ve Sorunlar", "Savaşın Sıradan İnsanlar Üzerine Etkisi ve Vatanseverlik" ve "Sıradan İnsanların Günlük Yaşantısı" olmak üzere üç ayrı başlıkta incelenmiştir.

Yazarın eserlerinde; Türkmenistan'da eğitim sistemi, Ekim Devrimi öncesi ve sonrası toplumsal ve siyasi durum, dönemin sömürgeci zenginleri, geleneksel tedavi yöntemleriyle modern tıbbın karşı karşıya gelişi üzerinden devrin sağlık sistemi, Türkmen toplumunda Amuderya (Ceyhun) Nehri'ne atfedilen önem, Toprak ve Su Reformu ile Komsomol Dernekleri konularına değindiği tespit edilmiş ve bunlar "Toplumsal Yapı ve Sorunlar" başlığında ele alınmıştır.

Yazarın eserlerinde yer verdiği işgale karşı büyük fedakârlıklarla direnen Türkmen halkının kurtuluş mücadelesi ve özgürlük arayışı, cephede hayatını kaybeden askerlerin geride bıraktığı ailelerinin yaşadıkları, kolhoz ve köy hayatı, kolhoz ve vatanseverlik ilişkileri konuları "Savaşın Sıradan İnsanlar Üzerine Etkisi ve Vatanseverlik" başlığında değerlendirilmiştir.

“Konu” başlığında son olarak “Sıradan İnsanların Günlük Yaşantısı” üzerine kurgulanan eserler değerlendirilmiş, yazarın bu eserlerde ideal, haşarı ve ev ekonomisine katkı sağlamaya çalışan çocuk tiplerine, çocuk hikâyelerindeki çocuk ve hayvan dostluğuna, çocuklar için dostluk, aile, eğitimin önemi gibi konularla ilgili öğütlere ve geleneksel Türkmen oyunlarına yer verdiği belirtilmiştir.

Kurgularının tahlil edilebilmesi adına eserler; başlıklarının kurgu özelliklerini yansıtmaması, girişlerinde yapılan betimlemeler ve girişleri, merkezî kişiler etrafında gelişen kurguları, belirgin veya ucu açık bir “son”a sahip olmaları, çatışma ve heyecan unsurları ve tek parça veya bölümler hâlinde vücut bulmuş olmaları yönleriyle ele alınmıştır.

“Kurgu” kapsamında ele alınan ilk husus olan “eserlerin başlıkları” incelendiğinde yazarın hikâye ve povestlerinin bir kısmının başlıklarının hikâyenin merkezî kişilerinin adını taşıdığı (Melece, Batır, Capbaklar) veya en ağır basan özellikleri etrafında (İlginç Çocuk, Yaramaz Çocuk, Babasının Oğlu) belirlendiği tespit edilmiştir.

Eserlerin kurgusuna dair dikkati çeken bir başka husus girişleridir. “Capbaklar” povesti kişi tasviriyle; “Masal Değil Gerçek” ve “İhlasa Arzu” mekân tasviriyle; “Piyoner Ev Hizmetinde”, “Melece” ve “Babasının Oğlu” kişi, mekân, zaman tasviriyle; “İlginç Çocuk” hikâyesi sezdirme yöntemiyle; “Yaramaz Çocuk” ve “Batır” ise diyalog veya monolog yöntemi tercih edilerek başlanmış eserlerdir.

Kerabayev’in “Saylanan Eserler” kitabında yer alan hikâye ve povestlerinde kısıtlı şahıs kadrolarına yer vermesi ve kurguları merkezî kişi etrafında şekillendirmesi de göze çarpmaktadır. “İlginç Çocuk”, merkezî kişi Beşim’in karakter özellikleri ve davranışları; “Piyoner Ev Hizmetinde”, merkezî kişi Nazar’ın yaşadığı olaylar; “Melece”, merkezî kişi Melece’nin ağabeyi Baymırat’a duyduğu özlem; “Yaramaz Çocuk”, merkezî kişi küçük Aman’ın bir an önce okula başlama arzusu; “Babasının Oğlu”, cephede kaybettiği babasının intikamı için yanıp tutuşan Mırat isimli bir erkek çocuğun idealleri; “Masal Değil Gerçek”, merkezî kişi “İhtiyar Cahan”ın oğluyla birlikte yıllar önce yaşadığı zorluklar etrafında kurgulanmıştır.

Eserde yer alan povestlerden “Batır”, merkezî kişi Batır’ın rahatsızlığı ve ona çare aranması; “İhlasa Arzu”, merkezî kişi Çerkez Çarı’nın bir günde başından geçen olaylar; “Tartışmadan Güçlenilmez” merkezî kişileri Tokar ve Nöker adındaki iki yakın arkadaş

etrafında gelişen dostluk ilişkilerini ve “Capbaklar” merkezî kişileri Capbak kardeşlerin diğer karakterlerle yaşadıkları çerçevesinde şekillendirilmiştir.

Eserlerin kurgusunda dikkat çekici bir diğer husus “son”larıdır. Özellikle hikâyelerin çoğunluğunda belirgin bir “son” bulunmamakta, bunlar ucu açık bir sonla tamamlanmaktadır. “İlginç Çocuk”, “Piyoner Ev Hizmetinde”, “Melece”, “Babasının Oğlu” ve “Masal Değil Gerçek” hikâyeleri “ucu açık” sonla bitirilmiştir.

Çocuk edebiyatında en sık karşılaşılan kurgu tekniklerinden biri olan çatışma ögesine kişinin başka kişilerle veya toplumla çatışmaları olarak “Saylanan Eserler”de yer alan hikâye ve povestlerde de rastlanmıştır. “Masal Değil Gerçek” başlıklı hikâye ile “İhlasa Arzu” ve “Capbaklar” povestleri kişilerin başka kişilerle çatışmaları; “Batır” başlıklı povest ise kişinin toplumla çatışması üzerine kurgulanmıştır.

Berdi Kerbabayev’in kurgu tekniğinde dikkati çeken son husus bazı eserlerini tek parça, bazı eserlerini ise bölümlere ayırarak alt başlıklar hâlinde kaleme almış olmasıdır. Bu bölümler zaman veya mekân değişikliğini hissettirmek amacıyla ya da hikâye içindeki maceranın sona erdirilerek yeni bir maceraya geçildiğini belirtmek amacıyla eklenir. “İlginç Çocuk”, “Piyoner Ev Hizmetinde”, “Melece”, “Babasının Oğlu” ve “Masal Değil Gerçek” başlıklı hikâyeler tek parça olarak hâlinde oluşturulmuştur. “Yaramaz Çocuk” ise bölümlere ayrılarak kaleme alınan tek hikâyedir. Üç bölümden oluşan hikâye; giriş, gelişme ve sonuç bölümlerini ihtiva etmektedir.

Kitaptaki povestlerin tamamı yazar tarafından bölümlere ayrılmıştır. Povestlerin çoğunda bölümlere başlık verilirken “Batır” povestinde sadece numaralandırma yoluna gidilmiştir. İlk povest olan “Batır” on bir, “İhlasa Arzu” yedi, “Tartışmadan Güçlenilmez” sekiz bölümden oluşmaktadır. Kitaptaki son povest “Capbaklar” ise kısa bir giriş ve iki ana bölüm içerir. “Capbakların Çocukluk Çağı” başlıklı bölümde dokuz farklı bölüm ve hikâye bulunur. “Capbakların Delikanlılık Çağı” adını taşıyan ikinci bölümünün altında ise on dört farklı hikâye bulunmaktadır.

Kerbabayev’in “Saylanan Eserler”in yer alan hikâye ve povestlerde yer verdiği şahıs kadrolarıyla ilgili şu çıkarımlar yapılabilir:

Türkmen aile yapısına uygun olarak eserlerde merkezî kişiler ağırlıklı olarak “erkek çocuk”lardır. “İlginç Çocuk”ta Beşim, “Piyoner Ev Hizmetinde”de Nazar, “Melece”de

hikâyeye adını veren Melece, “Yaramaz Çocuk”ta Aman ve “Babasının Oğlu”nda Mırat merkezî kişilerdir ve bu karakterler, yaşları 8-14 arasında değişen erkek çocuklardır.

Kadim Türk geleneklerine göre masalcılık anneden kıza geçer ve masallar kadınlar, özellikle de büyükanne tarafından anlatılır. Bu geleneğe uygun olarak hikâyeler arasında sadece “Masal Değil Gerçek”te ihtiyar bir kadın olan Cahan, merkezî kişi olarak okuyucunun karşısına çıkar. Cahan, geçmişte yaşadığı olayları bir masal gibi torunlarına anlatan bir karakterdir.

Kitapta yer alan povestlerde de durum, hikâyelerdekinden farklı değildir. “Batır” povestinde adını esere veren Batır, “İhlâsa Arzu”da Çerkez Çarı, “Tartışmadan Güçlenilmez”de Tokar ile Nöker ve “Capbaklar”da Capbak, Yapbak, Mapbak ile Topbak kardeşler merkezî kişiler olarak kaleme alınmış, yaşları 10-16 arasında değişen erkek çocuklardır.

Eserlerdeki merkezî kişiler; kararlı, sosyal, başarılı, keskin zekâlı, idealist, vatansever, dış dünyaya meraklı, cesur ve aile bağları güçlü, iletişimleri kuvvetli karakterler olmalarıyla ön plana çıkarlar.

Yazarın ele alınan hikâye ve povestlerinde merkezî kişiler tekdüze bir karakter olarak resmedilir. Diğer bir ifadeyle eserin başında belirtilen özellikleri eserin sonuna kadar ufak tefek değişimler haricinde korunur. Ancak “Babasının Oğlu” hikâyesinde, bu tespitten farklı olarak merkezî kişi önemli bir karakter değişimi gösterir.

Kerbabayev’in “Saylanan Eserleri”ndeki hikâye ve povestlerinin yardımcı kişilerinin çoğunluğunu Türkmen toplumunda önemli yeri olan ve kutsal kabul edilen “anne”ler oluşturur.

“Saylanan Eserler”de; “Yaramaz Çocuk”ta Tovşa, “Melece”de Nabat, “Babasının Oğlu”nda Nabat, “Masal Değil Gerçek”te Cahan, “Batır”da Dursun ve “Capbaklar”da Bolluk karakterleri fedakâr anne tipleriyle karşımıza çıkan yardımcı kişilerdir.

“Melece”, “Babasının Oğlu”, “Masal Değil Gerçek” ve “Capbaklar” başlıklı eserlerdeki anne karakterlerinin tamamı, eşlerini kaybetmiş, yalnız ve fedakâr Türkmen kadını olarak resmedilir. Babalarını ya cephede düşmana karşı direnirken ya da ağır yaşam şartları sebebiyle erken ve aniden kaybeden çocuklarını tek başlarına büyütme zorunda kalan annelerin yaşadığı zorlukların bir kısmı bu eserlerde gözler önüne serilir.

Yazarın incelenen eserlerinde tıpkı merkezî kişiler gibi, onların rol model aldığı yardımcı kişilerin tamamı erkektir. “Melece”de Baymırat, “Babasının Oğlu”nda Kılıç Nazar, “Tartışmadan Güçlenilmez”de Tokar’ın pilot ağabeyi ve “Piyoner Ev Hizmetinde”de Nazar’ın öğretmeni merkezî kişilerin rol modeli olarak okuyucuların karşısına çıkmaktadır.

Kerbabayev’in bazı eserlerinde halkın dinî ihtiyaçlarına cevap veren bazı din görevlilerinin fırsatçılıkları, dini diledikleri gibi yontarak kendinin ve yakın çevresinin çıkarları doğrultusunda kullandıkları vurgulanır. “Masal Değil Gerçek” hikâyesinde bahsedilen Molla Ağa ve “Capbaklar” povestinde geçen Yalak İşan karakterleri tam da bu konuda kaleme alınmış karşı güçlerdir.

Dönemin Türkmenistan’ındaki ekonomik ve sosyal problemleri fırsat bilip zenginliğine zenginlik katan tüccarlar ve toprak ağaları da Kerbabayev tarafından; “Masal Değil Gerçek”te Hallı Hars ve “Capbaklar”da Kelekbay ile Doyduk karakterleriyle resmedilir.

Bir eserdeki şahıs kadrosunun en önemli unsurlarından biri olan sosyal tipler, Kerbabayev’in ele alınan eserlerinde önemli yer tutar. Toplum kaynaklı şartlardan ortaya çıkan durumları temsil eden sosyal tipler “Melece” ve “Babasının Oğlu”, “Masal Değil Gerçek” ve “Capbaklar” eserlerinde küçük yaşta yetim kalan çocuklar ve eşlerini erken yaşta kaybeden fedakâr Türkmen anneleri; “Batır” povestinde insanların çaresizliğinden yararlanmaya çalışan sahte tabipler; “İhlasa Arzu” povestinde dönemin ekonomik şartlarının etkisiyle ortaya çıkan kaçakçı eşkıyalar; “Masal Değil Gerçek” ve “Capbaklar” eserlerinde ise dini kullanıp kişisel çıkar sağlayan din görevlileri ve insanların sırtından para kazanmayı alışkanlık hâline getirmiş zengin tüccarlar olarak okurların karşısına çıkar.

Berdi Kerbabayev’in “Saylanan Eserler”inde yer alan hikâye ve povestleri, anlatıcı ve bakış açısı açısından incelendiğinde ağırlıklı olarak “hâkim anlatıcı” tipi ile karşılaşılır. “Masal Değil Gerçek” hikâyesi dışındaki tüm hikâye ve povestler, her şeyi bilip olaylara müdahil olmayan anlatıcı tipi olan “hâkim anlatıcı” ile kaleme alınmıştır. “Masal Değil Gerçek” hikâyesinin bazı bölümlerinde ise olayların kahramanlarından biri olan ve yaşananları kendi bakış açısından anlatan “kahraman anlatıcı” ile karşılaşılır.

“Saylanan Eserler”de yer alan hikâye ve povestler, dil açısından incelendiğinde öne çıkan özellikler şu şekilde özetlenebilir:

Konuşma Dili: Yazar, eserlerinde günlük konuşma dilini kullanır, halkın yaşamını, kültürünü ve geleneklerini anlatırken onların konuşma biçiminden izler taşıyan bir dil kullanımı görülür. Atasözleri, deyimler, samimi hitap ifadeleri ve ikilemeler yazarın sıkça faydalandığı araçlardır.

Sade ve Anlaşılır Dil: Yazar, eserlerinde sade bir dil kullanmayı tercih eder. Çocuk edebiyatına uygun şekilde okuyucunun metni kolayca anlaması için karmaşık veya süslü bir dil kullanmaktan kaçınır. Sade bir anlatımla karakterlerin duygularını ve düşüncelerini basit ve etkili bir biçimde dile getirir.

Sosyal ve Toplumsal Dil: Yazarın eserlerinde dil; sosyal adalet, eşitlik, özgürlük ve insan hakları gibi toplumsal kavramları işlemek için de kullanılır. Bu değerler, onun eserlerinde toplumsal eleştiri ve değişimi anlatmak için güçlü bir dil aracıdır.

Yazarın üslup özellikleri ise “Hikâyeci ve Betimleyici Üslup”, “İdeolojik ve Eleştirel Üslup”, “Mizah Üslubu” ve “Nesnel Tasvir Üslubu” şeklinde sınıflandırılmıştır.

Kerbabayev’in üslubu, hikâyeci bir anlatım tarzına dayanır ve olayları okurun ilgisini çekecek biçimde, sıralı bir şekilde aktarır. Doğayı, insanları ve mekânları ustalıkla betimlerken bu betimlemeler aynı zamanda karakterlerin iç dünyalarının ve psikolojik durumlarının da bir yansıması olur.

Kerbabayev eserlerinde ideolojik bir üslup da kullanır. Özellikle Sovyet dönemi edebiyatı olarak yazılmış eserlerinde, sosyalist gerçekçiliğin etkileri görülür. Yazar, devrimci anlayışı ve sosyalizmi savunur ve eserlerinde bunu didaktik bir şekilde işler.

“Saylanan Eserler”de yer alan hikâye ve povestlerin birçoğunda mizahî üsluba yer verilir. Bu eserlerde kişi, dil, durum ve çocuk safiyeti mizahı tespit edilmiştir. Özellikle “Capbaklar” povestinin üslubu ağırlıklı olarak mizahtır.

Nesnel tasvir üslubu da yazarın ele alınan eserlerinde sıklıkla karşılaşılan üslup tarzlarından biridir. Döneminin önde gelen realist yazarları arasında gösterilen Kerbabayev, genellikle gerçekçi tarzı benimseyen sanatçıların faydalandığı bu üslup tarzını eserlerine yansıtır.

Berdi Kerbabayev’in “Saylanan Eserleri”nde yer alan hikâye ve povestlerinde karşılaşılan başlıca anlatım teknikleri; anlatma tekniği, gösterme tekniği, tasvir tekniği (kişi,

doğa, mekân), iç çözümleme tekniği, mektup tekniği, geriye dönüş tekniği, diyalog tekniği, iç diyalog tekniği, iç monolog tekniği, özetleme tekniğidir.

Türkmenistan'ın önde gelen edebiyatçılarından biri olan Berdi Kerbabayev, çocuk edebiyatı alanında vermiş olduğu eserleri ile de tanınmaktadır. Bu alandaki eserlerinde çocukların eğitimi, ahlaki değerler, doğa sevgisi ve halk kültürünü işleyen temalar öne çıkar. Özellikle Sovyet etkisi altında gelişen, 1920-1930'lu yılların başındaki Türkmen edebiyatında kaleme aldığı eserlerde rejimin etkisi belirgin bir şekilde görülmektedir. Kerbabayev, Türkmen halk edebiyatını modern bir şekilde işleyerek genç kuşakların millî kimliklerini pekiştirmeyi amaçlarken Sovyet ideolojisini överek geçmiş dönemlerdeki politika ve gelenekleri sert bir şekilde eleştirmekten geri durmamıştır.

Berdi Kerbabayev'in çocuklar için yazdığı hikâyeler, genellikle eğitici ve öğretici içeriklere sahiptir. Hikâyelerinde çocuklara dostluk, yardımlaşma, dürüstlük, cesaret gibi değerleri anlatır. Ayrıca Türkmen halk kültürüne dair öğeler ve geleneksel yaşam biçimleri de hikâyelerinde sıkça yer alır. Yazarın çocuklar için kaleme aldığı seçme hikâye ve povestlerini içeren "Saylanan Eserler" adlı kitabı hem eğitici hem de kültürel değerler taşıyan bir eserdir. Merkezî kişisi bir veya daha fazla çocuk olan bu hikâyeler çocukların yalnızca eğlenceli vakit geçirmesini değil, aynı zamanda karakter gelişimi ve toplumsal sorumluluklar hakkında düşüncelerini sağlamayı amaçlamaktadır. Tüm bu bilgiler çerçevesinde "Saylanan Eserler"de yer alan "İlginç Çocuk", "Piyoner Ev Hizmetinde", "Melece", "Yaramaz Çocuk", "Babasının Oğlu" ve "Masal Değil Gerçek" isimli hikâyeleri ile "Batır", "İhlasa Arzu", "Tartışmadan Güçlenilmez" ve "Capbaklar" isimli povestleri çocuk edebiyatı kapsamında da değerlendirilmiştir.

Berdi Kerbabayev'in "Saylanan Eserler"inde yer alan hikâye ve povestler, bir çocuk edebiyatı ürününün sahip olması gereken nitelikler çerçevesinde değerlendirildiğinde şu tespitlerde bulunulabilir:

- Çocuk karakterler genellikle 5 ila 15 yaş arasındadır. Yaşadıkları olaylar ve diğer tüm özellikleri her yaşta çocuğun ilgisini çekebilecek zenginliktedir.
- Çocuk merkezî kişiler özgüvenli ve güçlü karakterler olarak tasvir edilmiştir. Genellikle zor durumlar içinde kalan çocuk kahramanlar, bu zorlukların üstesinden kendi çabalarıyla gelmeyi başarırlar. Dünyayı keşfetme ve dünyadaki zorluklarla baş edebilme cesareti veren hikâyelere sıklıkla rastlanır.

- Olay örgüleri yönünden son derece anlaşılır, basit bir yapıyla kurgulanmışlardır. Karmaşık, kafa karıştırıcı anlatım teknikleri kullanılmamıştır.

- İncelenen eserlerde yer alan tasvirler okuyucunun zihninde, anlatılan dünyanın canlanmasını amaçlamaktadır.

- Yazar, dönemin şartları gereği eserlerinde toplumu eğitme, geleceğe hazırlama ve bilinçlendirme odaklı hikâyeler kaleme almıştır.

- Olaylar, dönemin şartlarını oldukça realist bir anlatımla yansıtılmaktadır. Keyifli ve iyimser tabloların çizildiği eserlerin yanı sıra 20. yüzyıl başlarında açlık ve sefalet ile boğuşan Türkmen halkının bu durumu, yazarın özellikle çocuk karakterlerin yaşadığı sıkıntılar aracılığıyla gözler önüne serilmektedir.

- Gelenek, görenek ve kültüre dair pek çok motifle karşılaşmaktadır. Yerel söylemler, deyimler, atasözleri, geleneksel oyunlar, dinî inanışlar, toplumsal davranışlar ve vatan sevgisi Kerbabayev'in eserlerinde sıklıkla yer alan öğelerdir.

Sonuç olarak 20. yüzyıl Türkmen edebiyatına damga vurarak Türkmenlerin sesini dünyaya duyurmayı başarmış olan Berdi Kerbabeyev'in "Saylanan Eserleri"nde yer alan hikâye ve povestler hem edebî açıdan hem de Türkmenistan'ın sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasi durumuna ayna tutması bakımından son derece kıymetlidir. Aynı zamanda çocuklara yönelik kaleme alınmış olmaları bakımından da özel bir önem taşıyan eserler, Türkmen hikâyeciliğinin gelişmesine katkıda bulunmasının yanında Türkmen toplumunun gerçeklerini edebiyata başarıyla yansıtmıştır.

KAYNAKLAR

- Akerson, F. E. (2019). *Edebiyat ve Kuramlar*, İthaki Yayınları, İstanbul.
- Aktaş, Ş. (1991). *Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Akyüz, M. (2022). *Berdi Kerbabayev'in "Batır" ve "İhlasa Mirat" Adlı Uzun Hikâyeleri Üzerine Dil İncelemesi*, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum: Atatürk Üniversitesi.
- Amanmıradov, S. (2019). *Türkmeovedeniye Dergisi Işığında Türkmenistan Tarihi ve Etnografisi*, Yüksek Lisans Tezi, Antalya: Akdeniz Üniversitesi.
- Arbatov, N. ve Karatepe, A. (2016). "Türkmenistan'ın Jeomorfolojisi", *Marmara Coğrafya Dergisi*, 33, 566-588.
- Aşırov, T. (2014). "Türkmen Şairi Mahtumkulu'nun Düşünce Yapısı ve Etkisi". Türk Dünyası Bilgeler Zirvesi: Gönül Sultanları Buluşması. 26-28 Mayıs 2014. Eskişehir 2013 Türk Dünyası Kültür Başkenti Ajansı (TDKB). Eskişehir, ss.117-130.
- Aşırov, T. (2019). "Türkmen Yaş Goşgıcıları (1931), [Yıgnap Tertibe Salan Muhammed Geldiyev], Aşgabat: Türkmenistan Devlet Neşriyatı, 91 s." *Korkut Ata Türkiyat Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 53-56.
- Aşırov, T. ve Albayrak, Ç. (2020). "XX. Yüzyıl Başlarında Türkmen Öğrencilerin Yabancı Kızlarla Evliliği Hususu Üzerine Tartışmalar: B. Kerbabayev Örneği", *Folklor Akademi Dergisi*. Cilt:3, Sayı: 2, 423 – 435.
- Aşırov, T. ve Bekjayew, T. (2021). "Berdi Kerbabayev'in Türkiye'ye Seyahati", *Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 6, 98-13.
- Aşırov, T. (2022). "Sovyet Türkmenistan'ında Süreli Yayınlar Üzerine Çalışmalar (1925-1935)", *Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi*. Sayı: 7, 264-274.
- Aşırov, T. (2023). "Yaş Kommunist Gazetesinin Edebî Açından Değeri (1927-1929): A. Alamişov'un Söndi Adlı Yazısı Örneği", *Folklor Akademi Dergisi*, 6/2, 517-533.
- Begmekov, I., Recebov, P., Tuvakbayeva, M. (2010). *Türkmen Edebiyatı*, Türkmen Dövlət Neşriyatı, Aşgabat.
- Beşirli, H. ve Ünal, A. (2018). "Sovyet Birliği Dönemi'nde Kırgızistan'da Gençlerin Politik Toplumsallaştırılmaları (Sosyalizasyonu)", *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 2018 Bahar (28), 21-35.
- Biray, N. (1998). "Türkmenler Arasında Ali Şir Nevâi Hakkında Anlatılan Halk Destanları", *Millî Folklor Dergisi*, Güz/39, 57-76.
- Can, D.T. (2014a). *Çocuk Edebiyatı Kuramsal Yaklaşım*, Eğitim Yayınevi, Konya.
- Can, D.T. (2014b). *Çocuk Edebiyatı Giriş*, Eğitim Yayınevi, Konya.

Charyyeva, S. ve Öztürk, M. (2018). “Dünden Bugüne Türkmenistan Tarımı”, *Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 7/1, 36-44.

Cinoğlu, A. (2024). *Haldun Taner’in Hikâyelerinde Anlatım Teknikleri*, Yüksek Lisans Tezi, Siirt: Siirt Üniversitesi.

Cumayev, K. (1998). “Berdi Kerbabayev”, *Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi/Türkmenistan Türk Edebiyatı*. C. 11. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, s. 72-86.

Çalıkuşu, S. (2020). *Berdi Kerbabayev’in “Capbaklar” Adlı Uzun Hikâyesi Üzerine Dil İncelemesi*, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum: Atatürk Üniversitesi.

Çetin, N. (2021). *Roman Çözümleme Yönetimi*, Akçağ Yayınları, Ankara.

Çetişli, İ. (2021). *Metin Tahlillerine Giriş 2 (Hikâye, Roman, Tiyatro)*, Akçağ Yayınları, Ankara.

Çoban, A. (2004). *Edebiyatta Üslup Üzerine*, Akçağ Yayınları, Ankara.

Demircioğlu, S. C. (2022). *1980 Sonrası Türk Öyküsünde Anlatım Teknikleri*, Doktora Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi.

Dinç, A., Çakır, R. (2008). *Türkmen Kültürü ve Türkmenlerin Sosyo-İktisadi Düşüncesi*, Ayrikotu Yayınları, İstanbul.

Durdiyev, K., Kara, M., (1997). “Yirminci Yüzyıl Türkmen Edebiyatı”, *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, 3.

Durdiyev, K. ve Veyisov B. (2002). “Türk Dünyası Edebiyatı”, *20. Yüzyıl Türk Edebiyatı Dergisi*, Sayı: 3, Mart, Ankara: TİKA Yayını, ss. 12–15.

Durmuş, M. (Editör) (2017). *Türk Dili Sözlü ve Yazılı Anlatım El Kitabı*, Grafiker Yayınları, Ankara.

Emedov, Ş. (2004). *Türkmen Fıkra Tipleri Üzerine Bir Araştırma*, Yüksek Lisans Tezi, Kayseri: Erciyes Üniversitesi.

Ercilasun, A. B. (Editör) (2007). *Türk Lehçeleri Grameri*, Akçağ Yayınları, Ankara.

Gökçimen, A. (2013a). “Berdi Kerbabayev’in Öten Günler Adlı Eserinde Türkmen Toplumuna Yönelik Sosyolojik Bir Çözümleme”, *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, Sayı: 2/3, 83-95.

Gökçimen, A. (2013b). “Sosyalist Dönem Türkmen Romanında Başkahramanın Bağımsızlıkla Sonuçlanan Yolculuğu”, *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, Sayı: 2/1, ss. 181-198.

Gökçimen, A. (2015). “Ekim Devrimi Temalı Türkmen Romanlarında Rus Tipler”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 54, 451-466.

Gökçimen, A. (2022). *Günümüz Türkmen Öyküsü*, Hece Yayınları, Ankara.

Gönen, S. (2004). “Prof. Dr. Saim Sakaoğlu’nun Fıkra ile İlgili Çalışmalarının Bibliyografyası”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12, 217-230.

Güzel, G. (2017). *Tarık Buğra’nın Hikâyelerinde Anlatım Teknikleri*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Kültür Üniversitesi.

Hacıhaliloğlu, D. (2020). *Memduh Şevket Esendal’ın Hikâyelerinde Kurgu ve Anlatım Teknikleri*, Doktora Tezi, Bartın: Bartın Üniversitesi.

Hudayberdiyeva, E. (2022). *Berdi Kerbabayev’in “Täsinje Oglan”, “Pioner Öý Hojalygynda”, “Meleje”, “Närahat Gylyk” ve “Atasynyň Ogly” Adlı Uzun Hikâyeleri Üzerine Dil İncelemesi*, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum: Atatürk Üniversitesi.

İdem, B. (2011). *Berdinazar Hudaynazarov ve Romanları Üzerine Bir İnceleme*, Doktora Tezi, İzmir: Ege Üniversitesi.

Kara, M. ve Karadoğan, A. (2014). *Türkmen Türkçesi Türkiye Türkçesi Deyimler Sözlüğü*, Etkileşim Yayınları, İstanbul.

Karakaş, Ş. (1996). “20. Yüzyıl Türk Dünyası Edebiyatı Üzerine Bir Deneme”. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, (2), ss. 279 – 317.

Kerbabayev, B. (1992). *Saylanan Eserler*, Magarîf, Aşgabat.

Kerbabayev, B. (2009). *Kararlı Adım – Tarihî Türkmen Romanı*, Çev. Yakup Sarıkaya, Çizgi Kitabevi, Konya.

Memmedov, A. (2004). “*Berdi Kerbabayev*”, *Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi*. C. 5. Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, ss. 451-452.

Moran, B. (2002). *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*, İletişim Yayınları, İstanbul.

Morkoç, A. (2020). “Türkmen Edebiyatında Hikâye”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 13(73), ss. 156 -174.

Muhammedberdiyev, K. B. ve Orazklıçev, Y. (1997). *Türkmenistanın Tarihinden Materyallar, Ruh*, Aşgabat.

Narlı, M. (2010). “Anlatım Tutumu ve Teknikleri ile Öykü Kişilerinin İlişkisi”, *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları*, 3, ss. 7-16.

Naskali, E. G. (1996). “Sovyet Türk Edebiyatı”, *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, 1, ss. 54-64.

Oğuzkan, A. F. (2013). *Çocuk Edebiyatı*, Anı Yayıncılık, Ankara.

Önal, M. (1996), “Tahkiyeli Eserleri Tahlil Plânı Hakkında Bir Deneme”, *Bilig-1/Bahar*, 39-45.

Sağlam, S. (2020). *Türkmenistan Çocuk Edebiyatı*, Bengü Yayınları, Ankara.

Sarıkaya, Y. (2003). *Berdi Kerbabayev'in Aygıtlı Ādim Romanı (İnceleme-Metin-Sözlük)*. Doktora Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi.

Sarıkaya, Y. (2006). "Sovyet Devri Türkmen Yazarı Berdi Kerbabayev ve Aygıtlı Ādim Romanı", *Bilig*, Yaz/38, 1-14.

Sazyek, H. (1989). *Halit Ziya Uşaklıgil'in Hikâyeleri ve Türk Hikâyeciliğine Katkıları*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi.

Şimşek, E. (2017). "Türk Masallarının Millî Tipi: Keloğlan", *Akra Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi*, 11, 41-57.

Şimşek, T. (Editör) (2020). *Kuramdan Uygulamaya Çocuk Edebiyatı Ek Kitabı*, Grafiker Yayınları, Ankara.

Tabaldiyev, A. (1976). *Kırgız Sovet Entsiklopediyası. Tom 1 (Red.)*, Frunze: Kırgız Ssr İlimder Akademiyası Kırgız Ssr Ministrler Sovetinin Basma Poligrafiya Cana Kitep Sooda İşteri Boyunca Mamlekettik Komiteti, Bişkek.

Tazegül, E. (2020). *Türkmen Yazarı Hıdır Deryayev'in "İkbal" Romanı Üzerinde Dil İncelemesi (İnceleme-Metin-Dizinler)*, Doktora Tezi, İzmir: Ege Üniversitesi.

Tekin, T., Ölmez, M., Ceylan, E., Ölmez, Z., Eker, S. (1995). *Türkmençe-Türkçe Sözlük*. Ankara: Simurg Yayınları.

Tekin, M. (2024). *Roman Sanatı I- Romanın Unsurları*, Ötüken Yayınları, İstanbul.

Temizyürek, F., Şahbaz, N. K., Gürel, Z. (2021). *Çocuk Edebiyatı*, Pegem Akademi, Ankara.

Tural, S. (1985). "Gerçek, Hakikat ve Edebiyat Eserinde Gerçek Kavramları Üzerine Bir Deneme", Tkae, *İbrahim Kafesoğlu'na Armağan'dan Ayrı Basım*, Ankara, Üni. Basımevi, 461-477.

Turan, F. A., (2022). "Sözlü Anlatı Geleneğinin Ustaları: Masal Anaları". Doğu'dan Batı'ya Masalın Serüveni Dünya Masalları Cilt I (s. 5-18), Ankara: Nobel Kültür.

Türk Dil Kurumu (2024). *Güncel Türkçe Sözlük*, sozluk.gov.tr, Ankara.

Türkmen, F. (2009). "Türkmenistan'da Mizah Tipleri", *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, Cilt: 9(2), ss. 191-196.

Ucuşsatar, N. (2019). *Okul Öncesi Çocuk Kitaplarındaki Hayvan Karakterlerin Geliştirilme Yolları Üzerine Bir Durum Tespiti*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi.

Wellek, R. ve Warren, A. (2024). *Edebiyat Teorisi*, Dergâh Yayınları, İstanbul.

Yalçın, A. ve Aytaş, G. (2024). *Çocuk Edebiyatı*, Akçağ Yayınları, Ankara.

Yanybayev, M. (2022). *Berdi Kerbabayev'in “Çekişmân Bekişmez”, “Kırk Yalan”, “Connuk Batır” ve “Mıralı ve Soltansöyün” Adlı Eserleri Üzerine Dil İncelemesi*, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum: Atatürk Üniversitesi.

EK: ESERLERİN TÜRKİYE TÜRKÇESİNE AKTARILAN METİNLERİ

[11]

İLGİNÇ ÇOCUK

“Adam olacak çocuk, küçüklükten bellidir.” atasözü, elbette boş yere söylenmemiştir. Kimi çocuklar gerçekten akıllı olur, çocukluklarında insanların dikkatini üzerlerine çekmez. Kimi çocuklar ise doğuştan hırçın, çocukken de kavga etmiş gibi daima kaşlarını çatır. Bazı çocukların ise yalnızca bir hareketi veya sözü değil gözlerindeki gülümseme bile çevresindekilerin dikkatini çeker.

Beşim de bu tür çocuklardan biriydi. O çok oyuncuydu, oynamayı, şakalaşmayı çok seviyordu. Beşim henüz konuşmayı öğrenemediği zamanlarda bile ellerini, gözlerini oynatarak etrafındaki çocuklara gıdıklarmış gibi kahkaha attırır, annesini babasını güldürürdü. O henüz iki yaşına girmemişken, minicik elleriyle alkış tutup gözlerini oynatarak çevresindekileri gülmekten öldürürdü.

Beşim, yeni yeni dili dönmeye başladığında, konuşmalarına gülündüğünü anlayıp hızlı hızlı konuşmayı çözdü ve kendinden biraz büyük çocukları konuşma konusunda geride bıraktı.

O, babasının gözüne girmek için annesini taklit eder, yüzünü asardı: “Geri git!” deyip ellerini sallardı. Annesinin gönlünü almak için ise babasının hareketlerini taklit ederdi: [12]

—Hey sen hizmetçi kadın, deyip gözlerini belertirdi.

Beşim kendisine bir şey denilmeyeceğini anladığı zaman, evin ortasına geçip kendisi gibi çocuklarla çalamünder (birdirbir) oynardı. Bazen kıyafetini parçalatır, kimilerininkini de yırtardı. Bazen birini yaralar ya da kendisi yaralanırdı. Bunların hepsi oyun olduğu için bazen iki üç kişi olup üstüne binerek onu ezseler de aldırmazdı.

Beşim iyice dillenip konuşmaya başladıktan sonra çocuklar daima onun etrafına toplanırlardı. Çocukları sadece güldürmekle kalmaz, bazen “dev” gibi korkunç canavarları canlandırarak korkuturdu, bazılarını da ağlatırdı.

Beşim bir seferinde iki elinin parmaklarını birbirine geçirip serçe, işaret ve baş parmaklarını kaldırarak yanında oturan pörtlek gözlü çocuğa üst üste sorular sordu:

—Yaylım, herekmaya⁶ binecek misin?⁷

Hangi çocuk deveye, eşeğe binmeye hevesli değildir? Yaylım da ona hemen cevap verdi:

—Bineceğim.

—Çobana ekmek verecek misin?

—Vereceğim.

—Önüne alacalı bulacalı canavar çıksa korkacak mısın?

—Korkmayacağım.

Beşim ona doğru aniden havlayarak ellerini sallayınca Yaylımcıgın çığlığını duymayan kalmadı.

Beşim, Yaylım'ı korkuttuktan sonra bir damla kadar mahcup olmak şöyle dursun, üstüne:

—Vay be, çocuk da ne cesurmuş, diye söylendi. Biraz vakit geçtikten sonra ise büyük adam gibi konuştu.

—Zararı yok. Bugün korkuttuğum için vücudun güçlenir, öğrenirsin. Yarın bir gün önüne korkunç bir şey çıksa da kendini kaybetmezsin, ona gerekli mukavemeti gösterirsin!

Boş boş oturmaktansa herhangi bir işle meşgul olmayı tercih eden Beşim, bazen çocuklarla “Kim vurdu?” oynardı. Sağ avcunu açıp:

—Hepiniz işaret parmağınızı koyun, derdi.

Onun avcunun içine parmaklarını koyan [13] çocuklar heyecanla beklerlerdi: Farklı bir durum hissettiklerinde, parmaklarını hızlıca çekeceklerdi.

Beşim saymaya başladı:

—Sigaranı iç, gülümü getir. Sigaranı iç, gülümü getir. Yabancı köyden gelin getir. Yabancı köyden... Haydi bakalım, kapandı!

⁶ Herek: Otağın çatısının birleşen yeri. Maya: Dişi deve. (Tekin, 1995: 449)

⁷ Genellikle küçük yaşta çocukların arasında oynanan bir oyun. Büyükçe çocuklardan biri parmaklarını birbirinin içinden geçirir, hörgüç şekline gelen elini deve yürüyor gibi hareket ettirerek soru sorar, başka bir çocuk cevap verir.

Beşim avcunu hızla kapattığında Tünni adlı tombul çocuğun etli parmağı avcunda kaldı. Oyunun kuralına göre parmağını kaptıran çocuk, ebe (yenilen taraf) olmalıydı. Bu yüzden zavallı Tünni başını aşağı eğip yere çömelerek oturdu. Etrafında koşuşan çocuklardan biri onun ensesine vurdu. Beşim sordu:

—Kim vurdu?

Gözlerini kocaman açarak çevresindekilere göz gezdiren Tünni, Beşim'in gülümsediğini fark edip:

—Sen vurdun, dedi.

—Hayır! Tekrar eğil.

Tünni ebelikten kurtulana kadar onun ensesini keyifle kızarttılar.

Beşim boyuna bakmadan dövüşür, güreşirdi. Karşısındakinden daha zayıf olduğunu fark ettiğinde, düşeceği yere bakardı. Kendisinin daha güçlü olduğunu anladığındaysa sert bir dayak atar ve kahkahalarla gülerdi.

Dayak attığı çocuk, bir yeri ağrıdığı ya da ağladığı zaman Beşim hemen onun yanına gelirdi:

—Aman, sen de oyun oynamaya gelemiyorsun!

Daha sonra beline yapışıp tekrar güreşmeye mecbur ederdi ve gönlünü almak için ona yenilirdi.

Beşimciği yaşıtı çocuklar çok severlerdi. O, onlardan bazılarını yanlışlıkla incitir ya da ağlatırsa hemen onun gönlünü almaya çalışırdı.

Beşim sadece tek başına kaldığında üzülürdü. Onun için çocuklar hep onun etrafında toplanırlardı. Bu yüzden de onu çok severlerdi.

1926

[14]

PIYONER EV HİZMETİNDE

Sabahın temiz havasında uzaktan bir ses yankılanıyordu:

—Heeey!

Köyün ilerisinde küçücük bir nokta gibi görünen bir çocuk tüm kuvvetiyle koşuyordu. Kendisi gibi çocuklar, ona “Nazar” diye sesleniyordu.

Nazar’ın bütün uzuvları durmadan hareket ediyordu: Elleri kuşun kanadı gibi hareketliydi ve ayaklarının altı pırlanta gibi görünüyordu. Boynundaki kırmızı eşarbı ensesinin üstünde uçuyordu ve rüzgâr vuran çiçekler gibi esiyordu.

Nazar, devesinin peşinden koşuyordu.

Küçücük sahibinin emreden sesini duyan deve, adımlarını yavaşlatıp eğri boynunu döndürerek arkasına bakıyordu. Onun pervasız bakışlarından küçük çocuğu önemsemediği fark edilse de dikilen kulakları “Ey, hey” sesinden ürktüğünü gösteriyordu. Bu yüzden de koca gövdesini küçültüp itaatkâr bir şekilde arkasına döndü.

Nazar, devenin ayağındaki ipi çözüp eğri boynuna bağladı. Daha sonra bu boyna sarılmış olan halatı çözüp deveye yalvarmadan, hiç konuşmayarak yola düştü. Bir dağ parçası kadar büyük devenin, kellesi kadar bir bedeninin peşine düşmesi garip görünüyordu. Ama Nazarcık buna aldırmadan kendini gerçekten de deveden üstün sanıyordu. Eğer Nazar kendi bedeniyle deveninkini karşılaştırıp kimin kime hükmettiğini anlasa kimselerin olmadığı çölün ortasında olduğuna bakmadan keyifle gülerdi.

Ama Nazar’ın aklı şimdi başka yerdeydi. O bir sebeple acele ediyordu. Küçücük ayaklarını hızlıca hareket ettirip çarçabuk adımlar atıyordu. Ortada garip bir şey daha vardı. Her biri Nazar’ın boyunun iki katı uzunluğunda dört bacağıyla deve onun hızına uyamıyordu. Eğri boynunu uzatıp zavallı bir hâlde adım atıyordu. Ama Nazar onu da fark etmiyordu. Acele ediyordu. O, küçük elleriyle devenin ipini sallayıp sallayıp bırakıyordu. Deve sahibine ayak uydurmak istese de uzun ayakları birbirine yetişmediği için sahibinin isteğini yerine getiremiyordu. [15]

Durmaksızın güçlükle ilerleyen Nazar, bazen başını arkaya doğru çevirip yüzünü yukarı kaldırıyor, kapkara gözlerini belirtip devenin yüzüne dikkatlice bakıyor ve söyleniyordu:

—Ey namert! Sen şu boyun, şu gövden ile neden benim hızıma yetişemiyorsun? Utanmıyor musun?

Ağzını uzatıp dudaklarını titreten deveyi gördüğünde Nazar kendi kendine keyifle güldü. Ona göre, deve de sahibine sitem eder gibiydi. Sanki “Sen şuncağız bedenle benim şu gövdeme hükmetmeye utanmıyor musun?” diyordu.

Gerçekten de devenin iri gözleri:

—Hani senin insafın nerede, diye sorar gibi bakıyordu.

Nazar, devenin homurdanmakta haklı olduğunu fark etti. Aniden durup devenin alnını ve burnunun üst tarafını okşayarak fısıldadı:

—Yalvarıyorum, altın aslanım, ben seni bütün hayvanlardan daha çok seviyorum. Ben seni hiçbir zaman aç bırakmam. Yazın selmeyi⁸, kışın yandak otunun⁹ dışından sabah akşam yemeğini benden al!

Nazar eve yaklaştıkça keyifleniyordu. Yassı burnuna, geniş yüzüne yeni doğmuş güneşin ışıkları gelerek içindeki mutluluk yüzüne vuruyormuş gibi parlıyordu. Gülümsediğinde yanakları çukurlaşp genişçe alnı iki elmacık kemiğine doğru daha da genişliyordu. Etrafına hızlıca göz gezdirip çevresine baktığında uzun kirpikleri sık sık birbirine değiyordu.

Nazar’ın gelmesini bekleyen babası Atahan, kocaman gövdenin küçücük bir bedene itaat edişini gördüğünde gülümsedi; bu görüntüye alışkın olduğu için hiç şaşırmadan oğluna sordu:

—Nazar, çok gecikmedin mi?

—Baba, deve ayaklarının bağlı olmasına aldırmandan giderken çok hızlıydı. Geri gelirken ise şu uzun ayaklarıyla benim hızıma yetişemedi.

—“Eşek çamura çökerse sahibinden gayretlisi olmaz.” diye bir atasözü vardır. Deve de belki bundan ders almıştır. Sen üstüne binip değneğinle vursan olmaz mıydı? [16]

⁸ Selme: Yabani bir bitki.

⁹ Yandak Otu: Kurak iklimde yetilen yabani, dikenli bitki.

—Yok, baba ben deveme vuramam.

—Neden?

—Neden mi? Bana karşı çıkmadığı, dediklerimi yaptığı için. Bu benim verdiğimi yiyor, yüklediğim yükü taşıyor, kalk desem kalkıyor, otur desem oturuyor.

—Çok güzel. Haydi o zaman deveni oturt.

Nazar, devenin ipini kısaltıp yüzüne dikkatle baktı ve emretti:

—Hah, çök!

Küçücük sahibine gönülden bağlı deve çökmeye çalıştı. Ama çökeceği yere şüpheyile bakarak ön ayaklarını kaldırdı ve kararsız kaldı. Yer çok sertti. Nazar'ın aklı başka yerde olduğu için onun neden kararsız kaldığını anlamadı. Devenin ipini tekrar silkti ve çınlayan sesiyle şiddetlice bağırdı:

—Hah, “çök” dedim!

Nazar'ın boş yere sabırsızlık edip başını sertçe sallaması devenin hoşuna gitmedi. Sıkıntıyla inledi. Bu inleyiş, “Sahibim, bana acı, dizlerimin postu ne kadar kalın olsa da onlar taştan değil, o benim derim!” der gibiydi.

Ama Nazar bunu da anlamadan ayaklarını devenin dizine vurdu ve:

—Hah çök, diye bağırdı.

Küçücük sahibinin acıma duygusunu unuttuğunu, eziyetle dolduğunu anlayan deve, inlemeden rızasız bir bakışla gözlerini devirdi. Onun bu bakışı; “Dostum, biraz önce benim alnımı okşuyordun, beni incitmeyeceğine söz veriyordun. Şimdiyse benim bağrımı taşa vurmak istiyorsun. Sana birden ne oldu?” diye sitem ediyor gibiydi. Ama Nazar onu da anlamadan dördüncü kez emrettikten sonra deve tereddütlü bir şekilde iki dizini yere koydu ve inledi. Sert zemin dizlerinin derisini sıyırmasa da ağrısının beynine vurduğu belliydi. Daha sonra iri baldırlarını sallayarak iki arka ayağını da büktü ve dizlerini ileri çıkartıp inleyerek oturdu.

Ondan sonra Atahan oğlunun başını okşadı ve nasihat etti:

—Oğlum, acıyı tatlıyı, sert yumuşağı ayırt eden [17] candır. Hayvanın da canı vardır. “İğneyi kendine, çuvaldızı başkasına batır.” diye atasözü vardır. Şu taş gibi sert toprağa dizini

kırıp koy deseler sen de razı olmazsın. Devenin de ayakları demirden değil. Sen “çök” dediğinde zavallı deve kaç kere inledi. Sesini duymadın. En sonunda sana gözlerini belertip baktı, onu da fark etmedin. Şimdi devenin dizlerine bakarsan teni kan içindedir. Ağrısına gidip bak, onun neresindedir. Sen deveyi böyle sert zeminde değil, işte şunun gibi yumuşak bir yere çöktirmeliydin. Böylece deve ne inlerdi ne de sana ters ters bakardı. Bunu unutma!

Nazar bunlardan sonra devenin alnını tekrar okşadı. Ama bu seferki okşamada yüzü epey endişeliydi. Kirpikleri suçluluk duygusuyla kırpılıyor, gözleri hızla nemleniyordu. Yaptığı şeye pişman oluşunu, babasının öğüdünü unutmayacağına söz veriyordu.

Devenin gözleri ise “Dostum, senin sadece vücudun değil, henüz aklın da ufak. Bu yüzden suçunu affediyorum.” diye müjdeli bir haber verir gibi bakıyordu.

İçi rahatlayan Nazar zıplayarak eve girdi, beline kemer bağlayıp ayağına terlik giyerek sıcacık hırkasını sırtına attı ve dışarı çıktı.

Atahan o sırada devenin yükünü hazırlayıp iki tarafını kaldırdı ve tahta kısmına çubuk yerleştirdi. Etrafını sıkıca bağladı, ondan sonra yanında duran iki halatın birini kaldırıp devenin hamutunun yanına bıraktı ve:

—Nazar, haydi hanım¹⁰, şunu tut, dedi.

Nazar çoktan babasının yanına gelmişti. Ayağının altına koyduğu kütüğün üstüne çıktı ve sağ tarafını çuvala dayayarak tırmandı. Atahan ikinci bağcığı kaldırıp hamudun yanına koydu ve iki çuvalı devenin üstünde hızlıca bağladı. Atahan böyle hızlı hareket etmemiş olsaydı, Nazar buğday çuvalını üzerine düşürürdü. Yine de Nazar sorumluluğunun bilincinde olarak babasını zor durumda bırakmadı.

Tüm bu sürede ter ve köpük içinde kalan deve yattığı yerde kıpırdamadan gözlerini devirip bakınarak seyretti. Eğer kımıldasa buğdayın biri Nazar’ın diğeri babasının üstüne düşecekti. [18]

Nazarcık üzerindeki hırkasını iki çuvalın arasına fırlattı. Ondan sonra devenin ipini eline aldı, devenin dizine, sonra boynuna basıp tırmanarak üstüne çıktı. Kendisi, devenin oturuşunu, kalkışını bildiği için bir eliyle hamudun çomağına, diğer eliyle de hatabına¹¹ yapışıp:

¹⁰ Han: Yetişkin erkek çocuklarla karşılaşıldığında, sevgi göstermek için söylenen söz (Tekin, 1995: 332).

¹¹ Hatap: Devenin üzerine yükü bağlamak için kullanılan ağaç parçası (Tekin, 1995: 338).

—Hey deh, dedi.

Deve başını eğip gövdesini kaldırdı ve ilerledi. İp Nazar'ın elinden bir kaçsa o anda baş aşağı yuvarlanıp giderdi. Daha sonra deve ön ayaklarını aynı anda kaldırıp tabanlarını yere bastı ve yavaşça ayaklarının üstüne kalktı. Devenin iri cüssesine rağmen böyle çevik oluşuna Nazar da hayran kaldı.

Nazar ablasına:

—Çeper! Şu çubuğu alıp bana ver, diye bağırdı.

Saçlarını yeni ören uzun elbiseli, sıcakkanlı Çeper hızla koştu ve çubuğu alıp Nazar'a vermek istedi. Ama devenin birden tepebileceği veya ısırabileceği endişesiyle korkarak ilerledi. Çeper'in korktuğunu anlayan Nazar sitem etti:

—Ey korkak! Şu kadarcık canını neredeyse annenin bohçasında saklayacaksın!

Çeper kendini savunmaya çalıştı:

—Çocuk, korkmayayım mı? Bak, onun gözünü belirtmesi normal mi? O bana dört ayağından biriyle yavaşça vursa beni un ufak eder!

Nazar:

—Cancağazını hoşafa çevirt bakalım, diyerek güldü ve devesine emretti:

—Hey, deh!

Nazar, devenin başını yana çevirip babasının peşinden yola düştü. O sırada annesi arkasından bağırdı:

—Hey, Nazarcığım! Giderken şapkayı da alsana, yoksa başına güneş geçer!

Nazar, devenin başını çekmeden küçücük kafasını arkasına çevirerek annesine cevap verdi:

—Yok, anne. Şapkaya gerek yok. Güneş devenin başına nasıl vuruyorsa, benimkine de öyle vuruyor!

Kısrağın üstünde şapkasını yan takan Atahan bir türkü mırıldanarak gidiyordu. Nazar türkü söylemese de [19] babasından yüksekte olduğu için keyfi yerindeydi. O, konuşma

özelliğini kaybetmiş gibi öne arkaya sallanarak sürekli başını eğiyordu. Nazar sallandığında onun boynundaki kırmızı renkli boyunluğu da hareket ediyordu. Onun ucu bazen karnına değiyor, bazen de omzunun arka tarafına doğru uçuyordu.

Uzun bir süre yemyeşil bir buğday tarlasının arasından geçtiler. O anlarda Nazar'ın gözüne tanıdık yerler çarptı. Buralar geçen güz de gördüğü araziydi. Nazar bu nemli arazide dolaşp atına binerken onun peşinden giden babası ise bazen “Gel!” diyerek onu peşine takardı. O günler aklına gelince Nazar, babasına hemen sordu:

—Baba, hey baba, şu buğday tarlası bizimki değil mi?

—Evet, bizimki.

—Oh, buğday çoktan beri başlamışa benziyor!

—Maşallah de oğlum, nazarın değmesin!

Nazar okuldayken öğretmeni: “Küçük boş inançlara, kuruntu ve hurafelere inanmayın. Onlar asılsız şeylerdir.” diye öğüt veriyordu. Aklına bu sözler gelen Nazar, babasına cevap vermeden sadece gülümsedi. Ama içine şüphe düşen Atahan, oğluna dikkatlice baktı ve:

—Neye gülüyorsun? diye sordu.

—Baba, “Babaarabın Tanrı'ya minneti yok” diyen sen değil miydin? Bence ekinin canı sadece sudur. Ona yalnızca kuraklık zarar verir.

Nazar'ın bu anlamlı sözleri Atahan'ı etkiledi. Ama o, oğluna kendi düşüncesine göre cevap verdi:

—O da doğru fakat Nazar, “İnancımız tam, dileğimiz manevi destektir.” diye bir atasözü de vardır. Atalarından miras âdetler senin için de kanundur.

Nazar, babasına cevap vermese de atalarının âdetine uymadan, kendi bildiği şekilde yaşayacağına dair kendine söz verdi. O yüksekte oturduğu için midir veya düşündüklerinden midir bilinmez, dünyaya babasının üstünden bakıyordu.

1929

MELECE

Parlaklığı kaybolan büyük güneş, çapasını aşağıya atmış, batıyordu. Onun cansız ışıkları yaprakların üzerinde parıldayarak ağaçların altına alacalı gölgeler bırakıyordu.

Küçük bir gövde, şu meyveli bağın içindeki dar patikadan sessizce geliyordu. Bu küçük gövde yaklaştıkça büyüyordu. Gelen Melece'ydi.

Melece'nin kendi önünden gelen gölgesi, yeni yeni açan erik ve kiraz ağaçlarına tırmanıyor, horoz ibiği gibi kızaran gülleri kucaklıyor ve parlak yapraklarını açan üzümlerin üstünden geçiyordu. Güllerin hoş kokusu burnuna geliyordu. Çeşitli sesler çıkaran kuşların cıvıltısını duyuyordu. Ama bu güzelliklerin hiçbiri Melece'nin ilgisini çekmiyordu.

Melece ağabeyi Baymırat'ı düşünüyordu. Baymırat ise cephedeydi...

Melece okuldan geldiğinde Baymırat onun yazılarına, çözdüğü sorulara, aldığı notlara bakıyordu. Zor derslerine yardım ediyordu, beş aldığı zaman güzel bir kalem veya başka bir şey hediye ediyordu. Özellikle bayram günlerinde Melece'yi bayrama layık giydiriyordu.

Yarın bayramdı...

Ama bir yıldan beri Baymırat onun yanında değildi.

Annesi onu ne kadar seviyor olursa olsun evlerine gittiğinde ağabeyinin yeri boştu.

Melece bu hatıralar ve derin düşüncelerle eve geldiğinde annesi önüne çıktı:

—Hah, Meleciğim geldin mi? diye sordu.

Melece takatsiz bir sesle:

—Evet, diye gönülsüz bir şekilde cevap verdi ve çantasını yerine koydu.

Annesi onun yüzünde keder, sesinde bir takatsizlik fark etti ve:

—Meleciğim sana ne oldu? diye sordu.

—Bir şey olmadı.

—Acıktın mı?

—Hayır.

—Öğretmenin mi azarladı?

—Neden azarlasın? [21]

—O zaman neden yüzün böyle asık?

Melece, annesine cevap vermeden güçlükle yutkundu. Ama annesi yeniden sordu:

—Meleciğim, sana bir şey olmuş. Eskisi gibi değilsin. Biriyle kavga mı ettin?

Melecan'ın sesi zorla çıktı:

—Niye kavga edecekmişim?

—O zaman ne oldu? Söylesene kuzum!

Melece kendisini üzen şeyi annesine söylemedi. Boğazı düğümlendi, gözlerinin dolduğunu annesine göstermemek için yüzünü çevirdi.

Oğlunun kötü olduğunu anlayan annesi onun boynuna sarıldı, başını okşadı:

—Meleciğim, seni üzen şeyi annenden gizleyip kime söyleyeceksin? Gönlünü yaralayan şeyi gizlersen o seni daha kötü eder. Ne derdin varsa söyle, çocuğum söyle!

Melece'nin zarif gözlerinden bir çift damla yaş döküldü. Kendisini üzen şeyi yine söyleyemedi, türlü bahaneler aradı:

—Yarın bayram ama, dedi ve sıkıntıyla nefes aldı.

Annesi onun derdini anlamadan Melece'yi bağrına bastı:

—Ah çocuğum, bayramda oynamak, mutlu olmak, gülmek yerine, sen ağlıyor musun? Utanman gerek!

Annesinin sözleri Melece'yi mutlu edemedi. Üzüntüyle hıçkırarak:

—Ben nasıl mutlu olayım? Yaşlıtlarım bayramda yeni kıyafetler giyiyorlar, ya ben, deyip gözünün yaşını sildi. Annesi:

—Vah Meleciğim, bütün derdin buyduysa daha önce söylesen olmaz mıydı? Ben senin her şeyini hazırlayıp koydum ama, deyip onun yüzünü gözünü sildi.

Ondan sonra sandığını açıp işlemeli takke, yepyeni atlas gömlek, beyaz pantolon, beyaz çorap ve grice bir ayakkabı çıkardı.

—İşte çocuğum, bak, senin kıyafetin kiminkinden eksik?

Melece kendine layık kıyafetleri görünce yüzü biraz güldü, ama etrafına bakıp da Baymırat'ı göremeyince yine küçük bir bahane buldu:

—Hani bunun kemeri?

—Kemer? Şey oğlum, unutmuşum.

Melece düşüncesizce bağırdı: [22]

—Baymırat olsa unutmazdı!

Melece'nin annesi onu inciten şeyin ne olduğunu Baymırat'ın adını duyduktan sonra anladı. Melece içindikileri döktü:

—Baymırat gittiğinden beri derslerimi önemseyen yok. Benim üç veya beş almam kimsenin umrunda değil. Baymırat buradayken beş aldığım zaman beni tiyatroya götürüyordu.

Baymırat'ın adının geçmesi Melece'nin annesini de hüzne boğdu. Oğlunun yapılı gövdesi, cesur yüzü, oynayıp duran gözleri gözbebeğinde canlandı. Boğazı düğümlendi, gözleri nemlendi. Bu hâlini Melece'ye belli etmemek için ufak tefek şeylerle oyalanmaya başladı ve kendini biraz toparladı. Sonra da Melece'yi rahatlatmaya çalıştı:

—Baymırat inşallah, düşmanı tarumar edip şan kazanarak gelecek. Ondan sonra sana ne gerekse alır, derslerine de yardım eder. Ama Meleciğim sen bunu unutma: Savaş zamanında bütün istediklerimiz olmaz. Çocuğum sen artık akıllı bir gençsin, ufak tefek şeyleri dillendirmek ayıp olur. Sen asıl şimdi iyi düşünmelisin. Düşmanı yenmek için Baymırat'ın atına yem, tüfeğine tükenmeyen cephane gerek şimdi. Ben buğday yetiştiriyorum, pamuk ekiyorum. Sen savaş için ne yapıyorsun?

Annesinin sert sözleri Melece'nin hâlini iyice değiştirdi. Ateş fişkıran gözleri parladı, annesine sertçe baktı:

—Ya, hiçbir şey yapmıyorum. Kırık dökük demirleri ve aklı sarılı bakırları okulun avlusuna toparlayan kim? Demir toplamada örnek gösterildiği için okulun gazetesinde fotoğrafı yayımlanan kim?

Annesi, “Aferin kuzum...” deyip Melece’yi kucakladığında postacı genç mektup getirdi.

Melece’nin annesi zarftaki mektubun orasını burasını çevirip gemi şeklindeki mührün içindeki “Cepheden” yazısını okuduktan sonra:

—Meleciğim haydi al, oku, deyip mektubu oğluna uzattı.

Melece zarftan çıkan dörde katlanmış kâğıdı alıp okumaya başladı:

“Kucak dolusu selam olsun, ben Baymırat’tan anneme, Melece’ye ve tüm dostlara, kardeşlere. [23] Biz burada şiddetli bir şekilde savaşıyoruz. Faşistlerle olabildiğince kuvvetli şekilde çarpışıp onları deviriyoruz. Düşman birçok yerde maskara olup kaçıyor, kaçamadıkları yerlerde biz onları kelek gibi doğruyoruz. Sovyet köylerini vahşi kurtlardan temizliyoruz. Zincirlenen anneleri, hapse atılmış çocukları serbest bırakıyoruz. Pamuğun çok ekildiğini, Melece’nin derslerinde başarılı olduğunu duyarsam gücümün, düşmana olan gazabımın bir şekilde artacağına inanın. Şanlı Mayıs Bayramınızı kutluyorum.

Baymırat”

Oğlunun sağlığından emin olup kahramanlıklarından haber alan annenin yüzü sevinçle aydınlandı:

—İnşallah öyledir, diyerek mutluluğunu gösterdi.

Melece elindeki mektubu sevinçle salladı.

—Anne, hey anne! Baymırat’a benim başarıyla okuduğumu, demir topladığımı, uçak modeli yaptığımı ve ileride pilot olmak istediğimi anlatan bir mektup yazacağım. Anne, senin adına ne yazayım?

Annenin gözleri titredi:

—Meleciğim, çalışma cephesinin de savaş cephesinden farklı olmadığını yaz. Vatan için canını umursamayan oğlumla gurur duyduğumu yaz. Baymıratımı hiçbir zaman aklımdan çıkarmadığımı yaz, geceleri rüyalarım girdiğini de yaz. Onu hiçbir zaman hiçbir şeyden mahrum etmeyeceğimi yaz. Düşmanın tez zamanda darmadağın edilmesini istediğimi, özgür ülkemizin çiçek bahçesine dönmesini arzu ettiğimi ve neşeli kutlamaları sabırsızlıkla beklediğimi yaz. Canımız sağ, keyfimiz yerinde yaz.

Melece'nin kalemi lambanın ışığında beyaz kâğıda birtakım yazılar yazdıktan sonra Melece yeni doğacak günün heyecanı ile uykuya daldı.

Melece rüyasında yine demir topladı. Pilot olup gökyüzüne gitti. Düşman ordusuna ateş yağdırdı. Faşist askerlerin silahlarını bırakıp şaşkınca kaçışmalarına bakarak keyiflendi. Kahraman Baymırat'ın faşistleri tarumar edişine hayran kaldı. Göğsündeki kahramanlık madalyasıyla övündü. Bu tatlı düşünceler içerisinde yeni günün temiz havasına uyandı. Düşmanla savaştığını, Baymırat'la görüştüğünü annesine mutlulukla anlattı.

Annesi ona:

—Öyle olacak, inşallah! Meleciğim senin [24] bayramını kutluyorum, dedi ve onun başını okşadı.

Melece bayramlık kıyafetlerini giyindi. Temiz gökyüzüne kısık gözleriyle baktığında okul çocuklarının arasına karışmıştı.

Boyunları kırmızı eşarplı, bayrama layık giyinen çocuklar, güzel bir bahçenin çiçekleriyle yarışyordu. Çocukların sesleri okulun duvarlarında duyuluyordu.

Ama Melece'nin o sırada Baymırat'ın düşmanla yüreklice savaştığından, hatta yaralanıp hastaneye götürüldüğünden haberi yoktu. Onun için Baymırat, beyaz atının üstünde bayrağını dalgalandırarak bayram kutluyordu.

1942

YARAMAZ ÇOCUK

I

Komşu kadının rahatsız edici sesi sabah akşam yankılanıyordu:

—Aman!.. Aman heeey!..

Bu kadın kendi kendine usulca dert yanıyordu:

—Ah, şuncağız çocuktan rahat yok mu hiç? İşte görürsün, o bütün kömüre, kire, pasağa bulaşıp gelecek ya kıyafetlerini paramparça edip ya da kafasını yarıp da öyle gelecek.

Kadının sesi yine yankılanıyordu:

—Amaaan! Ay, Aman heey!

Bu annenin “Aman! Amancığım!” şeklindeki tiz ve kederli sesi hava yeni aydınlandığında da güneş ısındığında da hatta alacakaranlık çöktüğünde de sokak boyunca yankılanırdı.

Bundan iki yıl önce, Aman dört yaşını yeni doldurmuşken ortadan kayboluyordu. Komşular yardım etmek ve Tovşa’nın oğlunu bulmak için dört bir yana koşuyorlardı. Şimdi ise aşına oldukları “Aman! Amancığım!” sesini işittiklerinde sadece gülümsüyorlardı. El kadarcık aylağın hiçbir yere gitmeyeceğini, mutlaka bulunacağını biliyorlardı.

Böyle düşünmekte tabii ki haklılardı. Aman sanki [25] hiçbir şey olmamış gibi gülümseyerek geliyordu. Onun bir yanağında kırmızımsı, diğer taraftaki elmacık kemiğinde yeşil pis bir boya vardı. O, böyle çeşitli renklere bulanabilme konusunda çok iyiydi! Pantolonu benek benek tozlarla lekelenmiş, gömleğinin yakası yırtılmış, tozlu gövdesi ise açılmıştı, takkesinde ise leke yoktu.

Annesinden biraz çekinen Aman suçlu bir şekilde gizlenerek geliyordu. Annesinin bir sebeple dışarı çıkma ihtimaline karşın evi dikkatlice gözetleyerek fırsattan istifade içeri sokuluyordu. Ondan sonra sandalyenin üstüne iki büküm oturuyor ve aynadan kendi marifetini izliyordu.

Karşısında yırtık giyimli tozlu bir çocuk oturuyordu. Onun kara yüzünde karaca gözleri hileyle parıldıyordu. Bir yanağı domates gibi kızarmış, diğer yanağı olgunlaşmamış biber gibi yeşilli mavili bir renk almıştı. Dağınık, siyah saçlarında ağaç parçaları, kamış polenleri ve daha bir sürü bitkinin parçaları görünüyordu.

Aman, bu tuhaf çocuğa dikkatle bakıyordu. Birden elini kaldırıp çocuğun burnuna yapıştırdı. Aynanın pürüzsüz yassı yüzeyinde parmak izleri damga şeklinde kalıyordu. Aman, keyifle gülüp karşındaki çocuğun kulağına yapışıyordu.

Aman, böyle ciddi bir işle meşgul olurken annesi ona doğru geliyordu. Bundan sonra ise yüzünü asıyordu.

Aman tertemiz yıkanıp beyaz gömlek, mavi pantolon giyerek sandalyenin üstüne oturduğunda annesi ona bir şeyler söyleniyordu. Sohbetleri bazen bir hayli uzun sürüyordu.

—Amancığım, sen her zaman böyle kirli, pasaklı gezersen seni hiçbir zaman okulun kapısından içeri almazlar. Herkes sana katıla katıla güler ve seni kovuverirler. Senin gibi çocuklar okur, kitabı öğrenirler; dünyada var olan farklı şeylerin hepsini öğrenmeye çalışırlar, sen ise her şeyden habersiz ortada kalırsın.

Aman üstündeki beyaz gömleğe, mavi elbiseye, tertemiz ellerine hevesle bakıp:

—Ben kirli değilim, diye fısıldıyordu.

—Ay şapşal, ben seni daha yeni yıkayıp giydirmedim mi? Eve geldiğinde ne haldeydin?
[26]

—Ama ben oyun oynadım!

Aman bir hayli şaşırılmış biçimde sordu:

—Yoksa oynamamalı mıyım?

—Oynamalısın. Ama toza bulanmadan, kire batmadan oynamalısın.

Aman inançlı bir şekilde konuştu:

—Yok, o olmaz. Ben bildiğimden şaşmam!

—Sen en iyisi temizliği, kirlenmemeyi öğrenmeye çalış. Amancığım, şunu başaracaksın ama. Okuldaki çocuklar boş zamanlarında hiç oynamıyorlar mı? Sen bak da gör, evlerine geldiklerinde onlar senin gibi kirli pasaklılar mı? Bu çocuklar senden daha mı akıllı? Bunların başardıklarını sen başaramayacak mısın?

Aman, büyük adamlar gibi gömleğinin kırıksıklarını düzleştirip kıvrımlarını düzeltip cafcacflı bir cevap verdi:

—Tamam. Ey anne, sen üzülme, ben artık böyle kirlenmem.

Aman, ertesi gün evden çıktığında kıyafetinin hiçbir yerine leke bulaştırmadan, eline yüzüne toz sürdürmeden tertemiz dönme niyeti ile çıkmıştı. Bunu başarması mümkündü. Bundan şüphe edecek insan var mıydı hiç! Bununla birlikte, Aman'ın aklına gelmeyecek şeyler de oluyor. Amanların yakınından geçen, uzunca otoyolu şimdi yenilemek neye gerekti? İşte bak, yol için kocaman kazan getirip koymuşlar. Bak ne kadar acayip şey! Ona yakından bakmamak, onun içini görmemek ne mümkün! İçi içine sığmayan Aman bunun gibi çekici bir

şeyin karşısında, elbette, çaresizdi. Akli, karşısında beliren olan soruların hemen cevaplanmasını istiyordu.

Beklemeye gelmeyen sorular gereğinden fazlaydı! Her bir şeyi hem ayrıntılı hem de çabucak öğrenmek isteyen Aman yolun kenarına gidip gelen geçene çeşitli sorular sordu:

—Amca, amca, söylesene! Mayıs böceği niçin uçuyor?

—Amca, hey amca! Serçe niçin yürümüyor da her zaman zıplayarak geziyor?

—Devenin hörgücü havan gibiyken eşeğin sırtı niçin bıçağın arkası gibi?

—Niçin yapraklar yemyeşil de güller kırmızı? [27]

—Mum niçin yanıyor?

—Su niçin yanmıyor?

“Niçin? Niçin? Niçin?” soruları Aman’ın etrafını sürekli kuşatıyordu. Bunların hepsinin üstüne bir de şu kocaman kazana bak! İçinde ne olduğunu öğrenmemek mümkün mü hiç?

Artık Aman’ın beyaz gömleğinin rengi fark edilmiyordu. Üstündeki nakış ise kara bulutların gölgesine benziyordu. Simsiyah saçlarıysa arapsaçına dönmüş gibi birbirine karışmıştı. Bunun için de somurtarak geliyordu ve suç kendinde olduğu için epey pişmandı.

Aman bu kez annesinin serzenişlerini beklemeden suçlu bir tavırla özür dilemeye başladı:

—Anne, ey anne, beni bugünlük affet. Söz veriyorum, bundan sonra temizlikte bütün çocuklara örnek olacağım. Bu sefer benim en sonki, en sonki kirli gelişim. Bundan sonra Aman’ı sen temizlenmiş havuç gibi düşün!

Daha sonra da annesinin sesi yine aynı şekilde devam etti:

—Amaaan! Amaaan heeey!

Aylak çocuk acaba nereye kayboldu ki?

Bugün Aman’ın şanslı günüydü. Bugün onun için şenlik ve bayramdı! Aman her zaman sokakta olduğu, farklı çocuklarla oynadığı için Rusçayı da anlıyordu.

Tarlanın bir yerinde traktör durdu. Aman onun içinden çıkan uzunca, öfkeli bir adamın “Zaelo” dediğini kendi kulaklarıyla duydu. “Yahu, traktörü ‘kemiren’ şey ne ki?” diye düşündü.

Traktörden çıkan adam da Aman’dan temiz değildi. Onun da gömleğinin arkası yırtıktı. Demek biri traktörün bir yerini kemirmiş. Aman “Yahu, kurt yemiş gibi, traktörün kuyruğu da yok.” diye düşündü. Traktörün bir yerini yiyip onunla beslenen şey kim bilir ne kadar garipti! Aman onun yanına gitti, ona dayandı, dikkatle baktı ve bütün her şeyi dikkatle inceledi. Ama “Hey çocuk, ayak altında dolaşma!” uyarısı ona biraz engel oldu. O hiçbir yere dokunmadan ayakları yere çivilenmiş gibi durdu. İşte, ilk fırsatta arabanın altına girecek gibi oldu, bir iki kez denedi ama onu kovaladılar. Sadece durduğu hâlde “Ayak altında dolaşma!” sözü biraz üzücü oluyordu. [28] Yine de o, bütün her şeyi görüyordu. Tekerleklerini kontrol ediyordu, kapağının altındaki çarklara göz gezdiriyordu. Ne kadar da şaşırtıcıydı! Özellikle onun içindeki mazot nasıl güzel bir koku yayıyordu! Ama işin kötü tarafı, onun sorularının hiçbirine kimse cevap vermiyordu. Aman traktörü tamir eden sinirli adamdan biraz çekinmiyor da değildi. Yine de Aman’ın traktörün içine girmek, çarklarının arasından emekleyerek geçmek istiyordu.

Traktör başta tark tark edip sonra çalışıp yola çıkınca Aman da onun peşine düştü. Aniden aklına başka bir şey geldi ve eve doğru yöneldi.

Onun küçücük kafasında sayısız soru dolaştığı için kıyafetinin pisliğini, elinin yüzünün pasasını da unutmuştu. Rüzgâr gibi sertçe içeri girer girmez bağırdı:

—Anne, anne, bizde kurt var mı?

Bu soruya şaşırان annesi gözlerini açarak bakmıştı:

—Kurt mu? Nasıl kurt? Neye gerekse! Sen nerede böyle pis şeylere bulantın? Hangi kara yağlı kazana dayandın?

—Anne, ey anne, dur şimdi! Sen bana söyle: Bizde kurt var mı?

—Bizde kurt ne gezsın! Git sen...

—Aslan, kaplan peki?

—Aslan bizde ne gezsın! Git hemen yıkan.

—Dur şimdi, anneciğim, dur! Öyleyse traktörü kemiren kim?

—Sen ne saçmalıyorsun?

—Ben saçmalamıyorum! Traktörcünün “Traktörü kemirmiş.” dediğini kendi kulaklarımla duydum. Hiç demir yenir mi? Ona kimin dişi geçer?

—Git şimdi yıkan da kıyafetini değiştir. Okula başladığında sana traktör hakkında her şeyi öğretirler.

—Ben okula ne zaman gideceğim?

—Temizliği, düzenli olmayı tam olarak öğrendiğin zaman. Ben sana önceden söylemiştim: Senin gibi pasaklıları okula almıyorlar.

—Traktör hakkındaki şeyleri sen bana öğretemez misin?

—Hayır, Amancığım, benim traktörle ilgili bilgim yok. [29]

—Öyleyse masal anlatabilir misin?

—İşleri bitirdikten sonra masal için akşam konuşuruz.

—Ama traktörle ilgili bir masal anlatırsın, tamam mı?

2

Okula giden çocuklar Aman'ın dikkatini çekiyordu. Onların resimli okul kitapları, çizgili defterleri, baş aşağı tuttuklarında dökülmeyen mürekkep şişeleri, çeşitli renklerde ışıldayan kalemli, dikkat çekici kulpları olan küçücük çantaları onu cezbediyordu.

Büyük kardeşleri çalışmak için oturduklarında, Aman onlara rahat vermiyordu. Bazen kalemlerini alıyor, bazen kitaplarını karıştırıyor, bazen defterlerine yapışıyor ve okulla, okumakla ilgili durmadan soru soruyordu. Kavsalar da gitmiyordu. Büyük kardeşleri bazen onu mınıcıyorlardı. Fakat Aman, onlara sinirlenmeden kıkır kıkır gülüyordu. Onun istediği de buydu!

Bir gün Aman'ın ağabeyi ile ablası okuldan gelip yiyip içip dinlendikten sonra ödevlerini yapmaya koyuldular. Aman da renkli kalemini, defterini alıp onların masasının bir kenarına oturdu. Ağabeyinin deftere yazı yazışını inceleyen Aman da kendi mavi kalemiyle eğri büğrü kocaman çizikler çizdi.

Aman kâğıdı eğri büğrü çiziklerle doldurduktan sonra yerinden kalkıp yaptığını uzaktan seyretti, başka taraftan baktı. Gülümseyişine bakılırsa yaptığı işten memnundu. Ondan sonra ablasına şöyle dedi:

—Maysa, bana kitabını ver.

—Aman rahatsız etme, ders çalışıyorum.

—Ben seni rahatsız etmiyorum, bana kitabını ver diyorum.

—Aman, çekil dedim, çekil!

—Kitabını verirsen çekilirim.

Maysa yerinden kalkıp Aman'ı halının üstüne attı ve kahkahalarla gıdıkladı:

—Yine rahatsız edecek misin? Edecek misin? Edecek misin?

—“Hayır, hayır!” dedi mecburen Aman, Maysa yerinden [30] kalkar kalkmaz:

—Engel olurum! Olurum! Olurum, diye bağırdı.

Kendi yerinde oturan Maysa ciddi bir şekilde sordu:

—Sana nasıl bir kitap lazım?

—Okula götürülen bir kitap.

—Hayır Aman, veremem. Sen onu yırtarsın, kirletirsin.

—Kirletmem, diyen Aman ellerinin kirini göstermemek için arkasına gizledi.

—Hani o zaman ellerini göster!

Aman:

—Tamam hemen, dedi ve kapının arkasına saklandı.

Bir dakika sonra dönüp gelen Aman avuçlarını kibirlice gerdi:

—İşte bak!

Aman'ı divanın üstüne oturtan Maysa, ona coğrafya kitabını verdi ve şöyle dedi:

—Sen bunun resimlerine bak. Fakat sayfalarını çok dikkatli çevir. Hızlıca çekip yırtma, olur mu?

Aman ciddiyetle kitabı incelemeye başladı.

Ertesi gün Maysa, önlüğünün yakasını bulamadı. Kardeşi de oraya buraya bakındı ama çabası boşaydı. Bir süre sonra üst kıyafetinin ve okul şapkasının da kaybolduğu anlaşıldı.

Bunların hepsi bir süre sonra Aman'da bulundu. Aman boyun bağını, okul şapkasını eğri büğrü takıp, çantayı zar zor kaldırarak kapıya doğru gidiyordu. Onu sadece annesinin hassas gözü fark etti:

—Aman! Amancığım! Hele sen nereye gidiyorsun, diye bağırdı.

Aman sakince cevap verdi:

—Okula.

—Çabuk geri gel!

—O zaman okula geç kalırım.

—Aman! Gel dedim, hemen gel!

Aman gönülsüzce geri döndü.

Annesi:

—Oğlum, sen niye kardeşlerinin kıyafetlerini, eşyalarını aldın? diye sordu.

Aman kendine göre haklı bir cevap verdi:

—Ben bunlarsız nasıl okula gideyim?

—Sen kim, okul kim! Sen henüz, işte bak, [31] kulağını yıkamayı öğrenemiyorsun. Vakti geldiğinde, okul için gerekli şeylerin hepsini baban alıp sana verir. Sen hele bir büyü.

Aman kırılgan bir sesle:

—Öyleyse, traktör hakkında bana kim bilgi verecek? diye sordu.

Babası akşam mühendisler toplantısından döndüğünde Aman ciddi bir yüz ifadesiyle babasına yöneldi:

—Baba, bana traktör hakkında bilgi versene!

—Oğlum, ben onun nesi hakkında bilgi vereyim?

—Mesela, o nasıl çalışır? Onun bir tarafının oyukluğu, diğer tarafının çukurluğu, tekerlerinin büyüklüğü niçin? Onu kemiren ne?

Babası bu soru üzerine keyiflenip güldü:

—Aman, sen şimdi bunları düşünmeyeceksin. Sen büyüüp okula gideceksin, o zaman hepsini eksiksiz yavaş yavaş öğreneceksin.

—Ama ben zaten büyüğüm.

—Büyük müsün?

—Evet baba. Sen bana kitap, defter ve çanta aliver. Ben okula gideceğim.

—Sana nasıl bir kitap almalı?

—Nasıl ne demek? Okuma kitabı.

—A! Alfabe kitabı almalı, öyle mi?

—Evet, evet!

—Tamam, alırım oğlum.

Aman yatağına yattıktan sonra da okul hakkında düşünmeye devam etti. Aniden yine gerekli bir şey aklına geldi ve yattığı yerden bağırdı:

—Baba, baba! Mürekkep şişesi de aliver. Mürekkep şişesini sakın unutma!

3

Aman için artık yeni ve eskisinden zahmetli bir hayat başladı. Yattığı yerdeki küçücük masanın üstünde birkaç günden beri yeni alfabe kitabı, defterler, çanta ve eğdiğinde dökülmeyen mürekkep şişesi duruyordu. Aman her sabah erkenden okula gitmeye niyetleniyordu. Ama her sabah onu dikkatle takip eden annesi çeşitli bahaneler buluyordu:

—Amancığım, seni okula almazlar. Kulaklarını iyice yıkamalısın!

Ya da:

—Dişlerini iyice fırçaladın mı? [32] Bu hâlde okula nasıl gideceksin, diyordu.

Ya da:

—Gömleğini nasıl kirlettin, diye söyleniyordu.

Kulakları iyice yıkandığında, dişleri eksiksiz fırçalandığında, gömleği yeni yıkanmış gibi temiz olduğunda ise Aman uyuyakalmıştı. En kötüsü de şuydu: Sabah erkenden kalkayım diye yattığında, yine uyuyakalıyordu. Aman buna nasıl bir çare bulacağını bilemeden düşüncelere dalıyordu. Annesine yalvarıyordu, ama o türlü bahanelerle onu kaldırmıyordu. Uyuyakalmamak için nasıl bir çare bulmalıydı? Bunun çaresini söyleyen biri olsaydı! O her sabah şu şekilde başarısız oluyordu: Aman her sabah gözünü açtığında hemen:

—Anne, ben okula gideceğim, diyordu.

Annesi ise:

—Oğlum, sen uyuyakalmışsın, artık geç oldu, diyordu.

Geceden endişeyle yattığı için Aman bir gün epey erken uyandı. Henüz pencerenin aralığında ışık girmiyordu, uyanan da yoktu, evdekilerin hepsi uyuyordu. Uyku Aman'ın da gözünü kapatıyordu, böylece dönüp yeniden kedi gibi mayışası geliyordu. Ama yüreklilik ve cesaret üstün çıktı. Aman ayaklarını yataktan aşağı atıp oturdu. Gözlerini ovalayıp uykusunu açtıktan sonra usulca kalkıp sessizce yürüdü ve banyoya doğru gitti. Güzelce temizlendi, dişlerini iyice fırçaladı, dişlerini ve yüzünü tekrar tekrar yıkadı, giyindi, çantasını aldı, kitabını, defterlerini, mürekkep şişesini, kalemını içine koydu. Ondan sonra usulca evden çıktı. Hava biraz aydınlansa da güneş henüz doğmadığı için vaktin erken olduğunu biliyordu. Kendi kendine “Hepsi uyandığında beni okula belki yine göndermezler. En iyisi okulun yakınında bekleyeyim.” diye karar verdi.

Sokakta hiç kimse yoktu, bomboştu. Eğer köpeklerle tavuklar da olmasaydı Aman için durum epey tuhaf olacaktı. Konuşmak, şakalaşmak için de kimse bulunmazdı...

Aman acele etmeden yavaş yavaş okula doğru gitti. Okulun şu an kapalı olduğunu anladığı için bahçenin bir yerinde duvara yaslanıp durdu. [33] Sevimli bir yavru köpek Aman'ı yalnız bırakmak istemiyormuş gibi onun etrafında kuyruğunu sallıyor, yalanıyor ve pençesini uzatıyordu. Aman'la oyun oynuyordu...

İlk gelip okulun kapısını açan bekçiydi. Fakat Aman, okula tek başına girmek istemedi. Aradan bir süre geçtikten sonra çocuklar toplanmaya başladı. Aman da onların arasına sokulup

okula girdi. Etrafına göz gezdirdi, sıraların birindeki boş yere oturdu. Zil çaldıktan sonra öğretmen geldi.

Aman'ın yanında oturan çocuk ona dikkatlice baktı:

—Sen de kimsin? Buraya nasıl geldin? diye sordu. Fakat o çocuk, öğretmenin sınıfa girdiğini gördükten sonra cevabı beklemeden başını aşağı eğdi.

Öğretmen her zamanki gibi sınıfa göz gezdirdi. Birden gözüne tanıdık olmayan bir çocuk takıldı. Dış görünüşüne göre çocuk altı yaşından büyük değildi ama epey rahattı, çevresindekilerin hiçbirinden çekinmeden kitabını, defterlerini, eğdiği dökülmeyen mürekkep şişesini çıkarıyordu...

Öğretmen ona seslendi:

—Hey, çocuk! Evet, evet, sana diyorum! Haydi buraya gel!

Aman yavaşça yerinden kalktı, dikkatlerin kendisine çekilmiş olmasının verdiği mağrur duruşla öğretmenin yanına geldi.

Ona dikkatlice bakan öğretmen gülümsedi ve sordu:

—Senin adın ne?

—Aman.

—Peki Aman, okumaya mı geldin?

—Evet, okumaya geldim, diye rahatça cevap veren Aman biraz düşündükten sonra devam etti:

—Eğer sizin için bir sakıncası yoksa bugün bana traktörün çalışma şeklini anlatın. Onu neyden yaparlar, nasıl icat etmişler?

Aman çevresine öfkeyle göz gezdirdi... Sınıftaki çocuklar niye gülüşüyorlardı? Aman bu kadar mı komik bir şey söyledi? Yoksa onun kulağı mı kirliydi? Kıyafetinde kir mi vardı?

Öğretmen ona yine sordu:

—Aman sen kaç yaşındasın?

—Altı.

—Nasıl desem ki Aman, okula ancak yedi yaşını [34] dolduranlar geliyor. Sen biraz acele etmişsin. Üstelik üçüncü sınıfa gelmişsin. İşte bak, burada dokuz, on yaşındaki büyük çocuklar okuyor. Sen henüz okul yaşında değilsin. Aman, bu yüzden biraz beklemen gerek.

Aman kendini incinmiş hissedip yüzünü yukarıda tuttu ve ciddiyetle sordu:

—Küçüklerin de okumaya hakkı yok mu? Neden?

Aman’a söylediği sözlerin kırıcı olduğunu anlayan öğretmen küçük çocuğa üzüldü:

—Aman, sen çok yürekli, gayretli bir çocuksun. Seninle büyük bir zevkle sohbet ederdim. Ama görüyorsun, artık derse başlamalıyım. Aslında bizim genel kuralımız şöyle: Kim okumak isterse önce okul müdürünün yanına gider ve okula kabul edilme konusunu görüşür. Ben seni onun yanına kendim götürürdüm tabii ama görüyorsun, işim var. Sen evladım, kitaplarını, defterlerini topla ve müdürün yanına git, onunla konuş.

Öğretmen, Aman’ı dışarı çıkararak hademe eşliğinde müdürün yanına gönderdi.

Aman, müdürün yanına girdiğinde okula girişindeki gibi yürekli değildi. Ondan biraz çekiniyor gibiydi. Yine de geri çekilmek gibi bir niyeti yoktu.

Ama müdür de ona öğretmenin dediklerini söyledi. Aman’ın henüz küçük olduğunu, şu anda okula kabul edilmesinin mümkün olmadığını anlattı. Aman’a nasihat etti:

—Aman, sen şimdilik evde oku. Senin baban, annen var mı? dedi.

Aman:

—Evet, var.

“Bir ağabeyimle ablam da var.” diye de ekledi.

—Çok iyi. Rica et, onlar sana kitabı sesli okusunlar. Bu şekilde evde bir süre çalışırsın, vaktin nasıl geçtiğini de anlamazsın. Bir bakmışsın ki okula gitme vaktin gelmiş.

—Onlar bana resimli kitapları zaten okuyor. Ben birkaç şiiri ezbere biliyorum. İsterseniz onların birkaçını okuyuvereyim. [35]

Aman son lafını özel bir inançla söyledi. Kim bilir, belki müdürün gönlü yumuşar da onu okula kabul eder!

—Hangi şiirleri iyi biliyorsun?

—Mihalkov’un, Marşak’ın, Pomma’nın ve Puşkin’in şiirlerini.

—Hangisini seviyorsun?

—En çok sevdiğim mi?

Biraz düşündükten sonra:

—İşte en sevdiğim, dedi ve duruşunu düzeltip, başını kaldırıp göğsünü kabarttı ve okumaya başladı:

—*U ulkomor’ya duv zeleniy... (Deniz kenarında yeşil meşe)* diye Rusça okudu.

Aman’ın gür sesi epey kendinden emin çıktı. Onu dinleyen müdür gülümsedi:

—Aman, çok güzel okudun! Çok güzel okudun, diye tekrarladı.

—O zaman beni okula kabul eder misiniz?

Müdür yumuşak bir sesle ve nazikçe konuştu:

—Hayır, dostum Aman. Seni şimdi okula kabul edemeyiz. Sen yine bir süre sabret. Ondan sonra karşındaki bütün kapılar açılır.

Okulun kendisi içi yüksek bir mertebe olduğunu düşünen Aman, son kozuna tutundu. O bir eliyle kulağını gerip, diğer elinin avcunu müdüre doğru açıp titrek bir sesle konuştu:

—Nasıl böyle olur! Temizliğime bakın. Annem bana: “Sen temiz, ak pak olursan, seni okula kabul ederler.” diyordu ama!

—Mutlaka kabul ederiz Aman, mutlaka. Sen yine biraz sabret. Fakat şimdi doğruyu söyle. Ne zamandan beri böyle temiz, ak paksın?

Bu soru Aman’ı biraz şaşırttı:

—Yakın zamandan beri... Ama çok da yakın değil.

—Nasıl yakın zamandan beri? İki gün, üç gün? Öyle mi Aman?

Aman başını aşağı eğdi ve:

—Öyle, diye cevap verdi.

—İşte gördün mü! Fakat suratını asma. Şimdiye kadar olduğun gibi, yine keyifli [36] ol. O zaman vaktin nasıl geçtiğini anlamazsın ve ne olduğunu anlamadan okula kabul edilirsin. Fakat Aman, ben senden bir şey rica etmek istiyorum. Senin şiir okuyuşun benim hoşuma gitti. Yakın zamanda küçük çocuklar için bir eğlencemiz olacak. Sen yine bir iki şiir öğren de bu eğlencede onları bize ve çocuklara okuyuver. Tamam mı?

—Tamam.

—Ver elini.

—Al.

—Şimdi eve dön. Annen belki seni arıyordur. Doğru mu? Peki o zaman Aman, sağ ol!

—Sağ ol!

Aman kapıya gittiğinde durdu, müdüre döndü ve ümitsiz ama yürekten bir yalvarışla:

—Belki, ben upuzun bir şiir ezberlerim. Belki onu hatasız okurum. Belki elim, kulağım hepsi temiz olur... O zaman siz bana traktör hakkında bilgi verir misiniz? Traktörün nasıl çalıştığını, neyden yapıldığını söyler misiniz? dedi.

Müdür gülümseyerek cevap verdi:

—Tabii ki söyleriz!

Aman müdürün yanından ayrıldığında, o günkü traktörün gürültüsü kulağına geldi.

1956

BABASININ OĞLU

Okuldan çıkan çocuklar ahırdan çıkan oğlak ve kuzular gibi birbirlerini iterek, sürtüşerek, kovalaşarak büyük bir gürültüyle sokağı dolduruyorlardı.

Ama bu gürültü on bir yaşındaki Mırat'ı heyecanlandırmıyordu, o gürültüyü duymuyordu. Genelde bu gürültüyü başlatanlardan bazen birilerini ezip, bazen dalaşp, yakası yırtılanlardan, bazen de yırtanlardan biri tabii ki Mırat'tı.

Mirat ii kitap dolu, askısı kopmuř çantasını koltuđuna kısıp, dűřünceli ve yűzű asık bir řekilde gidiyordu. Onun keskin kara gűzleri genellikle sokađın diđer tarafından yűrűyenleri, hatta iki blok ۆteden gidenleri bile [37] seçerdi. Kendi ocuk hűline bakmadan sokaktaki insanlardan çekinmeyerek kalın ses tonuyla:

—Ora-az! Annayar! diye bağırırdı.

Ama bugűn asfaltlı sokađın kaldırımında yűrűyen insanları umursamıyordu. Onların bazıları bu sesi duyduklarında uykudan uyanmıř gibi birden gűzlerini dikip seyrederdi ya da deđiřik hiçbir řey olmamıř gibi ۆylece geçip giderdi.

O bu dalgın hűliyle sırtında yűk olan ve hızlıca gelen bir kadın ile çarpıřtı. Kadının elindeki řiře yere dűřtű ve kırıldı. řıngırdadı, asfaltın ۆstűne gaz yađı yayıldı.

Kadın akıp giden gaz yađına ii acıyarak gűzlerle baktıktan sonra Mirat'ın arkasından baktı ve gűclű bir sesle:

—Eh kardeř! Kűr műsűn, diye sűylendi.

Ama Mirat, kadının dediklerini duymadı.

Normalde bu kadına belki řűyle sert bir cevap verirdi:

—Tamam, benim gűzűm gűrműyor olsun, senin gűzűne ne olmuř? diye tartıřırdı; kadının sinirlendiđini anlayınca bu sefer kahkahalarla gűlerdi; onun çok kavgacı olduđunu anlayınca ise elindeki çantayı sallayarak hızla kaçardı.

Ama bugűn Mirat'ın keyfi yoktu.

Mirat gideceđi yolu, dűneceđi sokađı karıřtırıp ikinci bir sokađa girdi. Yolu karıřtırdıđını ikinci sokađı yűrűdűkten sonra anladı ve karřıya geçmek istedi.

Mirat karşıdan gelmekte olan yűk arabasını fark etmedi. Onun tam dibinden korna alarak geçtiğini fark etmedi. Hızlıca şiddetli bir şekilde gelen araba hızını kesemedi...

Sokaktan geçenler sesi duyarak űrperdiler. Kadınlar korkunç bir sesle bađrıřtı. Arabanın tamponu Mirat'ın yűzűne çarptıđında bűyűk tekerleđin altına gireceđini zannetmiřti. evresine toplananlardan biri onun kolundan tutup aldı.

Fakat bu durum da dört bir taraftan gelen soru ve sitemler de Mırat'ı kendine getiremedi. Neler olduğunu, konuşmaların ne hakkında olduğunu anlayamadı. Çevresine toplanan insanlara sadece baktı ve hiçbirine cevap [38] vermeden bir fırsatını bulup kaçtı.

Korkutucu bir durumdan çekinen kadınlar onun arkasından merakla bakakaldılar ve kendi aralarında konuşmaya başladılar:

—Bu oğlanın aklı yerinde değil mi?

—Zavallı, aklını mı kaçırdı?

—Anası babası onu aramıyor mu?

—Öğretmeninden ceza mı aldı ki?

Mırat'ın yolu bir bahçeye düştü.

Ilık bahçede esen yazın hoş meltemi kara saçlarını yavaşça taradı, geniş alnını yalayarak geçti.

Fakat Mırat onu fark etmedi. Bahçenin içindeki çeşit çeşit renkli çiçekler dört bir taraftan ona şölen görüntüsü verdiler. Mırat bu güzellikleri de görmedi, burnu çiçeklerin hoş kokusunu almadı.

Yeşil yaprakların arasından geçen güneş ışıkları yol üzerinde parıldayarak oynayıyordu. Fakat Mırat'ın keskin gözleri bunu görmedi. Gülün aşkıyla kapı aşındıran bülbüllerin ötüşü Mırat'ı artık heyecanlandırmıyordu.

Mırat genellikle bahçenin içinden sakince geçemiyordu. O, hoşça öten sarı bülbülü görmek niyetiyle oradan oraya koşuyordu. Gür yapraklar, bahçeyle aynı renklere bürünen bülbülü ona göstermiyordu. “Bülbülü uçarken göreyim.” niyetiyle etrafa bakıyordu. Ama bülbülü ve onun uçtuğunu göremediği gibi onlar ona dört bir taraftan kahkahalarla gülüşüyorlardı. Mırat bununla bazen saatlerce oyalanıyordu. Bazen bahçivana göstermeden çeşitli çiçekleri deste hâlinde götürüyordu. Bazen bahçıvan görüyordu. Böylece kimi zaman kitabını, şapkasını bırakarak geldiği zamanlar da oluyordu.

Mırat genellikle mutlu, coşkulu bir çocuktü.

Ama son günlerde özel bir durum küçük Mırat'ın yüzüne tesir etmişti. Onun derin düşüncesini, ağır fikirlerini ne gül ne de bülbül b  lebiliyordu. Gönlünün ferahlamasını nasıl da istiyordu! Bahçenin içinden geçmesi de bu yüzdendi... [39]

Mırat eve geldiğinde annesi Nabat   atal kaşıkları masaya koyuyordu.

Mırat çantasını komodinin üstüne fırlatıp sesini çıkarmadan yatağın üstüne yattı.

Nabat oğlunun bitkinli  ini görünce yüzünü meraklı bir şekilde inceledi ve:

—Mıratcığım! Ne o, yoruldun mu? diye sordu.

Mırat annesine bakmadan ve ifadesini değiştirmeden:

—Hayır, diye cevap verdi.

Annesi, Mırat'ın cevabından memnun kalmadı:

—Oğlum, canın mı sıkkın? diye sordu.

Mırat istifini bozmadı ve:

—Hayır, diyerek önceki cevabını tekrarladı.

Nabat, Mırat'ın yüzünün niçin asık olduğunu aslında biliyordu. Onun bu h  li iki üç gündür değil, uzun bir süreden beri devam ediyordu. Annenin zaten sancılı olan yüreği, çocuğunun bu h  li yüzünden daha beter sızlıyordu. Onu bu h  lde gördüğünde duramıyordu, rahat olamıyordu ve bu yüzden yine üst üste sorular yağdırmaya ba  ladı:

—Mıratcığım, biri seni incitti mi?

—Hayır!

—Yoksa    retmenin mi azarladı?

—Hayır!

—Yoksa biriyle kavga mı ettin?

—Hayır anne! Neden kavga edeyim!

—  yleyse sana ne oldu?

—Bir şeyim yok.

Annesinin soruları onu bir yandan yorarken diğer yandan ağır düşüncelerini güçlendirdi. Bu yüzden annesinin sonsuz sorularından kurtulmak, onun merakla bakan gözlerinden yüzünü kaçırmak için başını yatağın diğer tarafına doğru çevirdi.

Mirat değişik bir çocuktü.

Mirat çoğu zaman ya yakasını yırttırır ya yüzünü biraz çizdirir ya da “Hakkından geldim!” diyerek bir kahraman edasıyla gelirdi. O, annesinin azarlamalarına da homurdanmalarına da kulak asmiyordu. Onu duymazdan geliyordu. Olaysız geçen gününü tatsız tuzsuz bir yemek gibi görüyordu. Ciddi bir şekilde kavga etmiyordu. İçinde hırs ve gazap duyguları da yoktu. Dün tartıştığıyla bugün gülüşüyordu. Böyle coşkulu hayattan tat alıyordu. Hatta annesi [40] bazen bakkala gönderdiğinde parasını eksik getirdiği zamanlar da oluyordu. Ama annesi onu bunun için azarlamıyordu. Onun hırsızlık yapmadığını, kumar oynamadığını biliyordu. “Belki, arkadaşlarından birine vermiştir.” diye düşünüyordu.

Önceki Mirat ile şimdiki Mirat arasındaki fark epey büyüktü.

Kavga çıkarmak, tartışmak şöyle dursun; şimdi hiç kimseyle, hatta annesine bile tek bir ağır laf etmiyordu. Mirat artık büyük adam gibi sohbet ediyor, her konuda ayrı bir dikkatle laf ediyordu.

Annesi onun bu derecedeki değişimine çok şaşırdı.

Yine de Mirat bugün Nabat’a ayrı bir gamlı, düşünceli, huzursuz göründü. Çocuğunun mutluluğu onun sevinci, üzüntüsü onun kederi olduğu için yine duramadan onun hâlini anlamaya çalıştı:

—Miratcığım, sana bir şey oluyor oğlum. Sen niçin annenden bir şeyler saklıyorsun?

Annesinin kendisi için endişelendiğini elbette Mirat da biliyordu. Bir sözle onu mutlu edebilmeyi o da çok istiyordu. Ama şu anda bunun için gücü, keyfi ve yeteneği yoktu. Yine de yatağın üstünde dikelip oturdu, derin bir nefes aldı. Ondan sonra kirpikleriyle göz kapaklarını kaldırarak içini dökecekmiş gibi, değişik bir şey anlatacakmış gibi durdu. Ama annesinin meraklı gözlerine baktıktan sonra yine yüzünü o yana çevirdi, bahane aradı.

—Anne içerisi çok bunaltıcı.

—Ne! Oğlum, sen ne diyorsun! Hava o kadar sıcak değil ki. Ayrıca, görmüyor musun; pencereler de açık, bahçeden serin rüzgâr da geliyor.

Gerçekten de o sırada pencereden serin bir rüzgâr esiyordu. Pencerenin iki yanında sallanan incecik perdeleri biraz kaldırıyordu. Sıcaklığı geçen güneşin ışıklarıysa pencereden geçip nakışlı dolabın üstünde oynuyordu. Aynadan yansıyan şuleler etrafa yayılıyordu.

Ama yine de Mırat için hava sıcaktı.

Mırat yemeğe de gönülsüz oturdu. Annesi birkaç kez seslendikten sonra masanın başına geçti. [41] Kaynamış etli, patatesli çorba Mırat’a tatsız tuzsuz geldi. Herhalde annesinin hatırı için biraz atıştırdı.

Nabat yemekte sohbet etmeye çalıştı. Mırat’ı biraz rahatlatmak, onun dikkatini dağıtmak için komik hikâyeler de anlattı. Ama Mırat, Nabat’ın hikâyelerini umursamaz bir şekilde dinledi. Onun kulağı annesinde gibi görünse de aklı başka yerdeydi. Nabat’ın hikâyesinin en ilginç yerinde birden annesinin sözünü kesti.

—Anne, anne! Neden dünyaya bundan on yıl önce gelmedim?

Nabat bu beklenmedik soruya şaşırıp kaldı. İçi, “Bu nasıl soru? Buna ne cevap verilir? Küçük oğlumun aklı nerelerdedir?” gibi soruların endişeleriyle doldu. Sorusunun sebebini sormadan:

—Ay oğlum, her bir şeyin vakti, zamanı vardır, cevabıyla onun beklentisini karşılamak istedi.

Ama Mırat bu cevapla tatmin olmadı, daha zor bir soru sordu:

—Anne, anne! Savaş neden bundan on yıl sonra olmadı ki?

“Savaş” sözcüğü, zaten endişesi ve acısı kendine yeten Nabat’ın nefesini birden kesti. Biraz zaman geçtikten sonra cevap verdi:

—Vah çocuğum! Şu acı getiren savaş neye gerek? Savaş, hiçbir zaman olmasa ne kadar güzel olurdu. Nasılsa eninde sonunda bitecek, ha on yıl önce ha on yıl sonra olmuş, ne fark eder?

—Hayır anne, öyle değil!

—Nasıl?

—Savaş on yıl sonra başlamış olsa babam o vakte kadar yaşlanır, ben büyüdüm. Savaşa babamın yerine ben giderdim.

Nabat gözlerine dolan yaşları Mırat’a göstermemeye çalıştı, konuştuğunda sesi kısık çıktı:

—Canım oğlum, ne fark eder? O zaman da baban yerine senin derdine düşerdim!

—Öyle değil anne! Ben babama göre daha çeviğim!

Nabat’ın yüreği ne kadar sızlasa da bunu Mırat’a belli etmemek için kendini rahatlatmaya çalıştı: [42]

—Oğlum, babanın tecrübesi senden daha fazlaydı. O, genç yaşta Birinci Dünya Savaşı’na da katılmıştı. Sen bilmezsin, bizim şu güzel ülkemizin sonsuz zenginliğine sahip olmak için o zaman buraya kapitalist İngiliz gelmişti. Baban bu savaşlara da katılmıştı. O zamanlar onun yaşı küçük olduğu için cephede ona “Connuk Kılıç” adını vermişler. Onun, küçüklüğüne bakmadan kılıç gibi yiğit oluşuna hayran kalmışlar...

Bu sözler (babası hakkındaki sohbet) Mırat’a iyi gelmiş gibi görünüyordu. Daha sonra Nabat, sözünün sonunu Mırat’ın babasının kahramanlığına getirip onun bu savaşta başından geçen bir olayı anlattı.

Bu sohbet, ilk başta Mırat’ın dikkatini gerçekten de cezbetti, babası gözünün önüne geldi... Ondan sonra Nabat’ın anlattıklarını duymamaya başladı. Masanın etrafına, sandalyelere, her bir eşyaya ayrı bir dikkatle göz gezdirdi. Daha sonra duvara baktı. Onun meraklı gözleri babasının duvarda asılı olan fotoğrafına takıldı. Fotoğrafa uzun süre bakıp bir ara güçlükle yutkunduktan sonra Nabat’ın sözünü kesti:

—Anne, anne! Hatırlıyor musun: Biz yemek yerken babam işte tam şurada oturuyordu. Ben yine burada oturuyordum. O, kendi tabağına kemikli et geldiğinde iliğini ayırıp bana verirdi: “Mırat’ım çokça ye de hemen büyü!” derdi.

Nabat bu vurucu sohbeti -hem Mırat’ı, hem de kendini hüzne boğan bu konuşmayı- başka bir tarafa çekmek Mırat’ın hassas yüreğine biraz güç vermek istedi.

—Mıratcığım, niye ağız ucuyla yiyorsun? İştahla yesene!

Mirat, annesinin sözüne kulak asmadan onu duymamış gibi sözüne devam etti:

—Hatırlıyor musun? Ben çok küçüktüm, babam beni kucağına alıp zıplatırdı. Bir seferinde beni havaya atıp tekrar yakaladığında senin yüreğin ağzına gelmiş, hem babama hem de bana yapışmıştın, hatırlıyor musun?

Nabat bir şeyle ilgileniyor gibi yapıp arkasını döndü ve gözünün yaşını sildi. Mirat bunu fark etmeden devam etti:

—Biliyorsun, babam beni sırtına da [43] alırdı... Ben onunla bazen deve deve¹² de oynardım... İşte, işte, tam şurada, babam beni arkasına bindirip, “Böö, böö...” yaparak emeklerdi. Ben “Deh! Yürü!” diye kırbaçlardım...

Nabat onun sözlerini nasıl başka bir yöne çekeceğini bilmeden:

—Mıratcığım yesene, diye tekrarladı.

Mirat çatalı eline alıp yemeğe saplayacak gibi yaptı ve yine sözüne devam etti:

—Ben bazen kavga edip geldiğimde babam beni senin gibi azarlamıyordu. Aksine, “Aferin oğlum, dayak yemediysen tamam!” deyip benim sırtımı sıvazlıyordu. O, bunu yalnız benim kalbimi kırmamak için yapıyordu. Daha sonra ise, “Mıratım, dövüşmek, kavga etmek ayıp şeyler. Sen edeple, düzgünce konuşacaksın oğlum!” diye akıl veriyordu.

Nabat yine bir bahane ile onun sözünü kesmek istediğinde Mirat ısrarla annesine baktı ve devam etti:

—Anneciğim, hatırlıyor musun, babam alışverişe gittiğinde beni de yanında götürüyordu. Dükkâna vardığımızda, “Mıratım, ballı şekerleme mi alayım, yoksa çikolatalı mı istersin?” diye soruyordu.

Nabat, Mirat’ın anlattıklarına daha fazla dayanamadı. Bir anda coşup gelen gözyaşı onu boğdu, vücudu titredi. Gözyaşlarını Mirat’a göstermeme niyetiyle yoktan bir bahane buldu ve komşularına doğru çıkıp gitti.

Mirat oturduğu yerden kalkmadan babasıyla ilgili şeyler düşündü. Birden yerinden kalkıp dolabın yanına gitti. Onun üst çekmecesini çekip annesinin eski çantasını aldı. Bu çantanın

¹² Deve deve: Bir çocuğun yetişkin birinin sırtına binmesiyle oynanan çocuk oyunu.

içinden birkaç mektup çıkardı. Bu mektuplara hızlıca göz gezdirmeye başladı. Aniden bir mektup dikkatini çekti ve sesli okudu:

“Mıratcığım! Benim canım sağ, keyfım yerinde! Savaşta şan kazanıyorum. Senin de okulda başarılı olacağına inanıyorum. Sağ salım döndükten sonra sana savaş hakkında bilgi veririm. Şimdilik hoşça kal. Seni kocaman kucaklıyorum! Baban...”

Bu mektubu okuduğunda Mırat’ın gözlerinin içi güldü, ama göz kapaklarının yavaşça titremesi, onun [44] yüzündeki kederi ve ağlamak üzere olduğunu gösteriyordu.

Mırat başka bir mektuba göz gezdirdikten sonra gözleri fal taşı gibi açıldı sesli okuyamadı. Onun bu mektuba ne dili döndü ne de sesi çıktı. Ona sadece satır satır göz gezdirdi, dudaklarını büktü. Bu mektup, babasının savaştığı bölükten gelmişti. Şöyle yazıyordu:

“Sayın Nabat Nazarova! Tanımadığınız bu yüzbaşıyı başışlayın! Size çok acı bir haberi vermek zorundayım. Mektubum sizi sarsabilir, kendinizi kaybetmenize sebep olabilir. Yine de yazmak mecburiyetindeyim... Eşiniz Kılıç Nazar hararetli bir çatışmada... Vefat etti... Onu kendi ellerimizle defnettik. Bölük, büyük komutanın anısına selam durdu. Elbette, bu sizin için ağır bir haber. Ama bu haberi eşinizin mertliğine yakışır şekilde karşılamanızı temenni ediyorum. ‘İki ayaklı, iki günde yetişir.’ diye atasözü vardır. Oğlunuz Mırat hızlıca büyür. Babasının yerini alır. Siz artık kaygılanmayın. Eşinizin kahramanlığıyla daima gurur duyun. Kahraman asker Kılıç Nazar, Türkmen evladının kim olduğunu iğrenç düşmana çok sefer gösterdi. Eşinizin adı askerlerimizin ağzından hiçbir zaman düşmüyor. Biz Kılıç Nazar’ın öcünü şimdiden birkaç kez aldık. Tekrar alacağımıza, düşmanı yerle yeksan edeceğimize söz veriyoruz. Size sabır, mertlik, kolaylık diliyorum. Yüzbaşı...”

Mırat bu mektupla birlikte, babasının ölümü hakkında, askerî komiserlikten gelen bildiri kâğıdını da aldı. Mırat’ın kara gözlerinden yaşlar aktı. Babasının cepheden gönderdiği fotoğrafa yaşlı gözlerle baktı. Mırat’ın gözüne; babasının kara kaşı, keskin bakışı, yüzünün tamamı aynı eskisi gibi göründü. Fakat bu gözbebeklerinde bir ciddiyet, bu bakışlarda bir gazap görülür gibiydi. Onun sadece kıyafeti farklıydı. Askerî giyimliydi. Omuzlarında apoletleri de vardı. Göğsünde hem İç Savaş ve Kızıl Yıldız altın madalyaları hem de “Kahramanlık” yazılı bir madalya takılıydı.

Mırat babasının fotoğrafını göğsüne bastırdı, sessiz sedasız ağladı, kendini yatağa attı. [45]

Kapıdan giren Nabat şaşırmış bir şekilde:

—Çocuğum! Mırat'ım, diyerek onu kucakladı.

Mırat, babasının savaştan önce çalıştığı ofise gitti. Ofis müdürünün orada olduğunu anladı. Sekreterden onun yanına gitmek için izin aldı.

Mırat biraz çekinir gibi oldu. Kapının kenarına bir süre dayandı. Mırat, sekretere tereddütlü, girmemeye meyilli, belki de geri dönmeye niyetli gibi geldi. Bu sebeple sekreter ona güler yüzlü bir şekilde:

—Mırat, niye duruyorsun? Onun yanında kimse yok. Sadece kendisi. Giriver, dedi.

—Girsem mi?...

Mırat'ın çekindiğini anlayan sekreter onun eline yapıştı ve başını okşadı:

—Mırat, sen bu odaya az girmedin. Sen buraya altı yedi yaşındayken de geliyordun. Hatırlıyor musun, daha geçenlerde de bir sefer girmiştin. Müdür seni memnuniyetle kabul eder.

Sekreterin bütün dedikleri doğrudu. Mırat o odaya çok girmişti. Ama o zamanlar, o odada... Onun kendi babası vardı. Şimdiyse...

Mırat'ın şimdi aklını karıştıran, onu tereddüte iten bu meseleydi. O, divanın üstünde olduğu gibi, yüzünü iki eliyle tutmak, yine oradaki divana yıkılmak istedi. Ama sekreterin hoş tavırlı sözleri onu biraz güçlendirdi mi, yoksa bu işi gurur meselesi mi yaptı bilinmez, birden kapıyı açtı ve masanın arkasında oturan adama cesaretle baktı:

—Girebilir miyim?

Müdürün:

—Vay, Mırat! Gel oğlum, gel, dediğini duyduktan sonra içeri girdi.

Mırat, ilk başta söze nereden başlayacağını bilemedi, etrafına bakındı, bir şey arıyormuş gibi çevresine bakınıp durdu.

Onun bu hâlini gören müdür, onun [46] çekinmesine, fazla düşünmesine fırsat vermeden sohbeta başladı:

—Ne güzel Mırat, kocaman genç olmuşsun. Keyfin yerinde mi? Sağlığın iyi mi?

—Evet, iyi.

—Okul nasıl gidiyor? Çok mu başarılı? Aferin! Okulu bitirirsin, tatil olur. Seni Pövrize piyonerler kampına göndeririz. Sen orada gezersin, oynarsın, güçlenirsin ve okula taze güçle başlarsın. Olur mu?

—Evet, söylediğiniz gibi...

—Niye isteksiz cevap veriyorsun? Yoksa Pövrize'yi istemiyor da Karkaz'a, Kırım'a, Artek'e mi gitmek istiyorsun?

—A, hayır.

—O zaman ne oldu? Yoksa başka bir şey mi istiyorsun?

Mırat başını aşağı eğdi. Uzunca parmaklarıyla masanın üstündeki kumaşın küçücük düğümünü sıyırdı. Birden başını kaldırdı, müdürün yüzüne baktı:

—Beni Taşkent'e, Suvorov Askerî Okulu'na göndermenizi istiyorum!

Bu beklenmedik istek müdürü biraz şaşırttı. Mırat'ın yüzüne merakla baktı. Onun nazik yüzünde, emin gözlerinde cesaret gördü. O, genç çocukların genellikle oldukları gibi, yüzünü öyle böyle oynatmadı, duruşunu değiştirmede, sadece kımıldamadan oturdu. Kaşlarının arası bir şeyden incinen yetişkin bir genç gibi çatıldı. Bütün duruşunda, görünüşünde aklı başında, isteğine kesin cevap almayı amaçlayan adamın görünüşü vardı. Müdür; onun basit, gelip geçici bir hevesle sormadan kararlılıkla cevabı beklediğini anladı. Yine de onu güzelce sınavıp görmek istedi:

—Mırat, oğlum, sen henüz gençsin ama!

—Suvorov Okulu'na gençler kabul ediliyor.

—Taşkent'e gitmesen burada okusan olmaz mı?

—Burada Suvorov Askerî Okulu yok.

—Başka okullar çok ama. Orası mecburi mi yani?

—Evet, mecburi.

—Neden?

—Ben... Babamın öcünü almak istiyorum! [47]

—Sovyet halkı senin yerine düşmandan on katıyla öç alıyor ama!

—Yok. Ben kendi elim, kendi gücümle de almak istiyorum. Düşmanların benim yüreğimde açtıkları yara sadece o zaman kapanır diye düşünüyorum.

—Sen böyle intikam almak için gençsin ama.

—Suvorov Okulu’nu bitirene kadar büyümüş olurum.

—O vakte kadar... Belki, bu yıl savaş biter.

—Savaş bittikten sonra da vatani korumak gerek.

Müdür ona ne cevap vereceğini bilemedi. Elindeki kalemle beyaz kâğıdın üstüne bir şeyler yazdıktan sonra tekrar Mırat’ın yüzüne baktı.

—Annen ne diyor? Kabul ediyor mu?

—Ya, anne dediğin nedir, anne işte! O, kendi yanından, gözünün önünden ayırmak istemiyor. Bana: “Sen benim tek çocuğumsun. Sen de çıkıp gidersen benim hâlîm ne olur? Sen beni dinle de burada, gözümün önünde okuyuver.” diye inat ediyor.

—Doğru söylüyor. Büyüğünü ağlatmak, küçüğe yakışmaz.

—Annem bir gün ağlar, ikinci gün bırakır. Ben adam olup yetiştikten sonra her daim güler.

—Öyle de olsa anneni ağlatıp Taşkent’e gidecek olmanı ben uygun görmüyorum oğlum.

—Hayır, annem de şimdi razı oldu. İnanmazsanız çağırayım, kendiniz sorun.

Nabat, Mırat’ın dediklerini onayladı.

—Babasının ölüm haberinin geldiği günden beri Mıratcığım tamamen değişti. Onun düşüncesi, söylediği sözler, çektiği azap inanılacak gibi değil. İsteddiği olmazsa rahatlamıyor, bana da gün yüzü göstermiyor. Eğer uygunsa ona yardım edip gideceği yere göndermenizi ben de sizden istiyorum.

Müdür, Askerî Okul Komutanı’na telefon açıp Mırat’ın yanında onunla sohbete koyuldu.

Mırat'ın yüzü parladı. Yerinden konuşulanlar anlamadan ahizeye, müdürün ağzına bir şey görecekmış gibi baktı.

Müdür ahizeyi bıraktıktan sonra, Mırat'a baktı:

—Duydun herhâlde! [48]

—Sizin dediklerinizi duydum, cevabını değil!

—Askerî Okul Komutanı “Suvorov Askerî Okulu'na kabuller kapanmıştır.” diyor.

Mırat'ın yüzü asıldı. Müdüre ikna olmamış bakışlarla:

—Doğru değildir. Hiç olmazsa bir kişiyi kabul edebilirler!

Mırat'ın sözü müdürü biraz gücendirdi mi, yoksa o Mırat'ı biraz rahatlatmak mı istedi, ona biraz söylendi:

—Ne yani, Askerî Okul Komutanı yalan mı söylüyor? Ya da benim sözüme mi inanmıyorsun? Eğer öyleyse, işte, telefonu vereyim, kendin konuş da gör!

Mırat yüzünü astı. Dudakları biraz büküldü. Onu bu durumda gören müdürün yüreği sızladı, söylediği sözlere pişman oldu. O anda, Mırat'ın babası Kılıç Nazar'ı hatırladı. Kılıç bir şeye niyet ettikten sonra onu asla vazgeçiremediğini hatırladı. Eşkıyalık döneminde Taşoğuz'un uzak bir bölgesinde Kılıç'la birlikte aynı yerde askerlik yapıyorlardı. Birden, yakın mesafede, köy çevresinde yağmacıların olduğu haberi geldi. İlçenin polisleri ve birkaç şefi başka bir grubun peşinden gitmişler. Atlı ve silahlı onlarca eşkıyaya karşı galip gelecek güç ilçede yoktu. Ama Kılıç buna aldırmadan: “Yürüyün! Atlanın!” deyip derhâl hazırlanmaya başladı. Etraftakilerden bazılarının kararsız kaldığını, bazılarının da korktuğunu gören Kılıç: “Tamam. Siz tohumluk kalın!” deyip, tek başına atını kamçılıyarak gözden kayboldu. Atıyla gelen Kılıç'ı gören eşkıyalar ona saldırmış. Kılıç atını yeni kazılmış derenin içine bağlayıp eşkıyalara tek başına karşılık vermiş. Onlardan ikisini yıkmış. Üçüncüsü ise derenin içerisinde ateş eden Kılıç'ın üzerine atılmış. O zamana kadar ilçeden gelen atlıları gören eşkıyalar kaçmış. Çatışma bittikten sonra Kılıç'la bir eşkıyayı yattıkları yerde kanlar içinde bulmuşlar. Bu hatıraları gözünün önüne gelen müdür, Mırat'a tekrar baktı.

Mırat'ın dudakları biraz bükülse de parmakları masayı tırmalasa da gözlerinden yaş akıyordu. [49] Aksine mağrur, ağırbaşlı durumundan onun daha da kızdığı anlaşıyordu.

Gözlerinde küçük kar taneleri parlıyordu. Kederli başını birden cesaretle kaldırdı ve müdüre dikkatle baktı:

—O zaman bana mektup verin, kendim gideyim!

—Oğlum, sen ne diyorsun? Suvorov Okulu askerî okul. Askerî Okul Komutanı göndermezse bizim mektubumuza kim bakar?

—Yani el kadar kâğıdı benden sakınıyorsunuz, öyle mi?

—Olay kâğıtta değil dedim ama!

—Hayır, sizin bana yardım edesiniz yok... Babam olsaydı, elbette bir yolunu bulurdu. Yardım etmek istemiyorsanız etmeyin. Ben de başımın çaresine bakarım. Bilet alıp vermezseniz Taşkent'e yayan giderim.

Mırat sinirlenerek çıkıp gitmek istedi. Ondan önce davranıp masanın diğer tarafına geçen müdür, onun önünü kesti. Omzuna elini koydu, yumuşak bir ses tonuyla konuştu:

—Mırat, böyle sıkboğaz etmekle olmaz. Her meseleyi yüz kere düşünüp bir adım atmak gerekir. Öfke insanı şaşırtır, soğukkanlı olmak lazım. Sen önce bana de: Okuldaki notların nasıl?

Mırat'ın yüzü düzelmese de sesi daha güçlü çıktı:

—Hepsi beş!

—Hepsi beş mi? Aferin!

Müdür gülümsedi ve sırtına vurdu:

—Söyle bana. Taşkent'e yayan gitsen okulun açılma vaktine yetişebilir misin?

Mırat bozuntuya vermeden:

—Yayan giderim, kamyonu binerim, her şeyi denerim tabii ki yetişirim, deyip yine kapıya doğru yöneldi.

Müdür onu durdurup ona yeniden dikkatli bir şekilde baktı. Ortadan hâllice iri bir oğlandı. Ama onun yüzünün ciddiyetinde, kara gözlerinin düşüncelerle oynayışında bir farklılık göze çarpıyordu. Müdür içinden, “Bu çocuk tam babasının oğlu. İşte gerekse, sana karakter! Hayır,

sadece karakter de değil, kahramanlık alameti. Evladı böyle karakterli olan halkı alt etmek mümkün mü?” diye geçirdi.

Müdür daha sonra Nabat’a yönelerek kâğıda bir şeyler yazmaya başladı:

—Baksana Nabat, siz Mırat’la ona [50] lâzım olan belgeleri hazırlayın. Hangi belgelerin gerektiğini yazıyorum. Ben bizzat albayın yanında gidip onunla konuşayım, bir değişiklik olursa çaresine bakarız. Hiç olmazsa Suvorov Askerî Okulu’nun müdürüne özel mektup yazarız. Ümidi kesmemek lazım, belki bir çaresi bulunur.

Mırat uzatılan kâğıdı memnuniyetle aldığında gözleri minnettar ve umutlu bir şekilde parladı.

Odanın köşesindeki yuvarlak masanın üstünde çeşitli kâğıtlar yayılmıştı.

Bu kâğıtların her birinde özel bir dikkatle başlanmış ama devamı gelmemiş yarım cümleler görünüyordu.

Kâğıtların bazılarını rüzgâr uçurduğu için, Mırat yerinden kalkıp balkon kapısını kapattı. Yüzünde her zamankinden farklı bir ciddiyet vardı, yanakları kızarmış gibiydi. Cümlelerini toparlayıp yazamıyordu. Onun geleceği şu an yazmakta olduğu yazıya bağlı gibi görünüyordu.

Yerine dönüp oturduğunda kalbi hızlıca çarpıyordu, yine de kendini kaybetmiyordu. Suvorov Askerî Okulu’nun müdürüne vereceği dilekçeyi kendisi yazmak istiyordu. Bu dilekçeyi hatasız, çok özenli bir şekilde, hatta virgülüne, noktasına kadar unutmadan yazacağına inanıyordu. Onu çok hoş cümlelerle yazacağını ümit ediyordu. Bunun gibi dilekçeleri büyük adamların nasıl yazdıklarını düşünmeye çalışıyordu. Ona göre, dilekçelerin hepsi şöyle başlıyordu: “Bu dilekçeyi yazmakla...” ya da “Bu dilekçeyi yazmaktaki maksadım...”. Sonra kendi isteğini anlatmalıydı.

Fakat o masanın arkasında oturup kalemini hazırlayarak:

“SUVOROV ASKERÎ OKULU MÜDÜRLÜĞÜNE

Dilekçe

Bu dilekçeyi yazmaktaki maksadım...” diye yazdıktan sonra, nasıl devam edeceğini bilemedi. [51]

Aklından bütün düşünceleri geçirip cümleler kurmaya çalıştı ama ne yazarsa yazsın ona göre yeterli olmadı, olması gerektiği gibi yazamadı. Onun yüreğinden kaynakarak çıkan cümleler güzel gibi görünse de kâğıda geçtikten sonra bir hayli soğuk, ölü gibi göründü. Belki de müdür dilekçeyi okuyunca hemen “Mırat nasıl akıllı, bilgili bir çocukmuş.” deyip onu derhâl kabul edecekti. Bu ümitle bunu başarmak için yazmak istedi. Mırat ne yazarsa yazsın, yazdıkları istediği gibi olmadı. Kendini bir an kaybetti, yazdığı kâğıtları buruşturarak masanın altına atmak istedi.

Annesini bulup ondan yardım isteyecek gibi oldu ama bu fıkirden hoşlanmadı; kendim yazmalıyım diye düşündü.

Balkon kapısından avluya çıkıp güzel görünen üzüm salkımlarının sallandığı çardağın altında durdu. Cam gibi sarı sarı parlayan terbaştan¹³ bir tane koparıp ağzına attığında ondan hiçbir lezzet almadığını fark etti. Yavaş adımlarla avluyu gezdikten sonra ayaklarını açarak durdu ve kavgaya hazırlanıyormuş gibi ellerini sıktı, kaşlarını çatarak etrafına baktı. Mırat bu tür bir dilekçeyi babasının nasıl yazacağını gözünün önüne getirmeye, bunun gibi bir örnek görmeye çalıştı. Ona göre, bu niyeti epey mantıklıydı. Babasının yüzü gözünün önüne geldiğinde ona tavsiye verir gibi göründü: Mırat, sen dilekçe milekçe deyip resmîyetten medet umma, benim sana yazdığım gibi, sade bir mektup yaz...

Heyecanla nefes alan Mırat, masanın başına geçti ve hızlıca yazdı.

Mırat birkaç gün sanki siste yürüyormuş gibi belli belirsiz dolandı. O, Suvorov okulundan kabul geleceğine inanmayarak çoğu zaman kaygılandı, ümitsizliğini zaman zaman annesine de belli etti. Annesi onu bazen teselli etti, bazen de nasihat verdi:

¹³ Terbaş: İri, yuvarlak, beyaz üzüm (Tekin, 1995: 625).

—Mıratcığım, baban sanki Suvorov Askerî Okulu’nu mu bitirdi? Sana lazım olan diplomayı burada da verebilirler. Sen buradaki okulu bitirdikten sonra istersen yüksek askerî okula gidersin. [52]

Mırat ise meseleyi kati bir şekilde kapatıyordu:

“Hayır. Ben Suvorov Askerî Okulu’na gideceğim!”

Nabat’ın razı olmaktan veya sesini çıkarmadan oturmaktan başka çaresi yoktu. Oğlunun inadı annesinden üstün çıkmıştı.

Mırat çeşitli dergilerden Suvorov Askerî Okulu’nda okuyan çocukların resimlerini topluyordu. Onların askerî kıyafetli hâlleri onu mutlu ediyordu. Aynanın önünde durarak göğsünü kabartıp, omuzlarını şişirerek onların duruşuna öykünüyordu. Kendi kendine, “Ben de bunlar gibi fotoğrafımı çektirip anneme gönderirim.” diye övündü

Mırat bu resimleri bazen okuldaki çocuklara gösterip onlara sataştı:

—İşte bakın, nasıl da güzel! Ben de bunların okuluna gideceğim. Gittikten sonra fotoğrafımı çektirip size de gönderirim.

Çocukların çoğu Mırat’ın sözlerini dikkatle dinledi ve onun gösterdiği resimleri hevesle inceledi. Onlardan birkaçı “Ben de bu okula gitsem olur mu?” diye sordu. Ama bunların içinde farklı karakterli, yerli yersiz konuşan çocuklar da yok değildi. Kendini beğenmiş, dik başlı bir oğlan Mırat’a doğru dönerek onun sözlerini alaya aldı. Sigarasını silkti, güldü:

—Evet kardeş, esmesen de gürlüyorsun!

Mırat gözlerini ona dikti:

—Ne yani, okumaya gidemem mi diyorsun?

—Götürürlerse gidersin.

—Götürmeseler de giderim.

—Ektiğin hemen yeşerseydi, ben de okumadan tecrübe kazanmadan pilot olurum.

—Yani, ben bu okulda okuyamaz mıyım?

—Orada okuyamazsın demiyorum...

—O zaman düşmanı mı alt edemem?

—Evet, düşmanın elini ayağını bağlasalar senin eline de silah verseler elbette ateş edersin gözlerini kırpmadan...

Mırat birden kendini kaydedip eski hâline döndü. O, küçük çocuğun üstüne yürüdüğünde gözleri parladı:

—Arkadaş, ben senin gibiler gibi kalçasını yaralayıp “Vay, anneciğim!” diye ağlayanlardan [53] değilim. Ben babamın oğluyum! Bunu unutma!

—Haydi böbürlenme, sen de tanınmış biri değilsin.

—İşte, tanı o zaman!

Mırat yumruğunu kaldırıp çocuğun üstüne gittiğinde babasının verdiği nasihatler ve ofis müdürünün “Tezcanlılık kötü bir şeydir.” dediği aklına geldi. Bir anda elini indirdi, utandığını ele verir şekilde yüzünü astı. O anda elini, karşısındaki çocuğun omzuna koydu:

—Bağışla, kardeş!

Babasının ölüm haberi geldikten sonra Mırat’ın eskiye dönüşünün ilk seferiydi. Belki de son olacaktı. Mırat herhâlde böyle düşünüp okul arkadaşından özür diledi.

Mırat’ı yolcu etmek üzere gara gelenler bir hayli kalabalıktı.

Sevgili annesi Nabat’ın öz oğlunu kendi elleriyle yolcu edeceği, elbette herkesçe biliniyordu. Küçük büyük bütün komşuları da gelmişti. Kamplardan gelen okul arkadaşları da gardaydı. Mırat’ın bir zamanlar bazılarının yüzlerini parçaladığı, bazılarıyla sebepsiz yere yumruklaştığı, bazılarıyla hepten tersleştiği arkadaşları da gelmişti. (Tabii ki, çocuklukta yaramazlıklar, su değmiş tuz gibi, hemen eriyip gidiyordu.) Hatta Mırat’ın babasının arkadaşı -şimdiki ofis müdürü- de gelmişti.

Mırat’ın sevinç dolu gözleri aysız gecenin büyük yıldızları gibi parlıyordu. Ama son dakikada, siren son defa çaldığında çocukların birbirleriyle itekleştiği, Mırat’la bir kez daha kucaklaştığı, vedalaştığı sırada gözleri buğulanmış gibiydi. Mırat annesine sarıldığında gözleri yaşlı Nabat, Mırat’ın yanaklarından bir çift boncuğun yuvarlandığını gördü. Annesine söyleyeceği sözü söyleyemeden sadece dudaklarının titremesi de bunu onaylıyordu.

Ofis müdürü Mırat'ın bu hâlini gördüğünde: “Mırat, oğlum zor durumlar yaşayan tek kişi olduğunu düşünme. Annenle vedalaşırken [54] babanın yüzü de senin şimdiki yüzünle aynıydı.” demek istedi. Fakat babasının ayrılışı ile Mırat'ın vedası gözünün önüne geldiğinde bu fikrinden vazgeçti ve Mırat'ı kucaklayıp öptü:

—Git, oğlum git. Babanın yerini hakkıyla dolduracağından hiçbir şüphem yok!

Lokomotif uğuldadıktan sonra vagonların tekerleri yavaşça hareket etmeye başladı...

Annesinin kucağından ayrılan Mırat vagonun basamağına atladı. Kimileri ellerindeki eşarpları, kimileri şapkalarını kimileri ise şapkalarını salladılar. Çeşitli sesler yankılandı:

—Mırat, sağ ol!

—Mırat, başarılar!

1944

MASAL DEĞİL GERÇEK

Evden çıktığımda akşam saat dokuz civarıydı. Hiçbir yerden rüzgâr esmiyordu. Hava epey sakindi. Bulutsuz gökyüzünün yeni yeni parlamaya başlayan yıldızları, şehrin ışıkları ile yarışıyordu. Sokaklarda araba hareketliliği azaldığı için insanlar sakince geziyordu. Bir annesinin, bir babasının yanına geçip ya da elinden tutup hızlıca yürüyen şen şakrak çocuklar da görünüyordu. Bir yerlerden saz ve türkü sesi yankılanıyordu. Şehir bahçesinden yeni uçurulan havai fişeklerin kıvılcımları gökyüzüne dağılıyordu.

Bu şekilde orayı burayı dolaştıktan sonra arkadaşlarımdan birini ziyaret etme alışkanlığım vardı. Ama kime gitmeliydi? Şimdi kimi evinde bulmak mümkündü? Bu karışık düşüncelerle şehrin ortasındaki meydana ulaştığımı bile fark etmedim. Ortalık çok sessizdi. Hatta alaca renkli tombik köpek yavrusu da bu sakinliği bozmak istemezmiş gibi her zamankinden farklı olarak yüksek sesle değil, sessizliği bozmak istemiyormuş gibi sadece selam verircesine vücudunu küçültmüş, kuyruğunu sallıyordu. Odaların hiçbirinde ışık yanmaması, açık kapıdan hiç kimsenin çıkmaması, arkadaşımın [55] evde olmadığını, karısıyla sinemaya veya birine misafirlğe gittiğini gösteriyordu.

Ama avlunun içi boş değildi.

Çıra ışığında parlayarak sallanan üzüm salkımları olan gür yapraklı çardağın altında değişik bir durum vardı. Yaşlı ninenin karşısında toplaşıp oturan çocuklar, çevrelerindeki şeyleri tamamen unutup onun ağzının içine bakıyorlardı. Çenesi kırışmış ve saçları ağarmış ihtiyar, kırışıklarla dolu göz kapaklarını kapatmış dinleniyordu. İhtiyar Cahan, yaşlı yüreğinin çatlaklarında gizlenen tarih sayfalarını aktarır gibi derin düşüncelere dalıyordu. Bu hâlden onun ilginç bir masala başlayacağı belliydi. Bu yüzden durum benim de dikkatimi cezbetti.

Geldiğimi görmeyen çocuklar, yakınlarına oturduğumu da fark etmediler. Doğrusu, ben de tıpkı bir hırsız gibi hareket ederek ağır adımlarla gitmiştim.

Ama İhtiyar Cahan acele etmiyordu. Onun hareketsiz, dimdik oturuşu torunlarının sabrını zorluyordu. Ama hiçbiri konuşmuyor, “Sen söyle, sen söyle!” der gibi birbirlerini yavaşça dirsekliyorlardı. En sonunda, esmer tenli büyükçe bir kız dayanamadı:

—Nine, hey nine! Masal anlatacağım, deyip bizi tespîh gibi dizdin de ne diye sustun?

Yaşlı kadın göz kapaklarını kaldırıp ağır ağır gözünü açtı ve torununun başını okşadı:

—Maysacığım, sabırsızlık sana değil, sadece bizim Alabayımıza yakışır. Bundan sonra, benim düşüncelerimi bölmendense makasla parmaklarımın hepsini kesip almanı tercih ederim!

Yaşlı kadın yeniden çenesini avcuna alıp yarım kalan düşüncelerine devam ettiğinde yuvarlak yüzlü, keskin gözlü ve burnu biraz yassıca bir oğlan, Maysa’yı dirsekleyip fısıldadı:

—Ya, Maysacık, aldın mı cevabını? Karışma, ayak bağı olma, diye sana kaç sefer göz kırptım?

Maysacık ona şaşkın gözlerle bakıp tıpkı onun gibi fısıldadı:

—Ninemin böyle nahoş karşılayacağını nereden biliyordun? [56]

Aman gözlerinin birini kapatıp diğerini kırptı ve fısıltıyla cevap verdi:

—Ben ekmeği dişimle çiğniyorum!

—Ya ben?

—Sen?... Damağınla!

Maysacık öfkeyle burnundan nefes aldı:

—Hımm! Başıma insanın içindekileri dışarıdan fark eden çok bilmiş kesildin!

Aman, Maysa'nın kulağına parmağını değdirdi:

—Senin işte şu kadar pulun yok, pulun!

—O ne demek?

Yaşlı kadının henüz harekete geçmeyeceği belli olduğu için, Aman'ın ikiz kardeşi -tıpkı ona benziyor, sadece burnu biraz daha sivri- Zaman da muhabbete katıldı:

—Maysa, asıl mesele, senin bir kulağından girenin öteki kulağından çıkması.

—Ya seninkinden?

—Aman'ın kulakları, benimkiler gibi ağzı bağlanmış heybeye benziyor.

Maysa onun kafasına parmağıyla vurdu:

—Zaman, senin şuncağız bir noktana temiz olsa, kulağından çıkan pamuğun ederi bir pul olur!

Aman, Zaman'dan önce davrandı:

—Hayır Maysacık, Zaman'ınki değil, senin beynin boş.

—Nereden biliyorsun?

—Ninemin dedikleri Zaman'la ikimize etki ediyor da sana neden tesir etmiyor?

Maysacık bundan sonra kendi düşüncelerine daldı. O, sadece ninesine sorduğu soruya değil, kardeşlerine ettiği laflar için de pişman oldu. Kendisinin bugün bu şekilde kendini tutamamasına da bir hayli şaşırdı. Her zaman bu gibi durumlarda küçük kardeşlerine örnek olup da bugün neden böyle gülünç duruma düştüğünü anlayamadı. Komşularının köpeği aniden havlayınca aklı başına gelip “Ben hakikaten de aklımı kaçırdım.” diye düşündü. O anda:

—Orada küçük bir kuş, diye bir ses çınladı. Bu ses, herkesin düşüncesini bozdu ve dikkatleri üzerine çekti.

“O benim uçurduğum kuşum olmasın...” diye düşünen Maysacığın, [57] “Hani? Nerede?” diye bağırdığını herkes duydu.

—Orada, git, yakala, deyip oradan oraya dönüp duran yarasaya doğru elini uzatan tombulca bir oğlan kahkahalarla güldü.

Aman’la Zaman onun iki yanını yavaşça yumruklayarak fısıltıyla azarladı:

—Çarı, utanmıyor musun?

—Çarı, neden ninemin düşüncelerini bölüyorsun?

Çarıcık diklendi:

—Ay, ninem namaz kılmıyor ki!

—Sen onun keyfini bozdun, keyfini!

—Ay, kuş kapanı kurmuş gibi kümelenip oturmakta gözüm yok!

Aman sakince fısıldadı:

—Gözün yoksa, burnunu ısır!

—Burnumu mu? Nine, hey nine! Aman’ın boş laflarına bak! Ben burnumu ısırabilir miyim?

Torunlarının dertsiz tasasız kendi aralarında fısıldaşmalarına, özellikle son itişmelerine keyiflenen yaşlı kadın:

—Isırabilirsin, tatlım, diye onayladı.

—Burnumu mu?

—Evet.

—Garip şey!

—Dünyada garip şey çoktur kuzum! Ben size bir masal anlatıveririm, hepiniz neye uğradığınızı şaşırırsınız!

Zaman gür kirpiklerini dikip kulaklarını oynattı:

—Nineciğim, sen masala başlayana kadar, bizim burnumuz parçalanmazsa iyidir!

Torunlarının dikkatini tamamen kendine çeken yaşlı kadın, en sonunda anlatmaya başladı:

—Bir varmış, bir yokmuş...

Ninesinin söze girişini eksiksiz ezberleyen Çarıcık, sözü onun ağzından alıp hepsini birden yavaşça mırıldandı:

—Bir varmış, bir yokmuş. Yemek içmek zormuş. Tammancığının ağzı darmış. Büyüğüne sövermiş, küçüğüne saldırırmış. Hepsi birden dağılmış...

—Eski zamanda memleketin gördüğü günü it görse, gözü kör olurmuş! Evet, evet. Öyle bir devri ben kendi gözümle görmüştüm. [58]

Bir gözünü kapatıp diğerini kırpan Aman ona dikkatlice baktı:

—Masalını mı?

—Evet.

—Vay, nineciğim! Sen o zaman o dünyadan gelmiş mi oluyorsun?

—Evet, tatlım, ben iki dünyanın insanıyım!

Çarıcık gözlerini ovaladı:

—Vay, nineciğim, o zaman senden korkmamak mümkün değil! Birden tepegöz bir deve dönüşüp bizi oraya buraya savurma!

—Yok, tatlım yok! Görgülü dünyanın genci, işretli devrin yaşlısı olan ninenizin yüzü sadece kara toprağa girdiğinde değişir!

Maysacık dudaklarını titreterek konuştu:

—Nineciğim, Çarıcık oyun ediyor ama!

—Biliyorum, tatlım biliyorum! Vah vah, o devir ne korkunçtu! O zamanlar okumak, sinema, tiyatro, oyun ve eğlence sizin gibi çocukların rüyasına bile girmiyordu. Yaşlı kadın, “Al, beni ağzına at.” der gibi parlak görünen üzüm salkımlarına göz gezdirdi.

—O zamanlar böyle güzellikler kimin aklına gelirdi!

Aman ona inançsız gözlerle baktı:

—Nine! Masalda anlatılanlar büyük oranda uydurma ama! Devlerin kat kat köşklerini, altın tahtlarını anlatan sen değil misin?

—Böyle zenginlik, evladım, insan eti yiyen, kan emen devler de süt içen de kan içen de vardı. Ama halkın çoğu kahvaltısını bulsa, akşam yemeğini bulamazdı. O devrin korkunç hâinden küçük bir olayı sizlere anlatayım.

Ninesinin son dediğine şaşırın Maysacık ona dikkatlice baktı:

—Nineciğim! Resim de gösterecek misin?

—Evet, tatlım, kulak kesilin!

Çocukların hepsinin bakışı, yaşlı kadının ağzından film şeridi çıkacakmış gibi ona çevrildi. Yaşlı Cahan ciddi bir ifadeyle hikâyeye başladı:

—Eski zamanda bir dul gelin vardı. Gençliğinde kaza geçirdiği için, sağ ayağı biraz aksıyordu...

Maysacık onun sözünü kesmeden duramadı:

—Nineciğim, senin ayağın gibi mi? [59]

—Evet, tatlım. Tıpkı benim ayağım gibi aksıyordu. Aslında, onun kendisi de bana benziyordu, biz adaştık.

—O zaman adı Cahan mıydı?

—Evet; ama o gençti. Ben ise, işte görüyorsunuz, ihtiyar... Evet, onun Zamancık gibi bir oğlu vardı. Onun adı Borcak'tı...

Aman onun lafını ağzından aldı:

—Borcak? O da bizim babamız ile adaşmış!

—Evet, onun da burnunun çevresinde sizin babanızınki gibi siyah bir beni vardı. Ama o, zayıfça, cılız bir çocuktü. Sizin babanızsa çok şükür, nasıl gülbüz bir adam! Evet, cılız Borcak lezzetli yemekleri ve meyveleri sadece rüyasında görüyordu. O, küçük bir ekmek yiyerek bir gün doysa bir hafta aç kalıyordu. Bu yüzden şişkince karnı her zaman gurulduyordu. Parlaklığı

giden gözleri her zaman açtı. Canı şekerli, şerbetli yiyecekler çektiği zaman sadece dudaklarını yalardı. Bu sebeple de ona “Yalama Borcak” adı verildi...

O anda gözüne üzüm salkımı ilişen Çarıcık, düşüncesini söyledi:

—Ya, başka şekerli bir şey bulamayınca üzüm yese olmaz mıydı ki?

—Üzüm, tatlım, Borcak’ın puslu gözlerine sadece salkım olarak görünüyordu.

Konuşmayı hevesle dinleyen Zaman da duramadı:

—Ben de ne olursa olsun, dudağımı yalamazdım...

Ninesinin anlattıklarını bölmek için Aman, sorusunu Zaman’a sordu:

—Sen ne yapardın?

—Bal yalardım!

—Bal annenin elinde olsa yalarsın da...

—Olmazsa...

Zaman söyleyecek bir söz bulamadı.

—“Olmazsa...” diyerek Aman, elini uzattı. “İşte benim yumruğumu yalarsın!”

Başı sarı kabak, boynu onun çevresi gibi, karnı karpuz, incikleri çöp gibi, sendeleyerek yürüyen, kuvvetsizlik yüzünden düz yerde ayağını sürten mutsuz bir çocuk gözünün önüne geldiği için Maysacık da kendini tutamadı: [60]

—Nine, hey nine! Baba çocuğunu büyütüyorsa, annesi Cahan ne yapıyor ki?

Yaşlı kadın, torununun başını okşadı:

—Benim sarı kızım! Borcak’ın annesinin eli, senin annenin eli gibi uzattığı yere yetişmiyordu. Bolcak’ın annesi Cahan, senin annen gibi, varlıklara sahip değildi. Borcak’ın gözüne gül gibi görünen ekmek her zaman atla geçiyordu, Cahan onun peşinden aksak ayağıyla koşuyordu, sendeliyordu, yetişemedi düşüyor, ağzından burnundan kan geliyordu... Borcak sadece böyle zamanlarda, “Anneciğim ağlama! Ben acıkmıyorum.” deyip dudaklarını ıslatıyor, gözlerini açıyor ve annesine elini uzatıp onu kaldırıyor. Bazen de gözlerinden damla damla yaş döküp mutsuzca bağırıyordu...

Borcak'ın hâline üzülen Aman, Zaman'ı yavaşça dirseklede:

—Borcak'ın nasıl bal yaladığını gördün mü?

Borcak'ın gözlerindeki damlalar sanki kendinden damlıyormuş gibi, Zaman sesini çıkarmadan güçlükle yutkundu.

Borcak'ın kimsesizliğine yüreği burkulan Çarıcığın dudakları büküldü ve ninesine doğru sokuldu:

—Nine, hey nine! Borcak'ın senin gibi bir ninesi yok muydu?

—Borcak'ın, evladım, sağ ayağı aksak, gariban anasından başka kimsesi yoktu. Cahan'ın da hayatı, elbette, halkın çoğunluğundan farklı değildi. Onların tavuk kümesi gibi çadırlarının keçesi yırtık pırtık olduğu için, kediler yukarıdan yürüyecek olduklarında içeri düşüyordu. Yağışlar dışarıda değil de sanki çadırlarının içinde yağıyor gibiydi. Yaz gününün kızgın güneşi, işte şu yaprakların arasından geçen çıra ışığı gibi çadırın içindeydi. Kışın ayazı Borcak'ın bedenini karınca gibi dişliyordu. Cahan'ın dört ayaklı olduğu şüpheli bir oğlağı, Borcak'ın da kuyruksuz bir tavuğu vardı. Onun da kuluçka vakti, yumurta verme vaktinden fazlaydı...

Maysacık bu duruma şaşırdı:

—Nine, hey nine! Cahan'ın aylığı benim annemden az mıydı?

—Vah, tatlım, aylık nerede? Çalışmak o zamanlar zordu. Herkese iş yoktu. Cahan o köyde “Hallı Hars” denen bir sütçünün emri altında çalışıyordu. [61] Sularını getiriyor, küllerini atıyor, kirlerini temizliyor, keçe dikeyor ve kızlarına halı dokuyordu. Hatta çocuklarının altlarını da temizliyordu. Ama onun işittiği beddua, yediği ise zehirdi. Onun günde on altı kapık olan hakkını Hallı Hars çeşitli bahanelerle altı kapiğe getiriyordu. Altı kapık iki kişilik aileye nasıl yetsin? Hatta Hallı Hars bir seferinde mundar ölen bir koyunu: “Sen onun boynunu sert bağladın, boğulup öldü.” deyip Cahan'a yıktı ve bedelini onun aylıklarından kesti.

Aman onun son sözüne şaşırdı:

—Altı kapık mı?

—Vah, tatlım, Cahan'ın eline kâğıt para değdi mi ki? Hallı Hars iki put¹⁴ bitlenmiş ununa filanca ruble diye fiyat biçiyordu. Bu yüzden Borcak'ın kıyafeti kumaşından yırtılmış, sadece

¹⁴ Put: 16.3 kiloya denk gelen ağırlık ölçüsü (Tekin, 1995: 539).

astarı kalmıştı. O, eğildiğinde sırtı açıldığı için zayıflıktan omurgaları sayılabiliyordu, dikildiğindeyse güzel karnı parlıyordu. Onun ökçelerinin deliklerinde kuş yuvası yapılabilirdi. Sabun işe yaramadığı için ellerinin üzerinde katılaşıp kalmış olan kir çıkmıyordu, yüzüyse pasaklıydı...

Zaman, ninesinin sözünü kesmeden duramadı:

—Borcakların evinde bizimki gibi çeşmeleri yok muydu?

—Oğlum, onların çadırlarında kırk yamalı kara tulum ile ağzı yamuk tenekeden başka su kabı yoksa ne yaparsın?

Çarıcık da bu durumu kendi içinden düşündü ve:

—Borcak böyle kirli gezmeyip annesiyle hamama gitse olmaz mıydı?

—Çarıcığım, o zamanlarda hamamdan eser yoksa ne yapacak?

—O zaman Hallı Hars'ın çocukları ne yapıyordu?

—Onlar da kirliydi. Ama onların karnı toktu. Onlar ağızlarının salyasını akıtarak oğlak etini iştahla yiyorlardı, “Ha-ha, bulursan sen de yersin.” diyerek kemikli eti Borcak'ın gözüne sokuyorlardı. Sütçünün çocukları sütü, yoğurdu beğenmiyorlardı, annelerinin gözünün içine bakarak yiyip içmediklerini yere döküyorlardı.

Amancık bu durumu edepsizlik olarak gördü: [62]

—Madem sütü kendileri içmiyor, Borcak'a verseler olmaz mıydı?

—Vah çocuğum, onların huyu bu. Borcak'a nasıl verdiler, ben sana anlatayım. Bir gün sabah erkenden serinlikte yiyip içen Hallı Hars, küçücük çocuğu sofraya çağırdı. O, burnunun üst tarafını kırıstırıp başını salladı. Ben olayın nereden meydana geldiğini duymamıştım. Sofraya özenen Borcak'ın ağzının suyu akıyordu. Borcak, sütçüde merhamet olmadığını bilse de yüreği ıstırapla attığı, yemeklerin tadını merak ettiği için olsa gerek; sütçü ile oğlunun arasına oturmasını, aç gözlerinin tabaktaki yemeğe takılmasını engelleyemedi. O anda kulağının dibine gelen darbe, onun gözlerinden kıvılcım çıkarttı. Sallanıp yıkıldığında ise burnundan akan kan yeri ve yüzünü kırmızıya boyadı. Dudaklarını ısırdı ama gözünden yaş akmadı. Hallı Hars ise, “Görünme gözüme, it oğlu!” diyerek ağzından köpük saçtı. Cahan, yıkılıp kaldığı yerden kalkamayan oğlunu kucakladığında, sütçü ona da ağzına geleni saydı:

—Bundan sonra senin bu pasaklı oğlunu buralarda görürsem seni de yerin dibine sokarım!

Ninelerinin anlattığı hikâyeden hayli etkilenen çocukların hepsinin yüzünde öfke belli oluyordu. Özellikle Maysacık sinirini içinde tutamadı:

—Ey Allah müstahakını versin! O sütçünün de kanı kurusun!

Zamancık başka bir noktaya değindi:

—Cahan niçin karakola haber vermedi ki?

—Vah tatlım, o vaktin sömürgeci destekçileri sadece Hallı Hars'ın çıkarlarını koruyorlardı.

Zaman epey hırslandı. Yumruğunu sıkarak konuştu:

—Borcak'ın yerinde ben olsam kürek sapını çevirip öyle bir vururdum ki sütçünün kafası un gibi ufalanırdı!

Çarıcığın sesi çok güçlüydü:

—Ben olsam kalaşnikofumu onun boğazına dayar ve sıkardım! Maysa, hani benim kalaşnikofum nerede?

“Çocuğum, Çarıcığım! Sakin ol!” diyen yaşlı kadın da kendini tutamadı. Ama burnunun akıntısını, gözünün [63] yaşını çocuklara fark ettirmeden sildi ve ciddiyetle devam etti:

—O devir çok ama çok korkunçtu! Halkın çoğunluğunun yaşadığı hayat, Cahan ve Borcak'inkine benzerdi... Hallı Hars'ın dikenli sopasından, korkunç sesinden korktuğu için olsa gerek, Borcak daha sonra kötü hastalandı. Vücudu ateş gibi yandığı için dudaklarına uçuk doluştu. Kansız göz kapakları şişti, karaca gözlerinin rengi grileşti. Küçük çocuk güçlkle nefes alıyordu. Cahan için evladı elinden kayıp gitmiş gibiydi...

Nefesini tutmuş gibi dinleyen Aman, onun sözünü kesti:

—Nine, hey nine! Neden doktor çağırmadı?

—Vah tatlım, o devirde doktor var mıydı ki? Sadece hiçbir faydası olmayan yasa dışı hekimler çeşitli ilaçlar yapıyordu. Biri, “Senin oğlun çok tatlı olduğu için göz değmiştir, sen kırk adamın tükürüğünü toplayıp ona içir.”; diğeri, “Beyni naz ediyor. Dilinden kan aldır.” diyordu.

Maysacık içini çekti:

—Kırk adamın tükürüğü mü? Bundan âlâ ölüm mü var?

—Derdin olursa başka çaren var mı? Evet, üçüncüsü, “Karnı çalışmıyor. Köpeğin yalağından su içir.”; dördüncüsü, “Cin musallat olmuştur. Hocadan muska al.” dedi.

Zaman onun sözlerine şaşırdı:

—Cin dediğin ne?

—Dev gibi saçma hurafeler... Evet, onların hangi birinin dediğini yapacağını bilemeyen Cahan, sürekli dertleniyor, yürek parçalıyordu. Cahan’a göre, oğlu tuzlu bir çorba, lezzetli etle kurtulacak gibiydi. Ama et nerede? Kuyruksuz tavuk çoktan ölmüştü. Bir yerden civciv alayım dese para yok ki... Cahan en sonunda kötü gün için sakladığı bileziğini satmaya karar verdi. Yakınlarda pazar veya başka bir alıcı olmadığı için onu Hallı Hars’a götürmekten başka çaresi yoktu. Sütçü bileziği bir o eline aldı, bir bu eline aldı ve sallayıp baktı, kaşlarını, dişlerini oynattı. En sonunda: “Bu benim işime yaramaz. [64] Ama sırf bu yüzden geldiğin ve ayağıma getirdiğin, paraya muhtaç olduğun için alacağım. Bununla beraber, yüce gönüllü davranıp fazla değer biçiyorum. Bileziğin değeri üç ruble. Evet, iki buçuk rublesi koyunun hesabından... İşte sana yarım ruble!” deyip, bir yüzünde Nikolay’ın resmi bulunan yuvarlak parayı fırlattı.

Ninesinin anlatmasını beklemeyen Zaman sordu:

—Peki, daha sonra? Borcak kurtulmuş muydu?

—Borcak o hastalığından kurtulsa da tatlım, karnı aç olduğu için gözü dertten açılmadı... Vay ki vay, o devir ne kötüydü! Zulüm ateşi alev gibi yakıyordu. Geri kalmışlık, karanlık dünyayı kaplayıvermişti.

Bu yıl okula gitmek için defterlerini, kalemlerini, kitaplarını, çantasını hazırlayan Çarıcık birden kuşkuyla sordu:

—Nine, hey nine! O zamanlar okullar da karanlık mıydı?

—O devirde, canım, okul nerede! Birine mektup yazdırmak için ya da bir yerden gelen mektubu okutmak için köy köy dolaşmalı, yurt aşmalıydın... Evet, köy sakinleri birleşip bir yıl bir molla tutup ahırdan bozma bir bina yaptılar da okul açtılar...

Maysacık buna şaşırdı:

—Ahırdan okul mu?

—Maysacığım, o zamanlar ev denen şey sadece Hallı Hars'ta vardı. Evet, ahır çocukla doldu. Hiç yoktan iyidir düşüncesiyle ben de Borcak'ı gönderdim ve başkalarından duyduğuma, öğrendiğime uygun olarak “Molla Ağa, işte bu çocuğun eti senin, kemiği benim!” dedim.

Ninesinin son dediğini anlamayan Aman, onun sözünü kesti:

—Nineciğim, o ne demek?

—O, tatlım, “Molla Ağa, çocuğa ne kadar vursan, onu ne kadar horlarsan hakkındır, sadece kemiğine zarar verme.” demek... Evet, çocukları etrafına dizip ortada oturan, çember sakallı, şişman mollanın yumruk kalınlığında sopası vardı. Bu sopaları belli zamanlarda şaklatıp çocuklara gözdağı veriyordu: “Ey baş belaları, okuyun!” deyip tehdit ediyordu...

Tedirgin olmuş gibi görünen şaşkın Çarıcık, yanındakini dirsekleyip fısıltıyla sordu:

—Zaman, mollarınız size de vuruyor mu? [65]

—Vurmaya ne hakkı var? Ben öğretmenlerin hiçbirinden kötü söz bile işitmiyorum.

—Eee, ondan sonra nine?

—Evet, o devirde güzel defter kalem olmadığından çocuklar, el kadar tahtanın üstüne yazılan yazıyı akıllarında tutuyorlardı. Çocukların hepsi bütün gün oturup ağızlarına geleni mırıldanarak okuyorlardı. Seslerini kısa bir süre için kıssalar ya da biri yavaşça gülse molla onlara yün döver gibi vuruyordu. Bir seferinde oğlanlardan biri dayanamayıp ayağını uzattığı için molla ona:

—Ey baş belası! Devenin ayağı altına sığıyor da seninki sığmıyor mu? deyip bir öyle vurdu, bir böyle vurdu. Sopanın ucu, sallanan bir bıçak gibi gelip Borcacığın elmacık kemiği bölgesini kesti.

Maysa içini çekti:

—Hiüh! Nine, hey nine! Buna benzer bir yara babamızın elmacık kemiğinde de var. Yoksa o, bundan mı?

—Evet, tatlım, babanız şimdi kocaman adam, onda sadece yaranın izi var. Ama Borcak küçücük olduğu için elmacık kemiğinden akan kana dayanamayıp bayılmıştı...

—Hey Allah müstahakını versin! Böyle molla yerin dibine batsın!

—Çocuklarım, siz mutlu zamanın çocuklarısınız! Dünyanın bütün zevkleri sizin için. Ama Borcak'ın ve annesi Cahan'ın yaşadığı hayata bakın! Haram Hars nefesine hâkim olamayıp Cahan'ı kendine dördüncü eş yapmanın peşine düştü. Bu amaçla yaptığı türlü hileleri işe yaramadığı için bir gün Cahan'ın omzundan tutup: “Sen benimsin. Mutlaka alacağım!” deyip kucağına kıstırmak istedi. Kendisi için başka çare kalmadığını anlayan Cahan onun yanağına tokat attı, yüzünü tırmaladı. Ama Haram Hars o zaman da kaçmasına izin vermeden Cahan'ı çakal pençesine yakalanan horoz gibi sıkıştırdı. Cahan'ın sadece:

—Borcak yetiş, şeklinde cılız sesi çıktı.

Tam o anda akla gelmez bir durum meydana geldi. Borcak yerde duran tokmağı kaldırıp tüm gücüyle sütçünün kafasına vurdu. Beyni sarsılan Haram Hars, kökü kesilen ağaç gibi devrilip gitti...

Borcak'ın hareketine hayran kalan çocuklar peş peşe bağırdı:

—İşte hakkından geldi be!

—Aferin Borcak! [66]

—Yaşa Borcak!

Ama Maysacığı bir endişe kaplayıverdi:

—Sütçü ölmemişse...

—Vah, canım, o hiç ölür mü? Haram Hars'ın canı itinkinden daha sağlamsa ne yapılabilir?

—O zaman o Borcak'ı...

—Evet, o Borcak'ı annesi Cahan ile birlikte yere devirdi. Ama kötü niyetine ulaşamadı...

—Niyetine ulaşamadı mı? Ne oldu?

—Birden kuzeyden yükselen ışıık bütün cihanı aydınlattı. Gök gürültüsüne benzer bir gümbürtü duyuldu, sanki dersin dünya baş aşağı döndü. Yatanlar uyandı, insanlar ayağa kalktı. Değnekler tüfeğe, tüfekler topa dönüştü. Öyle bir savaş oldu, öyle bir savaş oldu ki... Yeryüzü sarsıldı. Tepesinden korku inen Hallı Hars ve onun gibi haramiler öncekinden daha beter kuduz

köpeğe döndüler, önüne geleni yaraladılar, parçaladılar ve en sonunda kendi iplerini kendileri kestiler.

Bu sonu beğenen Zamancık iyice yayılıp keyiflendi:

—Ee, ondan sonra?

—Gürültüler sona erip hırgür, kavga bittikten sonra dünya, yağmur sonrası parlayarak çıkan güneş gibi gül rengine döndü! O günden beri güzellerim, tam kırk yıl geçti!

Aman ile Zaman peş peşe seslendi:

—Var ol, devrim!

—Yaşasın, Ekim ışığı!

Maysacık da peşinden:

—Yaşasın özgürlük bayrağı!

Fakat Çaracığın ilgisini başka bir şey çekti:

—Hani Borcak nerede kaldı?

—Borcak'ın başına tatlım, talih kuşu kondu...

—Talih kuşu?

—Borcak'ın önünde engelsiz geniş bir yol açıldı. O da sizin gibi okumaya gönül verdi. Köyde okudu, Aşkabat'ta okudu, Moskova'da da okudu. Heybetli, sorumluluk isteyen işlerde çalıştı. En sonundaysa...

—Eee, en sonundaysa...

—Bakan oldu.

Çocukların hepsi birden şaşırdı:

—Bakan mı? Ama bizim babamız da bakan! [67]

—Borcak da tıpkı sizin babanız gibi bakan!

Olayın sonunu biraz düşünmeye başlayan çocuklar birbirlerinin yüzüne bakakaldı:

—Vay be, bu nasıl olur?

—Vay, puslu havada yürür gibi?

—Sonunda sisler dağılmış gibi?

Birdenbire çocukların hepsi birden ninelerine dikkatle baktı:

—Nineciğim, bu masal değil ama!

Yaşlı Cahan torunlarının hepsini kucağına alıp yumuşak bir sesle konuştu:

—Doğru söylüyorsunuz çocuklarım! Masal değil... Gerçek!

—Gerçek mi?

O anda karısıyla birlikte gelen oğluna gözü takılan yaşlı kadın torunlarının dikkatini o tarafa çekti:

—İşte Borçak'ın kendisi geldi. Geri kalanını size kendisi anlatır!

—Ya, masal değil, gerçek desene!

—Gerçek yavrularım, gerçek!

1955

[71]

BATIR

Birinci Bölüm

Ev sahibi Dursun, “Selamun aleyküm!” diyerek gür sesiyle içeri giren yaşlı kadını kaybedip de bulmuş gibi karşıladı. Onu uzun süreden beri sabırsızlıkla beklediği için saygıyla selamladı, hâlini hatırını sordu ve güler yüzlü bir şekilde konuştu:

—Sonunda, Bossan Ana! Seni beklemekten üç günden beri gözüm yollarda.

Bossan acele ederek sabırsızlıkla evin rahat bir yerine geçti, oturdu. Ağzını burnunu eğerek:

—Ay kız, Dursun, benim hâlimi biliyorsun! Kendi evimde bir gün sakince oturduğum var mı hiç!

—Evet ya seni arayıp soran dertli, acılı çaresizler çoktur.

Bossan burnunu çekip kendini övmeye başladı:

—Evet, kız! “Bossan Ana, senin elin hayırlı... Bossan Ana, senin nefesin kuvvetli...” diyerek gelen insanların hepsi de tanıdık yüzler. Ben onlardan hangi birinin gönlünü edeyim kız!

—Aa, ne diyorsun Bossan Ana, senin gibi şifalı tabip¹⁵ çok nadir bulunur ama. Yüzüne karşı söylemiyorum Bossan Ana, senin ayağının bastığı yerde hastalık durmuyor. Senin nefesindeki şifa [72] her illete derman. Daha uzun yıllar insanların derdine derman olursun!

Bossan kibirlendi:

—Evet canım, ben aslında evden dün değil, ondan önceki gün çıktım. İçimdeki niyeti yüz yerde bozuyorlar. Nereye gitsem nereden geçsem, dört bir tarafımdan yapıyorlar. Evet, Gicenlerin küçük gelininin küçücük çocuğunun küçük dili parçalanmış. Böyle ufak tefek rahatsızlıkların benim için öneminin olmadığını bilirsin. Kız, öyle bir hürmet ettiler, öyle bir hürmet ettiler ki... Vay kız, konu öyle hürmet görmem değil de benim gitmeme müsaade etmeden gece gündüz hizmet ettiler.

Dursun’dan da özel alaka bekleyen Bossan konuşmasını uzatıp kendisine özel hürmet göstermeye çalıştı. Fakat Dursun bunu fark etmeden onun sözünü kesti:

—Sözünü unutma, Bossan Ana, çocuğun küçük dili sürekli düşüyor, her vakit tabip bulmak da mümkün olmuyor. Bossan Ana, ben senden çocuğun küçük dilini nasıl düzelttiğini öğrenmek istiyorum.

En önemli yerinde sözü kesilen Bossan öfkeyle cevap verdi:

—O, her tabibin kabiliyetine bağlıdır.

—Evet evet, öyledir tabii.

¹⁵ Türkmen Türkçesinde tabip (tebip), yasadışı doktorluk yapan kimse, doktorluk eğitimi almadan doktorluk yapan kişi anlamına gelmektedir.

—Ben bunun gibi çocuk oyuncağı rahatsızlıklara önem vermiyorum, büyük ağızlı ak¹⁶ köpeğin yalağından su içiriyorum.

—Ne! Kız, bu hiç akla gelecek şey mi?

—A kız Dursun, buna şaşırma. Dert veren Yaradan, gerekli yerde dermanını da veriyor. Aslında tabip gibi tabibin dediği derman, söylediği ilaçtır.

—Şey desene, deyip elini ağzına götüren Dursun, “Doğrudur.” diye fısıldadı.

—Evet, nerde kalmıştık... Hah, hatırladım. Hizmetçinin kızının göbeği çözülmüş. Dün bütün gün oradaydım.

Sağ eliyle karnını ovalayan Batır, ağzını burnunu eğip konuşmasını uzatan yaşlı kadının çirkin, korkunç yüzüne gözünü kırpmadan bakıyordu. Batır, akıllı bir öğrenci olsa da yaşı altmışını geçmiş yaşlı kadının buruşuk yüzündeki fıldır fıldır gözlerinin sırrını çözemedi. Batır, Bossan’ın kendi evine gelmiş gibi baş köşeye geçip pervasızca oturuşuna, [73] gözlerinin farklı bir şey arıyormuş gibi fıldır fıldır oluşuna şaşırdı. Yaşlı kadının dilinin hiç durmaması gibi, boğum boğum parmaklarının sürekli hareket etmesi de Batır’ın hoşuna gitmedi. Yaşlı kadında bir iğrençlik fark etti. Onu kendine yanaştırmamak, ondan uzağa kaçmak istedi. Yine de karnından gelen ince sızı, iradesine teslim olmasını engelledi. Annesi Dursun’un, “İşte, yakında tabip geliyor. Onun eli Lokman hekimin elidir. Gücü ilaçtır.” sözleri de onu etkilemişti.

Dursun ile Bossan’ın uzayan sohbetinin konusu en sonunda Batır’ın hastalığına geldi.

—Bossan Ana, bir yılı geçti, işte bu oğlan sürekli “karnım” deyip duruyor. Bu çocuk hasta da değil, tam olarak sağlıklı da değil. Bunun karnı ağır yük kaldırıncı da ağrıyor, koşunca da ağrıyor, yürüyünce de ağrıyor; kavun karpuz yiyince de ağrıyor, çok su içince de ağrıyor, kısacası -başını ağrıtmayayım- şiddetlice öksürünce bile ağrıyor.

Onun sözlerini büyük bir dikkatle dinleyen Bossan:

—Kız, sıcak bir şey koyup ağrıyı geçiremedin mi? diye sordu.

—Yapmaz olur muyum hiç?

—Hiç fayda etmedi mi?

¹⁶ Türkmen Türkçesinde ak, bu türün erkeği için kullanılır.

Biraz duraksayan Dursun, bir kez Bossan’a, bir kez de Batır’a bakıp sözüne devam etti:

—Bossan Ana, Allah’tan gizlemediğimi senden niye gizleyeyim? Muska falan işe yarasa yaparım ama bu oğlan pek inatçı. Başını kessen razı olmuyor. Bilemedim, buna okulda böyle mi öğretiyorlar ya da kendisi mi böyle inatçı? Kendisine fark ettirmeden gizlice bir yerine muska taktığımı anlayınca sarhoş gibi koparıyor ve elinin tersiyle fırlatıp atıyor.

Batır’ın yüzüne dikkatle bakan Bossan:

—Kız, çaresine bakalım, deyip içini çekti.

Bossan’ın kirpikleri, gözlerinin soluklaşan karasını bir an sulandırdı ve beyazlaştırdı, bu sulu gözler onun yüzüne çok korkunç bir görüntü verdi. Aklındaki hileler, söze gerek bırakmadan yüzüne gülümseme olarak yayıldı. Bu hâliyle Batır’ın gönlünü alacak ya da onu ikna edecek bir şeyler söylemeye hazırlandı. [74]

Ama onun bu hâlini fark etmeyen Dursun lafına devam etti.

—Ben buna hissettirmeden Amuderya’dan altı defa geçen Aman İşan’ın¹⁷ ellerini yıkattırıp suyunu içirdim. Bunun karnını tereyağında pişen yufka ekmeği ile kapladım. Kırk tükürük toplayıp şekerli suya karıştırıp içirdim. Bunun karnına eşek tezeği, sığır tezeği bile koydum. Kısacası ne yapacağım, oğlana yapmadığım ilaç kalmadı. Ama hiçbirinden fayda gelmedi, bu sürekli “Karnım!” diye dolanıp duruyor. Bossan Ana sen geldin, şimdi inşallah kurtulur.

Bossan, “Hımmm” ederek burnundan ses çıkardı ve parmaklarının boğumları ve yumruk hâlindeki eliyle ağzını tutup içinden kurnazlık düşündü. Ondan sonra gözlerini kapatan kalın göz kapaklarını yavaşça kaldırıp kabarık alnındaki kırıksıklıkları ortaya çıkardı. Batır’ın yaşlı kadının yüzünde karmakarışık yazılmış gizli yazılardan çıkaramadığı anlamların biri de buydu.

Bossan ağırıp seyrekleşmiş saçlarını sıvazlayıp korkunç yüzüne ciddi bir ifade takınmaya çalıştı ve:

—Bossan’ın şimdiye kadar saygı kazanmadan ayrıldığı yer yoktur. Allah yardım ederse kurtulur inşallah, deyip kendisi hakkında “velilik” sattı.

¹⁷ İşan: Molladan sonraki dinî derece, isim.

Bossan daha sonra Batır'ın karnına bakmak isteyip onu sırt üstü yatırdı ve gömleğini yukarı sıyırdı. Kollarını sıvayıp yanına çöktü:

—Benim değil, Lokman hekimin eli, deyip ağaç gibi sert parmaklarıyla Batır'ın karnını mıncırmaya başladı.

Bossan'ın korkutucu parmakları böğrünün sağına yaklaştığında Batır ürperdi, yeniden sertçe dokununca ise kıvrandı.

Dursun o anda, nefesini tutup gözünü dört açarak Bossan'ın hareketlerine, ellerinin nerelere gidip geldiğine bakıyordu. O, kendi içinden “Batırcığın karın ağrısı rahatsızlığı körün eline düşen pire gibi Bossan Ana'nın eline geçer ve hiç olmazsa onun parmaklarının arasından sıyrılıp gider.” diye düşünüyordu. Batır daha fazla kıvrandığında “Bossan onun ağrısını çekip [75] almıştır.” diye düşündü. Bu yüzden onun gönlü de vücudu da Batır'ın vücuduyla birlikte hareket etti, gözleri Bossan'ın elini takip etti.

Bossan, Batır'ın ağırlı karnının üstüne elini koyup iki dizinin üstüne çöktü. Dursun sabırsızlıkla baktı. Bossan'ın Dursun'a gülümseyerek bakan süzgün gözleri müjde verir gibi parladı:

—Dursun, senin oğlanın içinde gezen yel yok... Evet, hiçbir yerinde şiş miş de görünmüyor...

Dursun onun sözünü tamamlamasına fırsat vermeden mutluluğunu paylaştı:

—Oğlum kurtuldu desene, Bossan Ana!

—Kurtulur inşallah... Ama...

Dursun'un sevinçli yüzünün yerini şaşkınlık aldı:

—Ay kız, korkutucu bir şey mi var?

—Yok. Korkutucu, endişe verici farklı bir durum yok.

—Bossan Ana, ne var o zaman?

—Bunun karnının sağ tarafında küçük bir yara var.

Bossan'ın bu sözü Batır'ın hoşuna gitti. O ana kadar Bossan'a inanmamış olsa da şimdi o Bossan'ın fikrini kabullendi, Bossan kendisinin rahatsızlığını biliyor, diye düşündü.

Ama Dursun’un yüreği diken üstünde olduğu için Bossan’ın “yara” sözü, onun yüreğine iğne gibi battı. Ürpertiyle irkilir gibi oldu, o anda Batır’ın “Doğru.” diye onaylaması, onun yaralı yüreğine biraz merhem oldu. Dursun dudaklarına yapay gibi gülümseme getirip Bossan’a baktı:

—Bossan Ana, çocuğun rahatsızlığını buldun, ilacının da senin elinden geleceğinden hiç şüphem yok.

Yüzüne kibir yayılan Bossan:

—Gelir inşallah, diyerek iki elini yere pat pat vurdu ve “Dağlara git, taşlara git!” deyip, hastalığa “yol” adresi verdi.

Bossan’ın coşkusuyla keyiflenen Dursun:

—Allah müstahakını versin, öyle olsun, diyerek onun duasına katıldı.

Bossan sağ avcunu alnına koyup [76] içinden konuşmaya başladı. Batır gömleğini aşağıya atıverip dik oturdu ve hastalığının dermanını tabipten isteme derdine düştü. Ama Dursun ondan önce davranıp Bossan’ın elini alnından ayırmasını bekleyemeden:

—Bossan Ana, ona nasıl bir ilaç düşündün? diye sordu.

Bossan boğazını temizledikten sonra:

—Evet, oğlanın derman bulunacak gibi bir hastalığı yok, deyip bir parmağını yumdu. “Merhem yapılabilecek bir yarası da yok.” deyip ikinci parmağını yumdu. “Bunun karnında, evet, parçalanmadan kalan bir bat¹⁸ var!” deyip iki parmağını birden açtı.

Dursun onun nasıl rahatsızlığının ne olduğunu anlamadan:

—Bat mı? diye tekrarlardı.

—Evet canım, bat.

Batır da bundan hiçbir şey anlamadı. Dursun tekrardan sordu:

—Bossan Ana, bat nasıl bir hastalıktır?

¹⁸ Bat: Bir işi yerine getirmek için toplanan güç, kuvvet, gayret (Tekin, 1995: 52).

—Bat demek, Dursuncuğum, yel demektir. Evet, hasta ne kadar rahatsızlansa hakkıdır. İnsan karnına yel girdiği zaman rahatsız oluyor. Bu oğlaninkiyse bütün çevresini etkileyen gitmeye yol bulamadan gizlenip kalan yel. Evet, oğlanı rahatsız eden şey de bu.

Dursun’un sabrı tükendi:

—Bossan Ana, bunun ilacı ne?

—Onun tek ilacı... Dağlamaktır.

Dursun büyük bir şaşkınlıkla:

—Dağlamak mı? diye tekrarladı.

—Evet, dağlamak.

Art arda duyulan dağlamak sözcüğü Batır’ın kulağına bir çift yumruk gibi çarptı, nasıl ürperdiğini de fark edemedi. Kendini biraz topladıktan sonra, “Tokmak” dergisinde gördüğü bir resim aklına geldi. Orada bir çocuğun eli, ayağı bağlanmıştı. Ogulteç adlı bir kadın onun alnını dağlıyordu. Batır bu resmi gözünün önüne getirip gözlerini fal taşı gibi açtı ve Bossan’a odaklandı. Bossan onun gözüne Tokmak’taki “Ogulteç” olarak göründü, kendisini de alnı dağlanan çocuk olarak düşündü. Tuzaktan kurtulmak isteyen tavşanın çırpınışı gibi, kendini geriye doğru attı ve Bossan’a nefret dolu gözlerle bakarak:

—Dağlatmayacağım, diye bağırdı. [77]

Dursun iki ateş arasında kalmış gibi şaşırıp Batır’ı ikna etme derdine düştü:

—Batırcığım, nasıl konuşuyorsun? Kocaman genç oldun, utanmıyor musun? Tabibin dediğini yapmak hastanın borcudur! Gel hadi, maskara olma çocuğum!

Bu sözler hayatında ilk defa duyduğu karşılıklardan olmadığı için Bossan rahatsız olmadı:

—Evet evladım, “Ateş altında bela kalmaz.” derler. Ateşten daha etkili derman olmaz.

Batır ona kesin bir dille cevap verdi:

—Ateşe değen gövdede de neler olmaz...

Dursun sıkıntılı bir bakışla oğluna yalvardı:

—Han oğul, sen şimdi kendi aklınca hareket ediyorsun, düşüncesizlik etme. Bossan Ana'nın “dağlamak” dediği, belayı, fenalığı yok etmektir. Yoksa, ben hiç senin tenine diken batırılmasına razı olur muyum? Sen çocuğum, gereksiz yere kendini oraya buraya atma da Bossan Ana ne derse tamam de!

İnadından çok dönmeyen, dönse de dediğinin üzerinde ısrar eden Batır, annesinin sözüne kulak asmadan evvelki sözünü tekrarladı:

—Hayır, dağlatmayacağım!

Bossan'ın keyfinin bozulmasından, gönlünün kırılmasından çekinen Dursun, oğlunu sakinleştirmenin derdine düştü de Batır'a söylediği sözlerin işe yaramayacağını anladığı için dilini ısıraktan başka çare bulamadı. Ama Bossan rahatsız olmadan, istifini bozmayarak Dursun'a sordu:

—Ay kız, Dursun, senin oğlunun adı ne?

—Batır.

—Adı da güzelmiş. Bence de fena bir yiğit değil. Ama ben bir şeyi anlamıyorum. Böyle eli yüreğinde kahraman mı olurmuş?

Bossan'ın dokundurması Batır'ı utandırmadı, aksine yüreğine ateş düşürdü.

—Ben kahraman da olsam, korkak da olsam senin gibi bir insanın tenime ateş basmasına gönlüm razı olmaz.

Oğlunun acı sözü Bossan'ın kalbini kırar, onu öfkelenendirir diye düşünen Dursun yine duramadı:

—Batırcığım! Anan sana kurban olur. Ben senin rahatın için bütün rahatımı bozdum. Senin derdine derman bulabilirim niyetiyle [78] gelene geçene akıl danışıyorum. Bossan Ana'yı ben kaç günde buldum. Sen ise onun kadrini bilip ona hürmet edeceğin yerde, her seferinde inatçı sözlerinle onu kırıyorsun. Demeyeyim diyorum, sen okudukça saygısızlığın artıyor. Ne yani, sizin mollanızın verdiği eğitim böyle mi ya da anne babanın sana kötülüğü mü vardır? Sen aklın kendine yetecek yaşa geldin, adamakıllı dursan olmuyor mu?

Batır'ın babası Annamırat, konuşma başladığından beri sesini çıkarmadan susup oturuyordu. Batır'a merhamet mi etti, yoksa Dursun'un çıkışmasını sert mi buldu bilinmez, uzun süre dudaklarını titreterek oturduktan sonra konuştu:

—Hey, oğlana daha fazla eziyet çektirmesen olmaz mı?

Annamırat'ın sözleri, Batır'ı yeni yeni ikna edebildiğini düşünen Dursun'un zoruna gitti. Kocasına sinirle baktı:

—Sana diyorum, sana ne oluyor? Sen deminden beri yaptığın gibi susup otursan olmuyor mu? Sen adam gibi adam olsan oğlanı azarlamak bana kalır mıydı?

Annamırat'ın razı olmadığı yüzünde açıkça fark edilse de hanımına cevap vermedi. Onun yanakları utanmış gibiydi, yüzü aşağı düştü, parmakları ise bir şey arıyor gibi yeri tırmaladı. Babasının onu kurtarmaya çalıştığı sözlerini işiten Batır, onun yerine annesine cevap verdi:

—Anne, her önüne geleni bana içirmedin mi? Her geçenin sözüne uyup beni ölümle burun buruna getirdin. Evet anne, bana öğretilen şöyle: Hilebazların sözüne uymayın, aksine onların karşısında yer alın. Ama senin saflığın zararlı, ben kendi görevimi yerine getiremiyorum. Yok, ben dağlatmayacağım, dağlatmayacağım!

Öfkelendiğinden midir ya da annesine kızıp ani bir hareketle kalktığından mıdır; Batır'ın karın ağrısı tuttu, belini büktü. En sonunda elini yere dayayıp kaldı.

Batır'ın kötü sözleri annesine ok gibi saplansa da oğlunun yerde kalmasına Dursun'un gönlü razı olmadı. Batır'ı kucaklayıp bağrına basmak, yüzünü gözünü okşamak istedi. Ama Bossan, onun bu isteğine engel oldu. O: [79]

—“Arandığın yerde erinme, kadrinin bilinmediği yerde görünme.” derler, diyerek atasözünü kendi çıkarına yonttu. “Arandım, geldim; kadrim bilinmedi, gidiyorum!” diyerek gitmeye hazırlanıyormuş gibi göründü.

Dursun iki ateş arasında kaldı. Hangisini söndürebileceğini bir an kestiremedi. Batır'ın derdini mi paylaşmalıydı, Bossan'ın gönlünü mü almalıydı? İki alev de aynı anda Dursun'un tenini yaktı. Yaşlı gözlerini tutup kendini Bossan'ın kucağına bıraktı. Onun yüreği ateş olup tutuştu. Sanki kendi ateşini söndürmeye yardım arıyormuş gibi çaresiz gözleriyle bir Batır'a, bir Bossan'a baktı. Onların birisine bir şey söylemek istiyor gibi yumru dudaklarını titretti. Ama boğazı tıkanıp ve söyleyemedi. Gözlerinin akı karasına karıştı. Gözbebeklerinin önünü buz

renkli duman kapladı. Bu gözlerden birbiri ardına yaz yağmuru gibi damlalar yuvarlandı. Bundan sonra Dursun'un ayakta durmaya mecali kalmadı. Bir eliyle boğazını, diğer eliyle...

Annamirat gözlerini açıp Dursun'a baktı ve sanki gidip ona yapışacakmış veya Bossan'a bir şey söyleyecekmiş ya da onun ensesinden tutup sürükleyecekmiş gibi oldu. Hatta yerinden de doğruldu ama kalkmadan, ağzını açmadan, yine o anda sakinleşip oturdu.

Batır kendi acısıyla ya annesinin derdini fark etmedi ya da fark etmek istemedi. Onda hiçbir hareket görülmedi.

Ama iki hastanın arasında kalan Bossan, en sonunda Dursun'u kendine getirmeye mecbur kaldı.

İkinci Bölüm

Bossan'ın aceleci, beklentili gözleri Dursun'un evinin içinde oradan oraya at koşturuyor, gözlerine bayram ettirecek bir şeyler görmeye çalışıyordu. Annamirat'ın anne babasından, belki de dedesinden miras kalan küçük siyah evin çatısını oluşturan ince uzun ağaçlar kurumlanmış ve eğri büğrü hâle gelmişti. Kökleri kırılmış olduğu için kimi yerlerinde açıklıklar mevcuttu, yırtıklarına birçok yama yapılmış olsa da delik deşik durumdaydı. Bossan içinden, “Yağmur yağdığında bu evin içiyle dışının [80] farkı var mıdır ki?” diye düşündü. Saçakları kırılmış, üstlerini kurum bağlamış kaşık torbaları gözünün önünde asılı duruyordu. Bossan'ın ustalaşmış gözleri, içleri dolu gibi görünse de iki tarafta asılı renkli çuvalların içindeki öte berinin akşam pazarında beş kuruş etmeyeceğini net bir şekilde fark etmişti. İçerideki yatakların, baş köşedeki çiçekli keçe haricinde tamamı belli ki bu evle yaşıttı. İki ya da üç adım arkadaki yatağın kenarları çentik çentik olduğu için, yüzeyi satır tahtası gibi çizik çizikti. Keçelerin de nasıl kesildiği bilinmiyordu sadece çukur çukur delikleri, tüylenen yünleri görünüyordu. Bossan, “Ben nereye düştüm? Annabayların davetine icabet etmeyip neden bu hâldeki Dursun'a geldim ki?” diye kendi kendine sızlanıyordu.

Devrin toplumsal adaletsizliğine uygun olarak ev ahalisi, çocukluklarından beri epey sıkıntı yaşıyordu. Annamirat kışın ayazına, yazın kavuruculuğuna aldırmandan ömrünü çiftçilik ile harcasa da değil evinin eşyalarını, yılda bir sefer ailesinin kıyafetlerini yenileyemiyordu. Dursun da hiç boş durmuyordu. Ev işleri, çoluk çocuk derdinin dışında, her yıl hiç olmazsa birkaç küçük halı dokuyup satıyordu. Yine de onların zor günler için kenara koydukları bir şeyleri olmuyordu, aksine günlük yemek ihtiyaçlarını bile karşılamakta zorlanıyorlardı. Verdikleri emeklerin karşılığını kendileri değil, başkaları alıyordu.

Evin içindeki eşyalar arasında Bossan'ın gözüne takılan sadece yünleri çıkmış yırtık yorganların altında duran dolu iki çuvaldı. Bossan sadece bu çuvalları görünce rahat bir nefes almıştı. O çuvallar da eve bu yılki, yani 1926 yılındaki toprak ve su reformundan sonra gelmişti. Annamırat düşüncesini, memnuniyetini, kaygısını, mutluluğunu dışarıya göstermeyen, bir şeyden şikâyet etmeyen, duygularını belli etmeyen bir adam olduğu için evin içindeki dolu çuvalları, ekmek bolluğunu içinde tutmayan taraf Dursun'du. Mutluluğunu, hayatından duyduğu memnuniyeti konu komşunun yanında sürekli tekrarlıyordu:

—Allah'a şükür, bizim de emeklerimiz şimdi evimize ulaşıyor, yiyecek ekmeğimiz şimdi kendi toprağımızda yetişiyor. Biz de artık kimseye muhtaç değiliz. Yaşasın Sovyet hükûmeti! [81]

Bu çuvallar şimdi Bossan'ı da en az Dursun kadar mutlu ediyordu. Kendi kendine hesap yapıyordu: Tabii ki yanlış yapmıyorum. Sadece avcundan sızanı yalayan Annabaylara gittiğinde ekşi bir çal¹⁹ ile kuru ekmekten başka ikram ederler sanıyorsun. Aklık²⁰ diye de ucuna bir kuruş bağlanmış iki karış bez verir, vesselam. Oğluna ilaç yaptığım için Dursun'un bana bu çuvaldaki tahılın birini vermesi gerek. Bu durumda benim para kesem daha da dolar. Doğrusunu söylemek gerekirse şimdi Dursun'un gözü oğlundan başka dünya malı görmez. Ben utanmayıp söylesem o bana çuvaldaki tahılın ikisini de veriverir. Ama sesini çıkarsa kuyuya düşecek gibi yatıp yavrusu ölen hayvan gibi susup oturan Annamırat benden hoşlanmıyor. Bence bu epey cimridir. Yüzündeki kılların birini bile koparmaması da buna işaret ediyor. O, bu işe razı olmaz. Çocuğunu canından çok seven Dursun cömertlik yapmak istese belki Annamırat'ın dili açılır: “Dursun, Bossan bizle birlikte tarla sürmedi, orakla ekin biçmedi, bunu unutma.” der. Ben nefsimi hâkim olamadan hakkımı aramaya kalksam belki beni ensemden tutup sürükler. Evet, benim de emeğim boşa değil, çuvalın tamamı değil de yarısı dolu olsa ne olacak? Fazlası olsa ne zararı var?

Bossan bu çuvallardaki tahılı doldurmak için Annamırat'ın bir yıl nasıl zorluk çektiğini, bu tahılı evin ziyneti, ailenin gücü olduğunu ve şunu bilmiyordu: Annamırat o tahılın bir kısmını aç kuşlara dağıtmayı, Bossan'ın doymaz nefesine yar etmeye yüz sefer tercih ederdi. Onun bundan haberi yoktu. Annamırat ile Dursun her yıl biraz biraz arttırıp evlerini ve eşyalarını yenileme derdine düşmüşlerdi.

¹⁹ Çal: Deve sütünden yapılan ekşi tatlı bir içki (Tekin, 1995: 108).

²⁰ Aklık: Halk tabiplerine verilen ücret ya da hediye.

Ama bedavaya alışan açgözlü Bossan, Batır'ın derdine çare olmak için hızlıca hazırlık yapıyordu.

Eski orak, özel olarak yakılıp kıvılcımları göze sıçrayan ateşin içinde yeni doğan ay gibi kızarmış duruyordu. Çuvalın arkasında uzun süreden beri yattığı için nemden, rutubetten tutan pasını yüzeyinden atıp ilk yapılışındaki gibi temiz çeliğe dönüştü ve kırmızı bir köz olarak tutuşmaya devam etti.

Ava gözü takılan tazının gözbebeklerinin hevesle parıldaması gibi, ateşteki orağa gözü takılan Bossan'ın [82] yüzü gittikçe parladı. Onun hilekâr gözleri gibi kalın dudakları da gülümsüyordu. Bu orak, onun kazanç yollarının en başarılılarından biriydi.

Annamirat, ateşe baktıkça kaşlarını çatıyordu. Onun da Batır gibi küçükken migrenden dolayı alnı dağlanmıştı. Bu olay aklına geldiğinde alnı hâlâ sızlıyor gibi oluyordu. Bu orak dengesini bozduğu için yerinden kalkıp orağa yapışarak onu elinin tersiyle fırlatmak istedi. Söylemek istediği şeyi söyleyemediği gibi, yapmak istediği şeyleri de çoğu zaman yapamıyordu. Bu kötü özelliği yüzünden şimdi de sesini çıkarmadan söyleyeceklerini içine atıyordu. Hazırlığı yapılan kötü şeyi ve oğlunun acısını görmeme niyetiyle “Göz görmeyince gönül katlanır.” sözüne uyarak aniden yerinden kalktı ve iki elini arkasına birleştirerek çıkıp gitti.

Bossan'ın tabipliğine yürekten inanan Dursun ise ateş yaktığı sırada ateşten çıkan kıvılcımları “Korkan geride kalır.” sözünü düşünüp Batır'a acı veren, onun içinden çıkıp giden beladır, diye düşündü. Bu yüzden de kızaran orağı daha da harlamaya çalıştı.

Bu ateş Batır'ın gözüne gerçekten de yakıcı bir köz gibi görünüyordu. O, ilk başta buna ne kadar karşı çıkmış olsa da bitmeyen ağrıları ve annesi Dursun'un kesintisiz ısrarı, vücudunu Bossan'ın iradesine teslim etmeye mecbur etti.

Batır'ı sol tarafının üzerine yatırıp gömleğini yüzüne örttüler. Batır buna karşılık verecek gibi olduysa da çeşitli öğütlerin etkisinden midir, yoksa vücuduna ateş olup degecek orağı görmek istememesinden midir bilinmez, yüzünün örtülü kalmasına müdahale etmedi. Çevresinde dönüp duran kadınlar, Bossan'ın isteğiyle ellerini, ayaklarını sıkıca tuttular.

Güreşecekmiş gibi, belini şalıyla bağlayan Bossan, sapsız orağı bir paçavra ile tutup Batır'ın sağ tarafına gitti. Kızgın orağın kızıl ışıkları Batır'ın narin vücudunda parıldayarak gezdi. Konacak olan akbabanın leş etrafında uygun bir yer arayarak kanatlarını çırparak uçuşması

gibi eğri orak da nazik tenin üstünde bir süre gezindi. Bossan'ın gözünde leşle [83] Batır'ın vücudu arasında hiçbir fark olmadığı için onu çok sağlammış gibi taradı.

Kızıl orak narin tene bir anda yapıştı. Batır kendini bildiğinden beri Dursun onun “Vah!” dediğini duymamıştı. Batır'ın birden keskin bir şekilde “Eyvah!” diye bağırdığını duyduğunda Dursun irkildi. Dursun irkildiğinde eli Bossan'ın orak tutan eline çarptı. Kızgın orak, Bossan'ın elinden kaçıp Batır'ın nazik tenine cızırdarak düştü.

Sanki yere yıldırım düşmüş gibi oldu.

Kızıl közün ateşi Batır'ı elektrik akımı gibi çarptı. Yattığı yerden inanılmaz bir güçle havaya fırladı. Onun bu hareketi dinamit patlamasından farklı değildi. Batır'ın ellerini ayaklarını tutmakta olan kadınlar bir feryatla geriye doğru serildi, onların takkeleri top gibi yuvarlandı. Nasıl bir güç, nasıl bir darbe olduğunu anlamadan Bossan da yumak gibi yuvarlandı. Onun ağzı burnu, dokuma tezgahının kazığına çarpıp değirmen taşı gibi şişti. Burnundansa iğ gibi kan fışkırdı. Düştüğü yeri yakan kızgın orağın üstüne basan bir kadın çaydanlıktaki suyu döktü.

Dursun, Batır'ın yeni yarasının çaresine mi, yoksa Bossan'ın burnuna çaput tıkmaya mı bakacağını bilemeden iki arada kaldı.

Teninin acısına dayanamayan Batır evin içinde hopladı. Burnunun kanını durduramayan Bossan ise inleyerek yastığa gömüldü.

Üçüncü Bölüm

Batır'ın durumu Bossan onu dağladıktan, bedenine ateşli orağı değdirdikten sonra daha da kötüleşti. Karnının ağrısı sık sık tuttu. Annesinin tabiple ilgili her konuşmasını duyduğunda rahatsız oluyordu, eğitimi de kötü etkilendi.

Okulun teneffüs vaktinde öğrenciler eğleniyorlardı. Şakalaşüyor, gülüşüyor, kovalıyorlardı. Ama Batır bu keyiften mahrumdu. Onun bu coşkuya ne kadar içi gitse de rahatsızlığı buna imkân vermiyordu. Bu yüzden ya bir köşede karnını tutup oturuyordu ya da ayakta durup onların oyununu izliyordu. [84]

Bir gün bu çocukların oyununu izlerken kovalayan çocuklardan biri saklanmak için mi, yoksa kendini hücumdan korumak için mi; Batır'ın omzuna yapıştı ve onu sertçe silkti. Zaten

karnı ağrıyan Batır, bıçak saplanmış gibi irkilip yüzünü buruşturdu ve kendini yere bıraktı. Kendisiyle yaşıt çocuklar onun rahatsızlığından haberdar olsalar da öğretmen onun durumunun bu kadar ağır olduğunu ilk defa görüyordu.

Okul yeni, köyün en güzel binalarından biri olsa da öğretmenler hâlâ çoğunlukla eski kafalı adamlardı. Yüksek eğitimli yeni öğretmenler henüz yetişmemişti. Bu yüzden köylerde eğitimin gidişatı da pek övgüye değer değildi. Şimdi Batır'ın yanına gelen öğretmen yaşlı, yavaş hareket eden soğuk biri olup sadece yarı zamanlı bir öğretmenlik kursunu tamamlayan sakallı bıyıklı iri yarı bir adamdı. Gençler arasında onun hakkında “Ay eski mollaymış, muska yazarmış.” gibi muhabbetler de dönüyordu. Onun sohbet arkadaşlarının yaşlı adamlar olması, toplantılardan kaçması da bu fikri destekliyordu. Bu yüzden Batır içinden “Belki öğretmen bana da muska yazar.” diye düşündü. Ama öğretmen onun ağır durumunu anladıktan sonra Batır'a bir baba edasıyla öğüt verdi:

—Ben elbette, tabiplikten anlamam. Fakat Batır, senin rahatsızlığın oyuncak değil. Oğul, hastalığı tedavi olan yener. Kim onu dikkate almazsa pişman olur. Derdin sıkıntının muskayla halledildiği devir geride kaldı. Senin rahatsızlığın karnında olduğu için köy tabipleri onun çaresini bulamaz. Sen becerebilersen anne veya babanla Aşkabat'taki büyük doktorlara git, hiç olmazsa en azından sağlık memurları var. İstersen anne ve babanla ben konuşayım. Herhâlde, benim anladığıma göre rahatsızlığına hemen çare bulunması zorunlu.

Öğretmenin sözleri ne kadar basit ve sadeyse Batır'a da bir o kadar güzel ve doğru geldi. Böyle hoş sözleri o henüz kendi babasından duymamıştı. Annamırat'ın yüreği, oğlunun bu ağır durumu için belki de çok fazla sızlıyordu. Ama onun derin yüreğinden kaynayıp çıkan kızgın sevgisini anlatmaya ağır dili imkân vermiyordu. Batır, öğretmeni hakkındaki yalan yanlış söylentilerin hepsinin yersiz olduğunu anladı. Böyle yalan haberleri yayan insanlara [85] nefret duydu. Batır'a gelecek eğitim yılından itibaren Aşkabat'taki işçi fakültesine²¹ geçmek için dilekçe yazmasını söyleyen de bu öğretmendi...

Akranları da Batır'a kendini doktora göstermesi yönünde tavsiyelerde bulundu.

Uzunca sıska bir oğlan kendini beğenmişçe konuştu:

²¹ Devrimin ikinci yılında işçiler ve çiftçileri üst sınıflara hazırlamak için kurulan okullar.

—Yeni açılan hastaneye gelen adam için sağlık memuruymuş diyorlar, ama ben onun doktor olduğunu düşünüyorum. Geçenlerde karnım ağrıdığına bana bir ilaç verdi, ağrımı kısa sürede tamamen söküp attı.

Tombul, burnu yassı bir oğlan onun söylediğine katılmadan omzunu silkerek konuştu:

—Ne diyorsun, ben de onu beğenmiyorum. O gün benim baldırım yaralandığında hoşaf gibi koyu kahverengi bir şey sürdü ama sanki ayağıma ateş basmış gibi hissettim. Doğrusunu isterseniz baldırım hala ağrıyor gibi.

Zayıfça bir oğlan iğne inceliğinde bir sesle konuştu:

—Hayır, doğru değil. Benim gözümün ağrıdığını ve okuldan bir hafta uzak kaldığımı hepiniz biliyorsunuz. Beş gün boyunca ne uyuyabildim ne de rahat ettim. En sonunda sağlık memuru gözüme bir ilaç damlattı da gözümün ağrısı birdenbire kesildi. İki gece gündüz uyanmadan yattım. Doğrusunu isterseniz bence de bu adamı hafife almamak gerek. Belki de o, profesör dediklerindendir. Batır, sen kimsenin lafına kulak asma, kendini mutlaka buna göster.

Bu öğüt ve tavsiyeler Batır'ın kendi düşüncesiyle birleşti.

Dördüncü Bölüm

Batır, sırası gelip kapıdan girdiğinde arkası dönük, uzun beyaz giyimli bir adam gördü. O, Batır'ın girdiğini ya fark etmedi ya da önemli bir şeyle meşgul olduğu için dönüp bakmaya fırsat bulamadı.

İlaç kokusu, Batır'ın burnuna ulaşır boğazını yaktı ve birden hapşırıldı. Sağlık memuru ardına baktığında elini kısıp duran Batır'ı gördü. Burnunun üstündeki gözlüğü yukarı kaldırıp dikkatle baktı ve: [86]

—Evet evladım, ne şikâyetin var? diye sordu.

Sağlık memurunun gür bıyıkları Batır'ın dikkatini çekti. Bu yüzden onun yüzünü doğru dürüst seçmeden başını aşağı eğdi ve:

—Karnım... Karnım, diye fısıldadı.

—Hmm... Karnının neresi ağrıyor?

Batır sağ eliyle böğrünü tutup yarım yamalak Rusça cevap verdi:

—Jibot... Jibot...

—Hmm... Demek karnın ağrıyor.

—Evet yoldaş doktor, evet.

Sağlık memuru, parmak hareketiyle Batır'ı yanına çağırıp bileğinden tutarak baktı. Nabzının atışını kontrol etti. Ondan sonra göz kapaklarını kaldırıp aşağı yukarı baktırttı:

—Gözlerime doğru bak, dedi.

Sağlık memuru daha sonra, “Demek öyle...” diye fısıldadı ve ilaç şişelerine yapıştı.

Sağlık memuru onun karnını kontrol etmediği için Batır içinden, “Belki de bu benim gözüm için ilaç hazırlıyordur.” diye düşündü. O, eski sohbet kitaplarından birini okuduğunda bir hastanın tabibe gidip “Karnım ağrıyor.” dediğini; tabip ona, “Ne yedin?” diye sorduğunda “Yanık ekmek yedim.” diye cevap verdiğini; tabibin, “O zaman senin ağrın karnında değil, gözünde.” diyerek gözüne merhem vermek istediğini hatırladı. Bu yüzden Batır, sağlık memuruna sormak istedi ama memurun ona “Senin karnında değil, gözünde.” diye cevap vermesinden çekindi. Yine de yanık ekmek yemediğini, gözünün ağrımadığını hatırlayıp şüphelendi:

—Doktor ağabey, dedi.

Kendi işiyle meşgul olan sağlık memuru, “Efendim!” deyip başını kaldırdı ve Batır’dan cevap gelmeyince ise:

—Ne, ne oldu? diye sordu.

Batır ne söyleyeceğini bilemeden tereddüt etti ve:

—Jibot. Jibot, dedi.

—Biliyorum, biliyorum. Tamam.

—Doktor ağabey, benim gözüm ağrı mıyor ama.

—Biliyorum, biliyorum.

Sağlık memuru yine kendi işiyle meşgul oldu.

Memurun gözü için ilaç hazırladığına Batır'ın şimdi şüphesi kalmadı: “Benim karnım ağrıyor, bu ise deve hastalığına damga basar gibi benim gözüm için [87] ilaç hazırlıyor.” diye düşündü. Kendini kaybeden Batır avazı çıktığı kadar bağırdı:

—Doktor ağabey, hayır buna izin vermeyeceğim!

Sağlık memuru, Batır'ın neye itiraz ettiğini anlamadan:

—Neye izin vermeyeceksin? diye sordu.

—Nasıl neye? Gözüm için ilaç yazdırmayacağım.

Sağlık memuru, Batır'ın neden endişe ettiğini tam anlamayarak onun yüzüne baktı. Oğlanın kansız yüzünde şaşkın bir ifade olduğunu fark etti. Bu yüzden yeniden sordu:

—Evladım, sen neden endişe ediyorsun?

—Ben gözüm için ilaç yaptırmayacağım diyorum.

—Gözün için ilaç mı?

—Benim gözüm ağrımıyor ama!

—Kim senin gözün ağrıyor dedi?

—O zaman niye ilaç hazırlıyorsun?

Sağlık memuru, “Ah seni şaşkın oğlan!” diyerek keyiflendi ve ona dokundu. “Şu olaydan sonra oğlum, gerçekten de senin gözün için ilaç hazırlamalı.”

Batır, alaya alındığını anlamadan:

—Hayır, izin vermeyeceğim, diye tekrarladı.

—Ah oğul, ben bu ilacı senin gözün için değil, başka biri için hazırlıyorum.

Batır, utancından yüzünü aşağı eğdi.

Sağlık memuru ondan sonra Batır'ı sedirin üstüne yatırıp yavaşça karnını kontrol etti. Böğründeki sancının basit bir yel girmesi ya da basit bir rahatsızlık olmadığını kolayca anladı ama onun ne hastalığı olduğunu da doğrusu anlayamadı. İçinden, “Belki de kör bağırsaktır.” diye düşündü. Yine de fikrini Batır'a belli etmeden ona bir baba gibi nasihat verdi:

—Oğlum, sen bu rahatsızlığından bir an önce kurtulmak istiyorsan babanla şehre git ve şehir doktoruna görün. Rahatsızlığın kök salmasına izin vermeden öncesinde çare bulmak iyidir.

Sağlık memuru onun derdine çare olamasa da söylediği hoş sözler Batır'ın gönlünde bu adama karşı bir hayli sevgi yeşertti. Hatta çıkarken tüm iyi niyetiyle seslendi:

—Doktor ağabey, sağ ol!

[88]

Beşinci Bölüm

Sağlık memurunun “Şehre git.” öğüdünü annesine anlattığında annesi, elden ayaktan düştü:

—Ha-ha-yır, olmaz oğlum, olmaz! İnsan kesen doktora can emanet edilir mi? Kim bilir, belki de senin karnını keser. Hay Allah göstermesin! Senin hastalığının sebebini ben biliyorum! Sen biraz sabret! İşte, eli şifalı bir tabip buluruz. İnşallah, hemencecik iyileşirsin!

Annamırat, Dursun gibi büyük tepki göstermese de şehre gitme fikri ona da bir hayli kötü geldi. Dursun'un “Keserler!” sözü onun da kulağına hoş gelmedi.

Annesinin tepkisine aldırmayan Batır, sağlık memurunun tavsiyesini mantıklı buldu.

Fakat ağrısı ona rahat vermedi.

Batır'ın babası Annamırat, konuşma konusunda cimri olsa da sıra işe gelince iki kişi gibiydi. Toprak ve su reformundan sonra ekim işini eksiksiz becerdiği için bol ürün bekliyordu. Kavun, karpuzun da boyu almış başını gidiyordu. İçinden “Kavun iyi yetişirse Batır'ın karnını iyileştiririm.” diye düşünüyordu.

Ama ne kavun, karpuz ne de süt, yoğurt Batır'ın karnına fayda etmedi. Batır zaman zaman “Karnım!” diye kıvrandı. Beti benzi attı, yüzünün rengi bir hayli sarıya döndü. Sağlığını kaybetti.

Dursun oğlunun hastalığına ne çare bulacağını bilemedi, gelenden geçenden akıl sordu. Biri “Safra kesesi sancısıdır.” dese, öteki “Dalaktır.” diyor. Onun hastalığı için herkes farklı düşünüyor, herkes ona farklı ilaç öneriyor. Biri “Safradır, sancı tuttuğunda onun ağrıyan yerini sıkıca sarmak gerektir.” derken öteki “O mutlaka nöbet krizidir, tuttuğu zaman ya şaman

oynatmak ya da Garahocama'ya itmek lazımdır.” diyor, üçüncü kişiye “O, mutlaka nöbettir, tuttuğu vakit ya şaman oynatmak ya da Garahocam'a baktırmak gerek.” diyor.

Dursun, kimin lafına kulak asacağını, ne yapacağını bilemiyor, yapayım dediğini de yapabileceğine inanmıyor. Garahocam'a gitmesi mümkün değil. Batır zaten Garahocam'a beddua ediyor. Belki, o şimdi güçten de düşmüştür. Belki, düşürmüşlerdir. Şaman işine de sadece Batır değil, köy yöneticileri [89] de izin vermez. Onlar Bossan'ın ekmeğini de çoktan beri kesmişlerdi.

En sonunda bu çarelerin hepsinden daha mantıklı bir haber Dursun'un kulağına ulaştı. Dövmüştür denen bir adam bunun gibi iç ağırlı rahatsızlıkları ovalayarak tedavi ediyormuş... “Bu ne güzel bir şey! Ama onu nasıl getirmeli? O da hükûmet korkusundan tabip olarak gezemiyor. Tut ki geldi, onu bir sebeple buraya getirdiğinde de Batır'ı buna razı edebilecek mi, edemeyecek mi? Bu da belli değil...”

Dursun şaşırıp kaldı.

Dursun en sonunda yakın çevresinin, dostlarının bağlantısıyla Dövmüştür'ü getirmenin peşine düştü. Batır'ı da yokladı. Ama Batır ona güvenmedi. Batır'ın dostlarına, yaşlılarına da söyledi. Onun tabipliğinin dinle, şeriatla hiçbir ilgisinin olmadığına da inandırmaya çalıştı.

Ağrısı Batır'ı da az düşündürmüyordu. Onu sürekli rahatsız ediyor, yemek yedirmiyordu. Ona bir gün acı vermese, ikinci gün rahat bırakmıyordu. Bu gidişle elbette, eğitimi de aksayacaktı. Eğitimden geri kalmak Batır için ne büyük bir zarar!

Bir yandan karnının ağrısı, diğer yandan annesinin dırdırı yine Batır'ın fikrini değiştirdi. Ayrıca ovalanmak, dağlanmak kadar korkutucu görünmedi.

Altıncı Bölüm

Annamırat'la birlikte gelen Dövmüştür'tü.

Dursun onu saygıyla karşıladı.

Tatlı sözlü, temiz yüzlü Dursun'u gören yaşlı adamın güler yüzü de iyice aydınlandı. Hâl hatır faslından sonra sakalını okşayıp:

—Allah'a şükür! Dilimizden anlayan sıcakkanlı insanlara da rastladık, deyip kıs kıs güldü.

Dursun, yaşlı adamın sözünü anlayıp hemen gülümsedi:

—Ne o, Batır’ın babasıyla sohbetiniz iyi geçmedi mi?

—Ne sohbeti! İnsan on sorusunun birine cevap alamazsa ne yapar? Konuşma yönünden bu kadar cimri bir adam olur muymuş?

—Evet, Batır’ın babası fazla konuşkan değildir. [90]

—Az konuşan insan da görmüşlüğümüz vardır. Ancak henüz buna benzer bir insan görmemiştir. Bu aynı kuru bir kuyu gibi!

—Evet, onun ağzı tasarrufludur.

—Aman gelin, yuvarlak konuşmasana! O, “var-yok” kelimelerini söylerken bile ürkek bir geyik yavrusunun su içerkenki gerginliğiyle konuşuyor.

Annamirat, Dövmirat’ın laflarına cevap vermediği gibi onun yüzüne de bakmadı ama onun son sözü Annamirat’ın dudaklarında da bir tebessüme yol açtı.

İhtiyarın coşkulu sohbeti Batır’ın hoşuna gitti. Adamın, babası Annamirat’ın konuşma yönünden eksik olması hakkında söylediklerine kahkahalarla güldü. Batır, onun yüzüne hevesle baktı. Kırışmış sakalı bembeyaz olmasına rağmen yüzünün hiçbir yerinde kırışıklık yoktu. Yüzü keskin hatlıydı, tombul yanakları kanlı canlıydı. Batır onun gülümseyen gözlerinde biraz sertlik fark etse de gözbebeklerinde hileye rastlamadı. Onun şakacı, komik konuşmaları Batır’ı neşelendirdi, onu adama ısındırdı. Batır, Dövmirat’ın yüzünde Bossan’ınki gibi bir iğrençlik görmedi.

İhtiyarın Annamirat hakkındaki konuşması uzun süre devam etti. En sonunda muhabbet Batır’ın rahatsızlığına geldi. Karnının ağrısının süreci hakkında Dursun ona ayrıntılı bilgi verdi.

Dövmirat, Batır’a hemen yapışmadan kendisinin tabipliği, bazı insanların ondan korkması hakkında ilginç şeyler anlattı. Bu sözleriyle Batır’ı etkisi altına aldı.

Dövmirat, Batır’ın ağrısını “saralı sancı” olarak açıkladı. “Saralı” sözü Dursun’un yüreğini sızlattı, Batır’ın da hoşuna gitmedi. Bu rahatsızlığın Batır’ı zaman zaman tuttuğunu Annamirat da biliyordu.

Dursun saralı sancının nasıl geçeceğini öğrenme niyetiyle ona sordu:

—Dövmirat Ağabey, bunun ilacı nedir?

—Gelin, bunun ilacı eldedir.

Dursun “elde” sözünden elini açık tutmalı, masrafa girmeli, çok para vermeli gibi bir anlam çıkardı. Bu yüzden: [91]

—Tabipten elimizdekini esirgemeyiz, dedi.

Dövmüştürat bu cevaba keyiflenerek güldü.

—Aman gelin, sen beni yanlış anladın. Elde dediğim, benim elimdedir yani. Ben ele bakan, bundan ekmek yemek için gezen tabiplerden değilim. Buna ihtiyacım yoktur. Bunun dermanına da para harcamıyorum. Sadece bu mesleğin keyfini süren bir insanım. Birine faydam olsa memnun oluyorum, zararım da olmaz diye düşünüyorum.

Verdiği cevaptan dolayı utanan Dursun çenesine düşen örtüsünü yukarı kaldırdı. Dövmüştürat hünerini bilmeyen insan olduğunu düşünmüyordu. Dursun’un ondan habersiz olması onu şaşırttı. Bu yüzden söylediği sözleri kim olursa onaylatmak isteyerek;

—Öyle değil mi Annamırat, dedi.

Annamırat ona cevap vermek yerine sadece kaşlarını kaldırıp baktı ve yine başını aşağı eğdi. Annamırat’tan ses seda çıkmaması, sözünü onaylamaması tabibin tepesinin tasını attırdı ve ona kızgınlıkla baktı:

—Behey! Adam deyip şuna bak! Hayvana seslensen hiç olmazsa meler, inler. Bunda o da yok! Öyle değil mi evladım?

Batır onun sözünü:

—Doğru, diye onayladı ve kahkahalarla güldü. Dursun, gülümseyen dudaklarıyla örtüsünü çiğnedi...

Dövmüştürat gelip de ilginç sohbetine başladığında Batır içinden “Bu da Bossan gibi dağlar mı ya da daha korkunç bir şey bulur mu ki?” diye düşünüyordu. Ama bu düşüncelerinin hiçbirisi de doğru çıkmadı, tabibin “ilacı elimdedir” sözü Batır’a makul geldi. Batır ondan korkmadı.

Dövmüştürat, neşelenip modaya göre tertipli giyilmiş kırmızımsı kıvrırcık tüylü deri kalpağını çıkarıp duvardaki askıya astı. İç astarı eskimiş içi pamuklu ipek ceketini çıkardı.

Terden biraz sararmış beyaz yakasız gömleğinin kollarını sıvadı. Batır'ın gözüne savaşa hazırlık yapıyor gibi göründü.

Dövmümrırat'ın hastalığı tetkik edişı diğer tabiplerinkinden ve doktorlarınkinden farklı oldu. Batır'ı yüzüstü yatırdı. Hatta onun kıyafetini de sıyırmadı.

Sadece Dursun değil, Batır da onun kendisine yapacağı tedaviyi garip buldu. Aniden, yine “vücudunun dağlanması” [92] aklına geldi. Yine de Dövmümrırat'a inandığı için sesini çıkarmadı. Ama Dursun duramadı:

—Dövmümrırat Ağabey, Batırcığın ağrısı kanındadır, diye hatırlattı.

Dövmümrırat:

—Aman gelin, sen sakın ol! İçindeyse dışına çıkarırız! Saralı sancıyı sıkıca tutmak gerek, deyip Batır'ın üstüne atladı. Ondan sonra güçlü kollarıyla iki taraftan sıkıştırdı.

Başta yavaşça mı sıktı ya da Batır mertlik mi yaptı bilinmez, Batır bunun sancısına dayandı. Ama aradan biraz vakit geçtikten sonra oraya buraya kıvranmaya başladı. Dövmümrırat kendi hüneriyle meşgulken, zamanla kendini kaybedip pişman oldu ve oğlana sarhoş gibi yapıştı. Batır buna dayanamayıp her tuttuğunda “Ah! Vah!” diye bağırdı. Fakat Dövmümrırat ona aldırmadan daha da sert yapıştı, var gücüyle onu mıncıklamaya başladı. Onun sırtından gömleğinin dışına ter çıktı. Batır “Ay, aman!” diye avazı çıktığınca bağırmaya başladı. Ama tabibin iri elleri onun nazik damarlarını bırakmadı, ağır gövdesiyle yerinden oynamadı.

Batır'ın bağırışlarına Dursun'un yüreği dayanmadı. Yavrusunu elinden kaptıran boz geyik gibi etrafına bakındı. Batır'ın bağırışları sonunda onun yüreğini yaktı. Gözlerini fal taşı gibi açıp:

—Hey, oğlanı öldürdün, diye bağırdı.

Kavgada ustalaşmış köpeğin bağırışlara bakmadan altındakini daha beter çekıştirmesi gibi, Dövmümrırat da bunların hiçbirinin çağrısına kulak asmadan Batır'ı köpeğin ağzındaki torbaya çevirdi.

Batır'ın ara sıra:

—Vay anne! Öldürdü, şeklindeki keskin sesi duyuldu.

Dursun'un eli ayağı boşaldı, gözlerinden yaş geldi:

—Hey! Çocuğun canını çıkardın! Bırak, diye korkuyla seslendi. Dövmüştürat onun yüzüne bile bakmadan:

—Bir bağırır, bir susar, deyip alnından akan teri sakalından silip daha sıkı yapıştı. Batır'ın iki omzundan başlayarak sırtını iyice mıncıkladı ve sürekli gidip geldi. Tekrar [93] tekrar bu hareketleri yaptı. Bu korkunç hareketini çift taraflı devam ettirdi.

Batır'ın mecali kalmayan kısık sesi çıktı:

—Ey baba, öldüm diyorum! Kurtarsana!

Annamırat'ın ağır göz kapaklarını kaldırıp bakması uzun süre aldı. Onun göz altlarında, burun çevresinde öfkeden mi, sevinçten mi olduğu fark edilemeyen bir şey meydana geldi. Kendisinde şimdiye kadar pek görülmedik değişik bir hareketti. Kalktı, kalacak gibi oldu ama yine sesini çıkarmadan hareket etmeden oturdu.

Dursun'un ayağı ateşte yanmış gibiydi. Sanki yüreği yandı, gözyaşı döktü ve Batır'ın etrafında dört döndü. Ona hiçbir şekilde yardım edemeden en sonunda Annamırat'ın üstüne atladı, onu iki yanından silkeleyip bağırdı:

—Oğlanı öldürttün taş kafalı!

Annamırat yine sesini çıkarmadan, hareket etmeden, sadece korkulu gözlerle tabibe baktı. Gözlerinde kan damarları görüldü, beli biraz hareket eder gibi oldu. Oturduğu yerden aniden kalktı. Tıpkı kaplanın avını ısırması gibi Dövmüştürat'ın iki omzundan sıkıca yapışıp gözün yakalayamayacağı bir çeviklikle onu yukarı kaldırdı, ayağa dikti. Annamırat'ın bu bakışı, tabibin avurtlarına iki yumruk vurulmuş gibi çöktü. Tabip de ondan bekliyormuş gibi ter basan kırmızı yüzünü biraz çevirdi. Ama Annamırat'ın pençeleri deriye geçmiş gibi, yapıştığı yerden kıpırdamadı.

Aynı boyda olan adamların ikisi de nefes nefese kaldılar.

Annamırat'ın pençesinin zehri yüreğine ulaşmış gibi, Dövmüştürat silkelenerek onun elinden kurtulmaya çalıştı. Ama Annamırat'ın tırnakları onun hareket etmesine izin vermedi. Onun gözlerindeki kan damarları tabibin sesini daha da kesti. Tabip kendini keskin kara taşlarla iki taraftan sıkıştırılmış gibi hissetti. İşi yaltakçılığa vurup Annamırat'ın yüzüne yapay bir gülümsemeyle baktı.

Gözlerinden yaşlar saçılan Dursun, iki adamı gözü görmeden bilinci kaybolmuş gibi yatan Batır'ın yanına gitti. Onun yüzü morarmış, gözleri göz kapakları [94] içine gömülmüştü. Ağzından salya akıyordu.

Dursun'un aklı başından gitti, yüzü beyaz ev gibi kireç tuttu, sıkıntılı gözlerinden sicim gibi yaş aktı ve dudakları ağlamanın etkisiyle titredi:

—Batırcığım, Batırcığım, diye bağırdı.

Batır'dan ses çıkmadı. Hatta gözlerini açıp bakmadı.

Batır'ın böyle yatışı Annamırat'a da her zamankinden daha ağır etki etti. Dövmırat'a yeniden öfkeyle baktığında onu parçalayacak gibi göründü. Ama tabibin günahkâr sıfatına, iç karartıcı yüzüne baktığında önceki fikrinden vazgeçer gibi olup Batır'a baktı ve ağır bir sesle:

—Uyuyordur, dedi.

Dövmırat, oğlanın yatışını görmese de ağzını açmaktan korksa da kendini parçalayan Dursun'a yardım edebilirim, böylece kendi günahımı unuttururum niyetiyle:

—Görüyor musunuz? Oğlanın ağrısı geçmiştir. Şimdi rahatlamıştır, iyileşmiştir inşallah, dedi.

Dursun, “Çocuğun ağrılı yeriyle ağrısız yerini bir ettin, onu morartıp bıraktın, dilini tutturdun.” diyerek onu ayağının altına almak istedi, ama konuşamadı, başını çevirdi, Batır'ı kucakladı...

Yedinci Bölüm

Dövmırat'ın tedavisinden sonra Batır bir hafta boyunca başını yastıktan kaldırmadan yattı. Onun vücudunun ağrımayan yeri kalmadı, bütün gövdesi acı içindeydi. Sırtının tamamı sızlıyordu. İlk zamanlar boynunu da çeviremiyordu, ellerini kımıldatamıyordu, dili peltek gibi konuşuyordu.

Dursun onu okuldan almak, kendi gözünün önünde tutmak istedi. Ama Batır kendine gelip iyileştikten sonra annesinin sözüne kulak asmadan Aşkabat'a okumaya gitti.

Aşkabat, Batır'ın gözüne epey büyük bir şehir gibi geldi. İlk zamanlar yolunu şaşırmaktan korkup tek başına sokaklara çıkamadı. Özellikle onun yeni okul binası, İşçi Okulu onu hayretler içinde bıraktı. Buranın eğitimi [95] de düzeni, kuralları da köyünkine hiç benzemiyor. Okulda

Cumhuriyet'in çeşitli yerlerinden gelen iki yüze yakın genç okuyor. Her üç dört gence bir oda. Herkesin kendine ait yatağı, komodini var. Burası bir o kadar da temiz. Yemekler nasıl lezzetli. Eğitim ne kadar düzenli ilerliyor. Burada öğrenciden istenen de başka. Öğretmenler nasıl bilgili, görgülü insanlar.

Okulda akşamları birçok dernek çalışmaya devam ediyor. Burada ilk defa gördüğün biriyle hemen arkadaş olmak da mümkün. Marı'dan gelen Nuri Mıradov çok iyi bir çocuk. Batır onunla birkaç gün içinde nasıl samimi olduğunu fark etmedi bile.

Doğrusunu isterseniz Batır'ın karın ağrısı da geçmiş gibi. Okula geldiğinden beri bir ay vakit geçmiş olsa da henüz bir sefer bile tutmadı. Belki temizliğinden, yemeklerinin iyiliğindendir... Belki dostlarının sevgisinden, keyfinin yerinde oluşundan, vaktinin güzel geçmesindendir... Belki bundan böyle kurtulmuştur? Sağlıklı insanın gönlü neler istemez? Derneklere katılmak, türkü söylemek, saz çalmak, dans öğrenmek nasıl güzel şeyler...

Batır henüz karnının ağrısı artmamışken yaz ayları bitmeye yakın, boğazı dolusunca türkü söylüyordu, onun çınlayan yeknesak sesi, mesafeleri karış karış aşıp gidiyordu. Doğrusunu isterseniz o kendini epey güzel sesli, melodisini ise çok hoş buluyordu. "Utangaçlık yüzünden çoğunlukla sesimi çıkaramıyorum, yoksa benim de türkücü olmam mümkün." diye düşünüyordu.

Buradaysa tamamen farklıydı. Oğlanlar birbirinden utanmadan türkü de söylüyor, her türlü oyunları da oynuyor, birbirlerine yardım da ediyor. Batır niçin kendi hünerini, içinde var olan sanatını ortaya çıkarmasın?

Gerçekten de Batır'ın sesi sadece kendine değil, arkadaşlarına da güzel geliyordu. Doğrusu o ilk başta utandı, tereddüt etti ama bir iki günde değil, bir gecede alıştı. Türküyü güçlü bir şekilde söylediğinde de Batır'ın karnı ağrımadı. Sazsız türkü, pantolonsuz penceğe²² benziyordu. İmkân olduğu zaman sazı neden öğrenmesin? Doğrusunu isterseniz Batır'ın parmakları, balalaykanın perdelerine basmaya, tellerine vurmaya alışkın gibiydi. Onun tınıltısı kendisinin hoş sesine eşlik ediyor [96] gibi. Hayır, sadece kendine göre değil, Nuri Mıradov'a göre de böyleydi.

Batır, annesine mektup yazdığında ağrısının geçtiğini, okuldaki başarısını ve keyfinin yerinde olduğunu memnuniyetle yazdı.

²² Pencek: Erkeklerin giydiği kısa bir üst giyeceği (Tekin, 1995: 524).

Gençliğin hevesi dizginlenmeyen at gibi sürekli ileriye zorluyor. Kendisi gibi gençler dans ettiklerinde, atlayıp zıpladıklarında sadece kenarda durup izlemek kolay mı? Batır da sonunda dans etmeyi öğrenmek istedi.

Batır'ın kulakları sazın ritmini biraz seçse de alışkın olmayan ayakları ilk başta gerektiği gibi hareket edemedi. Ayağını sürüdüğünde hatta salladığında hiç kimse ona gülmese de o kendini başarısız sayıp var gücüyle ayaklarını akort etmeyi amaçladı. Hatta yorulduğunu, terlediğini de fark etmedi: “Benim şimdi canım sağ, elim ayağım kiminkinden eksik? Kendim gibi oğlanlardan geride kalmak benim için utanç verici değil mi?” dedi.

Yorgunluğundan mıdır, birden sendeleyip elini yere koymak istedi ve onun “eski” rahatsızlığı ansızın nüksetti. Karnının ağrısı yeniden tuttu. Basit bir sancı değildi, onun ayakta kalmasına da izin vermedi.

Onu odasına, yatağına Nuri ve başka bir çocuk kollarından destek olarak getirdi.

Batır'ın karın ağrısı o günden itibaren sık sık tuttu.

Karnının ağrısı Batır'a iyi gelmedi. Onu tamamen bitkinleştirdi. Her şeye razı oldu. Kendi yaşlılarına, dostlarına akıl danıştı. Onların hepsi ona iyi bir doktora görünmesini tavsiye etti.

Batır'ın durumu komsomol²³ birimine de okul müdürüne de ulaştı. Onu çağırdılar, hâlini sordular, ona moral verdiler. Yanına refakatçi verip şehir hastanesine, meşhur bir cerraha gönderdiler.

Meşhur cerrah; orta boylu, saçlı, sakalı, bıyığı kırışmış, sevimli bir adamdı. Batır'ı yanına oturttu. Rahatsızlığı hakkında soru sormadan önce köyün durumundan, çocukluk zamanından, anne babasından, ekim dikim işlerinden konuştu. Biraz şakalaştı, gülüştü. Batır'ın moralini düzeltmeye çalıştı.

Batır içinden adamın bu hâline şaşırdı: “Ya, bu adamın [97] başka işi yok mu ki? Köyün durumuyla, benim çocukluk zamanımla, yediğim içtiğim şeylerle bunun ne işi var ki? Bu adam bana yardım mı edecek, yoksa beni oyalayacak mı?” diye düşündü.

Batır'ın düşüncesi yanlış çıktı.

²³ Komsomol: Komünist partinin gençlik örgütü ve bu örgütün üyesi (Tekin ,1995: 416).

Profesör onun rahatsızlığının tarihine geçti. Hangi durumda kötü ağrıdığını, nelerin yaramadığını sordu. Onu oturttu, kaldırdı, eğdirdi, doğrulttu, yatırdı, yumuşak elleriyle karnını, ağrıyan yerlerini yavaşça ovaladı, kontrol etti, bütün çevresini yokladı. Batır'ın rahatsızlığının basit bir yel, karın sertliği, kısa süreli sancı değil, daha derin bir şey olduğunu, sorunun böbreklerinde olduğunu anladı. Ama yine de profesör, sadece kendi kararıyla yetinmeyerek ayrıntılı inceleme için Batır'ı röntgen bölümüne, karnının fotoğrafını çekirtmeye gönderdi.

Batır röntgene gittiğinde babasıyla birlikteydi. Dursun onun başının etini yiyip onu Batır'ın peşinden göndermişti.

Annamırat'ı köyde hiçbir şey şaşırtmamış olsa da şehir hayatı; iki taraftan üstüne abanıyormuş gibi duran binalar, çeşitli ağaçlar, koşan atlı faytonlar, tek tük değişik arabalar ve diğer başka hareketlilikler onu bir hayli hayrete düşürdü...

Batır doktora gitmeye alışkındı. Ama karnının fotoğrafının alınacağı haberi onu biraz rahatsız etti. Kim bilir, karnının fotoğrafını basit bir yola mı alacaklar, yoksa Dövmümrat'ınki gibi bayılıp mı alacaklar? Onun bu korkunç durumlardan hayli gözü korkmuştu. Röntgen bölümünde bulunan arkadaşlarının teskinlerine inansa da bilmediği bir şey olduğu için içi rahat etmedi. Bu yüzden karnının fotoğrafı alınırken babasının yanında olmasında bir mahsur görmedi. Doktordan bunu özel olarak rica etti. Çocuk, endişe verici bir duruma düşerse babası Mırat kendisi ölümün eşiğine yetirdiğinde aldığı gibi yine babasından destek alır, diye düşündü.

Ama röntgen kabini onun düşündüğünden farklı çıktı.

Annamırat şapkasını koltuğuna kısıp kenardan izlemeye koyuldu.

Batır'ın kıyafetlerini, gömleğini çıkartıp onu iki kapının arası gibi daracık bir yerde durdurdular. Sonra bu iki kapıyı kısıp kapattılar. Batır'ın [98] pembemsi teni buz gibi bir şeyin arkasından soluklaşmış gibi göründü. Annamırat içinden, "Oğlanı kutu kapatır gibi kısasalar, onun karnını yarıp bir şey almasalar, ömründe görmediğini göstermeseler iyidir." diye düşündü. O anda doktorun:

—Söndürün, emri duyuldu.

Yarı gündüz gibi aydınlık olan oda yarım nefeslik bir süre için tamamen karanlığa büründü.

Annamırat, hiçbir şeyden rahatsız olmayan, ağırkanlı bir adam olsa da gözüne kurşun dökülmüş gibi hiçbir şey göremediği için yüreğine endişe düştü. Bu yüzden birden “Batır!” diye bağırması geldi. Ama onun her zamanki ağzını açamama özelliği ona burada da engel oldu, birkaç saniye boyunca dudağını oynatıp durdu.

Annamırat’ın gözü karanlığa biraz alıştı, çok cılız bir vızıltı işitti. Batır ona, aydınlık bir gecede serap olarak ortaya çıkan bir resim gibi göründü.

Doktor bu cılız ışıpta Batır’ın kursağına koyduğu şeyi aşağı yukarı kaldırıp ileri geri oynatıp baktı. Batır’ı yan çevirip sağ tarafından baktı. O anda Annamırat ve Batır’ın anlamadığı bir dille, yani doktor diliyle sekretere birkaç şey yazdırdı. Ondan sonra Annamırat’ı elinden çekerek kolayca kendine yaklaştırdı ve:

—Bak, dedi.

Annamırat, Batır’ın puslu röntgenini gördüğünde birçok iğne vurulmuş gibi sarsıldı. Geriye doğru çekilmek istedi. Ama doktor ona arkadan destek verip yine:

—Görüyor musun? diye sordu.

Annamırat cevap vermedi.

Doktor ona parmağıyla işaret edip:

—İşte, bak, sağ böbreği. Onun aşağı tarafında siyah bir leke görünüyor. Bak gördün mü? diye tekrarladı.

Annamırat’ın yaşlı gözleri böbrek hangisi, leke hangisi, hiçbirini seçemedi. Onun görememesine noksan bulmadı, belki o incinirdi. Doktora cevap da vermedi.

Doktor, bir taraftan bekleyen insanlar için acele edip diğer yandan ona göstermeye çalışıyordu. Tekrar parmağıyla işaret etti:

—Şunu görmüyor musun? [99]

Annamırat ne onun söylediğini anladı ne de cevap verdi.

Batır, babasının sorununu belli etmemek için:

—Görmüştür, deyip doktorun sorusunu cevapladı.

Doktorun, “İşıkları açın!” emrinden sonra odanın içi yine aydınlandı.

Beklenmedik bir anda ortaya çıkan ışık Annamırat’ın gözüne vurdu. Gözünü eliyle ovaladı ve önceki sarsılışında yere düşen şapkasını eğilip aldı.

Doktor, Annamırat’ın yüzüne baktı.

Onun yuvarlak hatlı, yassıca burunlu, keskin gözlü yaşlı yüzünde, güneşte yanmış boynunda, boncuk boncuk ter parlıyor ve bu terler onun üç parça sakalından akıyordu. Annamırat onu silmek için acele etmiyordu. Hareketsiz gözleri suçlu gibi aşağıya bakıyordu. Ustura yüzü görmeyen seyrek tüyleri, çıktıkları yerde yayılmış duruyorlardı.

Doktor onda herhangi bir tepkiden eser görmedi. Sadelik, sabırlılık, ağırbaşlılık, dayanıklılık onun yüzünü tamamen kaplamıştı. Doktora göre ise onun yüzüne bir duygusuzluk gölgesi vurmuş gibiydi.

Sekizinci Bölüm

Batır röntgen bölümünden verilen yazıyı getirip doktora verdi. Röntgenin gösterdiği kendi fikrini onayladığı için profesör ona baştaki düşüncesini şimdi açıkça anlattı:

—Evladım, doktorların işi, insanlara yardım etmek, onları iyileştirmektir. Bu yüzden de onlar çok dayanıklı ve doğru olmak zorundadır. Biz bildiğimiz şeyi saklamıyoruz, hastalığa bir faydası olmayacağına bakmadan rahatsızlığı olduğu gibi anlatırız. Senin elbette korkulacak bir şeyin yok. Yine de haberim sana biraz ağır gelebilir. Senin rahatsızlığın... Böbreğinde.

Röntgene bakan doktorun “böbreğin aşağısındaki leke” sözü, Batır’ın aklına geldi. O, kendi düşüncelerini durduramazken doktor lafına devam etti:

—Bizim bildiğimize, röntgenin gösterdiğine göre, [100] onda... Taş var. Sana acı veren, seni rahatsız eden de bu taş.

“Bağırsağın sertleşmiş”, “içinde yel var”, “bat var”, “dalak”, “saralı sancı”... Şimdi de “Böbreğinde taş var”... Bunlar nasıl duyulmadık şeyler? Bunlar ne kadar karışık şeyler! Ya, bu korkunç şeylere son vermek, onlardan kurtulmak mümkün değil mi? “Taş var...” Tamam da nerede? Böbrekte... Ya, böbrekte taş mı olur? Elbette oluyordur, doktorlar bilmediklerini söylemezler, özellikle de karnımın fotoğrafını aldılar ama. İyi de taşı ne yapmalı?

Batır bu düşüncelerden sonra:

—Doktor, o nasıl çıkarılır? dedi.

Profesör cevap için acele etmedi. O, elini temizleyip yerine oturduktan sonra Batır’a anlatmaya çalıştı:

—Sen, evladım, anlayışsız bir çocuk değilsin. Öğrencisin. Bu yüzden senden saklamaya gerek yok. Böbrekteki taşı ilaçla almak elbette kolay iş değil. Onun en iyi yolu kesip almak.

—Böbreği mi?

—Hayır, böbreği değil. Onun içindeki taşı almak gerek.

“Kesmek”... Dile kolay. Parmağını çakı kestiğinde dayanamıyorsun... Bu ne kadar korkunç bir şey! Batır, bu korku dolu düşünceler neticesinde doktorun son sözünü tekrarladı:

—Böbreği kesmek mi!

Profesör bu haberin Batır’a zor geleceğini, onu biraz korkuya sürükleyeceğini anladı. Bu yüzden onu yumuşatmak, hazırlamak niyetiyle söylediği lafı yuvarlamaya başladı:

—Kesmek elbette zorunlu değil. Çok fazla rahatsızlık vermezse şimdilik beklemek mümkün. Belki taş o kadar büyük değildir, sert değildir. Belki ilaçların etkisiyle onun eriyip gitmesi de mümkün olabilir.

Bu söz Batır’ı ne kadar tedirgin etmiş olsa da o, bunun cesaret isteyen bir çare olduğunu anladı. Belki bunsuz kurtulmak mümkün değil, diye düşündü. Bu yüzden doktora yine sordu:

—Doktor, kesmek tehlikeli değil midir?

Doktor, Batır’ın yumuşamaya başladığını anladı. Onu [101] biraz yatıştırmak, sakinleştirmek ve kabullendirmek için hem korkutucu hem de rahatlatıcı bir cevap verdi:

—Biz tıp insanları, hastanın sorumluluğunu kendi üzerimize almıyoruz. Bununla birlikte, günde onlarca ameliyat yapıyoruz. Doğrusu, seyrek de olsa kötü şeyler oluyor ama çoğu iyileşip gidiyor. Bir düşün, insan herhangi bir yere gittiğinde, sağ salim dönüp geleceğinden emin olabiliyor mu? “Hastalık kaşla göz arasındadır.” diye bir Türkmen atasözü var. Şanssızlık bir anda bir yerde ortaya çıkabiliyor. Ama gidenlerin geri dönmesi gibi, ameliyat olanlar da sağ salim kurtuluyor. Biz ömrümüzün çoğunu bu tecrübeye, insanları iyileştirme uğruna harcıyoruz. Sovyet hükûmeti de bunun için gerekli şeyleri görüyor, milyonlarca para harcıyor. Biz insana bıçak vursak da her insanın canını kendi canımızla denk görüyoruz!

Doktorun konuşması Batır'ın hoşuna gitti. Son kararını açıkladı:

—Yoldaş doktor, ben çok ıstırap çektim. Bunun verdiği azabı bundan sonra çekmek için gücüm kalmadı. Ben razıyım.

Profesör, Batır'ın cesur yüzüne baktıktan sonra:

—Burada akrabalar var mı? diye sordu.

Batır beraber geldiği arkadaşını gösterip:

—Akrabam yanımda, diye cevap verdi.

Doktor şüphelenip Batır'ın arkadaşına baktı ve:

—Öyle mi? diye sordu.

Batır'ın yanındaki öğrenci arkadaşlarının yaşça büyük olanlarından biri, atılıp doktorun sorusuna cevap verdi:

—Ben bunun kardeşi değilim. Ama bu bizim okulumuzda okuyan bir oğlan, ikimiz arkadaşız. Şu an onun en yakın akrabası benim. Babası gitti, köye döndü.

Doktor, Batır'ın küçük olduğunu düşünerek tereddüt etti:

—Yakın akrabalar olmazsa nasıl olur ki? Kim biliyor...

—Gerek olursa, ben doğrudan yazı yazayım. Siz buna razı olun.

—Sen kaç yaşındasın?

—On dört. [102]

—Biraz küçükmüşsün. Yanında akrabalar olsa iyi olurdu...

—Babamın varlığıyla yokluğu bir. Annem ise bir sürü olay çıkarıp sizi şaşkına çevirir. Aslında onların duymaması daha iyi.

Doktor, Batır'a başka bir şey söylemeden durdu.

Batır onun kararsız yüzüne baktıktan sonra ameliyat etmekten vazgeçeceğini düşündü. Bu yüzden ondan önce davranıp yalvardı:

—Doktor, ben ameliyat olmayı kabullendim. Bu yüzden ne kadar çabuk olursa o kadar iyi.

—Senin adın ne?

—Batır.

—Aferin oğlum, sen gerçekten de kahramansın. Hangi işe girişilse senin gibi kahramanca yapışmak gerek. Seni ben kendi evladım gibi düşünüp kendim ameliyat edeceğim. Seninle ben ilgileneceğim. Böbreğindeki taşı yavaşça çıkarıp onu sana göstereceğim.

—Ben şimdi ne zaman geleyim?

—İki günü geçirip üçüncü gün gel. Şimdi boş yerimiz de yok. İş dikkatle yapmak gerek. Yine bir kez daha röntgende bakmalı, ona da ben kendim gelirim.

Dokuzuncu Bölüm

Hastanenin kokusu ilk başta Batır'ın beynini etkiledi. Burada yatan insanlar Batır'ın gözüne değişik bir ruh hâlinde gibi göründü. İnsanlar burada da okuldaki gibi kalabalıktı. Her odada dört beş insan vardı. Ama orada okuldaki gibi gürültü patırtı yoktu. İnsanlar pusuda yatan avcılar gibi kısık sesle fısıldaşarak konuşuyorlardı. Yürüyenler, gece hırsız gibi yere ağırlık vermeden yavaşça adım atıyorlardı.

Batır bu ortama da hemen uyum sağladı. Burnu bir süre sonra kokuyu almadı. Hayatı, normal bir hayata, kendisi de onlardan birine dönüştü. Uzun beyaz kıyafetli, beyaz takkeli doktorlar da beyaz önlüklü, başları beyaz eşarplı hemşireler de gözüne değişik gelmedi. Gözü, altı tekerli [103] yatağın üstüne yatırılıp özel odaya götürülüp getirilen insanlara da alıştı.

Röntgen, Batır'ın böbreğindeki taşı bir kez daha onayladı.

Batır burada rahatlayıp ağrısının da iyiye gittiğini fark etti. Hemşireler yüzünün gözünün yenilendiği hakkında ona mutlulukla haber verdiler.

Sabah saat ondu.

Ameliyathaneye ışık, güneşin gümüş nuru bolca dökülüyordu. İspirtodan çıkan aletler özel olarak koyulan masanın üstünde parlayarak duruyordu. Kesilip koyulan kumaşlar, sargılar,

ilaçlı pamuklar, ipekten örölmüş bezler düzgünce yerli yerindeydi. Çiftler hâlinde duran lastik eldivenler, kimin eline göre olduğuna bakılıp dizilmiş gibi uzun parmaklarını gererek duruyorlardı.

Beyaz kıyafetli doktorlar ve hemşireler birini bekliyorlardı. Birden, “Profesör geliyor.” cümlesi hepsinin dikkatini çekti. O zaman Batır’a bakan doktor ameliyat odasına girdi. Onun kısa vücudu hayli hareketliydi. Başına gerdirerek taktığı beyaz takkesi saçsız kafasını örtse de sevimli yüzünün nuru ışık saçıyordu. Tecrübeli gözlerini odanın içinde gezdirdi. Gözüne düzgün olmayan bir şey takılmadığı için:

—Hastayı getirin, diye emretti.

Profesör kabiliyetli ellerine lastik eldiveni taktığı sırada, lastik tekerli yatak sessiz sedasız sürölerek geldi ve odanın ortasında durdu. Doktor ona sordu:

—Ee Batır, keyifler nasıl?

Batır ona:

—Çok iyi, diye cevap verdi. Sonra çevresine göz gezdirdi. Gözünün önünde sıraya geçen beyaz kıyafetli insablar onu şaşırtmadı. Gözüne takılan parlak bıçaklar, aletler de onun moralini bozmadı. Ama onun gözüne takılmayan bir şey oldu. Her zaman böyle kalabalıklarda Dursun’un çaresiz gözleri kararlı kararsız ona bakıyordu. Batır çevresindeki insanları bir dakikalığına unutup annesinin hâlini hatırladı. İçinden, “Şimdi annemin olmadığı daha iyi. Yoksa bu durumda onun yüreği dayanmazdı. Yine de annen yanında olduğunda kendini rahat hissediyorsun. Anne sevgisi sana güç veriyor... [104] Annem şimdi ne yapıyor ki? Yok, ben artık ana kuzusu değilim... Ben mertliğimi ona bir ara anlatırım...” diye düşündü. Onun ucu bucağı aşan gönöl hayali bir dakikada yine odanın içine döndü.

Batır’ın ağzına ve burnuna biraz yağ sürölüp delikli demirin üstünden uyku ilacını damlattılar. Batır’ın kafasından bir saniyede yüzlerce düşünce gelip geçti. Tabiplerin verdiği acı, annesinin sevgisi, babasının Dövmümrat ile boğuşması, telaşsız, ağrısız atlayıp zıpladığı çocukluk çağı, şimdiki ameliyat... O sırada söze fırsat kalmadı, uykuya daldı.

Onu sol tarafının üstüne yatırıp altına aşağıdan kaldıracak bir şey koydular ve belini biraz yukarı kaldırdılar.

Doktor onun yan tarafını ovalayıp birçok ilaç sürdü. İlaç sürülen yerler sarıya döndü. Tenin sarı boyanan bölgeleri dışındaki bütün yerlere beyaz kumaş örttüler.

Batır kısık sesle nefes alıyor, doktor zaman zaman ilaç sürmeye devam ediyordu.

Profesörün ağzının kımıldamasını sabırsızlıkla bekleyenler, onun eline nazik, temiz bir bıçak tutuşturdular.

Batır'ın tenine birkaç çift göz birden baktı.

Doktorun elindeki bıçak projektör gibi parlıyordu. Bu neşterle Batır'ın tenine yavaşça bir çizik çekti. Onun peşinden gerçekten de nazik bir çizik görüldü. Ama bu çizik o saniyede iki tarafa doğru yayılıp sarı renkli tenin üzerinde açık bir patika meydana getirdi. Doktor yine bir kez daha çizdikten sonra her yerinden oluk oluk kan görüldü.

—Sargı bezi, demesinin ardından eline, kerpetenle kısıtılmış sargı bezi verildi.

Profesör yüzeye çıkan kan damlalarını sildikten sonra alışılmışın dışında farklı bir ihtiyatla birkaç kesik daha attı. Onun, “Maşa.” sözünün ardından eline makas görünümünde bir alet kondu. Bununla kesilen eti kısıtıp geriye doğru açtı. Yine verdiler, yine tekrarladı; yine verdiler, yine tekrarladı. Eti ısırarak asılan onlarca maşa, kesilen yerde arkaya doğru serpilmiş şekilde duruyordu.

Batır'ın karnını kestiklerinde doktorun duygusunda [105] bir değişiklik fark edilmedi, gözleri her zamanki bakışıyla baktı. Ama diğerleri için böyle bir düzen ve tertibi göstermek kolay bir iş değildi.

Ameliyat devam etti. Kesilen yerde otuz santimetre uzunluğunda, tenin üstünde çukurca bir iz meydana geldi.

Doktorlar kan dolu kıpkızıl çukurcuğa merakla bakiştılar.

İşte böbrek! Sabırsızca bakan gözlere kara, koyu kırmızı bir şey görüldü. Ama bu gözlerin bakışını değıştirmede.

Uzun bir süreden sonra doktorun lastikli eli böbreğe ulaştı. Onu yoklayıp gördü. Onun becerikli parmakları böbreğin içinde bir yerde sertçe bir şey olduğunu fark etti ve:

—Taş, dedi.

Profesör, sol elinin parmaklarıyla böbreği biraz beriye çekip sağ elinin parmaklarıyla önceki bıçağı uzattı. Doktorlar bu hareketi nefes almadan özel bir dikkatle izlediler. Hemşirelerin yüreği su üstünde çırpındı. Bu gözlerin bu anda biraz değiştiğini dışardan bakanlar da fark etti.

Böbrek kesildiğinde içinden kan fışkırdı. Ardı ardına gelen beyaz kumaşlar anında kıpkırmızı oldu. Gerektiği anda kayış gibi bükülebilen iki parmak, meyve çekirdeği büyüklüğündeki mavimsi, çukurlu taşı ortaya çıkardı.

Hepsi derin bir nefes aldı. Sanki yapılan iş sonuçlanmış gibi, hasta iyileşmeye başladı.

Ama taşın peşinden harekete geçen yoğun kırmızı kanın ardı arkası kesilmedi. Sayısız beyaz kumaşın rengi kırmızıya boyandı.

Kan dinmedi.

Batır bu durumdan habersiz sakince horluyordu.

Doktorların bakışları değişmedi. Hemşirelerin yüzünde yine sevgi dolu bir kaygı ifadesi belirdi. Onlar biraz şaşırılmış, sakinliklerini biraz kaybetmiş gibiydi. Profesörün bakışında biraz keskinlik fark edilse de ellerinin hareketinde değişme olmadı. O, “Sargı, sargı” deyip sürekli sildikten sonra böbreği yavaşça öbür tarafına çevirdi. Kan yavaş yavaş dindi. [106]

Böbrek yerine kondu, yara dikildi.

Doktor Muhammet ilaç damlatmayı kesti.

Batır’ın hırıldaması ağır ağır kesilip sakince nefes almaya başladı.

Lastik tekerli yatak geriye doğru hareket etti.

Onuncu Bölüm

Annamırat’ın, “Batır’ın içini aynayla gördüler. Onun böbreğinde irin varmış. Onu bana da gösterdiler.” sözleri Dursun’u telaşa sürükledi. Ne kadar gayret edip tekrar tekrar sorsa da bundan başka bir malumat alamadı. Batır’ın “karnım” diyerek kıvrınması, ona türlü tabiilerin çektiği eziyetler, böbreğindeki leke ve onun sıkıntılı yüzü bir türlü Dursun’un gözünün önünden gitmedi. Oğlu için kaygılanmadan iki dakika rahat oturamadı. Hatta yattığında rüyasına da girdi. Yiyip içtiğinin boğazından geçmediği, gözlerinin buğulandığı, gözlerinden aniden yaş akıttığı zamanlar da eksik olmadı. İçerde oturmadan, dışarda durmadan, ayağı

yanmış gibi dört dönüp dolaştı. Hiçbir şeye karar veremedi. Eli işe değmedi. Bu yüzden geç gününü er etti ve Batır'ın peşinden Aşkabat'a gitti.

Dursun okula yaklaştığında dört gözle çevresine bakındı. Yüreği hızla çarpıyordu. Batır'ı görmek istiyor, onu bulmaya çalışıyordu. Onun gülümseyen suratı her dakika gözünün önüne gelip duruyordu. İçinden, "İşte geldim. Batırcığım karşıma çıkar. 'Anneciğim' deyip selam verir. Onu bağrıma basarım, yüzünü, gözünü okşarım." diye düşünüyordu. Sevinci gittikçe artıyordu, gözlerinden mutluluk gözyaşları akıyordu.

Ama Batır karşısına çıkmadı.

Dursun kaybettiği bir şeyi arıyormuş gibi gözünü dört açıp dört yanına dikkatlice baksa da Batır'ı göremedi. Rastladığı ilk çocuğa:

—Canım, Batır nerede? diye sordu.

Çocuk onu kırmak mı istemedi, yoksa gerçekten de habersiz miydi bilinmez:

—Tanımıyorum, diye cevap verdi. [107]

Ondan sonra Dursun hiçbir şeyden haberi olmayan ufacık bir çocuğa denk geldi:

—Canım, Batır nerede? diyerek önceki soruyu tekrarladı.

Küçük çocuğun nazik yüzünde, parlak günahsız gözlerinde hile damarından iz olmadığı görülüyordu. Ama gözünün içine sokulsa dahi Dursun'un bunun gibi ince şeyleri fark edebilecek hâli yoktu. O çocuk soruya:

—Batır ameliyat oldu, hastanede yatıyor, cevabını verdi.

Bu haber Dursun'a ok gibi saplandı. Kanının akışı değişti, tüyleri diken diken oldu, yüzünün rengi soldu, gözlerinin karası grileşti, başı döndü ve ellerini uzatıp ne soracağını akıl edemedi:

—Batır... canı... ca..., deyip öylece kaldı.

Sonradan gelen daha büyükçe bir çocuk onun başının döndüğünü anladı, omzuna yapıştı ve:

—Teyze, birazcık dinlen. Yorulmuşsun. İşte, hemen Batır'ı buluruz, deyip onu bir merdivenin üstüne oturttu.

Dursun’un gözleri hiçbir şey görmüyordu. O anda hiçbir şey düşünemediği gibi, hiçbir şeyin de farkında değildi. Dizinin bağları çözülmüştü. Batır’ın karnının kesildiği an gözünün önüne, sıkıntılı bir şekilde “Anne, ey anne, beni kurtarsana!” diye yalvaran sesi kulağına geldi. Ürperdi. Gözlerini fal taşı gibi açıp başını salladı:

—Aaaahh, diye bağırdı.

Çocuklar Dursun’dan korktu. Onun renksiz gözlerinden, dağınık saçlarından, toza bulanmış gövdesinden tedirgin oldular: “Ya, bu kadın sara nöbetinde mi ki? Akli gidip geliyor mu ya da deli mi ki?” diye düşündüler.

Dursun bir süre sonra kendine geldi, şalının ucuyla gözlerini sildi. Yine de rahatlayamadan çocuklara yalvardı:

—Çocuklarım, kurban olayım! Söylesenize! Batırım nerede?

En son gelen çocuk onu rahatlatmak için Batır’ın durumunu baştan sona anlatmak istedi:
[108]

—Batır’ın böbreğinde taş varmış. Onu ameliyat ettiler.

Dursun’un gözünün önüne yine o görüntü geldi ve çocuğun sözünü kesip korkuyla bağırdı:

—Vay çaresiz başım!

Dursun’u en sonunda bir şekilde sakinleştirdiler.

Önceki çocuk sözüne devam etti:

—Onun böbreğinden parmak ucu kadar taş çıkardılar. Onun yarası çoktan beridir iyileşiyor. Şimdi hastalıktan tamamen kurtuldu. Artık bundan sonra “karnım” diye böğrünü tutmaz.

Bu sözler Dursun’u tamamen memnun etmedi, çocuklara yalvardı:

—Kurban olayım! O neredeyse onu bana gösterin!

—Ona görmek için belli bir saat vardır. Şimdi gitsen de izin vermezler.

—Bana sadece bulunduğu yeri göstererseniz yeter.

Büyük çocuklardan biri Dursun'u cerrahi hastaneye götürdü. İkinci vaktiydi. Hastanenin kapısı kapalıydı.

Dursun kapıyı iki eliyle yumruklamaya başladı.

Bekçi küçücük pencereyi açıp baktı ve:

—Ne istiyorsunuz? diye sordu.

Dursun ona:

—Aç kapıyı! Batır'ı görmem lazım!

Bekçi görevine uygun olarak Dursun'a açıklamak istedi:

—Ziyaret saati değil. Kapıyı açamam.

Dursun onun küçücük pencereyi kapatmasına aldırmadan:

—Aç dedim aç, deyip kapıya elindeki ayakkabıyla vurdu.

Bekçi küçücük pencereyi yine açıp:

—Dur şimdi. Niye böyle bağıırıyorsun? Bu saat kapının açılma saati değil. Sana asıl ne gerek?

—Bana Batır gerek, Batır.

—Ben Batır'ı tanımıyorum.

Bu söz Dursun'un iyice telaşlandırdı. Tekrar:

—Aç hemen, diye bağırdı.

Bekçi dışarı çıkıp ona güzelce anlatmak için kapıyı açtı. Ama Dursun ondan önce avlunun [109] içine sokulmuştu. Bekçi onu tuttu. Dursun atıldı. İkisinin arasında dalaş başladı.

Nöbetteki doktor bu gürültüyü duyup tartışmaya baktı. Saçları dağınık, toza bulanmış yüzünden ter akan, beline eşarbını bağlamış, dizinden aşağısı tozla dolu, ayakkabılarını ellerine almış ve bekçinin elinden kurtulmak için var gücüyle uğraşan orta yaşlı, şaşkın bir kadın gördü. Doktor onun sıkıntılı durumuna dayanamayıp bekçiye,

—Bırak, dedi.

Doktorun sesini duyan Dursun, bekçinin elinden kurtulduktan sonra kulak kabartarak onun yüzüne baktı.

Dursun ona doğru korkuyla bir adım attı ve:

—Annamırat oğlu Batır burada mı? diye sordu.

Doktor, Dursun'un bu gelişinden, kapıya vuruşundan ve bekçiyle münakaşasından korkmuştu. Ama “Annamırat oğlu Batır” dedikten sonra onun kim olduğunu, neden böyle şaşkın durumda olduğunu hemen anladı.

—Aha, siz Batır annesi? İyi, iyi... Kurku yoktur... Batır gördü gitti... Znaçit (demek ki), anne... Benim doktor.

Dursun onun sözünü kesti:

—Doktor yalvarırım, Batır haydi Batır!

—İyi, iyi, mama (anne)... Seyčas (şimdi)...

—Doktor iyi, Batır iyi.

Onların ikisi de birbirinin konuşmasına güldü. Ama ikisi de birbirini anladı ve birbirlerine ana oğul gibi sevgi beslediler.

Dursun Batır'ı görünce:

—Ey, Batırcığım, diye içini çekti.

Doktor ona:

—Batır, senin mama geldi, deyip ona müjde vermek istedi. Ama sözünü bitirmeden Dursun, Batır'ı kucakladı. Elindeki ayakkabıların her biri bir yana saçıldı.

Dursun dolan gözleriyle Batır'ı baştan ayağa inceledi. Onun belindeki beyaz gömleğe, dışarıda giydiği paltosuna, hatta ayağındaki terliğe kadar baktı. Onun yüzü bembeyazdı. Yüzünde [110] kan yoktu. Ama onun keyfinin yerinde olduğu belliydi. Bu durum Dursun'a teselli verdi.

Dursun söze girmeden önce Batır ona:

—Anne, sen mi geldin? diye sordu.

—Vah çocuğum, senin ne yapacağını bilsem yanından ayrılır mıydım?

—Amaaan, dediğin de laf mı? Korkulacak bir şey olsa sana duyurmadan yapacak hâlim mi var!

Dursun:

—Hani, deyip dudaklarını titretti ve sustu. “Karnını kestirmiş diyorlar.” demeye dili varmadı.

Batır annesini sakinleştirmeye çalışarak:

—Benim böbreğimde taş varmış, dedi.

—E sonra?

—Sonrası, bir iki parmak büyüklüğünde yeri kestiler ve içine makine sokup taşı çıkardılar.

—Ne, içine makine mi!

—Ya anne, mühim bir şey yok! Niye böyle korkuyorsun? Ben tamamen kurtuldum sonunda!

Dursun, Batır’ın yarasını görmek istedi. Ama çok sıkı sarılı olduğu için onu görmeyi ertesi güne bıraktılar.

Yüreği teselli bulan Dursun tanıdıklarına doğru gitti.

On Birinci Bölüm

Dursun bugün geldiğinde kapıdan sorunsuz girdi.

Hastaneye gelince önce uzun beyaz kıyafetli adamı gördü. Bu sefer ona tebessümle baktı. O anda doktor ona selam verdi ve:

—Hanımefendi buyurun, ne istiyorsunuz? diye sordu.

Dursun, doktorun yüzüne hayranlıkla baktı. Dün gördüğü doktor ile bugünkünün arasındaki farkı ayırt edemeden onun Türkmen dilinde konuştuğunu da unutup:

—Batır burada mıdır? diye sordu.

Doktor ona gülümseyerek baktı ve:

—Hanımefendi, sen kendi köyünün dilinde konuşuyorsun. Senin ne eksikğin ne gediğin var? diyerek Dursun'un kulağının aşına olduğu dilde konuştu.

Dursun, doktorun yüzüne dikkatle baksa da onun [111] kim olduğunu tam seçemedi. Bu yüzden onu dün konuştuğu doktor sandı:

—Yahu sen dün karışık konuştun, bugün düzgün?

—Dün mü... Dün ben burada değildim ki...

—Dün yok muydun? Sen... Sen Türkmen misin?

—Evet.

—Vay be... Kör müyüm neyim, ilahi. Ben fark edemedim. Doğrusunu istersen, evladım, ayırt edilecek gibi değil, sokaklarınız da birbirine benziyor, evlerinizin de birbirinden farkı yok, kendiniz de beyaz kıyafetlere bürünmüşsünüz de hepiniz aynı tavuğun civcivleri gibisiniz... Benim kusurumu bağışla evladım, dün gördüğüm doktorsun sandım.

—İyi bakalım, bugünkünden ne istiyorsun?

—Evladım, kuzum, benim burada oğlum var. Adı Annamırat oğlu Batır'dır. Bana işte o gerek.

Doktor, Dursun'a beyaz bir önlük verdi.

Dursun bir elinde tuttuğu önlüğe, bir doktora baktı. En sonunda:

—Benim üzerimde kıyafet var evladım, dedi.

—Kıyafetinin olduğunu görüyorum. Hastanede beyaz önlük giymek doğrudur.

Dursun onu elinde tutup ona kararsız bir şekilde baktı, önlüğü pek sevmedi. Doktordan rica etti:

—Ben bunu giymeyeyim, evladım.

—Hayır, giymezen izin veremem, diyerek doktor, meseleyi kapattı.

Dursun bu önlüğe hastalıklı bir şeymiş gibi rızasız bir şekilde tekrar baktı ve mecburen giydi.

Doktor, Dursun’u peşine takıp yola düştü. Keskin koku Dursun’un burnuna ilişti, boğazını yaktı ve onu hapşırttı. Ağzını eliyle kapattı. Uzun koridorun ucunu göremedi. Birini bitirdiğinde ikincisi başladı, üçüncüsüne döndü. Yerde zerre toz görmedi. Etrafın ayna gibi parlaması gözlerini kamaştırdı. Birbirine benzeyen kapıların, odaların sayısını unuttu. “şimdi kendin çık, git deseler ben yolu nasıl bulurum ki?” diye endişelendi. En sonunda, küçükçe bir odanın girişine geldiler.

Dursun vardığında Batır’ın yarasını açıyorlardı. [112]

Batır’ın iki parmak dediği yer, bir karıştan fazlaydı. Yarayı ilk gördüğünde Dursun’un yüreği hopladı. Yine de onun yarası kapanmış, sadece dikilen yerin izi belli olduğu için fazla endişelenmedi.

Profesör ona:

—Oğlun artık kurtuldu. O gerçekten de kahramanmış. Onu yarın hastaneden çıkarıyoruz, dedi.

Bu habere sevinen Dursun:

—Doktorlar sağ olsun, dedi.

Profesör, Batır’ın rahatsızlığının sebebini daha iyi anlamak amacıyla hazır Dursun’u bulmuşken:

—Batır’ın karnı ağrımaya başlayalı ne kadar zaman oldu? diye sordu.

—Yaklaşık üç yıl.

—Siz buna nasıl ilaçlar, dermanlar buldunuz?

Dursun, Batır için verdiği emekleri bir bir saydı. Konuştuğu sırada, yaptığı işlere yüreği sızladı ve eşarbının ucuyla gözlerini sildi.

—Batır’ı çocukluğunda nasıl yetiştirdiniz?

—Ona ben gözüm gibi baktım. Yine de “Sakınan göze çöp batar.” denir ya, gözünü hastalıktan açamadı.

—Hasta olduğu zamanlarda ona yedirdiğiniz içirdiğiniz şeyler oldu mu?

—Onun için hazırlamadığım ilaç kalmadı. Deligöcele²⁴ mi, porsugamak²⁵ bitkisi mi... Kısacası, başını ağrıtmayayım, köpek yalağından su bile içirmiştim.

Doktor ona Batır'ın böbreğınden çıkan taşı gösterip:

—İşte, görüyor musunuz? Bu tabii ki, öyle basit bir şey değil, taş... Böbrekte taş ortaya çıkması bir yönüyle insanın organının çalışmasına bağılı olsa da diğer yandan kötü yeme içmeden kaynaklanıyor.

Yüzeyi pütürlü taşı gördüğünde Dursun içini çekti, ürperdi.

Profesör çıkıp gittikten sonra:

—Batırcığım, karnını kesen bu muydu? diye sordu.

—Evet.

—Aferin! İşinin ehli bir adama benziyor!

—Grigorev.

—Hee, Göreger... [113]

Batır hafif gülecek gibi oldu. Dursun onu fark etmeden sözüne devam etti:

—Aferin, Göreger diyorsan, Göreger'dir! İnsanın içindekini, hatta böbrekteki çekirdek kadar bir şeyi görmeye göz mü yeter? Onun adını epey iyi koymuşlar. Sen evladım, Göreger'i aklından çıkarma, onun kıymetini bil.

—Doğru söylüyorsun anne. Bu adam beni iyileştirdi. Eğer bu şekilde bir süre daha geçmiş olsa, bu taş böbreğimi çürütecekti. Ben ona minnettarım!

Batır'ın minnettarlığı Dursun'u mutlu etti.

* * *

Batır kısa sürede kendini topladı.

²⁴ Deligöcele: Yetişmemiş ve kökü laleye benzeyen, kök kısmı acı, beyaz çiçek.

²⁵ Porsugamak: Porsugamak bitkisinin suyundan elde edilen ve ilaç olarak kullanılan bir madde.

Yüzü doldu, yanakları kızarmaya başladı. Birbirine değip duran kirpikleriyle kara gözleri, kaşlarının altında capcanlı parıldadı. Bilekleri sağlamlaştı, omuzları dikleşti, baldırlarında yumru yumru et ortaya çıktı, beli güçlendi.

Artık ne kadar yürüse, hoplasa, koşsa, kavun karpuz yese, güreşse, hatta boğuşsa da karnı ağrıyordu. Artık kendini tıkr tıkr işleyen bir saat gibi hissediyordu.

Okulda da böğrünü tutup bükülüp kalmadan canlı hareketlerle tahtaya çıkıyor, yapması zor hesapları yapıyordu. Jimnastikte de kendi üzerine düşeni yaptı, her türlü karışık atik oyunlara da katıldı.

Batır'ın aklında dert bilmez, derman tanımaz tabiplere karşı nefret oluştu. Rahatsızlığını tespit edip uygun çare geliştiren doktorlara ise saygı besledi.

Batır eve döndüğünde dostları onu güçlkle tanıdı. Batır'ın yüzünü gördüğünde Annamırat'ın bile dudaklarında bir gülümseme belirdi.

1935

[114]

İHLASA ARZU

Onlar Kim

Sınıra yakın, dağ eteğinde yer alan küçük bir köy görünüyordu. Bu köyün batısında kapısı sundurmalı bir ev vardı. Evin etrafında başka bir şey yoktu. Onun önünde alçak bir avlu vardı. Bu avlunun içinde çeşitli meyve ağaçları dört bir taraftan yemyeşil görünüyordu. Erken olgunlaşan erikler çoktan beri yetişmişti, elmalar sararmıştı, şeftaliler de yeşil yaprakların arasında küçücük kavun gibi yumrulanmış görünüyordu.

Bu ev Çerkez Çarı adlı gencin eviydi.

Bu köyün ortasını bölerek geçen küçücük kanalın suyu turna gözü gibi parlıyor, şırıltıyla akıyordu. Çerkez genelde bu küçük kanalın ördeği gibiydi ama bu yıl haziran ayı serin geçtiği için, o kanalın duru suyunda henüz yüzemiyordu. Okullar daha yeni kapanıp tatil başlamış olsa

da bu kanalda “şallak bende”²⁶ oynamaya Çerkez’in şimdi vakti yoktu. Babasına, kolhoz işinde yardım ediyordu. Babası birkaç geceliğine gidip dağ içindeki uygun yerlerde ekilen buğdayları biçiyordu.

Çerkez bir gün babasının peşinden gittiğinde onunla birlikte ikinci bir bayırda ekilen buğdayları gezmeye gidip gününü burada geçirmişti.

Önceden geldiği yerden dönmeden yokuş patikalardan, dağın vadilerinden indi ve evlerine doğru gitti. Babasıyla bu dağlara, bu vadilere sayısız kez geldiği için her bir mağarayı, hatta her bir taşı tanıyordu. Güneş dağın arkasından geçip vadilere yoğun bir gölge düşürdüğü için hava biraz kararmış olsa ve bu insansız dağlar korkunç görünse de Çerkez hiç korkmuyordu. Sadece bu vadileri, bu dağı taşı değil, bunların içinde yaşayan börtü böceği bile tanımıştı. Onun bu derelerden, bu vadilerden aysız karanlık gecelerde döndüğü zamanlar da az olmuyordu.

Çerkez’in boz eşeğinin geyiğe benzer keskin toynakları kâh yokuş patikanın toprağına batarak kâh yerdeki keskin taşlara çengel gibi takılarak tehlikeli yerlerde hareket ediyor, sırtında Çerkez’le ilerliyordu. Çerkez her an aşağıya yuvarlanacak [115] gibi görünüyordu. Ama eşeğin ipli eyeri Çerkez’i korkuya, telaşa mahal vermeden koruyordu.

Boz eşek biraz daha güvenli bir patikaya çıktığında birden atılıp hızlanarak arkasında incecik bir toz meydana getiriyordu. Çerkez bazen ince sesiyle uçsuz bucaksız yola doğru türkü söylüyordu. Onun güzel sesi dağın kayalarında yankılanarak derelere çarpıp gidiyordu. Onun bu incecik çocuk sesini tanıyan kuşlar, kurtlar ve çakallar da ondan pek korkmuyorlardı.

Çerkez sivri taşları dimdik duran bir yokuştan inerken keskin gözleriyle başka bir derenin tepesinde bir kıpırtı gördü. Eşeğinin boynuna vurup biraz yavaşladı ve bu kıpırtıya doğru dikkatle baktı.

Bu kıpırtı tek bir şeyin değildi. İlk bakışta iki gibi, ikinci bakışta üç gibi göründü. Ama hava kararmaya başladığı, özellikle de bu kıpırtı dağın gölgeli, karanlık tarafında olduğu için onun insan mı, hayvan mı, börtü böcek mi olduğunu ayırt etmek çok zordu.

Bu kıpırtı Çerkez’i huzursuz etti.

²⁶ Şallak Bende: Suda takla atılarak oynanan bir oyun.

Eğer onlar geyik olsaydı Çerkez'in durduğunu fark edip aniden duraksar, ona doğru kulak kabartırlardı ve hemen topuklarını arkaya kaldırıp kaçarlardı.

Eğer o kıpırtı kurt ya da çakal olsaydı Çerkez'in durduğunu fark eder ve hemen kendini gizlemeye çalışırdı.

Çerkez bunlar hayvan olabilir mi diye düşündüğünde bu derelerde bu günlerde kendi başına gezen sığırların, yabani atların olma ihtimalini yüksek görmedi.

Çerkez uzun süre düşündükten sonra:

“Onlar elbette insandır!” kararına vardı.

Ama nasıl insan?

Avcı olsalardı o dere av yapılabilecek, ava çıkılabilecek bir yer değildi. Çobanlardır desek orası koyun güdülecek bir yayla da değildi.

Bu kıpırtı Çerkez'i sadece bir huzursuzluğa değil, iyice bir vesveseye sürükledi. “Bırak, neyse ne!” deyip eşeğin sırtına vurmaya, köye doğru yönelmeye gönlü elvermedi.

Çerkez'in gözleri bu kıpırtıda olsa da aklına [116] başka şeyler gelip gitti. “Genç Komünist” gazetesinde okuduğu bir haber aklına geldi: Sınıra yakın bir köyde tam da kendi gibi bir çocuğun sınır bekçilerine yardım ettiğini, sınır bekçilerinin bu çocuğun yardımıyla eşkıya yakaladığını hatırladı. Bununla birlikte bir ara, “Daima Hazır” gazetesinin piyonerlerinin yaptığı dikkatli olma yönündeki çağrı aklına geldi. Sanki yanında biri varmış da onunla konuşuyormuş gibi birden cesaretle konuştu: “Hayır! Ben o kıpırtının ne olduğunu anlamadan eve dönemem!”

İyi de nasıl yapmalı?

Hava iyice kararmıştı.

Aslında bu kıpırtı Çerkez'in gittiği vadinin istikametinde değil, başka bir dere tarafındaydı. Bu dereye ulaşmak içinse yüksek bir dağı aşıp geçmeliydi.

Bu sarp yokuşu geçebilecek miydi? Geçti diyelim, Çerkez vardığında onlar yerlerinde duracaklar mıydı? Araları yakın olsa bile karanlığın içinde onların kim olduğunu anlayabilecek mi? Peki, anladı diyelim: Onlar dost değil de düşmanmış... Yumruk kadar Çerkez'in onlara

yapabileceği şey ne? Eğer onlar kötü kalpli adamlarsa Çerkez’i şu derenin içinde yok etmezler mi?

Çerkez içinden bu zor durumları düşünse de en sonki korkunç meseleyi aklına getirmedi, belki de getirmek istemedi. Hatta tereddüt bile etmedi.

Çerkez eşeğinin sırtına vurdu.

Vadiye, sarp dağın yüksek tarafından geçmek yerine aşağıda, onun biraz alçaldığı yerden, dağ ile vadinin arasının biraz yakınlaştığı noktadan geçmeyi akıl etti.

Nispeten düz bir yola çıktığında neşelenen eşek kuyruğunu sallayarak hızlandı.

Çerkez’in Niyeti Ortaya Çıkmadı

Çerkez o kıpırtıya yaklaştığında hava tamamen kararmıştı. Gökyüzünde ay da yoktu. Derenin içine sadece birkaç yıldızın ışığı düşüyordu.

Çerkez’e göre onlarla arası şimdi bir baston boyundan fazla değildi.

Çerkez’in dikkatini, düşüncesini beklenmedik bir şey [117] bozdu. Bu beklenmedik durum onun bütün sırrını açığa çıkardı, onu korku içinde bıraktı: Eşeği kulaklarını dikip birdenbire anırmaya başladı.

Bu anırma, Çerkez’i gerçekten telaşa düşürdü. Bu kısa sürede, “Yoldaşın eşek olmasın!” diye de yakındı. Elindeki sopayla eşeğin kulaklarına vurdu, sinirle fısıldadı:

—Hey, kötü huylu! Sen beni açık etmek, düşman eline vermek mi istiyorsun?

Çerkez, babasının yedek kıyafetlerini koyduğu çuvalı eyerin kenarından çözüp aldı ve eşeğin burnuna geçirip kulaklarının üstünden ve etrafından sıkıca bağladı. Onun üstüne yeniden atlayıp bindikten sonra sinirle:

—Şimdi avazın çıktığı kadar bağır, diye fısıldadı ve böğrüne vurdu.

Aradan biraz vakit geçtikten sonra Çerkez, ön tarafta birilerinin olduğunu fark etti. Onların kokusunu alan, onlara doğru atılan eşeğin boynuna sopasıyla vurdu ve onu durdurdu.

Çerkez burada bir süre düşünceye daldı.

Onun durumu şimdi karmakarışık bir hâl almıştı. Bu seyyahların, eşeğinin anırmasını duyduğunu ve peşlerinden birinin geldiğini fark ettiklerini anladı.

Çerkez şimdi sakın kalması gerektiğini hatırladı. Karşısındakilerin yalnız olmadığını da biliyordu. O, akşamüstü onların kaç kişi olduğunu fark etmişti. Kapkaranlık gecede yüksek sesle konuşmadıklarını, gülüşmediklerini, türkü söylemediklerini bildiği için onların köyden olmadığını da anlıyordu.

Yine de Çerkez endişeye kapılmasına izin vermedi.

Bu dar patikadan başka bir sapağa doğru yöneldi, başı torbalı eşeğini sıkıca bağladı. Ondan sonra tahmin ettiği yere doğru emekleyerek yola düştü.

Çerkez'in aklına bu emekleme sırasında bir şey geldi, aniden dikkat kesildi. Bu patika boyunca emekleyerek gitmenin gereksiz olacağını, patikanın doğru onlara götüreceğini anladı. Bu yüzden de on yirmi adım sağına doğru yavaşça ilerleyip seyrek otluğun içinden geçerek saklana saklana gitti.

Çalı çırpının içindeki nemli yeşil otların [118] kokusu Çerkez'in burnuna çarptı, onu hapşırtacak gibi oldu. Eliyle ağzını, burnunu tutup ses çıkarmamaya çalıştı. Onun emekleyerek geldiği yerde semaverin musluğundan dökülür gibi çok az miktarda su da şırıldıyordu. Çerkez buradan geçerken ayakları biraz çamura battı. Yeni akşamın ılık rüzgârı, oradaki dağ rüzgârı onun vücudunu titretti. Ama o, şu anki gergin durumda bunların hiçbirini fark etmedi.

Çerkez buralardan gece geçtiğinde her zaman önüne aniden; dişlerini göstererek sağa sola yürüyüp duran bir kurt, kızıl tüylü, amaçsız, ahmak bir çakal, kuyruğunu ip gibi oynatan bir tilki çıkardı. Ama bu gece onun önüne hiçbir hayvan çıkmadı. Belki de önündeki seyyahlar onları korkutmuşlardı! Sadece onun bilebileceği bir metre kadar uzunlukta bileği kalınlığında alacalı bir yılan yakınından tıslayarak geçti. Bu sırada Çerkez'in vücudundaki tüyler diken diken olsa da o anki heves, beklenti, korku ona bu yılanı derhâl unutturdu.

Çerkez düşündüğü noktaya gelmesine, aklındakinden biraz daha ileriye gitmiş olmasına rağmen ne onların izini gördü ne de seslerini işitti. O, rüzgârsız, kıpırtısız, sessiz karanlığın içinde ne kadar durduysa da onun keskin kulaklarına ses de gelmedi, ayak sesi de işitilmedi. İçinden, "Onlar hızlıca kaçtılar mı ya da çalı çırpının içinde bir yerde gizlendiler mi ki?" diye düşündü.

Keskin gözleri her bir çalıya, her bir büyükçe taş kadar görmeye çalışıyordu. Ama uzun bir süre boyunca gözlerine farklı bir şey görünmedi... Bu sırada, aniden yirmi adım önündeki gür çalılık onun gözüne daha da sık göründü. Ona göre, bu çalılığın içi boş değildi. Babasıyla ava gittiğinde bunun gibi çalıların içinde tavşan yatıyor bile olsa içinde canlı bir şey olan çalının dışının da farklı göründüğünü babası ona öğretmişti.

Yine de kim bilir? Bu çalılığın içindeki şeyler Çerkez'in takip ettiği adamlar mıdır yoksa peşine yavrularını takmış bir domuz mu? Bunun gibi çalılıklarda bazen domuz da oluyordu.

Her ne olursa olsun, bunu öğrenmek gerekti.

Çerkez bu çalılığa doğru emekleyerek değil, göğsünde sürünerek [119] ilerledi, ona göre, kalp atışının gürültüsü yeri sarsıyor gibiydi. Sanki bu sarsıntıyı sadece karşısındaki insanlar değil, dağın eteğindeki sınır bekçileri bile fark edecek gibi hissetti.

Çerkez çalıya on adım kadar yaklaştığında, yıldız ışığında bu çalının içinde bir kıpırtı da olduğunu fark etti. Çerkez geri çekilip kulak verdiğinde bir gürültü ıstır gibi oldu. Çerkez yine iki üç adım ilerlediğinde güçlü bir pençe onun nazik omzuna yapıştı.

Kuş Kafeste

Kılla kaplı parmaklar Çerkez'in omzuna kan topladı.

Bir anda üzerine üç adam abandı.

Kapana kısılan kuş gibi titreyen Çerkez, korkulu gözlerini yıldız ışığına doğru iri iri açıp onların yüzüne baktı.

Onlardan biri gür bıyıklı, çenesi kısa, sol kaşının üstünde derin bir eşek toynağı izi olan, yapılı bir adamdı. İkincisi; bıyığı yeni terlemiş, temiz yüzlü, henüz vücudu olgunlaşmamış, ince, orta boylu bir gençti. Üçüncüsüye gözleri ateşli, burnunun üst tarafı kabarık, sakalı fırça gibi, rengi soluk, tıknaz bir adamdı. Bunların üçünün de saklı silahları vardı.

Üçü üç yerden Çerkez'i alacalı gözleriyle yer gibi baktı. Yumruğunu ona doğru gösteren de oldu. Çerkez'in kapana kısılan tavşancık gibi titrediğini gördükten sonra ona çok fazla eziyet etmediler ve sormaya başladılar:

—Ey çocuk, nereden geliyorsun?

Çerkez kısık bir sesle cevap verdi:

—Hiçbir yerden gelmiyorum.

—O zaman nereye gidiyorsun?

Çerkez’in omzu sızlasa ve onların bıyığından, bellerindeki tabancalardan çekinecek gibi olsa da birden şaşkına dönmeden yavaş yavaş kendini topladı. Sovyet savaşçısının faşistlerin eline düştüğünde şaşırmadan nasıl cevap vereceğini bir kitapçıkta okumuştı. Çerkez bunu hatırlayıp kendini bu Sovyet askerinin kardeşi olarak düşündü ve kaşlarını çatarak kesin bir dille cevap verdi:

—Babamın yanına. [120]

—Baban nerede?

—Dağda.

—Dağda ne yapıyor?

—Ekin biçiyor.

—Babanın yanına neden gidiyorsun?

—Ekmek götürüyordum...

Onların üçü birden bağırdı:

—Ekmek mi!

—Evet, ekmek.

Üçü birden Çerkez’in omzuna yapıştı. Çerkez üçünün de kurumuş dudaklarının sulandığını, onların bir şeyden dolayı hayal kırıklığına uğramış gibi olduklarını düşündü. Bu hâlleri birkaç günden beri ekmek görmediklerini gösteriyordu. “Ekmek” sözünü duyduklarında onların meraklı gözleri yuvalarından çıkacak gibi oldu.

Bu soruyu üçü birden tekrarladı:

—Hani, ekmek nerede?

—Eşğimin üstünde.

—Hani, o ekmek nerede?

—Kaçırdım.

Çerkez'in son cevabını duyduklarında üçünün birden bıyığı aşağı düştü. Üçünün de mutsuz gözlerinin meraklı parlaklığı söndü, alaca gözleri öfkeyle alevlendi.

Çerkez'in omzunu sıkan pençe, onu yeniden daha sert sıktı, onun diğer pençesi ise Çerkez'in yanağına tokat attı. Çerkez'in yanağı yandı, gözleri yuvasından çıkacakmış gibi oldu. Tırnaklı pençenin tuttuğu yer ise dayanılmaz bir derecede sızladı. Aslında Çerkez neresinin sızladığını, neresinin iyi olduğunu da unuttu. O anda kendisinin mertliğini veya sıkıntısını da aklına getiremedi.

Alnı toynak damgalı olan sesini kalınlaştırarak avazı çıktığı kadar bağırdı:

—Yalan söylüyorsun, domuzun oğlu! Eşeginin anırmasının üzerinden çok az vakit geçti. Sen kimi kandırmak istiyorsun?

Çerkez kendini tutabildiğini zannetse de konuştuğunda sesi acılı çıktı:

—Yalan söylüyorsam siz bulun.

—Sus!

Çerkez yüzünü aşağı eğdi.

Alnı damgalı adam onu yine payladı: [121]

—Niye sesini çıkarmıyorsun?

—“Sus” dedin ya!

—Yalan konuşma, doğruyu söyle.

—Neden yalan söyleyeyim? Bu vadide tek başıma korkudan ödüm patlıyordu. Sizinle karşılaşacağımı bilemedim. Bana merhamet edeceğiniz yerde vuruyorsunuz.

—Gevezelik etme de eşekten, ekmekten haber ver!

—Evet, oradan oraya koşarken eşeğimin anırdığını ben de duydum. Ben o sese doğru koştuğumda birden sizi fark ettim. Eşeğim size doğru gelmiştir diye ben de bu tarafa yöneldim. Yoksa ağabeyler, eşeğimi siz görmediniz mi?

—Lafı başka taraflara çekme! Eşek arayan adam sürünerek dolanmaz.

—Neden olmasın, benim gözlerim geceleri çok iyi görmüyor ama!

—Eşek kaybeden adam bağırp çağırmadan hırsızlık eder gibi dolaşıp durur mu?

—Kurttan, çakaldan korktuğum için sesimi çıkarmıyorum. Aniden bir mağaradan ayı çıkıp beni savurup atsa ne olacak!

Çerkez’i ne kadar sıkıştırsalar da o hiçbir suçu kabul etmedi. Kendini yeniden cesur göstermeye çalıştı:

—Babam dünden beri aç olduğu için gözü sürekli yoldadır. Belki eşeğimi bu gece kurt yer... Ondan sonra vay benim hâlime! Ağabeyler, bana yardım etsenize!

Çerkez kendini ne kadar çaresiz gösterse de onlar onun sözüne inanmayıp ondan şüphelenerek:

—Sen ekmeği bul. Biz seni bırakalım, diye homurdandılar. Çerkez cevabını değiştirmede:

—Vah ağabeyler, ne diyorsunuz? O tam bir tandır, yok, bir tandır bile değil, tam bir heybe ekmek! Ona tek benim gücüm yetmedi de ekmeği eşeğin üstüne annemle ikimiz güçlkle kaldırıp koyduk! Onu bulursak babama da yeter, size de yeter... Birlikte arasak ya, ağabeyler!

İri yarı adam, eşeği aramayı teklif etse de Çerkez’in omzuna yapışan pençenin sahibi ona güvenemedi. Çerkez’den şüphe etmeye devam etti, arkadaşıyla başka bir dilde konuştu: [122]

—Ben buralara yirmi yıldan beri, şu dağı geçtiğimden beri aşınayım ama... Bunun kadar kurnazını görmedim. Bunun ağzından çıkan sözler, hiç bir çocuğun söyleyeceği sözler mi? Bizim bunun kadar olan çocuklarımız annelerinin yakalarından ellerini ayırmadan oturuyorlar...

Birden Çerkez’e dikkatlice baktı:

—Yoksa, demin türkü çığırın sen miydin?

Çerkez bilmezlikten geldi:

—Hangi türkü?

—Ne hangi türküsü! Damana yolu... Güneş ışıklarını yere saçtığında “Çıkalı Bulgur dağına...” diye kulağına vurulmuş gibi bağırın sendin tabii!

—Vay, ağabey neler diyorsun... Türkü mürkü aklıma gelir mi? Eşeğimin peşine takılıp ayaklarımı taşla kestirerek yürüyordum! Ama evet, doğru söylüyorsun, ona benzer bir türkü sesini ben de duymuştum.

Çerkez'den doğru cevap alamadıkları ve ondan şüphelendikleri için onu bırakmadılar. Onlar Çerkez'e, "Köyünüzün nerede olduğunu söylersen ve evinize gidip ekmek getirirsen seni bırakırız." dediler. Çerkez buna seve seve razı olsa da onlar onu salıvermeyi makul bulmadılar.

Onlar hem Türkmen dilinde hem de başka bir dilde konuşuyorlardı. Çerkez'e niyetlerini belli etmemek için çoğunlukla başka bir dilde konuşuyorlardı. Ama Çerkez onların konuştuğu dili de az biraz anlıyordu. Sınıra yakın olduğu için köylerinde bu dili konuşanların sayısı çoktu. Özellikle babası bu dili su gibi bildiği, oğluna da her zaman gerekli olacağını düşündüğü için Çerkez ilk konuşmaya başladığından beri onunla bu dilde konuşuyordu: Çerkez'in üç yaşındaki kulağı "Çay mihori", "Koja mivari?" cümlelerini öğrenmişti.

Seyyahlar gür çalılığın içinden çıkıp yüklerini omuzlarına almaya başladılar. Bu yükler pek fazla büyük olmasa da epey ağır görünüyordu. Çerkez o yükleri ilk başta gümüş paradır diye düşünmüştü. Ama onların dışının kat kat olması, yaydıkları koku Çerkez'in aklını bulandırıyor. Bu yüzden de o yüklerin ne olduğunu Çerkez hemen anladı.

Çerkez o adamların kaleden çıkmalarının, vadiden vadiye sırtlarında yüklerle yol aşındırmalarının üzerinden en az beş altı gün [123] geçmiştir, diye düşündü. Bu şekilde ekmek talep etmeleri de onların ya yolunu kaybettiğini ya da bir şeyden korkarak dağın içinde birkaç gün dolaştıklarını gösteriyordu.

Durum gerçekten de böyleydi. Onlar kendi aralarında değişik dilde konuşup birbirlerine homurdandılar. Yollarını kaybetmeleri ve aç kalmaları konusunda birbirlerini suçladılar. Şimdi nereye gidecekleri, nerede kalacakları, Çerkez'i ekmek için gönderip göndermeyecekleri hakkında da konuştular.

En sonunda eski patıkaya incekleri sırada Çerkez'in gözü dağ eteğindeki bir ışığa takıldı. Çok hızlıca yanıp söndü. Çerkez onların sınır bekçisi olduğunu bu sinyalden az çok anladı.

Şimdi Çerkez'in durumu epey zordu. Onlar onu ekmek bahanesiyle evine doğru mu yollayacaklar, kendileriyle birlikte dağlara mı götürecekler ya da bir yerde bir çukura mı atacaklardı?

Şu anki durum Çerkez'i epey şaşırttı. Avazı çıktığı kadar:

—Eşęimi bulmam lazım ama! Buppps, diye bağırmaya başladı.

Üstü kıllı pençe o anda onun ağzına ve boğazına yapıştı.

Nasıl Oldu?

Uzunca süre yalnız kalıp kurttan korkarak kulaklarını dikeltip duran eşęin keskin gözleri uzaklarda bir şey fark etti. Duruşunu değiştirmeden çakılı kazık gibi dimdik durdu ve o tarafa doğru kulak vererek baktı. Onun bu seferki bakışında bir farklılık vardı. Genellikle bu şekilde kulaklarını diktiğinde, Çerkez’in yanında olup olmadığına bakmadan koşardı. Ama şimdi onun tek bir tüyü bile kımıldamadı. Diğer taraftan bir hışırtı daha duydu.

Başına giydirilen torba anırmasına izin vermediği için eşek, ipini gerdirebildiği yere kadar çırpındı, o gelen kişiyi tanıdı.

Eşęe doğru hızla gelen Çerkez’di.

Çerkez gelip onun ipine yapıştığında eşek ona sürtünmeye başladı. [124]

Çerkez “onlardan” artık fazla korkmuyordu. “Onların” peşine düşmeye, onu aramaya vakitlerinin olmadığını, aksine dertlerinin, gailelerinin kendilerini gizlemek olduğunu artık biliyordu. Bu yüzden çok fazla acele etmeden eşęin eyerine yaslandı ve düşünceye daldı: “Bu adamlar şimdi dağın eteğine yaklaşmışlardır. Onlar büyük meydana girip giderlerse tan ağarana kadar pekâlâ çıkarlar. Bu durumda onların kurtulmaları da mümkün.”

Bu mesele Çerkez’i şaşkınlığa itti. Bu adamları güçlükle fark ettiğinden bu işte kendini kârlı olarak düşünmüştü. Ama iş tersine dönüyordu. Sovyet çocuğunun, hele de sınıra yakın oturan akıllı bir piyonerin silahlı, ne idüğü belirsiz adamların geçmesine izin vermesi hiç akla uygun bir şey mi? Babası bunu duysa ne der? Babasının arkadaşı komutan onun sırtını sıvazlar mı? Güvenlik amirleri ona nasıl inançsız gözlerle bakar! Hele de beceriksizliği, iş bilmezliği, korkaklığı “Daima Hazır” gazetesine konu olursa var ya...

Çerkez derince bir nefes alıp eşęinin üstüne zıpladı. Eşęin böğrüne tekme atıp ipini sallayarak şu ne idüğü belirsiz adamların peşine düştü. Yıldızların ışığında eşęinin toynaklarından belli belirsiz bir toz kalktı. Hatta dörtlüye koşan eşęin toynakları takırdayıp derenin içinde yankılandı.

Çerkez’in aklına birden türlü fikirler geldi: “Hay, benim gözümde perde mi var ne? Ya da aklımı mı yitirdim? Onlar sadece benim karşımda ama! Ben dağın eteğine çıkar çıkmaz

onların beni yeniden yakalaması mümkün! Onlar benden acımasızdır. Eğer bu sefer yakalarlarsa elimi ayağımı bağlarlar, ya da belki...” Çerkez son düşüncesini tamamlamadan başka bir düşünceye geçti: “Aslında, köye gidip kime haber vereyim? Köy Sovyet Başkanı ile Kolhoz Başkanı bölgeye toplantıya gitmişlerdi. Öğretmenlerse şehirde. Köyde fazla adam yoktur. Kimi orak işinde, kimi koyun gütmektedir. Vah, ne yazık, karakol bizden uzakta! Ben aslında onun nerede olduğunu da bilmiyorum, onu bulamam...”

Çerkez eşeğini durdurup bu uzun düşüncelerden sonra babasına doğru yol almaktan başka bir çare bulamadı. Aslında babasını hatırladığında mutlu oldu: Vatan [125] Savaşı günlerinde babasının bir seferinde sınır bekçilerine “casus” yakalandığını hatırladı. Babasını bu gibi işlerde yardıma çağırdıklarını da biliyordu. Eğer bu sefer de iş başarıyla tamamlanırsa “Çerkez Çarı büyük iş başardı” denilerek gazeteye çıkacağını düşündü ve heyecanlandı.

Kuyruğunu sallayıp debelenerek giden eşeğin hızını yavaş buldu ve onu sürekli tepti, “Deh, deh” diye sürekli tekrarlayıp onun böğrüne vurdu.

Çerkez bu kez gündüzki gibi Damana Yolu türküsünü söylemedi. Aniden yolunu kesen irice bir kurt onu az da olsa korkuttu. Kurt ondan kaçmadı, başka bir şey istiyormuş, sanki genç eşeğin üstüne atlayacakmış gibi onun peşinden adım adım yürüdü. Çerkez’e göre, onun ağzı esniyor gibi yapıp koyun sürüsüne saldırdığındaki gibi şimdi de açıktı. Çerkez’in vücudu titredi, tüyleri diken diken oldu. Eşeğin kulaklarını düşürüp kuyruğunu bacaklarının arasına kılması, titremesi onu da epey korkuttu. Yine de Çerkez panik yapmadı. Elindeki sopayı sıkıca tuttu. Birden eyerde asılı bıçağı aklına geldi, ona yapıştı. Yüreği biraz ferahladı. Bıçağı kurdun ağzından sokup boğazını keserim diye düşündü. Çerkez masalda, eli kılıç tutan bir kahramanın kılıcını yatay tutarak ejderhayı ikiye bölüp onun içinden canlı olarak çıktığını da duymuştu.

Sürekli arkasını kontrol eden Çerkez, kurdun uzun uzun esnediğini ve en sonunda bacağına üzerine yatıp kaldığını fark etti.

Çerkez babasını orakla ekin biçtiği yerde bulamadı. Orada iki bekçiden başka kimse kalmamıştı. Bekçiler, Çerkez’in babasının akşam yemeğinden ve karanlık çöktükten sonra çıkıp gittiğini bilseler de nereye gittiğini bilemedi. Şafakta inen geyiğin yoluna avlanmaya gitmiştir ya da köye dönmüştür, kim bilir?

Çerkez’in işi yolunda gitmiyor, sürekli sarpa sarıyordu.

Babasını bulacak olsa Çerkez derhâl gider, tan ağarmadan evvel sınır bekçilerine haber verirdi. Silahlı adamlar belki yakalanırdı. Şimdi Çerkez'in önceki planı da bozuldu. Elindeki sopayla [126] eşeğin böğrüne vurup bir müddet düşündü, ondan sonra bekçiye sordu:

—Asker ağabey, hey asker ağabey! Karakolun nerede olduğunu bilmiyor musun?

Yeni doğan ayın ışığı askerin gözlerini kamaştırdı, kirpikleri ve göz kapakları titredi. Çerkez'e baktı, onun sorusuna şaşırdı:

—Kasap mı? Ne diyorsun? Burada kasap ne gezer!

Askerin cevabı komik de olsa, şu an Çerkez'in içinden gülmek gelmiyordu. Askere anlattı:

—Yok, kasap değil. Sınır bekçilerinin başkanlarının durduğu yer.

—Hee, şöyle desene! Tabii evladım, ne yapacaksın ki?

—Ya, hiç... Babam o tarafa gitmiştir diye düşünüyorum.

Asker, Çerkez'in soru ve cevabından şüphelenmeyip bunun hakkında hiçbir şey düşünmeden, şüphelenmeden, tamamı ağarmış gür sakalını sıvazlayarak dürüstçe cevap verdi:

—Han oğul, çölün hangi bir yerini sorsan ben sana söyleyiverirdim. Ulu dağların hangi birinin adını sorsan belki de tarif edebilirdim. Ama karakolun nerede olduğunu sana söyleyemem. Benim bu köye yakınlarda göçüp geldiğimi sen de biliyorsun! Şu anda bana “Asker Ağabey, git, sen şimdi dönüver!” deseler köyü bulur muyum o bile şüpheli.

Çerkez, askerin tamamen tükendiğini bildiği ve kendinden önce onun karakola gidip haber veremeyeceğini anladığı için bütün olayı ona anlattı.

Devenin kendi yavrusuna dikkat kesilişi gibi asker de eşeğin eyerine dayanıp Çerkez'e kulak verdi. Durduğu yerde hareket etmeden, kımıldamadan onun hikâyesini merakla dinledi. Aniden yaşlı adam onun sözünü kesti:

—Oğlum, lafını unutma... Sen şimdi bana anlat. O zalimlerin elinden nasıl kurtuldun?

—Onlar yoldan, patikadan değil, çukurlu, engelli yerlerden yürüdükleri için karşılarına dik bir kaya çıktı. Aralarından biri içerideki dağlara aşına olsa da sınırdan geçip eteğe yaklaştıkları için yolu şaşırdı, aklı karıştı. En sonunda bana inanmaktan, bana iyi davranmaktan,

yolu bana sormaktan başka çare bulamadılar. Ben onlara hevesle hizmet ettiğimi [127] göstermek için onları ilk önce biraz doğru yola yönelttim. Daha sonra ise tam ters istikamete dönüp akıllarını öncekinden daha beter karıştırdım. Bir yandan yakınıp diğer yandan da orayı burayı kontrol ediyormuş gibi yapıp bu karmaşada gizlice topukladım.

Asker, eşeğin üstünde oturan Çerkez'i heyecanla kucakladı.

—Oğlum, sen on bir yaşını daha yeni doldurmuşsun. Ben şimdi seksene ayak bastım. Ama ben senin yaptığını, başardığını şu dağların içinde başaramam. Aferin oğlum.

Askerin sözleri Çerkez'i pek fazla etkilemedi. Onun akıllı başka yerde olduğu için onun sözlerine pek dikkat veremedi ona akıl danıştı:

—Asker amca, şimdi ne yapayım?

Asker kendi durumunu basit bir dille itiraf etti:

—Evladım, toprak bellemeye, orak savurmada belki de bir adamın yaptığını yaparım. Ama böyle karışık meseleleri çözmeye aklım ermez. Gecenin bir vakti, dağın içinde kimi bulacağımı bilmiyorum. Bana göre, köye doğru gitmen fena olmaz diye düşünüyorum.

Askerin verdiği akıl, Çerkez'in kendi düşüncesiyle uyuştu. Eşeğin boynuna sopayla vurup böğrünü tekmeledi ve yamaçtan indi.

Eşeğin toynaklarının gürültüsü, sakın gecede, saf havada uzaklara ulaştı. Mızrak boyu kadar kalan ay ışığında eşeğinin uzun gölgesi taşlı bayırın üzerinden hızlı hızlı geçip gitti.

Beklenmedik Misafir

Çerkez köyün kenarından indiğinde saat gece yarısını geçmişti. Köyü ortadan bölüp geçen derenin sığ tarafından geçecekken eşek, onun isteğine göre hareket etmedi. Ağzını temiz suya daldırdı. Çerkez her ne kadar aceleci olsa da eşeğin dili damağının kuruduğunu anladığı için su içmesine izin verdi.

Çerkez duru suya baktığında ayın suyun bir kenarından girip gittiğini gördü.

İçinden, “Babam evdedir. Hemen karakola [128] gideriz. Geç kalırsak hava aydınlandığı zaman onlardan en son ayrıldığım yeri ve onların gittiği yönü gösteririm. Belki, onların peşinden yetişiriz.” diye düşündü.

Kapılarına gelip eşeğini bağladığında evlerinde zayıf bir ışık gördü. Bu yüzden babasının evde olduğundan şüphelenmeden eve girmeye bile üşenip: “Baba, hey!” diye bağırısı geldi. O anda ise komşularını uyandırabileceğini hatırlayıp niyetinden vazgeçti.

Çerkez henüz içeri girmeden evin ışığından içeride kalpaklı birinin olduğunu gördü. O zayıf ışıkta onun kim olduğunu seçemedi, aslında seçmek de istemeden düşündüğü şeye niyetlenip kapıyı açmaya sabırsızlandı:

—Baba, diyerek içeri girdi.

Çerkez o anda, orada donakaldı.

İçerideki adam eşeğin ayak sesinden ürküp yerinden kalkmış, hazırlanıp evin batı tarafında durmuştu. Çerkez bu adamı görünce vücudunu hissetmedi ve ona ne diyeceğini, hatta ne düşüneceğini bilemedi.

Onu uzun bir aradan sonra gören, onun bu şaşkın hâlini fark eden annesinin de yüreğine bir endişe düştü. Çerkez’in üzerine atladı ve onu kucakladı.

—Çocuğum, Çerkezcğim, sana ne oldu? Neden böyle geç saate kaldın? Bütün gece gözüme uyku girmedi, bağrıma bıçak saplanmış gibi oldu. Senin rengin solmuş. Sen kendini hâlâ toparlayamıyorsun. Sana ne oldu, ne?

Kapıya yaslanan adam ile Çerkez birbirlerini tanıdı. Bu yüzden onların birbirinden bir şey gizlemesine de gerek kalmadı.

Çerkez, annesini korkutmamak ve bu dikilen adamın aklına başka bir şey getirmemek için akşam ilk verdiği cevabı tekrar etmeyi makul buldu:

—Anne, ay anne! Bana bir şey olduğu yok. Ben... Eşeğimi kaçırıp geciktim.

—Kaçırdın mı!

—Evet. Onu aramaktan helak oldum.

—Vah çocuğum, baban seni ne kadar beklemiş!

—Yok anneciğim, sen rahat ol. En sonunda eşeği de buldum! Orak işçilerinin yanına da gittim. [129]

Çerkez’in cevabı alnı toynak damgalı adamı biraz rahatlattı. Çerkez’in akşamki sözlerine şimdi inanmaya başladı. Onu haksız yere hırpaladığına ve yaptıklarına biraz pişman oldu. Çerkez’in gönlünü nasıl alacağını bilemeden birden yüksek sesle bağırdı:

—Ah, deme yahu!

Çerkez üstü kıllı pençenin yapıştığı yere elini götürüp toynak damgalı kaşın altındaki çekingen gözlere öfkeyle baktı. Artık ondan korkmadığı için ona kötü söz söylemekten de çekinmedi:

—“Hırsız, herkesi hırsız; namussuz da namussuz sanırmış.” sözü gibi, hiç benim sözüm sizinkiyle aynı mıdır sanıyorsunuz?

Birbirlerine baktıklarında onlarda farklı bir durum olduğunu Çerkez’in annesi de anlamıştı. Şimdiyse bu ikisinin üstü kapalı sözleri onu şaşkınlığa itmeye başladı. İkisinin de yüzüne uzun uzun bakıp aralarında bir husumet olmasından korktu ve Çerkez’in sözünü kesti:

—Ee misafir! Neden böyle ayakta kaldın? Otursana! Çerkezcğim, sen niye yabancı eve gelen misafir gibisin? Senin bu hâlin ne?

Ne misafirden ses çıktı ne de Çerkez annesine cevap verdi. Çerkez gönüllü gönülsüz bir şekilde yukarı geçtiğinde hevesli misafir ayağa kalktı. Çerkez’den bir şey bekledi, ondan özel olarak çekindiği için onun omzuna yapışıp götürsem diye de düşündü. Ama köyün içinde bunu da yapamayacağını akıl etti. Eğer onu alıp giderse annesinin büyük bir bağırtıyla bütün köyü ayağa kaldıracığını, işlerin kötüye gideceğini anladı. Onların ikisini birden yere çalıp sermek de aklına geldi. Ama bu işin de başarılı olacağına inanmadı...

Çerkez’e dalkavukluk etmekten başka çare bulamadı.

Çerkez bu adamı gördüğünde yüzünün ortasına tekme atmayı, köylüleri ayağa kaldırmayı düşünmüştü. Ama onun küçücük beyni o kadar basit çalışmıyor, böyle kaba bir çarenin zarar getireceğinden korkmuştu. Alnı toynak damgalı adamın sağ tarafında gizlenen sağ eli altında büyük bir yumru görünüyordu. [130] Çerkez bu yumrunun altıpatlar ya da ondan da korkunç bir silah olduğunu anlamıştı. Bu yüzden o da adama çok sert sözler söylememeye, ona niyetini belli etmemeye çalıştı.

İkisi birbirine yakın oturup birbirlerine çok fazla bakmadan sohbete başladılar. Misafir, koca ağzına yakışmayan yün gibi bıyıklarını oynatarak yanında satranç piyonu kadar kalan Çerkez'in kahramanlığını, ıssız dağların içinde gece gündüz demeden gezip durmasını yüceltti, övdü.

Çerkez kendini, sanki dersin, kendini övdürmek isteyen bir çocukmuş gibi güldü. Ama onun bu gülüşünde bir ironi olduğunu alnı toynak damgalı adam da anladı.

Misafir en sonunda onların evine niçin geldiğini, durumlarını önceden Çerkez'e de açıkladığını anlattı:

—Evladım, sen bizim hâlimizi biliyorsun. Biz şu anda ekmeğe muhtacız.

Bakışlarını Çerkez'e doğru çevirdiğinde onun bakışındaki şüphecilik, gözbebeklerindeki hilekârlık göründü. Bu bakışı gören Çerkez'in bir şey soracağını anladığı için bu konuyu kendisinin açmasını makul buldu.

—Evladım, bizim eşkıya ya da kaçakçı olduğumuzu düşünme. Biz izin belgesi olan insanlarız. Sınırdan kaçak değil, yasal yolla geçtik. Biz Sovyet çalışanları olarak gizli bir görev üstündeyiz. Şimdi ise uzak bir yere özel bir emirle gidiyoruz. Nereye olduğunu, ne için olduğunu söylemenin tabii ki gereği yok, söylemeye hakkımız da yok. Genç olduğun için sen bunun gibi şeyleri pek anlayamazsın ama teyzem anlayabilir...

Çerkez zamandan faydalanıp gizli bir işaretle şöyle dedi:

—Evet ağam, yani sen eşkıya dediğinde benim aklıma hemen şu geldi: Ben geçen sene “eşkıya” denen adamları görmüştüm. Onun öyle heybetli bir atı vardı ki! Hey gidi hey... Parmaklarının arasına sıkışan şeyler hesap edilemez, dişlerinin arasına kaçan şeyleri de ok sanmıştım. Onun nasıl bir heybeti vardı! Ama “kaçakçı” denen adam kendi kendine “öleyim” diyen bir adammış. Anne, sen biliyorsun, onu köy Sovyet'i yakalayıp getirmişti hani... Onun eski pılı pırtısının içinde sadece yarım kiloya yakın uyuşturucu vardı... Evet [131] ağam, sen söylesen de söylemesen de ben sizlerin zengin insanlar olduğunuzu düşünüyorum. Sizin bu heybe heybe yüklerinizin hepsi gümüş paralarla dolu olsa gerek. Vaaay anne, bunlar epey zengin insanlar ya! Ben şu heybelerin her biri bir sürü koyun alır diye düşünüyorum. Evet, ekmek deyince aklıma geldi. Ben heybeyi doldurup gittikten sonra bizde hiç ekmek kaldı mı ki? He anne?

Çerkez'in annesi onun işaretini anladığı için mi yoksa gerçekten de durum öyle olduğu için mi bilinmez, Çerkez'in aklına uydu:

—Ya Çerkezcığım, sen gittiğinde sadece iki tanecik ekmek kalmıştı. Onun da birini çocuklar yiyip bitirdi!

—Zıyanı yok anne. Misafir bu gece bizde yatar. Sen sabaha karşı kalkıp bir iki tandır ekmek pişirirsin. Öyle değil mi?

Misafir başka bahane bulamadan:

—Gece uyuyup bir yerde kalmaya vaktimiz yok ama, dedi.

—“Yarım günde yarış olmaz.” demişler. Haydi yoldaşlarını da çağır. Bir iki gün nefeslenin. Yarın babam da gelir. Bir bahaneyle tanıştık. Bizden hiç çekinmeyin. Öyle değil mi anne?

—Ya tabii, çekinmek neymiş kuzum?

Çerkez her ne kadar küçük de olsa konuşmasında samimi gibi de olsa misafir ona inanmadı. Muhabbetle oyalanıp kalmamalıyım diye düşündü. O anda köyün içinde dolaşan köpeklerin havlaması da artmaya başladı. Hemen yerinden kalktı ve son sözünü söyledi:

—Ben lafa dalmayayım, fazlaca zaman kaybettiğimi düşünüyorum, gideyim. Hoşça kalın.

—Olmaz misafir, biraz sabret. Sizi ekmeksiz göndermek olmaz. Eğer acele etmekte ısrar ediyorsan işte annem burada, komşuları uyandırır ve ekmeği ödünç alır.

Bu teklif Çerkez'in hoşuna gitmiş olsa da bunda bir iş vardır diye düşündü. Ekmek bahanesiyle komşuları uyanır, insanlar üşüşür diye korktu.

—Yok, yatan insanları rahatsız etmeye gerek yok.

Misafir bir yuvarlak ekmeği büküp koltuk arasına sıkıştırdı ve arkasına bakınıp dışarı çıktı.

Çerkez kalbi yerinden çıkacak gibi, elindeki kuşu kaçırarak [132] gibi hissetti. Nasıl olduğunu da anlamadan aceleyle dışarı çıktı.

O anda alnı toynak damgalı, pençesi kıllı adam kuzeye doğru yönelmiş, hırlayarak koşan iki köpeği peşine takmış gidiyordu.

İri gövde kısa zamanda nokta hâlini aldı ve gözden kayboldu.

İki Taraflı İzci

Bu gece Çerkez için ne kadar da başarısız bir gece olmuştu! “Casus” kendi ayağıyla karşısına çıktığında bile bir şey yapamamıştı. Ayın aydınlığına rağmen yavaşça gözden kaybolup gitti. Hani Çerkez’in uyanıklığı! Hani onun yetenekli, kabiliyetli piyonerliği! Bu gece gerçekleşen olayları anlatsa kim ona “Sağ ol!” der? Belki de etrafındakiler onunla “Saman kafalı!” diye dalga geçerler... Evlerine düşman geldiğini duyurmadığı için onu ayıplamaları da mümkün...

Çerkez bu düşüncelerle derin bir nefes aldı ve içeriye girdi. Annesini rahatlatmak için iki laf ettikten sonra yeniden aceleyle çıktı ve tüm hızıyla yürüdü. Ay ışığındaki gölgesiyle yarış eder gibiydi. Duru, parlak sulu kanalın üzerinden hızla geçti. Birkaç uğursuz köpeğin peşine düşmesine, havlamasına aldırmadan bir kuvvetle komsomol başkanının sekreterinin kapısına dayandı (piyoner amirinin yaşadığı yer dışarıda, köyün doğu tarafındaydı) ve kendini kaybetmiş gibi kapıyı yumruklamaya başladı:

—Sazak! Sazak heeey!

İçeriden bir süre cevap gelmeyince orada duran bir taşla kapıya vurdu ve yeniden bağırdı:

—Sazak heeey! Çabuk açsana, heeey! Ben... Ben Çerkez Çarı!

Kapının çalınışından, Çerkez’in gür sesinden korkan Sazak kapıyı pijamasıyla açtı. Çerkez’e meraklı, korkulu gözlerle baktığında Çerkez kendisinin küçüklüğüne, yaşına, yaptığı işin boyundan büyük oluşuna aldırmadan emir verdi:

—Hemen giyin!

Sazak’ı Çerkez’in emretmesi değil, daha önce böyle görmemiş olması, aceleciliği şaşırttı:
[133]

—Tamam da ne oldu?

—Yürü hemen, karakola gidiyoruz.

—Karakola mı?

Çerkez başından geçen olayları kısaca anlattı.

Onlar bayırda yol ağzına doğru çıktıklarında hava süt gibi aydınlanmış, kuşlar cıvılamaya başlamışlardı.

Çerkez, Sazak’a sordu:

—Karakola geldiğimiz kadar yol var mı?

—Yok. Şu sıradağın arkası karakoldur.

Çerkez bu arada içinden babasına homurdandı. Babasıyla oraya, hatta onun öte tarafına da gidip dönmüştü. Babası onu bir seferinde buraya bırakmıştı ve bayırın öbür tarafına geçip yemek yapma süresi kadar oyalanıp gelmişti. Tahminine göre, o zaman karakola gitmiş olmalıydı. Eğer o zaman Çerkez’i yanında götürseydi Çerkez’in bu gece yaşadığı kötü şeyler olmazdı. Kaçaklar hemen yakalanırdı. Ama şimdi onlar yakalanacak mı, yakalanmayacak mı kim bilir?

Karakol hakikaten de bayırın öte tarafındaymış.

Çerkez başkanlığa gittiğinde yine beklenmedik biriyle karşılaştı... Onu orada babası kucakladı.

Kaçakların sınırdan geçtikleri anlaşılıp onların nereye tüydükleri belli olmadığı için başkan, Çerkez’in babası Çarı’yı çağırmış, Çarı’ya nereye gidebileceği, onların nerelerde aranabileceği ve nasıl yakalanabileceği hakkında akıl danışmış.

Çerkez’in babası Çarı, sadece avcılığı değil, izciliği de biliyordu. Başkanlık ondan bu gibi durumlarda faydalanıyordu. O, bu kez de iki askeri çiftçi kılığına sokup Çarı’nın yanına verdi.

Onlar köye gidip kuzeye doğru giden “misafirin” izini aramalıydılar.

Başkan ondan sonra Çerkez’i tek başına bir ata bindirip birkaç atlıyı da yanına verdi ve tan yeri kızardığında dağın eteğini geçip batıya doğru gönderdi.

Çerkez’in bu gece kırılan kanadı sonunda çırpı. Şüpheli adamları ilk akşam aldatıp kaçtığı yere gidene kadar atını yavaşlatmadı. Burası [134] gerçekten de dağın eteğine inilen yokuş bir yerdi. Onlar ne kadar izlerini gizlemeye ne kadar çalışmış olsalar da vaktiyle eteğe çıkamadan daracık bir çemberde ileri geri dolanmışlardı.

Başkanın yanında işinde usta akıllı bir köpek de vardı. O, buraları kokladı. Daha sonra engebeli yerlerin içinden yavaş yavaş sağa sola yürüyerek dolaştı.

Köpek dağın eteğine çıktıktan sonra uzaklardan görünen kamışlığa, sazlığa doğru yöneldi.

Sazlığa vardıklarında doğudan da birkaç atlının gelmekte olduğu görüldü. O tarafa doğru dürbünle bakan başkan, gelenlerin Çarı ve yanındakiler olduğunu fark etti.

Başkan atını durdurdu.

Sazlığın ucu bucağı yoktu. İçinde üç beş adam değil, koyun sürüsü, deve sürüsü de gizlenebilirdi. Yine de Başkan, onun gerisinin kum, ilerisinin dağ, iki tarafının çöl olduğunu biliyordu. Çerkez'in verdiği malumatlara göre şimdiye dek onların bu sazlıktan çıkmış olamayacakları da aşıkardı. Çıkmış olsalar bile geniş çöldeki izleri takip edip kovalamak için vakit vardı. Ama geniş sazlığın içinde onları bulmak kolay değildi. Bulduklarında da silahlı adamların üstüne gitmek epey tehlikeliydi. Bunları yakalamanın zorunluluğu ise korkudan, tehlikeden daha öncelikliydi.

Başkan, Çerkez'e bakıp endişesini ona hissettirmeden niyetini kibarca söyledi:

—Çerkez, sağ ol! “Casuslar” artık elimizden kaçamazlar. Sen şimdi eve dönüver. Atı sonra biz gelir alırız.

Başkan'ın teklifi Çerkez'in epey zoruna gitti. Kendini hazır yemeğin, üstelik kendi hazırladığı yemeğin sofrasından kovulmuş gibi hissetti. Bu sebeple yüzünü eğdi ve eğerin ucundaki parlak pirinci parmaklarıyla tırmaladı, burnunu çekti, homurdandı.

—Yoldaş Başkan...

Başkan onun mutsuz yüzünü görünce üzüldü. Yine de onu sazlığın içine sokmak istemediğinden başka bahane aradı:

—Sen bütün gece uykusuz kaldın, bitkin düştün... [135]

Çerkez onun sözünü kesti:

—Hayır Yoldaş Başkan, ben yorulmadım.

—Çerkez, evladım, anla ama... Şimdi senlik iş bitti.

—Hayır yoldaş başkan, bitmedi.

—Neden bitmedi?

—Ben “dostlarımla” gündüz gözüyle özellikle de sizin yanınızda “selamlaşmak” istiyorum.

Başkan ona: “Sen onlarla karakolda selamlaşabilirsin.” deyip onu vazgeçirmek istedi. Çerkez ikna olmadı. Başkan onun kişiliğine, kararlılığına hayran kaldı. Ne kadar ikna etmeye çalıştıysa da bunu incitmeden yapamayacağını anladı. Askere emir verir gibi davranmaya ise gönlü razı olmadı. En sonunda ona kesin olarak emretti.:

—Benim seni yanımda götürmeye hakkım yok. Seni kırmak da istemiyorum. Sana kesin emir: Her zaman bir sopa mesafede arkamda olmalısın.

Çerkez sevinçle cevapladı:

—Anlaştık, Yoldaş Başkan!

Yine de onu gözden kaçırmamak, öne geçmesine izin vermemek için Başkan askerlerden birine talimat verdi.

Başkan sazlığa girmeden önce köpeği yakalatıp tasmaına ip taktırdı ve uzun ipini atlılardan birinin eline tutuşturdu. İlk kez başka bir köpeği serbest bıraktıklarında o, atlılardan çok uzaklaşmıştı ve önde gizlenip yatanlar onu vurmuşlardı.

Son Karşılaşma

Yarım ekmek onların hiçbirine yetmedi. Diğer yarısını alnı toynak damgalı adam yolda yemişti. Karınları gurulduyordu. Üç günden beri sadece uyuşturucuyla besleniyorlardı. Ama yemeksiz içtikleri afyon da şimdi içlerini kıymaya başladığı için onlara güç vermemiş, sadece açlıklarını az da olsa geçiştirmişti. Karınları kaburgalarına yapışmaya başlamıştı. Bir yerden yiyecek bulamazlarsa daha fazla yürümeye, bir yere gitmeye mecalleri kalmayacaktı.

Hepsinden kötüsü de yumruk kadar Çerkez’in [136] midelerini sinekten beter bulandırmasıydı. Çerkez’in sureti de alnı toynak damgalı adamın gözünün önünden gitmiyordu. O gece, onların evinden çıktığında dönüp dönüp arkasına baktı. Çerkez’in kapıya çıkıp baktığını gördüğünde aklına olmadık şeyler getirdi.

“Biz sınırdan, korkunç yerlerden sağ salim geçtik. Artık amacımıza ulaştığımızı düşünürken... Şu parmak kadar oğlan karşımıza nereden çıktı? O sadece bir çocuk da değil, mide bulandırıcı bir sinek! Muhtemelen bizi kusturmadan da vazgeçmez... Onun sinek gibi vızıltısı hâlâ bizim kulağımıza geliyor gibi... Ah, nasıl bir şanssızlık! O anda bize denk

gelmemiş olsa bu sazlığın içinde on gün yatsak da bizi kim bilecekti? Şimdi şu kamışlar bile gözümüze adam gibi görünüyor! Ah şu kerkenez bir daha elimize düşseydi!”

Alnı toynak damgalının yüreği bu düşüncelerle yandı ve Çerkez’in serçe parmağının ucuymuş gibi afyonu yuttu, avcunu alnına vurdu: “Ah, seni ahmak! Şuncacık çocuğu dağın içinde ne diye şu afyon gibi yutmadın?”

Diğerleri de alnı toynak damgalı adamı örnek aldılar. Afyon, gönüllerini biraz aldı. Temiz havada kuşluk vakti olup kuşlar güzel güzel öttükleri için beyinlerini kaplayan korku yavaş yavaş azaldı. Onlar kendilerine emir veren devleti gerekli malumatlarla memnun edeceklerine, saygınlıklarının artacağına, yakın gelecekte her birinin bir yerde han olacağına inanmaya başladılar. Etrafı gözetlemeyi de unutup (gür kamışların içinde gözetleme yapmak mümkün de değildi) güzel güzel muhabbete daldılar.

Afyonun keyfi geldiğinde kuşluk tarafından kulaklarına bir çıtırtı geldi. Kulak kabartıp dikkat kesildiklerinde benzer bir çıtırtı batı tarafından da duyuldu. Aradan fazla bir zaman geçmeden sazlığın içi çıtırtılarla doldu. Kamışlar gür ve yüksek olduğu için hiçbir şey göremediler. Kim bilir, sazlığa belki de sığır sürüsü girmiştir... Yine de bu çıtırtı onların zevkine soğan doğradı. Bu çıtırtının çevrelerinin ateşe verilmesinden kaynaklandığını fark etmediler.

Canları boğazlarına geldi. [137]

Tehlikeli yola girdiklerine pişman olmaya, birbirlerine akıl danışmaya vakitleri olmadı. Kendi aralarında konuşamadılar bile. Temiz yüzlü oğlan şerefle teslim olmayı teklif etse de yassı burunlu kaçmayı uygun buldu. Alnı toynak damgalı ise son ana kadar savaşacağını söyledi.

Sözlerini tamamlamak için fırsatları olmadı. Sayısız çıtırtı aniden sanki ayaklarının altından çıkıyormuş, tepelerinden bir tokmak iniyormuş gibi duyuldu. Hatta:

—Yoldaş Başkan, beni bağışlayın! Artık öne geçmeyeceğime asker sözü veriyorum, diyen küçük bir çocuk sesi de duydular.

Alnı toynak damgalı bu sesi güç de olsa hatırladı. Bu, Çerkez’in sesiydi. Bu kısa arada, “Ah, şu kerkenezi bir bulsaydım, onu yüz üstü bir uçursaydım!” diye hayıflandı.

O vakte kadar kamışların arasında yürüyen askerli köpek havlamaya başladı. Alnı toynak damgalı adam elindeki tabancayı bir köpeğe, bir askere doğrulttuğunda kamışlığın içinden

kıvrılıp gelen Çarı'nın tüfeği patladı. Kurşun, alnı damgalının elindeki tabancayı parçalayıp geçti.

Alnı toynak damgalı henüz kendini toparlayamadan Çerkez bir anda onun karşısına çıktı, atının başını çekti ve ona seslendi:

—Selam, yarasa dost!

Alnı toynak damgalı Çerkez'e tam karşısından baktıktan sonra umutsuzca bağırdı:

—Yarın kadar olmayan bir çocuk seni sulu götürüp susuz getirirse, senin kaderini o belirlerse yaşayıp da acı çekmenin anlamı yok!

Onun bu sözlerinden sonra Çerkez üzengisine davranıp arkasına doğru kayarak kendini büyük göstermeye çalıştı:

—Hayır dost, öyle değil! Sen bunu çok görme. Benim toprağım, aldığım eğitim böyle. Sen de benim eşeğimden büyük değilsin. Ben senden daha büyük deveye de burunduruk takıp ona hükmediyorum!

Başkan atın üstünde oturan Çerkez'i kucakladı ve:

—Aferin evladım, diyerek başını okşadı.

1947

[138]

TARTIŞMADAN GÜÇLENİLMEZ

Tartışma

Bir evin gölgesinden uzun süreden beri testere, çekiç sesleri duyuluyordu. Testere hırıldıyordu. Çekiç tahtaya değip tak tak ediyor, bazen de demire çarpıp çınılıyordu.

Burada iki çocuk çalışıyordu.

Onlar uçak yapıyorlardı.

İkisi de on yaşlarındaydı.

Biri geniş alınlı, yakışıklıca bir oğlandı. Onun adı Tokar'dı. Diğeriyse karayağız, keskin gözlü, incecik bir oğlandı. Onun adı Nöker'di.

Tokar ile Nöker'in tamir aletleri pek de iyi değildi. Yarım testereleri, kör baltaları, ucu kırık bıçakları, sapı çıkıp duran eski bir çekiçleri vardı. Uçağı da konserve kutularından, eski kasalardan koparılıp alınan sarımsı kontrplaklardan yapıyorlardı. Kutulardan koparıp aldıkları paslı çivileri de vardı.

Elleri hamallıktan kapkara olmuştu. Burunlarının etrafında, yanaklarında kara parmak izleri görünüyordu. Ama pür dikkat büyük bir gayretle çalışan çocuklar bunu fark etmiyorlardı. Hava serin olmasına rağmen yüzlerinde boncuk boncuk ter görünüyordu.

Yapılan şeye dışarıdan bakınca uçağı az da olsa benziyordu. Tokar ve Nöker onu kirli ellerine aldılar, incelediler, mutlu oldular ve onun çevresini yontmayı ise başka bir güne bıraktılar. Sıra pervanesini takmaya geldi.

Tokar:

—Pervaneleri konserve kutularından yapalım, dedi.

Nöker buna razı olmadı:

—Hayır kutulardan değil, kontrplaktan yapalım.

—Ama pervaneler hafif ve sağlam olmalı. Kontrplak hem ağır olur hem de güçlü rüzgâra karşı dayanıklı olmaz.

—Neden dayanamazmış?

—Rüzgârın kuvvetinden haberin yok mu? Kayadan yapılan değirmenleri bile döndürüyor! Uçağın rüzgârının şiddetine incecik tahtanın dayanma ihtimali var mı? [139]

Nöker keskin gözlerini dikti:

—Pervanelerini rüzgâr mı kıracak? Uçağımız gerçek uçak değil ki!

—Neden gerçek değil?

—Biz oyuncak yapıyoruz ya!

—Böyle oyuncak mı olur? Oyuncak dediğin kâğıttan yapılır.

—Öyle mi, o zaman sen bu uçakla uçacak mısın?

Tokar elindeki çekici yukarı kaldırıp ciddi bir ifadeye büründü, şiddetle bağırdı:

—Fazlasını bile yaparım! Uçağın pervaneleri rüzgârla hem bizim evimizin hem sizin evinizin üstünden vızırdayarak uçarsa ne yapacaksın?

Nöker ellerini birbirine çarpıp güldü:

—Ya duy da inanma!

—Ben bunu uçurmaz mıyım? Ben Annak'ın oğlu değil miyim? Benim ağabeyim Moskova'ya bir günde gidiyor ama!

—Benim de ağabeyim traktörle yerin altını üstüne getiriyor.

—Bu işle traktörün ne alakası var?

—Oyunumuzla gerçek uçağın ne alakası var?

—Oyunun sonunun ciddileştiğinden haberin yok mu?

Tokar'ın sözünü biraz yanlış anlayan Nöker onunla karşı karşıya geldi, göğsünü ona doğru kabarttı:

—Ciddileştiğinde düzelirim diyorsan ciddileş!

Tokar ona dikkatlice baktı:

—Nöker, senin bu hâlin ne? Aklın başında mı?

Nöker yine kendini büyük göstermeye çalıştı:

—Sen nasılsan ben de öyleyim. Senin aklın neredeyse benim aklım da orada.

Tokar şaşkınlıkla elini kaldırdı.

—Nöker, konuşma nereye doğru gidiyor?

—Elbette, senin ciddiyetsizliğine...

—Benim ciddiyetsizliğime mi!

—Sen neden benim üstüme geliyorsun?

—Nöker, ben seni korkutmak istemiyorum, senin anlamanı istiyorum. Uçağın pervanelerini kalaydan yapalım diyorum.

—Ben kontrplaktan yapalım diyorum.

Onlar uzun süre çalıştıkları için mi ya da ikisi de kendi fikrini kabul ettirmek istediği için mi bilinmez, ne kadar [140] tartışsalar da bir karara varamadılar. Tokar da Nöker de kendi dediğinde ısrar etti.

En sonunda sustular.

Tokar çekici ile testeresini aldı, Nöker baltası ile bıçağını aldı. Tokar uçağın gövdesine yapıştı. Nöker onun kanatlarına yapıştı. Tokar Nöker’e, “Bırak!” dedi. Nöker Tokar’a, “Bırak!” dedi. Tokar kendine doğru çekti. Nöker kendine doğru çekti.

Sonunda uçak ikiye bölündü.

Gövdesini beraberinde alıp giden Nöker gerisin geri düştü.

Kanatlarını beraberinde alıp giden Nöker gerisin geri düştü.

Tokar ile Nöker nefes nefese kaldılar.

Tokar kendi malzemelerini topladı. Nöker kendi malzemelerini topladı. Kalaylarına, çivilere varıncaya kadar paylaştılar. En sonunda tek bir çivi üzerine tartıştılar.

Tokar Nöker’e yan yan bakarak homurdandı:

—Bundan böyle seninle ortak bir iş yapmam!

Nöker Tokar’a doğru bakıp burnunu çekti:

—İstedğin buysa ben seninle olan dostluğumu da bitiririm.

O anda Tokar’ın aklına bir şey geldi ve gölgesine baktı. Nöker’le zıtlıştığını da unutup:

—Saat kaç? diye sordu.

Nöker ona cevap vermeden arkasını döndü.

Tokar evlerine doğru yürümeye başladı.

Ben Suçluyum

Tokar eve geldiğinde kapıyı yengesi Şeker açtı.

Tokar'ın kolunun altındaki ıvır zıvırı toplamak için fırsatı olmadı. Suçlu gibi yüzünü aşağı eğdi. Şeker ona kinayeli gözlerle baktı:

—Tokar, bütün gün neredeydin?

Tokar sesini çıkarmadan burnunu kaşıyacakken elindeki paslı çiviler şangır şungur yere düştü. Çivileri toplamak için aniden eğildiğinde çekiç, kalay ve uçağın gövdesi de düştü. Kör testeresi de elinden kaydı. Tokar [141] hangi birini toplayacağını bilemedi, şaşırdı ve yengesine de ne cevap vereceğini bilemeden burnunu kaşıyıp durdu.

Şeker sorusunu tekrarladı:

—Evet Tokar, neden cevap vermiyorsun?

Tokar kabahatli bir şekilde belli belirsiz homurdandı.

Şeker onun ne dediğini anlamadan yine sordu:

—Hiçbir şey duymuyorum. Yüksek sesle söylesene!

—Ben... Nökerlere gittim.

—Bütün gün Nökerlerde miydin?

Tokar yine cevap vermedi.

—Nökerlerde ne yaptın?

—Uçak yaptık.

Şeker onun tamir aletlerine baktı, gülümsedi. Tokar'ın boş boş gezmek yerine ustalıkla meşgul olmasına sevindi. Onun bu aletlerle güzel bir şeyler yaptığını biliyordu. Onun kabiliyetli olduğunu da anlıyordu. Onunla gurur duyuyordu. Yine de izinsiz gittiği, çok oyalandığı için ona biraz kızdı:

—Neden sormadan gittin?

—Yenge, sen evde yoktun.

—Neden çok oyalandın?

Tokar yine önceki cevabını tekrarladı:

—Uçak yaptık.

—Gelip söyleyip ondan sonra gitsen olmuyor mu?

—Nöker bırakmadı.

—Sen Nöker’i dinlemek zorunda mısın?

Tokar, yengesinin yüzüne bakamadan takatsiz bir şekilde konuştu:

—Ben suçluyum.

—Ödevlerini hazırladın mı?

Tokar yengesinin azarından her ne kadar korksa da yalan söylemeye dili varmadı:

—Hayır.

—Derslerine çalışmayıp üç alırsan ağabeyin sana ne der?

—Üç almam.

—Çalışmazsan iki bile alırsın.

—Benim beş ve dörtten başka notum yok ki!

—İzin almadan dışarı gidersen, evde durmazsan ve kitabın kapağını açmazsan dördü beşi nasıl alacağını, ağabeyinin yüzüne nasıl bakacağını, öğretmenine nasıl cevap vereceğini ben de bilemiyorum. [142]

Tokar suçunu anladı, dudaklarını biraz büktü ve cesur bir yüze büründü. Başını kaldırdı, yengesine baktı, kısık bir sesle cevap verdi:

—Yenge, bağışla. Bir dahakine böyle yapmam.

Şeker Tokar’ın boynuna sarıldı, başını okşadı:

—Tokarcığım, senin çok iyi bir özelliğin var: Sen...

—Yenge, ah yenge! Ankar Bey yalan söylüyor. Ben seni çok iyi görüyorum.²⁷

Tokar yengesinin sözünü kesti, onun yüzüne dikkatlice baktı:

—Yenge, ah yenge! Ankar Bey’in yalan konuşmasına bakma! Onun söylediği yalanlardan insanın yüzü kızarıyor. O sevimsiz çocuklarla takılıyor, suyu çıkınca anca evine dönüyor. Annesi ona, “Nereden geldin?” diye sorduğunda, “Okuldan.” diyor. Bu yüzden de o, iki yıldır sınıfta kalıyor.

—Yenge demem o ki onun süte beyaz, suya siyah dediği inanılır şey değil. O, öğretmeni de kandırıyor. Biz Nöker’le ikimiz onunla takılmıyoruz. Onu işimize karıştırmıyoruz.

Tokar Nöker’i andığında ortaklıklarını hatırladı ve aniden durdu. Şeker onun bu hâlden şüphelenmeden sözüne devam etti:

—Canım, ben senin oyun oynamana karşı değilim. Hatta ustalık yapmandan memnun oluyorum. Ben ağabeyine de söylerim. O sana lazım olan aletleri de alır. Ama Tokarcığım, öncelikle ödevlerini bitirmeli, öğretmenin önünde yüzünü kızartmamalı, bunun için çalışmalısın. Gezmeyi, ustalığı ise ondan sonraya bırak.

—Olur yenge, bundan böyle okuldan gelir gelmez biraz dinlenirim ve derslerime bakarım. Uçağı ise ondan sonra yaparım.

Şeker onun düşürdüğü eşyalara göz gezdirdikten sonra:

—Hani yaptığın uçak? diye sordu.

Tokar yüzünü aşağı eğdi, kısık bir sesle homurdandı:

—Pervanelerini takacağımız zaman Nöker’le anlaşılamadık.

—Ya uçakta perili hane olur mu?

—Hayır, peri değil, hane değil. Pervane!

—Perili haneler? [143]

—Haayır! Yenge, uçağın önünde dönen bir şey yok mu! Ona pervane diyorlar.

²⁷ Bu satırda bir baskı hatası olduğu düşünülmektedir. Muhtemel bir satır kayması bulunduğu için anlam karmaşası vardır.

Şeker onu pek iyi anlamadan:

—Peki ondan sonra? diye sordu.

Tokar eğilip uçağın gövdesini kaldırdı, suratını astı:

—Ondan sonra... Çekiştik.

—Neyi? Uçağı mı?

—Evet... O kanatlarını kopardı, bana da gövdesi kaldı.

—Bütün gün uçak yaptınız da sonunda bu mu oldu?

—Nöker benim dediğimi yapmadı.

—Sen onun dediğini yaptın mı?

—Hayır...

—Tokarcığım, iki arkadaşın tartışması ayıptır. O senin dediğini yapmadıysa sen onun dediğini yapsaydın?

Tokar sesini çıkarmadı.

Şeker Tokar'ın ellerine, yüzüne baktı:

—Tokarcığım, ellerinden elli, yüzünden yüz hayvan yavrusu doyar... Başka biri görmeden hemen yıkayıver!

Tokar malzemelerini topladı ve koştu.

Ne Tokar Konuştu Ne De Nöker

Nöker Tokar'la tartıştıktan sonra rahat yüzü görmedi. Ne yapması gerektiğini de bilemedi. Bir tarafı eksik, bir yeri ağrıyormuş, birisi tarafından incitilmiş, birine borçluymuş gibi hissetti. Annesiyle konuştuğunda her zamanki hâlden uzaktı. İştahı da yoktu, yediğinin içtiğinin tadı da...

Annesi onun neden bu hâlde olduğunu bilmek istedi:

—Kuzum, neyin var?

Nöker, annesine ne cevap vereceğini bilemedi. Dudaklarını titretti, “Tokar’la tartıştım.” Demeye dili varmadı. Aslında, Tokar’la tartıştığı için üzüldüğünü ya da buna iyiden iyiye sinirlendiğini de anlamadı. Annesi ikinci kez sorduktan sonra isteksiz bir şekilde cevap verdi:

—Hiçbir şey.

Nöker gece de rahat uyuyamadı. Kâh Tokar’la yumruklaştı, kâh ona “Suçumu affet!” diye yalvardı. [144]

Tokar ile Nöker ertesi gün okulda, teneffüste karşılaştı. İkisinin de yüzünde mutluluk ifadesi belirdi, birbirlerine adım atacaklarmış gibi oldu. İkisi de “Merhaba dostum!” diyecekmiş gibi göründü. İkisi birden harekete geçmeye meyletti. Ama birden ikisinin de bakışı değişti. Sanki birbirlerini görmemiş gibi farklı taraflara doğru yönelip ayrıldılar.

Derste ikisi de yaptığı şeye pişman oldu. Sonraki teneffüste mutlaka konuşuruz diye düşündüler.

İkinci teneffüste önceki durum tekrarlandı.

Tokar içinden, “Nöker benim yanıma gelmezse ben niçin onun yanına gideyim?” deyip kuyruğu dik tuttu.

Nöker içinden, “Tokar benim yanıma gelmezse ben niçin onun yanına gideyim?” deyip kuyruğu dik tuttu.

İki arkadaş okulda ne konuştular ne de selamlaştılar.

Nöker eve geldikten sonra rahatı iyice bozuldu. Tokar ile konuşmayalı tam bir gün oluyordu. Tokar’la arası bozulursa kiminle arkadaş olacak, kim onunla uçak yapacaktı?

Nöker bir iki lokma bir şeyler atıştırıp avluya çıktı. Tokarlarla aralarındaki alçak duvara yaslandı, ona tırmandı, ayağı kaydı, düştü. Yeniden tırmandı, duvarın üstünden başını uzatıp baktı. Tokar’ı göremedi.

Nöker’in yüreği sızladı, boğazı düğümlendi, yutkundu. Sırtını duvara yaslayıp durmak ile aşağı inmek arasında kaldı. En sonunda bağrına taş bastı, başını uzatıp alçak bir sesle bağırdı:

—Tokar! Hey Tokar!

Ne Tokar göründü ne de sesi geldi.

Nöker'in yüzü aniden buruştu. "Aman bana ne? O bensiz iyiye ben de onsuz iyiyim!" düşüncesiyle kendini duvarın üzerinden attı, eve doğru yöneldi.

Tokar'ın hâli de Nöker'inkinden farklı değildi. Şeker önce onu azarlamıştı. O da gece uyumamıştı. [145]

Okuldan gelip bir şeyler atıştırdıktan sonra o da avluya çıktı. O da Nökerlerle aralarındaki alçak duvara gidip yaslandı, tırmandı, kaydı, yeniden tırmandı. Duvarın üstünden kulaklarını dikip baktı. Nöker'i göremedi.

Tokar sırtını duvara yaslayıp durmakla aşağı inmek arasında kaldı. En sonunda bağrına taş bastı, başını uzatıp alçak bir sesle bağırdı:

—Nöker! Hey Nöker!

Ne Nöker göründü ne de ondan cevap geldi.

Tokar cesurca bir adım attı:

—Nöker bana gelmezse ben ona giderim. Bundan neyim eksilecek!

Tokar Nökerlere gitti. Nöker'i evde bulamadı. Annesine sordu:

—Hani, Nöker nerede?

—O da size gitti.

Nöker eve vardığında Tokar'ı göremedi, annesine sordu:

—Hani, Tokar nerede?

—O da size doğru gitti.

Nöker evlerine döndüğünde Tokar'ı göremedi, annesine sordu:

—Hani, Tokar gelmedi mi?

—O da seni sorup kendi evine doğru gitti.

Tokar o sırada kendi evine gittiğinde Nöker'i göremedi. Yengesine sordu:

—Yenge, Nöker gelmedi mi?

—Nöker seni sorup kendi evine doğru gitti.

Nöker sokağı dönüp Tokarlara doğru gitti. Tokar duvarın üstünden atlayıp Nökerlere doğru gitti. Onlar hiç karşılaşmadılar.

Tokar bu sefer sokaktan döndü, Nöker duvardan atladı. Karşılaşamadılar.

Tokar duvardan atladı. Nöker sokaktan geldi...

En sonunda sokakta karşılaştılar.

Nöker yüzünü çevirip Tokar'ın yanından geçti.

Tokar yüzünü çevirip Nöker'in yanından geçti.

Nöker, Tokar'ı görür görmez hemen başka bir yöne döndü.

Tokar, Nöker'i görür görmez hemen başka bir yöne döndü. [146]

Nöker ardına dönüp baktı, Tokar ardına dönüp baktı.

Ne Tokar o tarafa gitti ne de Nöker.

Ne Tokar sesini çıkardı ne de Nöker.

Ağacın önünde duran Nöker de Tokar'a yan gözle bakıyordu, ağacın diğer tarafında duran Tokar da Nöker'e yan gözle bakıyordu.

Hem Nöker hem de Tokar ağacın kabuğunu tırmalayarak oldukları yerde durdu.

O anda birden ortaya çıkan Ankar, Nöker'in üstüne çullandı ve onunla alay etti.

Tokar ona görünmeden ağacın arkasına gizlendi.

Yassı yüzlü kara Ankar sebepsizce çıkıştı:

—Eee tıfıl, niye böyle korkar gibi duruyorsun?

—Aman Ankar, öküz altında buzağı aramasana!

—Ben sana niçin kibirlendiğini soruyorum!

Nöker onu başından savmak istedi:

—Ankar ikimizin ortak bir işi yok ama!

—Neden yok? Bu sokakta yürümeye benim hakkım yok mu?

Ankar'dan korkan Nöker biraz geri adım attı:

—Ankar haydi arkadaş, sen yoluna ben yoluma.

—Hımm... Senin gibi bir ufaklığın kendi yolu var mı? Sen Tokar'ın yancısıydın. Ettiğiniz alayları unuttur muyum?

Ankar Nöker'in sivri burnuna bir fiske vurdu.

Burnu kızaran Nöker gerçekten de kızdı, ağacın ardına göz attı. Tokar'ı görmese de onun orada olduğunu anladı. Ankar'a horozlandı:

—Ankar, olmadık yerden belanı arama! Çek elini!

Ankar onun üzerine yürüdü:

—Seni tıfıl, kime dikleniyorsun?

—Ben kimseye diklenmiyorum.

—O zaman niye tehdit ediyorsun?

O anda ortaya çıkan Tokar'ı gören Ankar topukladı.

Tokar onun peşinden bağırdı:

—Ankar, kaçma!

Ankar ardına bakmadan sokağın köşesini döndü.

Tokar'ın yüzünde öfke yoktu, Nöker'le tartıştığına üzüldüğü için Ankar'a da bir dost gibi nasihat [147] vermeyi düşünmüştü. Ama Ankar onu anlamadı. Tokar yüzünü aşağı eğip kalbini dinledikten sonra içini döktü:

—O bizi de kendine benzetti. Kendisi sürekli kavga ettiği için bizim de onunla kavga edeceğimizden korktu. Aslında ben onu kendime yaklaştırmak istemiştim...

İki dost birbirine dikkatle baktı.

Nöker ona “Merhaba!” deyip elini uzattı.

Tokar ona “Merhaba!” deyip elini uzattı.

İki dost barıştı.

Ankar’ın Aklı Başına Geldi

Tokar ile Nöker içlerini döktüler.

Tokar ilk başta Nöker’e, “Senin yüzünden oldu.” dedi.

Nöker ilk başta Tokar’a, “Senin yüzünden oldu.” dedi.

Sonra Tokar da Nöker de kendi suçlarını kabul etti.

Tokar Nöker’e:

—Bundan sonra tartışmayalım, dedi.

Nöker Tokar’a:

—Bundan sonra tartışmayalım, dedi.

Yeniden uçak yapmaya koyuldular.

Yine uçağın kabası ortaya çıktı.

Sıra pervaneleri takmaya geldiğinde birbirlerine baktılar. Ama bu seferki bakışları sinirli değil, neşeliydi.

Tokar:

—Pervaneleri neyden yapalım, dedi.

Nöker:

—Pervaneleri neyden yapalım, dedi.

Tokar, “Kontrplaktan yapsak nasıl olur?” dedi.

Nöker, “Kalaydan yapsak nasıl olur?” dedi.

En sonunda başka bir uçak daha yapıp birine kalaydan, diğerine kontrplaktan pervane koymaya karar verdiler.

Uçaklar tamamlandı. Bu uçakları buldukları boyalarla boyadılar. Malzemelerin kalitesi iyi olmasa da dikkatle bakıldığında biraz biçimsiz olsa da ortaya çıkan şey uçağa benzedi.

Avlunun içinde uçakları bir öyle bir böyle [148] uçurdular. Avlu onlara dar geldi. Uçakların hız kazanması için yeterli olmadı.

Bir tarafı kapalı, çıkmaz geniş bir sokağa çıktılar. Hafif rüzgârlı avluda uçakları takla attı.

Tokar'ın uçağı tuğlaya çarptı ve pervaneleri yamuldu.

Nöker çok biliyormuşçasına:

—Yaa, ben söylemedim mi? dedi.

Tokar ona bakıp gülümsedi:

—Benimki yamuldu. Seninki şunun gibi sert bir yere çarpsa yamulmaz, parçalanırdı. Benimkini şimdi tamir etmek mümkün. Seninki bu duruma düşerse pervaneleri yeniden yapmak gerekir.

Tokar pervanelerin yamulan yerlerini dizine koyup düzeltti. Tuğlanın üstüne koyup taşla vurdu. Pervaneler eski hâline döndü.

Onlar kendi işleriyle meşgul oldukları için çevreden gelen geçenleri, kendilerine bakanları görmediler.

Birden Ankar onlara doğru geldi. Biraz gizlenip onların uçağını, heyecanla oynadıkları oyunları hevesle izledi. Uçağına doğru koşan Tokar aniden onu gördü. Ankar kaçacak gibi oldu ama Tokar'ın kendisine dikkat etmediğini gördükten sonra yine durdu ve izlemeye devam etti. Tokar'ın uçağı parlayarak uçuyor. Nöker'in uçağı parlayarak uçuyor. Onların pervaneleri de var, kanatları da hatta kanatlarının altında tekerleri de var. Yaptıkları işten Tokar da memnun, Nöker de... Tokarın da Nöker'in de hiçbir eksiği yok. Tokar ile Nöker'in dikkati de aynı yerde, ilgileri de. Tokar Nöker'le gurur duyuyor, Nöker, Tokar'la... Aslında bu ikisi bir elmanın iki yarısı gibi. Hatta onların uçakları da aynı renkte, aynı boyda iki kuş gibi...

Ne kadar da mutlular!

Tokar ile Nöker'in bu hâli Ankar'ı şaşırttı.

Ankar'ın onlardan uzaklaşması gelmedi. Onlara yaklaşmak istedi.

Ankar onlara doğru adım attı, Tokar fark etmedi.

Ankar onlara doğru adım attı, Nöker fark etmedi.

Ankar ne yapacağını bilmeden şaşır kaldı. [149]

Tokar ile Nöker en sonunda Ankar'ın yanında durdular.

Ankar yine bir an tereddüt etti, kaçmaya yeltendi. Ama Tokar ile Nöker'in kendine gülümseyerek baktıklarını gördükten sonra onlardan çekinmedi.

Tokar da onunla konuşmak istedi.

Nöker de onunla konuşmak istedi.

Ankar onlara şaşkınlıkla baktı.

—Uçaklar kimin?

Tokar kendi uçağını gösterdi.

—Benim.

Nöker kendi uçağını gösterdi.

—Benim.

—Onları nereden aldınız?

Tokar:

—Kendimiz yaptık, dedi.

Onlar uçurmaya devam ettiler.

Nöker:

—Kendimiz yaptık, dedi.

—Ya öyle mi...

Tokar:

—İnanmıyor musun? dedi.

Nöker:

—İnanmıyor musun, dedi.

Ankar uçakların kanatlarını ve pervanelerini kontrol etti.

Tokar ile Nöker ona baktılar.

Çıplak ayakları kirlenmişti. Kıyafetinde, ellerinde ve yüzünde mazot lekeleri vardı. Kara saçları pasaklı, kirliydi. Nöker ona baktığında burnunun direği sızladı ama eski dostundan korktuğu için üzüntüyle baktı.

Tokar ona sordu:

—Ankar nereden geliyorsun?

Ankar cevap verirken kekeleydi:

—Şu-u, şu-u...

Nöker dikkatli gözlerini ona dikti:

—Ankar, duymadım deme, yalan söylersen dostluk mostluk demem...

Ankar biraz düşündükten sonra doğruyu söyledi:

—Oynamaya gitmiştim.

—Kiminle?

Ankar'a cevap vermek zor geldi. Ama Tokar'ın meraklı gözlerine baktıktan sonra yine doğruyu söyledi:

—Lallık ile aşık oynadım.

Tokar alay edercesine:

—Nesine oynadınız?

—Biz... Biz... Parasına oynamıyoruz ki... [150]

—Doğruyu söyle, ne kadar kazandın?

—Ben... Ben... Hiçbir şey kazanmadım.

—O zaman... Ben hâlâ eski Ankar'ım de, kurtul!

—Benim sadece on manatım var. Onlar da kendimin.

Onun gömleğinin katladığı kolundaki potluğa gözü takılan Tokar ona gülümseyerek baktı.

—Yooook Ankar, doğru değil. Haydi o kolundakileri çıkar, görelim.

Ankar kızardı, eğildi, “Vah, vah” edip böğrünü tuttu, kurnazlık ederek on manat çıkarmak istedi... Birden onun kolundan katlanmış bir topak yere düştü.

Nöker onu yerden aldı, dışındaki paketi ayırdı. Paraları saydığına yedi tane çıktı.

—Eee Ankar, bu paraları nereden aldın?

—Ben... Ben... Vallahi çalmadım.

—Öyleyse nasıl kazandın?

—Biz... Biz bugün oynamadık ki!

—O zaman bu paralar ne?

Ankar ne yapacağını bilemedi. Ne cevap vereceğini de bilemedi, geveleyip durdu.

—Ben... Ben... Paranın nereden geldiğini ben de bilmiyorum. Bunu... Biri bunu koluma habersiz koymuş olmasın!

Tokar da Nöker de güldü.

Tokar ona ciddiyetle baktı.

—Kardeş, senin o arkadaşların senin cebine aşık koyarlar, pire koyarlar ama para koymazlar. Aksine, sende para olduğunu bilseler seni kandırıp alırlar. Kandıramazlarsa zorla alırlar... Sen en iyisi doğruyu söyle. Biz sana bir şey edecek değiliz.

Ankar sesini çıkarmadan ensesini kaşıdı.

Tokar ile Nöker birbirine baktı.

Tokar:

—Nöker, Ankar'ın arkadaşının kim olduğunu duydun. Onun işi de bu... Bu paraları o belki birini kandırıp veya tehdit edip almıştır. Şimdi bunun sözüne de güven olmaz. Öğrencilerin adına da leke getiriyor. Ne kadar ayıp! Öyleyse biz ondan uzaklaşmalıyız. Bakarsın bir yerde, belki bizi de rezil eder.

Nöker'in çınlayan sesi kararlı çıktı:

—Yoksa biz bununla baş edemeyiz! [151]

Ankar bir Tokar'a baktı, bir Nöker'e... Bir de kendine baktı, yüzünü asıp düşündü:

“Bir bunlara bak, bir de benim tipime bak. Elbette ben ahmağım. Bunlardan kaçtım. Bunlarla dostluğumu, arkadaşlığımı devam ettirmiş olsam ben de onlar gibi olurum. Bunlar bana yüz çevirmekte tabii ki haklılar. Hepsinden de kötüsü, şimdi para meselesinin de üstünü açtılar...”

Ankar'ın dudakları büküldü. Onun ifadesinde kaygı, azap ifadesi görüldü. Hatta son kez konuşurken sesi de kısık çıktı:

—Bundan sonra hırsızlık edersem yüzüme tükürün!

Nöker ona sitem etti:

—Aman, senin yaradılışın böyle, düzeleceğin yok!

—Aşık üzerinden kumar oynamaya devam edersem yüzüme bakmayın.

—Olmayacak bir şeye, yalan sözlere inanmak olur mu ki?

—Şu an yalan söylüyorsam namert olayım.

Nöker Tokar'a baktı. Tokar Nöker'e baktı. Gözleriyle konuştular, “Buna bir şans verip görelim.” dediler.

Tokar:

—Ankar, sözünde durmazsan senin yüzüne bakmayız, dedi.

Nöker:

—Ankar, yeminini bozarsan seni unuturuz, dedi.

Tokar yine tekrarladı:

—Bundan sonra parayla aşık oynayacak mısın?

Ankar “Oynamayacağım.” diye söz verdi.

Tokar ona dostça baktı. Nöker ona dostça baktı.

Ankar’ın gönlü ferahladı. O gözünü paraya dikti, hatta ona doğru elini uzattı.

Tokar ona kesin bir dille cevap verdi:

—Kardeş, parayı şimdilik sana veremeyiz. Belki sen onu yine gidip oyunda kaybedersin. Aslında, biz şimdi emin olmalıyız. Paranın kime ait olduğunu öğrenmeliyiz. Onu harcayamayız. Eğer ki para senin ise onu mutlaka ya sana ya da annene teslim ederiz. [152]

Ankar evlerine doğru yola çıktığında ayakları geri geri gitti.

Hırsızın Ortağı Kim

Tokar ile Nöker birlikte evlerine vardıklarında Şeker’in yanında Ankar’ın annesi Çeper vardı. Çeper heyecanla Şeker’e bir şeyler anlatıyordu. Onun kaygılı yüzünde bir üzüntü ifadesi vardı. Aniden Tokar’a baktı, onun selamını almayı da unuttu. Ona sordu:

—Tokarcığım, Ankar’ı görmedin mi?

—Gördüm.

—Nerede gördün?

—Biz ondan biraz önce ayrıldık.

Çeper sonraki sorusunu sormak üzereyken ya Tokar’dan ya da Nöker’den çekinir gibi tereddüt etti, bakındı.

Şeker onun hâlini anladı ve onu rahatlattı.

—Ay kız Çeper, sen ne sormak istiyorsan soruver. Tokarcığım yalan söylemek nedir bilmez.

Çeper ondan sonra sormaya başladı.

—Tokarcığım siz onunla oynadınız mı?

—Hayır.

—Onun kiminle oynadığını biliyor musunuz?

—Bir çocuğun adını söyledi ama onu tanımıyoruz.

—Ankar’la ne zaman karşılaştınız?

—Biraz önce.

—O nereye gitti?

—Biz onu evinize doğru yolladık.

—Ah, vakitlice eve gelmez ki!

—Bu kez muhtemelen gelir.

—Ah evladım, o hiç doğru söyler mi!

—Bu sefer muhtemelen söyler.

Çeper bir şey fark etmiş gibi Tokar’a doğru hareketlendi.

—Tokarcığım o neyi söyler?

—Doğruyu.

—Ah evladım, onun hiçbir şeyden korktuğu, çekindiği yok!

—Her şey korkmak değil ki!

—Ona başka nasıl bir çare bulunacağına benim de aklım ermiyor. O benim ömrümü yedi.

—Ne yaptı? [153]

Çeper, Nöker’le Tokar’a yüzünü çevirdi ve kendi kendine dert yanmaya başladı.

—Ah ne yaparsın... Son zamanlarda iyice yoldan çıkmaya başlamış. Sakladığım üç beş manatım da sürekli kayboluyor. Ama bu sefer haddini aştı... Kendisine kıyafet alırım diye biriktirmiştım... Bilmiyorum nasıl oldu, ortadan yok oldu.

Tokar, Çeper’e sordu:

—Çeper Yenge, kim yok etti? Ankar mı?

—Ah, tabii ki Ankar! Başka kim olacak? Er ya da geç bir yerden çıkardı! Benim bütün mayam gitti, mayam²⁸!

Nöker onun sözüne şaşırdı:

—Mayam mı! Çeper Yenge, sizin deveniz, mayanız yok ki.

—Ya canım, sağır bir yana, kör bir yana yapmasana!

Şeker onların muhabbetine güldü ve açıklama yaptı:

—Çeper Yenge’nin parası kaybolmuş, parası.

Tokar Çeper’e tekrar baktı:

—Parası mı? Çok muydu, Çeper Yenge?

Çeper parmaklarıyla saydı:

—Yedi tane onluk, yetmiş manat.

Tokar Nöker’e baktı. Nöker Tokar’a baktı.

Tokar:

—Nöker çıkar, dedi.

Nöker yedi yuvarlak onluğu çıkardı.

Çeper o paraları aldı, Tokar ile Nöker’e dikkatlice baktı:

—Hıııh! Siz de hırsızın ortağı mısınız?

Tokar, Çeper’e baktı:

—Kimmiş hırsızın ortağı?

Nöker, Çeper’e baktı:

—Kimmiş hırsızın ortağı?

Çeper’in şüpheciliği Şeker’in de hoşuna gitmedi. Tokar ve Nöker’den yana cephe aldı:

²⁸ Maya; birikim, sermaye gibi anlamlarının yanında, bir deve türünün de adıdır (Tekin, 1995: 449).

—Ay kız Çeper, ağzından çıkanı kulağın duysun! Tokarcığım şimdiye kadar kimsenin bir kuru kayısını bile izinsiz almış değildir. Nökerciğim de Tokar'ın aynısıdır. Sen bunları kendi oğlunla karıştırma!

Tokar hıçkırarak gibi oldu. Nöker hıçkırarak gibi oldu. [154] Çeper sakinleşti. Şeker söze devam etti:

—Tokarcığım, böyle sorumluluk isteyen işlere kalkışmayın. Ne olduysa aynen anlat.

Tokar anlattı. Nöker onayladı.

Çeper, Tokar'ı ve Nöker'i kucakladı. Tokar ile Nöker'i sırayla okşadı. Sonra “Ankar'ı da aranızda alın, ne yapıp edip onu kendinize benzetin.” diye yalvardı.

Şeker'in evine endişeyle gelen Çeper mutlu döndü.

Günahkâr Gözler

Çeper vardığında Ankar suçunu kabullenmiş gibi oturuyor, parmağıyla yeri eşeliyordu. Çeper normalde ondaki değişikliği hemen fark ederdi, ona şaşırırdı ve belki de ona acıyıp onu yüzünden gözünden öperdi. Ama şu anda kızgın olduğu için Ankar'ın hâlini fark etmedi, birden içinden geldiği gibi ona öfkeyle baktı.

Ankar'ın her zamanki hâli olsaydı annesini bu ifadeyle görünce hemen kaçırdı. Kapının önünü silse içeriği kirletirdi. Annesine rahat vermezdi, kahkahalarla gülerdi, onu daha da fazla kızdırırdı, bağırtırdı. Bundan da keyif alırdı.

Ankar bu sefer oturduğu yerden kalkmadı, annesinin yüzünü görüp onun sinirli olduğunu anladıktan sonra yalvarmaya başladı:

—Anneciğim!

Çeper Ankar'ın gözlerine baktı, onda olağan dışı bir durum olduğunu tam bu anda fark etti. Onun yuvalarından fırlayan gözleri korkuyla parlıyordu. Bu parlak gözlerde bir haksızlık, bu bakışlarında gerçek bir yalvarış, gözbebeklerinde bir pişmanlık görünüyordu. Hatta dudakları da titriyordu. Onun bu hâli hiçbir zaman görülmemiş bir durumdu.

Çeper ne kadar sinirli olsa da bu durum onu yumuşattı.

Çeper, Ankar'a vuramadı, onu azarlayamadı. Sadece içindeki öfke gözyaşı olarak dışarı çıktı.

Annesini bu hâlde gören Ankar ona sevgiyle yapıştı, yaranmaya çalıştı, yalvardı: [155]

—Anneciğim... Anneciğim, bundan sonra yapmayacağım! Artık senden izinsiz bir şeye elimi sürdüğümü görürsen döverek öldür!

Öfkesi biraz dinen Çeper onun dağınık saçlarını okşamaya başladı. Ankar bu andan sonra olanca sesiyle hıçkırarak ağladı.

Çeper Ankar'a laf üstüne laf etti:

—Memlekette o kadar çocuk var da sana benzer bir tane var mı? Sen her zaman yüzümü aşağıya eğdiriyorsun. Kavga ediyorsun. Çevrendekileri kendinden nefret ettiriyorsun. Bir sınıfta iki yıl kalıyorsun. En sonunda da... Hırsızlığa bulaştın... Yüreğim taştan mı sanıyorsun? Senin bu hâline yüreğim acımıyor mu sanıyorsun? Üstüne başına bir bak. Bu hâlin sana yakışıyor mu? Şu karakterinle senin yüzüne bakılır mı? Senin gibi bir oğlanı nerede görsem tiksinerik geçerdim. Ne yapsam olmuyor, anne sevgisi buna izin vermiyor. Bilmiyorum, niyetimden midir, şansından mı; kınadığım başıma geldi... Sen benim gözyaşımı ne zamana kadar akıtacaksın?

Çeper yüreğinin acısını dindiremeyerek yine ağladı.

Ankar ona var gücüyle yalvardı, söz verdi.

Çeper Ankar'ın sesinde de mutsuzluk, her zamankinden farklı bir sadelik, vefa fark etti. Onu sınavıp görmek istedi:

—Sen şimdi kiminle oynayacaksın?

—Hiç kimseyle.

—O neden?

—Ben... Evde oturacağım, çalışacağım.

—Çalışacaksın tabii. Ama bazen oynayıp bazen dinlenerek çalışırsan zihnin de açılır, dersini daha iyi anlarsın.

—Ben... Kiminle oynayayım?

—Hani eski arkadaşların var ya: Tokar, Nöker...

—Ben... Onları incittim ama...

—Onlar senin gibi kötü değillerdir. Sen gitsen onlar seni memnuniyetle aralarına alırlar, sana çok şey öğretirler, senin kötü yönlerini düzeltirler. Sana uçak yapmasını da öğretecekler, gerekirse kendilerininkini de sana verecekler...

Ankar annesine yapıştı:

—Anneciğim, gerçekten mi?

—Ne o, anneni de kendin gibi yalancı mı sanıyorsun? [156]

Ankar yüzünü aşağı eğdi, suçlu bir sesle fısıldadı:

—Ben artık yalan söylemiyorum.

—Keşke daha önce aklın başına gelseydi!

Bu Kim?

Okuldaki çocuklar bugün farklı bir durumla karşılaştılar.

Onlar Ankar'ı tanıyamadılar.

Bugün onun üstü başı tertemiz, beli kemerli, saçları ise taranmıştı. Onun bakışında, tavrında da bir değişiklik vardı. Bir hayli ciddi, aklını başına devşirmiş adam gibi görünüyordu. Bugün hiç kimseye karışmıyor, hiç kimsenin kalpağını düşürmüyor, kimseyi dürtüp kaçmıyor, her zamanki gibi gürültü patırtıya sebep olmuyordu. Ona bakıldığında suçlu gibi yüzünü aşağıya eğiyor, ikinci sefer bakıldığında ise yüzünü dik tutup kibirleniyordu. Ona biraz dokunanları da önemsemiyor, haddinden fazla dokunanlara ise:

—Elini çek, diyerek kızgınca bakıyordu.

Çocukların arasında Ankar gibi yaramazları, şakacıları da yok değildi. Teneffüste böyle çocuklar onunla uğraştılar:

—Vay, bu kim söyle?

—Yüzü gözü Ankar'a benziyor gibi.

—Yo yo yo! Bunda Ankar'ın huyları yok ama!

—Ahaa! Öfkesi de ona benzemiyor!

—Şimdi yumruğunu sıkıp kavga ederse Ankar demektir.

Çocuklar bu konuşmalara gülüştü.

Ankar da gülümsedi.

Çocuklar yine devam etti:

—Ankar kim, böyle edepli olmak kim?

—Ahaa, bu onun gölgesi olmasın!

—Ne dersiniz deyin, bir yerde Ankar varsa bu şudur!

—Ankar'ın olduğu yerde yaramazlık olmaz mı?

Son sözler Ankar'ın sabrını taşırdı. Yumruğunu sıkıp birinin üzerine saldıracak gibi oldu.

Ankar'la dalga geçen, Ankar'ı kızdırmaya [157] çalışan yaramaz çocuklar bağırıştılar:

—Hah! İşte şimdi Ankar oldun!

—Şu hâline bak! O yine de eski Ankar değil kesinlikle.

Ankar'ın aklına birden annesine, Tokar ile Nöker'e verdiği sözler geldi, kendini tuttu, yüzünü astı. Yüzünde üzüntü gibi, pişmanlık gibi bir ifade belirdi.

Onun bu hâli çocukları da etkiledi. Bundan sonra ona karışmadılar. Onu merak ediyorlardı. Bugün başka bir Ankar'ı gördükleri için sevindiler, bazıları okul hakkında, bazıları da havadan sudan konuşup onun gönlünü almaya çalıştı. Ankar'ın dudaklarında belirgin bir gülümsemenin oluştuğunu gördüklerine sevindiler.

Ankar'ın bugünkü hâli, kendine hâkim olması öğretmeni de şaşırttı. Tahtaya çıkması, soru çözmesi onu memnun etti. Öğretmen bugün yeni bir Ankar gördü, onun moralini yükseltmeye, okula daha fazla heveslendirmeye çalıştı. Ankar'ın çözdüğü soru için not defterine büyük bir beş koydu. Onun sırtını sıvazladı:

—Aferin Ankar!

Beş puan alışı, öğretmenin övgüsü Ankar'ı coşturdu. Hemen annesine gidip müjdeyi vermek, Tokar ile Nöker'in yanında övünmek istiyordu. Eskiden yaptıkları için pişman oldu, artık başkalarına örnek olurum, diye düşündü.

Ankar çıkışta okuldan çıkan Tokar ile Nöker'e denk geldi. Onları görüp adımlarını yavaşlattı. Ama aldığı beş puan ve öğretmenin övgüsü aklına geldiğinde kendini tuttu, adımlarını düzeltti. Başını yukarı kaldırdı.

Tokar ile Nöker bugün gördükleri Ankar'ı çok beğendiler. Onunla sadece selamlaşmayıp tokalaştılar.

Tokar:

—Şimdi Ankar'a benzemişsin, dedi.

Nöker:

—Şimdi bizim eski dostumuza benzemişsin, dedi.

Ankar onların eski dargınlığı unutup kendisiyle böyle güler yüzle sohbet etmelerine hayran kaldı. Kendi içinden “Bunlar benim dengim değil. Bunlar gerçekten de merhametli, terbiyeli, akıllı çocuklar.” diye [158] düşündü. Bununla birlikte aldığı beş, öğretmenin övgüsü aklına geldi, kibirlendi, göğsünü kabarttı:

—Haa siz Ankar'ı beğenmeyin bir de...

Tokar:

—Hayırdır Ankar, ne değişiklik var? dedi.

Ankar göğsüne vurdu:

—En yüksek notu kim aldı?

Nöker:

—Hadi canım...

Ankar göğsünü kabartıp bir adım ileri atladı:

—Öğretmenden aferini kim aldı?

Nöker:

—Ya kardeşim kabart göğsünü, dedi.

—Doğru mu söylüyorsun Ankar?

Ankar artistçe bir ifadeye büründü:

—Öğretmen yaptığım hesap için öyle bir not verdi, öyle bir not verdi ki sormayın gitsin!
Belki benim dediğime inanmayacaksınız ama bunu gören çocukların ağzı açık kaldı.

Tokar onu onayladı:

—Doğrudur!

Ankar'ın gözleri gururla parıldadı:

—Öğretmen “Aferin Ankar!” deyip sırtıma öyle bir sıvazladı ki... Sınıftaki çocukların gözleri yuvalarından fırlayacaktı.

Nöker kinayeli bir şekilde gülümsedi:

—İnsafsız, bu kadar da abartma!

Ankar ciddi bir ifadeye büründü:

—İnanmıyorsanız gidin de sorun!

Ankar'la bir süre şakalaştıktan ve ondaki değişiklikleri takdir ettikten sonra Tokar ile Nöker onu uçak yapmaya çağırdı.

Ankar mutlulukla evine doğru gitti.

Ama yürürken yüzü değişti, tereddüt etti. Bir sorun varmış, bir yeri ağıyormuş, bir tarafı eksikmiş, bir yerde bir şey kalmış gibi; oraya doğru bir damar onu çekiyormuş gibi hissetti. Bir süre bunun ne olduğunu anlamadı. Aniden durdu. Parayla oynadığı aşık oyunu gözlerinin önüne geldi.

Ankar o tarafa doğru yürüdüğünü de fark etmedi.

Kendini kaybedip o tarafa doğru yönelmişken birden [159] gözünün önüne korkunç bir görüntü geldi. Bütün parasını oyunda yitirip sıkıntılı bir duruma düşmesi, bazen ona yok yere

hırslananlarla yumruklaşması, bazen kendinden daha kuvvetli birine denk gelip boğazının sıkılması sırayla gözünün önüne geldi.

Ankar aniden durdu.

Tokar bir yanından, Nöker diğer yanından onu çekiştiriyormuş gibi hissetti.

Annesinin “Ey büyüüp de aklı başına gelmemiş!” diyerek kendisini azarladığını gördü.

Temiz okul, mutlu öğrenciler, onu öven öğretmen, özellikle de beş notu gözünün önüne gelip canlandı...

Ankar birden gözünü açtı, cesurca bir karar aldı:

—Hayır! Bundan böyle aşık oynamam!

Ankar eve gittiğinde Çeper onu kucakladı, okşadı.

Ankar'ın Azmi

Eski dostlar toplandı.

Bugün Tokar'ın ağabeyinin aldığı yeni malzemelerle çalışıyorlardı.

Nöker ile Ankar ağaç kesiyordu. Testere doğru dürüst kesmiyordu.

Nöker Ankar'a sızlandı:

—Testereyi kendi akışına bırakmıyorsun.

Ankar Nöker'e sızlandı:

—Ben çektiğimde sen testereye asılıyorsun.

Tokar Ankar'a testereyi nasıl tutması gerektiğini, onu aşağıya doğru eğmemeyi ve ağırlığını testereye vermemeyi öğretti. Tokar daha sonra Nöker ile Ankar'ın ne yapmaları gerektiğini izah etti.

Testere ile kesme işini bitirdikten sonra başka bir işe koyuldular.

Ankar'ın indirdiği çekiç sapından çıkıp parmağına vurdu. Can havliyle çekicin vurduğu kirli parmağını ağzına koydu.

Nöker ona güldü.

Ankar sinirlendi. İlk iş gününde ciddi bir iş yükü altına girdiği için ıvır zıvırlı ufak tefek işler ona zor geliyordu. Üstelik yaptığı iş de çok yolunda gitmiyordu. Onun hâline acımak, ona merhamet etmek yerine [160] Nöker'in ona gülmesi, onu öyle sinirlendirdi ki eski Ankar'ı uyandırdı. Bir yandan başarısızlık, diğer yandan öfke onu şaşırttı. Onun karışık aklı türlü yerlere dağıldı... Aniden gözünün önünde üçlü aşık oyunu peydah oldu.

Ankar yerinden nasıl kalktığını, çıkışa doğru yürümeye başladığını bile fark etmedi. Onu Tokar'ın sorusu kendine getirdi:

—Hey Ankar, nereye gidiyorsun?

Ankar durdu, derin bir nefes aldı. Aklının nerede olduğunu düşündü. Yalan söylememeye söz vermiş de olsa doğruyu söylemeye çekindi. Bununla birlikte yalan da söylemeden kaçış yolu buldu:

—Çok oturmaktan ayaklarım biraz uyuştı. Biraz açılışlar dedim.

Nöker ona sataştı:

—Çekiş işi, kumarlı aşık oynamakla aynı şey değil. Onun için biraz gayret göstermek gerekir.

Deminden beri üzerine gelen Nöker'in bu sözleri zaten yarım gönüllü çalışan Ankar'ın zoruna gitti:

—Sürekli böyle yapıp sitem ederseniz ben de yanınızda durmam.

Nöker ona tehditkâr bir şekilde baktı:

—Durmayıp da nereye gideceksin?

—Ne, gidecek yer bulamaz mıyım sanıyorsun?

—Biliyorum, senin aklın aşıktadır, aşıkta!

Tokar Nöker'e kızgın bir şekilde baktı:

—Nöker insan böyle boş konuşmaz. Onun gönlünü alacağın yerde gönlünü kırıyorsun. Sen ona gülersen, ben onunla dalga geçersen elbette bizim yanımızda durmak istemez... Ankar sen onunla bir olma. O da elbette kendi hatasını anlar.

Nöker yüzünü astı.

Ankar soluklandığında “aşık” kelimesi ona korkunç bir şeymiş gibi geldi. Tokar’ın gönül alıcı hoş sözleri onu etkiledi. Karalı bir tavırla yürüyerek yerine döndü. Nöker’e kinayeli bir ifadeyle baktı:

—Nöker ne diyeceğim, neden bazı adamların dili iğneleyici oluyor?

Nöker başını yukarı kaldırarak: [161]

—Ankar kardeş, dikenin olduğu yerde gül de vardır.

—Hayır, demek istediğimi anlamadın. Neden bu diken öncelikle sana batmıyor?

Tokar gülümsedi:

—Ne yani iki dost arasında kavga mı çıkacak?

Nöker Tokar’a öfkeyle baktı:

—Kavgaya sebep olan her zaman sensin!

—İşte gördün mü! Ufacık bir laf ağır geldi. Nöker kardeş, sen epey alıngansın.

Ankar da bunun üstüne devam etti:

—Alıngan da olsa ne kadar dikenli söz varsa hepsi ağzında.

Nöker daha da üzüldü.

Tokar onun boynuna sarıldı, gönlünü aldı.

—Nöker, dost yeryüzü gibidir, gönlü çok geniştir!

Dostlar yeniden işe koyuldular.

Aradan bir gün geçti, iki gün geçti, Ankar işi öğrendi.

Aradan bir hafta geçti, iki hafta geçti, Ankar Tokar ile Nöker gibi usta oldu.

Ankar en sonunda kendi uçağını kendisi yaptı.

Üç dost büyük meydana çıkmış, uçakları uçuruyorlardı.

Onların oyununa bakan, gelen geçen çoktu. Ama bunların içinde küçük bir çocuk onlara uzun süre baktı. Onların oyunu çocuğun dikkatini çekti. Yanlarından ayrılamadı. Şuncağız çocuğun üzerinde dar kesim şalvar vardı. Ayağı çıplak, topukları kirliydi. Kıyafetinin bir tarafında yama, diğer tarafında da büyük bir yırtık vardı. Eli, yüzü Ankar'ın eski zamanlarındaki hâline benziyordu. Ama başında kendine göre epey büyük bir kalpağı vardı. O kalpağı da yamuk takmıştı.

Tokar çocuğa hayretle baktı.

Nöker çocuğa hayretle baktı.

Ankar çocuğu fark etmeden uçağını uçurmaya devam etti.

Çocuk, Tokar'a bir şey demek istedi. Nöker'e bir şey demek istedi. En sonunda Ankar'ın adını hatırlayıp bağırdı:

—Ankar! Hey Ankar!

Ankar birden çocuğa gözlerini dikti.

Ankar çocuğa doğru yokuş aşağı uçağını [162] uçurarak gitti.

Tokar ile Nöker de onun yanına geldi.

Üçünün birden üzerine doğru geldiğini gören çocuk kaçmaya yeltendi. O zaman da Ankar bağırdı:

—Heey, Lallık!

Lallık durdu.

Ankar ona sordu:

—Lallık han, keyifler nasıl?

Lallık sesini çıkarmadan yüzünü aşağı eğdi.

Tokar ona sordu:

—Lallık Bey, keyifler nasıl?

Lallık sesini çıkarmadan kafasını aşağı eğdi.

Nöker ona sordu:

—Lallık, keyfin nasıl?

Lallık sesini çıkarmadan yüzünü aşağı eğdi.

Ankar en sonunda elini omzuna koydu:

—Eee yoldaş, kumar oynamaya mı geldin?

Lallık'ın elindeki aşıklar teker teker yere düştü. Uzun süre öylece durdu, aniden başını kaldırdı:

—Ankar, uçağı nereden aldın?

—Kendim yaptım.

—Kendin mi? Yapabiliyor musun?

Tokar, “Kendisi yaptı!” dedi.

Nöker, “Kendisi yaptı!” dedi.

—Uçak yapmayı sana kim öğretti?

—Tokar ile Nöker öğretti.

O, bir Tokar'a, bir Nöker'e baktı.

—Bana da öğretir misiniz?

Tokar ile Nöker'den önce Ankar cevap verdi:

—Hayır, öğretmeyiz!

Lallık'ın başı öne eğildi.

Ankar onun çekingen yüzüne bakıp birkaç laf daha söyledi:

—Uçak yapmak, kardeş, aşık oynamaya benzemez. Bunun için eziyet çekmek gerek. Uçağa binmek, kumarla kazandığın paralarını verip arabaya binmeye benzemez. Bunun için

temizlik, paklık, temiz yüreklilik gerek. Sense bunu başaramazsın. Bu yüzden biz sana uçak yapmayı öğretemeyiz.

Lallık uzun süre düşündükten sonra cesurca bir sonuca vardı: [163]

—Başarıyorum!

—Hayır, ben artık boş laflara kanmıyorum!

Lallık'ın kararlı yüzüne bakan Tokar:

—Başarır, dedi.

Lallık'ın kararlı yüzüne bakan Nöker:

—Başarır, dedi.

—Benim sözüm söz! Eğer başaramazsam...

Tokar:

—Biz sana uçak yapmayı öğretiriz, dedi.

Nöker:

—Biz sana uçak yapmayı öğretiriz, dedi. Ankar:

—Hayır! Biz sana uçak yapmayı öğretemeyiz, dedi.

Tokar, “Neden?” diye sordu.

Nöker, “Neden?” diye sordu. Ankar cevap verdi:

—Uçak yapmayı öğrenecek, bizimle oynayacak adam kumarı bırakmalı!

Lallık, “Bırakırım!” dedi.

Tokar, “Bırakır!” dedi.

Nöker, “Bırakır!” dedi.

Ankar:

—Hadi o zaman, aşıklarıyla vedalaşsın!

Tokar:

—Kumarı bırak, dedi.

Nöker:

—Kumarı bırak, dedi.

Lallık çıplak ayaklarının arasında yatan aşıkları toplayıp aldı ve hepsini tüm gücüyle etrafa savurdu. Tokar:

—Sağ ol arkadaş! Lallık bizim dostumuz, dedi.

Nöker:

—Sağ ol arkadaş! Lallık bizim dostumuz, dedi.

Ankar:

—Sağ ol arkadaş! Lallık bizim dostumuz, dedi.

Lallık:

—Sağ olun! Benim gerçek dostlarım!

Tokar elini onun omzuna koydu. Nöker elini onun omzuna koydu.

Ankar onun boynuna sarıldı. Dört dost tek vücut oldu.

Dört arkadaşın ilki Tokar,

Dört arkadaşın ikincisi Nöker.

Dört arkadaşın üçüncüsü Lallık'tır,

Dört arkadaşın dördüncüsü Ankar.

1948

CAPBAKLAR

Capbaklar Kimdir?

Bundan yüzlerce yıl önce Durun köyünde küçük yaşta yetim kalan dört kardeş yaşıyordu. Onların en büyüğünün adı Capbak, onun bir küçüğünün adı Yapbak, üçüncüsünün adı Mapbak, en küçüğünün adı ise Topbak'tı. Onların dördü de birbirine yakın yaşlarda, birbirine benzer ve topluca çocuklardı. Onları ilk defa görenler hangisinin hangisi olduğunu ayırt edemiyordu. Capbak'ı görenler Yapbak, Yapbak'ı görenler Mapbak, Mapbak'ı görenler Topbak, Topbak'ı görenler Capbak diyerek onların adlarını karıştırıyorlardı. Yaşlı kadınlar:

—Vah, sizi birbirinizden nasıl ayırmak lazım? İkizler de gördük, sekizler de... Birbirine bu kadar benzer çocukları şimdiye kadar görmedik, diyerek hayretler içerisinde kalıyorlardı.

Bu yüzden kim onlardan birinin adını söylese hepsi birden, “Efendim!” diye cevap veriyordu.

Fakat dikkatli bakınca onları birbirinden ayıran farklılıklar da yok değildi.

Capbak'ın yumuşak kulakları çok büyüktü, alnı yassıcadı ve burnu biraz kargaya benziyordu. Alt dudağı sarkıktı. Ama kara gözlerinin güzel gözbebekleri hızlıca hareket ediyordu.

Yapbak'ın ince kulakları keskindi, alnı kabarık ve burnunun ucu da sivriydi. Ama kara gözlerinin güzel gözbebekleri hızlıca hareket ediyordu.

Mapbak'ın yanakları dolu doluydu, gözleri çukur, burnu yassı ve boynu kısıydı. Ama kara gözlerinin güzel gözbebekleri hızlıca hareket ediyordu.

Topbak'ın burnunun ucu yusuvarlaklıktı. Dudakları biraz dolgun, ensesi kalın ve boynu kısıydı. Ama kara gözlerinin güzel gözbebekleri hızlıca hareket ediyordu.

Onları birbirinden ayırmayı zorlaştıran özellikle [165] de bu güzel gözbebekleriydi.

Hatta annelerinin bazen, “Topbakcığım!” diyerek Mapbak'ı, “Yapbakcığım!” diyerek Capbak'ı kucakladığı zamanlar da oluyordu.

O dönemde hayat epey zordu. Komşu ülkelerdeki padişahlar az sayıdaki Türkmenleri kendi yurtlarında rahatça yaşamalarına müsaade etmiyordu. Daha da beteri, köyün zenginleri, sütçüleri, dindarları da gariplerin sırtına biniyorlardı. Annelerinin anlattığına göre, Capbakların babası da bu ağır yüke dayanamayıp onları küçük yaşta yetim bırakmıştı.

Dört çocukla dul kalan, geçim kapısını kaybeden ve tüm dikkatini yiyecek bulmaya veren anne, çocuklarını açlık belasından kurtarmak için gece gündüz oradan oraya koşturmuş, onların hâllerinin vakitlerinin yerinde olması için uğraşmıştı. Bu yüzden Capbaklar baba sevgisi görmeden, anne terbiyesi almadan tam anlamıyla kendi kendilerine büyümüşlerdi.

Oyun oynadıklarında birlikte oynamışlar, gezdiklerinde birlikte gezmişler, sohbet ettiklerinde birlikte etmişlerdi, yemeklerini birlikte yemişler, oturduklarında beraber oturmuşlardı, yıkanmaya birlikte gitmişlerdi, hatta hep beraber yatmışlardı. Onların birinin söylediğini ikincisi, ikincisinin söylediğini üçüncüsü, üçüncüsünün söylediğini dördüncüsü, dördüncüsünün söylediğini birincisi kabul ediyordu. Onlar her yerde, her zaman Capbak'ın peşine düşüp yürüdükleri için köylü çocuklar onlara "Capbaklar" diye isim vermişti.

Köyün çocukları onları epey severmiş, onların eğlenceli sohbetlerine gülüşürlermiş. Hatta bazen yedikleri ekmeği onlarla paylaşırlarmış. Capbakların kahkahasız, oyunsuz zamanlarına denk gelmek epey zormuş.

Ama Kelekbay'ın pörtlek gözlü oğlu, tefeci Allak'ın kafasını hart hart kaşıyan kel oğlu, tüccar Golak'ın yeni kırmızı kıyafeti içerisinde sırtının kamburunu gizlemeye çalışan ezik oğlu, Yalak Ağa'nın sümüğünü saklayamayan tembel oğlu Capbakları sevmezmiş. Bunlar aslında Capbakları insan yerine de koymayarak onlarla birlikte oynamaz, gülmez, onları kendi başlarına konuşup duran boş gezenin boş kalfası olarak düşünürlermiş. Yeri geldiğinde onlarla dalga geçmekten de çekinmezlermiş. [166]

Ama Capbaklar onları umursamaz, söyledikleri laflara kulak asmazlarmış. Zengin çocuklarını arada sırada kinayeli sözlerle iğnelerlermiş. Onları sevdiren şeylerden ilki dostluk, diğeri söz ustalığı olmuştur.

Capbakların yaşadığı devrin üzerinden uzun yıllar geçmiş olsa da onların uyumu, dostluğu, keskin sözleri ve yaşadıkları komik olaylar unutulmamış. Capbaklar hakkındaki ilginç hikâyeler halk arasında günümüze kadar yaşatılmış.

Capbakları tanımak için onların başından geçen birkaç olayı okuyalım.

Birinci Bölüm

CAPBAKLARIN ÇOCUKLUK ÇAĞI

Elime Tüküreyim

Yaz aylarıydı. Hava güzeldi. Yeryüzü yeşil renge boyanıyordu. Kuşlar cıvıldaşıyordu, evde oturmaya gönül razı olmuyordu. Bütün hayvanlar ortadaydı, dört kardeş de avlanmak amacındaydı.

Capbak, “Tuzak kurup sülün avlayalım.” dedi. Yapbak, “Kapan kurup tavşan yakalayalım.” dedi. Mapbak, “Kuş kapanı kurup serçelerin ayağına yapışalım.” dedi ama Topbak başka bir teklifte bulundu:

—Gelin, biz hayvanlara zarar vermeyelim de yumurta aramaya gidelim!

“Hiç olmazsa yumurtaya doyalım!” arzusundaki kardeşler, Topbak’ın teklifini kabul ettiler. Ama yumurtayı neye koyup getireceklerini birden akıl edemediler. Capbak, “Benim gömleğime koyarız.” dedi. O anda Yapbak, “Senin gömleğin aşık kemiğindeki et gibi yırtık pırtık, yumurtayı benim gömleğime koyarız.” dedi. O zaman Mapbak, “Senin gömleğin Kelekbay’ın evinin ağaç iskeleti gibi delik deşik, istediğin yerden yumurtayı sokabilirsin. Yumurtayı benim gömleğime koyarız.” dedi. Bunun üzerine Topbak:

—Senin gömleğinin sadece astarı kalmış. Benim gömleğiminse yakasıyla bağcığı kalmış. En iyisi yumurtayı annemin su torbasına koyalım, dedi.

Kardeşler bunu makul buldu. [167]

Biraz düşünen Capbak:

—Su torbasında su durmaz, dedi.

Mapbak:

—Ama biz su değil, yumurta koyacağız, diye cevap verdi.

—Yumurta da sudur.

O zaman Yapbak:

—Hayır, hayır! Yumurtayı annemin süt sağma kâsesine koyalım, dedi.

Bunun üzerine Topbak:

—İşte, bu fikir makul. Süt kâsesini de torbaya koyarız, dedi.

Capbaklar ortak bir karara vardılar.

Kardeşler içinde süt sağma kabı olan torbayı her biri bir bağından tutup çiftler çiftler dizilerek götürdüler. Önlerine aniden bir sürü ılgın ağacı çıktı. Capbak onun sağından yürüdü. Yapbak onun solundan yürüdü. İçinde süt sağma kabı olan torba ılgın ağacına takıldı. Capbak öne doğru atıldı. Yapbak öne doğru atıldı. Ilgın ağacı onlara izin vermedi.

Mapbak ile Topbak onlara akıl verdi.

Capbak:

—Ben attığım adımdan dönmem, dedi.

Yapbak:

—Ben attığım adımdan dönmem, dedi.

En sonunda kimin gücü yeterse diğerini peşine takması kararına vardılar. Mapbak, Yapbak’a yardım etti. Topbak, Capbak’a yardım etti.

Çektiler, çektiler, yine çektiler. Ne Capbak kazandı ne de Yapbak... Yeniden çektiler, yine çektiler, yine çektiler... En sonunda Capbak ile Topbak torbanın bir kenarını kopardı. Capbak, Topbak’ın üstüne yıkıldı. Arkaya doğru fırlayan su torbasındaki süt kâsesi ise bir kütüğe çarpıp tuzla buz oldu.

Toza bulanan kardeşler gözlerini birbirlerine diktiler, birbirlerini suçlayacakmış gibi göründüler. Ama birden ellerini vura vura gülüştiler. Topbak birden ciddileşti. Mapbak ona sordu:

—Hey Topbak, ne o bir yerin mi ağrıdı?

—Evet, ağrıdı.

—Neren?

—Aklım.

Yapbak ile Mapbak ellerini vurarak gülüştü. Ama Capbak onları susturdu. [168]

—Durun artık durun! Bunda farklı bir durum var. E Topbak, aklına ne oldu?

—Bizim ileride bir sığırımız olsa annem onun sütünü neye sağacak?

Capbak bir eliyle Yapbak'ın, diğeri eliyle Mapbak'ın alınına vurdu.

—Kardeşler, sizin anlamadığınız bir şey var. Topbak doğru söylüyor!

O zaman Yapbak:

—Doğruluğuna şüphe yok. Ama Capbakların evine sığır gelene kadar kaç süt kâsesi, kaç su kâsesi yeniden yapıp yeniden kırılıp yine parçalanıp gider. Bu yüzden Topbak'ın aklını meşgul etmesine gerek yok diye düşünüyorum.

—İşte bu da doğru!

Kardeşler yine gülüşüp altı yeşil otlarla dolu, gür yapraklı salsolaların, deve dikenlerinin, kır renkli ılgın ağaçlarının arasına daldılar. Birkaç kırlangıç yumurtası buldular, onları taze taze içtiler. Ondan sonra birkaç serçe yumurtası buldular, onları da kabuksuzmuş gibi yediler. Kardeşler sülün ve güvercin yumurtası bulamadılar. Ama diğerlerine doydular. Henüz üzerindeki ince tabakası açılmamış mantarlarla çantalarını doldurdular. Bir yerden çıkmak taşı almadıklarına pişman oldular. Mantarı tuzlayarak pişirip yemenin keyfi ne de güzel olurdu!

Bu lezzeti çadırlarına dönene kadar ertelediler.

Yolları eski bir kuyuya düştü. Bu kurumuş kuyudan birkaç kuş uçup gitti. Onun içinde bir kuş yuvası gördüler. Onu çubukla alacakları sırada aşağı düşürdüler. Henüz tüyü bitmemiş kırmızımsı yavru kuşların acıklı cıvıdamaları duyuldu, kuyunun dibinde kanat çırpıtları da görüldü. Kardeşler yavru kuşlara kıyamadı, onları kuyudan çıkarmaya karar verdiler.

Capbak Yapbak'a, "Sen gir." dedi. Yapbak Mapbak'a, "Sen gir." dedi. Mapbak Topbak'a, "Sen gir." dedi. Topbak Capbak'a, "Sen gir." dedi. Ama kim girecek olursa olsun torbadan söküp aldıkları ipler yeterli olmadı. En sonunda Topbak Mapbak'ın ayağını tuttu. Mapbak Yapbak'ın ayağını tuttu. Yapbak Capbak'ın ayağını tuttu. Capbak [169] ise kuyunun kenarındaki yıpranmış halatı dibinden tuttu.

Topbak'ın ayağı yere yetmedi.

Dört kardeş kuyunun içine doğru asılı kaldı.

Kuş yavrularını kuyudan çıkarmak bir yana, kendilerinin kuyudan çıkması bile zorlaştı.

Kolunda takat kalmayan Topbak Mapbak’a, “Çeksene!” diye bağırdı.

Kolunda takat kalmayan Mapbak Yapbak’a, “Çeksene!” diye bağırdı.

Kolunda takat kalmayan Yapbak Capbak’a, “Çeksene!” diye bağırdı.

Capbak Yapbak’a, “Ayağımı bırak, çekeyim.” dedi.

Yapbak Mapbak’a, “Ayağımı bırak, çekeyim.” dedi.

Mapbak Topbak’a, “Ayağımı bırak, çekeyim.” dedi.

Aşağıdan yukarıya, “Çek de çek...” diye bağıştılar.

Kuyunun ağzında Capbak’ın sesi yankılandı:

—Durun o zaman, ben bir elime tüküreyim!

Capbak eline tükürene kadar kardeşler aşağıya yuvarlanıp gittiler. Topbak’ın ayakları ta baldırına kadar kuma saplandı. Mapbak Topbak’ın boynuna dolandı.

Topbak aşağıdan boğuk bir sesle bağırdı:

—Ah kalksanıza! Gözüm çıktı ya!

Mapbak sıyrılıp indi. Capbak sıyrılıp indi. Üçü toplanıp “Ya Allah!” diyerek Topbak’ın ayaklarını kumdan kurtarıp çıkardılar. Kuyunun dibinde kendileri de yavru kuşlar gibi kaldılar.

Topbak Capbak’a ters ters baktı:

—Kardeş, sen niçin kardeşlerinin güvenini boşa çıkardın?

Capbak bağırdı:

—Ne yani, sizi kuyunun dibine itekleyip ben dışarıda mı kaldım?

—Neden halatı bıraktın?

—Kardeşlerim, sizin ayağımdan asılı olduğunuzu bir anda unuttum, ne yapayım? Ben elime tükürmek istedim.

—Ya, tükürdün de iyi yaptın!

—Odun bağlarken ipi daha sıkı çekmek için her zaman böyle yapardık ama! [170]

—Yaptın ve işte kuyu hepimizi birden içine aldı.

Bu şekilde Capbakların durumu git gide zorlaştı. Ne kadar bağırsalar da dışarıdan ne kadar yardım isteseler de seslerini duyuramadılar. Yine de korkuya kapılmadılar. Geniş kuyunun dibinde merdiven yapmaya çalıştılar, şakalaştılar, güleştüler.

Tepelerinde sadece yuvalarını kaptıran kuşlar dönüp durdu, bağıştı. Capbaklar onlara melodik bir şekilde döndüler:

Kuşlar, kuşlar,

Size değmeden geçsin oklar!

“Kuyudadır Capbaklar” diye,

Haber verin ey kuşlar!

Ses çıkaran kuşlar sürekli eski kuyunun tepesinde döndüler. Capbaklar şarkı söyledi. Kuşlar ses çıkardı.

Capbaklar dışında arazide yumurta arayan, mantar toplayan çocuklar az değildi. Kuşların şaşkınca dönüp durması aniden dört çocuğun gözüne çarptı, kargaşa sesleri de duyuldu. Bu dört çocuktan biri Molegöz (Pörtlekgöz), ikincisi Kel, üçüncüsü Yemşik (Yamuk kafalı), dördüncüsü Yalama’ydı. Kuşların sürekli aynı yerde uçuşması dikkatlerini çekti. “Belki bunlar puhu kuşu ya da baykuş görmüşlerdir.” diye düşündüler.

Dördü birden kuyunun başına gitti. Bir baktılar ki kuyunun dibinde Capbaklar kazı yapıyor. Capbaklara ellerini vura vura güldüler.

—Capbaklar hak ettiğini bulmuş.

—Capbakları kuyudan çıkarmayalım.

—Bırak Capbaklar yavru kuşlar gibi olsun.

—Bırak onlar kuru kuyunun tadını çıkarsınlar.

“Capbak yakala! Mapbak yakala!” deyip üstlerine küçük toprak parçaları da attılar.

Capbak onları azarlamak istedi. Yapbak onlara yalvarmak istedi. Mapbak onları yakalamak istedi. Topbak onlara tuzak kurmak istedi.

—Heheeyt! Heheeytt! Bunları siz bulamazsanız Capbaklar bulur, Capbaklar!

Mölegöz gözlerini dikti:

—Ne buldunuz? [171]

—Altın kuş bulduk, altın kuş!

Topbak elindeki kuşu göstererek hava attı. Yapbak elindeki kuşu göstererek hava attı. Mapbak elindeki kuşu göstererek hava attı. Capbak elindeki kuşu göstererek hava attı.

Yemşik onlara kurnazca baktı.

—Ya onlar tüysüz civciv ya!

—Altın kuş herkesin eline geçmez!

Zengin çocuklarının altın kuşlara içi gitti. Onlar babalarının altın, gümüş hakkındaki bitmeyen sohbetlerini dinliyorlardı. “Altın kuş” sözü onların aklını çeldi. Birbirlerine baktılar, fısıldaştılar. Capbaklara döndüler:

—Sizi çıkarırsak bizi ortak eder misiniz?

—Biri size, üçü bize.

—Hayır size de iki, bize de iki.

—Ama altın kuşların ortaya çıktığı yeri hiçbir zaman kimseye söylememe şartıyla. Babalarınızın nefsinin sınırı yok. Altının kökünü kazırlar.

Mölegözler söylemeyeceklerine dair söz verdi. Capbakları sırayla çekip çıkardılar.

Kandırdıkları zengin çocuklarının kavga çıkarmasından korkan Capbaklar onlara kafa tuttu:

Topbak Mölegöz’e yumruğunu gösterdi.

—Sana altın kuş mu lâzım? İşte!

Mapbak Yemşik’e yumruğunu gösterdi.

—Sana altın kuş mu lâzım? İşte!

Yapbak Yalama'ya yumruğunu gösterdi.

—Sana altın kuş mu lâzım? İşte!

Capbak, Kel'in başını okşadı.

—Hayır, böyle değil. Capbakların da çeşitli oyunları vardır. Gönlünüz rahat olsun. Altın kuşlar şu an saf altın rengine dönmemiş durumdalar, onların şimdilik böyle bakır karışımı var. Kendi renklerini buluncaya kadar onlara ellememe kararı aldık.

Kel, Capbak'ın koltuğunun altında mırıldandı.

—Altın kuşlar altın olduğunda onların yarısını bize verir misiniz?

—Mutlaka! Ama kimseye söylememek şartıyla.

Capbaklarla Mölegözler gülüşüp muhabbet ederek döndüler. [172]

Onlar Yaparsa Biz de Yaparız

Dört kardeş bir şeyle ilgileniyordu. Kelekbay'ın dördüncü karısından olan çarpık bacaklı, şaşı gözlü oğlu yanlarına geldi. Pasaklı ellerinde sıkı sıkı tuttuğu oğlak kemiğinin az pişmiş etini dişleriyle çekiştiriyordu. Kirli ellerinin yağını, kemikten akan suyu şapırdatarak yalıyordu.

Topbak onu gördüğünde ağzının suyu aktı. Ama ona “Bana da ver.” demedi. Dudaklarını yalayıp kardeşlerine doğru döndü.

—Ey Capbaklar! Gelin biz de et yiyelim!

Oğlak kemiğini çekiştiren çocuğa ve ağzından salya akan Topbak'a dikkat etmeyen Capbaklar kardeşlik hatırına onun sözünü onayladı:

—Gelin, biz de et yiyelim!

Etrafta ölü ya da diri et görmeyen Mapbak biraz durduktan sonra fikrini paylaştı:

—Eti kim kaybetmiş de biz bulalım!

Yapbak sivrice burnunu çekti.

—Bulunca kim yemez? İşte çarpık bacak çiğneyip duruyor. Sen nasıl bulacağımızı söyle!

Capbak kulaklarını dikti.

—Sizin yiyeceğiniz et olsun! Ama armut piş ağzıma düş yok! Dişlemek için işlemek gerek...

Topbak Capbak'ın ağzını tuttu.

—Dur, dur! Ben senin söyleyeceğin şeyi biliyorum.

—Ne biliyorsun?

—Yerle göğün arasında kuştan daha fazla bir şeyin olmadığını biliyorum.

Yapbak onun sözünü alaya aldı.

—Ya delikanlı da ne laf etti! Yerde de koyun çok ama...

Mapbak Topbak'a arka çıktı:

—Topbak çok doğru dedi! Gelin birer kuş kapanı yapalım. Ondan sonra at ahırına kuralım. Eğer kuşu yakalayabilirsek kuş hazır olur, yemek istersek kuş pişmiş olur.

Kardeşler birbirlerinin sözünü onayladı.

—Topbak bildi.

—Mapbak bildi.

Kuş kapanı yapmak için yerlerinden kalktıklarında Capbak onlara bir şart koştu.

—Kardeşlerim, biz öncesinden hazırlığımızı yapalım. [173] Yoksa pişirmeye, yemeye yetişemeyiz. Kuş eti naziktir, bozulur.

Kardeşlerin dördü dört yerden odun toplayıp kuru dal parçalarını yığın hâline getirdi. Ondan sonra “vur tut kapanı” yapıp her biri kendi ustalığı ile övündü, kendi kapanını diğerlerine övdü.

Capbak Yapbak'a sordu:

—Senin kapanının adı ne?

—Gördüğü an yakalar.

Yapbak Mapbak’a sordu:

—Senin kapanının adı ne?

—Yayıp yatar.

Topbak Capbak’a sordu:

—Senin kapanının adı ne?

—Ansızın yakalar.

Kapanlarını at ahırına kurdular. Daha sonra dördü bir yere toplanıp sabırsızlıkla beklemeye koyuldular.

İki eline sırtında birleştirerek kaz gibi sallana sallana gelen Kelekbay onların bu hâllerine dikkatle baktı:

—Hayırdır Capbaklar! Böyle neyi bekliyorsunuz?

Yapbak istifini bozmadan cevap verdi.

—Zengin Ağa, et yemek istiyoruz.

—Ne o öyle, oturduğunuz yerde et gelip ağzınıza düşer mi sanıyorsunuz?

—Ağzımıza düşmese de kapanımıza düşer!

Kelekbay kalın dudaklarını kocaman açıp güldü.

—Hahahahahahah! Güneş yükseldiyse işiniz zor.

Topbak istifini bozmadan cevap verdi.

—Zengin Ağa, ne olursa olsun senin eline düşmekten iyidir.

Capbak istifini bozmadan cevap verdi:

—Zengin ağa sen de onlardansın. Git, söyle: Kuşlar yere inmeden durabiliyorlarsa biz de et yemeden durabiliriz.

—Eti yersiniz. Ama şimdi değil de çoban, çoban yamağı olduğunuz zamanlarda. O zaman da zenginin rızkını değil, kıyıda köşede kalmış davarların leşinin etini yersiniz.

—Zengin ağa, sen sakin ol. Her kimin etini yemiş olursan ol, Capbakların etinden ağzın tat almaz! [174]

Kelekbay öfkeyle bakıp sallana sallana gitti.

Capbaklar onun arkasından şarkı söylediler:

Kızgın güneşin ısıtı bitse,

Karlar yağsa, yerler donsa,

Kuş eti yemeden yaşarız,

Kuşlar yere inmeden yaşasa.

Ala Sakal

Eskice keçe çadırın içinde orta yaşlarını geçmiş, kara saçlarına aklar düşmüş, yüzünün ve boynunun derin kırışıkları artmış, gömleğinin kumaşı eskimiş, üzerine yama üstüne yama dikilmiş orta boylu bir kadın, çukurlaşmaya başlamış çenesini avcuna koyup dirseğini dizine dayayarak oturuyordu.

O, Capbakların annesi Bolluk'tu.

Onun feri biraz kaçmış gözleri keçe çadırın içinde ne kadar bakınsa da dişe dokunur bir şey göremiyordu. Çocuklarının bugün neye imreneceklerini düşünüyordu. Onların arazileri, suları yoktu. Etrafı toprak tümsekle çevrili bir lokma yerleri, babaları henüz vefat etmemişken türlü dalaverelerle Yalak Ağa'nın eline geçmişti. Kelekbay, ufacık su hisselerini de türlü hilelerle ele geçirmişti. Bir zamanlar ellerinde olan bir tanecik sığırlarını da bir şekilde Doyduk, kendi kapısına bağlamıştı. Başka bir yerden de hiç gelir yoktu. Bu yüzden Capbakların hayatı yaşanacak gibi değildi.

Ama bu ağır hayata genç Capbakların akli fazla ermiyordu. Anneleri bu zor durumda otururken Topbak dışarıdan bir gürültüyle koşarak geldi.

—Anne, hey anne, baksana!

Bolluk Anne'nin yaşla dolan gözleri onu ilk anda fark etmedi. Oğluna sordu:

—Oğlum o ne?

Topbak elinde çırpınan esmer kuşun sakalını okşadı.

—Buna molla serçe derler, molla serçe!

—Onu nasıl yakaladın oğlum?

—Anneciğim, ben bu kısmeti yayılıp yatardan çıkarıyorum!

O henüz sözünü tamamlamamıştı ki Mapbak koşarak geldi. [175] Onun da elinde esmerce bir kuş çırpınıyordu.

—Anne, hey anne, baksana!

—Onu nasıl yakaladın oğlum?

—Anneciğim, ben bu kısmeti uça tekmelerden çıkarıyorum!

O henüz sözünü tamamlamamıştı ki Yapbak koşarak geldi. Onun da elinde esmer bir kuş çırpınıyordu.

—Anne, hey anne, baksana!

—Onu nasıl yakaladın oğlum?

—Anneciğim, ben bu kısmeti gördüğü an yakalardan çıkarıyorum!

O henüz sözünü tamamlamamıştı ki Capbak koşarak geldi.

Onun da elinde esmer bir kuş çırpınıyordu.

—Anne, hey anne, baksana!

—Onu nasıl yakaladın oğlum?

—Anneciğim, ben bu kısmeti fark ettirmeden yakalardan çıkarıyorum!

—Aferin oğullarım!

Capbaklar, konuşup yürümeye başladıklarından beri annelerinin yükünü hafifletmeye başlamışlardı. Onların bu şenlikli maceraları da çoğu zaman açlığı unutturuyordu. Onların şu anki mutluluğu da annenin gamlı yüreğine su serpti.

Capbaklar kuşları pişirme konusunu konuştular. Capbak, “Kuşları pilava katalım.” dedi. Kardeşler onu mantıklı buldu. Pilav denen şeyi tatmak nasıl bir mutluluktu? Ama Bolluk çadırın içinde göz gezdirdikten sonra:

—Oğullarım, yaz günü pilav pek iyi olmaz, diye nazikçe reddetti.

Çocuklar bunu mantıklı buldu.

Yapbak kuşları kavurmayı teklif etti. Tatlı kuş etini kavursan nasıl lezzetli bir koku verirdi... Kardeşler bunu hep bir ağızdan onayladılar. Bolluk yine çadırın içinde göz gezdirdikten sonra:

—Oğullarım, küçücük kuşların yağı yapışkan olur, ağzınıza, burnunuza yapışıp kalabilir, diye nazikçe reddetti.

Küçük çenelerini ve burunlarının altını sıvazlayan Capbaklar bu lafa gülüştüler.

Mapbak, “Kuşları çekdirme²⁹ yapalım.” dedi. Kardeşler bunu makul buldu. Bolluk güzel kuşlara baktıktan sonra yine çadırın içinde göz gezdirdi ve:

—Oğullarım, küçücük kuşların etinden çekdirme [176] yaparsak anında gaz yapar, diyerek nazikçe reddetti.

Kardeşler bunu doğru buldu.

Topbak en sonunda kafasını kaşıdı.

—Buldum!

Kardeşler onun sözünü bir ağızdan onayladı.

—Topbak buldu!

Topbak da tuhaflaşp etrafına bakındı.

—Neyi buldum?

—Biz senin neyi bulduğunu nereden bilelim?

—O zaman ne?

—Sen kendin söyledin ya!

—O zaman biraz sabredin... Evet, buldum. Gelin bunları şişe takıp kebab yapalım.

²⁹ Çekdirme: Az suyla yapılan bir tür et yemeği (Tekin, 1995: 115).

—Topbak doğru söylüyor! Doğru söylüyor!

Bolluk bile Topbak'ın söylediğini kabul etti.

Capbaklar, kapanlara peş peşe düşen serçeleri yoldular, şişe dizdiler ve ateşe koydular. Kebap cızırdamaya başlamıştı. O anda ortaya çıkan ala atlı, ala heybeli, ala giyimli, ala sakallı, ela gözlü dilenci onların keyfini bozdu. Gelir gelmez alaca sakalını sıvazladı.

—Çocuklarım, verin, bereketiniz artsın!

Capbak elindeki şişi kendine doğru çekti, gözlerini ala sakala dikti.

—Verdiğinde bereketin artacağını biliyorsa Kelekbay neden hiçbir şey vermiyor?

Hepsi ala sakalın yüzüne dikkat kesildi. Ona ardı ardına sorular yağdırdılar.

—Kelekbay niçin hiç kimseye bir şey vermiyor?

Ala sakal soruya cevap vermeden duasına devam etti.

—Allah'ım sizin bahtınızı açsın!

Mapbak çadırlarına göz gezdirdikten sonra dilenciye baktı.

—Allah bize baht verecek olsa ne görmüyor mu sanıyorsun?

Yapbak dilencinin lafını ağzından aldı:

—Ey ağam, kapı kapı dolaşıp devamlı bağıra bağıra sakalların ağarmış. Böyle helak olacağına Allah'a kendin için yalvarıp zengin olsan olmaz mı?

[177] Dilenci onların sözüne kulak asmadan:

—Yavrularım, İşan Ağa'nızın nefsi doyumsuz değildir. Her biriniz birazcık verseniz yeter, deyip dibi unlu heybesinin ağzını açtı. Capbak:

—Ya ne kurnaz İşan'mışsın! Alacağını almadan gideceğin yok, deyip onun unlu heybesine annesinin başaktan toplamış olduğu bir tas buğdaydan koydu.

Adam minnettarlıkla:

—Ya aferin yavrum, dedi.

Yapbak da;

—Ya ne kurnaz İşan'mışsın! Alacağını almadan gideceğin yok, deyip onun unlu heybesine annesinin başaktan toplamış olduğu bir tas arpadan koydu.

Adam minnettarlıkla:

—Ya aferin kardeşlerim, dedi.

Mapbak;

—Ya ne kurnaz İşan'mışsın! Alacağını almadan gideceğin yok, deyip onun unlu heybesine annesinin başaktan toplamış olduğu bir tas darıdan koydu.

Adam minnettarlıkla:

—Ya aferin yiğidim, dedi.

Topbak da;

—Vay, vay sen çok kurnaz İşan'mışsın, deyip onun unlu heybesine annesinin kuyudan getirdiği bir kova suyu koydu.

Ala sakalın ala gözleri yuvalarından çıkacak gibi oldu.

—Vay vay, kurnaz oğlanlarmışsınız! Siz benim kaşıkla topladığımı çanakla verdiniz, deyip içi karışık heybeyi yere fırlattı.

Unlu, buğdaylı, arpalı, darılı, sulu karışık heybeden Capbak bir kâse doldurup aldı, Yapbak bir kâse doldurup aldı, Mapbak bir kase doldurup aldı. Topbak hiçbir şey almadan heybeyi ala sakalın eline tutuşturdu.

Yaşlı adam ne yapacağını bilemeden:

—Ey Allah'ım şükürler olsun! Dünyada benden de kurnazlar çokmuş, deyip sakalını sıvazladı.

Capbakların hepsi dört yandan dilenciye kucakladılar. Biri onun kollarını sıvazladı, biri sırtını sıvazladı, biri elini sıvazladı, biri sakalını sıvazladı. Hepsi birden:

—Ey amca, bize gücenme! Biz ara sıra bir şeylerle eğlenmezsek günümüz geçmiyor. İşte sen köyümüzden çıkana kadar sadece torban değil, heyben de kabarır, diyerek özür dilediler.
[178]

Daha sonra Capbak ona serçe kebabından bir parça verdi. Yapbak ona serçe kebabından bir parça verdi. Mapbak ona serçe kebabından bir parça verdi. Topbak ona serçe kebabından bir parça verdi.

—Ey oğullarım aferin, diyerek dilenci yanlarından mutlulukla uzaklaştı.

Ala atlı kendileriyle arrayı açtıktan sonra ise Capbakların dördü birden şarkı söylediler:

Ala atlı, ala sakal,

Ala cüppeli, ala sakal,

Dışın ala, için ala,

Ala gözlü ala sakal.

Kapı kapı gezen dilenci,

Seçiciliğin yok; arpa, buğday,

Bize böyle öfkeli bakma,

Kızdırmıştır seni Allah.

Capbaklar yine kapan kurdular, yine serçe yakaladılar ve şişlere yeniden et dizdiler. Kebap hazır olduğunda anneleri her birine avuç kadar ekmek de verdi. Onu az bulan Topbak annesine döndü:

—Anne, ey anne, senin adın ne?

—Topbaccığımın sorduğu şeye bak! Adımı bilmiyor musun?

—Biraz önceki ala sakal aklımı beraberinde götürdü sanki. Aklımdan çıkıp gitmiş.

—Benim adım Bolluk ya!

—Hah, Bolluk, Bolluk! O zaman anne, niye evimizde ekmek bol değil?

Bolluk çocuklarına ne cevap vereceğini bilemeden çadırın içinde göz gezdirdikten sonra kıyıda köşede kalmış kirli ve büyükçe bir heybe gördü.

—Çocuklarım, ben size bir heybe vereyim...

Topbak onun sözünü kesti.

—Ne o anne, biz şimdi deminki ala sakalın peşine mi düşelim?

—Allah korusun oğlum, dilencilikten Allah korusun! Buğday toplanan yere gidip arta kalanlarla bu heybeyi tıka basa doldurarak gelin. Evimizde o zaman ekmek bol olur!

Capbakların dördü birden:

—Biz başak toplamaya gideriz. O zaman evimizde ekmek bol olur, deyip hazır kebabı yediler.

[179]

Keramet

Capbaklar sıra sıra dizilmiş dolaşırlarken Doyduk'un beyaz evinin önünden geçip karaca evin yanında durdular. İçeriden hırıltılı sesler duyuldu.

Capbak Yapbak'a sordu: —Bu neyin sesi acaba?

Yapbak Mapbak'a sordu: —Bu neyin sesi acaba?

Mapbak Topbak'a sordu: —Bu neyin sesi acaba?

O anda Capbak:

—Karaca evin içinde köpek hırılıyor olmasın? dedi.

Yapbak cevap verdi:

—Hayır, köpek böyle hırlamaz. Ustanın testeresinin sesi olmasın?

Mapbak cevap verdi:

—Hayır! Testerenin sesi böyle sürekli olmaz. Doyduk Anne'nin horultusu olmasın?

Topbak cevap verdi:

—Hayır Doyduk Anne daha yeni eve girdi! O henüz horlamaya başlamamıştır. Bu hayaletlerin, perilerin hırıltısı olmasın?

Bilinmeyen şeylerin o şekilde kalması Capbakların karakterine uygun değildi. Hayatın her bir küçük ayrıntısına kadar haberdar olma isteğindeydiler. En sonunda bu sesi içeri girerek kontrol etmeye karar verdiler.

Capbak, Yapbak'ı itekledi. Yapbak, Mapbak'ı itekledi. Mapbak, Topbak'ı itekledi. Topbak, Capbak'ı itekledi. Dördü birden içeri sokuldu.

Kurnaz Doyduk, onların niçin böyle düşe kalka girdiklerini hemen anladı. Capbaklara belli etmeden değirmenin sapını döndüren kadına gözüyle işaret yaptı. Onun bu işareti “Sesini çıkarma ve sadece donmuş gibi sürekli çevir dur.” anlamına geliyordu.

Capbaklar ilk defa bir el değirmeni görüyordu. Yuvarlak, grimsi taş durmadan dönüyor, “hırıl hırıl” ses çıkarıyordu. Kardeşler onu gerçekten de hayalet-cin sanmış gibi biraz geriye çekildi.

O zaman Doyduk:

—Eee Capbaklar neyden korkuyorsunuz? dedi.

Yapbak:

—Doyduk Anne bu ne? diye sordu. [180]

Doyduk sinsice gülümsedi. Bir süre önce ortadan kaybolan tavuğunun sorumlusu olarak Capbakları görüp onlara karşı kuruldu. Canlarını bir şekilde yakmanın peşine düştü. Kim bilir, belki de tavuğunu gece bunlar almıştı. Doyduk fırsattan istifade:

—Evladım, buna keramet derler.

O anda Mapbak:

—Kerametın ne özelliği var?

—Onu tavaf eden insan zengin olur.

Topbak:

—Doyduk Anne, sen de bunu tavaf edip zengin oldun mu?

—Ben yüzümü her gün bir sefer ona sürüyorum.

Capbak:

—Herkes gelip tavaf etse olur mu?

—Bu hazineyi herkese gösterir miyim? Siz yetim çocuklar olduğunuz için size bir kereliğine izin verebilirim. Varsın sizin de birkaç davranınız olsun!

Kardeşler birbirlerine bakışıp: “Biz de tavaf edelim.” kararına vardılar.

Capbak ona başını değdirdiğinde alnı soyuldu.

Yapbak ona başını değdirdiğinde alnı soyuldu.

Mapbak ona başını değdirdiğinde alnı soyuldu.

Topbak ona başını değdirdiğinde alnı soyuldu.

Kardeşler birbirlerine dikkatle baktı. Hepsinin alnı kızarmıştı.

O anda kahkahalarla gülen Doyduk:

—Kutlu olsun çocuklarım! Kerametın size yansımasıdır!

Alnının acısına dayanamayan Capbak, tokmağı çevirip attı.

—Hayır! Bu keramet değil, hayalet-cin!

Değirmenin sapı bir yana, sütunu bir yana fırlayıp gitti. Onun hırıltısı da birden kesildi.

Alnının acısına dayanamayan Yapbak, tokmağı çevirip attı.

—Bu keramet değil de gerçekten hayalet-cinmiş!

Alnının acısına dayanamayan Topbak, tokmağı çevirip attı. [181]

—Bu keramet değil de gerçekten hayalet-cinmiş!

Değirmenin taşı paramparça oldu.

Doyduk kıyameti kopardı.

—Ey Allah’ım! Ocağınız sönsün, ocağınız! Siz kerameti parçaladınız, benim zenginliğimin dibine kibrit suyu döktünüz.

Capbak cevapladı:

—Hayır Doyduk Anne, biz senin evine keramet ektik. Şimdi senin dokunduğun taş bile altına dönüşür.

Capbakların canını yakan Doyduk’un canını da yine Capbaklar yaktı.

Başak Dolu Heybe

Capbakların başak toplamaya ilk gidişleriydi. Buğdayı alınan samanların içinde gezdiler ama başak görmediler. Buradaki başakları kendilerinden önce biri toplamıştır diye düşündüler.

Capbaklar en sonunda henüz toplanmamış buğdayın arasına girdi.

Yapbak mutlulukla ellerini çırpı.

—İşte size başak!

Mapbak sevincini belli etti:

—İster misin şimdi Capbakların çadırı ekmekle dolsun!

Topbak keyifle bağırdı:

—Heybeyi buraya getir!

Üçü ayrı yerden henüz toplanmamış buğdayların samanlarını yolmaya başladı. Capbak buğdayın çıtırtısına kulak verip bir süre dinledikten sonra aniden hiddetle bağırdı.

—Durun!

Hepsi birden Capbak’a baktı. Capbak’ın büyük kulakları kabardı.

—Sizin şu yaptığınız Capbaklara yakışır mı? Annemin verdiği görevi unuttunuz mu? Biz heybeyi orak vurulan yerlerden doldurmayacak mıydık?

Kardeşlerin başı aşağı eğildi, elleri gevşedi, samanlar çıplak ayaklarının üstüne birer ikişer döküldü. Capbak’ın sözünü kısık sesle onayladılar.

—Capbak doğru söylüyor!

Capbak heybeyi silkeledi. Koca taneli başaklar [182] saçılıp döküldü. Üç kardeşin sıkıntılı bakan gözleri bu başaklarla birlikte dökülüyor gibiydi. O anda çadırın içi, annelerinin bir dilim ekmeği saklayıp çıkardığı gözlerinin önüne geldi. Üçü birden düşündü. “Bu nasıl

haksızlık? İşte bak, tarlanın hışırdayıp duran buğdayı yere göğsüne sığmıyor. Ama evimizde hamur yoğurmak için un bile yok. Bu nasıl düzen?”

Yapbak en sonunda Capbak’a sordu:

—Ya Capbak, sen bizden büyüksün. Belki sen bilirsin: Bizim niye toprağımız yok?

—Toprağı ne yapacaksın?

—Toprağı ne yaparlar? Buğday ekeceğiz.

—Bizim toprağımıza Yalak Ağa’nın el koyduğunu annem bize söylemedi mi ya da siz bunu unuttunuz mu?

Kardeşlerin hiçbirinden ses çıkmadı.

Capbak boş heybeyi eline alıp yola düştü. Üç kardeş onun peşine takılan deve yavruları gibi takıldı. Hışırdayıp duran başakları arkada bırakıp gitmek onlar için nasıl zordu...

Sonunda buğdayı toplanmış, desteleri henüz alınmamış samanların içine girdiler. Capbak boş heybeyi bir destenin üzerine koydu.

—İşte size biçilmiş yer. Heybeye ne toplayacaksak burada toplayalım!

—Doğru, Capbak bizden akıllı. İşte lazımsa başak! Capbak koltuklarını kabarttı.

—Hımm! Capbak sayesinde gözünüz açılmıştır.

Fazla zaman geçmeden toplanan destenin başı çıtırdamaya başladı. Bir bardak çay içim süresinde heybenin karnı kabardı.

Desteye el değdirmeden sadece tahılı parmaklarının arasında çeviren Topbak’ın nedendir bilinmez, kaşları çatıldı. Birdenbire:

—Capbaklar, çekin elinizi, diye bağırdı.

Üç kardeş de Topbak’a dikkat kesildi.

Yapbak’la Mapbak onun yanına sokuldu. İkisi birden:

—Bu nasıl emir! Biz Capbak’a bağlıyız, onun yaşı bizden büyük, daha iyi biliyor. Sen ikimizden de küçüksün! Bu nasıl emir, diye tekrarladı.

—Annem bizi bugün niçin gönderdi?

—Bu nasıl soru? Elbette başak toplamak için! [183]

—Başağı nereden toplayın demişti?

—Buğdayları toplanan yerlerden.

—Görmüyor musunuz? Dokunduğunuz kesilip biçilmiş samanın başağı mı yoksa kesilip toplanmış deste mi?

Kardeşlerin üçü birden başlarını öne eğdi. Topbak heybenin dibinden tutup silktiğinde bir karış biçilmiş tahıl destenin üzerine döküldü. O tıpkı Capbakların yırtık pırtık paçalarından dökülen kavurgaya benzedi.

Daha sonra Capbaklar desteden tek bir saman almadan biçilen saplardan başak toplamaya başladılar. Başak toplamak elbette, toplanan destenin tepesini kapatacak kadar değildi. Orakçının elinden sıyrılıp kaçan başağın her üç beş adımdan birini görüp bulmalıydı. Buna rağmen Capbaklar bu işe de çabuk alıştılar. Öğle vakti gelmeden heybe tamamen doldu. Ama toplanacak başak henüz çoktu. İlk önce Topbak'ı çuvalın üstüne çıkarıp tepelettiler. İçinde yer açılan heybenin üstüne başak ekledikten sonra Yapbak'a tepelettiler. Yine biraz başak kaldığı için son olarak Capbak'a tepelettiler. Heybe ağzına kadar doldu. Onun ağzını zar zor bağladılar. Yapbak heybeye vurduğunda taze kavun gibi tın tın ses çıkardı.

Capbak Yapbak'a: Heybeyi sen götür, dedi.

Yapbak Mapbak'a: Heybeyi sen götür, dedi.

Mapbak Topbak'a: Heybeyi sen götür, dedi.

Topbak Capbak'a: Heybeyi sen götür, dedi.

Sonunda kura çektiler. İlk önce Capbak, sonra Yapbak, sonra Mapbak, en son ise Topbak götürecekti. Eşit derecede kaldırmayı mantıklı buldular. Ama kimin kaç adım ve nereye kadar taşınması gerektiği belli değildi. İlk başta köye kadarki mesafeyi adımlayıp görme, ondan sonra adım sayısına göre götürme kararına vardılar. Heybeyi kanal kazılırken kenarına atılan toprağın üstünde yüksekçe bir yere koydular.

Capbaklar köyün uzaklığını adımladılar. Kimin kaç adım taşıyacağı belli oldu. Daha sonra heybenin olduğu yere gittiler.

Ama heybeyi koydukları yerde bulamadılar. Aradılar, taradılar; bir oraya koştular, bir buraya koştular. Destelerin arasına kadar baktılar... Heybe hiçbir yerden çıkmadı.

—Ya başak dolu heybe neredesin sen? diye bağıldılar. [184]

Heybe hiçbir yerden cevap vermedi.

Capbak, Yapbak’a, “Şimdi heybenin kaybolması oldu mu?” dedi.

Yapbak, Mapbak’a, “Şimdi başakların kaybolması oldu mu?” dedi.

Mapbak, Topbak’a, “Bir günlük zahmetimiz ziyan mı oldu?” dedi.

Topbak, Capbak’a, “Annemizin gözü yoldadır. Ona şimdi ne cevap veririz?” dedi.

Heybeyi tekrar tekrar aradılar, bulamadılar.

Yakınlarında bir harman görünüyordu. Bu harmanda bir adam vardı. Heybeyi bu adama sormaya karar verdiler.

Gidip baktıklarında harmandaki adamın Kelekbay olduğunu gördüler.

Capbaklar, Kelekbay’a selam verdi.

—Kolay gelsin, deyip hâlini hatırını sordular. Gelir gelmez heybeyi sormaya çekindiler. Ama tumbul ihtiyar Kelekbay, ot çevirdiği ağzını geveleyip işi önce şakaya vurdu.

—Eee Capbaklar, neyin peşindesiniz? Hayrola!

Capbak, Kelekbay’a cevap verdi:

—Ağam, hâlimiz hayır değil.

—Neden?

—Heybemizi kaybettik.

—Heybeniz nasıl bir şeydi?

—Karnı şişkinceydi. İki elini gökyüzüne geri yordu.

—Heybeniz doğum yapmak için gizli bir yer aramış olmasın?

—Ağam, o deve derisinden değil ki!

—Olsun, keçi de doğum yapmak için gizli bir yer arar!

—Ağam, şaka yapmasana! Gördüysen söyle! Annemizin evde yoğuracak hamuru yoktur. Gözü yoldadır. Dört adamın koca bir günlük emeği ziyan olacak. Biliyorsan söylesene ağam!

Kelek ağzındaki otu fırlatıp attı. Capbaklara kükredi:

—Ey anası terbiye vermemiş, babası sevgi göstermemiş murdarlar! Siz şimdi de hırsızlığa mı başladınız?

Yapbak, Kelekbay’a güzellikle açıkladı:

—Ağam, böyle demeyin, ayıp oluyor! Capbakları tanımıyor musun? Onlar aç yatar da kimsenin malına el sürmez. Öyle bir durumda annemiz yüzümüze tükürmez mi? Biz ne koparılmamış [185] buğdayı elledik, ne de toplanan destelere el uzattık... Sadece samandan başak topladık.

Kelekbay ağzından köpük saçarak bağırdı:

—Ey baş belaları! İşte, sizin başağınız benim altımda!

Capbakların hepsi birden:

—Yaşa ağam, yaşa, diye bağırdı. Her biri bir yandan hemen harmana tırmanmaya çalıştı. Gerçekten de başak dolu heybe Kelekbay’ın altında yatıyordu. Hepsi birden bağırdı:

—Ağam, kaybettiğimizi bulduğun için sağ ol! Heybeyi veriver!

Kelekbay ava saldırarak sırtlan gibi kulak kabarttı.

—Size heybe mi gerek?

—İçindeki başaklar da gerek!

Kelekbay yumruğunu sıkıdığına Capbaklar kendilerini harmandan aşağı attılar. “Köpek dilenciden, dilenci köpekten korkar.” sözündeki gibi, Kelekbay da onlardan bir hayli çekindi, harmandan aşağıya inmedi. Kardeşler ona ne kadar yalvarsa da Kelekbay onlara kulak asmadan yeniden ağzına geleni saydırdı. Kısacası ne Capbaklar harmana tırmanabildi ne de Kelekbay aşağıya inebildi.

Capbaklar, Kelekbay harmandan inse heybeyi bir şekilde alırsız diye düşünüyordlardı. Bu yüzden Kelekbay'ı sinirlendirmenin yollarını aradılar. Her biri bir yandan şarkı söylemeye başladıklarında sesleri akortlu gibi çıktı:

Kelek, Kelek, Kelek Ağa!

Kazan, çuval, fıçı ağa!

Yüz keleşe yüz kele,

Tek başımıza oluruz denk!

Bu şarkıyı ardı ardına tekrarladılar.

Kelekbay hem keldi hem kelekti. Ondan beklentisi olanlar, çekinenler ve ona yaranmak isteyenler onun adını biraz değiştirip ona Gulluk Ağa diyorlardı. Kelekbay adını işittiğinde ise öfkeleniyordu. Şimdi de nasıl olduğunu anlamadan büyük bir gürültüyle kendini harmandan aşağı bıraktı.

Capbaklar harmanın etrafına dağıldılar.

Kelekbay Capbak'ı kovaladı.

Yapbak onun peşinden yetişerek böğrüne vurup kaçtı. [186]

Kelekbay Yapbak'ı kovaladı.

Mapbak onun peşinden yetişerek böğrüne vurup kaçtı.

Kelekbay Mapbak'ı kovaladı.

Topbak onun peşinden yerişerek böğrüne vurup kaçtı.

Kelekbay Topbak'ı kovaladı.

Capbak onun peşinden yetişerek böğrüne vurup kaçtı.

Kelekbay Capbak'ı kovaladı.

Yapbak harmana tırmanıp heybeyi aşağıya yuvarladı.

Testi gibi kızaran, gücü tamamen tükenen Kelekbay, heybeye doğru saldırdı ve yüzünün üzerine düşüp heybenin üstünden takla attı. Capbaklar onun yanına toplanıp birdirbir oynadılar. Ama Kelekbay etrafı sarılmış yaban domuzu gibi bir o yana bir bu yana dönüp birinin boğazını

sıktı, birinin yüzünü tırmaladı. Capbak en sonunda onun kırmızı güğüme benzeyen kel kafasını yoldu. Yapbak onun delik ayakkabısından fırlayan kirli tabanını gıdıkladı. Mapbak onun sağ omzuna yapıştı. Topbak ise karnını gıdıkladı.

Kelekbay sonunda takatsiz kalan yaban domuzu gibi gürültü kopardı.

Capbak onun başını okşayarak:

—Hırsız kim? diye sordu.

Kelekbay'ın sesi boğuk çıktı:

—Hırsız benim!

Yapbak onun kirli ayaklarını serbest bıraktı.

—Dokunmayın! Kelekbay hayatında ilk defa doğru söyledi.

Mapbak onun elini serbest bıraktı.

—Kelekbay hayatında ilk defa doğru söyledi.

Topbak onun kazana benzeyen karnını bez gömleğiyle örttü.

—Doğru sözlü adam hürmete layıkmış.

Capbaklar daha sonra ona hürmetle yapıştılar. Üstünü başını düzelttiler, tozlarını silkelediler, yakasından inen kılçıkları temizlediler. Kelekbay artık Capbaklarla ağız yarışına girmeyeceğine yemin etti. Capbaklar için bu yemine gerek yoktu. Onlar onu incitmek bir yana dursun, ona kendi babalarıymış gibi saygı gösterdiler.

Capbaklar Kelekbay ile vedalaşıp başak dolu heybeyi alarak evlerine doğru gittiler.

Kelekbay, her ne kadar Capbakların yanında yemin etse de başak dolu heybe onun canından koparılmış gibiydi. [187] Capbakların başak topladığına hiçbir zaman inanmadı. Bu yüzden onun yüreğinde Capbaklar bir yara olarak kaldı.

Sığır Alışverişi

Ağızları başaklarla tat bulan Capbakların evinde ekmek bollaştı.

Onlar şimdi başağa her gün gidiyorlardı. Artık dördü bir heybe değil, her biri bir heybe götürüyordu. Capbakların yiyeceği bollaşmaya başladı. Artık onlar ekmek malzemelerinin olması gibi; süt, yoğurt veren bir sığırcık edinme fikrine kapıldılar.

Capbaklar içinde yara olan Kelekbay onlara hiçbir şey yapamadı. İçinden olabilecek oyunlardan korktu, bunun sözünü de hiçbir yerde edemedi. Capbakların başak topladıklarını kendi gözleriyle görse de Capbakların heybelerini kendi harmanından veya destelerinden çaldıklarından şüpheleniyordu. Bu yüzden de onlardan intikam almak, onları yaralamak ve hiç olmazsa acı çektirmek için fırsat kolluyordu. Capbakların sığır almanın peşine düşüklerini duyduktan sonra, “Hoop! Dur bakalım. Sizden bu sefer öcümü almaz mıyım?” diye düşündü.

Sonbahar ayıydı. Hava serindi. Tarladan ekin, kavun, karpuz toplanmıştı. Bir gün ekinlerin yığıldığı tarlada Capbakların peş peşe yürüdüğünü gören Kelekbay, hazırlayıp önüne koyduğu büyükçe kara karpuzu döndürdü, etrafını sildi, temizledi.

Capbaklar o anda geldiler. Ekinlerin yığıldığı tarlada kalan tek büyük karpuzu fark ettiler. Capbak ona sordu:

—Eee ağam, bu ne?

Kelekbay dışı pürüzsüz parlayan kara karpuzu yeniden sildi, Capbaklara gülümseyerek baktı:

—Yavrularım, bu gebe bir sığır.

Yapbak, Mapbak’a baktı. Mapbak, Topbak’a baktı. Topbak Capbak’a baktı. Capbak Kelekbay’a sordu:

—Ağam, bu nasıl sığır? Bu karpuz gibi!

Capbaklar her türlü zorluğu dert etmeden kalender bir şekilde [188] yaşadıkları için Kelekbay onların ahmak olduğunu düşünüyordu. Bu yüzden onları kandırmanın, onlara oyun yapmanın peşine düştü.

—Evladım, sen şu tarlada kavun karpuz gördün mü? Onların hepsini soğuk kurutmadı mı? Bu hayvanın yavrulama vakti yaklaşmıştır. Bu yüzden kirpi gibi ayaklarını içine çekip kapanıyor. Sizin gözünüze karpuz gibi görünse de bu damızlık sığırdır.

Topbak, Mapbak’a kinayeli gözlerle baktı. Mapbak, Yapbak’a “Kelekbay’ın hilesini anladın mı?” diye sorar gibi baktı. Yapbak, Capbak’a “Kelekbay’ın gönlü olacaksa biz aldanmış gibi yapsak kaybeder miyiz ki?” diye sorar gibi baktı. Capbak, Kelekbay’ın hilesine karşı hile yapmak istedi:

—Ağam, sığırını satacak mısın?

—Evet evladım, bende daha çok sığır var, siz de biliyorsunuz. Ederini bulursa bu sığır elimde tutmam.

—Ağam, peki sığırın fiyatı ne?

—Üç tümen³⁰.

Tümen, gıran³¹ hiçbir zaman Capbakların eline geçmiş şeyler değildi. Bu yüzden Yapbak Kelekbay’a açıkladı:

—Ağam, bizim tümenle mümenle işimiz olmaz. Sen sığırın buğday cinsinden karşılığını söyle.

—Lafı olmaz! Buğday da olur. On dört batman³² buğdaya vereyim.

Mapbak ondan rica etti:

—Ağam, biz batman matman bilmeyiz. Sen biz ölçü ver. Kaç kâse ya da kaç heybe?

İndiler, çıktılar, sonunda anlaştılar.

Sığırın değeri bir heybe buğday oldu.

Topbak, Kelekbay’a dikkatle baktı:

—Ağam, sonra pişman olacaksan şimdiden söyle. Anlaşmayı iptal edelim.

—Hayır, oğullarım. Benim sözüm sözdür.

Capbak ona dikkatlice baktı:

³⁰ Tümen: İran para birimi.

³¹ Gıran: Tümenin onda biri.

³² Batman: Yaklaşık 20 kg ağırlık ölçüsü.

—Ağam, o zaman bizim alışverişimiz taşa yazılan yazı gibi olsun. Sığır bizim, buğday senin. Eve gittiğimizde bir heybe buğdayı bizden al. Biz kıymeti başaktan, başak olduğunu düşündüğümüz işte şu avuç içi kadar yerden toplayacağız!

—Anlaştık gitti! [189]

Kardeşler “sığırı” alıp eve dönmek istediler.

Capbak onun sırtına binip “Deh!” dedi. Sığır kımıldamadı.

Mapbak ayağının burnuyla böğrünü dürtüp:

—Deh, dedi. Sığır kımıldamadı.

Yapbak ayağını yere vurup “pat” diye ses çıkardı. Yüksek sesle:

—Deh, dedi. Sığır kımıldamadı.

Topbak, onun arkasına değnekle vurup “Deh!” dedi. Sığır kımıldamadı.

Olanlara bakıp arkasına dönerek kahkahalar atan, karnını tuta tuta gülen Kelekbay akıl verdi:

—Oğullarım, size dedim ya... Sığırın yavrulama vakti gelmiştir. Onu şimdi sıkıştırırsanız buzağıya zarar verirsiniz. Siz en iyisi, onu kaldırıp götürün de soğuk çarpıp hasta olmasın. Çadırınızda, sıcak yerde saklayın.

Capbak kuşkuyla Kelekbay’a baktı:

—Sığırı kaldırmak mı!

Kelekbay ellerini iki yana açtı:

—Evladım, gerektiğinde dünyanın da kaldırıldığı olmuştur. Sığır nedir ki? Hem de el kadar sığır... Capbakların yanında onun lafı olur mu? Bana kalırsa siz fili bile kaldırırsınız!

Mapbak öne atıldı:

—Tabii ki kaldırırız! Ağam, yorulduysan sığırın üstüne bin. Seni bile kaldırırız!

Capbaklar “sığırı” kaldırmak istediler.

Capbak, Yapbak’a “Sen arka ayaklarından tut!” dedi.

Yapbak, Mapbak’a “Sen ön ayaklarından tut!” dedi.

Mapbak, Topbak’a: “Sen kuyruğundan tut!” dedi.

Topbak, Capbak’a: “Sen boynuzlarından tut!” dedi.

“Sığırın” neresini elleseler buz gibi pürüzsüz vücuduna dokundular.

Capbak, “Ağam, bunun kellesi de boynuzu da yok ki!” dedi.

Yapbak, “Ağam, bunun ön ayakları da arka ayakları da yok ki!” dedi.

Mapbak, “Ağam, bunun kuyruğu da yok!” dedi.

Kahkaha atmamak için kendini zor tutup karnını titreterek gülen Kelekbay akıl verdi:
[190]

—Çocuklarım size söyledim ya! O var gücüyle toplanmış olduğu için başını, ayaklarını içine çekip kirpi gibi büzülmüştür. Siz onun yavrulamasına izin vermeyecekseniz şimdiden bırakıp gidin.

Kelekbay’ın sürekli güldüğünü anlayan Topbak:

—Ağam böyle çok gülme, karnın ağrımazın, dedi.

—Evladım, güldüğümü düşünme. Boğazım gıcıklanmış, sürekli hareket ettirmezsem duramıyorum.

Kelekbay’ın yardımıyla dört kardeş “sığırı” zorla kaldırdı. Capbak ile Yapbak önden, Mapbak ile Topbak arkadan yürüyüp yavaş yavaş uzaklaştılar. Dört elin üstünde duran yuvarlak “sığır”, onlar azıcık dengelerini kaybetseler kıpraşmaya başlayacak. Bu yüzden kardeşler acele etmeden donmuş bir gövde gibi usulca yürüdü.

Kelekbay onların ardından gülmekten yıkıldı, yattığı yerde karnını tutup gözlerinden yaş gelene kadar güldü, sayıkladı.

—Bu sefer ne yapacaksınız bakalım!

Capbaklar dikkatli bir şekilde yürüyorlardı.

O sırada Topbak'ın ayağına diken battı. “Eyvah!” diye bağırdı ve birden aşağıya eğildi. Elllerinden kaçan “sığır” yere çarpıp paramparça oldu. O anda onların yakınındaki bir çalının dibinden bir tavşan köye doğru kaçtı.

Bunu gören Mapbak:

—Aha! Bizim sığır köye doğru kaçtı, diye bağırdı.

Yapbak, alışveriş ortağına sitem etti:

—Ey Kelekbay, kara sığır yavrulayacaktı ha!

Boş tarlayı kızıla boyayan karpuz bakan Capbaklar iç çekti.

—Vah, hayaller! Sığıra düşük yaptırttık. İşte bak, annesi dağılmış yatıyor. Sığırın kendisini yakalayalım.

Tavşan gözden kayboldu.

Yapbak, “Gidip sığırı Kelekbay’dan isteyelim.” dedi.

Mapbak, “Kaçan sığırın peşinden gidelim.” dedi.

Topbak daha doğru bir akıl verdi:

—Biz sığırı Kelekbay’dan da istemeyelim, peşinden [191] de gitmeyelim. Doğru köye gidelim. Yemin yerini fark edince sığır, işte o zaman ahıra gelir.

Capbaklar, Topbak’ın sözünü makul buldular, köye doğru yola düştüler.

Vardıklarında bir de ne görsünler! Sığır gerçekten de ahırdıydı.

Evlerine doğru koşup büyük bir heybeyle buğday getirdiler. Alışverişlerinin kârıyla mutlu oldular.

—Ey gözünü sevdiğimin kara sığırı!

—Bu sefer alışverişimiz kârlı.

—Kelekbay sağ olsun!

—Şimdi içeceğin süt, yalayacağın kaymak olsun!

Capbak boynuzuna bağı ipten tutup onu çekti. Yapbak ile Mapbak iki tarafından yürüdü. Topbak onun peşinden sürüdü. Dördü birden şarkı söylediler:

*Karpuz deme, kavun deme,
Alışveriş edersen sığır al!
Gebe deme, kısır deme,
Kaymak yiyeceksen sığır al!*

Kelekbay'ın dört karısı bir yandan çıkıp bağırdı:

—Hey Capbaklar! Sığıra ne yapıyorsunuz?

Capbakların dördü birden cevap verdi:

—Sığır alışverişi çoktan bitti, heybeyi alın, heybeyi!

—Hayır, biz sığırımızı satmıyoruz!

—Yapılan alışveriş geri alınmaz. Taşa yazılan yazı gibidir!

—Heeey Kelecek!

—Bu bağrıların hepsi boş!

Bolluk, etrafı kuşatılıp çadırın kapısına getirilen kara sığırın yüzüne un sürdü.

—Aferin çocuklarım! Bu sefer alışverişiniz kârlıdır. Hayırlısı olsun.

Günahtır

Dört karısının dördü birden ağlaşarak Kelekbay'ın önüne çıktı. Kelekbay kendini kaybetti: “Evimizde ölen kim ki?” diye düşündü. Capbakların sığırı alıp gittiğini duyduğunda ise kendi eliyle yaptığı şeye pişman oldu, idrak edemedi. [192]

—Ah, sığırı kaptıracağıma sizlerden birini kaptırsam daha iyiydi!

Capbakların üzerine gidemedi. Onların tepesinde oynadıkları birdirbir gözünün önüne geldi. Bununla birlikte, bu Capbakların suçu değil, kendi eliyle yaptığı bir işti. Yine de karpuz yerine kara sığırının gitmesini yediremedi. Köyün ufak tefek davalarını her zaman kendisi çözüyordu. Ama onun kendi davasını, hem de Capbaklarla olan davasını onun lehine çözebilecek adam yoktu. Düşüne düşüne en sonunda sığır davasını şeriat yoluyla çözmeye karar

verdi. Her zaman Yalak İmam’a fitre, zekât veriyordu. Bu yüzden Yalak İmam da her zaman onun sözünü dinliyordu.

Sığır davası köyün her yerine yayıldı.

Yalak İmam, Capbakları çağırdığında köydeki herkes büyükten küçüğe, kadından erkeğe üşüşüp geldi. Kalabalığın toplanması Kelek ve Yalak’ın hoşuna gitmedi. Onlar böyle davaları her zaman kimsenin olmadığı hücrelerin içinde görüşüp çözüyorlardı.

Büyükçe sarıklı, uzun, kara ve zayıf Yalak İmam, Capbakların süngüsünü düşürmek için onlara laf attı:

—Ey baş belaları! Siz küçük beyinlerinizle hilekârlığa mı başladınız? Ayıptır, günahtır!

Capbak, kocaman kulaklarını Yalak İmam’a kabarttı:

—İmam Efendi, aç insanın idrakı olmaz. Biz dünden beri ağzımıza lokma sürmedik. Öncelikle bize biraz yemek vermezsen günah hangisi, sevap hangisi ayırt edebileceğimizi düşünmüyorum.

—Ey baş belaları, dilenmek günahtır!

—İmam Efendi, sizi biz çağırmadık, siz bizi çağırdınız. Davet edilen insana ilk önce izzetüikram edilir.

Capbakların önüne sofra kuruldu.

O zaman Yapbak:

—İmam Efendi, benim canım bir süredir et yemeği istiyor. Önce sen benim bu isteğimi yatıştırmazsan benim aklım çalışmaz, dedi.

—Ey densiz, dilenmek günahtır!

—O zaman sizin akrabalarınızın hepsi dilenip kapı kapı geziyor? Aslında davet edilen insana ilk önce izzet-i ikram edilir.

Capbakların önüne bir tencere kavurma getirdiler. [193]

O anda gözlerini titreten Mapbak:

—İmam Efendi, ben bütün gece rüyalar görüp durmuştum. Bir kâse dolu süttten veya yoğurttan yana gözüm doymazsa uykumdan uyanamam, dedi.

—Ey densiz, dilenmek gûnahtır!

—Gözüm uykudayken dilimin ne dediğini de çok iyi duymuyorum. Aslında davet edilen insana ilk önce izzetüikram edilir ki!

Önlerine bir kâse yoğurt getirdiler.

O anda boğuk sesli Topbak:

—İmam Efendi, sığırımızı kaçırdığımızda bağıra bağıra sesim kısılmış. Biraz eritilmiş tereyağı yemezsem konuşamayacağım, dedi.

—Ey densiz, dilenmek gûnahtır!

—İmam Efendi, siz ömrünüz boyunca dilendiniz ve günah olmadı da Capbaklar bir sefer dertlerini söylediklerinde günah oldu öyle mi? Aslında davet edilen insan ilk önce izzetüikram edilir ki!

Önlerine bir tabak tereyağı getirdiler.

Capbaklar yediler, içtiler ve kendileri gibi aç çocuklara da ekmek uzattılar, kavurma fırlattılar. Onların keyiflerini yerine getirdiler. Daha sonra yerlerinden kalkıp Kelekbay'ın yakınında gerinip esnediler.

Kelekbay'ı sinirlendireceklerini düşünen Yalak, onları uyardı.

—Ey işe yaramazlar! Doydunuz, eğlendiniz. Adamın üstüne niye gidiyorsunuz? Gûnahtır!

Uykusu açılan Yapbak, ağzını kocaman açıp uzunca esnedi.

—İmam Ağa, biz gûnahtan ömrümüzde ilk defa memnuniyet duyduk. Böyle günahları bize daha hızlı yaptırın! Bereketin artsın!

Yalak İmam, davayı bir an önce açmak için acele etti.

Capbaklar dava için çağrıldıklarını da bilmezden gelip etraftakileri güldürmeye devam ettiler. Yalak davayla ilgili konuşmak isteyince Capbak ona engel oldu:

—Evet İmam Ağa, izzetüikram için Allah razı olsun. “Yediklerini doyduğu yerde sindirme.” demişler. Bize izin verirsen kalkalım, sığırımızla ilgilenmeliyiz.

—Capbaklar kim, sığır kim?

—Sizin haberiniz yok mu? Biz Kelekbay’la alışveriş yaptık! [194]

—Gullakbay’ın dediğine göre, siz alışverişte sahtekârlık etmişsiniz. Bu tür alışverişler günahtır!

—Öyle mi Kelekbay, biz seninle sığır alışverişi yapmadık mı?

“Kelek” lafı, Kelekbay’ı öfkeliendirecek gibi oldu ama aniden oyun ve Capbakların alışverişi ne kadar ciddiye aldıkları aklına geldi, kendini kaybetti.

—Ben... Ben oyun ettim, oyun...

—Kelekbay, biz seninle oynayabilecek kadar küçük çocuklar değiliz ki! Sığırın ederini - bir heybe buğdayı- anında yiyip bitirmedin mi?

—Ben... Ben size sığır diyerek karpuz satmıştım.

—İmam Ağa, kimin alışverişi sahte? Sığır diye karpuz satanınki mi, kuşun kursağı gibi sağlam buğday verip sığır alanınki mi?

Yalak ile Kelek birbirlerine bakakaldılar.

Capbak devam etti:

—Karpuz hiç süt verir mi? Bizim hiç gözümüz yok mu? Hiç sığır ile karpuzu ayırt edemeyen insan olur mu? Bir karpuz için bir heybe buğday verilir mi? Biz süt içmek için sığır aldık, sığır. İnanmazsanız gelin de bakalım, sığır bizim kapımızda geviş getiriyor.

—Siz... Benim hem sığırımı hem karpuzumu aldınız.

Yalak İmam arada kaldı.

—Buna şeriat izin vermez. Günahtır!

Tereyağını yedikten sonra sesi açılan Topbak, kesin konuştu:

—İşinin sonu hayırdır! Gelecek yıl ekin biter, biz onun karpuzuna karşılık iki tane verimiz.

Çoğunluk Kelek’e ve Yalak’a fırsat vermeden bağırdı:

—Topbak çok doğru söyledi. Kelekbay gelecek yıl karpuzunu alsın. Ama bu küçücük oğlanları aldattığı için ona “Sağ ol!” denmemeli. Yalak İmam’ın şerhiyle ona ceza verilsin.

Şerh yapılmadı. Kelekbay avcunu yaladığıyla kaldı.

Capbaklar el ele tutuşup şarkı söylediler.

Hile kurdu yaşlı Kelek,

Arka çıktı cılız Yalak.

Eş dost sağ olsun,

Kaymak yalarız, yaşasın!

[195]

Taylar

Capbaklar bir gün hipodroma gidip at yarışlarını izledi.

Capbakların atlayıp zıplayan cins atlara içi gitti.

Capbak, “Neden bizim atımız yok?” dedi.

Mapbak, “Neden bizim atımız yok?” dedi.

Yapbak, “Neden bizim atımız yok?” dedi.

O zaman Topbak, “Atımız yoksa bahtımız var.” dedi.

Capbaklar kafa kafaya verip konuştular, en sonunda at yarıştırma kararına vardılar. Karar vermek elbette zor değildi, asıl mesele onu uygulamaktı. Bu yüzden Capbak biraz düşündükten sonra kocaman kulaklarını kabarttı:

—Bizim de “At yarıştıralım.” dememiz, “Armut piş, ağzıma düş.” sözündeki gibi kuru bir hayal olarak kalacak.

—Neden?

—Nedeni mi var? Atın varsa yarıştırsın!

Yapbak sivrice burnunu avcuyla sildi.

—Atı olsa kim yarıştırmaz? Olmadan nasıl yarışılır onu söyle!

Mapbak çukurca gözlerini onlara dikti.

—At sahibi olmana engel ne var söyle!

—He balçıktan yaptığın koşacak olursa zor değil.

—İşte, göz açıp kapayıncaya ilkbahar gelir. Ekin ekeriz. Harman alırız. Zengin oluruz. Tek değil, çift at alırız. Atlara seyislik ederiz. Birini yakında koştururuz, diğerini uzakta koştururuz. O zaman ne yapar edersin bayrağını her tarafa asarsın.

Topbak, yuvarlak burnunu oynattı.

—Kardeşimiz Mapbak kuş olsaydı bülbül olurdu. Baksanıza nasıl güzel ötüyor! İlkbaharın gelmesine daha çok var. Değnek yoksa yumruk var. Gelin, biz şimdi kendimiz yarışalım.

Capbaklar için at yelesi ve kuyruğu örmeye gerek yoktu. Onların üstü başı bayağı yırtıktı. Onlara seyislik etmeye de gerek yoktu, karınları damızlık erkeğinki gibi içine çöküktü.

Dördü dört yerden tıpkı yarış atına benzedi. Kişneyip yarışmaya hazırlandılar, ayaklarıyla yeri eşelediler.

O anda Capbak, “Köyün içinde at yarıştırsak belki atlar huysuzluk eder.” dedi. [196]

O zaman Yapbak, “Doğrudur, belki de çarpacağımız biri olur.” dedi.

Mapbak, “Kan parası ödemek zorunda kalmamız da mümkün.” dedi.

Topbak, “Dar yerde at koşturmak, elbette tehlikeli. Gelin biz geniş bozkıra çıkalım.” dedi.

Capbaklar geniş araziye çıktılar. Taylar uzun süre koşmaya başlayamadılar. Çevirdiler, çektiler, çevirdiler, çektiler... “Hey, insafsız! Dur! Dön!” deyip kendi aralarında gürültü kopardılar. En sonunda dördü bir yerden kölelikten kurtulur gibi kamçıyı bastılar.

Yapbak’ın burnu yamuldu.

Mapbak’ın burnundan ıslık sesi geldi.

Topbak’ın burnu rüzgâr düşen su kabağı gibi yandı.

Bir Capbak öne geçti, bir Yapbak. Bir Mapbak öne geçti, bir Topbak.

Köyün karanlık tarafındaki kum tepesine gidip tırmandılar. Taylar her zaman karınları yapışık oldukları için çok fazla terlemedi, tosun olmadıkları için çok fazla pofurdamadılar.

Capbaklar soluklandıktan sonra etraflarına bakındılar. Bir baktılar ki demir kabuklu, renkli kaplumbağalar tangur tungur ederek yürüyor. Topbak oturduğu yerden sıçradı.

—Ey Capbaklar, işte size lazım olan taylar. Gelin, biz kaplumbağa yarıştıralım.

Kardeşler toplanıp her biri birer kaplumbağa aldı.

Capbak, Yapbak’a sordu:

—Senin tayının adı ne?

—Ülker!

Yapbak, Mapbak’a sordu:

—Senin tayının adı ne?

—Laçın!

Capbak, Topbak’a sordu:

—Senin tayının adı ne?

—Meleguş!

Topbak, Capbak’a sordu:

—Senin tayının adı ne?

—Garlavaç!

Atlar genellikle ikişerli koşuyor olsalar da Capbaklar taylarının dördünü birden yarıştırdılar. Ama kaplumbağalar ürkek oldukları için kardeşlere [197] alışamadılar. Onların her biri başka bir yana gitti.

Capbak kendi tayını geri döndürdü.

—Garlavacıma bakın, sanki yeryüzünden kayıp gidiyor.

Yapbak kendi tayını geri döndürdü.

—Ya kardeşler, hazır olun! Ülker birden ürkmesin.

Mapbak kendi tayını geri döndürdü.

—Bakın, vahşi Laçın avlanmaya hazırlanıyor.

Topbak kendi tayını geri döndürdü.

—Meleguş’a bakın, Meleguş’a!

Capbaklar onları ne kadar döndürseler de ne kadar övseler de taylar onların isteklerine göre hareket etmediler.

Capbak, Garlavaç’ının başını döndürmek istedi.

Yapbak, Ülker’inin renkli keçesini soymak istedi.

Mapbak, atının kuyruğunu, kulağını sığırlarına benzetmek istedi.

O anda Topbak:

—Ey kardeşler, siz düşünüp görün! Bu hayvanlarda kabahat yok ki! Bunlar şimdi eğitim görmemiştir, seyislenmemiştir, kalabalığa girmemişlerdir. Eğer gerçekten at sahibi olmak istiyorsak bunları biraz yetiştirmemiz, eğitmemiz gerek, dedi.

Capbaklar, tayları eğitmek için onları alıp çadırlarına gitmeye karar verdiler.

Capbak, Yapbak’a:

—Sen bunları eve doğru sür, dedi.

Yapbak, Capbak’a:

—Sen bunların yoldan çıkmayacaklarını garanti edersen süreyim, dedi.

—Onlar kendi başlarına gidecek olsalar senin peşlerinde ne işin var?

—Ya ağabeyimsin diye her dediğini yapmalıyım değil mi? Aslında, şunları bir tarafa sürmektense sırtımda taş taşımayı yüz kat yeğlerim.

Mapbak, Topbak’a:

—Yarıştığımız yerle arasının ne kadar olduğunu öğrenmek için sen eve kadar adımla, dedi.

O zaman Topbak, Mapbak’a:

—Yolda kimsenin engel olmayacağını garanti edersen gideyim, dedi. [198]

—Sanki engele karşı koyamayacak, sen Capbaklardan değil misin?

—Ağabeyimsin ya, dediğini yapmalıyım değil mi? En azından yarı yolda birinin sayımı karıştırmamasını, adımımı karıştırmasına tercih ederim.

Capbak ile Mapbak, taylara rehberlik etmek için öne atıldılar.

Yapbak, kaplumbağaları sürmeye başladığında onların her biri başka bir tarafa dağıldı.

Yapbak, bir Ülker’i döndürdü, bir Laçın’ın peşinden koştu. Bir Meleguş’u döndürdü, bir Garlavaç’la uğraştı. Ama onları bir türlü toparlayamadı. En sonunda onları yola getiririm diye düşünüp tek başına şarkı söyledi:

*Kaplum kaplum kaplumbağa,
Fışıldayıp gider dağa.
En küçüğümüz Topbaccık,
O da irice çocuk.*

Yapbak onları övse de onlara şarkı da söylese kaplumbağalar ona itaat etmedi. O, en sonunda birinin etrafına vurup, birinin yokunu kapatıp, birini korkutup hepsini bir yere topladı. Kaplumbağalar vızılдаştılar. Yapbak bu fısıldaşmalarından “Gelin, biz Yapbak’a doğru saldıralım.” cümlesini duydu.

Yapbak etrafına bakındı. Kardeşlerinin hiçbirini göremedi. Tüylerinin diken diken olduğunu fark etti. Yine de bunu belli etmemek için elindeki sopayı kaldırdı ve kaplumbağaları yönlendirdi.

—Niye fısıldaşıyorsunuz? Yapbak sizden korkar mı sanıyorsunuz? Haydi düşün önüme!

Kaplumbağalar yine fısıldaştılar. Bu sefer çok daha net duydu:

—Gelin, birimiz onun sağ elinin parmağını, birimiz sol elinin parmağını, birimiz sağ ayağının, birimiz sol ayağının parmağını ısıralım! Onun dişleri bizim sert kabuğumuza

geçemez! Gelin, biz onun canını biraz acıtalım! Kabuksuz tek bir canlı, demir zırhlı dört canlıya emir verip durmasın!

Yapbak'ın tepesindeki saçlar tek bir yere toplandı. Nedendir bilinmez birdenbire terledi. Korkulu gözlerle etrafına bakındığında [199] kaplumbağalardan başka bir canlı görmedi. O anda emri işitti.

—Hücum!

Yapbak birden gücü yettiğinde koşmaya başladı. Bir tümseğe takılıp yuvarlandı. O anda yine:

—Koş, durma, denildiğini duydu.

Yapbak ayaklarının üstünde durmaya kalmadan saklandıkları yerden çıkan Capbak ile Mapbak ellerini vura vura gülüşüler.

Yapbak, korkulu gözlerini kocaman açarak baktı. Bir de ne görsün! Capbak ile Mapbak kahkahalarla gülüyorlar. Ensesini kabartıp öfkeleni.

—Ne iyi kardeşmişsiniz! Az kalsın kalbimi yerinden çıkarıyordunuz!

O zaman Capbak:

—Ya kardeşim Yapbak, bu şakamız seni korkutmak için değil, sana kahramanlık öğretmek için, dedi.

—Böyle de kahramanlık mı olur? Yüreğim yarılrsa dört yerine üç kardeş kalırdınız. Sağ kolunuz kırılmış gibi olurdu.

O anda Mapbak:

—Sen hiçbir zaman korkuya kapılma. Korkaklık Capbakların özelliklerinden değildir. Dört tane kaplumbağa da dört silahlı adam da saldırırsa sen onların karşısında kaya gibi dur. İşte, o zaman sen onların dördünü de yenersin, dedi.

Aynı anlarda Topbak onların yakınlarından geriye doğru koştu, kardeşlerine ne bir şey söyledi ne de baktı.

Onun bu hâline şaşırın Capbak:

—Hey Topbak, dur hey, diye bağırdı.

Onun bu hâline şaşırın Yapbak:

—Hey Topbak, geriye dön, diye bağırdı.

Onun bu hâline şaşırın Mapbak:

—Hey Topbak! Sana ne oldu, delirdin mi? diye bağırdı.

Fakat Topbak onların hiçbirine cevap vermeden gücü yettiğince koştu. Kardeşler şaşırıp kaldı.

Capbak:

—Kardeşlerin hiçbirinin yalnız bir yere gitmişliği yoktur, dedi.

Yapbak:

—Capbakların birbirinden ayrılmışlığı yok, dedi.

Mapbak:

—Yapbak korktu, Topbak ürkü, dedi.

Topbak'ın başına gelen olaydan onların hiçbirinin [200] haberi yoktu. O biraz önce yolu yarılادığında karşısına çıkan bir çocuk ona selam vermişti. Topbak onun kim olduğunu çıkaramadı. Selamını da almadı. Adımlarını sayarak gidiyordu. Ama arkasından çocuğun, “Vay! Bugün Capbaklara ne oldu ki?” dediğini duymuştu. Bu söz onu meraklandırđı için adım sayısını unutmuştu. Bu yüzden de Capbakların yakınından geriye doğru koşarak geçmişti. Topbak yolunu yeniden adımlayıp geldi.

Capbak, “Topbak, sana ne oldu?” diye sordu.

Topbak elini salladı.

Yapbak ona, “Topbak, bu ne hâl?” dedi.

Topbak elini salladı.

Mapbak ona, “Topbak sen delirdin mi?” dedi.

Topbak elini salladı.

En sonunda üç kardeşin üçü birden ona yapıştı.

Topbak başını salladı.

—Vah vah!

—Evet, ne oldu?

—Ne olacaktı? İki defadır sayımı karıştırttınız.

Capbaklar keyiflenip güldüler.

O anda Topbak’a selam veren çocuğun geçtiği fark edildi. Topbak onun peşinden avazı çıktığı kadar bağırdı:

—Heeey! Aleykümselam, heey!

Benim Sığırım Hangisi

“Mal, sahibine benzemezse şaşılır.” demişler. Capbakların aldığı sığır da tıpkı Kelekbay gibi gezermiş ve o ekine alışkınmış. Zengin malı olduğu için ona güç yetmiyormuş.

Capbakların sığırı ilk kez tarlaya gittiğinde onun bir kulağını kestiler.

Capbak bunu görünce şaşırıp kaldı.

—Aa, sığırımızın kulağına ne oldu ki? Yoksa Kelekbay’ın dediği gibi yavrulama vakti mi yaklaştı? Benim bildiğime göre, yavrulama belirtisi olması lazım!

Sığır, ikinci kez tarlaya geldiğinde ikinci kulağını kestiler. [201]

Yapbak onu gördüğünde şaşırıp kaldı.

—Aa, sığırımızın kulağına ne oldu ki? Yoksa Kelekbay’ın dediği gibi yavrulama vakti mi yaklaşıyor? Benim bildiğime göre, ikiz yavrulama belirtisidir.

Sığır üçüncü kez tarlaya geldiğinde boynuzunu kırdılar.

Mapbak onu gördüğünde şaşırıp kaldı.

—Aa, sığırımız tek boynuz olmuş! Yoksa onun büyük bir haberi mi var ki? Benim bildiğime göre bu, üçüz yavrulama belirtisidir.

Sığır dördüncü kez tarlaya geldiğinde ikinci boynuzunu kırdılar.

Topbak onu gördüğünde şaşırıp kaldı.

—Aa, sığırımız Kelekbay gibi kelek olmuş ya! Yoksa bu da Kelekbay gibi zengin mi olacak? Doğrudur! Benim bildiğime göre, Capbaklar gibi dört kardeş yavrulama belirtisidir.

Sığır beşinci kez tarlaya gittiğinde kuyruğunu da kestiler.

Onu görünce kardeşlerin dördü birden bağırdı.

—Bizim bildiğimize göre bu, aylaklığın ve kısırlığın belirtisidir.

Kuyruksuz ve kulaksız kelek sığır Kelekbay’ın Capbaklara sattığı karpuz gibi yuvarlaktı. Onu ağılda tutmak da mümkün olmadı, ipini paramparça etti ve tarla tarla gezdi. Onun artık bıçak vurulacak yeri de kalmamıştı. Capbakların haberi olmasa da onlardan yana içi yandığı için sığırı kendine benzeten Kelekbay’dı.

Capbakların köyündeki Doyduk; zenginlikte de hilekârlıkta da Kelekbay ile yarışüyordu. Karpuz gibi yuvarlaklaşan sığır, bir sefer onun tarlasına gitti. Doyduk, sığırın ayaklarından başka kesilecek bir yer bulamadı. Ayağını keserse tazmin etmesi gerekecekti. Doyduk onu bağladı.

Topbak onu istemeye gidince Doyduk elini salladı.

—“Kötüden başını satın al.” demişler. Götürün, götürün!

Doyduk’un acı sözleri Topbak’a ağır geldi. Bu yüzden kendi sığırına benzeyen Doyduk’a döndü:

—Doyduk Anne, benim sığırım bu mu, yoksa sen misin?

Doyduk şalını salladı: [202]

—Defol, Allah’ın cezası!

—Suçumu affet, Doyduk Anne! Zira benim sığırım konuşmayı bilmiyor! Ama Doyduk Anne, senin gibi konuşacağına dilsiz olsun daha iyi.

Capbaklar kelek sığırı ne kadar sıkı tutsalar da “Alışmışı bağlasan da durmaz.” sözündeki gibi sığır Doyduk’un tarlasına ikinci kez girdi. Doyduk düşünüp taşındı... En sonunda, “Bu sığır

beni nasıl olsa rahat bırakmaz. Kelekbay'dayken çare bulmaya imkânım yoktu. Ben bunu Capbakların tanıyamayacağı hâle getireyim de kendime alayım. Benim hangi hayvanım bundan temiz?" sonucuna vardı. Sığırın beline, boynuna, göğsünün ortasına iki üç parça beyaz bez doladı ve ala sığır yapıp kapısına bağladı. Önüne ot döktü.

Capbaklar sığırı hiçbir yerde bulamayıp en sonunda "Bildiği yerdir, belki oraya gitmiştir." diyerek Doyduk'un evine gittiler. Bir de baktılar ki onun kapısında kuyruksuz, kulaksız ve boynuzsuz kelek bir sığır -ama kara değil de ala bir sığır- duruyor.

Capbak onu tanımadı.

Yapbak ona dikkatlice baktı.

Mapbak biraz şüphelendi.

Topbak onun gözlerinde kendi suretini gördü.

Capbak, Doyduk'a sordu:

—Doyduk Anne, sığırımızı görmedin mi?

—Sığırınız neye benziyordu?

Yapbak:

—Kuyruğu, kulağı kesik, dedi.

Mapbak:

—Kelekbay gibi kelek, dedi.

Neşeli Doyduk, sığırı Kelekbay'a benzetmelerine kahkahalarla güldü. Ama sığıra baktığında Topbak'ın dediği gibi kendisine de benzediğini görüp sesini hemen kesti, sormaya devam etti:

—Sığırınızın rengi neydi?

Topbak ona cevap verdi:

—Doyduk Anne, tıpkı senin gibi kara, yuvarlaktır.

Doyduk aniden sinirlendi, sitem etti.

—Hayır, ben böyle bir sığır görmedim. Sığırınızı nerede kaybettiyseniz orada arayın!

—Doyduk Anne, bu sığır ne?

—Gözünü iyi aç! Onun rengi kara değil, ala! O benim kendi sığırım. [203]

—Demem o ki Doyduk Anne, bizim sığırımıza benziyor.

Sundurmanın kenarındaki ağaçta ayran dolu deri şişkin bir şekilde duruyordu. Doyduk’a fark ettirmeden Mapbak onun bir ucunu açtı ve Doyduk’a doğru saçtı.

—Ay Doyduk Anne, yetişiver kusura bakma elimden kaçtı, diye bağırdı.

Doyduk:

—Ey Allah’ın cezası, diye öne atıldı. Hâliyle Doyduk’un kıyafeti, sığırın vücudu gibi ala renkli oldu.

O anda Topbak ona sordu:

—Doyduk Anne, senin rengin nasıldı?

—Ey anası terbiye vermemiş! Rengimin kara olduğunu sen kendin söylemedin mi?

—Hayır, kara değil ala!

Doyduk, üstüne başına baktığında kendisinin de kapıdaki bez bağlı sığır gibi alaca renge büründüğünü gördü. Yaptığı hilenin işe yaramadığını anladıktan sonra;

—Sığırınızı alın da defolun, dedi.

Capbaklar sığırı alıp yola çıktıklarında Doyduk:

—Hey! Durun hele! Bana ait olan bezleri alayım, diye bağırdı.

—Alıver Doyduk Anne, alıver! Bize başkasının malı gerekmez.

Doyduk, sığırın kapkara kirene bulaşan üç parça bezi güçlükle söküp aldı.

Capbak:

—Doyduk Anne, sığır ne de olsa... Sen de biliyorsun, sığır da. O senin bezini kirletmiş. Biz onu yıkayıp verelim, dedi.

—Ala tazının avı da lazım değil, kendisi de!

O zaman Yapbak cevap verdi:

—Doyduk Anne, bu nasıl olur? Biz ala değiliz ki! Üstüne başına bak. Ala sensin, ala rengi seven, bizim kara sığırımızı ala renge boyayan da sensin!

—Yeter dedim, yeter!

—Suçumuzu affet Doyduk Anne, bizde yeter yetmez ne var? Biz seni öz annemiz gibi görüyoruz. Sığırımız tarlaya girse yine senin yanına gelmek zorunda kalıyoruz!

Doyduk bundan sonra sesini çıkarmadan elini salladı. Capbaklar Doyduk’a nasihat verip şarkı söylediler. [204]

*Doyduk Anne sinirlenme,
Öfke aklını alır gider.
Baharına çok heveslenme,
Yaprakların solar gider.*

İkinci Bölüm

CAPBAKLARIN DELİKANLILIK ÇAĞI

Bu Kim ki

Capbaklar günbegün türlü olaylar atlatıp zor hayatın karmaşık derslerini azar azar öğrenerek yavaş yavaş büyüdüler, yetiştiler ve burunlarının altında bıyıkları çıkmaya başladı. Dış görünüşleri değişse de karakterleri fazla değişmedi. Çocukluktaki özellikleri delikanlılıklarında da devam etti. Onların yaşam tarzlarında da çok büyük farklar görülmedi.

Ama çocukluklarındaki bir arzuları gün yüzüne çıktı. Onlar kelek sığırdan kalan kelek danayı ve bir aylık başak hasatını verip koşu atı olmasa da yük atı aldılar.

Atları Doyduk Anne gibi yuvarlakça ve epey şişmandı. Onun kirli ayaklarının bileklerini örten gür tüyleri vardı. Kısacık yuvarlak boynundan uzun, gür yeleler aşağıya doğru sallanıyordu. Kulakları normal büyüklükteydi. Gür yelesi, kocaman açık sarı gözlerini örtüyordu. Bir kucak dolusu uzun kuyruğu yere değiyordu. Rengi kırdı, vücudu susam serpilmiş gibi kara beneklerle bezeliydi.

Capbakların sığırı çalışkandı ama atları tembel çıkmıştı. O değil birinin tarlasına girmek, kendi yiyeceği ota giderken bile tembellik ediyordu. Ahırdan çıkan sığırlar onun önüne dökülen otu iştahla yediklerinde bile onların hiçbirine karşılık vermiyor, umursamazca bakıyordu. Onu serbest bıraktıklarında karşılamaya, ağılına geldiğinde bağlamaya gerek olmuyordu. Capbaklar onu bugün bir yere bırakıp gitseler ertesi gün tam da bıraktıkları yerde buluyorlardı.

Onun bu özelliklerinden başka bir hususiyeti daha vardı: O, Capbaklardan yem talep etmiyordu, yazın yonca, kışın kuru ot istemedi. Saman bulsa da yiyordu, çayır bulsa da yiyordu, deve dikenini bulsa da yiyordu. Hatta toza bulaşmış gübreleri bile [205] yiyordu. Onun yemek ayırımı yoktu, sadece ağzı boş kalmasın yeterdi.

Capbaklar ona bir tay adı olan “Yapagı”yı taktılar.

Kelekbay onu ilk gördüğünde kıkır kıkır güldü.

—Yavrularım, at aldık diyordunuz ama bunun karnı fena şişkin görünüyor! Dışı koza kabuğu kaplı at olmasın?

Capbak bir elini Yapbak’ın beline, diğer elini Kelekbay’ın sırtına koyup ona cevap verdi:

—Ağam, sen rahat ol! Capbakların kapısında durduğu için o çabucak at olur. Karnı giderek kaburgasına yaklaşıyor.

Capbaklar onu ilk aldıkları günlerde onun üstüne tek tek ya da ikişer ikişer değil, üç kişi birden bindiler. Dördüncüsü onun kuyruğuna yapıştı. Kardeşler onu Kelekbay’ın evinin kapısında, Doyduk Anne’nin evinin arkasında, Yalak İşan’ın evinin çevresinde saatlerce koşturdular. Yapagı’nın sırtı kaplumbağanın kabuğu gibi değildi, kelek sığırınki gibi de değildi. Hatta Capbaklarla yarıştığında da bazen Yapagı kazandı, bazen Capbaklar.

Capbakların hayatları boyunca istedikleri at olduğu için hevesleri kaçana kadar onun üstünden inmek istemiyorlardı.

Yapagı bir gün Doyduk’un evinin oraya gittiğinde elinde süt kâsesiyle evine doğru gelen Doyduk’la karşılaştı. Doyduk hangi tarafa gideceğini bilemeden şaşıtı kaldı. Yapagı ona vurup geçmek üzereyken birden durdu. Capbakların üçü de gözlerini kapattı.

Capbak tüm gücüyle Doyduk’a çarpıp onu sırt üstü yere serdi. Yapbak ters dönmüş kaplumbağa gibi çırpınarak yatan Doyduk’un süt kâsesine bastı. Yapagı suçlu gibi yüzünü astı. Onların bu hâlini gören Topbak, kahkahalara boğularak sırt üstü yuvarlandı.

Capbak çabucak toparlandı.

Yapbak çabucak toparlandı.

Mapbak çabucak toparlandı. Ama onun tepesine süt döküldü.

Topbak sütün yoğun şekilde döküldüğü yere gidip ağzını değıdirdi.

Capbak sütün yoğun şekilde döküldüğü yere gidip ağzını değıdirdi. [206]

Yapbak sütün yoğun şekilde döküldüğü yere gidip ağzını değıdirdi.

Doyduk yattığı yerden kalkamadan inledi. Sütün telaşı içinde olan kardeşler onu fark etmedi. Ama Capbakların beşinci “kardeşı” Yapagı, burnunun ucunu onun sırtının altına soktu ve yardım edip onu kaldırdı.

Hiçbir yeri yaralanmayan, sadece toz içinde kalan Doyduk kızgınca baktı ve:

—Ey kökünüz kurusun, dedi.

Topbak ona cevap verdi:

—Doyduk Anne, her gün böyle yağlı bir sütle bizi doyur da kökümüzü kurut!

Capbak, Yapbak’a baktı. Yapbak, Topbak’a baktı. Topbak, Capbak’a baktı. Ama onların hiçbirini Mapbak’ı göremedi.

Yapbak, Topbak’a sordu.

Topbak, Capbak’a sordu.

Capbak, Yapbak’a sordu.

Ama hiçbirinin Mapbak’tan haberi yoktu.

Kardeşlerin yüreğine korku düştü. Üçü birden ağlamaklı oldu. Birden gökyüzünde Mapbak’ın sesi yankılandı. Kardeşler ne kadar bakınsalar da onu göremediler.

O anda Capbak:

—O kanatlanıp gökyüzüne uçmuş olmasın? dedi.

Yapbak:

—O Şimdi kardeşleriyle arayı amış olmasın? dedi.

Topbak:

—Kanadı kırılıp yere dūřmesin? dedi.

Doyduk onların konuřmalarına kahkahalarla gūldū ve elleriyle karnını tuttu. Capbaklar buna řařırdılar.

—Vay, bu kadın deli midir ki? dediler.

Gūlmekten gōzūnden yař gelen Doyduk gūlūkle konuřtu:

—Hey aptal bař belaları! Gōzūnūz kōr mū? İřte, havan topu gibi dikilen ben miyim?

Capbak, Mapbak’a şaşkınlıkla baktı:

—Vay, gerçekten de Mapbak ama bunun kellesi kim ki?

Mapbak’ın sesi yankılandı:

—Hey nefes alamıyorum! Kelle de benim! [207]

O anda gōzūnūn yařını bařōrtūřuyle silen Doyduk:

—Ey Allah’ın cezaları! Onun kellesindeki benim sūt kâsem, dedi.

O zaman Yapbak:

—Mapbak’ın kellesinde senin kâsenin ne işi var? dedi.

Doyduk cevap verdi:

—Capbakların Doyduk’un yakınlarında ne işi var?

—Biz at sūrūyoruz ki!

—Sizin burnunuzun altında kararmış olan bıyık değil, kazan karası. Siz şimdilik at değil, kaplumbağa sūrmelisiniz!

Capbak, Yapbak’ın burnuna baktı. Yapbak, Topbak’ın burnuna baktı. Topbak, Capbak’ın burnuna baktı. Doyduk’un sōyledięi laf gerçekten de doğru gibiydi. Onlar dūřūnceye dalmışken Mapbak’ın sesi yine yankılandı.

Capbaklar, Mapbak'ın kellesindeki kâseyi nasıl çıkaracaklarını bilemeyip en sonunda onu kırmaya karar verdiler. O zaman Doyduk elden ayaktan kesilip bağırdı:

—Yok! Ben kâsemi kırdırtmam! Günahı sizin boynunuza. Yoksa ben size kâse ile içindeki sütü ödetirim!

Capbaklar kâseyi, sütü nereden bulsun?

Capbak, Yapbak'a kinayeyle baktı. Yapbak, Topbak'a kinayeyle baktı. Topbak, Capbak'a kinayeyle baktı. Onların bu bakışları arasında gizli bir anlaşma vardı. Doyduk'u test etmek için Capbak bu anlaşmayı açıkladı:

—Görüyorsun, biz kardeşimizin kafasını kırmazsak olacak gibi değil.

Mapbak'ın kâse içindeki kafası laflarını duyuramadı, kâsenin içinde sıkıntılı bir ses yankılandı.

Yapbak, Mapbak'ın önünde başını eğip onunla vedalaşır gibi hıçkırarak konuştu.

—Kardeşçğim, kâse ile sütü ödememiz gerekirse Yapagı'yı vermemiz lazım. Atımızı Doyduk'a vermektense -ağır bulmazsan- seni vermemiz daha iyi. Şimdi sen bizi belki görürsün, belki görmezsin... Hoşça kal!

Kâsedden gelen seslere aldırmayan kardeşler, Mapbak'ı [208] yavaşça kaldırıp yere koydular. Yapbak ellerini tuttu. Capbak:

—Haydi, şimdi bana biraz vakit verin. Kâseli kelleyi kırayım, dedi.

Doyduk'un ödü patladı. Saçlarını yolarak bağırdı:

—Vay başıma gelen, Capbakcığım! Kafasını kırma, kâseyi kır!

—Hayır Doyduk Anne, günahı senin boynuna. Söz Capbakların ağzından bir kere çıkar. Haydi bana müsaade edin!

—Hay başıma gelen! Kan parası ödemek zorunda kalırım! Kırmayın, kırmayın!

—Öyle tabii! Mapbak'ın kanını senin hiçbir malın karşılamaz.

Doyduk;

—Vay başıma gelen! Kâseyi kır, kâseyi kır, deyip Capbak'ın eline yapıştı.

Capbak, Yapbak’a baktı. Yapbak, Topbak’a baktı. Topbak, Capbak’a baktı. Capbak, en sonunda konuştu:

—Hah Doyduk Anne, yola böyle gelirsin. Capbaklarda senin sözünü dinleyecek göz var mı? Biz belki kafaya da kâseye de zarar vermeyecek bir şey yapabiliriz. Capbaklarda umut bitmez.

Ondan sonra Yapbak, Mapbak’ın bir ayağına yapıştı. Topbak, Mapbak’ın diğer ayağına yapıştı. Capbak, Mapbak’ın kafasındaki kâseyi tuttu. Capbak ayağını sabitledi. Yapbak ile Topbak çektiler, çektiler, Capbak’ı kendilerine doğru çektiler. Ondan sonra Yapagı, ön ayaklarını Capbak’ın ellerinin üstünden geçirdi. Yeniden çektiler, çektiler. Yapbak ile Topbak, Capbak’ı çekemedi. Doyduk, Mapbak’ın boynunun kopacağını düşündü. Yüreğine düşen korkuyla:

—Hey, oğlanın boynunu koparacaksınız hey, diye bağırdı.

Öfkelenen Capbaklar, Doyduk’un lafına kulak asmadan çektiler, yine çektiler... Kâse kafadan çıktı, Capbak sırt üstü yere düştü. Yapagı arka üstü oturdu. Yapbak ile Topbak arkaya doğru savruldular.

Mapbak hemen Doyduk’un yanına gidip:

—Allah’a şükür, öbür dünyayı görüp geldim, dedi.

Doyduk, Mapbak’ın bembeyaz yüzüne uzun uzun baktı ve güçten düştü, hemen kendinden geçip bayıldı. Tas elinden kaymış, kendisi de düşmüştü. [209] Ama ayakta kalan kardeşler onu düşmeden tuttular.

Sağlam kasesini gören Doyduk, Capbaklara öncelikle minnettarlığını belli etti:

—Elleriniz dert görmesin çocuklarım! Yürüyün, ben size çal ile ekmek vereyim!

Capbaklar, Doyduk’a teşekkür edip keyifle şarkı söylediler:

Bağışlayıver Doyduk Anne!

Başına dert açtık anne!

Bir şeye muhtaç değiliz hiç,

Hoş sözlerinle doyduk anne!

Tanrı'nın Kayırdıkları

Günlerini sürekli gülüşerek, keyiflenerek şen şakrak geçiren Capbaklar, bazılarına göre işsiz gibi görünseler de aslında tembel değillerdi. Hasat zamanı orak sallarlardı, onun peşinden başak ayıklarlardı. Bazen ahır yapar, bazen odun taşırlardı. Böylece yiyecekleri ekmegi de bolca kazanırlardı. Hiçbir zaman, hiç kimseye, hiçbir şey için muhtaç olmuyor, dilenmiyorlardı. Acıma duygusuyla kendilerine gelen davetleri de geri çeviriyorlardı. Ama insanları inciten, onların kanını emen zenginleri, tefecileri, dindarları çeşitli şakalar, kinayeli sözlerle maskara etmekten de çekinmiyorlardı. Bu özellikleri, beyinlerine çocuklukta yerleşmişti.

Capbak'ın Kelekbay'a daha önce dediği gibi, Yapagı'nın dış görünüşü gerçekten de tohum³³ at görünümüne kavuşmuştu. Onun yuvarlak boynu incelmışti. Çuval gibi karnı kaburgasına ulaşmış, eşek sırtına dönmüştü. Et içinde belli olmayan kemiklerinin bazısından şimdi çorba yapılabilirdi. Sırtı rezil bir hâlde olduğu için üstüne binilecek gibi değildi. Artık yürürken de sendeleyerek yürüyordu.

Yapagı koşamıyordu.

Yapagı'yı bu hâle getiren de elbette, hayatın zorluğuydu.

Bazen çark çevirmek için kullanılan Yapagı, bazen harman dövdü. Dövdükten sonra kira karşılığında buğday taşıdı. Kira vaktinde sadece Yapagı değil, Capbaklar da onun yanında yük taşıdılar. [210] Onların da sırtları Yapagı'nın sırtından daha iyi durumda değildi. Ama omuzlarındaki ve sırtlarındaki yaralar deve tüyünden kaftanın altında görünmüyordu. Köyün zenginlerinin Capbakların çektiği acıdan haberi yoktu. Bunu sadece kendilerine denk köylüler biliyordu. Bu yüzden de Capbaklar köylülerin çoğunluğunun en sevdiği dostlarıydı. Onlar eğlenenin olmazsa olmazıydı, halkın kıymetlisiydi.

Capbakların Yapagı'sı artık güçten düşmüştü. Bu durumda onun kışı çıkarabileceği bile kesin değildi. Onu satmak istediklerinde pazarda beş kuruş bile etmezdi. Kardeşler onun geleceği hakkında kara kara düşündüler.

En sonunda Capbak:

³³ Tohum sözcüğü Türkmen Türkçesinde iki farklı anlamda kullanılmaktadır. Birinci anlamı, “yeni bitki oluşmasını sağlayan tane” iken; ikinci anlamı, “cins, soy at”tır. Bu cümlede tohum sözcüğü kinayeli biçimde kullanılmıştır.

—Yapagı gözümüzün önünde ölüp giderse yüreğimiz yanar. Gelin, biz onu Yalak İmam’a verelim. Kendine gelsin, dedi.

Yapbak:

—Yapagı’yı Yalak İmam’a vermeyelim. Yeniden canlanırsa ve üstüne gözümüzün önünde ona binerse yüreğimiz onun ölüp gitmesinden daha beter acır, dedi.

Mapbak, Capbak’ın sözünü makul buldu.

Topbak, Yapbak’ın sözünü makul buldu.

Bu meselede kardeşlerin arasında anlaşmazlık çıktı.

Mapbak:

—Meseleyi Yalak İmam’a danışalım, dedi.

Topbak:

—Meseleyi Yalak İmam’a danışmayalım, dedi.

Capbak, Mapbak’ı savundu. Yapbak, Topbak’ı savundu.

Kardeşlerin meselesi köye yayıldı. Bu haber Yalak İmam’a da ulaştı. Yalak İmam’ın tamah damarları kabardı, yaşlanmış gözlerine ışık geldi. Yalak’ın Yapagı’da önceden beri gözü vardı.

“O, aslında tam bana göre. Ona ne versen onunla idare eder. Nereye koysan orada durur. Allah tarafından sanki benim için yaratılmış gibi. Capbakların eline yanlışlıkla düşmüş. Onu hangi yolla, nasıl bir hileyle onların elinden alırım ki?” diye uzun süredir düşünüyordu. Şimdi onun için çok uygun bir durum ortaya çıktı. Bu fırsattan faydalanmak istedi.

Yalak İmam, Capbakları evine misafirlğe çağırdı.

Capbaklar buna şaşırıp kaldı. “Dünya tersine mi [211] döndü?” diye düşündüler. Biraz düşündükten sonra Yalak İmam’ın sardığı yumağı çözdüler. Bu yüzden beşinci “kardeşleri” Yapagı’yı da yanlarına alıp gittiler. Yalak İmam buna özellikle mutlu oldu, “Gökte ararken yerde buldum.” diye düşündü.

Yalak İmam onlara türlü nimetlerle ikramda bulundu. Özellikle de Yapagı'ya hizmet etti. Onun önüne yem döktürdü. Hizmetçilerine emretti:

—Yapagı su içmek istediğinde su yerine süt verin. Sabah akşam ne kadar yem yerse eksiksiz verin. Verin ki yeniden kendine gelsin. Sırtı öncekinden de sağlam olsun.

Capbaklar böyle hürmeti ne zaman görmüş!

Yapagı böyle hürmeti ne zaman görmüş!

Capbak, Yapbak'a baktı. Yapbak, Mapbak'a baktı. Mapbak, Topbak'a baktı. Topbak, Capbak'a baktı. Onların canlı gözlerinde, “Hay aksi! Annemizi de yanımızda getirseydik olmaz mıydı!” pişmanlığı görüldü.

Aradan bir gün geçti, Capbaklardan ses çıkmadı.

Aradan iki gün geçti, Capbaklar oradan ayrılmak için müsaade istemedi.

Aradan üç gün geçti, Yalak İmam misafirlerini çabucak yolcu etmenin fena olmayacağını düşündü.

Aradan dört gün geçti, misafirlerin oturdukları yerden kalkası gelmedi.

Aradan beş gün geçti, Yalak İmam misafirlerine nazikçe sordu:

—Çocuklarım, sizi niçin çağırdığımı biliyor musunuz?

Capbak cevap verdi:

—Belki... Namaz öğretmek içindir!

—Hay, maşallah! Ben size namaz öğretirim, daha çokça şey öğretirim. Evet yavrularım, sizin görüş ayrılığına düşmüş olabileceğinizi duydum. “Uyumlu olanlarla bir olan Tanrı, fikir ayrılığına düşeni mahveder.” demişler. Geçimsizlik Müslümanlara yasaklanmıştır. Bütün halkı, özellikle de sizin gibi kardeşleri uyumlu olmaya çağırmak benim borcumdur! Sizin aranızda şeytan girecek gibi olmuş. Siz o şeytanın vesvesesine düşmeyin oğullarım! [212]

Capbak kulaklarını dikti:

—Haklısın İmam Ağa, kerametin büyükmüş. Sen bizi böyle çağırmamış olsan ikiye ayrılıp birbirimize düşebilirdik.

Yalak İmam'ın ferî snmş gözleri sevinçle parladı.

—Çocuklarım, derdinizi ağanızdan saklamayın. Aranıza neden anlaşmazlık girdi?

Capbak:

—Zorlu yılın azabından sonra Yapagı'mız tamamıyla güçten düştü. Bizim onu şimdi canlandırabilecek durumumuz yok. Gelin, biz onu İmam Ağa'ya verelim de hayır duasını alalım desem de Yapbak razı olmadı, dedi.

O zaman Yapbak:

—Ağam, işte kendin görüyorsun. Bizim vücudumuz yavru kuşun teni gibi kızarmış. Biz onu ederine satalım da kendimize üst baş alalım desem de Capbak razı olmadı, dedi.

O anda Mapbak:

—Ben de “Ağabeyimiz Capbak'ın dediğini yapalım. Yapagı'yı İmam Ağa'ya verelim.” desem de Topbak razı olmadı, dedi.

Topbak:

—“Ölecek gibi olan hayvanı Ağa'ya vermek de insafa sığmaz. Bu belki de İmam Ağa'yla dalga geçmek gibi olur. Gelin bunu ederine satalım ve kendimize üst baş alalım.” desem de Mapbak razı olmadı.

“Davayı kolayca çözdüm, Yapagı'yı kendime aldım.” diye düşünen Yalak İmam kıs kıs güldü. Gülüşünün arasında keyifle konuştu:

—Yavrularım, bunun gibi önemsiz bir şey için birbirinizi kırmaya, kavga etmeye değer mi? Günahtır çocuklarım!

“Günah” sözcüğünü söylediğinde Kelekbay'ın Capbaklarla olan davası Yalak İmam'ın aklına düştü. Yüzü asıldı, birden öfkelenecek gibi oldu. Ama Yapagı gözünün önüne geldiğinde yine eski yüz ifadesine büründü.

—Çocuklarım, kıyafetiniz yırtıksa neden İmam Ağanızın yanına gelmiyorsunuz? Malımı sizden sakınacak hâlim mi var? İmam Ağanız için üç dört parça bez nedir ki! Allah'a bin şükür! Ne olursa olsun, korkulu bir belanın önlemini zamanında alırız. [213] Haydi, üst baş dikilene kadar ben size namaz öğreteyim.

Yalak, onların her birine birer güğüm verip:

—Gidin, abdest alın, dedi.

Capbaklar, Yalak İmam abdest almaya başladığında onun ala cübbesini arkasına bağlayıp oturduğunu görüyorlardı. Onlar da onun gibi birer çuvalı arkalarına bağlayıp hep birlikte sırayla oturdu. Onları gören imam bağırdı:

—Ey namussuzlar, kıbleye karşı oturmayın. Günahtır!

Capbaklar arkalarına dönüp oturdu. İmam yine bağırdı:

—Doğuya karşı oturmayın. Günahtır!

Capbaklar sola dönüp oturdu. İmam yine bağırdı:

—Hey, güneşe karşı oturmayın. Günahtır!

Capbak, Yapbak’a baktı. Yapbak, Mapbak’a baktı. Mapbak, Topbak’a baktı. Topbak, Capbak’a baktı. Onlar en sonunda nereye bakacaklarını bilmeden imama karşı oturdular.

Yalak İmam birden arkasına döndü, bağırdı:

—Ey baş belaları! Bana karşı oturmayın. Günahtır!

Capbaklar en sonunda imamın evine karşı oturacaklarında Yalak İmam yine bağırdı:

—Kalkın! Kalkın! Kalkın!

Capbaklar hemen kalktı. Yalak İmam onlara öfkeyle küfredecek olduğunda onların arkasındaki Yapagı’yı gördü. Onun öfkeli yüzü mülayimleşti. Onlara mülayim gözlerle baktı.

—Yavrularım, siz hiçbir tarafa karşı oturmayın. Size namaz emrolunmamıştır. Siz Tanrı’nın kayırdıklarısınız!

Dört kardeş dört yerden Yalak İmam’a doğru hücum etti. Her biri imamın bir yerine yapışıp onu yukarı kaldırdılar, şarkı söylediler.

Kaldıralım İmam’ı!

İyiliğin nişanı,

Sayın her zaman,

Kayrılan İşan’ı!

Kardeşler onu bir müddet zıplattı. Onun çözülen büyük sarığı onların boynuna dolandı. Yalak İmam'ı patırtıyla düşüren kardeşler bağırdı:

—Ah boğuldum, kessene! [214]

—Ah boğuldum, kessene!

Yalak İmam, Yapagı'yı elden kaçırırım korkusuyla cebinden bıçağını çıkardı ve uzun sarığı dörde böldü. Capbak, boynundaki sarığı çözdü. Yapbak, boynundaki sarığı çözdü. Mapbak, boynundaki sarığı çözdü. Kardeşler öksürerek ağır ağır nefes aldılar.

Yalak İmam, Capbakların gönlünü alma niyetiyle:

—Alın, onlar size cibinlik olsun... Sarık sizin kısmetinizmiş, dedi.

Capbak, “Bu bana İmam Ağa'dan bağış.” dedi.

Yapbak, “Bu bana İmam Ağa'dan bağış.” dedi.

Mapbak, “Bu bana İmam Ağa'dan bağış.” dedi.

Topbak, “Bu bana İmam Ağa'dan bağış.” dedi.

Capbakların sarık parçalarını dalgalandırarak zıpladıklarını gören Yalak İmam keyifle:

—Çocuklarım, size namaz nasıl emrolunsun? Siz ne sağlamsınız ne de hasta. Siz tam delisiniz. Siz, gerçekten de Tanrı'nın kayırdıklarısınız, dedi.

Capbaklar, Yalak İmam'ın özel olarak diktirdiği kıyafetleri giydikten sonra eve dönmek üzere hazırlandılar. Capbak ona sordu:

—İmam Ağa, kıyafetlerin fiyatı ne kadar?

Yalak İmam keyifle konuştu:

—Ben insanlardan her zaman zekât topluyorum. Bırakın ömrümde bir defa benim de size verdiğim zekât olsun.

Capbak:

—İmam Ağa, biz sıradan halkız ama. Bize zekât düşer mi? dedi.

—Zekâtın ilk sahibi Tanrı'nın kayırdıklarıdır!

—Her neyse, ücretini alsan iyi olurdu. Capbaklar hiçbir şeye muhtaç değildir!

—Hayır onlar benim gönlümden kopan bir hediye.

—İmam Ağa sağ olsun!

Capbaklar, dünürlerinin evine gelmiş gibi yine rahatça gezdiler. İmamın ailesinin huzuru kaçmaya başladı. Misafirler geleli bir gün değil, iki gün değil, bir hafta, on gün olmuştu. Onlar, onun un çuvalını boşaltmaya başladılar, yağ güğümünü azalttılar, süttten, ekmekten, hatta derideki süzmeden de geri kalmadılar. Yalak İmam onları Allah tarafından kendisine gönderilen belalar [215] olarak düşündü. Onlara yedirdiklerini, giydirdiklerini hesapladığında Yapagı'nın ederinden de fazla olduğunu fark etti. Bu yüzden onları göndermenin peşine düştü.

—Çocuklarım, şimdi dönelim dersiniz müsaade sizindir. Allah'ın yardımıyla güzelce ağız birliği de yaptınız. Gidin sağ salim!

Capbak cevap verdi:

—İmam Ağa, hizmetlerin için Allah razı olsun! Kardeşlere öğüt, nasihat verdin. Ağız birliği ettirdin, Allah karşılığını versin! Herkesin işi gücü var tabii ki. Senden utanıp müsaade isteyemedik, on gün ekmeğini yedik. Hoşça kal!

Kardeşler ayrılmak üzereyken Yapagı'ya sadece Capbak bindi. Diğerleri onun yanında seyis gibi yürüdü. Yalak İmam'ın gözleri yuvalarından çıkacak gibi oldu:

—Yavrularım, Yapagı'yı ne yapıyorsunuz? Topbak ona cevap verdi:

—İmam Ağa, size bundan sonra daha fazla huzursuzluk vermeyelim diye onu yanımızda götürüyoruz.

—Hani, siz onu İmam Ağanıza vermiyor muydunuz?

—İmam Ağa, bizim bütün davamız, onu verip vermeme konusunda değil miydi? Bize ağız birliği yaptırdığın için sana çok minnettarız. Hoşça kal!

Yalak İmam, içindeki öfkeyi dışına çıkaramadan kendi kendine homurdandı. “Siz Allah'ın kayırdıkları değil, Allah'ın lanetlediklerisiniz!”

Yapagı'yı evlerine doğru süren Capbak, son olarak yine minnettarlığını belli etti:

—İmam Ağa, hoşça kal! Toyunda görüşürüz!

Dört Kişi Olursan Gelir

Capbakların bir gün menzilliği tükendi. Değirmene gitmeleri gerekti.

Capbak, Yapbak’a, “Sen git.” dedi.

Yapbak, Mapbak’a, “Sen git.” dedi.

Mapbak, Topbak’a, “Sen git.” dedi.

Topbak onların hepsine:

—Tekin tozu çıkmaz. Bizim Capbaklığımız nerede? Ayrı gayrı olduğumuz nerede görülmüş? Değirmene hepimiz birlikte gidelim, dedi.

Kardeşler bunu makul buldu. [216]

Yapbak, Mapbak’a, “Yapagı’yı getir.” dedi.

Mapbak, Topbak’a, “Yapagı’yı getir.” dedi.

Topbak, Capbak’a, “Yapagı’yı getir.” dedi.

Capbak onların hepsine:

—Yapagı’ya yk yükleyip onun kapanan yaralarını yeniden amak olmaz. Yolluğu kendimiz taşıyalım, dedi.

Kardeşler bunu makul buldu.

Kardeşler bir çuval buğdayı sırayla taşıyarak yola çıktılar. Değirmene yaklaştıklarında tartışmaya başladılar:

Capbak, Yapbak’a, “Sen az taşıdın.” dedi.

Yapbak, Mapbak’a, “Sen az taşıdın.” dedi.

Topbak, Capbak’a, “Sen az taşıdın.” dedi.

Capbak, meseleyi açıkladı:

—Evden çıktığımızda yolumuzu adımlamadan geldik. Bu yüzden kimin ne kadar taşıdığı belli olmadığından aramızdan mesele çıktı. Gelin, geriye dönüp yeniden adımlayıp dönelim.

Kardeşler bunu mantıklı buldu.

Onların her biri ne kadar taşımış olursa olsun, değirmene kalan yol bir baston boyundan fazla değildi. Onu bütün yol boyunca kim kime söylerse sesini çıkarmadan taşıyacaktı. Onların şimdi geriye dönmelerinin sebebi yorgunluk veya tembellik değil; Capbakların Capbaklığıydı. Kim bilir, belki onlar bundan da şan yürütmek istiyorlardı.

Geri dönüp evlerine yirmi adım mesafe kaldığında Capbaklar yine tartışmaya başladı. Yine, “Ben çok taşıdım da sen az taşıdın.” muhabbetine girdiler. O anda Mapbak:

—Hey Capbaklar! Şimdi geriye dönsek birkaç bin adım var. Evimiz ise yirmi adımdan fazla değil. Gelin, didişip durmayalım. Evimize gidene kadar buğdayı ben taşıyayım, dedi.

Capbaklar yeniden değirmene doğru gitmek istediklerinde mesele çıkacağı için, yine adım sayısı belli olmadı.

Capbak, Yapbak’a “Sen git, adımlayıp gel.” dedi.

Yapbak, Mapbak’a “Sen git, adımlayıp gel.” dedi.

Mapbak, Topbak’a “Sen git, adımlayıp gel.” dedi.

O anda Topbak: [217]

—Bir kişi adımlayıp gelmesine biz üçümüz kanaat edemeyiz! Gelin, şimdi buğdayı bırakalım da hepimiz birlikte gidip adımlayarak gelelim, dedi.

O zaman Capbak:

—Ey kardeşler! Dokuma tezgâhı gibi iki yer arasında gidip geliyoruz! İşte, Yapagı bizim beşinci “kardeşimiz”. O da bizden az yiyip içmiyor. Biz çalışırken o neden han oğlu gibi oturuyor? Bırakın, bu zor hayatta o da kendi azabını çeksın. Ben de ortaya koyduğunuz fikre karşı değilim. Yolu birlikte adımlayalım. Ama yükü Yapagı sırtlasın, dedi.

—Capbak, doğru söyledin, diyen kardeşler onu onayladı.

Buğdayı Yapagı’nın üstüne yükleyip onu yola koydular ve kendileri de adımlaya adımlaya gittiler.

Capbaklara bir şekilde zarar vermenin peşinde olan Kelekbay gizlice bu durumdan haberdar oldu. Yüklü Yapagı’yı gözüne kestirdi.

Kardeşler adım saymayı bırakmadan değirmene vardılar.

Capbak, “Dört bin adım.” dedi.

Yapbak, “Dört bin yüz adım.” dedi.

Mapbak, “Dört bin iki yüz adım.” dedi.

Topbak, “Dört bin üç yüz adım.” dedi.

Kardeşlerin yine birbirine girdi. O zaman Capbak:

—İşte, Yapagı geliyor. O bizim meselemizi çözer. Hiçbir zaman adım sayısını karıştırmaz, dedi.

Yapagı yürüyüşünü değiştirmeden düzenli adımlarla başı eğik şekilde geldi.

Topbak ona sordu: “Dört bin üç yüz adım değil mi?”

Yapagı başını eğdi.

Mapbak ona sordu: “Dört bin iki yüz adım değil mi?”

Yapagı başını eğdi.

Yapbak ona sordu: “Dört bin yüz adım değil mi?”

Yapagı başını eğdi.

Capbak ona sordu: “Dört bin adım değil mi?”

Yapagı başını eğdi.

Kardeşler kendi aralarında anlaştı. Ama hepsinin dediğini onaylayan Yapagı ile onların arası açıldı. Yapagı’yı cezalandırmaya karar [218] verdiler.

—Gelin, dördümüz birden bunun üstüne binelim de yeniden adımlayıp hesaplayalım.

Capbaklar onun üstüne zıplayıp binmek istediklerinde akıllarına gelmeyecek bir durumla karşılaştılar. Onun sırtına koydukları yüklerin hiçbirini göremediler. Dördü birden ona sordu:

—Yapagı, hani, buğday nerede?

Yapagı sadece suçlu bir çocuk gibi yüzünü sallayıp başını aşağı eğdi.

Şimdi buğdayı nerede aramalı, nerede bulmalıydı? Yapagı'dan cevap gelmedi. Capbaklar birbirlerine bakakaldı, hiçbirinin gözü bir şey söylemedi. Seslerini çıkarmadan Yapagı'yı olduğu yerde bıraktılar ve peşleri sıra geri döndüler. Yol boyunca iğne arar gibi bakındılar. Nedendir bilinmez, devesine buğday yükleyip kendisi de onun üzerine oturan Kelekbay onların yakınından geçti. Ama Kelek onlara soru sormadı. Capbakların buğday hakkındaki sorusuna da sadece başını salladı. Yine de onun gözlerine yansıyan hilekâr gülümsemesi özellikle Topbak'ın gönlüne şüphe düşürdü.

Capbaklar evlerine vardılar. Hiçbir yerde buğdaydan iz bulamadılar. En sonunda, “Buğdayı kim almışsa değirmene getirecektir.” sonucuna vardılar. Bu niyetle yine değirmene doğru yola koyuldular.

Değirmende sıra epey fazlaydı. Buğday dolu çuvallar tıpkı koyun sürüsü gibiydi. Kardeşler bu yüklerin arasında dolandılar. En sonunda, Topbak'ın dikkatiyle kendilerinininkine benzeyen yamalı bir çuvala yapıştılar.

—Yaşasın, buğdayımızı bulduk, diye bağrışıp birlikte kaldırmak istediklerinde Kelekbay çabucak geldi.

—Hey Capbaklar, buğdayı ne yapıyorsunuz?

Topbak ona cevap verdi:

—Ağam, buğdayı ne yaparlar? Un yaparlar ya!

—Bunlar benim ama!

—Hani o zaman, bizimki nerede?

—Sizinkinin nerede olduğunu ben ne bileyim?

—Ağam, senin hilekâr gözlerini ben iyi tanırım. Sen bilmezden geliyorsun ama ben biliyorum: Bu buğdaylar bizim. [219]

—Sizin buğdayınız nasıldı? Ak mıydı? Kara mıydı?

Capbak ona cevap verdi:

—Senininki nasılsa bizimki de onun gibiydi.

—O nasıl böyle benzer olur?

—Biz başağı senin tarlandan toplamadık mı?

Kelekbay ile Capbakların arasındaki mesele gittikçe karmaşık bir hâl aldı. Nasihatçi zenginler Capbaklara nasihat ettiler. O zaman Capbak:

—Bizim zenginliğimizin Kelekbay’ınkinden fazla olduğunu düşünüyorsanız, dört kişinin sözüne inanmayıp bir kişininkine inanıyorsanız biz kendi buğdayımızı Kelekbay gibi yoksul adama bağışlayabiliriz, dedi.

Nasihatçiler onlara ne cevap vereceklerini bilemediler.

Yapbak:

—Eğer bizim sözümüze itibar etmiyorsanız buğdayın bizim olduğunu ağzı dili olmayan Yapagı da onaylayabilir. Yoksa buğdayın ona ait olduğunu Kelekbay devesine onaylatsın, dedi.

Kötü kalpli, korkak Kelekbay, buğdayın kendisine ait olduğunu devesine onaylatmaktan kaçındı. “Onun akli yok.” bahanesine sığındı.

Nasihatçiler, Yapagı’nın yanına toplandıklarında Mapbak, suçlu gibi yüzünü asıp duran Yapagı’ya sordu:

—Yapagı, sen şimdi Capbakların Yapagı’sı değil de tarafsız bir hayvansın. Sen kimseye bakmadan Allah için söyle: İki çuval buğday bizim değil mi? Biz onu senin sırtına yükledik mi?

Yapagı başını salladı. Kalabalık buna şaşıtı kaldı.

—Şimdi şüpheniz kaldı mı?

Un yüklü devesini alan Doyduk, ömründe ilk defa Kelekbay’a acıdı.

—Kelekbay, davacın Capbaklar ise Allah yardım etsin!

Nasihatçiler, Kelekbay’a nasihat ettiler:

—Ağam, sen zengin adamsın. Fakir Capbaklarla kendini bir tutma. Bunların dayanakları, delilleri de var. Senin hiç kefilin de yok.

Kelekbay bozuldu.

—O zaman çuvalların birini Capbaklar alsın, birini ben alayım.

Capbak cevap verdi: [220]

—Ağam, Capbaklar epey merhametli insanlardır. Tamam, onun biri senin olsun. Ama ödünç olarak, gerektiği zaman verirsin.

Kelekbay'ın hoşnutlukla razı olduğunu gören kalabalık, “Evet, hırsızın arkası zayıf olurmuş.” diye düşündü.

Değirmende Capbaklara sıra gelmedi.

Birden bire sırada bekleyen iki zengin çocuğu kavgaya tuttu. Değirmenci ise:

—Sıradaki sıraya geç, diye bağırdı.

Zengin çocukları yumruklaşarak devrildiler. Sırada bekleyenler zengin çocuklarının sırasını almaktan çekindiler.

Capbaklar birbirleriyle işaretleşerek “Bizim dört kişi oluşumuzun başka nerede faydası olacak?” dediler.

Capbak buğdayı değirmene koydu. Yapbak onun ağzına çuval tuttu. Bu durumu gören zengin çocukları onların üzerine doğru geldiklerinde Mapbak birini, Topbak diğerini tuttu.

Çıkışta önlerine çıkan adamlar onlara sordu:

—Değirmende sıra gelir mi?

Capbaklar cevap verdi:

—Dört kişi olursan gelir!

Yapağı'nın üstünü dolduran Capbaklar, keyifle şarkı söylediler:

Una gidersen tek gitme,

Tek gitme hiçbir zaman.

Tek başına kavgaya girme,

Dört kişi ol, dört olursan iyidir!

Soru Cevap

Kardeşlerin başına çok kötü bir felaket geldi: Anneleri ansızın vefat etti.

Kardeşler ağlaştılar.

Köy halkı onların kederlerine ortak oldu. Ama onlara küskün olan Kelekbay hiç değilse bir sefer öcümü alırım niyetiyle onların içini yakacak sorular sordu:

—Eee yiğitler, niye böyle çok ağlıyorsunuz? Annenizin ölümü size çok mu zor geldi?
[221]

Capbak, Kelekbay’a yaşlı gözleriyle baktı.

—Ağam, sen öldüğünde biz köyde oluruz veya olmayız. Annemizin ölümü münasebetiyle senin ağdını da şimdiden yakalım diyoruz.

Bir müddet geçtikten sonra gelen Yalak İmam, onlara kinayeye sordu:

—Eee yiğitler, niye böyle çok ağlıyorsunuz? Annenizi bu kadar çok mu seviyordunuz?

Yapbak, Yalak’a yaşlı gözleriyle baktı.

—Annemizi de çok seviyorduk tabii ama Yalak İmam’a da çok düşkünüz. Bugün annemiz öldü, yarın Yalak İmam’ın da öleceği aklımıza geldi. Bu yüzden gözyaşlarımızı tutamıyoruz.

Capbak en sonunda kardeşlerine döndü.

Gözlerini yalandan silen Doyduk onlara sordu:

—Tek ölen sizin anneniz değil ki! Niye böyle yüreğinizi parçalayıp ağlıyorsunuz?

Mapbak Doyduk’a yaşlı gözleriyle baktı.

—Ölüm sadece bizim annemizle sınırlı kalsa iyi tabii ama, kadınların canını kolaylıkla almaya alışan ölüm, yarın bizim Doyduk Annemizi de alıp götürür düşüncesiyle ağlıyoruz.

Köyün ihtiyarı onlara öğüt verdi:

—Çocuklar, artık durun, mert olun. Ölen kişi ağıtla geri gelmez.

Topbak yaşlı gözlerini sildi.

—Annemizin geri dönmeyeceğini biz de biliyoruz. Şimdi bize kim ekmek pişirecek diye ağlıyoruz.

—Capbaklar, gelin şimdi bitirelim. Annemizin ağdıyla acı geçecek olsa şimdiye kadar geçerdi.

O anda Topbak:

—Gelin o zaman kalan ömrümüzü gülererek mutlulukla geçirelim, dedi.

Capbaklar, annelerini mezarlığa götürürlerken de biraz fenalaştılar. Su kanalını geçecekken aniden duran üstü tabutlu Yapagı'yı gördüğünde Capbak:

—“Deh” deyip elini yavaşça Yapagı'ya sallasa olacak ama annem aniden canı çıkacak gibi kımıldamadan yatıyor.

[222]

Keyif Nedir?

Öksüz ve yetim kalan Capbaklar, ıssız çadırdaki konuşuyorlardı. Önce Capbak fikrini söyledi:

—Kardeşler, ırım-ırım, yom-yom. Yapagımızın üstüne ölüm çöktü. Gelin, biz ona artık binmeyelim. Yoksa o da bizi birden bırakıp gider.

Yapbak:

—Doğru, Yapagı bizim beşinci “kardeşimiz”. Ondan nasıl ayrılabiliriz, dedi.

O anda Mapbak:

—Annesinden ayrılan kardeşten de ayrılabilir, dedi.

Topbak:

—Yapagı bize gücenmeden, biz de hayvansız kalmadan onu kendisi gibi bir dört ayakla değiştirelim, dedi.

Kardeşler bunu mantıklı buldu.

Capbaklar, Yapagı'yı iki hörgüçlü bir deveyle takas ettiler. Devenin çenesinden başlayıp ta omzuna kadar bütün boynunu kaplayan gür sakalları sallanıyordu. Onun kısacık ön ayakları ise ta baldırlarına kadar şalvarlı gibi görünüyordu.

Deve de tıpkı Yapagı gibi tamamen Capbakların malıydı. Yapagı'ya üç kişi binerlerken deveye dördü birden binse taşırdı. O özellikle de odun çekme işinde pehlivan gibiydi. Odun, Capbakların sadece kendi çadırı için değil, satıp harçlık kazanmak için de gerekliydi. Capbaklar, “Deve sürmekten daha zevkli bir şey yokmuş.” diye düşünüyorlardı. Bu konuda kendi aralarında konuşuyorlardı. Capbak biraz düşündükten sonra şöyle dedi:

—Yine de ben köpek dövüştürmekten daha keyifli bir şey yok diye düşünüyorum.

Mapbak buna şaşırdı:

—Köpek dövüştürmek mi?

—Bir seferinde onu biz hep birlikte gördük ya! Önce köpekler dövüştü. Köpeklerin sahibi olan zenginler, onların yancısı olan yakınları bağrışıp duruyorlardı. Hatırlıyor musunuz, hepimiz atlayıp her birinin üstüne bindik. Köpeklerin keyfi onları öyle etkilemişti ki bizim üstlerine bindiğimizi bile fark etmemişlerdi. Köpekler dövüşürken biri ezildi. Köpeğin sahibi zengin çocuk onu kuyruğundan çekerek kaldırmak [223] istedi. Diğer köpeğin sahibi ona yumruk attı. Ondan sonra köpekleri unutup kendileri yumruklaşmaya başladılar. Onları yancıları, dostları da kavgaya katıldı. Sert yumruklar adamların kafalarına tokmak gibi indi. Kiminin burnu kanadı, kiminin alnı çilik³⁴ gibi şişti, kiminin dişi damağına girdi... Nasıl bir keyifti...

O zaman Topbak:

—Evet, ben de hatırlıyorum. Orada köpeklerle sahipleri aynı duruma düştü. Köpeklerin de dudakları kanlıydı, sahiplerinin de, dedi.

Daha sonra Yapbak bir olayı hatırladı.

—Hiçbir şey ağzına kadar dolu barajı yıkmanın yerini tutamaz!

Mapbak şaşırdı:

³⁴ Çilik: Eğri uçlu sopayla kemiğe vurularak oynanan bir oyun ve bu oyundaki yuvarlak kemik (Tekin, 1995: 122).

—Ağzına kadar dolu barajı yıkmak mı?

—Evet, hatırlıyorsunuzdur. Bir seferinde böyle bir barajı yıktıklarında su, dağdan akıyormuş gibi çağıldayarak aktı. Onun önünü kesmeye, set çekmeye kalkışan da olmadı. Suyun azlığının zarar verdiği sakinler önceden beri didişip duruyorlardı. Biri barajı yıkmayı çare olarak gördü. Diğer onun kulağının dibine vurdu. Tekrar yumruklaştılar. Yumruklaşanların ikisi birden suyun içine yuvarlandı. Orada kılıç, bıçak da kınından çıktı. Aradan fazla vakit geçmemişti ki duru suyun yüzeyi kanla kızardı. Nasıl bir keyifti...

Topbak şaşırdı:

—Su kana bulandığında keyif mi olur?

—Bu kavganın bir yüzü suyun israfının zararıysa diğer yüzü refahı kaldıramayan bencillikten ortaya çıkmıştı. Bu kavga edenler de köpek dövüşürenlerle aynı insanlardır.

Daha sonra Mapbak bir olayı hatırladı.

—Bazen karayel çıktığında da güzel eğlence oluyor!

Capbak şaşırdı:

—Karayel çıktığında mı?

—Evet. Biz bir seferinde böyle bir olay yaşadık. Karayel çıkmıştı. Komşu evdeki kadının dönen değirmeni gürültü çıkarıyordu. Ev sahibi kadın demir kevgirle hırt hırt kazan karıştırıyordu. Şiddetli rüzgâr evin içine vuruyordu. Karaca ev çatırdıyordu, sallanıyordu... Bu [224] sırada ev büyük bir gürültüyle sökülüp gitti. Nasıl şenlik olmuştu!

Yapbak şaşırdı:

—Birinin evi yıkıldığında şenlik mi olur?

—Ev sahibi kaygısızsa, üstüne beceriksizse üzülmünün ne faydası var!

Ondan sonra Topbak, ilginç bir olayı hatırladı.

—Dört ayağının üstünde dik duramayan şişman atı serbest bırakmak da nasıl keyifliydi!

Yapbak şaşırdı:

—Şişman atı serbest bırakmak mı?

—Hatırlıyorsunuzdur. Bir seferinde pazara gittiğimizde böyle bir şişman atı, sahibine kızgın biri serbest bıraktı. Keyfin doruk noktası da burada yaşandı. Şişman at ikinci bir şişman atın üstüne atılıp onu da kaçırdı. Bu iki at yine birkaç atı daha kaçırdı. Atlar kısırakların üstüne atıldı. Kısıraklar iplerini koparıp kaçtılar. Bazı atlar birbirini dişledi. Onların arasında kalan eşeklerin de ya ayakları kırıldı ya da boyunları. Atların, kısırakların sahipleri bağırarak meydana çıktılar. Atlar, kısıraklar pazarcıların üstünden atladılar. Bazı atların nallı toynakları demir kazanını paramparça etti. Bazı atlar toynaklarıyla satıcıların kumaşlarını sürükleyerek gitti. Atlar develerin, develer koyunların içine patırtıyla daldı. Yıkılan kim, sürünen kim, eline ayağına darbe alan kim seçmek mümkün olmadı. Nasıl bir keyifti!

Mapbak şaşırdı:

—Böyle kargaşadan da keyif mi alınır?

—Zarar ziyan olmasının sebebi tüccarlar ama!

—Bu rezillik kime yaradı ki?

—Pazarda şanssız mı yok?

Biraz düşündükten sonra Capbak düşüncesini açıkladı:

—Gelin, biz kimsenin sürmediği keyfi sürelim!

Topbak şaşırdı:

—Neymiş o?

—Deve üstünde düzzüm³⁵ oynayalım.

Kardeşler bunu kabul etti.

Capbaklar devenin hamudunun üstüne yatay birkaç uzun tahta döşediler. Tahtaların üstüne ise kucak kucak minder döşediler. Devenin üstü tahta gibi dümdüz oldu. Kardeşler ona yavaşça tırmanıp iki taraftan bağdaş kurarak oturdular. Bir tarafa Capbak ile Mapbak, diğer tarafa ise [225] Yapbak ile Topbak oturdu. “Kaybeden bir adım geriye kayar.” iddiasını ortaya koydular.

³⁵ Çizgiler üzerine taşları dizme üzerine kurgulanmış geleneksel bir Türkmen oyunu (Dinç ve Çakır, 2008: 47).

Kardeşler oyuna daldı.

Deve selinli ve kumlu tepede kendi kendine otlandı.

Yapbak ile Topbak kaybetti.

Capbak, Yapbak’a:

—Bir adım geri kay, dedi.

Mapbak, Topbak’a:

—Bir adım geri kay, dedi.

Yapbak ile Topbak bir adım geriye kaydıklarında sırt üstü aşağı düştüler.

Yapbak ile Topbak kayıp gittikleri için Capbak ile Mapbak da sırt üstü yere düştü. Sağlam bağlanmış tahtaların birkaçı da karınlarının üstüne düştü.

Yerde karnını sıvazlayan Capbak:

—Deve üstünde düzzüm oynandığında kaybetmek kazanmaktan daha iyiymiş, dedi.

Gözlerindeki kumu silen Yapbak buna şaşırды:

—Neden?

—Kazananın karnına vuruyorlar!

Capbaklar toparlandıktan sonra yaptıkları şeye pişman olup türkü söylediler:

Deveyi tahtayla kaplayıp

Kötü fikre kapılma.

Serseri ya da edepli,

Asla düzzüm oynama.

Diziyor deyip sayarsın,

Tepe üstü kayarsın,

Sopa gelir karnına

Anca o zaman duyarsın!

Ejderha

Capbakların devesi tıpkı Yapagı gibi kendi otlığıyla uzun süre yetinemezdi. Daha çok yeme konusunda nefesine hâkim olamıyordu. Bir gün gidip Doyduk'un olgunlaşan arpasının arasına dalmış. Capbaklar onu Doyduk'tan önce fark ettiler. Capbaklar, Doyduk'u kızdırmamak için onun ekinine girdiklerini fark ettirmeden çıkmanın çabasına giriştiler.

Etrafını kolaçan ettikten sonra Capbak: [226]

—Şu an hiç kimse yok. Gelin, onu şimdi gizlice çıkaralım, dedi.

O zaman Yapbak karşı çıktı:

—Ya yiğit de laf etti! İtip çıkarırsan ayak sürer. Deve izine kaplan izi mi diyecekler? Biz en iyisi onu sürüp çıkaralım.

Mapbak kulaklarını dikti:

—Ya yiğit de laf etti! Kovup çıkardığında uçarak gideceğini mi düşünüyorsun? Aksine, kendi alanının dışından da iki tarafa doğru ağzını oynatıp arpayı köküyle birlikte koparır. “Bunu yapan Capbakların devesinden başka bir şey değildir.” derler. Biz en iyisi onu kaldırarak çıkaralım, dedi.

Topbak arkaya doğru kaykılarak güldü:

—Ya yiğit de laf etti! Kaldırarak çıkarırsan ayağın ya kayar ya da takılır. Kesin düşersin. Yıkılmasan da Capbakların izi kaplan izine benzemez. Capbakların izi için izci gerekmez. Biz en iyisi onu sürükleyerek çıkaralım, dedi.

Kardeşler, Topbak'ın düşüncesini doğru buldular.

Capbaklar, deveyi arpanın içine çökerttiler. Daha sonra onu bir tarafına yatırdılar. Ayaklarına bir ip taktılar. Ondan sonra dört kardeş ayrı yerden yapışarak sürükleyip çıkardılar.

Deveyi arpanın içinden iz bırakmayarak çıkaran kardeşler, arkalarına bakmadan kaçtılar.

Bir müddet sonra arpasını kontrole gelen Doyduk'un yüreği yarılacak gibi oldu. Şalını oklava gibi dümdüz yapıp arkasına doğru serdi. Giderken ayağı takılıp düştü, çabucak kalkıp üstünü başını silkti. Kelekbay'ın kapısına gidip seslendi:

—İmdat Gullukbay, imdat!

Doyduk'un teneşirden kalkar gibi bembeyaz suratını gören Kelekbay bir hayli ürkütlü.

—Doyduk ne oldu hele?

—Arpama cin mi, hayalet mi her neyse korkunç bir şey girip onu darmadağın etmiş. Eğer ona kesin bir çare bulunmazsa yarın seninkine de girer! Kim bilir, belki de o korkunç şey köyü yerle bir eder!

Zenginler buldukları silahlara davranıp Doyduk'un tarlasına doğru yürüdüler.

Capbaklar da onların peşine takıldı.

Gittiklerinde Doyduk'un tarlasının tamamen yerle yeksan olduğunu gördüler. Onun etrafına da ne bir iz var [227], ne de eser. Tıpkı hikâyelerde anlatıldığı gibi. Bunu gözünle görmesen inanmazsın. Bununla ilgili herkes bir fikir ortaya attı.

En sonunda Kelekbay:

—Bu ejderhanın işi olsa gerek, dedi.

Doyduk sarsıldı:

—Ejderha mı?

—Evet. Yaşlı adamların dediğine göre, o bazen Hindistan taraflarından suyla gelirmiş.

—Vay başımıza gelen! Kelekbay ne diyorsun! Durun'a Hindistan'dan su gelir mi hiç?

—Durun'a gelmese bile Amuderya'ya gelir. Ejderha için Amuderya ile Durun'un arası kadınların su yoluyla arasındaki mesafeden farklı değil ki!

—Vay vay! Gulluk, ejderhanın geldiği neyden belli olur?

—O şafak atar atmaz epey bir kükrermiş.

Capbak duramayıp şöyle dedi:

—Doyduk Anne, onun “Böö! Böö!” diye kükreğini ben de duydum. Sadece ben değil, Capbakların hepsi duydu.

Ağaların anlamasından korkan Yapbak onun karnına vurdu.

Kelekbay, Capbak’a karşı çıktı:

—Benim duyduğuma göre ejderha, deve gibi değil, keçi gibi ses çıkarırmış.

Yapbak o zaman duramayıp şöyle dedi:

—Ağam, ejderhanın da bizim devemizinki gibi tüyü var mıdır ki?

Ağaların anlamasından korkan Mapbak, onun karnına vurdu.

Kelekbay, Yapbak’a karşı çıktı:

—Ejderha denen şey deve gibi değil, yılan gibidir! Yılanın da tüyü olur mu?

Mapbak o anda dayanamayıp şöyle dedi:

—Belki onun devemizinki gibi dört ayağı vardır...

Ağaların anlamasından korkan Topbak onun karnına vurdu.

Kelekbay, Mapbak’a karşı çıktı:

—Söylenen sözü bilip de söylemek gerek. Ejderhanın ayağı olur mu? Ayağı olsa izi olmaz mı?

Topbak duramayıp şöyle dedi: [228]

—Ejderha birden ekine girdiyse onu sürükleyerek çıkarmış olmasınlar?

Ağaların anlamasından korkan Capbak onun karnına vurdu.

Kelekbay Topbak’a karşı çıktı:

—Ejderhayı sürüklemek olur mu hiç? Yakınına gittiğinde yutmaz mı?

En sonunda Kelekbay:

—Doyduk, bu sana Allah katından gelen bir beladır. Sen adak olarak bir keçi kes. Belki onu Allah def eder, dedi.

O zaman Capbak:

—Ejderha da Capbaklardan daha korkunç değildir. Keçinizi Capbakların kapısına bağlayın. Ondan sonra bu ejderhanın ekininize girmeyeceğini güvence ederiz! Eğer bu ejderha arpayı yine bunun gibi talan ederse Capbakların devesi sizin olsun, dedi.

Ben Söylemedim mi?

Kardeşler oduna giderlerken karşılarına kısraklı biri çıktı. Onun kısrığı kırık beyazdı; gözleri kör, kuyruğu ise mavimsiydi. Onun tepesindeki sarığının dışı altın rengindeydi.

Capbaklar ona şaşkınlıkla baktı.

O, Capbaklara seslendi:

—Amanlık mı?

Capbak ona sordu:

—Ne dedin?

—Amanlık mı, diyorum.

Yapbak ona cevap verdi:

—Hayır!

Kısraklı buna şaşırdı.

—Niçin?

—Niçini mi var? Biz sağlıklı da değiliz, herhangi birili de değiliz, kendimizliyiz.

—Size kimler derler?

—Bize Capbaklar derler.

—Hee, oldu, oldu.

—Ne oldu?

—Siz şu dört düzenbazsınız!

—Hayır, biz düzenbaz değil, dik yürüyenleriz.

—Siz şu elini soğuk suya değdirmeyen tembellersiniz! [229]

—Haydi gel, elimizi karşılaştırıp bakalım.

Dört kardeşin dördünün de avcu kabarcıklı, parmakları yara bere içindeydi. Ellerini uzattılar. Kısraklı kendisinin pamuk elini onlara gösteremedi.

Mapbak ona sordu:

—Sana kim derler?

—Bana memleketin adil kadısı derler.

—Hee, oldu oldu!

—Ne oldu?

—Sen şu Allah bilmez rüşvetçisin!

Kadı öfkелendi. Capbaklara ağzına geleni saydı, beddua etti. Kısrağını kamçıladi.

—Ey baş belaları! İmam Ağa'nın bedduaları sizi bulsun! Art niyetliler!

—Ey yaşlı adam, itin bedduası kurda işlemez! Herkesin niyeti bizimki gibi olsa dünya daha iyi bir yer olmaz mıydı? Senin gibi dışı çiçek, içi böcek dolu olanlar çok!

—Görülüyor ki siz art niyetlilerden iyilik çıkacak gibi değil.

—Bu kısrağın, bu sıfatınla sana iyilik gösterilecek değil.

—Susun hayvanlar!

—Topbak, kısrağı dizginle! Hayvanın kim olduğunu ona gösterelim!

Capbaklar ona doğru ayaklarını tıkırdattıklarında, kadı kısrağını kamçılıyıp uzaklara kaçtı...

Capbaklar odun toplamaktan bitkin düştüler.

Capbak, gölgesine baktıktan sonra Yapbak'a sordu:

—Hey Yapbak! Öğlen olmuş mu?

Yapbak, gölgesine baktıktan sonra Mapbak'a sordu:

—Hey Mapbak! Öğlen olmuş mu?

Mapbak, gölgesine baktıktan sonra Topbak’a sordu:

—Hey Topbak! Öğlen olmuş mu?

Topbak, gölgesine baktıktan sonra cevap verdi:

—Yok, henüz olmamış.

Yorgun Capbak, güneşe baktı.

—Şu anda su nöbetim olsa, o işi sana yaptırırdım.

Topbak ona cevap verdi:

—Nöbetdaşın ben olsaydım senin alnına sertçe vururdum.

Capbak ile Topbak karşı karşıya geldi.

—Ne dedin? [230]

—Ne duyduysan onu dedim.

Yapbak ile Mapbak onların arasına girdi.

Yapbak, Mapbak’a sordu:

—Öğlen olmuş mu?

Mapbak cevap verdi:

—Evet olmuş.

—Nereden bildin?

—Capbak ile Mapbak’ın gözlerinden.

Kardeşler gülüştü, öğle yemeğini yemeye koyuldular.

Ekmekleri azıcıktı. Soğanları çoktu. Kardeşlerin dördünün de gözleri birden yaşardı.

Yapbak, Capbak’a sordu:

—Eee Capbak, niye ağladın?

—Annem aklıma geldi. Sen niçin ağladın?

—Yapagı aklıma geldi.

Topbak, Mapbak’a sordu:

—Sen niçin ağladın?

—Bana kalırsa deminki kadı, kırsığı alıp kaçıyor gibiydi. Bu yüzden birden gözümün yaşarmasına engel olamadım. Sen neden ağladın?

—Bence bu kadı yıkılıp helak olmuş gibiydi.

Capbaklar uzun günün sonunda topladıkları odunları devenin üstüne yüklediler. Halatlarını sıkıca bağlayıp düğümlediler. Ondan sonra “Hop! Deh!” dediler. Ama deve yürümedi. Kalkacak gibi yapıp “Böö! Böö!” diye anırdı ve yerine çöktü.

Yüklenmiş odunların altında onun kara kulakları az da olsa görünüyordu. Dört kardeş ona yeniden emretti: “Hop! Deh!”. Deve yine yürümedi. Sadece sıkıntılı bir şekilde “Böö!” dediği duyuldu.

O zaman Capbak:

—Bu kime nazlanıyor ki, dedi.

Yapbak:

—Oturmayı kalkmaya tercih ediyorsa bırakın otursun, dedi.

Mapbak:

—Bana kalırsa da kendi bilir, bırakın yatıversin, dedi.

Topbak:

—Ellemeyin, akşam kendisi yemek yemeye gelir, dedi.

Kardeşler deveyi o hâlde bırakıp evlerine döndüler. Deve, akşam yemeğe gelmedi.

Capbakların yüreğine endişe düştü. Şehir henüz [231] uykuya dalmamışken devenin olduğu yere gittiler. Gittiklerinde devenin öylece oturmakta olduğunu gördüler.

Capbak, onun yükünden kendi sırtına bir odun aldı.

Yapbak, onun yükünden kendi sırtına bir odun aldı.

Mapbak, onun yükünden kendi sırtına bir odun aldı.

Topbak, onun yükünden kendi sırtına bir odun aldı.

Deve bundan sonra yavaşça kalktı.

Arkası yüklü dört kardeşle bir deve ay ışığında kervan kurup gitti.

Ay ışığının aydınlattığı gecede dizilen kervandan şarkı sesi yankılandı:

*Deve deme, at deme,
Merhamet et hayvana.
Ona da ver, tek başına yeme,
Onlar eğlencedir cana.*

*Yük yüklediğinde abartma,
Hayvanına et gözüyle bakma,
Hâlini anla, dikkat et,
Boş yere sopa vurma.*

Eyeri Nerede?

“Allah’ın vurduğunu, Peygamber de sopasıyla dürter.” sözündeki gibi, Capbakların zorlu hayatının üstüne develeri de birdenbire öldü gitti. Kardeşler, devenin derisini satın bir sipa aldılar. Onun rengi kırmızımsıydı. Ona bir şey taşımayı iyi öğretmedikleri için ise onu kaçırdılar. Sipa ortadan kayboldu.

Capbaklar, sıpalarını araya araya başka bir köyün yakınına vardılar. Önlerine bir adam çıktı. Onun kaygılı yüzü alışverişte kazıklanmış, mahkemede haksız çıkmış birinin yüzüne benziyordu. Capbaklar ona sıpalarını sordular. O ise Capbaklara kim olduklarını sordu.

—Peki yiğitler, size kimler derler?

Capbak ona cevap verdi:

—Bize Capbaklar derler.

—He, oldu.

—Ne oldu?

—Çok iyi oldu. Ben sizin adınıza aşınayım. Memlekette bunlar gibi insafı yigitler çok olsa olmaz mı diye düşünürdüm.

Adam durup şüphelenir gibi düşündü ve: [232]

—Eşğiniz orta yaşlarda mıydı? diye sordu.

Adamın bu sorusunun altında değişik bir şey vardı. Bu yüzden Capbak, Yapbak'a baktı. Yapbak, Mapbak'a baktı. Mapbak, Topbak'a baktı. Topbak, Capbak'a baktı. Capbak cevap verdi:

—Aldığımızda sıpaydı, belki kaybettiğimizden bu yana büyümüştür.

—Eşğinizin başı sarıklı mıydı?

Capbak yine bir kez kardeşlerinin yüzüne baktıktan sonra cevap verdi:

—Evliyalardaki gibi keskin gözleri vardı.

Yapbak ilave etti:

—Kendini bizden gizlemek için belki sarık da takmıştır.

—Eşğiniz kime benziyordu?

—Nasıl kime benziyordu?

Capbak, Yapbak'a baktı. Yapbak, Mapbak'a baktı. Mapbak, Topbak'a baktı. Topbak cevap verdi:

—Eşğimiz önceki kadıya benziyordu ya da kadı bizim eşeğe benziyordu.

—O zaman...

—Ne o zaman?

—Eşğiniz şu ortadaki evde kadılık ediyor.

Mapbak minnettarlıkla onayladı:

—Sağ ol ağam, ta kendisi.

Capbaklar o eve gittiler. O adam da onların peşine düştü.

Capbak, “Bizim eşeğimiz.” dedi.

Yapbak, “Bizim eşeğimiz.” dedi.

Mapbak, “Bizim eşeğimiz.” dedi.

Topbak, “Bizim eşeğimiz.” dedi.

Capbak, onun sarığının ucundan tuttu. Yapbak ile Mapbak onun bacaklarından tuttu. Topbak onu arkasından ittirdi. Kadı’nın dili tutuldu. Konuşamadan sadece anırdı.

Davalılar bu duruma şaşıp kaldılar.

Capbak onlara sordu:

—Hani bunun eyeri?

Kırmızı cübbeli iri bir adam ona cevap verdi:

—Kimin eyeri?

—Kimin olacak! Eşeğin eyeri! [233]

—Hangi eşeğin?

—İşte, bu eşeğin, bizim eşeğimizin!

Davalıların ağızları açık kaldı. Onların çoğu doğrudur, diye onayladı. Biri kırmızı cübbeli, biri kuzu kürklü iki semiz adam ise: “Tövbe tövbe! Estağfurullah!” dediler. Ondan sonra Capbakları şaşırtmak istediler:

—Tövbe edin yiğitler, tövbe!

—Niye tövbe edelim?

—Bu Kadı İmam!

—Kadı İmam mı?

—O bizim davamızı çözüyor.

—Sizinkini mi yoksa halkinkini mi?

—Bizimkini, hımmm... Evet... Halkinkini de.

Oturanlardan bir gürültü çıktı:

—Sadece bunların çıkarına.

—Sadece bunların çıkarına.

—Sadece bunların çıkarına.

Kardeşlerin dördü birden ellerini vura vura güldü.

—Siz de işinizde eşeğe inanıyorsanız işiniz gürültü değil.

Önceden Capbaklara selam veren adam araya girdi.

—O zaman neden bu “Ben kadıyım.” diyor ki?

—O zaman bunun yaptığı iş yanlış mıdır?

—Eşeğe inanan adamlar için belki doğrudur.

—Ben o zaman hakkımı talep etmeli miyim?

Capbak ona homurdandı:

—Tabii ki ağam, körmüşsün! Sen bir şeyden anlıyorsan bunun eyerini bulup ver.

O adam, göbekli bir ağanın yakasını tuttu:

—Ver beş tümeni.

Bağırtilar, gürültüler çoğaldı. Köy halkı toplandı. Alacaklı ile verecekli karıştı. “Beş tümeni ver!”, “Üç tümeni ver!”. Ağaların yakaları el doldu.

Gariplerin gürültüsünden korkan köy ağaları Capbaklara nasihat ettiler. O zaman Capbak:

—Sizinle bizim aramızda anlaşmazlık var. Size eşek mi gerek, kadı mı? dedi.

—Tövbe ettik, Allah’ım... Bize kadı, imam gerek.

O zaman Topbak:

—Biz kadı da görmüyoruz, tazı da. Eşek alırsanız dersiniz verelim. Bizim için fark etmez.

Kadı konuşmadan sakalını sallayıp anırdı. [234] Parmağıyla yeri kazıyıp bir şeyler yazdı. Yanındaki sekreteri o yazıyı okuyuverdi:

—“Bundan sonra kadılık edersem tükürün suratıma!” diyor.

O zaman Capbak kalabalığının içinde özür diledi.

—“Yanlış yazmaz bir Allah var.” derler. Biz biraz yanlış yaptık diye düşünüyorum. Bizim eşeğimizin sakalı yoktu ki!

Kadı’nın dili biraz açıldı:

—Aa aferin yavrum!

Yapbak:

—Kadı Ağa bizi bağışla, dedi.

—A a aferin yavrum!

Köyün bir tarafından Capbakların ezgili sesleri duyuldu:

Ah vicdansız kadılar,

Ülkeye gelen musallat.

Ala elbiseli tazılar,

Kanmış onlara millet.

Sarığına bakmayın,

Hiç iyilik aramayın,

Bırakın din haklı olsun,

Asla haber sormayın!

Verilmiş Sadakan Varmış

Dört kardeş, dört ayaklıdan kurtuldu. Çadırlarının etrafında kendilerinden başka iki ayaklı tavuk bile yoktu. Doyduk’un sızlanmasına dayanamayıp ellerinde ne var ne yoksa birleştirerek anneleri için sadaka verdiler. Şimdiyse düşman gibi kış geliyor. Ne örtünecek ne serecek ne de yiyecek bir şey var. Onların şimdi buldukları yerde hizmetçilik yapmaktan başka çaresi yok.

Yaklaşan kış sadece Capbakların değil, Doyduk'un da huzurunu kaçırdı. Hizmetçileri, onun eziyetlerine ve cimriliğine tahammül edemeyerek çıkıp gittiler. Doyduk artık hayvanlarına da kendisi bakmaya mecburdu. Kapısında ise kış için bir odunu bile yoktu. Sığırları için ahır, hayvanları için ağıl yapmalıydı. Onun için Capbaklara baş eğmekten, onları hizmetçi olarak almaktan başka çare yoktu. Ama ona dört kişi değil, iki kişi gerekti. Doyduk'un yüreği dört kişiyi geçindirmeye [235] dayanamazdı. Böylece onları oyalarım, ikisini hizmetçi tutarım, ikisini ise başka bir yere kovarım niyetiyle bir gün onları evine çağırdı.

Ama Capbaklar Doyduk'un düşüncelerinden haberdarlardı.

Capbaklar, kalın kıyafetlerini giyinip Doyduk'un evine gittiler.

Doyduk onları hürmetle karşıladı. Nezaketle konuşmaya başladı.

—Çocuklarım, ben size acıyorum. Sizde ne ana var ne baba var ne de evinizi çınlatan bir gelininiz var. Siz kirlinizi kendiniz yıkamalı, ekmeğinizi kendiniz pişirmelisiniz. Pişirmeye de çok tahlınız olsa yine iyi. Sizin arttırıp kenara koyduğunuz bir şey yoktur diye düşünüyorum. Şimdi de kış geliyor. Komşuluk hatırına ben sizden bir haber alayım dedim. Siz şimdi ne yapmayı düşünüyorsunuz?

Capbak ona cevap verdi:

—Doyduk Anne, “Tevekkül sahibinin endişeyle işi olmaz.” diye söz var. Capbaklar yüreklerinde korkuya yer veren insanlardan değil. Canımız sağ. Gücümüz var. Çalışabiliyoruz, yiyebiliyoruz.

—Ah, benim söyleyeceğim de o. Yiyecek bir şey buluyor musunuz?

Yapbak ona cevap verdi:

—Doyduk Anne, bu dişleri demirci yapmadı. Diş veren dişlemek için de bir şey verir.

—Ben size acıyorum. Hiç olmazsa aranızdan iki kişi evimde kalıp diğer iki kişi de başka bir yere rızık aramaya gitse nasıl olur?

Mapbak cevap verdi:

—Doyduk Anne, sen bizim komşumuzsun ama hâlâ Capbakları tanıyamamışsın. Bizi birbirimizden ölümden başka hiçbir güç ayıramaz. Bizim gövdelerimiz ayrı olsa da yüreğimiz birdir.

—Benim size demek istediğim, her biriniz bir yerde çalışsanız kazancınız çok olurdu. Sadece yemek, giymek değil evlenmek de gerek.

Capbak cevap verdi:

—Doyduk Anne, biz para verip gelin alan ağalardan değiliz. Yaz gelir, ot biter, gül açılır belki bizim de çadırımızın çevresine bayram gelir! İşte [236] orada Capbakların dördü birden evlenebilir.

Doyduk tuzak kursa da Capbakları birbirinden ayıramayacağını anladı. İşçisiz yaşayamayacağı da aşikârdı. Bu yüzden Doyduk, Capbakların hepsini evinde işçi olarak tutmaya karar verdi.

—Az ver, çok ver; bizim için sorun değil. Ancak kış için bizi iyice giydir. O zaman senin isteklerini de daha iyi yerine getiririz.

Yapbak:

—Bizi işçi olarak görüp bize sadece acı çal içirme, kendi ailen gibi gör. Kendin ne yersen bize de onu yedir. O zaman isteklerini daha iyi yerine getiririz, dedi.

Mapbak:

—Yiyeceğimizi ölçüp elimize verme, karnımızın aldığı kadar koyuver. O zaman isteklerini daha iyi yerine getiririz, dedi.

Topbak:

—Doyduk Anne, sen aslında bizi evine oğul olarak alıyorsun. Senin işini kendi işimiz gibi yaparız, senin hayvanını kendi hayvanımız gibi görürüz. “Hayvan, sahibinin gözünden su içer.” demişler, dedi.

Doyduk birden yerinden kalktı.

—Siz belki, “Beni mirasa da ortak et.” dersiniz...

Capbak:

—Doyduk Anne, biz miras seven, miras için yaşayan insanlardan değiliz. Biz kendi ana babamızdan bir şey aldık mı?

Doyduk kahkahalarla güldü:

—Siz o fakirlerden ne alacaktınız?

Mapbak:

—Bizim miras çadırımız var. Biz onu bile paylaşamıyoruz. Capbaklar, kalkın! Ne de olsa Doyduk Anne ile aramız bulunacak gibi değil, dedi.

Doyduk öyle, böyle etti... Ama Capbakları dediğine razı edemedi. Capbakların dediği oldu.

O zaman Topbak:

—Doyduk Anne, o zaman sözümüz söz olsun, dedi.

Doyduk mecburen razı oldu. [237]

Capbaklar, Doyduk'un evinde işçi olarak kaldılar.

Capbaklar, sadece birkaç gün içinde büyükçe bir ahır inşa ettiler. Doyduk'un koyunlarına ve eşeklerine ağıl yaptılar. Birkaç sefer oduna gidip geldiler. Ama Doyduk sözünde durmadı. Kardeşlerin ağzına acı çal ile kuru ekmekten başka bir şey -sıcak çorba bile- değmedi. Capbakların dişlerinde kaldığında ise Doyduk vurup aldı.

Capbaklar bir gün toplanıp kendi aralarında dertleştiler.

Doyduk onları yakaladı.

—Eee Capbaklar, ne haber?

Capbak ona cevap verdi:

—Doyduk Anne, sen bizi habere mi göndermiştin?

—Ya lafın gelişi sordum.

—Sorduğun iyi oldu, sorarsan cevap veririz. Bizim karnımız gurulduyor.

—Karnınız nerede?

—Dört kardeşin dört kuzuluk karın boşluğunda.

—Sizin karnınızdan bana ne?

—Nasıl sana ne?

—Siz Capbaklarsınız, ben Doyduk.

Capbak cevap verdi:

—Doyduk Anne, sen her gün birkaç öğün yiyorsun. Capbaklar ise Allah var, günde bir öğün ya yiyorlar ya yemiyorlar!

—Allah'ın denk yaratmadığını ben nasıl eşitleyeyim?

—Doyduk Anne, sen Allah'a da ders vermeyi mi düşünüyorsun?

—Tövbe Allah'ım!

Topbak:

—Doyduk Anne, niye böyle içini çekiyorsun? Sen Capbaklara anne olmayı, dört oğlanı birden doğurmaktan daha kolay mı sanıyorsun? Senin sözün de var. Sen bize biraz iyi bak, kendimize gelelim, dedi.

—Olur, olur. Ben bugün sizin karnınıza sıcak bir şey atayım.

—Doyduk Anne, bir deyip iki deyip gerisini oyuna bağlama. Eğer gerçekten bize annelik ediyorsan ölene kadar dönmek olmaz.

—Ey baş belası! Sen beni şimdi öldüreceksin!

Capbak cevap verdi:

—E Doyduk Anne, biz senin ölmeni istemiyoruz. Sen ölürsen bize o güzel yemekleri kim verir?

Doyduk, kardeşlere yılan gözü kadar bir çorbacık verse de devamı gelmedi.

Kardeşler, Doyduk'la konuşup ona sitem ederek karınlarını doyurmayacaklarını anladılar. Doyduk'un koyunlarına göz diktiler. Yedi sekiz koyunun hepsi de etli butluydu. Özellikle de içlerinde bir tanesi ağır kuyruğunu bile taşıyamıyor, güçlkle yatıyordu.

Capbak:

—Hey, esmer koyunu görüyor musunuz? Ben onun yüzünü epey asık görüyorum, dedi.

Yapbak:

—Açık açık söylemek lazım, onun yüzünde ölü rengi hâkim, dedi.

Mapbak:

—Onun bir ayağı çukurdadır, dedi.

Topbak:

—Bir ayağı çukurdaysa yarını çıkarabilir mi ki?

Capbak cevap verdi:

—Benim tahminimce yarına çıkmaz!

Kardeşler bu durumu hava karardıktan sonra Doyduk’a da söylediler. O, ay ışığında dışarı çıkıp baktığında koyunun gerçekten de ayaklarını kırıp başını aşağıya eğerek yattığını gördü. Capbakların sözüne inanmasa da onlardan şüphe duysa da gönlüne bir vesvese düştü. “Allah’ım ona ne oldu ki? Otun, çiçeğin arasında kurt falan mı yedi ki? Yarına kadar sağ salım çıkarsa iyidir.”

Yapbak, kederli Doyduk’u rahatlatmak istedi:

—Doyduk Anne, sen müsterih ol! Biz koyuna kendimiz bakarız. Bütün gece boyunca bekçilik ederiz.

Doyduk, içinden “Capbaklara koyun emanet etmek [240] kurda koyun emanet etmekle bir.” diye geçirdi. Bu yüzden onların yanında sakinleşse de gece rahat yatamadı, beş on sefer çıkıp baktı.

Şafak söktüğünde Capbak’ın gür sesi duyuldu.

—Hey Yapbak! Hey Mapbak! Hey Topbak! Bıçak getirin!

Capbak’ın gür sesini duyan Doyduk, kürkünü giymeyi bile unutup aceleyle çıktığında esmer koyunun boğazından kan aktığını gördü ve onun hırlamasını işitti. Doyduk:

—Vah vaahh, diye başını salladı.

O anda bıçağının kanını silen Capbak: [238]

—Doyduk Anne kederlenme, verilmiş sadakan varmış. Koyun ölmeden yetiştik.

—Ey ahmak baş belası! Koyunun ölür de verilmiş sadakan mı olur?

—Biz onu helal öldürdük ama!

—Siz nasıl olsa onu haram edersiniz.

—Doyduk Anne, sakın ol! Bir parça pamuk bile ziyan etmeyiz!

Capbaklar koyunu yüzerken Doyduk’a duyurmadan şarkı söylediler.

*Sevmezsin, seversin,
Bırak, toynağını yalasın.
Doyduk içini çekse de,
Capbaklar tadını çıkarsın!*

Deri Çarık

Koyun Capbakların karnını iyice doyurdu. Ama bu olay, Doyduk’un huzurunu kaçırmıştı. Ne Capbakları kovabildi ne onlardan kurtulabildi ne de onlarsız idare edebildi. Doyduk onları daha fazla kullanabilmenin peşine düştü.

—Capbaklar, yatan öküze yem verilmediğini iyi biliyorsunuz.

Mapbak:

—Doyduk Anne, boş duranı Allah sevmez. Yatıp yemek Capbakların karakterine uymaz. Bizim çalışmamızı sen bilmiyor musun? Hayatın boyunca belki de yüzlerce işçi çalıştırdın, Capbakları gibi ahır inşa edebilen var mıydı? Yine bir emrin varsa buyur. Elimizin yetmediği yere ayağımızla yetişiriz, dedi.

—Biriniz samanı dışarıda toplasın. Biriniz kütük kessin. Biriniz ahırın üstünü temizlesin. Biriniz de oduna gitsin.

Topbak cevap verdi:

—Doyduk Anne, lafı öyle bir dolandırdın, öyle bir dolandırdın ki anlayamadık. Kafamızı karıştırdın. Bence sen kendin de şaşırdın.

Doyduk kimin ne iş yapacağı konusunda parmaklarını bir kaldırdı, bir indirdi. Ayrıntılı bir emir verdi. [239]

Capbak ona dikkatle baktı.

—Doyduk Anne, bu emirleri sen Capbakları anladığın için mi, yoksa kendini düşündüğün için mi veriyorsun?

—Çok bedehet tanıyorum! Bedava ekmek Buhar’da yok. Siz ekmeği benden yerseniz ben sizden iş isterim!

—Doyduk Anne, sen benim dediğimi anlamadın. Capbaklar hep beraberken şu ilerki büyük dağı kuzeydoğudaki çöle taşı desen taşırlar. Ama onların düzenini bozarsan, tek tek çalıştırırsan, doğrusunu söylemek gerekirse işte, yerde yatan şu kadarcık çöpü bile kaldıramazlar.

—Keşke yerken de böyle olsaydınız!

—Doyduk Anne, biz her yerde böyleyiz. Hatta yediğimizde de senin söylediğin gibi iner devesinin³⁶ otlaması gibiyiz. Senin teklif ettiğin gibi birimiz Kelek için, birimiz Yalak için çalışmadı. Toplanıp senin için çalışmaya başladık.

—Keşke Kelek ile Yalak da Capbaklardan kendilerine düşen hisseyi alsaydı!

Yapbak, Doyduk’a dikkatle baktı.

—Doyduk Anne, Capbaklar miras paylaşımında bölüşülen paylar gibi mal değildir. Bunu unutma!

—Siz o kadar tok gözlüyseniz o zaman develerin dördünü hamutlayın da sabahleyin oduna çıkın!

Mapbak, Doyduk’a baktı.

—Tabii olur! Ama sabahın ayazında dışarı çıkmak için içmek gerekir.

Topbak, Doyduk’a baktı.

—Odun toplamak için tepmek, tepmek için ise ayakkabı gerekir.

³⁶ İner Devesi: Güçlü bir deve türü.

Capbak da devamını getirdi:

—Şiddetli soğukta donmuş sazak ağacıyla baş etmek için güzelce yemek gerekir!

Doyduk saçlarını yoldu.

—Vay vayyy! Bu “gerekirlerin” sonu yok mu?

O zaman Yapbak: [241]

—Ben bunu ilk kez giyip yola çıktığımda ayağımı Kelekbay’ın su çukurlarından birine batırdığım zaman anlamıştım. Eşeğin karnının altından döndürülen semer gibi her adımda tabanımda bir batman tıkırtı hissederdim. İşte şimdi deri çarık ayaklarımı tıpkı ustanın mengenesi gibi sıkıştırıyor, dedi.

Mapbak, kardeşlerine bakıp kaşlarını çattı.

—Ayakkabın darsa koca dünyanın hayrı olmazmış.

Yapbak, kardeşlerine bakıp kaşlarını çattı.

—Ben her zaman canım başımda diye düşündüm, ayağıma geçtiğiniyse bugün öğrendim.

Topbak, kardeşlerine bakıp kaşlarını çattı.

—Doyduk Anne, göbeğini taşıyamayıp “Vah, bunu nasıl eritebilirim...” diye şikâyet ediyorsun. Bu beladan kurtulup sağ salim eve dönersem “Doyduk Anne karnına çarık giydireyim.” diyeceğim.

Capbaklar bir tepede oturup çarıklarını çıkarmak istediler. Onlar aynı yıllardır duran kemik gibiydi. Ne çıkarmak ne de genişletmek mümkündü. Çarık, bazılarının ayağının derisiyle koptu. Etleri kıpkırmızı göründü, kan aktı.

Ayağının kanını kıyafetine silen Topbak, kardeşlerine baktı.

—Ey Capbaklar, devemizi öldürenin kim olduğunu biliyor musunuz?

Mapbak ona cevap verdi:

—Kim olacak? Allah tabii ki.

—Hayır, hayır!

—Kim öyleyse?

—Ben bunu bugün anladım. Devemizi öldüren de deri çarık!

Yapbak ellerini vura vura güldü.

—Ettiğin lafa bak! Devemizin çarığı mı vardı?

—Vücudundaki derisi var ya! Güneş vurmuştur, yaralamıştır, çarık olmuştur.

Capbaklar, çarıkları çıkardıktan sonra ayaklarının kanlı ve kabarcıklı olduğuna bakmadan rahatladılar.

Güçlkle nefes alan Capbak:

—Bu dünyada da cennet varmış ya, dedi.

Gözleri yerine gelen Yapbak: [242]

—Ben bunu zamanında çıkarmamış olsaydım kesin benim ayaklarımı öldürürdü, dedi.

Derin bir nefes alan Mapbak:

—Hey Capbaklar! Bu epey uzun düşünölüp yapılacak bir iş! Doyduk bugün ayağımıza kalıba soksa yarın da karnımızı kalıba sokar! Karın ayak değildir, derisini soyarsan içini çökertir. Biz en iyisi yattığımız yeri değiştirelim, dedi.

Çarığı yere çarpan Topbak:

—Cehennem dedikleri bu olsa gerek!

Kardeşler acıktılar. Sert arpa ekmeğinin kırıntıları dişlerinin kovuğuna yetmedi. O zaman Capbak:

—Of! Doyduk bizi hayvan mı sanıyor ki?

Turşu süzme bağırsağını kesen Yapbak:

—Ya Doyduk yılan olup karnıma girecek galiba.

Capbaklar ağaç tepmekten usandılar. Hatta adım atarken bile zorlanır hâle geldiler. Ne ayakta durabildiler ne de yatabildiler. Karınları ağrıdı.

Capbakların bütün gün topladıkları odunlar bir devenin yüklenebileceği kadar olmadı. Her deveye bir kucak yüklediler ve develerin üzerine bağdaş kurup oturdular.

Doyduk ise Kelekbay ile odun alışverişi yapıyordu. Bu yıl bütün pazarı da odunla tedarik ederim, Capbaklar bana heybe heybe para toplayabilirler, diye düşünüyordu. Bu güzel düşünceler içerisinde Capbakların sesini işiten Doyduk koşarak çıktı. Ama develerin üstündeki yükler Doyduk'un keyfini kaçırdı. "Hani odun? Hani odun?" diye bağırdı.

Topbak:

—Doyduk Anne, odun işinden hayır çıktı. Gözün aydın!

Doyduk'un gözlerinde mutluluk tanecikleri parıldadı.

—Kuzum, nasıl bir hayırlı haber var?

—Doyduk Anne, karnın için merhem buldum.

—Ne, ne?

—Doyduk Anne, karnına çarık giydir!

Doyduk ellerini iki yana vurdu.

—Defolun! Defolun!

[243]

Acın Anı Olmuyor

Capbaklar Doyduk'un yanından ayrıldıktan sonra durumları iyice kötüleşti. Gidecek yer, yapacak iş yok. İşsizlik nasıl büyük bir bela! Şu an orak vakti de değil. Çiftçilik yapmaya da güç gerek, şimdi onun da vakti değil. Kelekbay onları günlük işçi olarak tutar ya da tutmaz. Günlük işçi olarak tuttuğunda da beş gününü geçersen altıncı gün yine boş, yine işsizlik. Yalak İmam'ın belki, onlardan haberi bile yoktur. Başka da ne talep ne de yer var.

Hayat ne kadar zor olsa da Capbaklar morallerini bozmuyordu. "Acıkan ölmez, acele eden ölür." atasözünü iyi biliyorlardı.

Capbaklar, köyün uzağındaki eski bir tümsekte toplanmış oturarak işsizliği unutmaya çalışıyorlardı.

Capbak, kardeşlerinin içini biraz ferahlatma niyetiyle konuşmaya başladı.

—Capbaklar, el kapılarında parasız pulsuz gün geçireceğimize biz de hayatı daha rahat geçirmenin, zengin olmanın peşine düşelim!

Yapbak sırasını aldı:

—Gelin, biz de Doyduk gibi zengin olalım.

Mapbak ona karşı çıktı.

—Hayır, o olmaz. Yetimin hakkı, işçinin gözyaşı Doyduk’u etkilemese de Capbaklara ağır gelir. Buna insafımız el vermez.

Topbak:

—Gelin, biz en iyisi Kelekbay gibi zengin olalım.

Capbak ona karşı çıktı.

—Capbaklar Kelek gibi yalancılığı beceremez, yemin etmeyi başaramaz ve onun gibi zengin de olamaz. Biz en iyisi, Yalak İmam gibi zengin olalım.

—Capbaklar Yalak gibi dua satmayı beceremez, misyonerliği de yapamaz, memleketin zekâtını da yiyemez. Onun gibi zengin de olamaz... Değirmendeki değirmenciye hatırlıyor musunuz? Biz en iyisi, o değirmenci gibi değirmen alalım.

Bunu makul buldular.

Yapbak:

—Topal bir insanın da ayağının ulaşabileceği bir değirmeni köyün içine yapalım. [244]

Mapbak:

—Köyün içinde olmaz, eşek değirmeni kurmuyoruz ki. Değirmeni köyün sınırına kuralım.

O zaman Topbak kendi fikrini söyledi:

—Capbaklar her zaman orta yolu bulma taraftarıdır. Göçebe hayvancılara da tüccarlara da yakın olmak için değirmeni çölün kenarına kuralım.

Capbak:

—Uzaktan da bakılsa yakından da bakılsa açık seçik görünmesi için değirmeni Köpet Dağı'nın sivri tepesine kuralım. Böylece, Capbakların değirmeni Ahal bölgesinin en önemli değirmeni olur. Köyün en zengini de Capbaklar olur.

Capbaklar, değirmeni çalıştıracak su, yukarıdan akacak nehir nerede değirmen kurulacak, taşı koyacak yer neresi konularını hiç konuşmadılar. Yer kazarken, taş yontarken ne gibi kaideler var, nasıl usta bulmalı, ne kadar sermaye gerek gibi konularda hiç düşünmediler. Mesele buna geldiğinde aniden durdular. Değirmen hakkındaki fikirleri, üflenen kaymak gibi kendi kendine yitip gitti.

Capbak derin düşüncelerden sonra bir bahaneyle kardeşlerinin gönlünü ferahlatmak istedi ve konuşulmadık bir konu bulmaya çalıştı.

—Mapbak, öylece oturma da paltonun cebinden deve yumurtasını çıkar.

Mapbak ona aynı şekilde cevap verdi:

—Paltonun cebinden deve yumurtasını çıkarmak için kırk parmaklı el gerekli. Onu pişirmek içinse kırk kovalık, kırk kulplu kazan gerekli.

Onların konuşmasını sırtarak dinleyen Yapbak, Topbak'a sordu:

—Topbak, taş kurtlansa neyle temizlemek gerek?

—Devenin boynuzuyla.

—Topbak, sen şimdi bir şey yiyecek olsan ne yersin?

—Semiz koyunun kuyruğuyla bir yuvarlak ekmek.

—Allah'tan dileyecek olsan şu an ne dilersin?

—Bir çuval un.

Yalak İmam iki eli arkada, boş boş gezerken Capbakların coşkulu konuşmalarına [245] denk geldi. Capbak'ın son lafını duydu.

—...biz öyle bir yağ satarız, öyle bir yağ satarız ki...

Onların yanına giden Yalak İmam, Capbak'ın sözünü kesti:

—Yağı nereden alacaksın?

Yapbak ona cevap verdi:

—Deri satarız, koyun alırız.

—Deriyi nereden alacaksın?

Mapbak ona cevap verdi:

—Kamış satarız, deri alırız.

—Kamışı kim alır ki?

Topbak ona cevap verdi:

—Kamış, Marı'da gümüş değerindeymiş.

Yalak İmam biraz düşündükten sora yine sordu:

—Kamış gümüş değerinde olsa Marı pazarını doldurmazlar mıydı?

Capbak ona cevap verdi:

—İmam Ağa, yollarda harami çok. Onlar kamış için, gümüş için yanıp tutuşuyorlar. Onlara sadece Capbaklar gibi dört kişi olanlar karşı koyabilir, dört yüz kişiye denk olanlar baş edebilir.

Yalak İmam'ın nefsi gümüşe kilitlendi.

—Siz alışveriş için mal buldunuz mu?

—Tanrı'nın sazi bitmezse bizim de sazlarımız bitmez.

—Kamışı Marı'ya neyle götüreceksiniz?

Mapbak ona cevap verdi:

—“Bir deve gümüşün yarısı senin, yarısı bizim.” desek kim vermez sanıyorsun?

Topbak onun söylediklerine ekledi:

—Ama Kelek ile Doyduk'un haram parayla kazandığı deveyi bedava da olsa kullanmayız. Onların ne idüğü belirsiz malları bizim başımızı yer.

Yapbak ona destek çıktı:

—Deve sadece Doyduk ile Kelek'te değil ki. Köydeki tüccarlar devenin üstüne yük taşıyacak eşekleri de verirler.

Yalak onlara kısık sesle sordu:

—Çocuklarım, siz kaç deve alıp gideceksiniz?

Capbak ona cevap verdi:

—Capbaklar nefesine hâkim olanlardandır, azla yetinmeyip elindekileri kaybedenlerden değil. Biz önce bir [246] deve kamış götürüp bir deve gümüş getirsek kâfi.

Yalak İmam onlara yalvardı:

—Çocuklarım, siz tek deve götürecekseniz benim devemi alın!

Topbak, Capbak'a baktı. Capbak, Yapbak'a baktı. Yapbak, Mapbak'a baktı. Mapbak, Topbak'a baktı. Topbak bir süre cevap vermedi. İmam yine yalvardı.

—Ben sizin yolluğunuzu da vereyim. Ama böyle bir işe girdiğinizi kimse bilmesin. Yoksa sizden hızlı davrananlar da olur. Siz en iyisi benim deveyi alıp gidin. O zaman kimsenin haberi de olmaz.

Topbak cevap verdi:

—İmam Ağa, sen ağzı kerametli adamsın. Senin sözünü dinlemezlik etmeyiz.

Mapbak “öhöm” diye uyardı.

—İmam'ın malını Kelekbay'inkinden...

Topbak hemen onun sözünü kesip:

—İmam Ağa, yola çıktığımızda bize çuval da verir.

Capbaklar yola çıkmak üzereyken Yalak İmam onlara gümüş için sağlam çuvallar verdi ve nasihat etti:

—Çocuklarım, çift gırana bir koyun alınıyor. Deveye acımayın, iyice yükleyin. O çok güçlüdür.

Capbaklar sazlığa gidip deveye kamış yüklediler. Şehirde hâlâ inşaat işleri devam ettiği için kamış ocak ağacından ucuz değildi. Capbaklar birkaç gün kamış satın bir miktar harçlık toplamanın peşine düşmüşlerdi. İmam'ın devesini ise cüzi bir kira karşılığında gezdirme niyetindeydiler. Kardeşleri bu duruma hayatın zorluğu mecbur etmişti.

Etraflarında uçuşup duran polenlerden devenin ne kulağı ne de kuyruğu görünüyordu. Hayvan nereye gittiğini bilmeden geriledi, aniden Capbakların tutuşturduğu oduna değdi. Capbaklar onu kurtarmaya kalmadan uçuşan çiçek tozları ateş aldı. Duman, ateş kokusunu alan deve ürküp ayağını vurdu, kaçmaya başladı.

Topbak onun peşinden bağırdı:

—Heey! Hayvan! Aklın varsa suya gir!

Kellesine kadar kamış bürünmüş deve yolunu fark edemedi, sanki Topbak'ın uyarısını [247] anlamış gibi göle girdi. Kamışın alevi suyun yüzünde parlayıp yukarıda kaldı ve o anda söndü.

Capbak elini vura vura güldü.

—İşte gördünüz mü, Capbakların sözünü hayvan bile anlıyor. Ama Doyduk anlamıyor.

O anda Yapbak:

—Deve de anlar ama İmam Ağa'ya anlatmak zordur. İşimizde başarılı olamadık. Capbakların deve yaktığı haberi bir günde köyde yayılır. Ondan sonra Yalak İmam'ın önünde durmak bize yakışmaz. Allah'a şükür... Devenin kuyruğunun kılından başka zarar gören yeri de yok, dedi.

Capbaklar uzun süre düşündükten sonra deveye kamış yüklediler ve götürüp İmam'ın kapısında çökttiler. Özür dilediler.

—İmam Ağa, işte deven, işte bir deve kamış. Bağışla. Marı'ya gitmeyi beceremedik.

Yalak İmam, bir deve kamışı gümüş gibi düzenleyip koydu.

Capbaklar Yalak İmam'dan uzaklaştıktan sonra hâllerine dertlenip biraz şarkı söylediler:

Şimdi nereye gitmeli?

Nasıl bir iş tutmalı?

*Tanrı bizi görmezse
Derdi kime söylemeli?*

Tembel

Capbakların Durun köyünde duracak hâlleri kalmadı.

Köyün neşesi olan Capbakların ayrılışı köylüleri üzdü. Köylüler onları bırakmak istemedi. “Her gün birimizin evinde misafir olun.” dediler. Herkes elinden geldiğince Capbaklara nevale toplamaya çalıştı.

Capbaklar buna razı olmadılar. Birilerine verilecek zahmetle, hele de kendileri gibi gariplerin zahmetiyle yaşamayı kendilerine yakıştırmadılar. “Biz çabucak dolanıp geliriz.” deyip dostlarıyla vedalaştılar.

Capbaklar dolaşa dolaşa köy köy gezdiler. Onlar gibi işsiz gezenler her köyde vardı. [248] Zenginler, yabancı yerden gelen dört kişiyi birden işçi olarak tutmaya yanaşmıyordu.

Capbaklar bir köyde bir tembelin yaşadığını, bütün kazancını ve o büyük servetini uyuyarak kazandığını duydular. Bu tembeli arayıp buldular.

Onun yanına her köyden, her şehirden, her yurttan tembeller ve kolay kazanç peşinde olanlar geliyormuş. Çoğu da ona bir miktar para döküp gidiyormuş.

Capbaklar bu tembelin evine gitmiş.

O tıpkı fil gibi bir adammış. Capbakların dördü birden onun üzerine binseler hepsini birden taşıyacak gücü varmış. Gözleri fincan, göz kapakları ise elek gibiymiş. Dudakları kazan kulpu gibi, burnuysa bir çift yumruk kadarmış. Bir yuvarlak ekmeği bölmeden yutarmış. Karnı ise saman ağılı gibiymiş. Bu yüzden bir doydu mu üç dört gün acıkmadan, kımıldamadan yatarmış.

O, Capbaklara yedirip içirdikten sonra onlara sordu:

—Eee yiğitler, yolcu musunuz, haberci mi?

Capbak ona cevap verdi:

—Evet, sadece bir gezinti, işsiz güçsüz dolaşmak da bir gezinti. Biz de kısacası, ekmeğimizi yağ, et gibi malzemeler olmadan yemeyi zor bulan insanlarız. Seninle biraz fikir alışverişinde bulunalım diye geldik.

Tembel kahkahalarla güldü. Gülüşü bütün evi sarstı. Mapbak'ın tüyleri diken diken oldu. Yaz vakti olsa Mapbak sıtmaya yakalanabilirdi.

Tembel, Capbak'a baktı.

—Benimle uyuyacak olan hanginiz?

—Hiçbirimizin arkasında bıraktığı iş yok. Hangimizi istersen olur.

Tembel onlara dikkatle baktıktan sonra yine kahkahalarla güldü.

—Hanginizin hanginiz olduğunu ayırt edemezsem ne olacak? Size kimler derler?

Yapbak cevap verdi:

—Bize Capbaklar derler.

—Hee, tamam tamam.

Mapbak sordu:

—Ne tamam? [249]

—Capbaklar adında dört kardeş kulağıma geliyordu. Halkın bitmeyen dedikoduları nedeniyle sizinle karşılaşmayı istiyordum. Kendi ayağınızla geldiğiniz iyi oldu. Çok memnun oldum... Hadi o zaman güçlerimizi karşılaştıralım bakalım. Ama bir iddia olsun.

Topbak ona cevap verdi:

—Evet, Capbaklar hayattan bihaber insanlardan değildir. Bırakın, iddialı olsun.

—Az yatan çok yatana kırk altın vermeli.

Capbak, Yapbak'a baktı. Yapbak, Mapbak'a baktı. Mapbak, Topbak'a baktı. Topbak cevap verdi:

—Önemli değil. Bırakın kırk altın olsun.

—Sizin o kadar paranız var mı?

—Nereden biliyorsun? Capbaklar küçücük şeylerin peşine düşer mi sanıyorsun?

—Hayır, ben size inanıyorum. Ama bir şartla: Benimle yatacak olanın ayaklarına zincir bağlayacağım.

Yapbak:

—Senin şartların da bitmedi! Ne o, bizden korkuyor musun?

—Uyku konusunda dünya üzerinde korktuğum insan yoktur. Zincir vurma nedenim kimle uyuduğumu fark etmediğim için, başka bir şeyden dolayı değil.

Mapbak:

—Olur. Capbaklara böyle güveniyorsan zincirini vur.

—İnanmadığım için değil de işi sağlama almak için.

—Önemli değil!

Tembel, evin baş köşesinde iki yer hazırlattı. Capbak'ın ayağına zincir bağladı. Ondan sonra kardeşlerin görmediğini düşünüp anahtarı yastığının altına sakladı. Hanımına da emretti:

—Misafirlere göz kulak ol!

Tembel, ölü bir vücut gibi kımıldamadan yattı. Capbak gece gündüz gözlerini dört kez açıp yumdu. Kardeşlerine dört kez işaret etti. En sonunda tembelin hanımı suya gitti. Mapbak, tembelin yastığının altından anahtarını aldı. Capbak'ı çıkardı, yerine Yapbak'ı yatırdı. Zincirin anahtarını yerine koydu.

Tembel iki gece iki gündüz yattı. Bir kez döndü, gözlerini kırpıştırıp açacak gibi oldu ama yine uykuya daldı. Mapbak gözlerini dört kez açıp yumdu. Kardeşlerine dört kez işaret etti. En sonunda tembelin hanımı bir [250] iş için dışarı çıktı. Capbak, Topbak'ı Mapbak'ın yerine yatırdı, anahtarı yine yerine koydu.

Tembel, iki buçuk gün yattı. Döndü, gözlerini açtı, baktı. Ayakları zincirli Topbak'ın horlayarak yattığını görüp yine uyudu. Topbak gözlerini dört kez açıp yumdu ve kardeşlerine dört kez işaret etti. En sonunda tembelin hanımı suya gitti. Yapbak, Topbak'ın yerine Capbak'ı yatırdı, anahtarı yine yerine koydu.

Tembel yine iki gün boyunca yattı. Döndü, zaman zaman inledi, yine döndü, gözlerini açtı, yine yumdu, Capbak'ın kendi tarafında horlayarak uyuduğunu gördü. Artık karnı guruldadı. En sonunda uyuyamadı, sabredemedi, dikilip oturdu, gerindi, esnedi ve yerinde yatan Capbak'a yöneldi.

—Capbak, Capbak, hey!

Capbak'tan ses çıkmadı. Tembel, onu bir ayağıyla dürttü. Capbak üç dört kez devrildi, zincir şakırdadı. Ama Capbak horultusunu kesmedi. Tembel, kardeşlere yöneldi.

—Hey Capbaklar! Kardeşiniz ölmüş olmasın!

Yapbak cevap verdi:

—O, uykunun keyfini çıkarmaya daha yeni başladı.

—Öyleyse kalkın. Kırk altın değil, başka da neye ihtiyacınız varsa vereyim de başımdan gidin!

Mapbak:

—Gelen misafirin uykusunu almasına müsaade etmeden göndermek nasıl iş?

—Yatışınız böyleyse uykunuzu öbür dünyada alırsınız.

Yapbak ile Mapbak, Capbak'ı kollarından tutup kaldırdı. Capbak'ın başı sallandı. Topbak onun başını tuttu, salladı ve bağırdı.

—Capbak, hey Capbak, artık kalksan ne olur?

Capbak ne sesini çıkardı ne de gözünü açtı. Topbak en sonunda bir eliyle onun burnunu, diğeriyle ağzını tuttu ve nefesini kesti. Capbak bir süre sonra hapşırdı: “Hapşuuu!” Capbak'ın gözü birden açıldı. Etrafına göz gezdirdikten sonra esnedi.

—Biraz uyuklamışım herhâlde...

Tembel ona hayranlıkla baktı.

—Uyuklaman buysa uyumandan Allah korusun!

Tembel kırk altını sayıp verdi. Capbakların [251] hiç görmediği şey! Birbirlerine bakakaldılar.

Capbak:

—Benim diğer kardeşlerimle de yarış bakalım!

—Sizinle yarışmak şöyle dursun, siz burada olduğunuz her güne kırk altın da verseniz beni kurtarmaz. Siz yata yata birden ölürsünüz de başıma kalırsınız.

—Capbaklar ölenlerden değil, yaşayanlardandır.

—Elbette, böyle yetenekleriniz olmasa adınız memlekette yayılmazdı. Ben ahmağım. Capbaklar adını işitmiştim. “Yok kardeşler yok. Benim sizinle oynayacak oyunum yok.” deyip geçsene!

Yapbak:

—Sadece birimizle yarışacağını bilseydik dört kişi gelmezdik.

—Sizin böyle mahluklar olduğunuzu bilseydim yüzünüze bakmazdım.

Topbak:

—Böyle kederlenme. Bize senin altının lazım değil.

—Hayır, o size ananızın sütünden daha helal.

—O zaman, belki bir dahaki sefer geldiğimizde geri veririz.

O, Capbaklara yol harçlığı için zorla on altın daha verdi.

—Evet Capbaklar, bir sebeple tanışmış olduk. Ben de sizi artık unutmam. Siz de elbette bazen tembelinizi hatırlarsınız.

Capbak:

—Yoldaş sen artık “tembel” adını bırak da kendine “yatamayan” de, dedi.

—Siz sürekli benim yanımda olmayacaksınız. Siz yokken ben yine buraların “tembel”iyim.

—Buna şüphemiz yok!

Capbaklar elli altını ceplerine koysalar da uykuyla elde ettikleri bu kazançtan pek hoşnut olmadan kederle şarkı söylediler:

Tokluk nedir dedirtmez,

Açlık nedir yedirtmez.

Hayat sırlı gizemini,

Capbaklara göstermez.

[252]

Nasıl Bir Alışveriş?

Capbakların eline ilk defa geçen elli altın onların koynuna giren yılandan farklı olmadı. Ne yapacaklarını, nasıl alışveriş edeceklerini bilmeden kederlendiler. Onu bir tarafından yemeye başlasalar birkaç günde tükenecekti. Canının çektiği şeyi görünce onu yemeden de duramazsın. Capbaklar bu konuda ölçüp biçtiler, parayla para kazanmanın peşine düştüler.

Capbak:

—Buhara’da bez kıymetliymiş. Hive’den Buhara’ya bez götürsek nasıl olur?

Yapbak:

—İran’da tuz kıymetliymiş. Cebel’den tuz getirip İran’a götürsek nasıl olur?

Mapbak:

—Afganistan’da katır kıymetliymiş. Eşek alıp kısrakla baksak nasıl olur?

Topbak:

—Hive’de koyun kıymetliymiş. Paramızla koyun alıp Hive’ye götürsek nasıl olur?

Kardeşler bunu makul buldu. Capbaklar tanesi yarım altına yüz koyun aldılar. “Hive’ye götürüp birini bir altından verdiğimizde bir altınımız iki olur.” diye düşündüler.

Capbak:

—Koyunları satmadan bunları yetiştirsek nasıl olur?

Yapbak:

—Koyun bakmak kolay iş değildir. Bu iş için köpek ve eşek gerekir. Kumda ve kırdaki kuyu gerekir. Bu iş Capbakların boyunu aşar. Bunları bir bilene verip bir yandan da yiyiversek nasıl olur?

Mapbak:

—Koyunları atla takas edip düğün yapsak nasıl olur?

Topbak:

—Ok yaydan çıktı artık. Koyunları Hive’ye götürüp satalım, tekrar dönelim. Bir sefer daha dönelim, en sonunda kendi kendimize zengin olalım.

Kardeşler bunu onayladılar.

Capbakların yolu uzundu. Birbirine benzer kumların, [253] çukurların ve bozkırların ardı kesilmedi. Köyden azık almayan Capbaklar her gün bir koyun yedi. Yola köpeksiz çıkan Capbakların her gece bir koyununu kurt kaptı. Birkaç koyun yolda donarak öldü.

Capbaklar, Hive’ye vardıklarında sadece kırk koyunları kalmıştı. Capbakları gittikleri yerlerde “Vergi!” diye tuttular. Avluya bıraksalar da vergi, meydana sürseler de vergi, yatırsalar da kaldırsalar da pazara da sürseler vergi. Bununla birlikte kasap, Capbakların kalan koyunlarının tanesini sekiz tenneden aldı.

Capbaklar Hive’de uzun süre kalmak istemedi. Hemen geri dönmek istediler. Dönüş yolunda yemek için kendi sattıkları koyunlardan birinin kuyruğunu o kasaptan dokuz tenneye aldılar. Keyiflenen kasap onların az çok duyacağı şekilde şarkı söyledi:

Capbak, Capbak, Capbaklar!

Dört kişilik ahmaklar!

Koyunu verir sekize,

Kuyruğunu alır dokuza.

Kasabın onları aldatması, üstüne de onlarla dalga geçmesi, onları ahmak yerine koyması Capbakların beynine kan sıçrattı.

Capbak, Yapbak’ın yüzüne öfkeyle baktı.

Mapbak, Topbak’ın yüzüne öfkeyle baktı.

Topbak, Capbak’ın yüzüne öfkeyle baktı.

Capbak:

—Bir kasabın bizimle oynamasına izin verirse bütün memleket hâlimize güler.

Yapbak:

—Kasaptan ya koyunumuzu alalım ya da intikamımızı.

Mapbak:

—Ondan daha ustaca bir hile planlayalım, hiçbir zaman aklından çıkmasın.

Topbak:

—Hayır, sahtekârca bir iş yapmayalım. Ama Capbaklar kimmiş ona gösterelim.

Capbak:

—Geriye dönün!

Dönüp kasabın komşu dükkanından bir şeyler almak istediler. [254]

Capbak satıcıya:

—Yarım kilo pirinç tart, dedi.

Satıcı, pirinci tartıp Capbak'ın kabına koyduktan sonra para için elini uzattı.

Capbak, Yapbak'ı gösterdi ve:

—Paramı bu verecek, diyerek torbasını alıp gitti.

Yapbak, satıcıya:

—Yarım kilo şeker tart, dedi.

Satıcı, şekerini Yapbak'ın kabına koyduktan sonra para için elini uzattı.

Yapbak, Mapbak'ı gösterdi ve:

—Paramı bu verecek, diyerek torbasını alıp gitti.

Mapbak, satıcıya:

—Yarım kilo meş tart, dedi.

Satıcı meşi Mapbak'ın torbasına koyduktan sonra para için elini uzattı.

Mapbak, Topbak'ı gösterdi ve:

—Paramı bu verecek, diyerek torbasını eline alıp gitti.

Topbak, satıcıya:

—Yarım kilo iğde tart, dedi.

Satıcı, iğdeyi Topbak'ın torbasına koyduktan sonra para için elini uzattı.

Topbak, kasaba doğru elini salladı.

—Paramı o verecek.

Satıcı birden sinirlendi. Topbak'ın omzuna yapıştı:

—Kasabın sizinle ne işi var?

—Biz ona koyun sattık. Onun bize borcu çok.

—Yok. Böyle alışveriş olmaz. Ya sen ona onaylat ya da aldığınız bütün malların parasını öde.

Topbak o zaman yavaşça:

—Tamam o zaman derhâl elini çek, dedi.

Satıcı Topbak'ı bıraktı.

Daha sonra Topbak, kasaba yöneldi:

—Hey kasap, sen bu satıcıya söylesene! Biz sana koyun satmadık mı?

Koyunu sekiz tenneden alıp kuyruğunu dokuz tenneye satan keyifli kasap, lafının nereye gittiğini düşünmeden onayladı:

—Doğrudur, doğrudur. Sen misafirlere her şeyden bol bol satıver. [255]

Satıcı o anda Topbak'a memnuniyetle baktı.

—Evet ağam, şimdi ne tartayım? Ne lazımsa alıverin, dükkân sizin.

Topbak'ın gözü, dükkânın içindeki mallara ilişti. Ama “İnsaf, dinin yarısıdır.” diye düşündü. Kasaba bu kadarının yeterli olduğunu söylemekle yetindi. Satıcı ise:

—Ağam mallardan biraz daha alsanıza, diye bir süre yalvardı.

Yine de Topbak nefesine hâkim oldu.

Topbak, Capbaklara yetiştiğinde beraber şarkı söylediler:

Koyunu alıp sekize,

Kuyruk satıp dokuz,

Kasap nasıl sevindi,

Çok büyük dert değil bize.

Kardeşler, “Neredesin Durun?” diyerek yola düştüler.

Ana Vatan

Capbaklar, Hive’de kazandıklarıyla ev kiralamanın derdine düştüler. Ama eski püskülüğünden içinde kalamadıkları çadırı yerinde tutmayı uygun buldular. Düşünüp taşındılar, en sonunda uzak bir köyde temizce bir ev kiraladılar.

İlk evlerinin olduğı yerin havası temiz olsa da suyu azdı.

Capbak:

—Garibin oduna ve suya ihtiyacı var. Gelin, buradan göçelim ve bereketli bir yurda gidelim.

Gittikleri ikinci yerin suyu olsa da odunu azdı.

Yapbak:

—Garibin oduna suya ihtiyacı var. Gelin, biz buradan göçelim ve bereketli bir yurda gidelim.

Gittikleri üçüncü yerde odun ve su vardı ama tahıl yoktu.

Mapbak:

—Garibin tahıla ihtiyacı var. Gelin, biz buradan göçelim ve bereketli bir yurda gidelim.

Gittikleri dördüncü yerde su da odun da tahıl da vardı ama huzur yoktu. [256]

Topbak:

—Huzur yoksa odunun faydası, suyun tadı, tahılın bereketi olmaz. Gelin, biz buradan göçelim ve bereketli bir yurda gidelim.

Capbak:

—Gezip gördük, göçüp gördük, hiçbir yerde kendimizinkinden daha iyi bir yurt bulamadık. Gelin, biz ana vatanımıza dönelim.

Kardeşler bunu uygun buldu.

Capbaklar köye dönerken Topbak fikrini açıkladı:

—Bizim evimiz var. Ama ana baba yok. Yenge olsa nasıl olur?

Evlenmesi gereken genç Capbak sesini çıkarmadan hızla yürüdü.

O anda Yapbak nabız yokladı:

—Yenge olsa tatlı evimizin içi irili ufaklı halılarla bezenir. Ekmeğimiz evimizde pişer, kazanımız kaynar. Yerimiz yurdumuz belli olur. Kapımızda at kişner. Capbakların neşesi şehre dolar. O zaman bizim bıyıklarımızı balta bile kesmez!

Mapbak şüpheli konuştu:

—Gelin yabancı memleketten, yabancı evden gelecektir. Capbaklarla uyum sağlar mı, sağlamaz mı? Doyduk gibi biri çıkar da Capbak'ın huzurunu kaçırıp ağzımızın tadını bozarsa?

Capbak yumruğunu sıktı.

—Ağzımızın tadını bozacak olursa ben onun...

Topbak, Capbak'ın eline yapıştı.

—Dur, insafsız! Olmayan geline karşı kendini doldurma!

—Mapbak sen de ağzını hayra açsana! Ya bizimle can ciğer kuzu sarması olursa?

Yapbak da gönlündekini söyledi:

—İlk gelin içimize sinerse eve ikinci gelin gelmelidir.

Mapbak da gönlündekini söyledi.

—İkinci gelin içimize sinerse üçüncüsü de gelmelidir.

Topbak da onların fikrine katıldı.

—Üçüncü gelin içimize sinerse dördüncüsü de gelmelidir.

Kardeşlerin fikri Capbak’a fena gelmedi. [257]

—Capbaklar dört, gelinler dört. Bir evde sekiz kişi oluruz.

Yapbak, Mapbak’a sordu:

—Her gelinin dört esmer oğlu olsa bir evde kaç kişi oluruz?

Mapbak iki elini açtı.

—Ben de abaküsle saymazsam bunun hesabını yapamam.

Capbaklar ilginç sohbetlerle köye vardıklarını fark etmediler.

Capbak çadırın toprağını öptü.

Yapbak çadırın toprağını öptü.

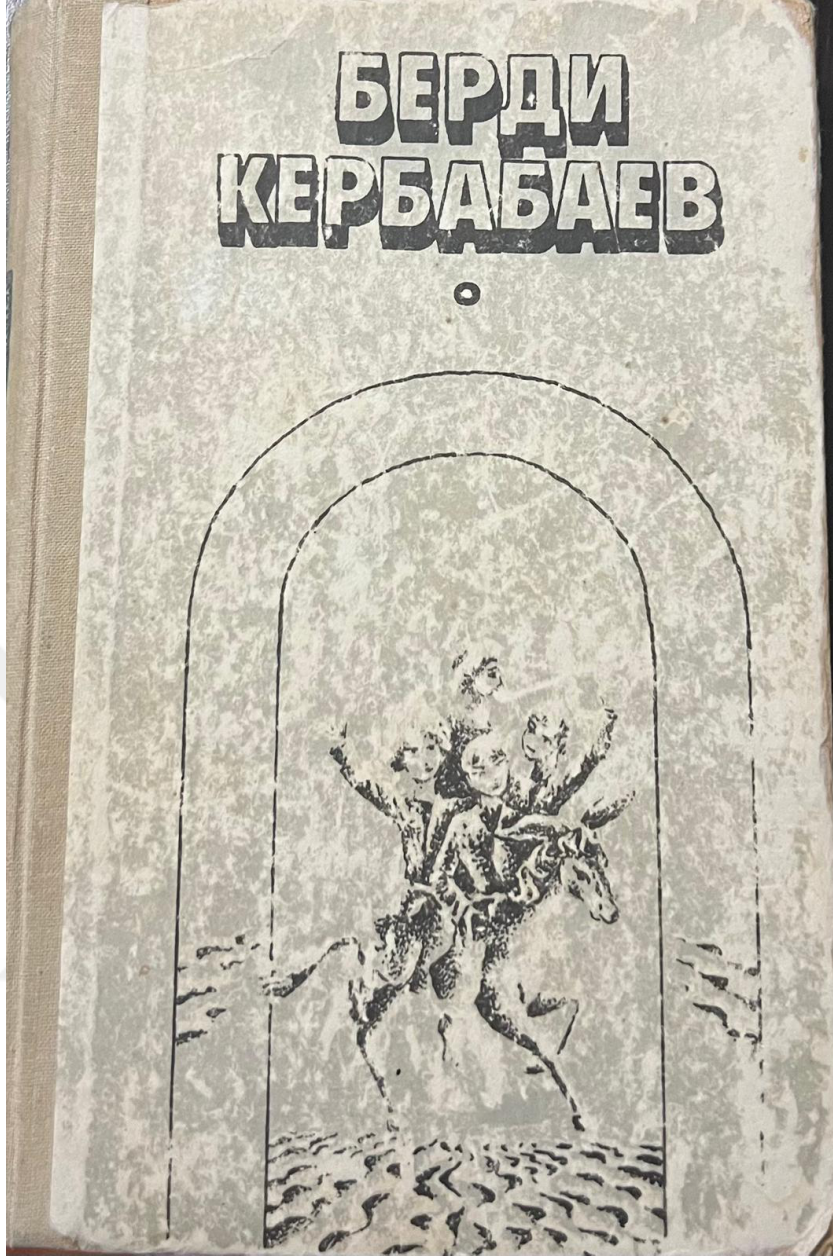
Mapbak çadırın toprağını öptü.

Topbak çadırın toprağını öptü.

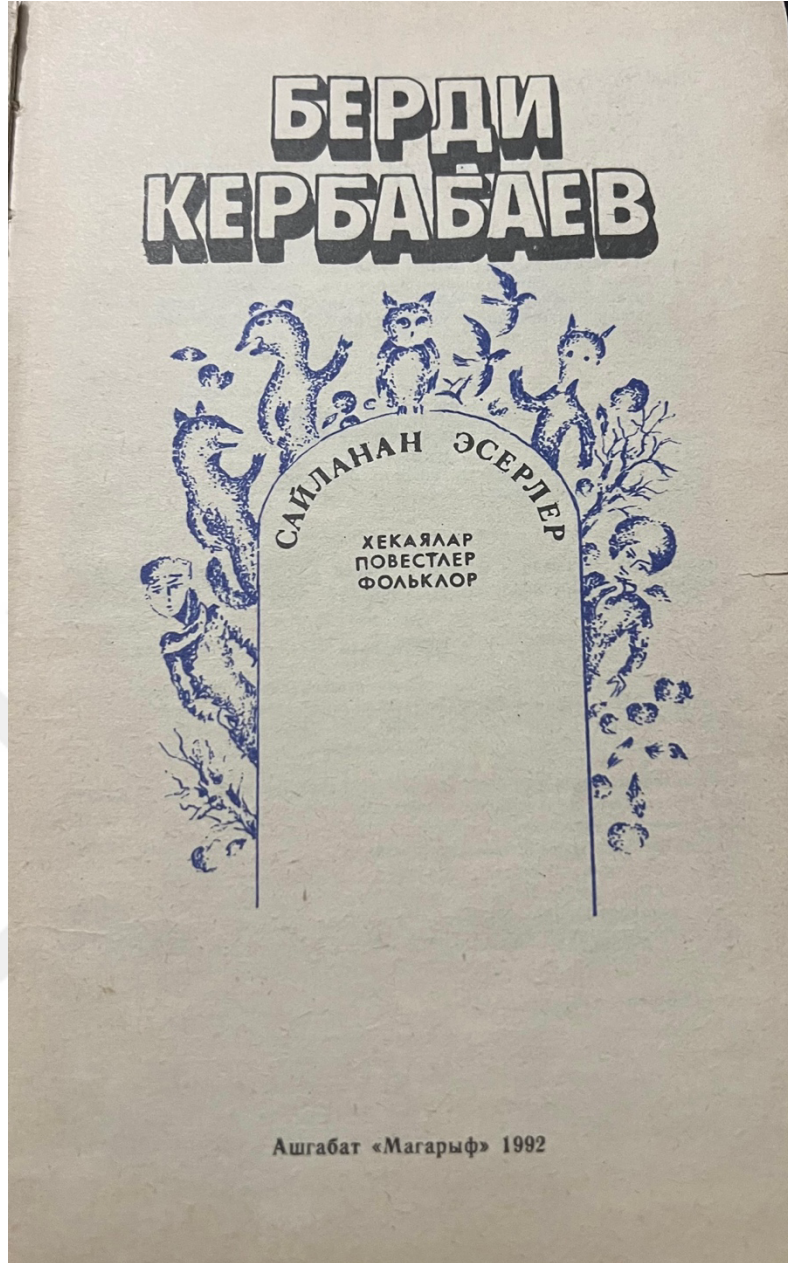
Dudakları toza bulanık Capbakların dördü birden, “Senin toprağına kurban!” diye bağırdı.

Capbakların temizce beyaz evi kubbe biçiminde göründü.

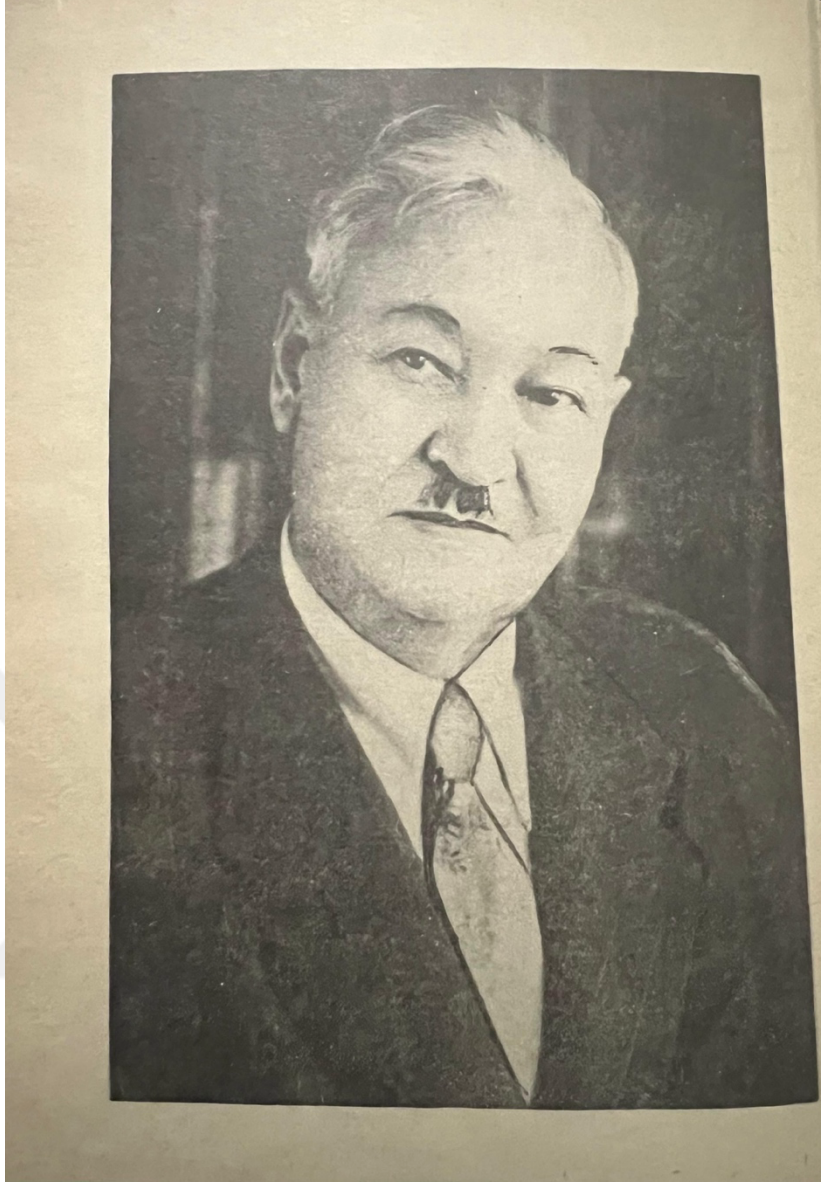
Durun Köyü o gün Capbakların şerefine şenlik düzenledi.

Görsel 1: Berdi Kerbabayev, “Saylanan Eserler”, Aşkabat, 1992 (Kapak Capbakları temsil etmektedir).

Görsel 2: Berdi Kerbabayev, “Saylanan Eserler” Aşkabat, 1992 (Giriş Kapağı).

Görsel 3: Berdi Kerbabayev, “Saylanan Eserler”, Aşkabat, 1992.

Görsel 4: Soldan sağa; Melih Cevdet Anday, Ekber Babayev, Aziz Nesin, Berdi Kerbabayev ve Yaşar Kemal Asya ve Afrika Roman Yazarları Forumu'nda– Moskova, 1965

Kaynak: journals.openedition.org (Yaşar Kemal Arşivi'nden alıntı.)

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyad, ad : **YILDIZ, Özgür Can**

Eğitim

Derece

Yüksek Lisans

Lisans

Lise

Eğitim Birimi

Ankara Hacı Bayram Veli
Üniversitesi

Kilis 7 Aralık
Üniversitesi

Karşıyaka Gazi Lisesi

Mezuniyet

Devam Ediyor

01.06.2012

15.06.2007

İş deneyimi

Yıl

2013 – 2014

2014 – 2015

2015 – 2018

2018 - 2022

2022 – 2023

2023 – (Hâlen)

Yer

Kabil Yunus Emre
Enstitüsü, Afganistan

Astana Yunus Emre
Enstitüsü, Kazakistan

Yunus Emre Enstitüsü,
Ankara

Seul Yunus Emre
Enstitüsü, Güney Kore

Yunus Emre Enstitüsü,
Ankara

Mogadişu Yunus Emre
Enstitüsü, Somali

Görev

Okutman

Okutman

Uzman

Koordinatör V.

Uzman

Koordinatör

